

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI**

**HAK TEMELLİ SOSYAL HİZMET EKSENİNDE EVSİZLERİN
PSİKO-SOSYAL PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM STRATEJİLERİ**

Cengizhan AYNACI

DOKTORA TEZİ

Danışman: Prof. Dr. Yusuf GENÇ

NİSAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAK TEMELLİ SOSYAL HİZMET EKSENİNDE
EVSİZLERİN PSİKO-SOSYAL PROBLEMLERİ VE
ÇÖZÜM STRATEJİLERİ

DOKTORA TEZİ

Cengizhan AYNACI

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet

“Bu tez 25/04/2024 tarihinde yüzyüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Yusuf GENÇ	Başarılı
Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR	Başarılı
Prof. Dr. Ali Rıza ABAY	Başarılı
Prof. Dr. İsmail BARIŞ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi İhsan KUTLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Cengizhan AYNACI
25/04/2024

ÖN SÖZ

Eğitim hayatımın her aşamasında ve ihtiyaç duyduğum her anda yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam, fikir üstadım ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Yusuf GENÇ'e teşekkürü bir borç biliyorum. Sahip olduğu tüm bilgi birikimini öğrencilerine ve çalışma arkadaşlarına aktarmayı ve inandığı değerler ışığında nesiller yetiştirmeyi kendisine şiar edinen değerli hocama araştırmamın başlangıcından bitişine kadar olan tüm süreçte bilgisi, vizyonu, tavsiyeleri ve eleştirileri için minnettarım. Tez izleme komitemde yer alarak araştırmamın her sürecinde kendilerinden çokça istifade ettiğim, görüşleri ve değerlendirmeleriyle bu çalışmayı daha doğru, özgün ve kıymetli kılan hocalarım Prof. Dr. Ali Haydar ŞAR ve Dr. Öğr. Üyesi İhsan KUTLU'ya şükranlarımı sunuyorum. Tezimin savunma jürisinde yer alarak yapmış oldukları yorumlar ve önerilerle araştırmamı özgünleştiren ve kıymetli katkılar sunan Prof. Dr. Ali Rıza ABAY ve Prof. Dr. İsmail BARIŞ'a emekleri için teşekkür ediyorum.

Tezimin saha araştırması aşamasında şahsıma vermiş olduğu destekler ve yapmış olduğu bilgilendirmelerle araştırmamı zenginleştiren Hakan KILIÇ'a minnettarım. Kendisi Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı bünyesinde evsizlere yönelik hizmet veren gündüzlü bakımevi idari amiri olarak başta İzmit olmak üzere Kocaeli ilinde evsizliği deneyimleyen hemen her evsizin hayatına kıymetli dokunuşlar yapmış ve halen daha yapmaya devam etmektedir.

Teşekkürlerin en özeli ise ev'im, yuva'm, hayatım boyunca her kararında arkamda duran, bana bir yuvanın sıcaklığını hissettiren ve her ne yaparsam yapayım emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim kıymetli annem Beyhan AYNACI ve değerli babam İsmail AYNACI'ya ait. Umarım bu çalışmaya vermiş olduğum emeklerle onları biraz da olsa gururlandırabilirim.

Cengizhan AYNACI
25/04/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi.....	9
1.2. Hak Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı	14
1.3. Hak Temelli Sokak Sosyal Hizmeti: Tanımlar, Prensipler, Uygulamalar.....	19
1.4. Evsizlik ve Evsizler	27
1.4.1. Ev, Evsiz ve Evsizlik Üçgeni.....	28
1.4.2. Dünyada ve Türkiye’de Evsizlik ve Evsizler	32
1.4.3. Evsizliğin Sınıflandırılması	37
1.4.3.1. Zamansal Sınıflandırma.....	37
1.4.3.2. Cinsiyet Temelli Sınıflandırma.....	39
1.4.3.3. Sosyal Grup Temelli Sınıflandırma	40
1.4.3.4. Sebep Temelli Sınıflandırma	44
1.4.4. Evsizliğin Nedenleri	45
1.4.4.1. Aile İçi İlişkiler.....	46
1.4.4.2. Yetersiz ve/ya Düşük Gelir.....	47
1.4.4.3. Alkol ve Madde Bağımlılığı	48
1.4.4.4. Fiziksel ve Ruhsal Hastalıklar	49
1.4.4.5. Suç Geçmişi	50
1.4.5. Evsizlerin Yaşadıkları Problemler	51
1.4.5.1. Barın(a)ma(ma) ve Güven(siz)lik.....	51
1.4.5.2. İşsizlik.....	52
1.4.5.3. Çok Boyutlu Sosyal Dışlanma.....	53
1.4.5.4. Mevsimsel Zorluklar ve Hastalıklar	57

1.4.6. Sosyal Teoriler Açısından Evsizlik	59
1.4.6.1. Bireysel Teoriler	61
1.4.6.2. Yapısal Teoriler	62
1.4.6.3. Modern Teoriler	64
1.5. Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar	72
1.5.1. Evsizlere Yönelik Mevzuat Metinleri.....	73
1.5.1.1. Ulusal Mevzuat Metinleri	73
1.5.1.2. Uluslararası Mevzuat Metinleri	78
1.5.2. Evsizliğe Yönelik Önleyici ve Koruyucu Hizmetler	80
1.5.2.1. Önleyici (Erken Müdahale) Hizmetler	80
1.5.2.2. Koruyucu (Kurumsal) Hizmetler	82
1.5.3. Evsizlere Yönelik Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar.....	92
1.5.3.1. Erken Dönem Batı Menşeli Kurum ve Kuruluşlar	93
1.5.3.2. Osmanlı Dönemi Kurum ve Kuruluşları.....	97
1.5.3.3. Modern Dönem Kurum ve Kuruluşları.....	99
2. BÖLÜM: METODOLOJİ	116
2.1. Model ve Desen	116
2.2. Araştırma Sorusu	118
2.3. Çalışma Grubu	119
2.4. Veri Toplama Aracı ve Tekniği	120
2.5. Verilerin Analizi	122
2.6. Sınırlılıklar ve Zorluklar	123
2.7. Geçerlik ve Güvenirlik	125
3. BÖLÜM: BULGULAR	128
3.1. Betimsel Bulgular	128
3.2. Evsizlerde Hak Kavramı ve Kurumsal Hizmetlere Erişim Bilinci	135
3.3. Vakit Geçirilen/Yaşanılan Meskenler.....	138
3.4. Evsizlik Sürecinde Öne Çıkan Duygular ve Düşünceler	145
3.5. Evsizliğin Nedenleri	152
3.6. Gün İçi Alışkanlıklar ve Faaliyetler	162
3.7. Destek Mekanizmaları	170
3.8. Evsizlerin Problemleri	182

3.8.1. Bireysel Problemler	182
3.8.2. Kurumsal Problemler.....	209
3.9. Beklentiler.....	219
4. BÖLÜM: TARTIŞMA	233
SONUÇ	293
KAYNAKÇA.....	313
EK	359
ÖZ GEÇMİŞ	364

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
AK	: Avrupa Konseyi
AVM	: Alışveriş Merkezi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇOTUN	: Çorbada Tuzun Olsun Derneği
ETHOS	: Avrupa Evsizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi
FEANTSA	: Avrupa Evsizlerle Çalışan Ulusal Örgütler Federasyonu
HUD	: Amerika Birleşik Devleti Konut ve Kentsel Dönüşüm Birimi
ICCPR	: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
ICESCR	: Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu
NCHE	: Ulusal Evsiz Eğitimi Merkezi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü
ŞEFKAT-DER	: Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği
TOKİ	: Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı
U. S.	: Birleşik Devletler
UDHR	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İnsan Haklarının Temel Prensipleri ve Sosyal Hizmetteki Yeri	12
Tablo 2: Sosyal Hizmette Hayırseverlik, İhtiyaç ve Hak Temelli Yaklaşımları	17
Tablo 3: Sosyal Hizmetin İşlevleri ve Bu İşlevlere Karşılık Gelen Roller.....	18
Tablo 4: Temel Demografik Özellikleri – 1 (Genel).....	129
Tablo 5: Temel Demografik Özellikleri – 1 (Bireysel)	130
Tablo 6: Temel Demografik Özellikleri – 2 (Genel).....	133
Tablo 7: Temel Demografik Özellikleri – 2 (Bireysel)	134
Tablo 8: Hak ve Hizmet Bilinci Düzeyleri	136
Tablo 9: Evsizlik Sürecinde Öne Çıkan Duygular ve Düşünceler	146
Tablo 10: Evsizliğin Nedenleri.....	152
Tablo 11: Evsizlerin Destek Mekanizmaları	171
Tablo 12: Evsizlerin Problemleri.....	183
Tablo 13: Evsizlerin Yaşadığı Kurumsal Problemler	209
Tablo 14: Evsizlerin Beklentileri.....	219

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: FEANTSA'ya Göre Evsizlik Tipleri	30
Şekil 2: Evsizlerde Sosyal Dışlanmanın Boyutları	53
Şekil 3: Geleneksel Merdiven (Basamak) Modeli	86
Şekil 4: Önce Konut (Housing First) Modeli	88
Şekil 5: Araştırmanın Veri Analizi Adımları	123
Şekil 6: Evsizlerin Evsizlik Sürecinde Tercih Ettikleri Mekânlar	138
Şekil 7: Evsizlerin Günlük Alışkanlıkları ve Faaliyetleri	163

ÖZET	
Başlık: Hak Temelli Sosyal Hizmet Ekseninde Evsizlerin Psiko-Sosyal Problemleri ve Çözüm Stratejileri	
Yazar: Cengizhan AYNACI	
Danışman: Prof. Dr. Yusuf GENÇ	
Kabul Tarihi: 25/04/2024	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 358 (ana kısım) + 5 (ek)
Bu araştırmanın temel amacı, evsizlerin evsiz kalma nedenlerinin, evsizlik deneyimleri sonucunda ortaya çıkan problemlerinin, bu problemlerle başa çıkma yöntemlerinin ve evsizlere ilişkin sosyal politika ve sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayarak hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında çözüm ve öneriler ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Araştırma evrenini Kocaeli şehrinde yaşayan evsizler, çalışma grubunu ise araştırmaya gönüllü olarak katılan 30 evsiz oluşturmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu, veri toplama tekniği olarak ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Evsizlerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleriyle analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre evsizlerde hak bilinci oldukça düşüktür ve evsizlerin kendilerine sunulan hizmetlere ilişkin bilgileri yetersizdir. Evsizler, ihtiyaç halinde hangi kurumlara nasıl başvuracaklarını bilmemektedirler. Bu durum evsizlere yönelik hizmetlerde hak temelli sosyal hizmet anlayışının tam anlamıyla hayata geçmediğini göstermektedir. Evsizlerin evsizlik sürecinde en yoğun yaşadığı duygu ve düşünceler belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık ve intihardır. Evsizliğin yapısal nedenleri içerisinde kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, hayat pahalılığı ve kurum kuralları ön plana çıkmaktadır. Bireysel nedenler içerisinde ise ailevi problemler, ekonomik problemler, sağlık problemleri ve göç gibi nedenler bulunmaktadır. Bunların yanı sıra deprem ve yangın gibi doğal afetler evsizliğin diğer nedenlerindendir. Evsizlerin yaşadığı problemler barınamamak, ekonomik yetersizlikler, ailevi problemler, süregelen hastalıklar, bağımlılık, ölüm/yaralanma riskleri, temizlik/hijyen, çok boyutlu sosyal dışlanma ve maneviyatın zayıflamasıdır. Bununla birlikte kurum kurallarının evsizleri zorlaması, personel tutum ve davranışları, evsizlerin diğer evsizlerle anlaşamayacaklarını düşünmesi, temiz kıyafet ve sağlık malzemesi tedariki, kurumlar arası hizmet standartsızlığı, teknik meseleler ve erişim/ulaşım gibi zorluklar evsizlerin barınma merkezlerinde yaşadıkları zorluklardandır. Evsizlerin beklentileri kişisel, kurumsal ve beklentinin olmaması şeklindedir. Kişisel beklentiler içerisinde ailelerine geri dönmek, barınma merkezinden ayrılmak, yeni bir düzen/aile kurmak vardır. Kurumsal beklentilerde ise düzenli kurum hayatı, psiko-sosyal destek birimleri ve meslek elemanları, sağlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması, temizlik/hijyen konularıyla ilgili düzenlemeler ve belirli periyotlarda sosyal aktiviteler yer almaktadır. Araştırma sonucunda evsizliğin pek çok boyutuyla insan hakkı ihlali olduğu ve Türkiye’de evsizlere yönelik hizmetlerin hak temelli sosyal hizmet anlayışından ziyade geleneksel ve lütuf temelli bir anlayışla sunulduğu söylenebilir. Bu durum hak sahiplerinin problemlerinin süregelen bir hal almasına ve sosyal hizmet mesleğinin profesyonelleşmemesine neden olmaktadır. Bu nedenle devletin görev sahibi, evsizlerin hak sahibi ve toplumun diğer paydaşlarının da sorumluluk sahibi olduğu vecibe/sorumluluk temelli bir anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Bireyler hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmeli ve bireysel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelidir.	
Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Hak Temelli Sosyal Hizmet, Sokak Sosyal Hizmeti, Evsizlik, Evsizler	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Psycho-Social Problems and Solution Strategies of the Homeless People in the Context of Rights-Based Social Work	
Author of Thesis: Cengizhan AYNACI	
Supervisor: Prof. Dr. Yusuf GENÇ	
Accepted Date: 25/04/2024	Number of Pages: viii (pre text) + 358 (main body) + 5 (add)
The main purpose of this research is to determine the reasons for homelessness, the problems that arise as a result of homelessness experiences, the methods of coping with these problems, and the social policy and social service needs of the homeless and to put forward solutions and suggestions in the context of rights-based social work approach. Qualitative research method and phenomenology design were used in the research. The research population consisted of homeless people living in Kocaeli city and the study group consisted of 30 homeless people who voluntarily participated in the research. In the research, semi-structured interview form was used as a data collection tool and interview technique was used as a data collection technique. The data obtained as a result of in-depth interviews with the homeless were analyzed by descriptive analysis and content analysis techniques. According to the research findings, awareness of rights among the homeless is quite low and their knowledge about the services provided to them is insufficient. Homeless people do not know which institutions they can apply to in case of need. This situation shows that the rights-based social service understanding has not been fully realized in services for the homeless. The most intense feelings and thoughts experienced by the homeless during the homelessness process are uncertainty, loneliness, hopelessness, regret and suicide. Among the structural causes of homelessness, urban transformation, increase in housing prices, unemployment, cost of living and institutional rules come to the fore. Individual causes include family problems, economic problems, health problems and migration. In addition to these, natural disasters such as earthquakes and fires are other causes of homelessness. The difficulties experienced by homeless people are lack of shelter, economic inadequacies, family problems, chronic illnesses, addiction, risks of death/injury, cleanliness/hygiene, multidimensional social exclusion and weakening of spirituality. In addition, difficulties such as institutional rules forcing the homeless, staff attitudes and behaviors, homeless people thinking that they cannot get along with other homeless people, supply of clean clothes and health supplies, lack of service standards between institutions, technical issues and access/transportation are among the difficulties experienced by homeless people in shelters. Expectations of the homeless are personal, institutional and no expectations. Personal expectations include returning to their families, leaving the shelter center, establishing a new order/family. Institutional expectations include regular institutional life, psycho-social support units and professional staff, increasing the quality of health services, regulations on cleaning/hygiene issues and social activities at certain periods. As a result of the research, it can be said that homelessness is a violation of human rights in many dimensions and services for the homeless in Turkey are provided with a traditional and grace-based understanding rather than a rights-based social work understanding. This situation causes the problems of the beneficiaries to become persistent and the social work profession is not professionalized. For this reason, it is necessary to adopt an obligation/responsibility-based understanding in which the state has a duty, the homeless have rights and other stakeholders of the society have responsibilities.	
Keywords: Human Rights, Rights Based Social Work, Street Social Work, Homelessness, Homeless People	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsan hakları tarihin her döneminde tazeliğini koruyan bir olgudur. Bunun en temel nedeni hak kavramının özünde insanın yer almasıdır. Hak tartışmaları, hak türleri, hakkın temini ve kullanılması gibi konular insanların bir arada yaşamalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Felsefi düzlemde insan hakları ilk çağda Antik Yunan’a kadar uzanmaktadır. Bu dönemlerde Mezopotamya ve Roma medeniyetlerinde de insan haklarına ilişkin düşünceler ön plana çıksa da bu toplumlar içerisinde sınıfsal ayrımların olması insan haklarının ideal şekilde hayata geçirilememesine neden olmuş ve bazı sosyal gruplar haklarından mahrum bir şekilde hayatlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır.

Evsizler, temel insan haklarından biri olan barınma hakkından muzdarip bir şekilde yaşayan dezavantajlı sosyal gruplardan biridir. Evsizliğe ilişkin tarihsel başlangıç noktası muğlak olsa da M.Ö. II. yüzyıl Antik Roma’ında evsizlere ilişkin “vahşi” nitelemesi hem evsizliğin oldukça eski bir kavram olduğuna işaret etmekte hem de evsizlere olan bakış açısını ortaya koymaktadır (Genç, 2023; Plutarch, 1811: 197).

Günümüzde milyonlarca insan çeşitli nedenlerden dolayı temel haklarından mahrum bırakılmaktadır. Bu haklar içerisinde yer alan ve kişilerin sağlıklı bir yaşam sürmesine imkân tanıyan barınma hakkından mahrumiyet sonucu ortaya çıkan evsizlik ve bu mağduriyetin özneleri olan evsizler insan hakları temelli sosyal hizmet bağlamında bu araştırmanın temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bir olgu olarak evsizlik ve evsizler sosyal hizmetin temel çalışma konularından ve müracaatçı gruplarından biridir. Her şeyden önce sosyal hizmet bir insan hakları mesleğidir ve dezavantajlı bir sosyal grup olarak evsizler sosyal hizmetin doğal müracaatçılarıdır (Uluslararası Sosyal Hizmet Federasyonu [IFSW], 2014).

Sosyal hizmetin insan haklarıyla olan doğal ilişkisi sosyal hizmet disiplini içerisinde hak temelli sosyal hizmet yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Bu yaklaşım hayırseverlik ve ihtiyaç temelli yaklaşımlardan sonra ortaya çıkmış ve kişileri “hak sahibi”, hizmet aktörlerini ise bu hakları sağlamada “görev sahibi” şeklinde tanımlamaktadır. Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımına göre görev sahibi, hak sahibinin kapasitelerini artırmayı, onları güçlendirmeyi ve aslında doğduğundan beri sahip olduğu hakları temin etmeyi amaçlar (Zengin ve Altındağ, 2016: 9; Gneiting vd., 2009: 19). Hak temelli yaklaşımda herkes

kanunlar önünde eşit, asgari standartlara sahip, zaruri durumlar harici müdahale olmaksızın fikir, vicdan ve eylem boyutlarında özgürdürler ve bu kişilerin haklarının temini görev sahibindedir (Benest, 2010: 10). Bu açıdan bakıldığında evsiz insan sayısının her geçen gün artması ve ülkelerin evsizler için çeşitli plan ve programlar üretmesi hak temelli sosyal hizmet anlayışının tam olarak hayata geç(e)mediğini ortaya koymaktadır. Zira görev sahibi hak sahibine haklarını teslim edememiş ve temel bir hak olan barınma hakkından mahrumiyet evsizliğe neden olmuştur.

Bir süreç ve olgu olarak evsizlik fertlerin bireysel işlevselliklerini zedeleyen kronik bir problemdir (Genç vd., 2022: 27). Evsizlerin evsiz kalma sebepleri çok çeşitli ve yoruma açık olmakla birlikte yaşamış oldukları hayat çok boyutlu dezavantajları içerisinde barındırmaktadır. Evsizlerin kendileri bir meskende barınamıyorken hayatlarında pek çok zorluğu ve tehlikeyi barındırıyor olmaları sosyal hizmetin evsizlere müdahalede bulunması gerektiğinin açık kanıtı olarak yorumlanabilir.

Yaşama, özgürlük, güvenlik, yeterli konut, barınma ve ayrımcılığa tabi tutulmama hakları fertlerin huzurla ve kendi değerlerine yaraşır bir şekilde yaşamaları için sahip oldukları temel haklardır (UN Habitat 2014). Bu hakların temini için pek çok uluslararası ve ulusal metinler hayata geçmektedir. Bu metinlere İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Avrupa Konseyi (1949), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (1973), Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme (1951), Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi (1966), Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966), Avrupa Sosyal Şartı (1961) örnek olarak gösterilebilir. Yeterli barınma hakkına vurgu yapan ve kişilerin barınma haklarının temini için çeşitli mekanizmaları sorumlu kılan bu örneklerle rağmen günümüzde yeterli ve güvenli konuttan mahrum yaşayan kişilerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Evsizliğin son yıllarda görünür bir konu olması evsizlere yönelik sosyal politika ve hizmetlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (Gürel, 2023; Küçük, 2023; Çakmak, 2022).

Bu araştırma temelde “evsizlerin yaşam koşullarının insan haklarıyla bağdaşmaması ve evsizlerin haklarından yeterince yararlanamamaları” fikrine dayanmaktadır. Araştırma, evsizlerin evsiz kalma nedenlerinin, evsizlik deneyimleri sonucunda ortaya çıkan problemlerinin, bu problemlerle başa çıkma yöntemlerinin ve evsizlere ilişkin sosyal politika ve sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayarak hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında çözüm ve öneriler ortaya koymak üzere gerçekleştirilmiştir.

Araştırma, giriş ve sonuç bölümleri hariç dört ana başlıktan oluşmuştur. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisi ortaya koyularak her iki kavrama ilişkin teorik bilgiler verilmiş ve ardından insan hakları temelli/hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı incelenmiştir. Ardından müstakil bir çalışma alanı olarak sokak sosyal hizmeti kavram, prensip ve uygulamalar ekseninde açıklanmıştır. Ardından sosyal hizmetin doğal müracaatçıları olan evsizlere ve bir olgu olarak evsizliğe geçilmiştir. Evsizliğin tanımı, türleri, nedenleri, teorileri, evsizlerin yaşadığı zorluklar ve evsizlere yönelik sosyal politika uygulamaları birinci başlık altında incelenen alt başlıklardır.

Araştırmanın ikinci başlığı araştırmanın metodolojisine yöneliktir. Bu başlık altında araştırmanın modeli, deseni, araştırma sorularının hazırlanma süreci, çalışma grubu, veri toplama aracı ve tekniği, verilerin analizi, araştırmanın sınırlılıkları ve zorlukları, geçerlik ve güvenilirliği açıklanmış ve ardından araştırmanın üçüncü başlığı olan bulgulara geçilmiştir.

Bulgular başlığında evsizlerin sosyo-demografik bilgilerini, hakları ve kurumsal hizmetlere yönelik bilgi birikimleri, evsizlik sürecinde vakit geçirdikleri/yaşadıkları yerler, evsizlik sürecinde öne çıkan duygu ve düşünceleri, evsiz kalma nedenleri, gün içindeki alışkanlıkları, evsizlik sürecindeki destek mekanizmaları, yaşadıkları zorluklar ve beklentileri incelenmiştir. Elde edilen bulgular araştırmanın bir diğer başlığı olan tartışma bölümünde tartışılmış, ardından sonuç ve önerilerle araştırma sonlandırılmıştır.

Araştırma sürecinde elde edilen bulguların ve sunulan önerilerin hak temelli sosyal hizmet bağlamında evsizlerin yasal hakları konusundaki farkındalıklarının artırılmasına, evsizlerin yaşadıkları problemlerin en aza indirilmesine, evsizlerin yaşam kalitelerinin artırılmasına, evsizlerin beklentilerinin karşılanarak (mümkünse) evsizlikten kurtulmalarına yönelik sosyal politikalara katkı sunması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, evsizlerin evsiz kalma nedenlerinin, evsizlik deneyimleri sonucunda ortaya çıkan problemlerinin, bu problemlerle başa çıkma yöntemlerinin ve evsizlere ilişkin sosyal politika ve sosyal hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesini sağlayarak hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında çözüm ve öneriler ortaya koymaktır. Bununla birlikte araştırmanın konu ve kapsamına ilişkin hedefleri de bulunmaktadır.

Bu araştırmanın temel hedefi, evsizlerin evsizlik deneyimlerini incelemek, evsizlik deneyimlerinin insan haklarıyla ne derece bağdaştığını ortaya koymak ve araştırma sürecinde elde edilen bulgular neticesinde evsizlerin topluma tekrardan kazandırılmaları için verilen hizmetlerin içeriklerini tespit etmek ve bu hizmet modellerinin niceliğinin ve niteliğinin artırılmasına katkı vermektir. Araştırma neticesinde elde edilen bulguların başta evsizlerin temel insan haklarına katkı sunması, yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, sosyal refahlarının artırılması ve evsizlikten kurtulmaları için üretilecek sosyal politikalara referans olması beklenmektedir.

Araştırmanın amacına ulaşabilmek adına hem sokakta hem de barınma merkezinde yaşayan evsizlerle derinlemesine görüşmeler yapılarak evsizlerin hayat hikâyelerine ilişkin keşfedici bir süreç yürütülmüştür. Bu doğrultuda evsizlerin içerisinde bulunduğu durumları çeşitli boyutlarla (fiziksel, zihinsel, ruhsal, bilişsel, sosyal vb.) nasıl değerlendirdiğini, evsizlik sürecinde hayatta kalma motivasyonlarını, çeşitli destek mekanizmalarıyla (devlet, aile, yakın çevre vb.) olan ilişkilerini düzeyini ve evsizlik sürecine almış oldukları kurumsal hizmetleri nasıl değerlendirdiklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın temel amacı kapsamında oluşturulan alt hedefler ise şunlardır:

- Evsizlerin sosyo-demografik özelliklerini belirlemek.
- Evsizlerin hak/vatandaşlık bilinç düzeylerini (hakları bilmek, kullanmak, destek mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmak) belirlemek.
- Evsizliğin nedenlerini ortaya koymak.
- Evsizlerin evsizliği nasıl anlamlandırdıklarını ve yorumladıklarını öğrenmek.
- Evsizlerin evsizlik sürecinde öne çıkan duygularını ortaya çıkarmak.
- Evsizlerin günlük alışkanlıkları ve eylemleri hakkında bilgi edinmek.
- Evsizlerin, evsizlik sürecinde yaşadıkları zorlukları tespit etmek ve evsizlerin bu zorluklara karşı nasıl baş ettiklerini belirlemek.
- Evsizlerin kendilerine yönelik sunulan hizmetleri nasıl değerlendirdiğini ortaya koymak.
- Evsizlere sunulan gündüzlü ya da yatılı kurum bakımı hizmetlerinin hak temelli sosyal hizmet açısından nasıl uygulandığını ortaya koymak.
- Evsizlerin geleceğe dair beklentilerini ortaya koymak.

Araştırmadan elde edilen bulguların evsizlere yönelik uygulanan sosyal politikalara, verilen hizmetlerin niteliğine ve evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonlarına katkı sunması beklenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Bu araştırmanın en önemli yanı evsizliği bir insan hakkı ihlali olarak tanımlayarak insan haklarına yapmış olduğu vurgudur. Evsizler en temelde yaşamış oldukları barınma hakkından mahrumiyet neticesinde topluma entegre olmakta zorlanmaktadırlar ve her geçen yıl evsizlerin sayısı ciddi oranlarda artmaktadır. Bu sebeple araştırmanın evsizlere odaklanması dezavantajlı bir sosyal grubun problemlerinin belirlenmesi ve buna yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından önemlidir. Bununla birlikte bu araştırmanın diğer önemli yanları şu şekilde sıralanabilir:

- Evsizlerin düzenli bir meskenden uzak yaşam sürmeleri bir sonra bu kişilerin sokakları ya da çeşitli kamusal mekânları kendilerine yaşam alanı olarak belirlemelerine neden olabilir. Bu durum evsiz olmayan insanların kamusal alanlarda rahatça hareket etmelerini engelleyebilir. Bunun yanı sıra evsizlerin düzensiz bir yaşama sahip olması, alkol ve madde bağımlılığı, suç geçmişleri ve buna bağlı olarak anti-sosyal davranışlar sergileme ihtimalleri toplumda evsiz olmayan diğer vatandaşların sosyal sağlıkları açısından da önemlidir. Evsizlerin toplumdan dışlanma problemleri neticesinde evsiz olmayan kişilere karşı takındıkları olumsuz tutum ve davranış kalıpları toplumun geri kalanının da haklarının ihlal edilmesine ya da bu hakları kullanamamalarına neden olabilir. Bu nedenle bu araştırmanın evsizlerle birlikte toplumda evsiz olmayan diğer insanların da haklarına vurgu yapması araştırmayı önemli kılmaktadır.
- Gerek uluslararası gerekse ulusal alanyazında insan hakları konusunda zengin bir literatür bulunmaktadır. İnsan hakları konusu literatürde farklı disiplinler altında gerçekleştirilen araştırmalarla ön plana çıkarılmıştır. Buna karşın sosyal hizmet disiplini içerisinde insan haklarına vurgu yapan ve hak temelli yaklaşım bağlamında gerçekleştirilen araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu nedenle bu araştırmanın hak temelli sosyal hizmet bağlamında evsizlerin psiko-sosyal problemlerine odaklanması araştırmanın bir diğer önemli yönüdür.
- Araştırmanın sosyal hizmet disiplini altında ve evsizlere yönelik şekilde gerçekleştiriliyor olması her şeyden önce araştırmanın sosyal hizmet disiplinine katkı

sunmasını gerektirmektedir. Ulusal alanyazındaki lisansüstü araştırmalar incelendiğinde evsizlik/evsizler konulu araştırmaların oldukça az olduğu söylenebilir. Bu yüzden Türkiye'de evsizler hakkında zengin bir resmi (kamusal) ve bilimsel (akademik) birikim bulunmamaktadır. Şubat 2024 itibarıyla sosyal hizmet anabilim dalı altında evsizlik/evsizler konulu lisansüstü tez sayısı yalnızca üçtür. Bu araştırmayla birlikte sosyal hizmet disiplini altında gerçekleşen bilimsel araştırmalara katkı sunulması araştırmamanın sosyal hizmet disiplinine sunması muhtemel katkılar açısından önemli görülmektedir.

- Araştırmadaki son önemli husus ise araştırmamanın evreni üzerinedir. Türkiye özelinde evsizlik çalışmaları (Acar vd., 2022; Akyıldız, 2020; Ersin ve Baş, 2021; Karaman, 2019; Bekaroğlu-Doğan, 2018) genel olarak İstanbul şehrine odaklanmaktadır. Bununla birlikte Gürel (2023)'in Bursa evrenli Kaya-Kılıç ve Aslantürk (2019)'ün Antalya örneklemleri araştırmaları bahse konu olan çalışmalara emsal gösterilebilir. Bu araştırmada ise Kocaeli şehrinde yaşayan evsizler araştırma evreninde yer almıştır. İstanbul ve Bursa şehirlerine yakınlığı ve 2 milyonun üzerinde nüfusuyla (T.C. Kocaeli Valiliği, 2024) Kocaeli, içerisinde yaşayan/yaşamaları muhtemel evsizlerin sayısının da bazı bölge ve şehirlere göre daha yoğun olabileceğini düşündürmektedir. Bu yüzden bu araştırmamanın Kocaeli şehri içerisinde yaşayan evsizlere odaklanması araştırmamanın önemli yanlarından biri olarak görülmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırma nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji (olgu bilim) deseniyle gerçekleştirilmiş bir alan araştırmasıdır. Araştırmamanın nitel yöntemle ve fenomenolojik deseniyle gerçekleştirilme nedeni evsizliğin nicel düzlemde ölçülmesi değil evsizliğin evsizlerdeki anlamının ve deneyimlerinin keşfedilmeye çalışılmak istenmesidir. Ayrıca evsizlerin sayılarının net olarak bilinmemesi, ikametlerinin olmaması, evsizlerle ilgili veri tabanının yetersiz olması ve mesken olarak düzensiz ortamlarda yaşamaları kısa zaman aralıklarında belirli sayıda evsize ulaşılmasını engellemektedir. Bu sebeple evsizlere yönelik daha güvenli ve geçerli bulgular elde etmek için nitel araştırma modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın evrenini Kocaeli ili sınırları içerisinde yaşayan evsizler oluşturmuştur. Araştırmanın çalışma grubu ise 8'i sokakta ve 22'si barınma merkezinde olmak üzere toplam 30 evsizdir.

Bu kişilerin içerisinde;

- Barınacak bir meskeni bulunmayan ve hali hazırda sokakta yaşayan,
- Daha önce sokakta yaşamış/sokağı deneyimlemiş fakat şu anda kamusal barınma merkezlerinde kalan (Bu kişiler içerisinde düzenli bir hayat kurduktan sonra ikinci/üçüncü kez evsiz kalıp barınma merkezine yeniden dönenler de bulunmaktadır)
- Daha önce hiç sokağı deneyimlememiş ve evsiz/meskensiz kaldığı anda müdahale edilip doğrudan barınma merkezine getirilen kişiler bulunmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunun seçiminde olasılığa dayalı olmayan örnekleme/amaçsal örnekleme türü tercih edilmiştir. Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formudur. Bu form içerisinde 14 demografik, 14 evsizliğe ilişkin ve 12 haklara ve kurumlara yönelik değerlendirmeler olmak üzere toplam 40 soru yer almaktadır.

Araştırmanın saha çalışması aşamasına geçilmeden önce araştırma soruları T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun onayına sunulmuş ve araştırma, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 07.06.2023 tarihli ve 58 sayılı toplantısında alınan "08" nolu kararla ve oybirliğiyle etik açıdan uygun görülmüştür (EK-2 ve EK-3). Ardından T.C. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı birimine araştırma izni için müracaat edilmiş ve ilgili başvuru 02.08.2023 tarihinde onaylanmıştır (EK-4). Araştırmanın veri toplama işlemleri 15.08.2023 - 15.09.2023 tarihleri arasındaki bir aylık sürede tamamlanmıştır. Araştırmanın veri toplama işlemleri sırasında araştırmacı görüşme tekniğinden yararlanmıştır. Görüşmeler barınma merkezinde ve gündüzlü bakım evinde araştırmacıya tahsis edilen bir odada bireysel şekilde ve gizlilik kuralları çerçevesinde yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin süresi 30-75 dakika aralığında gerçekleşmiştir.

Araştırmada veri analiz tekniği olarak betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmacı görüşmeler esnasında ses kaydı almış ve görüşmeler sonrasında ses kayıtları çözümlenmiştir. Verilerin içerisinde yer alan sözcük, cümle ya da paragraf gibi bölümler kodlanmıştır. Kodlama sırasında sözcük, cümle ya da paragraf gibi bölümler ve olaylara verilen anlamlar kavram olarak tanımlanmıştır. Ardından kavramlar kategorilere

ayrıştırılmış ve birbiriyle ilişkili olan kavramlar aynı kategorilerde toplanmıştır. Benzer şekilde birbiriyle ilişkili kategoriler de daha üst bir gruplama sonucunda bir tema altında incelenmiş ve bulgular hazırlanmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde araştırmanın çıkış noktası olan “evsizlerin yaşam koşullarının insan haklarıyla bağdaşmaması ve evsizlerin haklarından yeterince yararlanamamaları” fikrinden hareketle insan hakları ve sosyal hizmet ilişki kurulmuş ve hak temelli sosyal hizmet yaklaşımının geçtirmişten günümüze nasıl bir paradigma değışimiyle bugünkü halini aldığı açıklanmıştır. Ardından sosyal hizmetin müstakil bir çalışma alanı olan sokak sosyal hizmetinin tanım ve prensipleri üzerinde durulmuş ve sosyal hizmetin çalışma alanlarından biri olan evsizliğe ve müracaatçı gruplarından biri olan evsizlere geçilmiştir.

1.1. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet İlişkisi

İnsan hakları ve sosyal hizmet ilişkisinin sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışından öncesine kadar dayandığı söylenebilir. Bununla birlikte her iki kavramın arasındaki ilişkiyi ifade etmek oldukça zordur. Zira “ilişki” kelimesi kavramsal olarak karşılıklı ilgi, bağ, münasebet ve temas kavramlarının tümünü kapsamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2024). Geçmişten günümüze insan hakları ve sosyal hizmet sayısız kesişim kümesinde ve ortak noktada buluşmuşlardır. Bu durum her iki kavramın dinamik yapısından kaynaklanmaktadır. Bahsi geçen kesişim ve ortaklık noktaları; besleme, destekleme, direnç kazandırma, iyileştirme, yol gösterme, rehberlik yapma, fayda sağlama gibi pek çok farklı amaç ve çıktı sunmakta ve karşılıklı bir ilişkiye işaret etmektedir (Kara, 2023: 32).

Sosyal hizmet uygulamalı bir meslek ve akademik disiplin kimliklerine erişmeden önce birey, grup ve topluma yönelik yapılan hizmetler geleneksel şekilde (hayırseverlik, sadaka, yardım kültürü vb.) uygulanmıştır. Hayırseverlik Cemiyeti ile Mary Richmond ve Yerleşim Evi Hareketiyle Jane Addams yapmış oldukları faaliyetlerle birlikte sosyal hizmetin hayırseverlik kimliğinde ziyade bir insan hakları mesleği olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu durum aynı zamanda sosyal hizmet için bir kabuk değışimi olarak yorumlanabilir (Lesser ve Pope, 2007: 134).

Dost ziyaretçiler, ilk sosyal hizmet okulu ve sosyal kişisel çalışma faaliyetleriyle Mary Richmond, Hull House ile toplumun tüm katmanlarını bir araya getiren, ötekileştiren kişi ya da gruplara karşı savunmasız gruplarla birlikte hareket eden Jane Addams’ın katkıları

sosyal hizmet için bir miras olmuştur (Kara, 2023: 33). Bununla birlikte Jane Addams'ın hem yerel hem de uluslararası bir aktivist kimliğiyle, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde tanımlandığı şekliyle insan haklarının üç kuşağını da kapsayan konularda sergilediği liderlik ve eylemler, sosyal hizmetin insan haklarına katkısı açısından önemlidir (Healy, 2008: 741).

Jane Addams'ın; “çevresel adaletsizlik”, “I. Dünya Savaşı karşıtı söylemler”, “çocuk işçiler”, “çocuk adalet sistemindeki aksaklıklar”, “kadınların siyasi haklar elde etmesi”, “yetişkin eğitimi” ve “göçmenlere dönük insancıl olmayan davranışlar” konularını dile getirmesi dezavantajlı sosyal gruplar hakları konusunda dünya çapında karşılık bulmuştur (Segal, Gerdes ve Steiner, 2013: 48). Jane Addams'ın çalışmaları incelendiğinde çalışmaların, insan hakları konusunda temel referans metni olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kapsam ve içeriğiyle fazlasıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Nitekim Jane Adams bir sosyal hizmet uzmanı olarak 1931 yılında Nobel ödülünü kazanmıştır. Bu durum hem sosyal hizmet mesleğinin hem de bir meslek elemanı olarak sosyal hizmet uzmanlarının insan haklarıyla olan ilişkisini ortaya koymaktadır (Kara, 2023: 33).

Profesyonel mesleki düzlemde ve sosyal hizmetin insan haklarıyla doğrudan kurduğu ilişkide Jane Addams'ın *A New Consciousness and an Ancient Evil* (1912) eseri milat olarak kabul edilmektedir. Bunun yanı sıra bireylerin güçlendirilmesi ve işlevselliklerinin artırılması yoluyla toplum kalkınmasını misyon edinmesi, bilimsel realiteleri ve etik değerleri görev edinmesi sosyal hizmeti insan haklarıyla ilişkisel kılmaktadır (Healy ve Link, 2012: 35). Jane Addams ve Mary Richmond'tan bu yana sosyal hizmet ve insan hakları ilişkisi güçlenerek süregelmiştir. Gelineen noktada insan haklarının sosyal hizmetin temellerini ve kimliğini şekillendirdiği görülmüştür. Sosyal hizmet bir insan hakları mesleği olarak tanımlanmakta ve insan hakları bu meslek için bir pusula işlevi görmektedir (Reynaert vd., 2022: 928).

Sosyal hizmet mesleğinin profesyonelleri mesleğin uygulandığı ilk günden bu yana yerel ve küresel dengesini gözetmiş ve dünyanın her yerinden ihtiyaç sahibi kitlelere hizmet sunmuşlardır. Dezavantajlı grupların seslerinin duyulmasına referans olan sosyal hizmet mesleği, bir yandan yerel kültürle uyumu gözetirken diğer yandan bütüncül bir perspektifte hakların savunucusu rolünü üstlenmiştir (Kara, 2023: 32). İnsan hakları ve

sosyal hizmet ilişkisi IFSW (2014)'nin sosyal hizmet tanımı incelendiğinde açık ve net bir şekilde açığa çıkmaktadır:

“Sosyal hizmet mesleği sosyal değişimi, insan ilişkilerinde sorun çözmeyi ve insanların esenliğini arttırmak için (onların) güçlendirilmesini ve özgürlüklerini destekler. İnsanların çevreleri ile etkileşimlerinde insan davranışları ve sosyal sistem teorilerini, sosyal hizmet müdahalelerini kullanır. **İnsan hakları ve sosyal adalet** prensipleri sosyal hizmette esastır (IFSW, 2014).”

Hak'kın ve sosyal hizmetin kavramsal ve mesleki olarak manası, temini ve topluma yönelik rolleri düşünüldüğünde sosyal hizmetin insan hakları fikriyle derin ve geniş bir zeminde pek çok şeyi paylaştığını söylemek mümkündür (Ife, 2001: 8). Bu ilişki her iki kavramın özünden kaynaklanmaktadır. BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin manifestosunda yer alan maddeler incelendiğinde sosyal hizmetin; insanların ihtiyaçlarını konu alan, insana hizmeti inceleyen, insan hakları için mücadele eden, insanın biricik olduğunu ve özel değerlendirmeyi önemseyen, insan hakları düzenlemelerinde ve uygulamalarında sosyo-ekonomik, kültürel ve politik boyutları holistik biçimde değerlendiren, mesleğin bilgi, beceri ve değer boyutlarını insan haklarının daimi bir parçası olarak gören bir meslek ve disiplin olması sosyal hizmet ile insan hakları arasındaki bağın oldukça kuvvetli olduğunu göstermektedir (Birleşmiş Milletler, 1994). Sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer unsurları göz önüne alındığında geçmişten günümüze insan hakları ve sosyal hizmetin birbirini etkilediği ve birbirinden beslendiği söylenebilir. Bu karşılıklı ilişkiyi açıklamak için insan haklarının temel prensiplerinin sosyal hizmet disiplinin teori ve pratiğinde nasıl yer aldığını görmek önemlidir. Bunun için insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisine yönelik olarak pek çok gösterge kullanılmaktadır. Bu göstergelerden ilki insan haklarının prensipleri ve bu prensiplerin sosyal hizmetteki yeridir. Tablo 1'de insan hakları prensipleri sıralanarak prensiplerin geleneksel tanımları, insan haklarında nasıl uygulandıkları ve ilgili prensip ışığında sosyal hizmet uygulamalarında ne hizmetler sunulduğu verilmiştir. Bu prensiplerin doğru anlaşılması insan haklarının sosyal hizmet disiplini içerisinde daha doğru ve başarılı şekilde hayata geçeceğini ortaya koymaktadır (McPherson, 2015: 65-67).

İnsan haklarının sosyal hizmet ile olan ilişkisinin doğru olarak anlaşılması için incelenmesi gereken bir diğer gösterge ise sosyal hizmet meslek etiğidir. İnsan hakları bağlamında sosyal hizmet etiği, tüm insanların haklarını fark etmesini sağlamak, hakları temin etmek ve korumak adına uygulamalar gerçekleştirmeyi, insanların haklarını

zedeleyecek, kişinin elinden alacak ya da kaybettirecek her türlü eylemden kaçınmayı kapsar (Ife, 2015: 64).

İnsan Hakları Prensipleri	Geleneksel Tanım	Prensibin Uygulamadaki Yeri	Sosyal Hizmet Uygulaması Örneği
Katılım ve İçerme	Her birey, haklarının ve özgürlüklerin belirlendiği sosyal ve politik süreçlere özgür ve aktif şekilde katılma hakkına sahiptir.	Bu prensibi uygulamak müracaatçıların insan hakları bakımından pasif faydalanıcılar olarak değil aktif geliştiriciler olarak değerlendirilmesi ile ilgilidir.	Müracaatçıları, değerlendirme ve müdahale süreçlerinde tam ortaktır. Bunun sağlanması için yatırım yapılır.
Eşitlik ve Ayrımcılık Yapmama	Bütün insanlar herhangi bir ayrım gözetilmeksizin insan haklarına sahiptir.	Bu prensip ayrımcılığın tanımlanması ve engellenmesi ile ilgilidir. Ayrıca kadınların hizmete erişebilmesi ve kültürel unsurları içerir.	Sosyal hizmet uzmanları mevcut güç dengesizliklerini tespit eder ve bunun müracaatçıları üzerindeki etkisini çözümleyerek güçlendirme sağlar.
Hesap Verebilirlik	Her bir insan hakkı için hem hak hem de bir görev sahibi vardır. Devletler insan haklarına uymakla sorumludur ve başarısız olduklarında hak sahipleri hukuki olarak hesap sorabilir.	Hayırseverlik anlayışı yerine hak temelli anlayışın geliştirilmesi gerekir. Uygulamada hesap verebilirlik çalışmaları müracaatçılara karşı sorumluluk doğurur ve şeffaflık gerektirir.	Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıların insan hakları konusundaki bilgilerini artırır ve gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarını paylaşarak hesap verilebilirliği teşvik eder.
Evrensellik ve Devredilemezlik	İnsan hakları herkes içindir ve bu haklar devredilemez, haklardan vazgeçilemez.	Evrensellik ve devredilemezliği uygulamak kimsenin dışlanmadığından emin olmaktır.	Sosyal hizmet uzmanları ve sosyal hizmet kurum/kuruluşları, hiçbir uygun müracaatçının yanlışlıkla veya kasıtlı olarak hizmet faydalarından dışlanmamasını sağlar
Bölünemezlik	Tüm insan hakları her insanın değeri ve onuru için önemlidir ve tüm haklar eşit değerdedir.	Bölünemezliği uygulamak, tüm insan haklarının önemini kabul etmek ve onlar için savunuculuk yapmaktır.	Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların insan haklarının tamamına erişebilmeleri bağlamında ortam sağlar ve bu hakları savunur.
Karşılıklı Bağımlılık ve Karşılıklı İlişki	Bir hakkın temin ve tesis edilmesi çoğu zaman diğerlerinin gerçekleşmesine bağlıdır.	Bu prensip müracaatçıların konu olduğu durumları sosyal ve politik bağlamlarını göz ardı etmeden değerlendirmek ile ilgilidir.	Sosyal hizmet uzmanları sorunları çözmek için bütüncül değerlendirmeler ile diğer profesyoneller ile iş birliği yapar.

Tablo 1: İnsan Haklarının Temel Prensipleri ve Sosyal Hizmetteki Yeri

Kaynak: McPherson, Jane (2015). *Human rights practice in social work: a right based framework and two new measures*. Florida State University College of Social Work, s. 65-67.

Androff (2016: 72-74) insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisini incelediği kitabında sosyal hizmet etiğinin insan haklarını özümsemesi, sosyal hizmet akademisyenlerinin insan

haklarını ele alan çalışmalarında artış görülmesi, sosyal hizmet müfredat ve uygulamalarında insan hakları temelli içeriklerin çoğalması gibi bir dizi hususa vurgu yapmakta ve eksikliklerin giderilmesi konusunda çalışmaların devam ettiğini belirtmektedir. Bu durum hem insan haklarına yönelik ilginin giderek büyüdüğünü ortaya koymakta hem de sosyal hizmetin insan hakları savunuculuğunda öncü olması için halen kat etmesi gereken önemli yollar olduğunu ifade etmektedir.

İnsan hakları ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer gösterge ise insan haklarının üç temeli ve bu temellere karşılık gelen bileşenlerdir. İnsan haklarının ilk temeli; insan haklarına yaklaşımdır. Sosyal hizmette insan haklarına yaklaşım, her insanın hak sahibi olarak görülmesine odaklanır. Haklar insan için lütuf değil, haktır. Otorite meşruiyetini sağlamak ve sürdürmek için hakları insanlara bir hediye olarak sunamaz, ihtiyaçlar haklardan mahrumiyetin sonucudur ve giderilmesi elzemdir. Bireyler hakları kendilerine sağlanmadığı için dezavantajlı konuma düşmektedirler. Bu yüzden sosyal problemlerin altında hak ihlalleri aranmalı ve çözüme yönelik uygulamalar gerçekleştirilmelidir (McPherson, 2015: 72).

İnsan haklarının ikinci temeli uygulama yöntemleridir. Sosyal hizmet profesyonelleri planlı müdahale sürecinde aktif rol alarak süreci planlayan, uygulayan, yöneten ve sonlandıran kişidir. Bu kapsamda hak ihlalleriyle mücadele ve temin noktasında savunuculuk, arabuluculuk, değişim ajanlığı, kapasite geliştirme, muktedir kılma ve aktivistlik gibi rol ve sorumluluklarla mikro, mezzo ve makro ölçekte bütüncül çalışmalar gerçekleştirirler. İnsan haklarının üçüncü ve son temeli ise hedeflerdir. İnsan haklarının en temel hedefi, insanın kendi onuruna ve değerine yakışan bir hayat sürmesidir. Haklarından ve toplumsal kaynaklardan yararlanamayan her birey sosyal hizmetin doğal müracaatçısıdır. İnsan hakları ve sosyal hizmetin ortak hedefi mevcut hakların değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır (McPherson, 2015: 86).

İnsan hakları ilkelerine göre hareket etmek ve hedefleri gerçekleştirmek için iki ana paradigma öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki olan tümdengelim yaklaşımı, evrensel ve yerel olan insan hakları uygulamalarını sahaya yansıtmaktır. Tümevarım yaklaşımı ise, var olan uygulamalardan elde edilen çıktıları gerek ulusal gerekse uluslararası düzlemde duyurarak insan haklarının tanınması ve gelişmesi için çalışmalar yapmaktır. Bu yaklaşımlar arasında salt bir doğru yoktur. O anki durum neyi gerektiriyorsa ve hangi

yaklaşım avantajlı ise o yaklaşım tercih edilmelidir. Sosyal hizmetin holistik özelliği tam da bu gibi durumlarla ilgilidir. Yaklaşımlar bir arada kullanılmalı, birbirini desteklemeli ve güçlendirmelidir (Ife, 2015: 36).

Sosyal hizmet disiplininin insan hakları ideali teori ve pratik düalizmin gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Bu yüzden sosyal hizmet, diğer disiplinlerin çıktılarını dikkate alarak kendi prensiplerine göre şekillendirmeli ve günün koşullarını göz önünde bulundurmalıdır. İnsan hakları açısından sosyal hizmet profesyonelleri, tarihsel ve kavramsal gelişim ve değişimlere hâkim olmalı ve bunları günümüz açısından yorumlayabilmelidir. Dünyadaki güç ilişkilerini iyi analiz ederek müracaatçıların iyilik halini gözetmeli ve gerektiğinde hak ihlalleri karşısında taraf olabilmeli ve insan hakları temininde ısrarcı olmalıdır. Bunu yaparken yerel-küresel, özel-kamusal, kişisel-politik alan ayrımlarına dikkat etmeli ve kültürel görecelilik incelemelidir. Evrensel idea olarak benimsenen insan haklarının ve sosyal adaletin tesisini kültürel emperyalizme yol açmayacak şekilde yerele uygun hale getirmeli ve her birey için ulaşılabilir olmasını sağlamalıdır (Tufan, Sayar ve Koçyıldırım, 2009: 82; Ife, 2015: 40).

1.2. Hak Temelli Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Sosyal hizmet, insan hakları perspektifiyle ve hak temelli anlayış etrafında yorumlanmadan önce hayırseverlik ve ihtiyaç temelli paradigmlar üzerine şekillendirilmiştir (Tufan, Sayar ve Koçyıldırım, 2009: 76). Hayırseverlik temelli yaklaşımda, dini inanç, öğretiler ve ritüeller üzerinden bağış yapma motivasyonu muhtaç kişilere yardımlar yapılmıştır. Kişilerin sahip olduğu imkânları geleneksel yöntemlerle birbirleriyle paylaşıp toplumsal bilinç oluşturma açısından bu davranışlar dönemin şartları açısından önemlidir. Aynı zamanda yaptıkları yardımların sonucu vicdani olarak iyi hissetme ve sevap kazanma gibi kişisel kar elde etmek bu yaklaşımın kazançlarındandır. Ayrıca “cömertlik modeli” olarak da bilinen ve yüzlerce yıldır sosyal problemlerle mücadelenin en önemli ve tek modeli olan hayırseverlik yaklaşımı zenginlerin muhtaçlara yapmış olduğu yardımlarla ihtiyaçların karşılandığı varsayımına dayanmaktadır (Rengasamy, 2010: 24).

Hayırseverlik yaklaşımı, problemlerin kaynağına inmekten uzak ve problemlere ilişkin yalnızca pansuman işlevi gördüğü için yapısal sorunları göz ardı etmiştir (Barnes, 1991: 22). Aslolan bireylerin ihtiyaçlarının belirlenmesi, giderilmesi ve problemlerin kaynağına

inilerek tekrardan gün yüzüne çıkmasının engellenmesidir. Bu sebeple hayırseverlik anlayışı ilerleyen dönemlerde toplumun ihtiyaçlarına cevap verememiş ve kendisinden sonra ortaya çıkan ihtiyaç temelli yaklaşım ve hak temelli yaklaşıma ön ayak olmuştur. Günümüzde sosyal hizmet mesleği içerisinde profesyonel olmadığı iddia edilse de hayırseverlik yaklaşımı hemen her ülkede bireylerin muhtaçlara yönelik günlük yardımları şeklinde devam etmektedir.

İhtiyaç temelli yaklaşım, hayırseverlik yaklaşımından farklı olarak ihtiyaçların zenginler tarafından değil de bizzat yoksullar tarafından dile getirilmesi şeklinde yardımların talep edilmesidir. Yani yardımı, yardımı yapacak kişi belirlemez. İhtiyaç sahibi kişi neye ihtiyacı olduğunu ifade eder. Hayırseverlik yaklaşımında yoksul tamamen edilgen bir konumdayken ihtiyaç temelli yaklaşımda sürece katılan ve ihtiyaçlarının teminini hangi araçlarla ve nasıl yapılacağı sürecine dâhil olmaktadır (Kara, 2023: 36). Bu yaklaşım hayırseverler ile ihtiyaç sahibi kişiler arasında bir iletişim kurulmasına zemin hazırladığı için hayırseverlik anlayışına göre –o dönem için– oldukça gelişmiş bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte kişilerin doğrudan ve yalnızca ihtiyaçlarına odaklandığı için tam manasıyla profesyonel bir mesleki uygulamanın önünü kesmiştir. Zira ihtiyaç temelli yaklaşım sosyal hizmet mesleki uygulamasının kapsayıcılığını daraltmakta ve ihtiyaçlara indirgemektedir. Sosyal hizmet yalnızca ihtiyaçları karşılayan bir meslekten ziyade insanın onurunu düşünen ve koruyan, insana verdiği kıymetle toplumun kalkınmasına destek veren bir mekanizmadır.

Bu araştırmanın da çalışma grubunu oluşturan evsizler üzerinden bir örnek vermek gerekirse, evsiz birey ihtiyacının barınma hizmeti olduğunu dile getirdiğinde vakaya yalnızca bu ihtiyacın karşılanması odaklı bakmak, onu bir meskene yerleştirmekten ibaret görülebilir. Hâlbuki onun ihtiyacı olarak belirttiği barınma hizmeti hali hazırda onun sahip olması gereken bir haktır. Zira çeşitli otoritelerin ve mevzuat metinlerinin bu konudaki tavrı nettir. Bu örnek doğrultusunda hak temelli yaklaşım, devlet, yerel yönetim, STK ya da destek veren herhangi bir kurumsal yapının eylem yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir. Bu yüzden insan haklarına saygılı ve profesyonel bir müdahale sürecinin yürütülmesiyle ihtiyaç temelli beyana dayalı bir müdahale yürütmek arasında ciddi farklar vardır.

Hak temelli yaklaşımın temelinde, kişilerin hak sahibi, hizmet aktörlerinin ise bu hakların sağlanmasında görev sahibi olması mantığı yatmaktadır. (Zengin ve Altındağ, 2016: 9;

Gneiting vd., 2009: 19). OHCHR (2006)’ye göre hak temelli bir yaklaşım, evrensel insan hakları standartlarına dayanmakta ve fonksiyonel olarak insan haklarını korumayı ve onları geliştirmeyi hedeflemektedir. Hak temelli yaklaşım dâhilinde uygulama yapılırken “katılım, ayrımcı olmama ve eşitlik, hesap verebilirlik, güçlendirme ve yasallık” ilkeleri dikkate alınmaktadır. Bu beş ilke veya unsur çoğu zaman birbiriyle ilişki içerisinde ve örtüşmektedir (Berthold, 2014: 38). Belirtilen beş ilke aynı zamanda insan hakları beyannamesi, sözleşmeleri ve sözleşmelerin yanı sıra sosyal hizmet etiği, değerleri ve teorilerinde yer almaktadır (Androff, 2016: 74). Bu yaklaşıma göre görev sahibi, hak sahibinin kapasitelerini artırmayı, onları güçlendirmeyi amaçlar (Zengin ve Altındağ, 2016: 17; Gneiting vd., 2009: 20). Hak temelli yaklaşımda herkes kanunlar önünde eşit, asgari standartlara sahip, zaruri durumlar harici müdahale olmaksızın fikir, vicdan ve eylem boyutlarında özgürdürler ve haklarının temini görev sahibindedir (Benest, 2010: 11).

Birleşmiş Milletler’in 1992 yılında yayınladığı çalışmasında, sosyal hizmetin odağının insan ihtiyaçlarını karşılamak olduğu vurgulanmış, bu ihtiyaçların karşılanmasındaki temel motivasyonun ise insan haklarından geldiği belirtilmiştir (Gedik, 2020: 46). Bu durum, sosyal hizmet mesleğinin hak temelli yaklaşımla ne kadar örtüştüğünü açık şekilde ortaya koymaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmet, indirgenmiş ve sığ metotlar yerine bütüncül ve geniş değerlendirmeleri önceler. Bu yüzden hayırseverlik ve ihtiyaç temelli yaklaşımların kaynak ve motivasyonunu ileri boyutlara taşımış, sınırlılıkları genişletmiş ve tüm dünyaya hitap eden bir insan hakları mesleği olarak hak temelli yaklaşımı benimsemiştir. Tablo 2’de geçmişten günümüze paradigma değişimi sunulmuş ve her bir yaklaşımın temel ölçütleri vurgulanmıştır.

Buna göre (Tablo 2), ihtiyaç temelli yaklaşımın hayırseverliğe oranla sosyal hizmet disiplini açısından daha makul olduğu göze çarpmaktadır. Bununla birlikte sosyal hizmet profesyonellerinin ihtiyaç tespit edicileri gibi tanımlanması ciddi riskler barındırmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları müdahalelerini gerçekleştirirken ihtiyaçları belirleyen ve karşılayan konumdadırlar. Bununla birlikte sosyal hizmeti ihtiyaç mesleğinden ziyade insan haklarını referans alan, temin eden ve güvence altına alan bir meslek olarak görmek ve yaymak daha doğrudur. Bu kapsamda müracaatçıların ihtiyaçlarını ifade etmesine saygı duyularak insan hakları temeline dayanan bir sosyal hizmet müdahalesi sunmak esas olmalıdır (Zengin ve Altındağ, 2016; Ife, 2015: 117).

Aşağıdaki tablodan anlaşılabacağı üzere her bir yaklaşım ortaya farklı bir anlayış koymuş ve bu anlayışlar sosyal hizmet açısından farklı zamanlarda kabul görmüştür. Her bir yaklaşım kendi dönemi içerisinde hizmet yöntemleri geliştirmeye ve uygulamaya çalışsa da hak temelli yaklaşımın daha kapsayıcı olduğu görülmektedir. Tablo 2’de yer alan bilgiler sosyal hizmetin bir insan insan hakları mesleği olarak tanımlanmasına ilişkin teorik zeminin özeti şeklinde yorumlanabilir.

	Hayırseverlik Temelli Yaklaşım	İhtiyaç Temelli Yaklaşım	Hak Temelli Yaklaşım
Amaçlar	Dezavantajlı birey ve grupları yaşadıkları acılardan acilen kurtarmak için yardım etmek	Ötekileştirilmiş ve dezavantajlı gruplar için ek kaynaklar sağlayarak yaşadıkları sorunları gidermek	Kaynakların ve gücün adil dağıtılmasını sağlayan insan haklarını gerçekleştirmek
Motivasyon	Varlıklı kişilerin dini ya da ahlaki zorunluluklar gereği zor durumdaki insanlara yardım etme isteği	Toplunun ihtiyaç içerisindeki üyelerinin iyilik halini sağlamak için yardımda bulunma isteği	Haklara ilişkin yasal yükümlülükler
Sorumluluk	Birey, dernek ya da vakıflar	Genellikle ihtiyacı tanımlayan ve müdahaleyi geliştirenler	Hükümetler, hükümetler arası örgütler, uluslararası STÖ’ler ve ulus aşırı ortaklıklar
Süreç	Bağış odaklı hayırseverlik çalışmaları	İhtiyacın ve siyasal pazarlıklarla ihtiyaçların karşılanmasına yönelik stratejinin çok boyutlu bir biçimde ele alınması	Birey ve grupların hak talebinde bulunmaları için onları güçlendirmek ve sürece katılımlarını gözetken bir politika izlemek
Güç İlişkileri	Var olan durumu korur	Genel olarak var olan yapıyı sürdürmekle birlikte değişimi kademeli olarak sağlayabilir	Var olan durumu değiştirmeye çalışır
Hedef Kitle	Yardıma layık görülen birey ve gruplar	Dezavantajlı bireyler ya da gruplar	Toplunun tüm üyeleri hedef kitleyken ötekileştirilmiş gruplara yönelik bir vurgu söz konusudur
Vurgu	Bağışçıların hayırsever davranışları	İhtiyaçların karşılanması	İnsan haklarının gerçekleştirilmesi
Müdahale Nedeni	Sorunların görülmesi	Açık belirtiler ve yapısal nedenler	Temel yapısal nedenler

Tablo 2: Sosyal Hizmette Hayırseverlik, İhtiyaç ve Hak Temelli Yaklaşımları

Kaynak: Zengin, Oğuzhan ve Altındağ, Özgür (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), s. 188-189.

Sosyal hizmetin çevresi içinde birey mottosuyla bir insan hakları mesleği olması doğrudan hak temelli yaklaşımla ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Amacı bireylerin ihtiyaçlarını karşılayarak sosyal işlevselliğini artırmak ve sosyal adaleti tesis etmek olan

sosyal hizmet hak temelli yaklaşımla insan haklarını öncelemekte ve bunu herkes için kayıtsız şartsız bir yöntemle yapmaktadır (Duyan, 2016: 24). Bu yöntem sosyal hizmet uzmanlarına yol göstermekle birlikte insan haklarına dayanmakta ve profesyoneller için bir dizi rol ve işlevleri gerekli kılmaktadır (Tablo 3).

İşlev	Düzy	Rol	Strateji
Danışmanlık	Birey ve aileler	Muktedir kılıcı	Çözümleri bulmada müracaatçıyı güçlendirme
	Resmi gruplar ve örgütler	Kolaylaştırıcı	Örgütsel gelişimi destekleme
	Topluluk ve toplum	Planlayıcı	Araştırma ve planlama yapmak suretiyle program ve politika geliştirmeyi koordine etme
	Sosyal hizmet sistemi	Meslektaşlık/izleme	Mesleki kültürün yayılması için hocalık yapmak, rehberlik etmek ve meslektaşları desteklemek
Kaynak Yönetimi	Birey ve aileler	Bağlantı Kurucu/ Savunucu	Vaka yönetimi yoluyla müracaatçılar kaynaklarla bağlantılandırılır
	Resmi gruplar ve örgütler	Uygun Hâle Getirici/Aracı	Kaynak geliştirmek için gruplar ve örgütler arasında ilişki ağı oluşturmak
	Topluluk ve toplum	Harekete Geçirici	Sosyal aksiyon yoluyla değişimi başlatır ve sürdürür
	Sosyal hizmet sistemi	Hızlandırıcı	Disiplinlerarası aktiviteler yoluyla toplum hizmetlerini uyarır
Eğitim	Birey ve aileler	Öğretici	Bilgi işleme sürecini kolaylaştırıcı ve eğitsel program sağlayıcı
	Resmi gruplar ve örgütler	Eğitim	Personeli geliştirme yöntemiyle yönlendirme
	Topluluk ve toplum	Toplumu Bilgilendirme	Eğitim yoluyla sosyal sorunlar ve sosyal hizmetler hakkında kamuoyunu ve toplumu bilgilendirme
	Sosyal hizmet sistemi	Araştırmacı/Mesleki bilgilendirici	Bilgileri oluşturmak için araştırma keşif sürecine katılma.

Tablo 3: Sosyal Hizmetin İşlevleri ve Bu İşlevlere Karşılık Gelen Roller

Kaynak: Duyan, Veli. (2016). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları, s. 24.

Tablo 3’te verilen işlev, rol ve stratejiler hak temelli yaklaşım ideallerinin sağlanması konusunda mesleki uygulayıcılar için yol haritası niteliğindedir. Hak vurgusu sosyal hizmet mesleğinin temelinde yalnızca teorik değil aynı zamanda pratikle de ilişkilidir. İnsan haklarının günümüz argümanları geçmişteki uygulamalar düşünüldüğünde her ne kadar modern gözükse de bazı açılardan eksiklikler içermektedir. Kimi zamanlar güncel gelişmeleri tam manasıyla yansıtamayan bu uygulamalar güncel gelişmeler ortaya çıktıkça güncellenseler de tüm ihtiyaçları karşılayacak seviyeye ulaşamamışlardır. Ayrıca bu düzenlemeler insan hakları konusundaki tüm paydaşları bir araya getirmekten de oldukça uzaktır (Ife, 2015: 102-103).

Bazı üst kuruluşlar insan haklarına dair uygulamaları otoritenin verdiği güçle kapsayıcılığı dar bir konsensüsle sürdürmüşlerdir. Bu durum günümüzün en temel tartışmalarından biri olan insan haklarının evrenselliği konusunda soru işaretlerine ve yereli görmezden gelmeye neden olmuş, kültürel zenginliği zedeleyici uygulamaları beraberinde getirmiştir (Ife, 2015: 102-103). Bu nedenle hak temelli yaklaşım dinamik bir model önermektedir. İnsan haklarının gelişimiyle birlikte sosyal hizmetin ve sosyal hizmet müdahalesinin de kendini sıklıkla güncellemesi gerekmektedir (Gabel, 2016: 14). Çeşitli tartışmalar nedeniyle insan hakları ve sosyal hizmet ilişkisi konusunda soru işaretleri ortaya çıksa da amaçları, yöntemleri, ilkeleri ve uygulama esasları açısından sosyal hizmet insan hakları ve hak temelli yaklaşımla doğal bir ilişki içerisinde. İnsan hakları konusunda ikilem durumları ortaya çıktığında takip edilmesi gereken adımlar dahi insan haklarına uygun olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda hem sosyal hizmetin hem de insan hakları/hak temelli yaklaşımın insanların işlevsellikleri artırma ve yaşamlarını kolaylaştırma, onur ve değerlerini yükseltmede öncü rolü her zaman göz önüne alınmalıdır. Nitekim adalet de bu değerlerin gözetilerek yapılan dağıtımdır. Bu da temelde sosyal adalete dayalı hak temelli bir sosyal hizmet vizyonu ile mümkündür (McPherson, 2015: 250).

1.3. Hak Temelli Sokak Sosyal Hizmeti: Tanımlar, Prensipler, Uygulamalar

Sokak çalışması/sokak sosyal hizmeti, ilk örnekleri 19. yüzyıl ABD’de yoksullar ve göçmenler üzerinde uygulanan ve resmi bir kimlik kazanmış müstakil bir sosyal hizmet alanıdır (Szeintuch, 2015: 1924). Bu alanın ortaya çıkmasında 19. yüzyıl ABD’sinin çok fazla göç alması ve kimi grupların kaynaklardan adil şekilde yararlanamaması etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı’nın ardından sokak çalışmaları Batı Avrupa, Afrika, Latin Amerika ülkelerine de yayılmış, 1989 yılında Demirperde’nin yıkılmasından bu yana ise Doğu Avrupa ülkelerinde de görülmeye başlanmıştır (Specht, 2010: 60). Farklı ülkelerde sistematik şekilde uygulanan sokak sosyal hizmeti/sokak çalışması Türkiye’de geniş bir hizmet alanına sahip değildir. Bu yüzden sokak sosyal hizmetine dair üretilen sosyal politikalar oldukça sınırlıdır.

Bireylerin cömertlik ve acıma duygularından ilham alarak ve özgürleştirici bir araç olma misyonu ile ortaya çıkan sokak çalışması/sokak sosyal hizmeti en genel haliyle sosyal hizmet uygulamalarının ofis ortamlarından ayrılarak sokakta gerçekleştirilmesidir (Boyd-

Franklin ve Hafer Bry, 2000: 18). Sokak çalışması “açık alanda sosyal yardım” (outdoor relief) ya da “sokak sosyal hizmeti” (street work, outreach work, outreach service) olarak da adlandırılmaktadır. Sokak çalışması kurum sınırlarının dışına çıkan, insanları ve olayları keşfetmeyi ve arz temelli bir anlayışla hizmet götürmeyi hedefleyen bir uygulamadır. Toplumdaki herkesi kapsayan ve herkesin erişimine açık bir hizmet modeli olan sokak çalışması aynı zamanda bir “topluluk hizmeti” (community service) dir. İlk bakışta geleneksel yardım hizmetlerinin (yemek ve kıyafet vb.) günümüz koşullarına adapte edilerek uygulanması gibi görünse de hizmetlerin insanların mekânlarına gidilerek yapılması sokak çalışmasını keşifçi yaklaşımdan ayırmaktadır.

Ulusötesi araştırmalarda sokak çalışmasıyla sosyal yardımın birbirinin yerine kullanıldığı görülmekle beraber sokak çalışması sosyal hizmetin eylemsel boyutuna işaret ederken sosyal yardım ise sokak çalışması sonucunda müracaatçılara verilecek hizmetleri tanımlamaktadır (Andersson, 2013: 175). Bununla birlikte “sokak köşesi çalışması”, “saha çalışması”, “düşük eşikli çalışma” (Korf vd., 1999: 12), “toplum temelli sosyal yardım” (Needle vd., 2004: 11), “mobil çalışma” (Zucker vd., 2011: 30) ve “müstakil çalışma” (Federation for Detached Youth Work, 2007) gibi kavramların sokak çalışmasıyla aynı anlama gelecek şekilde kullanıldığı bilinmektedir. Benzer şekilde sokak çalışması gerçekleştiren meslek elemanlarının farklı ülkelerde farklı isimleri vardır: İtalya'da “sokak öğretmenleri” ve Fransızca ve İspanyolca konuşulan ülkelerde “sokak eğitimcileri” (Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı, 2008: 18) ismiyle anılan kişiler Amerika'da, “sosyal yardım”, “köşe”, “bölge” veya “sokak çetesi çalışanları” olarak adlandırılmaktadır (Gibson, 2011: 27).

Toplum içerisinde çeşitli grupların gizli şekilde bir yaşam sürmesi, kendilerine ulaşıl(a)maması ve onlarla temas kurul(a)maması sokakları sosyal hizmet için bir araştırma sahası haline getirmiştir (Korf vd., 1999: 23). Bu yüzden sokak çalışması hedef kitle ve toplumsal kaynaklar arasında köprü oluşturulma, sokaktaki insanları topluma dâhil etme ve işlevselliklerini artırarak yeniden toplumun bir üyesi haline getirme misyonuyla hareket etmektedir (Able-Peterson ve Hooks Wayman, 2006: 42; Winarski, 2004: 433; Barker, 2003: 461; Thomas ve Pierson, 1995: 409).

Sokak çalışmasının hedefi kurum temelli sosyal hizmetlerin alternatifi olmaktan ziyade kurumsal hizmetlerin nüfuz edemediği ya da kurumsal hizmetlere erişim sağlayamayan müracaatçılara ulaşmaktır. Bina temelli kurumsal modeller hizmetleri talep eden tüm

müracaatçılara değil belirli ölçütleri sağlayan belirli bir sayıdaki kişilere verilmektedir (Lane ve Power, 2009: 5). Bina temelli kurumsal modellere getirilen temel eleştiri sokaktaki herkese ulaşma konusunda oldukça yetersizdir. Bu nedenle sokak sosyal hizmeti ayrıştırıcı olmadan ve kotasız şekilde hizmet sunumunu vurgulamaktadır. Sokak çalışmasını yalnızca sokağın içerisinde uygulanan müdahaleler bütünü olarak tanımlamak oldukça indirgemeci bir yorum olacaktır. Sokak çalışmasının temelinde eşitlikçi, kabul edici ve proaktif bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar toplum değişim/gelişim ve sosyal adaleti sağlamaya yönelik olarak kullanılmaktadır. (Lane ve Power, 2009: 9).

Sokak çalışmasının ana misyonu “sokakta yaşayan/çalışan ve/ya sokağa sürüklenen ve kurumsal hizmetlere erişim sağlayamamış/güven duymayan/yararlanamayan birey ve grupları sokaktan doğrudan uzaklaştırmadan ama sokağın içerisinde hayatlarını idame ettirebilecekleri bir güce sahip olmalarının sağlanmasıdır. Bu yüzden sokak sosyal hizmetinin temelinde ev’inden ayrı ya da uzak olan ve/ya ev’i hiç olmayan insanlar bulunmaktadır. Bu kişiler sokak sosyal hizmetinin müracaatçı gurplarının başında evsizlerin (Dennis vd., 2011: 1374; Gibson, 2011: 36; Winarski, 2004: 433) geldiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte müstakil olarak gençler (Tam, 2012; Able-Peterson ve Hooks Wayman, 2006; Tiffany, 2007), uyuşturucu kullanıcıları (Deren vd., 2012; Mikkonen vd., 2007) ruhsal hastalık sahibi kişiler (Brugha vd., 2012; Schley vd., 2012; Tempier vd., 2012), yaşlılar (Prior vd., 2012), hükümlüler/mahkumlar (Gilman, 1992) ve aileler (Boyd-Franklin ve Hafer Bry, 2000), şiddet ve fuhuş mağdurları (DePrince vd., 2012; Gibson, 2011; Kelly vd., 2010; Mikkonen vd., 2007), intihar vakaları (McArt vd., 1999), afet ve savaş mağdurları (Raphael, 2004; West vd., 1993) gibi nüfus grupları sokak sosyal hizmetinin müracaatçı nüfusunu oluşturmaktadır.

Sokak çalışması sırasında sokaklar sosyal çalışmacılar için bir sahadır ve sosyal sokak çalışmasının temelinde yatan fikir, bir kişiyi sokaklardan veya çevresinden “ne pahasına olursa olsun” uzaklaştırmak değildir (Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı, 2008: 19). Bununla birlikte sokakta yaşamaya alışkın bir kişinin doğrudan kurumsal hizmetlere yönlendirilmesi adaptasyonu açısından zorluklar barındırmaktadır. Müracaatçının kendisini rahatsız hissedeceği yeni bir sosyal ağın içerisine onu katmaya çalışmak doğrudan hak ihlali olacağı gibi sosyal hizmet mesleğinin temel prensiplerini de ihlal etmek olacaktır. Bu sebeple ilgili müdahale süreci sokağın içerisinde ve müracaatçıyla birlikte bir geçirilmelidir ve hizmet sürecinin bir aşaması doğrudan doğruya sokağın

içerisinde gerçekleşmelidir. Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı (2008: 20)'na göre sokak çalışmalarının beş hedefi vardır:

Ulaşılmayana ulaşmak hedefi, sokak sosyal hizmetinin arz temelli olmasına işaret etmektedir. Bu kapsamda kişilerin hizmetlere başvuru yapılması beklenmeden sokağın ilgili yerine hareket edilir ve sosyal hizmetin planlı müdahale süreci başlatılır. Muhatap alınan kişiler hali hazırda tespit edilmesi, erişilmesi ve anlaşması zor kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin sosyal ağlarının zayıf olma ihtimali düşünüldüğünde kamusal hizmetlere erişmek için katedeceği mesafe oldukça fazladır. Sokak çalışması bireyin hizmetlere erişme süreci beklenmeden olay yerinde müdahale ile hizmet sunumuna dayanır.

Motivasyon ve eşlik etme hedefi kapsamında sosyal çalışmacılar müdahale sürecinde müracaatçıya eşlik ederek müracaatçıların kendi seçimlerini yapmaları konusunda onları güçlendirir ve karar alma süreçlerinde onlara destek olur. Mikro ölçekte müracaatçılara bireysel yardım, mezzo ve makro ölçekte ise müracaatçıların topluma geri dönüşleri ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamak bu sürecin hedeflerindendir.

Sosyal eğitim hedefi, sokak çalışmasının en temelde bir hizmet ve eğitim sunumu olmasının doğal çıktısıdır. Müracaatçıların bu süreçle ilgili bilgi edinmesi ve hangi eylemlerin neden yapıldığına dair bilgi sahibi olması gerekir. Bu yüzden sosyal hizmet müdahale süreci, yardım sistemi ve bürokratik süreçler sokak çalışması gerçekleştiren meslek elemanı tarafından ilgili kişilere aktarılmalıdır.

Aşağıdan yukarıya yaklaşım hedefi sokak çalışmasının çalışma alanı olarak sokaklardan başlaması anlamına gelmektedir. Sokak çalışmasının çalışma alanı sokaklar olduğu için sosyal hizmet müdahalesi kişilerin yaşadığı ya da gündelik eylemlerini sürdürdükleri yerler olmaktadır. Sosyal hizmetin insanın biricikliğini esas alması standart bir sosyal hizmet uygulamasından ziyade kişisel farklılıklara önem vermesini gerektirir. Bu yüzden doğrudan, yukarıdan inme ve tek tip bir anlayış yerine müdahaleye sokağın ve müracaatçının kendisinden başlamak ve elde edilen çıktıları birer birer üst mercilere iletme gerekmektedir. Bu yönüyle sokak çalışması bir tümevarım gibi düşünülebilir.

Politik ve sosyal farkındalık hedefi sokak çalışmasından elde edilen çıktıların bireyden başlayarak politik mekanizmaları harekete geçirmesi anlamına gelmektedir. Sokak çalışması sürecinde öncelikle müracaatçıların ardından ise otoriteler ilgili süreçler hakkında bilgilendirilmeli ve bu kişilerin farkındalıkları artırılmalıdır.

Yukarıda sıralanan hedefler başta sosyal hizmetin evrensel ilke ve değerleriyle paralellik göstermekte ve sokak sosyal hizmetine referans oluşturmaktadır. Sokak sosyal hizmetinin mikro, mezzo ve makro düzeyde hedeflerini gerçekleştirmek için zengin bir müracaatçı kitlesine sahip olmasına karşın evrensel bir teorik altyapıdan mahrum olması sokak ortamlarında sosyal hizmet müdahale süreçlerinin farklı şekillerde uygulanmasına neden olmuştur. Özellikle uluslararası alanyazında sokak çalışmasının nasıl yapılacağına ilişkin belirli ölçütler bulunsa da net bir yol haritası belirsizliği göze çarpmaktadır. Bununla birlikte sokak çalışması farklı ülkelerde farklı meslek elemanları tarafından – bazen de bir ekip halinde – uygulanmaktadır. Bu nedenle adımlar sıralanırken doğrudan bir meslek ünvanı (sosyal çalışmacı, psikolog vb.) belirtmemek makul görünmektedir. Yine de sokak çalışması tek kişinin organizasyonunda olacaksa bu meslek elemanı vaka yöneticisi rolüyle elbette sosyal çalışmacı olmalıdır. En bilinen haliyle bir sokak çalışması beş adımdan oluşmaktadır (Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı, 2008: 21):

- Birinci Adım: Sokak çalışmasının ilk adımı çalışma yapılacak bölge hakkında bilgi sahibi olmaktır. Bu bilgiler teorik ve pratik düzlemde iki adımda toplanabilir. Teorik düzlemde sosyal çalışmacı incelenecek ortamın sosyo-kültürel ve tarihsel bağlamı hakkında önceden araştırma yapmak ve bilgi edinmektir. Pratik bilgiler ise ilgili araştırma sahasında yaşayan kişilerle konuşarak ve onları anlamaya çalışarak elde edilecek bilgilerdir. Örneğin evsiz göçmenlerin yaşadığı bir bölgede sokak çalışması gerçekleştirilecekse göçmenlerin ırkı, dini, dili ve kültürel pratiklerin her birinin asgari ölçülerde bilinmesi bir sonraki adımları kolaylaştıracaktır.
- İkinci Adım: İkinci adımda meslek elemanı müracaatçıların bulunduğu bölgede gözlem yapmaya başlar. Bu gözlemlerin niteliği bir önceki adımda sahip olunması gereken teorik altyapıyla pekişir. İyi bir teorik altyapı sokak çalışması sırasında gözlemlere referans oluşturur. Sokak çalışmasında ikinci adım meslek elemanı açısından görünür olmaya çalışma aşamasıdır. Bu aşamada meslek elemanı çalışma sahasına düzenli ziyaretler yaparak ve bölge hakkında bilgi toplar ve hem araştırma sahası hem de müracaatçılar için “tanıdık” bir yüz olmaya başlar.
- Üçüncü Adım: Üçüncü adım meslek elemanının kendisini tanıtırma aşamasıdır. Meslek elemanı kim olduğunu ve neyi nasıl yapacağını açıklar. Sokak çalışması bir kurum sosyal hizmeti uygulaması olmadığı için yapılacak uygulamalar sokağın muhtelif yerlerinde gerçekleşir. Bu durum meslek elemanının ilgili bölgede yaşayan herkes

tarafından görülmesi anlamına gelir. Bu nedenle yalnızca müracaatçılar değil aynı zamanda o bölgede yaşayan hemen herkes meslek elemanının rolünü ve işlevini kavramalıdır.

- Dördüncü Adım: Dördüncü aşamada meslek elemanı hedef müracaatçılar ile ilk iletişimi kurar. Bu aşamada önceki üç aşamada elde edilen bilgiler ilk kez tatbik edilir. Müracaatçı hangi yaştan olursa olsun sahip olunan bilgi birikimi ilk olarak bu adımda test edilecektir. Burada yapılacak olumlu ve olumsuz her eylem sokak çalışmasının olumlu şekilde sona erdirilmesi için önem arz etmektedir. Sağlıklı iletişim, müracaatçıya güven aşılama, plan ve programın doğru aktarılması, geri bildirimlerin doğru alınması gibi eylemlerin her biri bir sonraki adım olan uygulama adımı için birikim oluşturmaktadır.
- Beşinci Adım: Sokak çalışmasında son adım ise destek ve müdahale aşamasıdır. Önceki dört adım son adımın sütunlarıdır. Önceki adımlarda sağlanan sağlıklı iletişim, beceriler ve müdahale planlaması bu adımda gerçekleştirilecek uygulama açısından son derece önemlidir. Beşinci adımda meslek elemanı müracaatçısının ihtiyaçlarına yönelik hizmet sunumunu gerçekleştirir.

Sokak çalışmasının temel amacı ilgili adımları otomatik şekilde sıralayarak sokak çalışması yapmak değildir. Bununla birlikte sokak çalışmasını belirli sayıda adımda kalıplaştırmak ve çerçevelemek de “sokağın doğası”na tam manasıyla uymamaktadır. Sokaklar her insan için farklı anlamları ve zorlukları doğurur. Bu yüzden sokak çalışmasını diğer alanlar gibi belirli teorik ve pratik ölçütlerle sınırlamak çok da makul görünmemektedir. Ayrıca Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı (2008: 21)’nin beş adımlı sokak çalışması modeli beşinci adımda verilen destek ve uygulanan müdahale ile sona ermektedir. Bu durum müracaatçının akıbetine ve sürecin devamına ilişkin soru işaretlerini beraberinde getirmektedir. Bu araştırmanın yazarı sokak çalışmasının evrensel ölçütlerden ziyade ülkelerin karakteristiklerine göre şekillenmesinin daha doğru olacağını düşünmektedir.

Sosyal hizmetin planlı müdahale sürecinde tanışma/bağlantı kurma, ön değerlendirme, planlama, uygulama, son değerlendirme, sonlandırma, izleme ve takip olmak üzere yedi adım bulunmaktadır (Duyan, 2003: 41). Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı (2008: 21)’nin beş adımıyla bulunan bazı adımlar sosyal hizmetin planlı müdahale süreci adımlarıyla benzerlik gösterse de özellikle “izleme ve takip” adımının sokak çalışmasında

net şekilde ifade edilmemesi sokak çalışmasına ilişkin geliştirilebilir yenilikçi bir yön olarak görünmektedir.

Sokak çalışmasının her bir adımı, meslek elemanlarının bir sokak çalışmasında dikkat etmesi gereken hususlara işaret etmektedir fakat bu adımların tamamı her zaman sınırları net bir şekilde uygulanmayabilir. Bu durum sokak çalışmasının doğru gerçekleşmediği anlamına gelmemelidir. Sokak alışması kurum sosyal hizmetinden oldukça farklı bir müdahale alanıdır ve sokak çalışmasının prensipleri uygulama yapılan ülkenin sosyal hizmet anlayışına göre farklılıklar gösterebilir. Örneğin Türkiye'nin sosyal hizmet anlayışı daha çok talep temelli kurumsal hizmetler ekseninde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de sokak çalışması uygulamaları oldukça azdır ve sokak sosyal hizmeti alanı çok fazla gelişim gösterememiştir. Bununla birlikte emsal niteliği taşıyan bazı uygulamalar sokak çalışması kapsamında değerlendirilebilir.

Türkiye'de sokak çalışmasına dair uygulamalar genellikle yerel yönetimler çatısı altında oluşturulan birimlerin gelen ihbarlar üzerine sokağın ilgili yerine intikali sonucu gerçekleştirilen müdahaleler ile hayata geçmektedir. Bazı belediyelerin (Kocaeli, İstanbul, Bursa, Ankara vb.) sokakta yaşayanlara ilişkin kurmuş oldukları müstakil ekipleri olmasına rağmen bu durum Türkiye'nin tamamı için geçerli değildir. Türkiye'nin özellikle kırsal ve geleneksel bölgelerinde böyle bir ihtiyacın daha az hissedilmesi de sokak çalışmasına ilişkin faaliyetlerin gelişmesini engellemiştir. Bu engelleme Türkiye için olumsuz bir durum olarak yorumlanmamalıdır. Zira sokak sosyal hizmetinin gelişmemiş olması aynı zamanda ilgili bölgede bu hizmete ihtiyacın olmadığı anlamına da gelmektedir. Bu nedenle sokak alışması Türkiye için özellikle daha fazla şehirleşmiş ve yoğun göç alan bölge ve illerin daha fazla gündeminde olan bir konudur.

Türkiye'de sokak çalışmasına dair bilinen ilk uygulamaların sokakta çalıştırılan/yaşayan çocuklara yönelik olarak sürdürülen “mobil ekip” uygulamasıyla hayata geçtiği söylenebilir. Mobil ekip uygulaması o dönemki adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet veren çocuk ve gençlik merkezleri bünyesinde hizmet vermeye başlamıştır. Daha sonra mülga edilen Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği (2001)'ne göre sokak çalışması; “sokakta veya çocukların yoğun olarak bulunduğu yerlerde yapılan psikososyal inceleme, gözlem, teşhis, tespit ve mesleki müdahale süreçlerini içeren çalışma” şeklinde tanımlanmıştır.

Aynı yönetmeliğin 8. maddesinde ise sokak çalışmasının nasıl olacağına dair ibareler yer almış ve bu uygulamayı gerçekleştirecek olan Çocuk ve Gençlik Merkezlerinin görevleri;

“Gezici ekipler (mobil ekip) aracılığıyla sokakta yaşayan veya çalıştırılan çocuklarla ilgili nicel ve nitel bilgileri toplamak; bu bilgilerin yorum ve değerlendirmesini yapmak; izlenecek strateji ve uygulanabilecek mesleki müdahale yöntem ve teknikleri belirlemek; bu doğrultuda gerekli mesleki çalışmaları yapmak”

şeklinde sıralanmıştır. Sokak çalışmasına dair bir başka çalışma ise Acar (2006)’ın “Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği” isimli doktora tezidir. Acar (2006) araştırmasında sokak çocukları özelinde sokak çalışması uygulamalarına dikkat çekmiş ve sokak çalışmasının teorik ve pratik altyapısına ilişkin bilgiler sunmuştur.

Sokak çalışmasından sorumlu olan ekipler mobil (gezici) ekip olarak hizmet vermektedir ve bu ekibin içerisinde farklı disiplinlerden (sosyal hizmet, psikolog, sosyolog, polis, sağlık personeli vb.) meslek elemanları yer almaktadır. Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği (2001) gereği Türkiye’de sokak çalışması uygulandığı ilk dönemlerde sokakta yaşayan ya da sokakta çalışan çocuklar üzerinde yoğunlaşmıştır. İlgili dönemin şartları göz önüne alındığında artan çocuk işçiler/dilenciler, sokak çocukları ve evsiz çocuklar mobil ekiplerin hedef çalışma grupları olmuşlardır. Mobil ekipler özellikle valilik ve yerel yönetimlerle entegre şekilde sokaklarda çalışmalar yürütmüş ve binlerce çocuğa ulaşarak bu çocuklar ailelerine kavuşturulmuştur. Ayrıca sokakların düzeni ve düzenli denetimi için 24 saat kontrol edilmesine imkân sağlayacak bir sistemin de hazırlayıcısı olmuştur (Acar, 2006: 56). Son dönemlerde ise sokak çalışmasının bir diğer müracaatçı grubunu özellikle yoğun nüfuslu şehirlerde yaşayan evsizler oluşturmaktadır. Evsizlik Türkiye’nin uzun yıllardır aşına olduğu bir konu değildir. Evsizlerin hem dünyada hem de Türkiye’de sayısının gün geçtikçe arttığını ortaya koyan bilimsel araştırmalar üretildikçe evsizlere ilişkin ilgi de artmaktadır. Bununla birlikte yazılı ve görsel medyada evsizlerin sokak tecrübelerine ve hayat hikâyelerine ilişkin haberlerin sıkça gündeme gelmesi evsizliğin artık Türkiye için değerlendirmeye alınması gereken bir konu olduğunu ortaya koymaktadır. Evsizler, dezavantajları ve hak ihlallerini çoklu ve eş zamanlı olarak yaşayan sosyal gruplardır. Evsizliğin başlangıcından sonuna kadar olan tüm süreç evsizlikle ilgili araştırma yapan kişi, kurum ve toplumların çalışma konularını oluşturmaktadır. Evsizliğe ilişkin mukavemet geliştirilebilmesi için her şeyden

önce evsizliğe ilişkin teorik altyapının kurulması gereklidir. Bir sonraki başlıkla birlikte evsizlik ve evsizler hakkında kavramsal çerçeve sunulmuştur.

1.4. Evsizlik ve Evsizler

Evsizlik ve evsizlere ilişkin kavramsal ve kuramsal çerçeveye geçilmeden önce evsizliğe dair tarihsel arka planın kısa bir şekilde verilmesi önemli görülmektedir. Evsizliğin olgu olarak tarihsel bir başlangıcı net şekilde ortaya koyul(a)mamakla birlikte evsizliğin özellikle şehirlerin ve/ya medeniyetlerin kurulduğu ve yükseldiği toplumlarda daha sık görüldüğü söylenebilir. Zira evsizlik olgusunun ortaya çıkması ve kavramsal olarak tanımlanması “ev”in varlığına bağlıdır. M.Ö. II. yüzyıl Antik Roma’sında evsizlere ilişkin “İtalya’nın vahşi hayvanlarının dinlenmeleri için mağaraları ve göçükleri var...” ve “...Yerleşik yerleşimleri (houseless) olmayan evler olmadan (homeless) kalabalıklar halinde dolaşıyorlar...” ibareleri evsizliğin oldukça eski bir kavram olduğunu ve bir meskene veya düzenli yaşayacak bir yere sahip olamama üzerinden yorumlandığını göstermektedir (Plutarch, 1811: 197).

Evsizliğe ilişkin ilk sistematik dönemsel ayrım ise Blau (1992: 9) tarafından yapılmıştır. Blau (1992: 9) evsizliğe ilişkin tarihsel süreci beş döneme ayırmıştır. Birinci dönem sanayileşme öncesi dönemi ifade etmektedir. Sanayi Devrimi’nden önce evsizler Blau (1992: 9)’unun araştırmasını gerçekleştirdiği dönemde yaşayan evsizlerden oldukça farklıdır. Bu dönemde evsizler daha çok boş gezen, avare, suçlu, serseri, hobo gibi nitelendirmelerle anılmış ve yardımları hak etmeyen bireyler olarak görülmüşlerdir. İkinci dönem sanayileşme dönemidir. Sanayi Devrimiyle birlikte kitlesel göç hareketleri ve göç edilen yerdeki nüfus yoğunluğu artmış ve bu bölgelerde kaynaklar toplumun ihtiyaçlarını gidermede yetersiz kalmıştır. Bu kaynaklar içerisinde kişilerin barınacak mesken ihtiyaçlarının karşılanamaması ise bir süre sonra insanların şehrin muhtelif yerlerinde yaşamasıyla görünür hale gelmiştir. Üçüncü dönemin Asya ve Afrika’dan sömürü yoluyla Avrupa ve Amerika’ya getirilen insanların kolonileştirilmesiyle başladığı söylenebilir. Kolonileşme faaliyetleriyle birlikte mevcut nüfus üzerinde ciddi değişimler görülmüş ve artan insan sayısı konut problemini ortaya çıkarmıştır (Blau, 1992: 9). Dördüncü dönem sanayileşmenin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla görülmüştür. Sanayi Devrimiyle birlikte kitlelerin şehirlere göç etmesiyle başlayan küresel hareketlilik sınırlı alanlar içerisinde yoğun nüfusların yaşamasına neden olmuştur. Bu dönemde çocuk

işçiliği ve sokak çocukları problemlerinin de ciddi derecede yaşandığı görülmüştür. Bu çocuklar içerisinde aile içi ilişkileri zayıf olanların bir süre sonra sokaklarda yaşamış ve evsizliği deneyimlemişlerdir. Son olarak beşinci dönem ise 1980 yıllarıyla insanların hayatına giren serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaştığı dönemdir (Blau, 1992: 9). Serbest piyasa ekonomisiyle birlikte sosyal refah programlarına ve hedeflerine yapılan yatırımlar zayıflamış, çalışanların ücretleri azalmış ve konut fiyatlarında artışlar söz konusu olmuştur (Erbay, 2013: 6).

Evsizliğin tarihsel olarak farklı şekillerde yorumlanması kavrama ilişkin tanımlamaları da çeşitlendirmiştir. Tanımlamalar her ne kadar çeşitli olsa da evsizliğin yüzyıllardır var olan ve süregelen tarihsel bir olgu olduğu net şekilde söylenebilir. Bununla birlikte kavramsal farklılıkların ortaya konması, evsizliğe ilişkin sosyal politikaların yönünü ve içeriğini belirlenmek açısından önemli görülmektedir (Johnson ve Cnaan, 1995: 347).

1.4.1. Ev, Evsiz ve Evsizlik Üçgeni

Son yirmi yılda evin manası ve etkisi üzerine farklı bilim dallarının konuyla ilgili çalışmaları ciddi derecede artmıştır (Mallet vd., 2010: 16). Bu çalışmalar bir yandan evin manasını zenginleştirse de diğer yandan kelimeyi anlaşılması zor bir hale getirmiştir. Bu yüzden evsizlik olgusunu hakiki manasını kavrayabilmek için kelimenin köküne inmek ve İngilizce tercümesi homeless olarak ifade edilen evsizliğin neden houseless olarak çevrilmiyor oluşunu düşünmek gerekir. Türkçede her iki kelime de ev anlamına gelir ve aradaki mana farklılığı düşünülmezsin bazı durumlarda her iki kelime (home ve house) birbirinin yerine kullanılmaktadır. Türk Dil Kurumu (2023; 2022)'na göre ev, bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer; bark, hane ve mekân demektir. Bununla birlikte ev'in soy ve eş (kadın) anlamları da bulunmaktadır. Yuva kelimesi de benzer şekilde genellikle ailenin oturduğu ev, bir şeyin öğretildiği yer, kimsesizlere veya yoksullara yardım etmek ve onları barındırmak amacıyla açılan yer anlamlarına gelmektedir. Türkçe'de her iki kelimenin de karşılığının somut haliyle elle tutulan, gözle görülen bir yapıya karşılık geldiğini söylemek mümkündür. İngilizce'de ise house (ev), bir kişi/aile için yaşam alanı olarak kullanılan bina, bir şeyin korunduğu depo gibi anlamlara gelirken home birlikte yaşayan bir ailenin oluşturduğu sosyal birim ve/ya soy/köken yeri demektir (Merriam-Webster, 2024a; Merriam-Webster, 2024b).

Home ve house kelimelerinin her ikisi de ikamet edilen yeri tarif ederken psikolojik ve duygusal farklılıklara sahip olmakla birlikte aralarında düşünsel farklılıklar bulunmaktadır. House kelimesi tuğla ve çimentodan yapılmış ve kişiyi fiziksel görünümü itibariyle dış tehlikelerden koruyacak somut bir çağrışıma sahipken home insanın duygularına hitap etmekte ve bir yere aitlik hissi barındırmaktadır. İnsan bir home'nin içindeyken zihnini ve kalbini bir yere ait hissetmektedir. Bu sebeple evsizlerin tanımlamak için houseless yerine homeless kelimesi kullanılmaktadır. Konunun yalnızca bir meskenin yokluğundan ziyade kişilerin kendilerini ait hissedeceği, duygusal ihtiyaçlarını gidereceği ve statülerini inşa ettiği bir yuvanın yoksunluğuna atıfta bulunmaktadır.

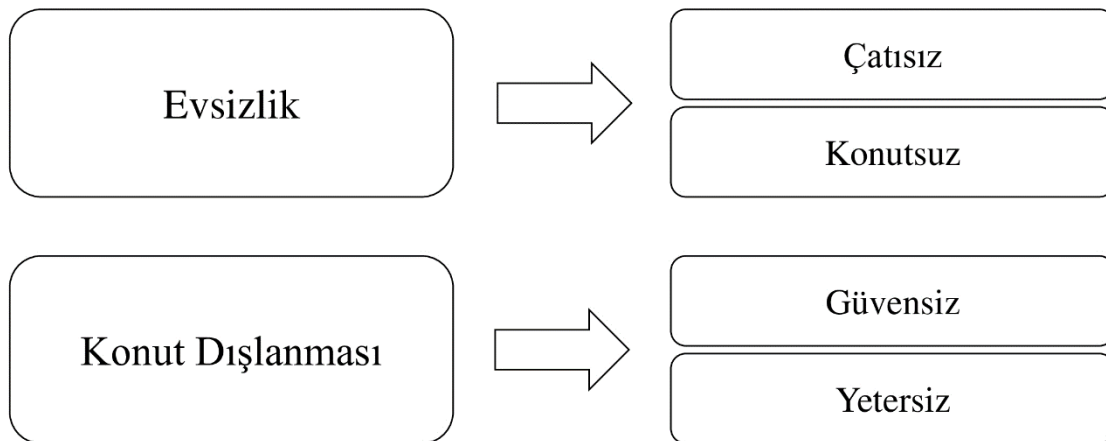
Evsizliğin çok boyutlu doğasına binaen pek çok belirleyicisinin olması bu iddiayı güçlendirmektedir. Ev, içinde yaşayanlar için üzeri kapalı bir alan olmasının yanı sıra sıcaklık, mutluluk, sevgi, huzur, mahremiyet ve kalp gibi etmenleri de içermektedir. Fiziksel güvenlikle birlikte ruhsal güvenliğin tesis edildiği ve bireyde iç huzur sağlayıcı etkisi bulunmaktadır (Somerville, 1992: 532-534). Evsizliğin bu örneklerde olduğu gibi birçok anlama gelmesi kavramlaştırılmasını zorlaştırmakta ve evrensel bir tanımlı mümkün kılmamaktadır. Zira coğrafi bazda her ülkenin bu olguya bakışı sahip olduğu karakteristiklerle şekillenmektedir. Politika müdahaleleri ve kamu yardımları için düzenleyici tanımlar kurumlar arasında farklılık göstermektedir (Salhi, White, Pitts ve Wright, 2017: 577). Bu sebeple çeşitli otoriteler kendi birikimleri doğrultusunda evsizliği ve evsizleri farklı şekillerde tanımlamışlardır (Nies ve McEwen, 2022: 432).

Evsizlik, en genel ve somut haliyle kalıcı bir konutun, posta alabileceği bir aracın ve uyuyabileceği bir yerin yoksunluğu anlamına gelmektedir (Robertson, Roper ve Boyer, 1984). Bu tanımlama kavramın asıl ölçütünün mekânsal (fiziki) kapsamında değerlendirildiğini göstermektedir (Burt, 2004: 234; Blair, Jacobs ve Quiram, 1999: 5; Avramov, 1996: 71). Her ne kadar yaygın kabul görmüş ve zihinlerde bu şekilde yer etmişse de dört duvar tarifinin haricinde pek çok şekilde yorumlanabilir. Evsizlik, toplumsal ilişkilerin zayıflığının bir neticesi olarak da gün yüzüne çıkan ve kişileri sosyal dışlanmayla ve yoksunlukla karşı karşıya bırakan bir olgudur (Glasser, 1994: 3). Ayrıca kişileri strese sokan, kimliksizleştiren, pek çok tehlikenin muhatabı haline getiren ve mağduriyetler doğuran bir süreçtir (Fitzpatrick, 2005: 4). Bu süreç, başta konut olmak üzere düzensiz hayat, sevgisizlik, umutsuzluk, sağlıksız yaşam, çevreyle olan bağın

azalması, topluma karşı ilgisizlik ve yabancılaşma gibi çeşitli boyutlarıyla istikrarlı bir istikrarsızlık haline gelmesiyle kronikleşmektedir (Akyıldız, 2020: 33; Salhi vd., 2017: 580; Somerville, 2013: 386).

Evsizler ise bu kronik istikrarsızlığın hem özneleri hem de nesnelерidir. Zira evsizliğı ortaya çıkaran pek çok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin bazıları kişi bazlı iken bazılarında evsizler yalnızca edilgen konumdadırlar. En temel manada evsiz, evi olmayan, yaşamını ev dışı meskenlerde geçiren anlamına gelmektedir. Arapça kökenli bîmekân ve Farsça kökenli hane-harab kelimeleri evsizleri tanımlamak için kullanılan sıfatlardan bazılarıdır. Bu kelimeler mekânsız, yersiz, yurtsuz, hali perişan olan kimse, müflis ve sefil gibi anlamları da içermektedir (Osmanlıca Türkçe Sözlük, 2023). Evsizler, geleneksel konutların dışında toplumdan izole şekilde köprü altı, hastane, otopark vb. alanlarda kalan, çeşitli hastalıkları bulunan, meskensizlik durumu değışkenlik gösterebilen ve ihtiyaçlarını sokağın muhtelif yerlerinden karşılayan kişilerdir (Acar ve Erbay, 2013: 369; Işıkhân, 2006a: 39; FEANTSA, 2002: 10).

Evsizliğin çok boyutlu ve coğrafi olarak farklı tezahürleri evsizliğı farklı şekillerde tanımlamayı gerektirmektedir. FEANTSA, evsizleri fiziksel, toplumsal ve hukuki olmak üzere üç boyutlu bir dışlanma ölçütüne göre tasnif etmiştir. Bu durum evsiz kategorisiyle birlikte konut dışlanmasıyla karşı karşıya kalan bireylerin de bu çemberin içine dâhil edilmesine imkân tanımıştır. Neticede evsizler yaşadıkları yerlere göre dört kategoriden oluşan bir tipoloji ekseninde ele alınmıştır (Amore, Baker ve Howden-Chapman, 2011: 24-28):

Şekil 1: FEANTSA’ya Göre Evsizlik Tipleri

Kaynak: Amore, Kate; Baker, Michael ve Howden-Chapman, Philippa. (2011). The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis. *European Journal of Homelessness*, 5(2), s. 19–37.

Bu sınıflandırmaya göre evsizliğin iki alt türü bulunmaktadır. Bunların ilki olan “çatısız (roofless)” kendine kalacak yer aramayan, uzun süredir sokakta yaşayan, yalnızca kışın geçici barınakları tercih eden, geceleri sokağın muhtelif yerlerinde uyuyan/yaşayan ve tam manasıyla başını sokabileceği bir meskeni bulunmayan sokak insanlarını ifade etmektedir (Femi, 2017: 7; Roth ve Bean, 1986a: 34). Bununla birlikte düzensiz şekilde gece barınaklarında yatan kişiler de çatısız olarak nitelendirilebilir (Egdar, 2009: 16). Birleşmiş Milletler’in (BM); insana yaraşır bir yaşam alanı olmadan yaşayan bireyleri tanımladığı birincil evsizler (primary homeless) çatısızlardır (Akyıldız, 2017: 69). Bununla birlikte “Sokakta yatan” (rough sleepers), “kronik evsiz”, uzun süreli evsiz (long term homeless), “barınsız evsiz” (unsheltered homeless) şeklinde sınıflandırılan evsizler de çatısız evsizlere işaret etmektedir. Çatısız evsizler uzaktan bakıldığında dış görünüşleri sebebiyle ayırt edilebilirler. Çoğunlukla yalnız başlarına, şehrin تنها ve çok fazla tercih edilmeyen bölgelerinde vakit geçirirler (Fischer ve Breakey, 1985: 10-12). Çatısızlığın en belirgin tezahürü evsizlerde düzenli bir “düzensiz yaşam” tarzını kronikleştirmesidir. Çatısızlar için kaldıkları yerin neresi olduğu çok da önemli değildir. Önemli olan gece uyuyabilecekleri bir alana sahip olmalarıdır.

“Konutsuzlar” ise sokakta kalan/yaşayan evsizlerin dışında kalan evsizlerdir. Konutsuzlar genellikle evsizlere yönelik barınaklar ya da barınma merkezlerinde kalan evsizlerdir. Roth ve Bean (1986a: 34)’in tasnifine göre bu kişiler “barınak insanları” (shelter people), BM terminolojisinde ise “ikincil evsiz” (secondary homeless) olarak isimlendirilirler (Akyıldız, 2017: 69). Konutsuz evsizlerin düzenli bir ikametleri bulunmamaktadır ve bu kişilerin gün içerisindeki hareket alanları oldukça geniştir. Konutsuzların yaşadıkları yerler çatısızlara oranla daha meskenimsidir ve bu meskenler yalnızca evsizlerin başını sokabileceği maddeden ibarettir. Yine de bu meskenler kişilerin evsizlik halini sona erdirecek nitelikten oldukça uzaktır (Femi, 2017: 7; Egdar, 2009: 73).

Konut dışlanması kategorisinde değerlendirilen evsiz tiplerinde de karşımıza iki farklı kavram çıkmaktadır. Güvensiz ev(sizlik) (insecure housing) ve yetersiz ev (inadequate housing) kavramları alanyazındaki “gizli evsiz”lere (hidden homeless) işaret etmektedir. Güvensiz evsizler, resmi olarak kendilerine ait bir evleri (mülkleri) olmayan, evlerinden çıkarılma/atılma riski bulunan, aile içi ilişkiler nedeniyle evinden uzaklaştırılan, arkadaş/akraba/tanıdık yanlarında kalan ya da çadır/kulübe gibi ilkel meskenlerde kalan kişilerdirler (Roth ve Bean, 1986a: 34). Yetersiz ev(sizlik) (inadequate housing) ise son

derece elverişsiz konutlarda, kalabalık olan ve kaynak problemi yaşanan ve/ya yasadışı faaliyetlerin gerçekleştirildiği meskenlerde yaşanan alanlar için kullanılmaktadır (Femi, 2017: 7).

FEANTSA tasnifinin (Tablo 5) haricinde evsizliğin farklı kavramlarla da ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu kavramlardan biri olan bağlantısızlık kimi zamanlarda evsizlikle eş değer şekilde kullanılmaktadır. Bağlantısızlık kişi-kişi, kişi-toplum ve kişi-devlet mekanizmaları arasındaki ilişki bağlarının zayıflığı ve/ya yokluğu sonucunda toplumdan kopma/izole olma anlamına gelmektedir. Evsizlikte bağlantısızlık genellikle bahsedilen toplumsal kopuş ve izolasyon süreçlerinde kişilerin evsizlere hizmet sunan kurum ve/ya kuruluşlarla bağlantısının olmaması olarak ifade edilmektedir (Main, 1998: 43). Evsizliğin kavramsal olarak farklı şekillerde ortaya çıkması bir yandan kavramı genişletip zengin bir kavramsal altyapı sunarken bir yandan da genişleyen literatür gereği net bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Böylesine kavramsal muğlaklık evsizliği sınıflandırırken de farklı görüşlerin ve ölçütlerin referans alınmasına zemin hazırlamıştır.

1.4.2. Dünyada ve Türkiye’de Evsizlik ve Evsizler

Evsizliğe ilişkin ilk küresel aksiyon UNESCO’nun 1987 yılını Uluslararası Evsizler Yılı olarak ilan etmesiyle başlamıştır. Bu ilanın altında yatan en büyük neden Avrupa merkezli pek çok ülkede evsizliğin ciddi derecede görülmesi ve her geçen gün artış göstermesidir. Bu kapsamda dünya üzerinde evsizliğe ilişkin pek çok kapsamlı araştırma yapılmış ve 28 ülkenin üyeliğiyle bir çatı sivil toplum kuruluşu olarak Avrupa Evsizlerle Çalışan Ulusal Örgütler Federasyonu [FEANTSA] (1989) kurulmuştur. Günümüzde FEANTSA evsizlik konusunda kendisine danışılan ve uluslararası alanda gündem belirleyen bir kurumdur. FEANTSA’nın çalışmaları kapsamında evsizliğin görünümü, yapısı, evsizliğe neden olan faktörler, evsizlerin problemleri ve evsizlikle mücadele stratejileri incelenmektedir. FEANTSA faaliyetlerini yalnızca evsizliğe odaklamakta, aynı zamanda evsizliği sona erdirmiş misyonuyla çalışmaktadır (FEANTSA, t.y.). Milenyum çağına gelindiğinde konut haklarına ve barınma problemine karşı Birleşmiş Milletler organizasyonu ile 2000 yılında kurulan barınma hakkına ilişkin özel roportörlükle konut hakkına ilişkin ilgi daha da artmış ve konut ve evsizlik kavramları bir insan hakkı ihlali/problemi olarak dikkat çekmiştir. Bu kapsamda Yeterli Konut Hakkı Özel Roportörleri 2000 yılından günümüze

konu ile ilgili Evsizlik başlığının da içlerinde olduğu pek çok rapor yayınlamıştır (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği [OHCHR], t.y.).

Geçmişte konut hakkına ve barınma konusuna çekilen dikkatlere, yapılan araştırmalara ve yayınlanan raporlara rağmen günümüzde evsizliğin azaldığı ya da bittiği söylenemez. Uluslararası ve ulusal araştırmalar incelendiğinde her geçen gün evsizliğin daha da belirginleştiği ve arttığı görülmektedir (Genç, 2023; Genç vd., 2022). Ayrıca barınamamanın kendisi müstakil olarak kronik bir probleme işaret ederken evsizlik sürecinde sokağa mahkûm edilmek/sokakta kalmak fertleri daha da karmaşık ve hak ihlallerinin yaşandığı çok boyutlu problemler sarmalının içerisine sürüklemektedir. Gerek uluslararası gerekse ulusal medya platformlarında yer alan haberlere göre sadece evsiz olmasından ve evsizliğin getirdiği zorlu yaşam koşullarından dolayı hayatını kaybetmiş, taciz ve tecavüze uğramış, sokakta yaşamasından ötürü kişisel ve toplumsal güveni zayıflamış binlerce kişinin olması evsizliğin insan haklarını nasıl ihlal ettiğini ortaya koymaktadır (NTV, 2024; NTV, 2023; Çetinkaya, 2023; SonDakika.com, 2018; BBC News Türkçe, 2018).

Evsizliğin ulusal tanımlarının farklılık gösterdiği ve mevcut veri ve istatistiki ölçütlerdeki sınırlamalar göz önünde bulundurulduğunda en yüksek evsizlik seviyelerinin az gelişmiş ülkelerde olabileceği yorumu yapılabilir. Irak, Mısır, Suriye, Somali, Gana, Nijerya ve Güney Sudan'da birçoğu derme çatma geçici konutlarda, gecekondular mahallelerinde veya devlet barınaklarında yaşayan, yerinden edilmiş ya da yeterli konuttan uzak bir şekilde yaşayan milyonlarca insan bulunmaktadır (OECD, t.y.).

Uluslararası alanda evsizliğe ilişkin veri ve istatistik sınırlamaları evsizlerin sayısına ilişkin net bir nicel ölçüt ortaya koyulamamasına neden olmaktadır. Böyle bir belirsizliğe rağmen gerçekleştirilen araştırmalardan elde edilen bulgular dünya üzerinde ne kadar insanın evsizlik sebebiyle zorluk yaşadığını ortaya koymak açısından önemlidir. Hope ve Young (1986: 170)'a göre özellikle küreselleşme ve neo-liberal politikaların etkisiyle 1980'li yılların ortalarında dünyada 100 milyonda fazla insan evsiz bulunmaktadır ve bu kişiler yaşamlarını sokağın muhtelif yerlerinde sürdürmektedirler. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu Raporu'nda yer alan rakamlar da benzer şekilde dünya üzerinde 100 milyon insanın evsiz olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte 1.6 milyar insan ise gecekondular ya da devlet koruması altında olan kurumlarda yetersiz şekilde yaşamını sürdürmektedir (Metro Denver Homeless Initiative, 2015: 3-13). Son yıllardaki

araştırmalar evsizliğin günden güne arttığını ve dünyada nerdeyse her altmış kişiden birinin evi olmadığını vurgulamaktadır (Kılıçarslan, 2018).

Ülke bazlı araştırmalarda ise ABD’de evsizlik diğerk ülkelere göre daha eskiye dayanmaktadır ve evsizlere yönelik sosyal politikalar üretme konusunda ABD daha geniş bir kültürel sermayeye sahiptir (Akyıldız, 2020: 83-90). Örneğın Plumb (1997)’a göre ise ABD’de 1980’lerden bu yana 1,5 milyondan fazla insan barınamama gerekçesiyle sokaklarda yaşamaya başlamıştır. Tahmini olarak 3 milyondan fazla insanın yeterli barınma yeri yoktur ve bu insanların ciddi sağıık problemleri mevcuttur. Yaklaşık 15 milyon kişi ise hayatının bir dönemini evsiz olarak sürdürmüştür.

ABD Konut ve Kentsel Gelişim Birimi [HUD] Yıllık Evsiz Değerlendirme Raporu (2016)’a göre 2015 Ocak ayı itibariyle 500 binden fazla insan sokağı kendisine mesken belirlerken İşkân ve Kentsel Kalkınma Bakanlığı Ocak 2023 açıklamasında bu sayının 650 binden fazla olduğunu belirtmiştir. Bu sayı 2007 (verilen kayıt altına alınmaya başlama yılı) yılından itibaren en yüksek sayı olmuş ve ülkedeki evsizlerin sayısının %12 artış gösterdiği ifade edilmiştir (Alaca, 2023; Sputnik Türkiye, 2023). Hürriyet (2018)’e göre ise ABD’deki evsiz sayısı yaklaşık 550 bindir ve bu kişiler içerisinde her üç tanesinden biri (%32) barınak ve günübirlik konutların dışında sokaklarda yaşamaktadırlar.

Chamie (2017) uluslararası raporlara dayanarak dünya üzerindeki çeşitli coğrafyalarda evsizlerin sayısını incelemiş ve 150 milyondan fazla evsiz olduğunu bildirmiştir. UNECE (2018) yılı panelinde 100 milyon insan evsizden bahsedilmektedir. Bu sayı dünya nüfusunun %2’sinden fazlasını oluşturmaktadır (UNECE, 2018: 2-3). Jiménez-Lérida vd. (2023)’ye göre ise dünya nüfusunun %20’sinden fazlasının düzgün veya uygun bir evi yoktur. Müstakil olarak ise Avrupa’da evsizlik ABD’ye benzer bir seyir izlemektedir. FEANTSA (2022)’ya göre Avrupa’da 4 milyonun üzerinde insan belirli zaman aralıklarında evsizliğı deneyimlemektedir ve AB ülkelerinin hemen her birinde evsiz sayıları birbirine yakındır.

Evsizlerin içerisinde çocuk, genç, kadın, göçmen, engelli, yaşlı, hükümlü ve çocuklu aile gibi hassas grupların olması sokaklarda yaşamının insan haklarıyla ne derece uyduğuu konusunda soru işaretlerini artırmaktadır. Kış aylarının getireceğı mevsimsel zorluklar, hastalıklar, salgınlar, yaşa bağılı rahatsızlıklar ve özellikle çocuklar için enfeksiyon riskleri gibi problemler evsizlerin yaşama ve barınma haklarının temin edilmesi

konusunda önemli konuları oluşturmaktadır. Mikulcová vd., (2023)'ye Çekya'da 100 binden fazla birey evsizdir. Hassas sosyal gruplardan biri olan çocuk evsizler bu sayının çeyreğinden fazlasını oluşturmakta, sağlıksız koşullar içerisinde yaşamakta, pek çok problemi çoklu şekilde deneyimlemektedirler. Kanada'da yaşlılar (65 yaş ve üzeri) evsiz barınaklarını kullananların yalnızca küçük bir kısmını oluştururken, acil durum barınaklarını kullanan yaşlıların sayısı 2005'ten 2016'ya kadar yaklaşık %50 artmıştır (Government of Canada, 2019). İngiltere (Birleşik Krallık) 2019-20 döneminde 10 binden fazla evsiz yaşlı kaydetmiştir. Avustralya'da gençler 2016 yılında tüm evsiz gençlerin %33'ünü (38 bin 277 evsiz genç); 2020 yılında Kosta Rika'da (1099 evsiz genç) ve 2018 yılında Hollanda'da (12 bin 600 evsiz genç) toplam evsiz nüfusun %32'sini ve 2019 yılında Danimarka'da evsiz nüfusun %30'unu (18-29 yaş arası 1928 evsiz genç) temsil etmiştir (OECD, t.y.).

Fransa'da 2017 itibariyle yaklaşık 150 bin kişi evsizlik problemiyle karşı karşıyayken 1 milyona yakın insan geçici konuttan yoksundur. Kötü yaşam koşullarını tecrübe edenler ise 3 milyona yakındır (Akyıldız, 2018; Chamie, 2017). Avusturya'da 2008-2017 tarihleri arası evsizlik %32 oranında bir artış göstermiştir (Statistik Austria, 2017). İtalya'da Caritas Raporu (2017)'na göre Caritas Bakım Hizmetlerinden yararlanan 205 bin kişinin neredeyse beşte birini (%17) evsizler oluşturmuştur. İspanya'da evsizlerin sayısı sivil toplum kuruluşlarının sunduğu raporlar aracılığıyla belirlenmiş ve bu sayısının 23 bin-35 bin arasında olduğu raporlanmıştır. Portekiz'de evsizlik kurumsal olarak Portekiz Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 2009 yılında yaptığı anketle belirlenmiştir. Buna göre ilgili raporda 2.133 evsiz insan olduğu ve bu insanların 922'sinin sokakta, 1.088'inin evsizler için hizmet sunan barınaklarında yaşadığı belirtilmiştir. Bu kişiler içerisinde ruh sağlığı merkezleri ve cezaevlerinde kalanlar da bulunurken pek çok kişi ETHOS (Avrupa Evsizlik ve Konut Dışlanması Tipolojisi) sınıflandırmasına uymayacak şekilde konuttan mahrum şekilde yaşamlarını sürdürmektedirler. (Akyıldız, 2018).

Rusya'daki evsiz sayısı yaklaşık 5 milyondur ve bu sayının beşte birini çocuk evsizler oluşturmaktadır. Moskova'da ise yetkililer evsizlerin sayısının 10 bin civarında olduğunu bildirirken sivil toplum kuruluşları sokaklarda 100 bin kadar kişinin yaşadığını iddia etmektedir. Ayrıca dünyadaki en büyük evsiz nüfusuna sahip olduğu bildirilen Filipinler'in başkenti Manila'da tahminler birkaç milyon ile on binlerce arasında değişmektedir (Iaccino, 2014). Dünyanın milyarlarca nüfuslu ülkeleri Çin ve Hindistan'da

bildirilen evsiz sayısı sırasıyla 3 milyon ve 1,77 milyondur (Menglu, Yan ve Huaiyan, 2015; Jha, 2013). Bu kaynakların üzerinden yıllar geçtiği düşünöldüğünde evsizlerin sayısının gerekli plan ve programlar yapılmadığı takdirde artmış olabileceği ön görüsünde bulunulabilir.

Evsizlik yıllar içerisinde bazı ölkelerde ciddi artışla devam ederken bazı ölkelerde ise gerçekleştirilen plan ve programlar neticesinde düşüşle neticelenmiştir. Örneğin; evsizlik oranı genel nüfusun %0,1'i gibi düşük bir seviyede kalmasına rağmen, İzlanda'da 2009 ve 2017 yılları arasında %168'lik bir artışla evsizlik oranındaki en büyük artışı kaydetmiştir. Letonya (2010-2017 arasında %60 artış), Hollanda (2016 ve 2018 yılları arasında %27 artış) ve Portekiz'de (2018 ve 2019 yılları arasında %18 artış) evsizlik oranlarında ılımlı artışlar kaydedilmiştir. Buna ev olarak evsizlik oranlarındaki küçük artışlar (%6'dan az) Avustralya (2011 ile 2016 arasında %5 artış), Şili (2011 ile 2019 arasında %4 artış) ve Yeni Zelanda'da (2013 ile 2018 arasında %2 artış) ortaya çıkmıştır (Chamie, 2017). Buna karşın en yüksek düşüş oranları ise Norveç ve Finlandiya'da kaydedilmiştir. Norveç'te 2012-2016 yılları arasında %40, Finlandiya'da 2010-2018 yılları arasında %39 oranında düşüş görülürken Kanada (2010 ve 2016 yılları arasında %14 düşüş), İsveç (2011 ve 2017 yılları arasında %8 düşüş) ve Slovenya'da (2018-2019 arasında %5 düşüş) daha ılımlı düşüşler ortaya çıkmıştır. Danimarka'da ise evsizliğin düşüşü 2017 ve 2019 yılları arasında %4 oranında ortaya çıkmıştır.

Gerek ABD gerekse Avrupa coğrafyasında evsizlik oranları oldukça yüksek iken Türkiye'de bu oranın oldukça düşük olduğundan bahsedilebilir. Chamie (2017)'ye göre Türkiye'de evsizlik oranı %0,17'dir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2005 yılında sokakta yaşayan bireylere yönelik yapmış olduğu kış yardımı esnasında 2005-2006 yılları arasında 500 ila 600 arasında evsizin olduğu belirlenmiştir (Akyıldız, 2017). Günümüzde de Türkiye'de yaşayan evsizlere yönelik topyekûn ve kalıcı çözümler sunulamamış ve her geçen yıl evsiz sayısında bir artış olmuştur (Tezel, 2019). Karaman (2019)'ın İstanbul merkezli araştırmasında evsizlere yönelik barınma hizmeti veren kurum idarecileriyle yapılan görüşmelerde 2017 yılı kış mevsimi içerisinde barınma hizmetinden çeşitli sürelerde yararlanan evsizlerin 4-5 bin kişi civarında olduğu görölmüştür. İlerleyen yıllarda İstanbul Valiliği tarafından yayınlanan bir rapora göre ise 2019 yılında 9 bin 419 kişinin, 2020 yılında ise 8 bin 823 kişinin İl Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yardım aldığı tespit edilmiştir (İstanbul Valiliği, 2021). Ayrıca İstanbul

Valiliği'nin kış aylarında 2100 evsize geçici olarak otellerde barınma imkânı sağlandığı ifade edilmiştir (Has, 2022). Her ne kadar tam sayıları bilinmese de Türkiye'deki evsiz sayısının dönemsel olarak değişen rakamlarla yaklaşık 10 bin kişi olduğu ve bu kişilerin yoğun nüfuslu şehirlerde toplandığı belirtilmektedir (Öztürk, 2023; Erdem, 2021).

1.4.3. Evsizliğin Sınıflandırılması

Bireylerin her birinin sahip olduğu karakteristiklerin, ihtiyaçların ve evsizliğe sürüklenme nedenlerinin birbirinden farklı olması evsizliğin kategorize edilmesini çeşitlendirmekte ve zorlaştırmaktadır (Genç vd., 2022: 42). Genel kabul sınıflandırmaları BM Avrupa Ekonomik Komisyonu'nda belirlenmiştir. Komisyonda evsizlik, birincil ve ikincil olmak suretiyle iki şekilde ele alınmıştır. Buna göre birincil evsizlik, temel ihtiyaçlardan yoksun şekilde terk edilen bölgelerde yaşayanları kapsamaktadır. İkincil evsizlik ise gün içerisinde farklı yerlerde bulunan, ikamet yeri belli olmamakla birlikte geçici konaklama merkezlerinde uyuyan evsizleri tanımlamaktadır (BM Avrupa Ekonomik Komisyonu, 2009). Bu sınıflama genel olarak yeterli olsa da araştırma süreçlerinde evsizlerin farklı özellikleri ortaya çıktığından yeni sınıflamalar mümkün hale gelmiş ve çeşitlenmiştir. Bu yüzden alanyazında evsizlik sınıflandırmalarının tek bir ölçütü bulunmamaktadır. Yine de benzer şekillerde elde edilmiş veriler doğrultusunda genel kabul sağlanabilecek sınıflama ölçütleri zaman, coğrafya, cinsiyet ve sebepler olmak üzere tasnif edilebilir (Karaman, 2019: 52).

1.4.3.1. Zamansal Sınıflandırma

Zamansal sınıflama evsizlerin ev dışında geçirilen/kalınan zamanın süresine göre yapılan ayrımlar neticesinde belirlenmiştir. Bu sınıflama türü temelde, kronik, Epizodik/döngüsel ve geçici olmak üzere üç tür altında incelenebilir (Genç, 2016: 55-56, Kuhn ve Culhane, 2002: 296; Mossman ve Perlin, 1992: 951-957):

1.4.3.1.1. Kronik Evsizler

Kronik evsizler, bir yıl ya da daha uzun süre boyunca sokakta yaşayan, sürekli bir ikametgâh adresi bulunmayan ve/ya son üç yılda en az dört kez evsizlik halini yaşamış kişilerdir. Bu evsizler sık sık barınma hizmetlerine müracaat etmekte olup belirli periyotlarda bu barınaklarda kalırlar ve evsizliği bir yaşam tarzı olarak benimserler

(Genç, 2016: 55). Bu tanımın haricinde kronik evsizliğin tanımlanmasında farklı ölçütler de bulunmaktadır. Larkin vd. (2019)'ye göre bir kişi ikametgâhı olmayan bir yerde, geçici bir barınakta ve/ya kurumsal bir bakım merkezinde en az 12 ay süreyle kalmış ise bu kişi kronik evsiz olarak nitelendirilebilir. Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere, bir kişinin kronik evsiz olarak adlandırılması için doğrudan sokağı tecrübe etmesi gerekmemektedir. Bu kişiler sokağı hiç tecrübe etmeden doğrudan kurumda yaşayan kişiler de olabilir.

Kronik evsizlerin toplumsal ilişkileri oldukça zayıftır ve bu kişiler çekimser bir yapıya sahiptirler (Işıksan, 2006b). Sokağı derinlerine kadar tecrübe etmelerinden ve/ya halen daha sokakta yaşıyor olmalarından ötürü tehlikelere daha açıktırlar ve kötü alışkanlıkları edinmeye daha müsaittirler. Bu sebeple çeşitli hastalıklara sahip olma, bağımlılık, cinsel istismar gibi eylemlerin doğrudan muhatabıdırlar (Akyıldız, 2020: 37; Larkin, Aykanian ve Streeter, 2019: 22; Arce, Tadlock, Vergare, 1983: 812-817).

Kronik evsizlerin demografik özelliklerine bakıldığında nispeten daha ileri yaş grubuna dâhil oldukları söylenebilir. Zira evsizlik onlar için bir süreç ve kültür halini almaya başlamıştır. Mevcut evsizlik halleri uzun sürdüğünden sosyal yardımlardan yararlanma durumlarının da görece olarak daha az olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu yüzden sosyal daha fazla soruna sahip ve bu sorunlarla daha fazla mücadele etmektedirler. Diğer evsiz türleriyle kıyaslandığında kronik evsizlere yönelik sunulan hizmetlerin topluma maliyetlerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Zira kronik evsizler kurumsal hizmetleri benimseme ve evsizlikten kurtulma konusunda geçici ve döngüsel evsizlere göre daha başarısızdırlar (Tutty, vd., 2010: 9).

1.4.3.1.2. Epizodik/Döngüsel Evsizler

Epizodik evsizler, düzenli gelirden uzak, sürekli yoksulluk tehdidiyle karşı karşıya olan, dönem dönem evsiz kalmış ve/ya her an evsiz kalma riskleri bulunan kişilerdir (Akyıldız, 2017: 37; Genç, 2016: 48). Bu evsizlerin çeşitli türde engellerinin olduğu ve madde bağımlılığı gibi kötü alışkanlıkları tecrübe ettikleri bilinmektedir (Genç vd., 2022: 43). Mevcut durumlarından ötürü istihdam edilmeleri düşük olasılıklıdır. Barınakların dışına çıktıkları zaman genelde hastane, camii avlusu ya da sokağın muhtelif bölgelerinde vakit geçirirler.

Epizodik evsizlerin kronik evsiz olarak tanımlanması konusunda literatürde çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu iki tür arasındaki başat ayrım, epizodik evsizlerin

barınakları sürekli olarak değil kısa aralıklarla kullanıyor olmasıdır. Epizodik evsizler evsizliğe dönem dönem girip çıkan kişilerdir ve barınaklarda birkaç aydan fazla kalmazlar. Kronik evsizlerin ise bir yıl ve daha uzun süredir kalıcı konuları yoktur ve bu insanların evi barınaklar olmuştur (Küçük, 2014: 48-49; Johnson ve Cnaan, 1995: 343).

1.4.3.1.3. Geçici Evsizler

Geçici evsizler, mevcut yaşam alanlarından yalnızca belirli bir süre zarfında ayrı kalan ve kısa süreli barınak kullanan evsizlerdir. Bu durumun sebebinin altında dönemsel işler, doğal afetler, boşanma, evden ayrılma/uzaklaştırılma gibi nedenler yatabilmektedir (Küçük, 2014: 48). Evsizlik durumu yerleşik bir hal almadığı için kısa süre içerisinde var olan birikimlerini geçinmek için harcarlar. Daha çok genç bireylerden oluşan geçici evsizler kısa süreli sağlık problemleri ve madde bağımlılığı riskleriyle karşı karşıyadırlar (Akyıldız, 2017: 70). Bununla birlikte sosyal sermaye unsurlarıyla iletişimlerini koparmazlar ve bazı durumlarda sosyal çevrelerden yardım talep etmektedirler. Çevresel desteklerle birlikte çeşitli iş kollarında çalışan geçici evsizler şartları düzeldiği takdirde hem evsizlik durumundan kurtulmakta hem de statülerini geri kazanmaktadırlar (Genç, 2016: 48; Ziefert ve Brown, 1991: 216).

1.4.3.2. Cinsiyet Temelli Sınıflandırma

Evsizlik kadınlar ve erkekler için sayısal, anlamsal ve etkisel olarak farklılık göstermektedir (Somerville, 1992: 535). Bugün dünya üzerinde erkekler evsizliği kadın kadınlara oranla daha fazla yaşamaktadırlar. On yıllık periyotları kapsayan (2009-2018) verilerine göre ABD’de her on evsizin altısı erkeklerden oluşmaktadır (U.S. Department of Housing and Urban Development, 2018). Aynı yılda gerçekleştirilen bir çalışmada da benzer bir oranda erkek evsizliğine değinilmiştir (U.S. Conference of Mayors, 2018). Türkiye’de de bu durum farklı değildir ve genel olarak evsizler çoğunlukla erkeklerden oluşmaktadır (Çakmak ve Gökgöz, 2023; Genç vd., 2022; Akyıldız, 2020; Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019; Kılıç ve diğ., 2015).

Sayısal çoğunluk/azınlık ölçütlerinin yanı sıra toplumların bireylere yönelik algı ve tutumları evsizlik süreçlerinde kadın ve erkeğin birbirinden farklı etkilendiklerini ortaya koymaktadır (Duncan vd., 2021: 5-6; Baptista, 2010: 169; Quilgar ve Pleace, 2010: 97; Young, 2010: 2; Doherty, 2001: 9-12). Çakmak ve Gökgöz (2023: 22) bu durumu

“Kadının yeri evidir” algısına temellendirerek İstanbul evrenli araştırmalarında bu sebepten ötürü kadın evsizlerin yok denecek kadar az olduğunu ve kadın evsizlere yeterli sayıda ulaşamadıklarını belirtmişlerdir. Tatar (2022: 29) “ev metafiziği” kavramlaştırmasıyla erkeğin bir eve ait olmadığını zira evin erkeğe ait olduğunu ataerkillik üzerinden temellendirir. Buna göre kamusal alan ve sokaklar erkeğe aitken ev kadına ait kılınmıştır. Genç vd. (2022: 52) ise kadın evsizliğinin erkeklere oranla ve bu denli az olmasının altında Türk toplumunda kadına yüklenen anlam ve değerler üzerinden yaklaşmışlardır. Bu anlam ve değerin kadınların sokağı tecrübe etmesine fırsat tanımadığını, özellikle kök ailenin ya da yakın çevrenin olumsuz hayat koşulları ortaya çıktığında destekleyici rolünün üzerinde durmuşlardır.

Ortaya çıktığında kadınlar evsizliği parçalanmış aile, ev içi şiddet, makul ücretli konut eksikliği ve zayıf istihdam gerekçelerinden ötürü deneyimlemektedirler. Erkeklerde ise ev içi şiddetin faili olmak, ekonomik sebepler, madde kullanımı ve/ya suç işleme evsizliğin başlıca etmenleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Akyıldız, 2020: 39). Bunun sonucunda evsizlik kadınlarda kaygı ve duygu durum bozukluğu, düşük benlik saygısı ve psikoz gibi olumsuz durumlarla kendini belli ederken erkeklerde ise otokontrol ve bağlanma problemlerine neden olmaktadır (Genç vd., 2022: 45). Ayrıca problemler evsiz kadın ve evsiz erkeği farklı şekillerde ve yoğunlukta etkilerken kadın evsizler erkeklere oranla daha çok duygusal ve cinsel istismara maruz kalmaktadır (Roos ve diğ., 2013: 279; Christensen ve diğ.. 2005: 615).

1.4.3.3. Sosyal Grup Temelli Sınıflandırma

Evsizler yaş üzerinden ele alınırken çocuk, genç, yetişkin ve yaşlı evsiz olarak değerlendirilebilir. Çocuk ve genç evsizlerin arasında keskin bir kategorizasyon yoktur. Bazı çalışmaların çocuk evsiz ve genç evsizleri değerlendirirken benzer bir yaş skalası kullandığı görülmektedir. Bununla birlikte evsiz çocuk kavramı genelde 0-12 yaş arası çocuklar için kullanılmaktadır. Evsiz gençler ise 12-21 yaş arasında değerlendirilmektedir (Truchil, vd; 2010: 148). National Center for Homeless Education [NCHE] (2019)’na göre 2016-2017 yılında yaklaşık 1,5 milyon çocuk ve genç evsiz şekilde hayatını sürdürmektedir. Bu çocuk ve gençler aileleriyle ya da müstakil bir evsizlik sürmekte olup geçici barınaklarda, otellerde, arabalarda ve terk edilmiş binalarda yaşamaktadırlar. Bu

çocuk ve gençlerin her on tanesinin sekizinden fazlası (%84) lise ve altında eğitim görmeye devam etmektedirler.

Yetişkin evsizliği ise çocuk evsiz ve genç evsiz dönemi yaş aralıklarının dışında kalan ve bu iki dönemin uzantısı nitelendirilebilen dönemdir. Elbette her çocuk ya da genç evsizin sürecin sonunda yetişkin bir evsiz olacağını söylemek doğru değildir. Çünkü çocuk ve genç evsiz olmayıp çeşitli sebepler sonucunda evsizliği doğrudan yetişkinlik döneminde tecrübe eden bireyler de bulunmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken mesele evsizliği yaş açısından kategorize etmekle birlikte yetişkin evsizliğinin sebeplerinin altında çocuk/genç evsizliğinin var olup olmadığıdır. Pek çok araştırma yetişkin evsizliğine giden yolun çocuklukta başladığına dikkat çekmektedir (Lee, Tyler ve Wright, 2010: 511; Kim ve Ford, 2006: 8). Örneğin Herman vd. (1997: 249-255)'ye göre yetişkin evsizliğinin altında çocuk/genç evsizliği döneminde sahip olunan hayat tecrübeleri yatmaktadır. Benzer şekilde Baker-Collins (2013: 74)'in çocukluk deneyimleriyle yetişkin evsizliği arasındaki bağı incelediği araştırmasına katılan evsizlerin her on tanesinden sekizi çocukluk döneminde yaşadıklarının evsizliğe katkısı olduğunu düşünmektedir.

Evsizlik üstesinden gelinebilen ve sona erdirilebilen bir süreç olduğundan olumsuz çocukluk olayları ile yetişkin evsizliği arasındaki ilişki kesin değildir (Baker-Collins, 2013: 63). Yine de çocukluk ve gençlik dönemi evsizliği tedbir alınması gereken ciddi bir dönem olarak görülmelidir. Çünkü çocuk/genç evsizlik döneminde sahip olunan olumsuz dönem deneyim ve alışkanlıklarının gelecekte kronik şekilde ilerlemesi muhtemeldir. Zayıf aile ilişkileri (Van den Bree vd., 2009), madde bağımlılığı (Kim ve Mayfield-Arnold, 2004; Zlotnick, Tam, ve Robertson, 2004; Koegel, Melamid ve Burnam, 1995), suça karışma (Simons ve Whitbeck, 1991), zayıf sosyal destek ağları ve sosyal sermaye (Bassuk ve Rosenberg, 1988; Summerlin, 1999; Wood vd., 1990), ihmal ve istismar geçmişi (Nooe ve Patterson, 2010; Nino, Loya ve Cuevas, 2010; Stein, Burden ve Nyamthai, 2002; Morris, 1997) fiziksel ve ruhsal problemler (Kim ve Mayfield-Arnold, 2004) çocuk/genç evsizleri bir ömür boyunca baş etmesi gereken uzun soluklu problemler sarmalının içine sokabilir ve kronik evsizliğe kapı aralayabilir.

Yaşlı evsizler, hayatlarının son dönemlerinde çeşitli nedenlerle evsizliği deneyimleyen ve bu süreçte pek çok zorluğu bir arada yaşayan sosyal gruplardan bir diğeridir. Araştırmalara göre yaşlı evsizlerin evsiz nüfus içerisinde ciddi bir yeri bulunmaktadır (Işıkhani, 2004: 39; McDonald, Dergal, ve Cleghorn, 2007). Culhane vd. (2019)'nin yaşlı

evsizlik raporuna göre 2030 yılına kadar yaşlı evsizlerin oranı mevcut sayıya göre üç kat artacaktır. Türkiye’de de gerçekleştirilen araştırmalarda da (Gürel, 2023; Kılıç ve Arslantürk, 2019; Kahraman, 2019) evsizlerin büyük çoğunluğunun 50 yaş üzeri kişilerden oluştuğu belirlenmiştir.

Sosyal grup temelli bir diğer evsiz türü evsizlerin sosyal statülerine atıfta bulunan göçmen evsizliğidir. Göçmen evsizliği içerisine yaş, cinsiyet ve statü gibi değişkenleri alan ve mekânsal bir yer değiştirme eyleminin neticesinde kişilerin barınma ihtiyacını karşılayamaması sonucunda ortaya çıkan evsizlik türü olarak tanımlanabilir. Göçmen evsizliği kaçak, mülteci, sığınmacı, göçmen, geçici koruma gibi statüleri kapsamaktadır. Göçlerin isteğe bağlı ya da zorunlu olması neticesinde milyonlarca insanın kendi evinden ayrılması ya da zorunlu olarak yerinden edilmesi söz konusu olmaktadır. Göçmenler statüleri (mülteci, sığınmacı, ikincil koruma vb.) her olursa olsun gittikleri yerlerde barınamama problemiyle karşılaşmaktadır. Göçmenler uygun fiyatlı konut bulamamak, göç edilen yerlerdeki vatandaşların tutum ve davranışları, işsizlik, sosyal dışlanma gibi gerekçeler nedeniyle evsizliği deneyimleyebilmektedir (Tutty, vd., 2010: 38).

FEANTSA ve BAG Wohnungslosenhilfe (2002) ortaklığında düzenlenen Göç ve Evsizlik konulu konferansta evsizliğin artışının arkasında yatan en önemli etkenlerden birinin de göçmen nüfusu olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte FEANTSA güncel bültenleri de göç ve evsizlik arasında ciddi bir ilişki bulunduğunu yıldan yıla yinelemektedir (FEANTSA, 2023; FEANTSA, 2022; FEANTSA, 2021).

Göçler kimi zaman savaş, baskı ve çatışma gibi mücbir sebeplerden kimi zaman ise tamamen yeni fırsatlar ve daha iyi bir yaşam arayışı gerekçelerinden doğmaktadır (Lotfi ve Porsuk, 2021: 1048). İster yasal ister yasa dışı olsun göçmenler çeşitli gerekçelerle mevcut düzenlerini terk ederek farklı ve çoğu zaman da bilmedikleri yerlere göç etmektedirler (Genç ve Aynacı, 2022: 57). Bu da en temelde göç edilen yere varıldıktan sonra kişileri muğlak bir sürecin içerisine bırakmaktadır. Göçmenlerin hedef ülkede doğrudan iletişime geçtikleri ve göç ettikten sonra düzenlerini kuracakları bir sistem hazır değilse göç gerçekleştiğinde en temel gündemlerden biri barınacak bir yerin varlığı veya yokluğudur (Adıgüzel, 2019: 113). Bu da kısa süre içerisinde göçmenlerin evsiz bir yaşam sürmesine neden olmaktadır. FEANTSA (2002)’ya göre 1998 yılında Avusturya’da barınaklarda kalan evsizlerin neredeyse beşte ikisi (%37) ve Almanya’da ise evsiz hizmetlerini kullananların her on tanesinden biri (%11) yabancı bireylerden

oluşmaktadır. Edgar vd. (2004: 166)'e göre ise özellikle Batı'da evsiz yaşayan bireyler içerisinde en fazla kesim evsiz göçmenlerden meydana gelmektedir. Bugün göç olgusunun çok daha hızlı, yoğun ve kontrol edilemez boyutlarda gerçekleşiyor olması hem göçmen sayısının artmasına hem de göçmenlerin göç ettikleri yerlerde barınma problemlerini daha yoğun hissetmesine ve evsizliği deneyimlemesine neden olmaktadır. Göçmen evsizlerin göç sürecinde dil bilmeme, ekonomik yetersizlik, eğitim seviyesinin düşüklüğü, sağlık problemleri ve uyum gibi konularının gündeme gelmesi hedef ülkelerde pek çok problemi birlikte yaşamalarına neden olmaktadır. Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanamama, konut eksikliği/konuta ulaşamama durumları da göçmenlerin evsizlik hallerini kronikleştirmektedir (Adıgüzel ve Ok-Şehitoğlu, 2022: 14; Trummer vd., 2016).

Göçmen evsizler çoğu zaman hedef ülkelere kaçak yollarla girdikleri için psiko-sosyal destek ihtiyaçlarını resmi kurumlara bildirmekte tereddüt etmektedirler. Zira bu durum kendilerini ifşa etmek anlamına gelmektedir ve sınır dışı edilme riski taşımaktadır. Bu gibi durumlar göçmenleri sığınacak ve kalacak temel bir mesken eksikliğiyle birlikte ihtiyaç temini sağlayacak mekanizmalardan da uzak tutmaktadır (Huszar vd., 2010: 77; Edgar, Doherty ve Meert, 2004: 108).

Hükümlü evsizler, evsizlik-suç ilişkisinin sonucunda ortaya çıkan bir başka sosyal grup temelli evsizlik türüdür. Evsizlerin sokakta yaşamaları, sosyo-ekonomik durumlarının zayıf olması ve sosyal ilişkilerdeki zayıflık topluma katılamamayı beraberinde getirirken hayatı idame ettirebilmek için evsizleri suçlu davranışlara yönlendirebilmektedir. Adam yaralama ve gasp etme, hırsızlık, madde alım satımı gibi gayrimeşru eylemler evsizlerin ceza alarak hapishaneleri deneyimlemesine neden olmaktadır. Cezaevi yaşamının izolasyonu, sosyo-ekonomik kaynak ve desteği sınırlı olan evsizlerin cezaları bittikten sonra topluma yeniden katılmalarının önüne geçmektedir.

Mahkûmların hapishaneden çıktıktan sonra aile ilişkilerindeki zayıflık, sosyal işlevsellik kaybı, damgalanmaları ve hapishanedeyken gelecek hakkında plan yapmamış olmaları ceza süreleri bittikten sonra istihdam piyasalarına katılamamalarına, ekonomik yoksunlukları ise temel ihtiyaçlarını – özellikle barınma – karşılayamamalarına neden olmaktadır (Gaetz, vd., 2013: 13; Lee, Tyler ve Wright, 2010: 510; Nooe ve Patterson, 2010: 116). Hükümlü kişilerin evsizliği yalnızca kendi evsizlik durumları üzerinden okunmamalıdır. Hükümlü kişinin evsiz kalması aynı zamanda sokakları daha tehlikeli

hale getirmekte, otel, pansiyon ve/ya barınakta yaşayan kişileri doğrudan hükümlü bir evsizle muhatap hale getirmekte ve yaşamlarına ilişkin diğer insanları da risk unsurlarıyla baş başa bırakmaktadır (Fitzpatrick, Kemp ve Kinker, 2000: 35-36).

Uluslararası literatüre benzer şekilde Türkiye’de de hükümlü evsizler üzerin yapılan çalışmalar bu sosyal gruba yönelik tespitleri önemli kılmaktadır. Bektaş (2014: 9)’a göre Türkiye’de evsizlerin çoğunun tutuklanma ve gözaltı geçmişleri bulunmaktadır. Aynı çalışmanın örnekleminin nerdeyse beşte üçünün (%59) en az bir kere tutuklanma ya da gözaltı deneyimine sahip olduğu görülmüştür. Evsizlerin işlediği suçlar kendi işledikleri suçlar ve iftira sonucu üzerlerine atılan suçlar olarak ayrılmaktadır. Kavga etme, mekânlara izinsiz ve kontrolsüz giriş, insanları rahatsız etme gibi nedenler gözaltı nedenleri arasında ilk sıralarda olurken adam yaralama, kavgaya karışma, hırsızlık tutuklanma nedenlerinin başında gelmektedirler. Bazı durumlarda ise evsizler evsizlik imajından ötürü diğer insanlar tarafından damgalanmakta, işlemedikleri bir suçun faili olarak etiketlenmekte ve suçlanma ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Bektaş, 2014: 92-94).

1.4.3.4. Sebep Temelli Sınıflandırma

Sebep temelli kategorizasyon evsizliğin ortaya çıkmasına neden olan faktörlerin incelenmesini ve bu doğrultuda bir ayrıma gidilmesini ön görmektedir. Leach (1979: 90-105) evsizleri sınıflandırırken içsel (intrinsic) ve dışsal (extrinsic) olarak ikiye ayırmaktadır. Buna göre içsel evsizler, sahip olduğu ya da olmadığı şeylerden ötürü bazı yetersizliklere sahiptirler. Bu nedenle karşılaştıkları süreçlere çok fazla müdahale edemezler ve dezavantajları onları evsizlikle karşı karşıya getirir. Dışsal evsizler ise süreçlere çok fazla müdahale edemediği ve edilgen bir konumda bulunduğu kendinden hariç faktörler nedeniyle evsiz kalan bireyleri ifade etmektedir. Leach (1979: 90-105) bu iki grubun evsiz kalmasındaki neden-sonuçların birbirinden oldukça farklı olduğunu ve bu sebeple birbirinden ayrılarak incelenmesi gerektiğini iddia etmektedir.

Gowan (2010: 68) ise evsizliği kusur/suç, patolojik yetersizlik ve yapısal eşitsizlik olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Kusur/suç, Leach (1979: 90-105)’ın içsel evsizliğine işaret ederken evsizliği bireylerin davranışlarının sonucunda ortaya çıkan bir durum olduğu belirtmektedir. Yapısal eşitsizlik ise dışsal evsizlikle benzer nitelikler içermekte ve otoritenin yürüttüğü politikaların başarısızlığına vurgu yapmaktadır. Gowan (2010:

68) bunlara ek olarak psikolojik problemlere sahip olmanın evsizliğı tetiklediğinin altını çizmektedir. Bununla birlikte bireysel sebeplere ilişkin cezalandırma, psikolojik sebeplere ilişkin tedavi ve sistemsal nedenlere ilişkin ise toplumsal rehabilitasyon ve dönüşüm adı altında çözüm önerileri sunmaktadır.

1.4.4. Evsizliğin Nedenleri

Evsizliğin nedenlerini açıklarken salt bir değişkenin keskin bir şekilde bu durumu ortaya çıkardığını söylemek kavramın geniş ve muğlak yapısına uygun düşmeyecektir. Evsizliğin ortaya çıkmasında birçok nedenin birlikte, çoklu ve/ya zincirleme şekilde etkili olduğu söylenebilir. Yine de sebepler göz önünde bulundurulduğunda evsizliğin nedenleri iki temel başlık altında düşünülebilir. Bunlardan ilki, kişilerin daha edilgen konumda olduğu yapısal nedenlerken diğeri kişilerin kendi kararları neticesinde ortaya çıkan bireysel nedenlerdir.

Yapısal nedenler, daha çok ülkelerin dünyadaki gelişmelere bağlı olarak kendilerine uyarladıkları üst yönetimin kararlarından kaynaklanır. Örneğin; ülke politikaları, benimsenen ekonomi modelleri, asgari geçim standartlarının düşük kalması, yüksek enflasyon, kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış bunlara örnek olarak verilebilir (Main, 1998: 41). Kişisel nedenler ise evsizliğe neden olan ve bireylerin kendi yetersizliklerinden kaynaklanan gerekçelerdir. Bireyler sahip oldukları/olamadıkları özellikler ve durumlar neticesinde evsiz kalabilmektedirler. Bununla birlikte bir yapısal nedenin bir diğerk kişisel nedeni tetikleme ve ortaya bir problem çıkarma gibi bir durumu da söz konusudur. Bu nedenle nedenleri açıklarken aynı zamanda problemi de açıklıyor olmak gibi bir durumun farkında olmak gerekir. Örneğin ailenin bozulması, işsizlik, ötekileştirilme gibi temel gerekçeler evsizlik konusunda hem neden hem de sonuçtur. Bireyler kötü ekonomik koşullar nedeniyle evsiz duruma düşebilir ya da evsiz olduktan sonra kötü ekonomik koşullarla yaşamak durumunda kalabilirler. Bu sebeple her ne kadar müstakil sebepler sayılacak olsa da tüm değişkenlerin birbiriyle ilintili ve neden-sonuç ekseninde değerlendirilmesi gerektiğini söylemek yerinde olacaktır.

Burt (2004: 236)'a göre evsizlik sosyal ve bireysel faktörler olarak ikiye ayrılmıştır. Sosyal nedenler Main (1998: 41)'in yapısal nedenlerine benzer şekilde politik unsurları, makroekonomik aksiyonları ve hükümet politikaları içermektedir. Bireysel nedenler ise kişilerin alışkanlıkları, sahip oldukları/olamadıkları özelliklere atıf yapmaktadır. Alkol ve

madde bağımlılığı, fiziksel ve ruhsal hastalıklar bunlardan bazılarıdır. Evsizliğin nedenlerine tek bir faktörden bakmak, evsizlik sürecine ilişkin pek çok unsuru gözden kaçırmak olarak yorumlanabilir. İnsanın yalnızca madde değil mana boyutunun da olması bu süreçte göz önünde bulundurulması gereken özel durumlardır. Nooe ve Patterson (2010: 106) buna benzer bir durumu insanın biyo-psiko-sosyal durumuna atıf yaparak farklı düzlemlerde bulunan gerekçelerin eş zamanlı olarak incelenmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Her ülkenin sosyo-ekonomik, politik ve kültürel şartları olduğu için evsizlik söz konusu olduğunda evsizliğin nedenlerine de birbirinden farklı olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde bu durum araştırmanın ilerleyen bölümlerinde yer alan evsizliğe ilişkin teorilerin de çeşitlenmesinin önünü açmıştır. Özellikle Türkiye örneğinde evsizlik çalışmalarına bakıldığında evsizliğin nedenlerini; işsizlik ve yoksullukta artış, işsizlik sonucu ailenin dağılması/artan boşanmalar, yüksek enflasyon, paranın değer kaybı, alım gücünde yaşanan düşüş, konut fiyatlarındaki artış ve konut piyasalarındaki hareketlilik, fiziksel ve ruhsal hastalıklar, alkol ve madde bağımlılığı şeklinde sıralamak mümkündür (Işıksan, 2015: 470). Türkiye'deki evsizlik nedenleri incelendiğinde insanların evsizliği tercih etmedikleri ve evsizliğin insanlar için problemler zincirinin son halkası olduğu yorumu yapılabilir. Meneviş (2006: 6)'e göre bazı ülkelerde evsizlik marjinal bir yaşamın dışıdır ve kişiler evsiz yaşamayı tercih etmemektedirler. Türkiye'de ise evsizlik daha çok yoksullukla ilintilidir. Alanyazında pek çok araştırma evsizliğin hem yapısal hem de bireysel nedenlerine dikkat çekmekle beraber evsizliğin nedenlerini aile içi ilişkiler, yetersiz ve düşük gelir, alkol ve madde bağımlılığı, fiziksel ve ruhsal hastalıklar, suç geçmişi gibi başlıklar altında sıralamak mümkündür:

1.4.4.1. Aile İçi İlişkiler

Evsizliğin ortaya çıkmasında en etkili faktörlerden biri olarak aile yapısındaki değişim ve dönüşümler gösterilebilir. Zira ev yapısından ziyade yuva olarak düşünüldüğünde aile yuvarının temelini teşkil etmektedir. Bu sebeple evsizliğin ortaya çıkmasında ve kronikleşmesinde barınma ihtiyacıyla birlikte bir yuvadan mahrumiyete işaret edilmektedir (Çakmak ve Gökgöz, 2023: 35). Bir yuvadan mahrumiyet ise evsizliğin ortaya çıkmasında önemli bir destek mekanizmasının yoksunluğu anlamına gelmektedir. Evsizlerin çoğu evsizlik süreci başlamadan önce aile içerisinde yaşadıkları geçimsizlik

nedeniyle organik destek unsurlarını yitirmektedirler. Bu durum evsizleri problemlere karşı daha kırılgan ve anti-sosyal davranışlara daha meyilli hale getirmektedir (Wright ve Rubin, 1991: 214-215).

Bir ailenin huzursuzluğu bireylerin mevcut potansiyel ve motivasyonlarında düşüşe sebebiyet verebilir. Bu sebepler arasında ailenin değişimi, dönüşümü ve/ya işlevsizliği, üyeler arası iletişimsizlik, ebeveynlerin ve/ya evsiz kişilerin boşanması, ebeveyn tutum ve davranışları, ev içi şiddet, ebeveynlerin kaybı gibi gerekçeler gösterilebilir (Acar vd., 2022: 353; Özkazanç-Dinçer, 2020: 166; Karaman, 2019: 107; Milburn vd., 2017: 37; Küçük, 2014: 122). Özellikle çocuklar ve ergenler gibi farklı yaş gruplarında aileleriyle sağlıklı bağlanma örüntüsü kuramayan gençlerin evsizliği tecrübe etme riskinin daha fazla olduğu düşünülmektedir (Stein vd., 2009: 39).

Ebeveynleri boşanan çocuklarda ebeveynlerle zayıf iletişim, okul devamsızlığı, okul terki, düşük benlik saygısı, sosyal ilişkilerde isteksizlik ve zayıflık gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir (Femi, 2017: 21-22). Ebeveyn ilişkilerinin zayıflığı bir süre sonra gençleri farklı arayışlara itmekte ve evsiz gençleri suç, madde kullanımı, kendine zarar verme ya da intihar gibi süreçlerle baş başa bırakabilmektedir (Holliday, Edelen ve Tucker, 2017: 257; Wong, Clarke ve Marlotte, 2016: 831; McGuire-Schwartz vd., 2015: 587; Moskowitz, Stein ve Lightfoot, 2013: 1015).

1.4.4.2. Yetersiz ve/ya Düşük Gelir

Ekonomik meseleler her sosyal probleme doğrudan ya da dolaylı etki eden gelişmeler olarak evsizliği de bireysel ya da yapısal koşullar çerçevesinde etkilemektedir. Bununla birlikte ister kişisel yetersizliklerden isterse yapısal nedenlerden kaynaklansa kaynaklansın bireylerin ekonomisizliği evsizliklerinin hem nedeni hem de sonucu olarak yorumlanabilir. Örneğin yapısal nedenler ışığında evsizlik 1980'li yıllarla birlikte uygulanmaya başlayan küresel neo-liberal politikaların bir sonucu olarak açıklanabilir (Hope ve Young, 1986: 172). Bu politikaların bir getirisi olarak özel teşebbüsün hâkimiyeti, ücret dağılımındaki eşitsizlikler, yüksek enflasyon ve işsizlik evsizliğe davetiye çıkaran nedenlerden bazılarıdır (Roth ve Bean, 1986b: 714).

Kişilerin ekseriyeti evsizlik durumları ortaya çıkmadan önce işsizlik ve yoksulluk gibi meselelerle mücadele etmektedirler (Ersin ve Baş, 2021: 44; Ziefert ve Brown, 1991: 218). Bu olguların ortaya çıkma sürecinde iş kaybı, gelirin hiç olmaması/azalması, alım

gücünün düşmesi, ücret artışlarının yetersizliği gibi gelişmeler gerçekleşmektedir (Işıkhani, 2006a). Bu durum da evsizliği doğrudan işsizlik ve yoksullukla ilişkisel hale getirmektedir (Çetinkaya-Büyükbodur ve Kayma, 2021: 1060). Alanyazında evsizlerin profilleri ve evsiz kalma nedenleri incelendiğinde; evsizlerin yüksek oranda sosyal güvence yoksunluğu görülmektedir. Evsizliğin nedenlerinde ise “işsizlik ve işsizliğe bağlı ekonomik problemler/yoksulluk” önemli belirleyiciler olarak ifade edilmektedir (Cutuli vd., 2023; Küçük, 2023; Gürel, 2023; Hanratty, 2017; Küçük, 2014; İlhan ve Ergün, 2010; Tully ve Jacobson, 1994; Anderson, Kemp ve Quilgars, 1993; Niner, 1989; Drake, O'Brien ve Biebuyck, 1981).

1.4.4.3. Alkol ve Madde Bağımlılığı

Alkol ve madde bağımlılığı hem dünya genelinde hem de belirli sosyal gruplar arasında artan, insan yaşamını tehdit eden önemli problemlerden biridir. Bireylerin alkol, uyuşturucu/uçucu madde, kumar vb. maddelere olan bağımlılıkları evsizlik sürecini ortaya çıkaran etmenlerdendir. Bağımlılık hayatını stabil bir alanda geçirmeyen evsizlerin farklı sosyal çevrelerle muhatap olduktan sonra edindikleri alışkanlıklardan biridir. Hem gerekçe hem de zorluk olarak evsizlerin yaşam koşullarını zorlaştırmakta ve bazı durumlarda da ölümlere neden olmaktadır (Acar vd., 2022: 354; Altun, 1997: 11). Hemen her yaş grubundan evsiz için oldukça temel bir problem olmasının yanı sıra çocuklar gibi nispeten daha hassas olan sosyal gruplar için ayrıca önemli bir konu olarak görülmektedir (Ögel ve Yücel, 2005: 17). Zira sokağın kendine has zorlukları özellikle çocuk/ergen gruplar adına daha da zorlayıcı olabilmektedir. Böylesine zor koşulların baş sebebi olarak evsizlik, kişilere yeni fakat kötü alışkanlıklar kazandırmakta, yaşamlarını zorlaştırmakta ve kimi durumlarda sona erdirmektedir (Schanzer vd., 2007: 466; Farrell vd., 2003: 44). Evsizlerin en sık tükettiği maddelerin başında sigara gelmektedir. Sigara toplumlar tarafından kanıksanmış olsa da bu durum sigaranın insanlar için zararının olmadığı anlamına gelmemektedir. Nooe ve Patterson (2010: 121)'a göre evsizlerin %60'ından fazlasının hayatlarının bir döneminde başta sigara olmak üzere çeşitli türden madde alışkanlıkları bulunmaktadır. Özellikle uluslararası araştırmalarda evsizlerin alışkanlıklarında alkol ve madde bağımlılığı önemli bir alışkanlık ve problem olarak ortaya çıkmaktadır. Geniş çalışma gruplarını içeren pek çok evsizlik araştırmasında evsizlerde alkol ve madde kullanımının mevcut çalışma grubundaki evsizlerin yarısından

fazlasında görüldüğünü belgeleyen araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmaların bazılarında madde kullanımı kadar kullanılan maddelerin çeşitliliği de göze çarpmaktadır. Madde çeşitliliğinin fazla olması maddenin etkileri açısından da farklılık göstermesi anlamına gelmektedir. Uluslararası araştırmalarda evsizler alkol ve sigara ile birlikte marihuana, kokain, crack ve inhalant (Hungaro vd., 2020; Neisler vd., 2019; Grinman vd., 2010) gibi maddeler kullanmakta iken Türkiye'deki evsizlerde bağımlılık yapıcı maddeler genellikle sigara, alkol, esrar, bali, tiner, etil alkol gibi maddelerden oluşmaktadır. Hiç şüphesiz bu maddeleri elde etmek için belirli bir gelirin de olması gerekmektedir. Ayrıca ülke politikalarının bağımlılık yapıcı maddeler konusundaki tavrı da maddeye erişim konusunda belirleyici olmaktadır.

Evsizlerde maddeyi kullanma nedenleri arasında hiç şüphesiz bağımlı olmaları ve vücudun maddeyi istemesi belirleyici etkidir. Kimi zamanlarda evsizler ısınmak, uyumak, yemek ihtiyacını madde ile gidermek, yalnızlık ve sosyal izolasyon gibi durumlardan dolayı madde kullanabilmektedirler (Collins vd., 2018; de Espíndola vd., 2020; Rukmana, 2020). Bununla birlikte, madde kullanımı sosyal yeniden entegrasyonu engellemekte ve kanunla sorun yaşama olasılığını ve fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarının ortaya çıkmasını/ağırlaşmasını artırarak marjinalleşme döngüsünü sürdürmekte ve şiddetlendirmektedir (Baggett vd., 2015; Collins vd., 2018; Vangeest ve Johnson, 2002).

1.4.4.4. Fiziksel ve Ruhsal Hastalıklar

Evsizler arasında fiziksel ve ruhsal hastalıkların evsizliğe neden olması tartışmalı bir konudur. Kişiler hastalık ve/ya engel sahibi olduğu için bireysel yetersizliklerle karşı karşıya kalabilir ve hayatını idame ettirme problemi yaşayabilir. Bununla birlikte evsizliğin kişiden bıraktığı etkiler gerek fiziksel gerekse ruhsal sağlıklarını etkileyebilir (Fitzpatrick, Kemp ve Kinker, 2000: 31).

Fiziksel hastalıklar ve/ya engellilik evsizliği kişinin üretkenliğinin zayıf olması nedeniyle tetiklemektedir. Fiziksel hastalığa sahip kişiler çalışma hayatına katılamadıkları ya da daha az katıldıkları için soyo-ekonomik refah seviyelerini artırma konusunda dezavantajlıdır. Ayrıca aileden gelen genetik aktarım kişilerin çalışma hayatında çeşitli zorluklarla baş etmesini gerektirmektedir. Genel itibarıyla evsizlerde kronik olarak bel fıtığı, şeker, nefes darlığı, kalp hastalığı/yetmezliği, hipertansiyon, astım, akciğer yetmezliği, böbrek yetmezliği, KOAH gibi hastalıklar görülmektedir (Van der Leeden

vd., 2023; Germishuys vd., 2022; Maqsood, Kamal ve Charytan, 2020; Mejia-Lancheros vd., 2020).

Ruhsal hastalıklar ise özellikle zihinsel engelli olan kişilerin özellikle aile ve yakın çevrelerinden alamadıkları destek sonucunda kişileri sokaklarla karşı karşıya getirmektedir. Evsizliğin getirdiği belirsizlik kişilerde geleceğe dair kaygıyı artırmakta, evsizlerin kendilerine zarar vermelerine ve intihara yönelmelerine neden olmaktadır (Nooe ve Patterson, 2010: 125). Sokağın tehlikeleri ve yaşam zorlukları insanların akıl ve ruh sağlığını tehdit etmekte, ruhsal hastalıklar neticesinde evsiz kalan kişilerin ise var olan problemlerini artırmaktadır (Meneviş, 2006: 38). Buradan hareketle evsizliğin bireylerde akıl ve ruh sağlığını ciddi derecede olumsuz etkilediği ve iyilik halini zayıflatığı söylenebilir. Ruhsal hastalıklar kişilerde fiziksel sağlığı da etkileyen bir değişken olarak bireylerin yeterliliklerini ve işlevselliklerini zedeleyebilir ve bu da doğrudan olmasa da evsizliği farklı yönlerden tetikleyebilir. Örneğin bir ruhsal hastalık nedeniyle farklı bir hastalığa yakalanan evsiz birey istihdam hayatına katılımdan uzaklaşabilir, bu durum gelir kaybını, ekonomik istikrarsızlığı ve ardından evsizliği ortaya çıkarabilir (Batterham, 2019: 12).

1.4.4.5. Suç Geçmişi

Sabıkalı bir geçmişe sahip olmak, evsizliği tetikleyen bir durumdur. Suç işleyen kişi, kendi sosyal çevresinin kaybıyla birlikte infaz kurumlarında yaşamaya başladıktan sonra pek çok sosyal ilişkisi zedelenebilir (Acar vd., 2022: 352). Aynı zamanda aile ilişkileri gün geçtikçe azalır ve kopma noktasına gelebilir. Bu sebeple cezaevi deneyimi kişilerin psikolojilerini olumsuz anlamda etkilemekte ve ceza süresi dolduktan sonra kişilerin hayata entegrasyonunu zorlaştırmaktadır.

Kişilerin cezaevinden çıktıktan sonra topluma adapte olmamasının altında yatan önemli sebeplerden birisi toplumun kişilere olan algı ve tutumlarıdır. Pek çok insan suçlu imajından ötürü hükümlülere ilişkin olumsuz tutumlara sahiptir. İnsanların evsizlere yönelik olumsuz algıları evsizler cezaevinden çıktıktan sonra da devam ettiği takdirde suçlu davranış tekrarlanabilmekte ve kamu güvenliği tehlikeye girebilmektedir (Nooe ve Patterson, 2010: 126).

Genel olarak evsizlerin işledikleri suçlar hırsızlık, adam yaralama, iftiraya uğrama, aile içi şiddet faili olma, çeteleşme, gasp, madde alım satımı gibi eylemler etrafında

şekillenmektedir (Bektaş, 2014: 100). Evsizliğin sosyo-ekonomik zorlukları ortaya çıkardığı ön görüsünden hareketle evsizlerin ilk olarak temel ihtiyaçlarını gidermek için bu eylemleri yapması durumu söz konusu olabilir. Destek mekanizmalarının da yetersiz ve/ya ilgisiz kaldığı durumda evsizler bir şeyler satın almak ya da bir şeylere sahip olmak farklı yolları deneyebilirler. Özellikle uluslararası alanyazında gerçekleştirilen evsizlik araştırmalarında evsizliklerde suç işleme oranının %3 ile %97 arasında değiştiği görülmüştür (Rossi vd., 1987; Kroll vd., 1986; Lindelinus ve Salum, 1976).

1.4.5. Evsizlerin Yaşadıkları Problemler

Bir önceki bölümde kişileri evsizliğe iten sebepler sayılırken parametrelerin birbiriyle olan ilişkisine dikkat çekilmiştir. Her bir değişkenin kendinden öncekinin ön şartı ve kendinden sonrakinin ise sonucu olarak değerlendirmesi evsizlik konusunda neden-sonuç bağlamını doğru şekilde ortaya koymaya imkân sağlamaktadır. Küresel bir olgu olan evsizlik kişileri en genelden en özele kadar pek çok problem ile mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. Her bir problem başlığı kendi içerisinde bir çalışma alanı potansiyeli taşımaktadır. Bu yüzden alanyazında en sık karşılaşılan evsiz problemlerinin verilmesi problemlerin yoğunluğunu anlamak açısından yeterli görülmektedir. (Biedrzycki, 2018: 676). Evsizlerin yaşadıkları problemler/zorluklar en temelde barınamama ve güvensizlik, işsizlik ve ekonomik zorluklar, farklı boyutlarıyla sosyal dışlanma, mevsimsel zorluklar ve hastalıklar şeklinde incelenebilir:

1.4.5.1. Barın(a)ma(ma) ve Güven(siz)lik

Sosyo-ekonomik ve kültürel yönleriyle barınma uluslararası otoriteler tarafından kabul görmüş bir insan hakkıdır. (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1966; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948). Evsizliğin en temel belirleyicisi herhangi bir mekânda kalıcı olarak ikamet edemiyor ya da o mekânın mahrum olmak şeklinde tezahür ettiği için konuya bu hakkın elde edilemeyişi olarak bakılabilir. Bu sebeple evsizlik barınmadan ziyade barınamama problemi olarak karşımıza çıkmaktadır (Genç, 2023).

Barınma temininin olmaması evsizlerin tam anlamıyla çözül(e)meyen ve sıcaklığını koruyan gündem maddelerinin başında yer almaktadır (Bekaroğlu-Doğan, 2018: 227). Düzenli bir mekâna sahip ol(a)mayan evsizler genellikle sokaklar, köprü altları, tren

istasyonları, otobüs durakları, hastaneler, parklar ya da metruk binalarda yaşamaktadırlar (Çakmak ve Gökğöz, 2023: 21; Işıkhani, 2002: 7). Hemen her ülkenin evsizliğe bakışı farklı olduğundan evsizliğe yönelik barınma hizmetleri de çeşitlilik göstermekte hatta bazen hiç bulunmamaktadır. Bununla birlikte barınma hizmeti verilen bazı kurumlardaki işleyişin ve kurumlarda yaşayan evsizlerin birbirlerine karşı olan tutum ve davranışları da evsizlerin tekrardan sokağa dönmelerine neden olmaktadır.

Bimekan yaşam tarzı evsizleri sokağın acı tecrübeleriyle ve tedirginlikleriyle karşı karşıya bırakmaktadır (Genç vd., 2022: 32). Özellikle geceleri sokakların güvenlik tedbirlerinden azade oluşu evsizlerin yaralanma ve hatta ölüm risklerine karşı açık hale getirmektedir. Bunun ortaya çıkmasında başka evsizlerin ya da alkol/madde bağımlılarının kontrolsüz hareket etmeleri gerekçeler arasında gösterilebilir (Hwang, 2001: 229). Bu yüzden evsizler güvenliklerini sağlamak amacıyla kalabalık ve görülebilir mekânlarda (hastane, camii, polis merkezlerinin yakınları) bulunmayı tercih etmektedirler.

1.4.5.2. İşsizlik

Ekonomik dengesizlik, evsizliğin hem nedeni hem sonucu olarak incelenebilir. Kişiler bir işten yoksunluk sebebiyle evsiz olabilir ya da evsiz kaldıktan sonra istihdam piyasaları çemberinin dışında kalabilir. Bazı devlet politikalarında evsizler için iş imkânları üretilse de bireysel istikrarsızlık düzenli bir iş konusunda engeller oluşturmaktadır. Bu da evsizleri para kazanmak için fuhuş, hırsızlık, uyuşturucu madde ticareti yapma gibi illegal yollara itmektedir (Slesnick, Zhang ve Yılmaz, 2018: 247). Ayrıca yaş, ikamet belgesi eksikliği, kayıt dışı istihdam talebi gibi gerekçeler de evsizleri iş gücüne katılımdan uzaklaştırmaktadır (Acar vd., 2022: 352). İşverenlerin evsizlerin yaşlı olduğu gerekçesiyle daha genç çalışanları, sigorta ücreti ödemeyecek olmasından ötürü düşük ücretli ve yabancı uyruklu işçi çalıştırmaya yönelmesi gibi nedenler evsizleri işsizlikle karşı karşıya getirmektedir.

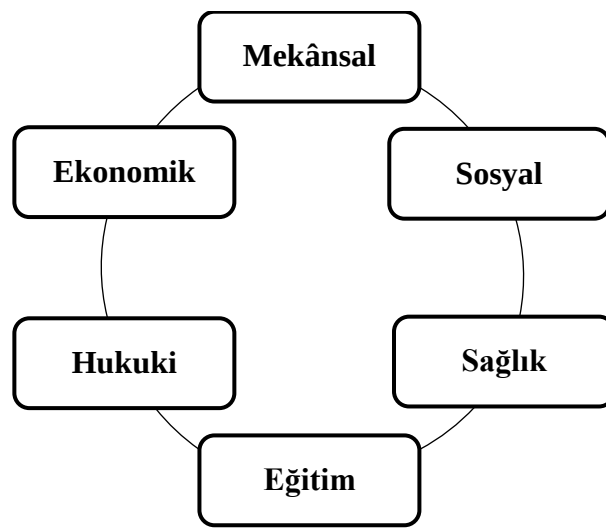
Bu problemlere karşı evsizlerin yasal kaynaklardan gelir elde etmesinin ve istihdam edilmesinin sürece olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Resmi ve legal destekler evsizler için yaşama yeniden tutunma ve topluma katılım açısından kıymetli görülmektedir (Ferguson, Bender ve Thompson, 2015: 53). Bu sayede evsizler almış oldukları/olacakları yönlendirmeler ve yardımlarla kötü yollar üzerinden gelir elde etme

yollarına başvurmayacaklar ve bakım ihtiyaçlarını kendileri giderebileceklerdir (Slesnick Zhang ve Yilmazer, 2018: 247; Burke vd., 2013: 1391).

1.4.5.3. Çok Boyutlu Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma evsizler için çok boyutlu ve her boyutun birbiriyle doğrudan ilişkili olduğu bir zorluğa işaret eder. En yalın haliyle sosyal dışlanma fertlerin çeşitli nedenler sonucu toplumla bütünleşememeri anlamına gelmektedir. Gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazında hem müstakil hem de aralarında ilişki kurularak evsizlik ve sosyal dışlanmaya dikkat çeken araştırmalar mevcuttur (Bekaroğlu-Doğan, 2023; Gürel, 2023; Çakmak ve Gökgöz, 2023; Küçük, 2023; Acar vd., 2022; Munté-Pascual, 2022; Cheng, 2021; Küçük, 2014).

Sosyal politikaların odak noktasında müstakil olarak evsizlerin yer aldığı faaliyetlerin yürütülmesi evsizlerin sosyal dışlanma konusunda öncelikli sosyal gruplar olarak incelendiğini göstermektedir. Sosyal dışlanmanın evsizliğin nedeni mi yoksa sonucu mu olduğu tartışmaları alanyazına ciddi bir yankı getirirken bu tartışmaların en önemli sonucu evsizlerin sosyal dışlanmanın mağdurları olduğu şeklinde kabul edilmiştir (Fitzpatrick vd., 2013; Millar 2008; Horsell, 2006; European Commission 2005; Kennedy ve Fitzpatrick, 2001). Söz konusu evsizler olduğunda evsizlerin temelde altı boyutlu (mekânsal, ekonomik, sosyal, eğitim, hukuki ve sağlık) bir sosyal dışlanma ile karşı karşıya olduğu söylenebilir (Şekil 2).

Şekil 2: Evsizlerde Sosyal Dışlanmanın Boyutları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerin yaşamış oldukları ilk sosyal dışlanma boyutu mekânsal olarak dışlanmaları ve bunun sonucunda “ev”siz kalmalarıdır. En temel manada evsiz, evi olmayan, yaşamını ev dışı meskenlerde geçiren anlamına geldiği için evsizlerin bir konut dışlanması yaşadığını ve mekânsal olarak bir dışlanma yaşadıklarını söylemek mümkündür. Bir mekânda yaşamak veya bir mülkiyete sahip olmak aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin anahtarı olarak görülebilir. Bu durumdan azade şekilde yaşayan evsizlerin FEANTSA’nın tabiriyle (Amore, Baker ve Howden-Chapman, 2011: 24-28) “güvensiz” bir şekilde bir konuttan dışlanarak yaşamlarını sürdürmesi söz konusu olmaktadır. Böylesine bir mekânsal güvensizlik başta kişinin kendisine, ardından ise toplumun diğer aktörlerine karşı güven problemini doğurmakta ve evsizleri akrabalık, arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinden soyutlamaktadır.

Ekonomik boyutuyla sosyal dışlanmada evsizlerin işgücü piyasalarından dışlanması ve gelir elde edememeleri söz konusudur (Karaman, 2019: 108). Bir önceki başlıkta yer alan işsizlik evsizlerin evsizlik süreçlerinde karşılaştıkları en önemli zorluklardan birisidir. Evsizlerin mevcut yaşam istikrarsızlığı, görünüşleri ve kötü alışkanlıkları gibi sebepler işverenlerin evsizlere ilişkin olumsuz tutum ve davranışlara sahip olmalarına neden olmakta ve evsizler istihdam piyasasının dışında tutulmaktadır. Aynı zamanda evsizliğin kronik olduğu durumda alkol ve madde bağımlılığı, temizlik ve hijyen problemleri ve iş yapma yetilerinin körelmesi evsizlerin verimli çalışmasını engellemektedir. Bu ve benzeri gerekçeler işverenlerin evsizlere iş vermemesinin nedenlerini oluşturmaktadır.

Sosyal boyutuyla sosyal dışlanma iki şekilde incelenebilir. Birincisi evsizin kendini toplumdan soyutlayarak topluma katılamaması şeklindedir. Evsizliğin mekânsal ve ekonomik dışlanmayı beraberinde getirmesi evsizleri yalnızca belirli mekânlarda yaşamaya itmektedir. Toplumsal ilişkilerin zayıflığı kişileri kimliksizleştirmekte, toplumsal güven zayıflamakta, aidiyet krizleri ortaya çıkmakta ve evsiz kişi kendisine ve topluma yabancılaşmaktadır (Glasser, 1994: 3). Topluma ilgi duymayan ve toplumdan ilgi gör(e)meyen evsizlerin evsizlik hallerinin kronik hale gelmesi söz konusu olmaktadır (Akyıldız, 2020: 33; Salhi vd., 2017: 580; Somerville, 2013: 389).

Yaşlılık, isteksizlik, ekonomik durum, engel veya hastalık durumu gibi gerekçeler de kişilerin hareket alanını sınırlayan değişkenler olarak gösterilebilir. Evsizlerin tanımlanırken “toplumdan izole şekilde köprü altı, hastane, otopark vb. alanlarda kalan, çeşitli hastalıkları bulunan, meskensizlik durumu değişkenlik gösterebilen ve ihtiyaçlarını

sokağın muhtelif yerlerinden karşılayan kişiler” olarak ifade edilmesi sosyal açıdan evsizlerin toplum içerisinde nasıl konumlandıkları hakkında bilgi vermektedir. Tanımı yaparken belirli mekânlarda yaşayan ama belirli mekânlarda ise yaşamayan ve görülmeyen imajlarının olması evsizlerin toplum içerisine nasıl katılamadıklarını ortaya koymaktadır (Acar ve Erbay, 2013: 372; Işıkhani, 2006a: 39; FEANTSA, 2002: 10).

Sosyal boyutuyla sosyal dışlanmanın bir diğer tezahürü toplumdaki diğer kişilerin evsizleri çeşitli yollarla dışlamasıdır. Toplumun evsizlere karşı olan sosyal dışlaması en çok damgalanma ve ötekileştirme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Damgalanma ve ötekileştirme, evsizlerin pek çok yönden maruz kaldığı problemlerden bir tanesidir (Mejia-Lancheros vd., 2020: 1). Damgalanma sürecinin en temel etkenini evsizlerin dış görünüşlerinden yapılan tanımlama ve yakıştırmalar oluşturmaktadır. Toplumun geneli nezdinde evsizler pis, tembel, hırsız, sorumsuz, işe yaramaz gibi sıfatlarla anılmaktadırlar (Acar vd., 2022: 352; Özkan-Kıranç, 2020: 78). Hatta bu yakıştırmalar bazı durumlarda evsizlerin aile ve yakın çevreleri tarafından yapılmaktadır (Ersin ve Baş, 2021: 63). Böylesine bir etiketlenmeyle karşı karşıya kalan evsizlerin bu algıları değiştirmek ve gizleyebilmek üzere dış görünüşlerini toplumdaki diğer bireylere benzetme gayreti içinde oldukları, bunun için ise tıraş olmaya, banyo yapmaya ve temiz giyinmeye özen göstermektedirler (Çabuk, Atamtürk ve Öncel, 2023: 562). Bu ihtiyaçların giderilmesi için para kazanacak işler yapmaya çalıştıkları görülmekle beraber evsiz olmalarından ötürü yeniden bir damgalanma süreciyle karşı karşıya kalmaları ve kendilerine iş verilememeleri topluma uyum sağlamaya çalışırken dışarda bırakılma riskini de gözler önüne sermektedir (Akyıldız, 2020: 220).

Bir başka dışlanma türü evsizlerin sahip oldukları hastalıklar üzerinedir. Sağlıksız koşullarda yaşıyor olmaları evsizleri pek çok hastalığın doğrudan muhatabı haline getirmektedir. Toplum gözünde evsizler HIV/AIDS hastası, madde bağımlısı, psiko-sosyal problemleri olan sosyal gruplar olarak değerlendirmektedirler. Bu sebeple evsizler toplum merceğinde hastalıklı olarak görülmektedir (Davila vd., 2018: 1335). Var olan/olması muhtemel hastalıkları tarafından damgalanma ve ötekileştirilmeyle birlikte bazı durumlarda dışlanıyor olmaları, evsizleri ruhsal hastalıklara açık hale getirmektedir. Yani hastalıklara sahip oldukları için dışlanmamakta, dışlandıkları için hasta olmaktadır. Bu durum evsizleri depresyonla başlayan olumsuz ruhsal süreçlere itmekte, benlik saygısının düşmesi, kendini beğenmeme, yaşamdan umudunu kesme gibi

gelişmelerle birlikte ileri boyutlarda intiharın eşiğine getirmektedir (Oppong Asante ve Onyeaka, 2022: 589; Schreiter vd., 2021: 400; Boyd vd., 2016: 253; Boyd, Otilingam ve Deforge, 2014: 20).

Hizmetlere erişim ve meslek elemanlarının tutum/davranışları evsizlerin damgalanmasında bir diğer boyutu oluşturmaktadır. Evsizlere yönelik olumsuz düşünceler hizmetlere yeterli seviyede erişememelerine neden olmaktadır (Omerov vd., 2020: 1). Bu hizmetleri veren personellerin evsizlere yönelik olumsuz yaklaşımları da hem vermiş oldukları hizmetlerin kalitesine yansımakta hem de evsizlerin maruz kaldığı durumlardan ötürü hizmetleri talep etmelerini engellemektedir (Monari vd., 2020: 472; Campbell vd., 2015: 7).

Bir diğer dışlanma türü hukuki/politik boyutuyla sosyal dışlanmadır. Hukuki zeminde evsizlerin en temel hak ihlali temel bir insan hakkı olarak kabul edilen barınma hakkından mahrum şekilde yaşıyor olmalarıyla ifade edilebilir. Dünyanın pek çok ülkesi ve işbirliği örgütleri yaşama hakkının teminatı olarak barınma hakkına dikkat çekmesine ve bu durumu yazılı metinlere dökmesine rağmen evsizlik olgusu geçmişten günümüze artarak devam etmektedir. Bu durum en temelde evsizlerin hukuki olarak dışlandıklarını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde sosyal dışlanmanın hukuki boyutu (Beall ve Piron, 2005: 9; Burchardt, Grand ve Piachaud, 2002: 3); siyasal alandan dışlanma, yurttaşlık hakları ile siyasi hakların yetersizliği veya kullanılamaması ile belirginlik kazanmaktadır. Hukuki dışlanmanın tezahürleri olarak kamusal alanda varlık gösterememe, evsizlerin siyasi haklarını bilmemesi, apolitikleşme, haklarını temin etmek için başvuracakları mekanizmaları bilmeme gibi örnekler verilebilir. Evsizlerde hakların bilinirliği eğitim, yaş ve ekonomik ölçütler gibi değişkenler üzerinden yorumlanmıştır. Bu üç değişkenin hukuki boyutuyla sosyal dışlanmayı etkilecek önemli etkenler olduğu belirtilmiştir (Sarıgül, 2016; Darıyemez, 2012; Bıçkı ve Özgökçeler, 2010).

Bir başka boyutuyla sosyal dışlanma eğitim alanında yer alan faaliyetlerden yoksunluk ve/ya dışlanma ile ilgilidir (Genç ve Çat, 2013: 369). Evsiz çalışma grupları incelendiğinde evsizlerde eğitim seviyesinin oldukça düşük olduğu göze çarpmaktadır. Bu durum evsizlerin hayatlarının bir döneminde yetersiz eğitim aldıkları şeklinde yorumlanabilir. Düşük eğitim seviyesi evsizlerin mesleki gelişimlerini etkilemekte, topluma katılımlarını belirli bir seviyede tutmakta ve evsizlerin tam manasıyla kendilerini geliştirmelerini engelleyici bir unsur olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte evsizlerin

hukuki boyutta dışlanmaları haklarını bilememeleri sebep olduğu için bu durum eğitim yoluyla “hak bilincine sahip olma”yı da engellemektedir. Evsizlerin haklarını kendilerine öğretecek eğitim kurum ve kuruluşları yokluğu, ihtiyaç durumunda hizmet alacakları mekanizmaları bilmemek, hizmet talebinde bulunduktan sonra sürece ilişkin bilgi alamamak da evsizlerin eğitim boyutuyla dışlanma yaşamalarına örnek olarak verilebilir. Sosyal dışlanmanın son boyutunu ise sağlık boyutuyla sosyal dışlanma oluşturmaktadır (Berman ve Phillips, 2000: 341). Fiziksel ve ruhsal hastalıklar evsizlerin sıkça karşılaştığı problemlerden bazılarıdır ve bu problemlerine yönelik tanı ve tedavi süreçlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Evsizlerde sağlık boyutuyla dışlanma en çok yoksullukla ilgilidir. Zira sağlık hizmetlerinden yararlanmak için gerekli olan ekonomik gelir evsizlerin en çok zorluk yaşadığı ölçütlerdendir. Bununla birlikte sağlık boyutuyla sosyal dışlanma sağlık malzemesi tedarikinde yaşanan zorluklar, resmi mekânsızlıklarından (ikametlerinin olmaması) ötürü kayıtlarda gözükmemek, farkında olmadan borç altına girmek, randevu bulamamak ve istemediği bir tedavinin kendine uygulanması şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

1.4.5.4. Mevsimsel Zorluklar ve Hastalıklar

Evsizlerin yaşadığı zorluklar arasında hastalıkların ciddi bir yeri bulunmaktadır. Hastalıklar da diğer gerekçeler gibi evsizliğin hem nedeni hem de zorluğu olarak nitelendirilebilirler. Özellikle fiziksel hastalıklar söz konusu olduğunda korunmasız/güvensiz yaşam alanları ve mevsimsel zorlukların hastalıkları doğurduğu ve ilerlettiği söylenebilir.

Değişken ve düzensiz bir mekânsızlık süreci evsizleri çok çeşitli meskenlerde yaşamaya itmektedir. Bu durum mevsimlerin değişmesiyle birlikte farklılaşmaktadır (Nies ve McEwen, 2022: 567). Yaz aylarında dışarda kalmanın nispeten daha kolay ve kış aylarında sokakların daha tenha olduğu düşünüldüğünde kış ayları evsizler için farklı problemlerin de tetikleyicisi olmaktadır (Acar vd., 2022: 355). Soğuk hava nedeniyle solunum yolu enfeksiyonları, yetersiz hijyen sebebiyle bulaşıcı hastalıklar, yiyecek ve giyecek temin edememe, uyku problemleri, hırsızlık, can güvenliği ve ölüm riskleri gibi zorluklar mevsimsel şartlarla birlikte değişime uğramaktadır (Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019:433; Hwang, 2001: 231). Genellikle metruk binalar, köprü altları ya da metro istasyonları gibi açık alanlarda görülmeye alışkın olunan evsizler havaların soğumasıyla

birlikte farklı mücadele stratejileri geliştirmek zorunda kalmaktadırlar (Levitt, 2009: 980). Gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazın dikkate alındığında evsizlerin hastalıklarını fiziksel ve ruhsal olmak üzere iki kategoride incelemek mümkündür.

1.4.5.4.1. Fiziksel Hastalıklar

Bireylerin biyo-psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları, kaliteli bir yaşam sürmelerine imkân tanır (Korkut Owen ve Demirbaş-Çelik, 2018: 443). Aksi bir durum fiziksel ve zihinsel pek çok probleme kapı aralamaktadır. Evsizlerin sokağın pek çok farklı yerlerinde düzensiz şekilde vakit geçirmeleri, onları sağlıklı koşullarla ve ileri seviyelerde ise ölümle karşı karşıya getirir (Hewett, Hiley ve Gray, 2011: 200; Hwang 2001: 230; Salit ve diğ., 1998: 1734). Genel itibariyle evsizlerin akciğer, böbrek, mantar ve deri rahatsızlıkları, tüberküloz ve verem gibi hastalıklara sahip oldukları görülmektedir (Hwang, 2001: 230-231). Fiziksel hastalıkların oluşmasında ve kronikleşmesinde en temel faktörün beslenmeyle ilişkisi olduğu düşünülebilir. Evsizler ihtiyaç temini konusunda sokağın merhametine kalmış/bırakılmış sosyal gruplar olduğundan yeteri kadar beslenememeleri söz konusudur (Wiecha, Dwyer ve Dunn-Strohecker, 1991: 364). Bazı durumlarda gerekli besin miktarının karşılanamaması evsizlerin sağlıklarını ciddi şekilde tehdit etmektedir (Seale, Fallaize ve Lovegrove, 2016: 143).

Bunlarla birlikte HIV/AIDS ve kanser türlerinin evsizlerin sahip olduğu hastalıklarda ciddi bir oranda görülmesi gibi bir gerçek söz konusudur (Funk vd., 2022: 457; Reddon vd., 2022: 1739; Douaihy vd., 2005: 516). Mekânsal istikrarsızlıkla gelen çeşitli belirsiz sosyal çevreler evsizleri HIV/AIDS’le daha kısa sürelerde tanıştırmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında madde kullanımı ve cinsel temas/istismar önemli risk faktörlerini oluşturmaktadır (Wolitski, Kidder ve Fenton, 2007: 167). Kanser ise son yıllarda evsiz ölümlerinin sebepleri arasında ilk sıralarda yer alan gerekçelerin başında gelmektedir. Kullanılan madde türlerinin ve yoğunluklarının çeşitlenmesi ve fazlalığı evsizlerin kanser ölümleriyle hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır (Biedrzycki, 2018: 678). Bu sebeple evsizlere yönelik kanser tarama programlarının ve inşa edilecek barınakların tedavi sürecine katkı sağlayacağı ön görülmektedir (Asgary, 2018: 344).

1.4.5.4.2. Ruhsal Hastalıklar

Bir ev ve yuva eksikliği ve rahatlığından mahrumiyet yaşıyor olmaları evsiz bireylerin evsiz olmayanlara göre ruhsal problemlere daha fazla sahip olmasına neden olmaktadır (Binbay ve diğ., 2010: 11). Evsizleri konu edinen pek çok araştırmanın ortak çıktısı ruhsal hastalıkların evsizlerde yoğun şekilde görülüyor olmasıdır. Evsizlerde ruhsal hastalıkları ortaya çıkaran pek çok tetikleyici sıralanabilir. Aile kaybı, sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği, toplumdan uzak bir yaşam, madde alışkanlığı, olumsuz/güçsüz sosyal sermaye bunlardan bazılarıdır (Barker ve Maguire, 2017: 598; Demir, 2017: 51; Rhoades vd., 2011: 320; Herman vd., 1997: 249; Wessel, Pörksen ve Zechert, 1997: 167; Fischer ve Breakey, 1991: 1115).

Evsizlerde görülen en ciddi ruhsal hastalıklar arasında depresyon, bipolar bozukluk, şizofreni ve intihar düşünceleri yer almaktadır (Hossain vd., 2020: 538-539). Genel nüfus oranı içerisinde sosyal gruplar karşılaştırıldığında evsizlerin depresyon oranlarının daha yüksek şekilde ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca evsizlerin yaşadıkları problemlerin sayısı ve büyüklüğü arttıkça depresyonun şiddetinin de arttığı belirtilmektedir (Roze vd., 2018: 314). Ayano vd. (2021: 1)'ye göre evsizlerin neredeyse yarısı depresif belirtiler göstermektedir. Bu belirtilerin ileri safhasında ortaya çıkabilecek risklerden olan intihar düşüncesi ise evsizlerin riskli gruplar içerisinde değerlendirilmesine sebep olan ve ölüm risklerinin başında yer alan problemlerden biridir. Özellikle evsizliğin kronikleşmesi ve yaş aralığının yetişkin seviyesinde olması evsizlik sürecinde intihar düşüncelerini artırmaktadır (Nordentoft, 2007: 306; Prigerson vd., 2003: 213). Desai vd. (2003: 365) ve Eynan (2002: 418) yapmış oldukları çalışmalarında evsizlerin yarısından fazlasının intihar düşüncesine sahip olduğunu ve bunu denediklerini belirtmişlerdir. Bununla birlikte intihar düşünceleri sebebiyle kliniklerden tedavi alanlar da ciddi bir oranda bulgulanmıştır. Bu sebeple evsizlerde ruh sağlığı çalışmalarına ağırlık verilmesi ve koruyucu-önleyici müdahale programlarının aktive edilmesi son derece önemlidir (Genç vd., 2022: 39).

1.4.6. Sosyal Teoriler Açısından Evsizlik

Evsizlik hakkında geliştirilen teoriler, evsizlik literatürünün doğal bir çıktısıdır. Bu teoriler evsizliğin kavramsal ve kuramsal çerçevesini, nedenlerini, evsizlerin yaşadığı problemleri, evsizliğe karşı geliştirilecek plan, program ve sosyal politikalardan hareketle

oluşturulmuştur. Kavramın dönemsel şartlardan etkilenmesi sonucunda pek çok teori ortaya atılmıştır. Bireysel ve yapısal olmak üzere iki temel teori üzerinde yoğun kabul olmakla birlikte alternatif perspektiflerin geliştirildiğini söylemek mümkündür (Özdemir, 2010: 80; Neale, 1997a: 36; Johnson, Murie, Naumann ve Yanetta, 1991: 39).

Evsizliğin teori geçmişinin miladı liberal ekonomik geleneğe dayanmaktadır. Öncelikli olarak evsizlerin mevcut durumunun altında çalışma hayatına katılma konusundaki isteksizliklerine vurgu yapılmıştır ve bu bakış açısı 1960'lı yıllara kadar sürmüştür (Pleace, 2003: 35). Evsizler mevcut durumlarını bir yaşam tarzı olarak kabul etmiş, hayatlarının öznesi olmak yerine kendi isteksizliklerinin sonuçlarını yaşamışlardır (Bekaroğlu-Doğan, 2018: 47).

Farklı dezavantajlı grupların savunmasız olduğuna dair görüşün ortaya çıktığı 1960'lı yıllarla birlikte evsizliğin ortaya çıkması kişisel yetersizlikler üzerine temellendirilmiştir. Bu yetersizlikler bireyleri istihdama katılmalarından alıkoyan ahlaki değer eksiliği, bağımlılık ve fiziksel ve/ya mental hastalıklarla gerekçelendirilmiştir. Bu dönemdeki bakış açısı evsizleri isteksizlikleri sebebiyle suçlamak değil, mevcut problemleri sebebiyle yetersiz olduğunu belirtmektir. Kendinden önceki dönemin aksine evsizler, çevresi içinde birey üzerinden okunmuştur (Pleace, 1998: 50).

Neo-liberal politikaların hâkim olduğu 1980'li yıllar piyasa koşullarına uyum sağlayamayan kişileri sistem dışında bırakmıştır. Kişilerin gelir seviyelerindeki makasın açılması bireysel ve bölgesel eşitsizliklere neden olmuştur. Hammaddenin ucuz şekilde sömürüye neden olması ve düşük işgücü ücretleri kaynak sömürsünü meydana getirmiş, zenginin daha zenginleşmesi ve fakirin daha fakirleşmesi söz konusu hale gelmiştir. Toplumsal yapının değişmesi ve düşük ücretli konut yetersizliği evsizliğin başat yapısal nedenleri olarak görülmüştür. Ayrıca evsizlerin sağlık problemlerinin evsizliğin neden mi yoksa sonucu mu olduğu tartışmaları önem kazanmıştır (Pleace, 2003: 160).

Bu dönemin sonlarına yaklaşırken evsizler bir alt kültür olarak tanımlanmış, evsizlerin özellikleri, deneyimleri, güçsüzlükleri ve hayat hikâyelerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca o döneme kadar yapılmış olan evsiz tipolojisinde bir değişim meydana gelmiştir. “Yeni evsizlik” olarak kavramsallaştırılan bu tür evsizlerin değişen ve farklı nitelikleriyle yapısal nedenler arasında bağlantı kurmuştur. Önceleri yalnızca kentlerin belirli bölgelerinde getto bir hayat yaşayan evsizler artık şehirlerin merkezlerinde daha görünür ve sayıca fazla bir biçimde karşımıza çıkan sosyal bir grup olarak incelenmiştir. Bununla

birlikte genç, çocuk, tek ebeveynli aile gibi yeni tipte evsizler görülmeye başlanmıştır (Koegel, 2004: 51). Özellikle ABD menşeli çalışmalar evsizlerin iş hayatına katılım problemlerine, toplumsal rol ve rol kayıplarına, çevresel ilişkilerine ve sosyal dışlanmalarına odaklanmıştır. Bunun sonucunda evsizlik mülkiyet-iş-piyasa sığılğından çıkarılmış ve çevresel etmen (aile, arkadaş vb.) mahrumiyetleri evsizlik kapsamında değerlendirilmiştir (Cronley, 2010: 329; Pleace, 1998: 51).

Bireysel ve yapısal faktör sentezleri 1990'lı yıllarla birlikte önem kazanmıştır. Sosyo-ekonomik yetersizliğin dezavantajlı grupları daha fazla etkilemesi evsizliğı ortaya çıkaran temel neden olarak ele almış, yapısal aksiyonların gerçekleştirilememesi durumunda evsizliğin kronikleşme tehlikesine vurgu yapılmıştır (Pleace, 1998: 51). Son yıllarda ise evsizliğı ortaya çıkaran nedenlerin hem bireysel yetersizlik ve isteksizlik hem de yapısal nedenlerden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca bununla birlikte son dönemlerde evsizliğin bir tercih ve yaşam biçimi olarak kabul görmesi gibi bir durum da söz konusudur. Bu nedenle geçmişten günümüze evsizlik üzerine farklı teoriler ileri sürülmüş, her bir teori kendi dönemine ilişkin önemli evsizlik yorumları üretmiştir. En genel itibariyle evsizlik üzerine üretilen teoriler bireysel, yapısal ve modern teoriler olarak üç kategoride incelenebilir. Bireysel teoriler evsizliğı daha fazla bireyci, yapısal teoriler ise daha fazla sistemsal kaynaklı yorumlamaktadır. Bununla birlikte son yıllarda toplumsal gelişmelere bağlı olarak modern teoriler ortaya çıkmıştır. Modern teoriler içerisinde evsizliğı birey-sistem ikiliğinde değerlendiren Yeni Ortodoks Teorisi'yle birlikte evsizliğin salt görünen tarafından ziyade daha fazla sosyolojik ve felsefi yönüne bakan Feminist Teori, Foucault'un Post Yapısalcılık Teorisi, Giddens ve Yapılaşma Teorisi ve Eleştirel Realizm Teorisi gibi teoriler bulunmaktadır.

1.4.6.1. Bireysel Teoriler

Evsizlikte bireysel teoriler iki görüş etrafında şekillenmektedir. Birincisi evsizlerin karakteristikleri ve davranışları üzerinden açıklanmaktadır. Buna göre kişiler yapmış oldukları hatalar sebebiyle evsiz kalmışlardır. Mevcut durumlarının müsebbibi oldukları için hedef gösterilip suçlu ya da kusurlu olarak nitelenmektedirler. Bu yüzden kendilerine sapık, sapkın, ayyaş, serseri, avare, alkolik gibi yakıştırmalardan bulunmaktadır. Dar çerçevede evsizi hedef gösteren bu teoriler problemin çözümüne yönelik minimal ve palyatif çözümler üretmektedir. Bu kapsamdaki sosyal politikaların kapsam ve içeriğı

oldukça sığdır ve genelde kısa süreli konaklama hizmetleri sunulmaktadır (Neale, 1997b: 49). İkinci görüş ise bireylerin tembellik ve isteksizliklerinden ziyade muhtaçlığı, yoksunluğu ve yetersizlikleriyle yorumlanmakta ve sosyal hizmet, sosyal yardım, tanı ve tedavilerle güçlendirilmelerinin önemine vurgu yapılmaktadır (Johnson, Murie, Naumann ve Yanetta, 1991: 77). Bu görüşler evsizliğin kişilerin eylemlerinin neticesinde ortaya çıkan bir “hak etme” ve “hak etmeme” olarak temellendirilmektedir (Marsh ve Kenett, 1999: 41).

İkinci görüşün önem kazanması 1960’lı yıllara değin sürmüştür, bu yıllardan itibaren suçlanmaktan ziyade yetersizliklere odaklanılarak evsizlerin yardım ihtiyaçlarına vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla bu teorinin evsizlerin desteklenmesine ve işlevselliklerinin yeniden kazandırılmasına katkı sağladığı söylenebilir. Bunun için mikro çalışmalar, vaka yönetimi, psikiyatrik tedavi ve rehabilitasyon gibi teknikler önerilmiştir (Neale, 1997b: 36). Diğer yandan iki temel görüşün haricinde zihinsel problem ya da madde bağımlılığına sahip olma açısından bireysel yetersizliklere odaklanmaktadır. Bu problemler psikolojik rahatsızlık ya da ahlaki davranış bozukluğu olarak düşünülebilir. (Gould ve Williams, 2010: 171; Fitzpatrick, 2005: 4). Yaşam koşulları ve tarzlarından ötürü evsizlerin hayatlarının bir döneminde ciddi bir hastalık ya da bağımlılık durumuyla karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür. Bu durumların ortaya çıkması hem kişisel hem de çevresel olabilmektedir. Dolayısıyla kişilerin direkt olarak suçlu ya da mağdur olarak etiketlenmesi makul bir tutum olmayacaktır (Koegel, 2007: 251- 252).

1.4.6.2. Yapısal Teoriler

Neo-liberal politikaların üretimi ve etkisinin artmasından önce evsizlik daha çok bireysel eylemler ve sebepler üzerinden okunmuştur. 1970’lerle birlikte yoksulluğun artması ve toplumun her katmanında hissedilmesi evsizlik çalışmalarının ilgisini yapısal perspektiflere doğru çekmiştir (Cronley, 2010: 329). Yapısal etmenlerin evsizlik üzerindeki etkileri yoksulluğun artışı ve düşük ücretli yaşam imkânlarının azalması olarak iki ana etmen üzerinde şekillenmektedir (Koegel, 2007: 249-250). Sosyal refah devleti anlayışından neo-liberal politikaların gücünü artırdığı yıllara geçildikçe bireysel ve toplumsal yoksulluk derinleşmiş ve birçok unsur bu duruma etki etmiştir. Demografik değişimler bunlardan biri olarak II. Dünya Savaşı sonrasında doğum oranların artması, nüfusun genişlemesi, bireylerin haklarının farkına varmaları gibi neticeleri doğurmuştur.

Buna bağılı olarak iş talebinin artmasına zıt şekilde kişilerin iş gücü piyasalarına katılamamaları yüksek işsizliğı ortaya çıkarmıştır. Gelir yetersizliğıyle karşı karşıya kalan bireyler piyasa talebi karşısında çaresiz kalmış ve muhtaç duruma düşmüşlerdir. Piyasanın konut alanındaki kar maksimizasyonu hedefi düşük ücretli konut imkânlarını aza indirmiştir. İş/işsizlik, refah devleti modelinin terki ve neo-liberal fikrin hâkimiyeti, gelir yetersizliğı, yüksek ücretli yaşam koşulları insanları evsizliğe itmiştir (Küçük, 2018: 520).

Bir diğere etmen aile yapısındaki değışim ve dönüşümlerdir. Gelenekselden moderne, genişten çekirdeğe doğru geçiş sürecinde aile yapılarının ve ilişki ağlarının değışmesi/zayıflaması, aile üyeleri ve akrabalarla olan iletişimi olumsuz etkilemiştir. Bu durumda bireyler manevi manada yoksunluk yaşarken maddi manada ise ekonomik problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Harrison, 1999: 104). Kadınların iş gücüne katılımları aile rollerine yeni bir boyut kazandırmakta ve partnerlerin birbirlerine karşı sorumluluklarında esneme meydana gelmektedir. Daha az tahammülkar ve daha fazla bireysellik ailenin kolay parçalanabilir bir hale bürünmesine neden olmaktadır. Bir diğere açıdan sahip olunan sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlar dâhilinde gençler erken yaşta ailelerinden ayrılma ve yalnız yaşama eğilimi göstermektedirler. Kendi ayakları üzerinde durma düşüncesi bir süre sonra ihtiyaçların karşılanamaması ve barınma problemi olarak geri dönebilmektedir. Ev içi şiddet ve boşanma, aile düzleminde evsizliğin yapısal gerekçeleri arasında gösterilen nedenlerden bazılarıdır. Bireylerin görmüş oldukları şiddet onları fiziksel, zihinsel, psikolojik ve ekonomik yönlerden etkilemektedir. Bu durum sonucunda evi terk etme/ayrılma ve geri dönmeme durumu kişileri istenmeyen yaşam tecrübeleri ve evsizlik sorunsalıyla yüz yüze getirmektedir (Küçük, 2018: 521).

Son olarak ise yapısal etmenler ötekileştirme/dışlanma ve ırkçılık üzerinden okunabilir. Günümüzde sınırların daha geçirgen olmasıyla birlikte göç olgusunun her geçen gün artması toplumsal çeşitliliğı artırma olumluluğına rağmen bazı grupların azınlıkta kalmasına ve/ya ötekileştirilmesine neden olmaktadır. Sahip olunan değıer/yargılar ve ülke politikaları bu grupların toplumsal kaynaklara erişimde problemler yaşamasına ve dolayısıyla ciddi bir yoksulluk ve evsizlik süreciyle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Göçmenler* bu problemleri yaşayan sosyal gruplardan biri olarak vardıkları ülkede yerleşik düzene geçememelerinden ötürü her an tetikte olan ve sınır dışı edilme endişesi taşıyan kişilerdir. Endişeleri sebebiyle yardım ihtiyaçlarını dile getiremedikleri gibi yoksulluk durumları onları konut istikrarsızlığıyla baş başa bırakmaktadır (Huszar vd., 2010). Edgar vd. (2004: 175)'e göre göçmen evsizler, evsizliği yaşayan en savunmasız gruplardır. Zira sahip oldukları hayat tecrübeleri ve ihtiyaçları herkes tarafından bilinmemektedir. Yeterli düzeyde incelenmediği takdirde ise toplumun her alanının dışarısında kalacak ve evsiz nüfus içerisinde yerlerini alacaklardır. Bir diğer unsur olan ırkçılık ise özellikle siyasi nüfusun ötekileştirilmesiyle birlikte evsiz kalmalarına neden olmuştur. Kırsal bölgelerde de görülmekle birlikte kent merkezlerinde yoğunlaşan Afro-Amerikan evsizler maruz kaldıkları ırkçılık nedeniyle evsizliği tecrübe etmektedirler (Erdem, 2009: 323; Harrison, 1999: 117; Morse, 1992: 16).

1.4.6.3. Modern Teoriler

Evsizliğe yönelik modern teoriler toplumsal değişme ve gelişmelerin neticesinde meydana gelen hareketliliklerle doğru orantılı olarak farklılaşmaktadır. Toplumun dinamikleri değişmeye başladıkça olguları meydana getiren olaylar ve nedenler de çeşitlenmekte ve karmaşıklaşmaktadır. Bu yüzden evsizliği açıklarken yalnızca bireysel ve yapısal faktörlerin olayları bütünsel açıdan çözümlemeye yetersiz kaldığı söylenebilir. Bu bölümde bireysel ve yapısal teorilere alternatif oluşturan teoriler ele alınacaktır. Temelde birey-yapı düalizminin birlikte ele alınması gerekliliğine dayanan bu teoriler evsizliği tek bir sebebin tahahükkümünden de kurtarmaktadır. Zira piyasa koşulları, gelir/konut yetersizliği, kısıtlı sosyal politikalar gibi yapısal nitelikli etkenler bireysel etkenler sonucunda ortaya çıkabilir. Tersî şekilde yalnızca bireyden kaynaklandığı düşünülen problemlerin temelinde de makro ölçekli uygulamalar etkili olabilir. Bu yüzden evsizliğin incelenmesinde alternatif yaklaşımlar önemlidir.

* Göçmen kavramı burada, mülteci, sığınmacı, zorla yerinden edilmiş, geçici koruma statüsünde olan vatandaş gibi ifadeleri de kapsayan yaygın görüşün kabulü bağlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla paragraf okunurken göç eden kişileri tanımlamak üzere kullanılan diğer statülerle birlikte düşünülmesi yerinde olacaktır.

1.4.6.3.1. Yeni Ortodoksi Teorisi

Tarihsel süreçte evsizlik bireysel sebepler (sin talk), psikolojik sebepler (sick talk) ve yapısal / sistemsel sebepler (system talk) olmak üzere üç ana sütun üzerine inşa edilmiştir (Gowan, 2010: 88-95). Bireysel sebepler 1960'lı yıllara kadar baskın şekilde benimsendikten sonra neo-liberal politikaların gücünü artırdığı 1980'lerde yapısal sebepler önem kazanmaya başlamıştır. O dönemden günümüze ise evsizlerin ruh sağlığı problemleri, kişilik bozuklukları, yetersizlikleri ve çeşitli türlerde kırılganlıkları" olduğu düşünülen hasta söylemi daha yaygın hale gelmiştir (Somerville, 2013: 388). 80'li yılların sistemsel etkilerinin popüleritesine karşı yapılan çalışmalarda bağımlılık, isteksizlik, fiziksel/ruhsal problemler gibi kişisel nedenlerin evsizliği körüklediğinin belirlenmesiyle birlikte bilimsel ilgi tekrardan bireysel nedenlere doğru kaymıştır. Bu çalışmaların özgün yönü sistemi ve bireyi tek faktör olarak düşünmek yerine birbirinin etki gücünü ve aralarındaki ilişkiyi kabul etmeleriydi. Evsizliğin makro etkileriyle birlikte kişisel etkenlerin de bu sürecin belirleyicisi olduğu iddia edilmiştir (Pleace, 1998).

Ortaya atılan yeni ortodoksi teorisiyle birlikte (Somerville, 2013: 389; Fitzpatrick, 2005; May, 2000; Pleace, 2000) yapısal nedenlerin evsizliği ortaya çıkardığı ve bireylerin bu olumsuzluklar karşısında güçsüzlük yaşadıkları kabul edilmiştir. Ayrıca büyük ölçekli gerekçeler her ne kadar fazla olursa evsizlerin daha kırılgan ve savunmasız hale gelecekleri ileri sürülmüştür (McNaughton, 2009: 75; Fitzpatrick, 2005: 4; May 2000, 613-614). Diğer bir deyişle evsizlik, yapısal faktörler (işgücü piyasası, konut sistemi vb.) ve bireysel hassasiyetlerin belirli bir kombinasyonuyla açıklanmalıdır. Yapısal faktörler evsizliğin meydana geldiği koşulları oluşturmaktadır ve daha sonra bireysel faktörler bu koşullarda evsiz olma olasılığını belirlemektedir (Fitzpatrick, Kemp ve Klinker 2000; Pleace 2000). Jones ve Pleace (2010: 26-27)'ye göre bir kişi ne kadar çok bireysel risk faktörü sergiler ve/veya yapısal risklere maruz kalırsa evsiz kalma riski o nispette artmaktadır. Yoksulluk bu teorinin başat ölçütü olarak görülmektedir. Zira yoksul olmayan kişiler kişisel problemler yaşasalar dahi potansiyelleri aracılığıyla evsizliğe karşı mukavemet geliştirebilirler (Fitzpatrick, Kemp ve Klinker 2000: 28). Yeni Ortodoks'un öncüleri yapısal nedenleri evsizliğin temel gerekçesi olarak kabul etseler de araştırmalarını daha çok bireyler üzerinden ve risk analizi kullanarak gerçekleştirmişlerdir ve evsizliğin belirleyicileri olarak kötü aile geçmişi, bağımlılık, suç, şiddet, fiziksel/ruhsal hastalıklar gibi etkenlerle karşılaşmışlardır. Bu sonuçlara risk

analizlerinin fazlaca bireysel olduğu eleştirisi yapılmış ve teorisyenler araştırmalarında makro risk faktörlerini de değerlendirmeye almışlardır. Sonucunda bu görüş sistem ve birey ilişkisi üzerine temellendirilmiştir (Farrugia ve Gerrard, 2016: 271-272).

Yeni Ortodoks Teorisi sahip olduğu düalist yapı nedeniyle ilk etapta makul bir teori olarak görünse de hakkında pek çok eleştiri yapılmıştır. Öncelikle bu ortodoksi sanılanın aksine hiç de yeni değildir. Zira uzun zamandır evsizliğin birey ve toplum arasındaki ilişkinin başarısızlığından kaynaklandığını savunulmuştur. Öyle ki, Bahr (1973: 17) evsizliği kişiler arası yakınlık bağlarının yoksulluk ve/ya zayıflamasıyla karakterize edilen toplumdaki kopma durumu olarak ifade etmektedir. Bu yakınlık bağları bireysel veya yapısal olabilmekle birlikte öncelikle ilişkiseldirler. Bu fikir aynı zamanda evsizliğin çok boyutlu (örneğin duygusal, ontolojik ve manevi) bir anlayışına işaret etmektedir. Becker'in (1963: 25) sapkın kariyer kavramını da göz önünde bulundurduğunda evsizlik geleneksel yaşam biçimlerinden uzaklaştıran bir yol izleyerek bir sapkınlık biçimi olarak yorumlanabilir.

İkinci eleştiri evsizliğin nedeni ister yapısal ister bireysel olsun hiçbir faktör açıkça belirtilmemiş olmasına yöneliktir. Bu durumun nedeni ise ilişkinin kendisinin ilk etapta iyi anlaşılmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, kötü ebeveynlik veya evliliğin bozulmasının/sonlanması evsizliğin makul bir sebebi olarak görülebilir. Ancak bunun yapısal, bireysel, her ikisi veya hiçbiri olup olmayabileceğine dair net bir çözümleme yapılmamaktadır (McNaughton, 2008: 10; Fitzpatrick, 2005: 5). Bir diğer eleştiri ise evsizliğin görünen yüzüne binaen sosyal bir olgu olarak ele alınmasıdır. Bu durum evsizliğin yalnızca fiziki kimliği üzerinden anlaşılmasına neden olmaktadır. Hâlbuki evsizlik sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerden edinilen deneyimleri de içeren ve pek çok değişkeni/boyutu olan bir gerçekliktir (Somerville, 2013: 389; McNaughton, 2008; Fitzpatrick, 2005).

1.4.6.3.2. Feminist Teori

Evsizlik teorileri açısından feminist teori, sosyal politika ürünlerinin eksikliklerine odaklanmaktadır. Feminist hareketin 1960-70'li yıllarda patriyarkal otoriteye karşı geliştirdiği antitezler kadınların toplumda ikinci sınıf olarak görüldüğü ve/ya marjinalize edildiği fikri üzerine şekillenmiştir. Buna göre toplumdaki ataerkil otorite düzeni kadınların toplumsal yaşama katılım ve temsiliyetinin önüne geçmekte ve onların kendi

konut ihtiyaçlarını tanımlamasına müsaade etmemektedir. Temelinde piyasa koşullarındaki cinsiyet eşitsizliğı yatan bu fikir kadını erkeğı bağımlı hale getirmektedir (Neale, 1997a: 39). Bu bağımlılık da kadının aile içerisindeki konumunu alçaltıcı eylemlere fırsat tanımaktadır. Örneğın ev içi şiddet, ihmal ve istismar gibi konularda savunmasız olan kadınlar kendi evlerini terk etmek istediklerinde evsiz kalma riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Santos, Baptista ve Constantino, 2021; Fitzpatrick, 2005: 8).

Watsons (1984: 63)'a göre modern ulus devletler içerisinde ev; evlilik, aile, çocuk ve ev içi iş bölümü gibi kavramlar üzerinden idealize edilmiştir. Watsons (1984: 63)'un ele aldığı zeminde erkek ve kadına belirli misyonlar yüklenmiştir. Erkek mülkün sahibi, idaresini sağılayan erk ve fiziksel özellikleri ön planda olan aile üyesiyken kadın bu düzen içerisinde kontrol edilen olarak konumlandırılmıştır. Ekonomik olarak kadının erkeğı bağımlılığı söz konusu olduğundan ev içi roller ev'in ne anlama geldiğini belirlemiştir. Bu yüzden kadınlar tarihsel süreçte erkeklere oranla zamanlarının büyük bir bölümünü evin içerisinde geçirmektedirler. Ev içi rol ve beklentiler de eklenince kadınlar kimlikleri evin içerisinde şekillendirmektedir. Kontrol ve etki çemberi evden ibaret olan kadınlar için bir konutun kaybı kendi hayatlarının kontrolünü kaybetmek olarak yorumlanabilir. Benzer şekilde geçimini sağılayacak bir iş bulma ihtimali erkeklere oranla daha az olduğu için konut kaybı/eksikliği durumundan daha fazla etkilenmektedirler. Bununla birlikte literatüre bakıldığında evsizlik kadından ziyade bir erkek problemi olarak ele alınmaktadır. Kadınlar ise deneyimleme noktasında evsizliğı erkeklere oranda daha farklı şekilde tecrübe etmektedirler. Bu durumun doğal bir neticesi olarak evsizlik konusunda feminist argümanlara birtakım eleştiriler yapılmıştır.

En temel eleştiri argümanı evsizliğin karmaşık ve çok boyutlu yapısının gözden kaçırılmasına neden olan kadın/erkek, ev/iş, subje/obje düalizmidir (Neale, 1997b: 51). Neale (1997b: 51)'ye göre evsizler sadece cinsiyetleri üzerinden değerlendirilirse kadınların içerisinde yer alan ve çeşitli karakteristiklere sahip olan sosyal grupların (bekâr/evli evsiz kadın, genç/yaşlı evsiz kadın, çocuklu/çocuksuz evsiz kadın, bağımlı evsiz kadın) ihmal edilme riski bulunmaktadır. Bu durum evsizlere olan bakış açısının tek tipleşmesine neden olmakla birlikte evsiz kadınlar için yapılacak uygulamaların belirli sınırlar içerisinde hapsedilmesine neden olmaktadır. Ayrıca erken dönem feminist araştırmaların ekseriyetle evsiz kadınları aynı standartlara sahip, erkeğı bağımlı, güçsüz,

eleştirmeyen, sorgulamayan, pasif ve ikincil bir konumda değerlendirerek öz benliklerinin yok sayılmasıdır. Kadın ve erkek arasındaki farklılıkların yok sayılması bir süre sonra kadın evsizliğini sığ bir zemine indirgemek anlamına gelmektedir. Bu durumda yapılması gereken bireyin biricikliğini, öznelliğini ve yaşam öykülerini esas alan fikirlerin benimsenmesidir (Neale, 1997a: 42)

Bir diğer konu ise cinsiyet ayrımı düşüncesinin evsizlik söz konusu olduğunda ampirik bir zemine oturmaması üzerinedir. Fitzpatrick (2005: 9) kadın-erkek arasındaki savunmasızlık algısının tatmin edici bir şekilde karşılık bulmadığının vurgusunu yapmaktadır. Ataerkilliğin kadın evsizliğinin önemli nedenlerinden biri olduğunu kabul etmekle birlikte toplumdaki diğer sosyal yapılar ve ilişkilerin de gözden kaçırılmaması gerekliliğinin altını çizmektedir. Bunu gerekçelendirirken toplumdaki diğer bireylerin kadın ve erkek algısından hareket eder. Örneğin Genç vd. (2022: 78)'ye göre bir kadın evsiz kaldığında toplumsal destek mekanizmaları daha hızlı ve güçlü şekilde devreye girmektedir. Bu mekanizmaların kullanılması noktasında kadınlar erkeklere oranla daha güçlü arkadaşlık ve akrabalık ilişkilerine sahiptir. Benzer şekilde kadınların hayatta kalma pratikleri erkeklere nazaran daha çeşitlidir. Bu doğrultuda evsiz erkekler en az evsiz kadınlar kadar dezavantaj yaşayabilirler. Bu sebeple evsizlik konusunun yalnızca ataerkillik üzerinden okunması hem evsizliğin muhtevasına ters düşmekte hem de bireylerin şahsi karakteristiklerinin önemsenmemesine neden olmaktadır.

1.4.6.3.3. Post-Yapısalcılık ve Foucault

Post-yapısalcılığın temelinde olguları derinlemesine incelemek yatar. Bu teori, farklılıkları, bütünden ziyade parçayı, sübjektifliği, irrasyonelliği vurgulamaktadır. Bu yüzden sosyal güç analizlerinde tek bir hâkim gücün olmadığını ve sosyal sorunların çeşitli değişkenlere bağlı olarak birden çok çözümü olduğunu savunmaktadır (Best ve Kellner, 1991: 58-61). Evsizlikle karşı karşıya olan bireyler için hak etme/etmeme, ihtiyaç sahibi olma/olmama, ev sahibi olma/olmama gibi ikili zıtlıklar yerine etken ve edilgen faktörleri birlikte açıklamaktadır. Benzer bir düşünceye sahip olan Foucault, çalışmalarında öncelikle güç ilişkileri, direnç faktörleri ve mikro-politiklere, düzensiz koşulların zorlu yaşamlardaki durumlarına, özne-anlam ilişkisine ve bireysel tecrübelerle vurgu yapmaktadır (Weedon, 1987: 25; Neale, 1997a: 36; Watson, 1999: 92)

Foucault gücün salt bir kaynağı ya da merkezi olmadığına vurgu yapmaktadır. Bu yüzden hiç kimse güce tam manasıyla sahip değildir. Bu durum gücün merkezinde sınıf mücadelesi olduğu tezini ortaya atan Marksist anlayışla Foucault'yla karşı karşıya getirmektedir (Layder, 2010: 146). Foucault'a göre tek, evrensel ve her şeye muktedir bir güç yoktur, güç her yerde bulunabilir, yayılabilir ve mikro formlarda lokal yerlerde bulunan bir şeydir. Mikro güçler, "doğru rejimlerini" devam ettirmek için güç koordinasyonlarını ve güç eşitsizliklerini sürdüren mekanizmalardır (Watson, 1999: 94). Evsizlik düzleminde ise evsizliğe neden olan makro ölçekli yapısal etkenler bulunmamaktadır. Evsizlikteki güç mekanizmaları bireysel karakteristiklerle ortaya çıkabileceği gibi cinsiyet, yaş, eğitim, etnik köken, sosyal statü gibi sosyo-ekonomik, politik ve kültürel faaliyetlerle ilişkilidir.

Foucault, kontrol teorisini ve otoritenin "egemenliğini" reddeder. Onun düşünceleri ve analizlerinin altında yatan şey, yöneticilerin uyguladığı politikaların arkasında farklı düşüncelerin olduğudur. Ayrıca, işlevselci anlayışın aksine, evsizlikle mücadeleye yönelik sosyal politikaların insani nedenlerle uygulanmadığını ve evsizlerin çıkarlarına hizmet etmediğini savunur (Neale, 1997a: 40).

Mikro güçlerin amacı konumlarını korumak olduğundan politika ve uygulamaların amacı kuvvetle muhtemel evsizliği normalleştirmek yönündedir. Bu süreç minvalinde bir kişiye konut ya da iş bularak rehabilite etmek esastır (Taşçılar, 2010: 88-103). Evsiz insanlarla çalışanlar, evsizleri güçlendirme stratejileri söz konusu olduğunda her zaman olması gerektiği kadar dirençli değillerdir. Bununla birlikte evsizlik çözümü oldukça zor olan oldukça eski bir sosyal problem olarak görülmeye devam etmektedir. Foucault, değişimin kapsamlıdan ziyade kısmi olacağı ve politik direnişin ortaya çıkması konusunda optimist davranmaktadır. Buna ek olarak yaşanan değişimler ve değiştirilemeyen yapısal etkenler düşünüldüğünde çeşitli boyutlarda direnişler oluşabildiği için bireylerin sosyal hayata katılımı konusunda birçok opsiyon bulunmaktadır (Watson ve Austerberry, 1986: 48-52).

1.4.6.3.4. Giddens ve Yapılaşma Teorisi

Toplumdaki güç yapıları ve ilişkileri bireyleri doğrudan ya da dolaylı şekilde etkilemektedir. Giddens (1984: 219) yapısalcılık-bireyselcilik dogmatizmine karşı çıkarak yapılaşma düşüncesini ortaya atmış ve bireyin süreç içerisinde potansiyelini ortaya koyarak ve geliştirerek mevcut yapıyı daha iyiye ve özgüre çevirebileceği fikrini

benimsemiştir. Giddens (1984: 219)'a göre bireyler toplumu inşa etmezler, toplum bireylerden önce vardır ve birey- toplum ilişkisinde salt muktedir yoktur. Birey ve toplum bir paranın iki yüzü gibidir. Ne yapı eylemi ne de eylem bireyi belirler. İnsan bir yandan yaşadığı toplumun ürünüken diğer yandan o toplumu geliştirir ve değiştirir. Hem özne hem de nesnedir. Toplumsal yapı ve insan eylemi bağımsız hareket etmezler. Birbirlerine karşılıklı bağımlıdır ve iç içe geçmişlerdir (Layder, 2010: 183-184; Swinglewood, 2000: 8-10).

Giddens (2005) gündelik hayatın analizini yapı-eylem etkileşiminin ürünü olduğu için teorisinin merkezine koymaktadır. Bu nedenle hem teorisi hem de sosyoloji disiplini, insanların somut davranışlarına, toplum içindeki deneyimlerine ve insanların sosyal çevre aksiyonlarına odaklanmalıdır. Ayrıca bu aksiyonların gerçekleştirildiği sosyal ortamların yapısı incelenmelidir. Giddens'in yapılaşma fikri (Fitzpatrick, 2005: 9; Neale, 1997b: 47), evsizliği yapısal faktörlerden ziyade bireysel etkenler üzerinden inceleyen bireyci düşüncelere bir antitezdir, düalist model önermenin yanı sıra ikiliklerin karmaşıklığına odaklanmaktadır. Zira aynı yapısal koşullar altında yaşayan insanlardan bazıları evsizliği tecrübe ederken bazıları ise etmemektedir. Bu yüzden benzer yaşam desenlerine sahip bireyler içerisinde evsiz olan ve olmayanların gündelik rutinlerine yoğunlaşarak evsizliği nasıl önleyebildiklerine bir açıklama getirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla evsizlik yapısal ve kişisel eylem mekanizmaları incelenerek çözümlenmelidir.

Bu şekilde bir yaklaşım evsizlerin salt sorumlu ya da yalnızca nesne konumundaki ve/ya kontrolleri dışında beklenmedik yaşam olaylarının kurbanı oldukları şeklindeki indirgemeci yaklaşımların yanı sıra evsizliği sadece bir konut veya sadece bir refah problemi olarak gören yaklaşımları da aşma imkânı sunar. Evsiz bireyler, düşünen, hisseden, hakları ve sorumlulukları olan sosyal failer olmakla birlikte, aynı zamanda toplumsal olarak inşa edilmiş ve çeşitli biçimlerde öyle davranmak zorunda kalmışlardır. Yani evsiz bireyin seçenekleri ve seçim yapma kapasitesi vardır ama bu seçenekler sınırlıdır. Nihayetinde teori basit ikili yaklaşımların yetersizliğini vurgulayarak evsizlik bağlamında da toplum ve insan eyleminin kompleks doğasını merkeze koymaktadır.

1.4.6.3.5. Eleştirel Realizm

Bhaskar tarafından geliştirilen eleştirel realizm, Kantçı gelenek ve Marksizme dayanmaktadır. Bireyden bağımsız derinlikli ve katmanlı bir gerçekliğin olduğunu öne

süren eleştirel realizm bilimin amacının da bu gerçekliğin ortaya çıkarılması olduğunu öne sürmektedir (Yalvaç, 2010: 5). Eleştirel realizm hem dünyanın gerçekliğini hem de yapısal mekanizmaların somut varlığını kabul etmekle birlikte sadece bir sosyal teori olarak yorumlanmamıştır. Bu fikir aynı zamanda “şey”lerin ve “varlık”ların onu düşünen bilinçlerden bağımsız olarak var olduğunu iddia eden bir felsefi düşünceler bütünüdür (Fitzpatrick, 2005: 2). Bununla birlikte eleştirel realizmde “dil”in, sosyal gerçekliği maddi koşullar ve olasılıklar dâhilinde inşa ettiği düşüncesi kabul edilmektedir. Maddi pratikler söylemsel pratiklerden bağımsız olarak ontolojik manada vardır ve aynı anda onlarla ilişki içerisindedirler (Altınal, 2010: 80).

Evsizlik araştırmalarında eleştirel realizm iki önemli teorisyen etrafında yorumlanabilir. Bunlardan ilki McNaughton’un eleştirel realizm perspektifidir. McNaughton (2009: 70)’a göre insanlar karmaşık sosyal sistemler içerisinde yer alan ve diğer aktörlerle etkileşim halinde bulunan hayat çizgileridir (narrative pathways). Pek çok farklı aktör farklı insanlarla etkileşimlerde bulunarak evsizlik için tetikleyici güç olabilir. Çeşitli etkileşimler sonucu ortaya çıkan evsizlik toplumsal bir olgu olarak değil (Somerville, 2013: 401), bireyler tarafından tecrübe edilmiş ve deneyimlerde ortaya çıkmış bir süreç olarak görülür. Bu tecrübeler kişilerin farklı formlarda içerisinde bulundukları çevreler ve bağlamlarla ilişkili olarak açıklanmaktadır. McNaughton (2009: 70) evsizlik araştırmalarında eleştirel realist perspektifini “transgression” (ihlal), “edgework” (bilinçli riskli eylem), “sermaye” kavramları üzerine inşa etmektedir ve evsizlik kompleks nedensellik ilişkisini, yapısal güçleri ve eylemliliği göz ardı etmeden ortaya koymaya çalışmaktadır.

Fitzpatrick (2005: 1-2) ise evsizliği olgu ve neden ekseninde ontolojik ve metodolojik açıdan ele almaktadır. Fitzpatrick’in eleştirel gerçekliği özellikle uluslararası alanyazında var olan pozitivist ve yorumsamacı postmodern/postyapısalcı geleneklere eleştiriyle başlamaktadır. Yeni Ortodoks teorisinin hibrid yaklaşımını kabul etmekle birlikte kavramsal derinlik konusunda yetersiz olduğunu ileri sürmektedir. Fitzpatrick (2005: 1-2)’e göre evsizliği ortaya çıkaran nedenler (konut yetersizliği, işsizlik, bağımlılık, hastalık vb.) maddeler halinde sıralanırken bu nedenlerin birbiriyle olan ilişkisine dair açıklayıcı bir teori yapılmamaktadır. Ayrıca bu araştırmaların çoğunda yapısal nedenler ön plana çıkarılırken “sosyal yapı”ya dair temellendirmeler oldukça eksik kalmaktadır. Fitzpatrick (2005: 1-2)’in eleştirel gerçeklik yorumundan şu çıkarım yapılabilir: Fitzpatrick

evsizliğin nedensellik konseptini yanlış bulmamaktadır. Onun eleştirisi pozitivist yaklaşımın nedenselliğini ampirik düzenlilikler şeklinde yorumlamasından kaynaklanmaktadır. Fitzpatrick'e göre evsizlik teorileştirmelerindeki temel problem nedenselliğin kendisinden değil, kavramsallaştırılmasındaki yetersizlikten kaynaklanmaktadır (Somerville, 2013: 388).

Evsizlikle ilgili her bir teori kendi döneminin hâkim görüşü içerisinde makul kabul edilecek iddialar ortaya atmışlardır. Bir teorinin diğerini eleştirmesi evsizliğin farklı görünümüne, nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin de yeni yaklaşımları ortaya çıkarmıştır. Bu teorilerin en önemli özelliklerinden biri de evsizlik olgusu üzerine getirmiş oldukları yeni teorik perspektiflerdir. Bu teorilerle birlikte evsizliğe yönelik sosyal politikalar da çeşitlenmiş ve özellikle farklı evsizler için kurumsal modeller ortaya çıkmıştır. Bu nedenle evsizliğe yönelik sosyal politikaların ve kurumsal model örneklerinin öğrenilmesi önemli görülmektedir.

1.5. Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar

Evsizlere yönelik üretilen sosyal politikalar ülkeden ülkeye değişmekte ve ülkelerin ideolojik tutumları hakkında bilgiler içermektedir (Genç ve Aynacı, 2023: 109). Bu bağlamda muhafazakâr ideolojilere sahip ülkelerde devlet sosyal politikalar konusunda daha baskınken liberal/neo-liberal yönetimler devlet desteğini alan kişi sayısını azaltma eğilimindedirler. Özellikle günümüzde neo-liberal sosyal politikaların yaygınlaşması, küresel sermaye sistemiyle refah devletinin etkisinin zayıflamasıyla birlikte sosyal politika ve sosyal hizmetlerin uygulanmasında özel sektör ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörler ön plana çıkmaktadırlar (Busch-Geertsema vd., 2010: 32).

Evsizlere yönelik sunulacak uygulamaların başarılı ve sürdürülebilir olması öncelikle bu durumun yasal metinlere ve sosyal politikalara yansıtılmasıyla mümkündür. Sosyal politikanın bir aracı olarak sosyal hizmetin uygulama esasları, hizmet sunumu, örgütsel yapılanması ve meslek elemanlarının yeterliliği aktif bir sosyal politikayla sağlanabilir. Evsizlik günümüzde küresel boyutlu bir meseledir. Evsizlerin sayısının her geçen gün artması ve evsizliğin bir insan hakları meselesi olarak tartışılması konu hakkında teorik ya da pratik düzlemde bir şeyler yapılmasını gerekli kılmaktadır (Kennett ve Marsh, 1999: 4-5).

Bu başlık altında evsizlere yönelik sosyal politikalar ulusal/uluslararası mevzuat metinleri, evsizlere yönelik önleyici ve koruyucu hizmetler ve evsizlere yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar başlıkları altında incelenmiştir. Ulusal/uluslararası mevzuat metinleri evsizlere yönelik sosyal politikaların teorik bağlamını oluşturmaktadırlar. Pratik bağlam ise evsizlik durumu ortaya çıkmadan önce uygulanan önleyici hizmetler ve evsizlik ortaya çıktıktan sonra evsizi desteklemek ya da rehabilite etme amacı taşıyan koruyucu hizmetlerden oluşmaktadır.

1.5.1. Evsizlere Yönelik Mevzuat Metinleri

Evsizlere yönelik mevzuat düzenlemeleri ulusal ve uluslararası olmak üzere iki temel başlık altında incelenebilir. Ulusal mevzuat ise kendi arasında Cumhuriyet Öncesi Dönem ve Cumhuriyet Sonrası Dönem olarak iki başlığa ayrılabilir. Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce Osmanlı Devleti içerisinde evsiz, kimsesiz, sokakta yaşayan/çalışan sosyal gruplara yönelik pek çok yazılı metin hayata geçmiştir.

1.5.1.1. Ulusal Mevzuat Metinleri

Türkiye’de evsizlere, kimsesizlere, yoksullara, dilencilere sokakta çalışan/çalıştırılan kişilere yönelik mevzuat metinleri Osmanlı Devleti’nden bu yana hayata geçirilen metinler üzerinden incelenebilir. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar 1923 yılında yeni bir kimlikle kurulmuş olsa da toplumsal bağ ve karakteristik özellikler olarak Osmanlı Devleti’nin devamı niteliğinde değerlendirilebilir. Bu yüzden cumhuriyet dönemi mevzuatı kendinden öncekilerinin temelleriyle ve birikimiyle şekillenmiş, yeni yönetim biçimi doğrultusunda revize edilerek devam edilmiştir.

Osmanlı Devletinin sosyal yardım uygulamalarında vakıfların önemli bir sorumluluk üstlendiği bilinmektedir. Devletin sosyal yardım alanında kurmuş olduğu refah sistemi 19. yüzyıla kadar etkinliğini sürdürmüş, 19. yüzyılla birlikte toprak kayıpları ve devletin ekonomik yapısının bozulması vakıf gelirlerinin büyük oranda devlet hazinesinin giderlerinde kullanılmasına neden olmuştur. Osmanlı Devletinin bu dönemlerde diğer devletlerle kurduğu sosyo-ekonomik, politik ve kültürel ilişkiler sonucunda toplumsal problemler geleneksel refah sistemiyle çözülemez hale gelmiştir (Özbek, 2018: 38).

Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin 1826 kurulmasıyla ortaya çıkan merkezileşme ile birlikte vakıfların etkisi azalmış, yoksul, kimsesiz, muhtaç, evsiz vb. gibi sosyal gruplara yönelik

uygulamalar merkezi otoritenin görevi haline gelmiştir. İlerleyen yıllarda bozulan toplumsal yapı sonucu devletin sosyal denetim ve gözetimi zayıflamış ve şehirlerde dilenci, serseri, evsiz, aylak şeklinde nitelendirilen sosyal grupların sayısı artmıştır. (Lewis, 2008: 495). Merkezi otoritenin yükünü hafifletmek amacıyla yayınlanan Dersaâdet İdare-i Belediye Nizamnamesi (1868)'le birlikte belediye teşkilatları kurulmuş ve sayıları artan yoksulların sorumluluğu belediyelere verilmiştir (Özkan, 2014: 261).

İlerleyen yıllarda çıkarılan Dersaâdet Belediye Kânunu (1877) vakıfların etkinliğini yitirmesi, sadaka kültürünün zayıflaması ve yıkılan bazı geleneksel kurumların yerini yenilerinin alamaması gibi nedenlerden dolayı çıkarılmıştır. Dersaâdet Belediye Kânunu'yla birlikte sokakta yaşayanlara, dilencilere, sokak çocuklarına yönelik maaş bağlanmış ve bu kişilerin sokakla olan bağları bir süre de olsa koparılmak istenmiştir (Ortaylı, 1985: 94). Bu kanundan kısa bir süre sonra ise İstanbul'a göç eden göçmenlerin, yetim/öksüz çocukların ve eşini kaybetmiş kadınların barınma ihtiyaçlarının karşılanması için Gülhane'de bir Dulhane (1894) kurulmuştur (Ergin, 1995). Bu tarihten bir yıl sonra Darülaceze Nizamnameyi Dâhilisi (1895) hayata geçmiş ve dulhanede yaşayan kişiler Darülaceze'ye nakledilmişlerdir (Koçu, 1966: 4242).

Darülaceze'nin açılmasıyla birlikte yürürlüğe giren Tese'ülün Men'ine Dair Nizamname (1895), sayıları her geçen gün artan dilenciliğin yasaklamasını içeren bir diğer metindir. Bu nizamnameyle birlikte sokaklarda başıboş gezmek, yaşamak ve dilenmek yasaklanmıştır. Tese'ülün Men'ine Dair Nizamnamesi'nde aynı zamanda dilencilere, evsizlere, kimsesizlere, sokakta yaşayanlara, başıboş çocuklara, hastalık sahibi olanlara, bakacak kimsesi olmayan kimseler/bakacak kimsesi olmasına rağmen bakım ücretini karşılayacak parası olmayan kimseler ve/ya hastalık sahibi olup bakımını karşılamayan kişilerin hangi koşullarda Darülaceze'ye yerleştirileceği kayıt altına alınmıştır (Tese'ülün Men'ine Dair Nizamname, 1895).

Serseri ve Mazanne-i Şû' Eşhas Hakkında Nizamnamesi (1909), “başıboş gezen” ve “kendisinden kötülük beklenen, kötülüğe meyilli” kişilerin tespit edilerek suç işleyenleri cezalandırmak ve İstanbul'da güvenliğin sağlanmak amacıyla çıkarılmıştır (İlkan, 1992). Serseri ve Mazanne-i Şû' Eşhas Hakkında Nizamnamesinin hayata geçirilmesindeki bir diğer sebep ise o dönemlerde sayıları çokça artan dilencilik vakalarıdır. 1568 yılında yayınlanan bir fermanla sağlıklı olduğu halde çalışmayan Arap dilencilerin sokaklarda

yaşadıkları ve halkı rahatsız ettikleri, kimilerinin hasta kişileri yanlarında gezdirerek kimilerinin ise şarkı, ilahi vb. söyleyerek dilendikleri görülmüş ve bu durumun önlenmesi istenmiştir (Göktaş, 1994).

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde 1921 Anayasasının sosyal gruplara yönelik sosyal politikalar odaklı olmadığı görülmüştür (T.C. 1921 Anayasası). Cumhuriyetin resmi olarak ilanının ardından çıkarılan 1924 Anayasasının ise daha liberal ve Batı'ya dönük bir kimliği vardır. Anayasada devlet, birinci kuşak hakları korumayı, eşitliğin, düşünce, inanç ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasını taahhüt etmektedir. Ayrıca can, beden ve konut dokunulmazlığı ve ayrımcılık ve ayrıcalığın ortadan kaldırılması anayasada devletin görevleri olarak belirlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası).

1580 sayılı Belediye Kanununun o dönemki tüm yerel hizmeti belediyelere vermesi ve bu görevleri yaparken halkın yararına olacak her türlü girişim konusunda yetkilendirilmesi önemli bir adımdır (Madde 15 ve Madde 19). Belediyeler Kanunu ile birlikte hem devlet eliyle konut yapımı teşvik edilmiş hem de yeterli ve sağlıklı konutların inşası amaçlanmıştır. Bu kapsamda Ankara Belediyesi işbirliği ile memurlara konut yapımı için Bahçelievler Konut Yapı Kooperatifi kurulmuştur (TOKİ, t.y.).

1593 sayılı ve 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kapsamında halk sağlığını koruma adına uygulamalar başlatılmıştır. Bu hizmetler belirlenen idareler, belediyeler ve mahalli idarelere verilen görevlerle yürütülmüştür. Bu kapsamda belediyeler Madde 20'ye göre meskenlerin temizliği, sıcak ve soğuk hamamların tesisi, muayene ve tedavi evi, aceze ve ihtiyar yurtları ve doğum evi tesis ve idaresi gibi eylemlerden sorumlu tutulmuştur (Özaydın, 2012: 67-68).

Türkiye'de kurumsal sosyal hizmet uygulamalarının sistematik bir şekilde hayata geçirilmesi Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün 1963 yılında kurulmasıyla sağlanmıştır. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanununun 1983 yılındaki kabulüyle birlikte ise Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü yerini başbakanlığa bağlı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü (SHÇEK) idaresine bırakmıştır. 1976 yılı 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları kurulmuş, ihtiyaç sahibi olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına, ihtiyaçlık durumu hâli devam ettiği müddetçe gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanmasına karar verilmiştir (65

Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 1976: Madde 1).

1983 yılı 2828 Sosyal Hizmetler Kanunuyla korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur (Sosyal Hizmetler Kanunu: Madde 1). Bu kanunla birlikte çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, huzurevleri yatılı şekilde kreş ve gündüz bakımevleri ve bakım ve rehabilitasyon merkezleri ise yatılı olmayan kurumlar olarak görev yapmaya başlamıştır (Madde 3). Ayrıca 1997 yılında eklenen Madde 7 kapsamında “Kadın veya Erkek Konukevleri”, fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik istismara uğrayan kadın veya erkeklerin psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin çözülmesi sırasında varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını tarif etmektedir. Gerek kanunun tamamı gerekse ilgili maddeler müstakil şekilde değerlendirildiğinde farklı sosyal gruplara yönelik barınma hizmetlerinin inşa edilmesi ve vatandaşlara sunulması temel hedefler olarak görülmektedir.

Neo-liberal politikaların dünyada yeniden popüler olmaya başlaması Türkiye’de de etkisini göstermiş, özellikle dönemin cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın ekonomi anlayışı çerçevesinde 1984 yılında 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ile özerk Toplu Konut Fonu’nu haiz, Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı (TOKİ) adı ile kurulmuştur (TOKİ, t.y.). Bu döneme kadar planlı kentleşme ve kamunun toplu konut yapımıyla ilgili çeşitli faaliyetler yapılsa da tam anlamıyla başarılı olunamamış ve gecekondulaşma ülkemizin yapısal sorunlarından biri haline gelmiştir. Evsizliğin/istikrarlı bir konuta sahip olamamanın toplumsal bir probleme dönüşmesi riskine yönelik olarak dar gelirli aileler için farklı ülkelerde ücret desteğiyle aileleri ev sahibi yapma projeleri hayata geçmiştir. Uluslararası ve ulusal sözleşmelerde barınmanın ve konut hakkının temel haklardan biri olması neticesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti TOKİ işbirliğiyle düşük gelirli ailelere yönelik konutlandırma uygulamalarını hayata geçirmiştir (Aslan ve Güzey, 2015: 48).

2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesi amaçlanmıştır. Buna göre belediyelere; belirlenen ölçekte nazım imar plânını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak, dar

gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet uygulamaları sunmak, büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar (kurumsal hizmetler) yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettmek gibi görevler verilmiştir. 5393 sayılı Belediyeler Kanunu (2005)'yla birlikte ise belediyeler 5216 sayılı kanundaki görevlerinin haricinde kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmakla görevli kılınmıştır (Madde 14). 2005 yılında çıkarılan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu o döneme kadar yapılan çocuk hizmetlerinin birikimi ve kendinden sonrakiler için ise bir milat noktası olmuştur. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun yetkili olduğu Çocuk Koruma Kanunuyla birlikte korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması hedeflenmiştir (Çocuk Koruma Kanunu, Madde 1). Ayrıca korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin usul ve esasları, çocuk mahkemelerinin kuruluşu, görevleri ve yetkileri belirlenmiştir (Çocuk Koruma Kanunu, Madde 2). Bu tedbirlerden biri olan barınma tedbiri kapsamında çocukların ve kadınların tek başlarına sokakta kalmaması/yaşamaması, evsizliği deneyimlememesi ve sokağın riskleriyle baş başa kalmaları önlenmeye çalışılmıştır (Madde 5).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması (2014), çeşitli sosyal gruplara yönelik kurumsal düzeyi yüksek sosyal politika ve uygulamalarına kapı aralamıştır. 5 Ocak 2013 Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik kapsamında belediyelere, il özel idarelerine ve sivil toplum kuruluşlarına ait kadın konukevlerinin açılışı, işleyişi, denetimi ve kurumlar arası işbirliği için yetki verilmiştir. Açılan kadın konukevlerinde şiddet mağduru kadınların, psiko-sosyal ve ekonomik problemlerinin giderilmesi ve güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Şayet şiddet mağduru kadın çocuk sahibi ise çocuğun psiko-sosyal ihtiyaçlarının tespit edilmekte ve bakım ihtiyacı karşılanmaktadır.

2013 yılında 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu çıkarılmış ve kanunun bir gereği olarak İçişleri Bakanlığına bağlı olmak suretiyle Göç İdaresi Genel Başkanlığı kurulmuştur. Başkanlık çatısı altında hizmet veren Göç İdaresi Genel Müdürlüğü günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kızılay, AFAD ve Acil Durum Başkanlığı gibi kurumlarla entegre bir biçimde pek çok hizmet sunmaktadır. Bu hizmetlerin içerisinde barınma hizmetleri göç

eden kişilerin sokakta kalma ve yaşama risklerinin önüne geçmekte ve evsizlik probleminin ortaya çıkmasını engellemektedir (Göç İdaresi Genel Başkanlığı, t.y.).

17 Mart 2016'da Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik çıkarılarak şiddet mağduru kadınların devlet korumasına alınarak bakanlık bünyesinde köklü bir kurumsal hizmet modeline geçilmiştir. Türkiye'nin her ilinde bulunan ŞÖNİM'lerde şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik barınma hizmetiyle birlikte güçlendirici ve destekleyici danışmanlık, rehberlik, yönlendirme ve izleme hizmetlerinin verilmektedir. Bu kurumlarda tercihen kadın personel çalıştırılmakta ve çalışmalar 7/24 esasına uygun sürdürülmektedir (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 2016)

1.5.1.2. Uluslararası Mevzuat Metinleri

Bu bölümde başta insan haklarına ardından ise dezavantajlı grupların korunmasına yönelik olarak hayata geçirilen uluslararası metinlere yer verilmiştir. Uluslararası alanda yapılan nerdeyse her uygulama insanın haklarının temini ve korunmasına yöneliktir. Bununla birlikte kimi durumlarda yazılı kaynakların pratikte karşılık bulamadığı da bir gerçektir. Bu yüzden anlatılacak uluslararası metinlerin güncelde ne yapabildiği tartışması oldukça karmaşık ve uzun bir tartışmayı beraberinde getirecektir. Onun yerine bu metinlerin neyi hedeflediğine odaklanmak ideali kavrama noktasından araştırmacı tarafından daha doğru görülmektedir.

Ulusal ve uluslararası pek çok aksiyon için temel referans kaynağı olan ilk metin 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'dir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve kanun önünde eşitlik (Madde 1 ve Madde 2), yaşama, hürriyet ve güvenlik (Madde 3) ve konut, hakkı (Madde 25) ibareleri kişilerin yalnızca insan olmalarından dolayı sahip olduğu temel haklarına vurgu yapmaktadır.

İnsan haklarının ve hukukun üstünlüğü ilkelerinden güç alan ve katılımcı demokrasiyi korumak, güçlendirmek ve sürdürmek amacıyla her türlü ayrımcılığın önlenmesini amaçlayan Avrupa Konseyi ise 1949 yılındaki Londra Anlaşmasıyla hayata geçmiştir. Avrupa Konseyinin amacı, üyeler arasındaki sosyo-ekonomik, politik ve kültürel gelişmeleri sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda insan hakları ve özgürlükleri korunup geliştirilerek ilgili meseleler müzakere edilip anlaşmalar imzalanmaktadır.

Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı, 1973 yılında düzenlenen Helsinki Konferansından sonra Avrupa'nın bölünmüş yapısına son vermek ve bölgede güvenlik ve istikrarın sağlanmasına, taraf ülkeler arası işbirliğinin geliştirilmesine yönelik kurulmuş bir teşkilattır. Türkiye Cumhuriyeti, Helsinki Konferansında kurucu ülke olarak bulunmuştur. Helsinki Konferansında yer alan ülkeler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin tüm maddelerini bu maddeleri hayata geçirmek için sorumlu olduklarını kabul etmişlerdir. Helsinki Nihai Senedinin 7. İlkesi insan hakları ve temel özgürlüklere saygı olarak belirlenirken 8. ilke ise halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması şeklinde duyurulmuştur. Buna göre Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT)'na üye devletler bireyin haklarının temini, onurunun korunması ve kişiliğinin geliştirilmesi için her türlü önlemi almakla mükelleftir.

Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini referans alarak 1951 yılında imzalanmış ve insanların haklarından ve ana hürriyetlerinden herhangi bir ayrımcılığa uğramadan faydalanmasını ön görmektedir. Buna göre taraf devletler mültecilere genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulamakla mükelleftirler. Bu uygulamaların içerisinde barınma, beslenme, sağlık, eğitim, entegrasyon, çalışma gibi alanlarda ihtiyaç duydukları hizmetlerin sağlanması bulunmaktadır (Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme, 1951)

Temel referans kaynağı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olan Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi (ICCPR) ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR) 1966 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş, 1976 yılında yürürlüğe girmişlerdir. Taraf devletler BM Şartı'nda ilan edilen ilkelere göre insanların doğuştan sahip olduğu insanlık onurunu, eşit, adil ve vazgeçilemez haklarını tanırlar ve bu hakların yeryüzündeki özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu referans alırlar. Bununla birlikte sözleşmelerde sosyal güvenliğin herkes için sağlanarak sosyal sigortalar kapsamında değerlendirilmesi, ailenin, annenin ve çocukların korunması, asgari bir hayat standardı için barınma, giyinme, beslenme, gibi temel ihtiyaçların giderilmesi ve geliştirilmesi için önlemler almak sözleşmelerin hususlarındandır.

Avrupa bölgesini kapsayan ve uluslararası bir sözleşme olan Avrupa Sosyal Şartı önceki insan hakları sözleşmelerinin sosyal ve ekonomik haklarını güvence altına alan sözleşmelerin devamı niteliğindedir. Bu bağlamda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin daha kapsamlı şekilde açıklayıcısı ve tamamlayıcısıdır (De Schutter, 2010). Avrupa

Sosyal Şartı'nın evsizliğe yönelik güvence altına aldığı haklar Konut başlığında şu şekilde belirtilmiştir:

- Belirli yeterlilik düzeyinde ve elverişli maliyette bir konutta oturabilmek.
- Yeri yurdu olmayanların sayısını azaltmak.
- Yoksul ve/veya dar gelirli kesimlere yönelik bir konut siyaseti yürütmek.
- Konuttan çıkarılma tehlikesini azaltacak usuller geliştirmek.
- Yabancıların sosyal konutlardan ve konut yardımlarından eşitlik içinde yararlanmalarını sağlamak.
- Ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda yeni konut yapımı ve yardımına destek vermek (Sarmış ve Şahin, 2014: 29).

Birleşmiş Milletler Milenyum Beyannamesi ise, insan hakları temelinde insan onuru, eşitlik ve adalet ekseninde, küresel düzeyde barışı sağlamak, dezavantajlı durumda bulunan kesimlerin desteklenmesini sağlayarak, 2015 yılına kadar yoksulluk ve açlık sınırında bulunan bireylerin sayısını yarı yarıya indirmek ve ülkeler arasındaki dayanışmayı sağlamak amacıyla 2000 yılında imzalanmıştır (Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu, 2005: 10). Birleşmiş Milletler Milenyum Beyannamesiyle birlikte, özellikle 1970'li yıllardan itibaren yayılan küreselleşmenin olumsuz etkilerini gidermek, dünyadaki gelir adaletsizliğinin önüne geçmek, sağlıklı ve düzenli konut sahibi olmak hedef olarak belirlenmiştir (Tokol ve Alper, 2018: 52).

1.5.2. Evsizliğe Yönelik Önleyici ve Koruyucu Hizmetler

Evsizlere yönelik hizmet modelleri önleyici (erken müdahale) ve koruyucu (rehabilite edici, iyileştirici) hizmetler olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Önleyici hizmetler evsizlik durumu ortaya çıkmadan önce riskli durumun tespitini ve evsizlik riski taşıyan kişinin çeşitli müdahalelerle desteklenmesini ele almaktadır. Koruyucu hizmetler ise evsizlik durumu ortaya çıktıktan sonra evsizlerin koruma altına alınarak rehabilite edilmesi, iyileştirilmesi ve evsizlikten kurtulmak amacıyla desteklenmesini içermektedir.

1.5.2.1. Önleyici (Erken Müdahale) Hizmetler

Evsizliğin önlenmesine yönelik yaklaşımlar evsizlik durumu ortaya çıktıktan sonra değil, evsizlik durumunu ortaya çıkaracak risklerin önceden belirlenmesini esas almaktadır (Fitzpatrick, Kemp ve Kinker, 2000: 45). Bunun nedeninin altında evsizliğin aniden

ortaya çıkmasından ziyade bir süreç olduğu vurgusu yatmaktadır. Johnson ve Cnaan (1995: 369)'a göre bu kişiler için öncelikli çoğu insan bir gecede evsiz kalmaz. Bu nedenle bu kişiler evsiz kalmadan önce erken teşhisle ve asgari destek ile kurtarılabilir. Erken müdahale hizmetleri çoğunlukla konut güvensizliği ve zor koşullar yaşayan içerisinde yaşayan, evsizlik riski taşıyan bireyler için uygulanmaktadır. Bu bireylerin problemleri arasında aile içi problemler, ekonomik istikrarsızlık, madde bağımlılığı gibi etkenler sayılabilir (Parsell ve Marston, 2012: 34).

Evsizliği önlemeye dair yapılan araştırmalarda farklı değişkenlerin evsizliği önleyebileceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu değişkenler arasında en önemli iki unsur uygun fiyatlı konut arzını artırmak ve yoksulluğu azaltmak olarak dikkat çekmektedir (Batterham, 2019: 3). Araştırmalar sonucunda yalnızca uygun fiyatlı konut arzını artırmanın yeterli bir sonuç veremeyeceği belirlenmiştir. Bunun nedeninin altında uygun fiyatlı konut arzının bireyi yalnızca mekânsal anlamda bir mahrumiyeti gidermesi yatmaktadır. Zira kişilere uygun fiyatlı konut arzı gerçekleştirildiğinde bu durum kişilerin o konutları doğrudan elde edebileceği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle ikinci en önemli değişken yoksulluk olarak vurgulanmıştır. Evsizliği önleme konusunda yoksulluğu azaltıcı ve yoksulluğun ortaya çıkardığı riskleri önleyici politikalar evsizliğin önlenmesi konusunda başat uygulamalar olarak dikkat çekmiştir (Parsell ve Marston, 2012: 33).

Erken müdahale yaklaşımıyla kısa süreli acil ihtiyaçların giderilmesi, bireylerin korunması, evsizliğin ortaya çıkmadan önce risklerinin ortadan kaldırılması ve güvenliklerinin sağlanması ve evsizlerin hayat standartlarının artırılması amaçlanmaktadır (Shinn, 2004: 457). Dünya üzerinde erken müdahale stratejilerini başta ABD, İngiltere ve Avustalya olmak üzere pek çok ülke uygulamaktadır. Bu ülkeler evsizliği önleme konusundaki erken müdahale hizmetleri kapsamında konut güvensizliği ve finansal zorluk yaşayan kişilere yasal haklar konusunda bilinçlendirme, kiracı hakları, savunuculuk, mikro ölçekli finansal yönetim ve ev ekonomisi gibi konularda eğitimler vermekte ve mali destek sağlamaktadır. (Parsell ve Marston, 2012: 35-36). Örneğin ABD'de önleme programları iki şekilde ele alınmaktadır. Birincil önleme kapsamında temel amaç toplam nüfus içerisinde evsizlerin sayısını azaltmaktır. Bunun için alınan önlemlerden birisi konut maliyetleri düşürülmekte ve evsiz kişiler yaşamlarını sürdürecekleri bir mesken sahibi edilmektedir. Evsizler/evsiz adayı kişiler ekonomik

olarak alt seviyede oldukları için bu kişilere yönelik vergi indirimleri, sağlık hizmetlerinde indirim, (varsa) çocuklarına yönelik yardımlar uygulanmaktadır. Bir diğer önlem ise risk grubu kişilerin desteklenmesidir. Psikolojik, psikiyatrik ve/ya madde bağımlılığı gibi nedenlerden ötürü tedavi altında olan kişilerin desteklenmesi, kurumların evsizler için ayrılması ve yatış planlarının düzenlenmesi gibi eylemler birincil önlemler arasında yer almaktadır (Shinn, 2004: 458).

İkincil koruma faaliyetleri ise evsizlik durumu ortaya çıktıktan sonra uygulanmaktadır. Devletin evsize konut sunması, evsiz kişiyle ailesi arasında arabuluculuk hizmetleri, evsizlikle gelen bağımlılığa/psikiyatrik bozukluklara yönelik tespit ve müdahale programları bu kapsamda değerlendirilebilir. Burada amaç evsizin güvenliğini tehdit edecek unsurları ortadan kaldırmak ve evsizlikten ötürü yaşadığı problemler konusunda kendisine rehabilitasyon sağlanmasıdır. Bu hizmetlere merkezi yönetimle birlikte yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sıkça katıldığı görülmektedir. Zira önleyici hizmetlerin kapsamı koruyucu hizmetlere oranla biraz daha dardır. Bu yüzden bu programlar bazı devlet ve/ya kuruluşların fonları aracılığıyla yürütülmektedir (Burt, 2005: 2).

1.5.2.2. Koruyucu (Kurumsal) Hizmetler

Bireyler evsiz kaldıkları andan itibaren sunulan evsiz hizmetleri hayatta kalma/baş etme stratejileri ve barınma temelli olmak üzere iki başlık altında ele alınabilir (Bekaroğlu-Doğan, 2020: 27). Hayatta kalma/baş etme stratejilerine yönelik hizmetler evsizler herhangi bir meskenin haricinde sokağı deneyimlerken onlara yapılan yardım ve destek hizmetlerini kapsamaktadır. Aşevleri, mesleki eğitim, danışmanlık hizmetleri, bağımlılığa yönelik eğitim programları/tanı ve tedavileri, kişisel bakım yardımları bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu hizmetler evsizlerin gündelik yaşamlarını asgari seviyede sürdürmesi için oldukça önemli olmakla birlikte evsizliğin zararlarını azaltıcı bir pansuman işlevi görmektedir. Örneğin sokakların evlere oranla çok daha fazla kirli olması evsizlerin çeşitli mikropları edinmesine ve hastalığa yakalanmasına neden olacakken kişisel bakım ürünlerinin ve temiz kıyafetlerin dağıtılması bu riskleri azaltmaktadır. Bununla birlikte bu hizmetlerin evsizleri düzenli bir yardım bağımlılığına alıştırması gibi bir eleştiri de bulunmaktadır. Ayrıca kurumsal koordinasyonun

sağlanması, hizmetlerin nitelik ve nicelik anlamında daha kaliteli hizmet sunumları açısından kıymetlidir (Evans, 2011: 26).

Evsizlere yönelik barınma hizmetleri literatürün son yıllarda sıkça karşı karşıya geldiği konulardan biridir. Tartışmanın odağında iki temel mesele bulunmaktadır. Birincisi neyin öncelenmesi gerekliliği tartışmasıdır. Buna göre “Öncelik konutta (önce konut modeli) mı olmalı, yoksa rehabilitasyonda (basamak modeli) mı olmalı?” sorusu farklı yorumları beraberinde getirmektedir. İkincisi ise bu uygulamaların kişilerin evsizlik sürecindeki anlamına dairdir. Birçok ülke farklı isim ve içeriklerde evsizlere yönelik kurumsal hizmet sunmaktadırlar. Bunların arasında barınak, geçici/kalıcı/destekli konutlar, ücreti karşılanan oteller, spor salonları sayılabilir. Bu hizmetler arasındaki farklılıkları ve uygulamaları kavrayabilmek için barınak, geçici ve kalıcı konut uygulamalarının daha kapsamlı ele alınması yararlı olacaktır (McNaughton, 2008: 88; Roman ve Berg, 2004: 343; Harvey, 1999: 277).

1.5.2.2.1. Barınak Modeli

Barınak en ilkel haliyle tehditlerden korunmak amacıyla insanlar tarafından inşa edilmiş mekândır. Çeşitli coğrafyalara göre farklı anlamlarda ve tarzlarda görülen barınaklar evsizlik özelinde düşünüldüğünde iki şekilde yorumlanabilir. Birincisi evsizlerin kamusal alanların içerisine ve çeşitli malzemelerle kendi imkânlarıyla yaptıkları alanlar olarak tanımlanabilir. Bir diğeri ise sokakta yaşayan kişiler için inşa edilmiş ve evsizlerin ihtiyaçlarının karşılandığı sığınma alanlarıdır. (Bekaroğlu-Doğan, 2018: 28; Hopper, 2004: 499).

Evsizlerin profillerine ve kurumsal imkânlarla göre farklı barınak modellerinden bahsedilebilir. Bununla birlikte barınak politikalarına yönelik ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Grunberg ve Eagle (1990)’ın barınak tezinden sonra barınaklara yönelik olumsuz yorumlar yapılmıştır. Buna göre barınaklar evsizleri birbirine yakınlştırırken evsizlerin evsizlik durumlarından kurtulma isteklerinin önüne geçmektedir. Bu yüzden barınakların evsizleri pasifleştirdiği ve işlevsizleştirdiği düşünülmektedir (Birelma, 2014: 295).

Arnold (2004: 61-71) da benzer bir eleştiriyle barınakların evsizlerin ihtiyaçlarını tam manasıyla karşılamadığını, yalnızca evsizleri kamusal alanlardan temizlemek amacıyla inşa edildiği üzerine bir eleştiri geliştirmiştir. Barınaklarda kalan evsizlerle yapmış

olduğu araştırmasında, barınakta ya da sokakta yaşamının risk açısından benzerlik taşıdığı, barınak koşullarının hayat standartlarını yükseltmediği ve barınak personellerinin evsizlere karşı olan tutumlarının oldukça olumsuz olduğu sonucuna ulaşmıştır. Barınak kurallarının insanların kişisel alanlarını ihlal ettiği ve evsizlerin yalnızca belirli saatlerde barınakları kullanmasına izin verilmektedir. Bu da barınakları yalnızca fiziksel manada bir çatıdan fazlası haline getirmemiştir. Evsizlerin sayısının çok barınakların ise az olması arz talep dengesizliğini beraberinde getirmiştir.

McNaughton'un (2008: 88-89) da benzer şekilde barınakları ucuz, kirli ve güvensiz yerler olarak nitelendirmiştir. Hatta kimi zaman sokaklardan daha tehlikeli olan bu kurumlar evsizlerin damgalanmasına da neden olmaktadır. İlgili araştırmada bazı evsizler bağımlılıklarının altında barınakta kalmanın getirmiş olduğu damgalanmayla baş edemediğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durum barınakların yalnızca fiziksel ve donanımsal boyutlarla değil aynı zamanda psikolojik ve duygusal boyutlarla da kişileri etkilediğini göstermektedir. Gowan (2010: 216-217) barınak düşüncesinin altında “problemlili toplum” etiketinin kaldırılması olduğunu ileri sürer. Barınaklar sayesinde sokaklar evsizlerden temizlenmektedir. Bu fikrin altında, neo-liberal kent politikalarının güvenli kent ideali yatmaktadır. Sokaklar evsizlerden temizlendikten sonra güvenli bir şehir güvenli bir ticaret anlamı taşıyacaktır.

Evans (2011: 31) ise barınakların fiziki ve mana boyutlarında sosyal içerme ve sosyal dışlanmaya birlikte neden olduğunu iddia eder. Sosyal vatandaşlık bağlamında ve sosyal içerme düzleminde barınaklar evsizler için bir sığınak olmaktadır ve evsizler burada ihtiyaçlarını karşılamakta, diğer evsizlerle kaynaşmakta ve az da olsa sosyalleşme imkânı bulmaktadırlar. Buna karşın katı kuralları ve dayatmaları bulunduğu anda ise sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Bu durum aynı zamanda biyopolitik rejimler kavramı üzerinden okunabilir. Barınaklar toplumda istenmeyen bir sosyal grup olan evsizlerin izole edildiği ve denetim altına alındığı alanlar olarak işlev görür. Bu yüzden hem sosyal içerme hem de sosyal dışlanma bir arada görülmektedir.

Teorik alanda farklı teorisyenler tarafından farklı şekillerde yorumlansa da barınaklar - özellikle kış aylarında- evsizler tarafından yoğun şekilde tercih edilmektedir. Günümüzde sayıları milyonlar geçen evsizler olduğu düşünülürse barınak sayısı evsizlerin sayısından oldukça azdır ve ihtiyacı karşılayamamaktadır. Barınaklardan mahrum olan evsizler çareyi boş arsalar, köprü altları, otoparklar gibi alanlarda geçirmekte bulmaktadır.

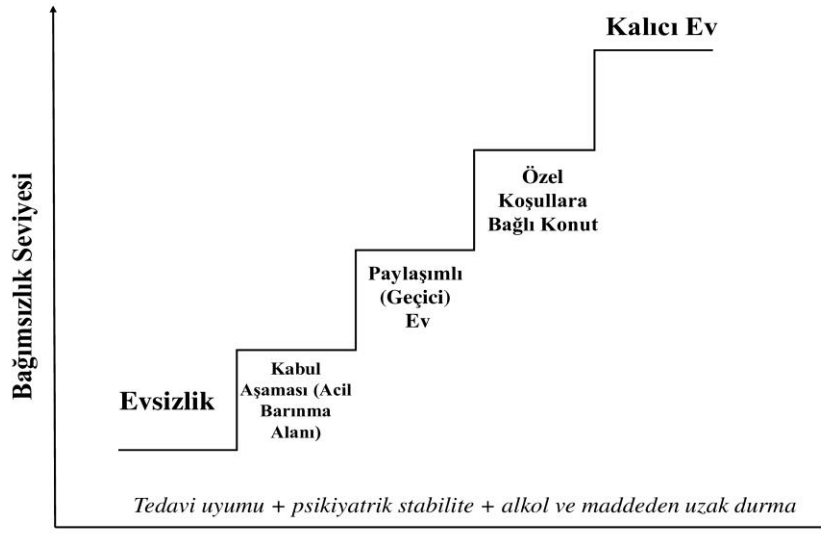
Bununla birlikte barınakların evsiz tipolojisi önemsizmeden standart bir modele göre tasarlanıyor olması ve barınakların işleyiş mekanizmaları evsizleri barınak kullanmaktan alıkoymaktadır. Cousineau (2004: 128)'a göre zihinsel engelliler ya da AIDS'lilere yönelik barınak hizmeti bulmak oldukça zordur. Bu sebeple zihinsel engelliler ya da AIDS'li evsizler barınaklardan yararlanamamaktadır. ABD'de bir dönem barınak kullanmış ve daha sonra barınaktan ayrılmış evsizler üzerine yapılan bir çalışmada katılımcıların üçte birinden fazlası (%34) kurallar ve gerekliliklerin dayatmasından hoşlanmadıkları, beşte birinden fazlası (%22) barınakta daha fazla kalmayı göze almadığı için barınaktan ayrılmıştır. Bunlarla birlikte suç ve şiddetten korkma ve suça-şiddete bulaşmak istememe, barınağın kalabalık olması ya da barınağın evsizi kabul etmemesi gibi durumlardan ötürü barınaklarda kal(a)madığı ortaya çıkmıştır.

Evsizlerin başa çıkma ve hayatta kalma stratejileri kapsamında değerlendirildiğinde barınakların kesin bir çözümden ziyade yaşamı kolaylaştırıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Barınakların en temel ihtiyaçları karşılıyor olması dahi evsizlerin evsizlik sürecinde yaşamış oldukları problemler zincirinin bazı halkalarını kırması anlamına gelmektedir. Bu konuda yapılması gereken kurumsal donanımın artırılması, kuralların esnetilmesi, çalışanların evsizlere yönelik tutumlarının iyileştirilmesi ve kurumsal güvenlik hizmetlerinin artırılmasıdır. Ayrıca barınaklar kısa süreli acil hizmetlere yönelik inşa edilen kurumlar olarak kalmalıdır. Kuruluş amacından koparılan ve devlet tarafından sübvans edilen bir mahiyete büründürülmemeli ve evsizler için kalıcı konutların ikamesi olarak algılanmasına müsaade edilmemelidir (Birelma, 2014: 295).

1.5.2.2.2. Basamak (Geçici Konut / Geleneksel Merdiven) Modeli

Genel itibariyle evsizlikle mücadele ederken ilk tercih edilen uygulama barınak hizmetleri olmaktadır. Bu model ABD, İngiltere ve Kıta Avrupa'sında sıklıkla tercih edilmektedir. Barınakların yeterli olmadığı durumlarda geçiş evleri, geçici konut ve kalıcı konut uygulamaları gibi hizmetler sunulmaktadır. Housing and Urban Development [HUD] geçici konut uygulamaları kapsamında sunulan geçiş evlerini "Geçiş evleri mental yahut fiziksel engelleri bulunan evsiz bireylerin ve çocukları olan evsiz ailelerin genellikle 24 aylık bir süre içerisinde kalıcı konut sahibi olmalarını destekleyen bir programdır" şeklinde tanımlamaktadır (Barrow, 2004: 268). Bu uygulama ve ev modeli basamak yahut geleneksel merdiven modeli olarak bilinmektedir.

Geleneksel merdiven (basamak) modeli kurumları ışığında kurulan geçiş evleri, barınaklara nazaran daha küçük, mahremiyeti önceleyen, hedef odaklı hizmet sunan ve kalış süreci belli olan kurumlardır. Evsiz bireyin hastalık ya da bağımlılık gibi bir durumu söz konusuysa tedavi hizmetleri bu kurumlarda karşılanmaktadır. Geçici konutlar aynı zamanda klinik hizmet vermektedir. Geçici konutların kalıcı konutlardan farkı zaman kısıntısının olması ve evsizleri belirli bir program dâhilinde değişime teşvik etmesidir. Bu sebeple bu kurumlarda evsizlerin davranış ve tutumları geçiş evlerine kabul edilmelerine imkân sağlarken bu hizmetin dışında kalmalarına da neden olabilir (Barrow, 2004: 268).

Şekil 3: Geleneksel Merdiven (Basamak) Modeli

Kaynak: Pleace, Nicholas. (2016). *Housing First Guide Europe: Research Report*. Brussels: FEANTSA. Geleneksel merdiven (basamak) modelinde evsiz davranışlarını değiştirerek ve kendisini geliştirerek/güçlendirerek kendisi için idealize edilmiş hedefe doğru yol almak durumundadır. Buna göre barınakla başlayan hizmet süreci evsizin değişimiyle birlikte kalıcı konut sahibi olmaya doğru gitmektedir (Sahlin, 1998. 114). Geçiş evleri kalış süresine, konut yapısına ve evsizlerin profillerine göre değişim göstermektedir. Barınaklarla geçiş evlerinin en önemli farkı; geçiş evlerinde evsizlerin karakteristiklerinin önemsemiyor oluşudur. Bu karakteristikler hizmet sunumu aşamasında belirleyici olmaktadır. Geçiş evleri kimi durumlarda desteğe daha fazla ihtiyaç duyan gruplarda (bağımlı evsiz, engelli evsiz vb.) barınaklarla kalıcı konutlar arasında köprü işlevi görmektedir. Bu kurumlar problemlere karşı tanı/tedavi ve müdahale/eğitim programları konusundaki hizmetleri bünyesinde barındırmaktadır (Rog ve Holupka, 2004: 318).

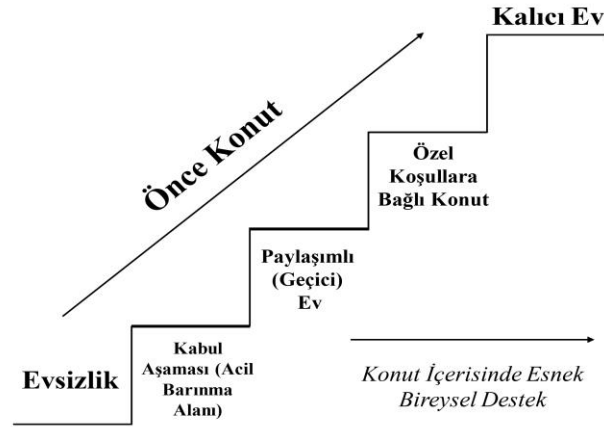
Geleneksel merdiven (basamak) modelinde amaç evsizin basamakları tırmanırken hizmet ihtiyacının azalmasıdır. Geleneksel merdiven modelinde kişiden konut sahibi olmaya hazır olma ya da konutu hak etmek üzere gelişim göstermesi beklenmektedir (Dordick, 2002). Süreç evsizin barınaklara yerleştirilmesiyle başlamaktadır. Bu süre esnasında bireyin biyo-psiko-sosyal yapısı ve ihtiyaçları belirlenir ve kendisine yönelik müdahale programı hazırlanmaktadır. Ardından evsiz kişi gelişim gösterirse geçiş evlerine yerleştirilmektedir. Tedaviye uyumla birlikte beklenen değişim ve gelişimlerin gösterilmesi durumunda ise son basamak olan kalıcı konuta erişim sağlanmaktadır. Kişi eğer son basamağa ulaşmışsa kendisi için problem olan tüm alışkanlıklarından kurtulmuş demektir. Her bir basamak son basamak için bir geçiş evresidir. Temel amaç evsizin kimseden destek almadan yaşamını devam ettirmesinin sağlanmasıdır (Pleace, 2016: 15). Geleneksel merdiven (basamak) modeli sürecinde program süresinin uzun olması ve evsizlerin bir şeyleri dayatarak yapıyor olması hissi kişileri istikrarlı bir program sürecinin dışına itmektedir. Başarısız olunan bir adımı tekrar etmek ve kişinin başarısızlıklarıyla yüzleşmesi hali hazırda pek çok problemi birlikte yaşayan evsizlerin motivasyonunu düşürmektedir. Bu da bazı evsizlerin programı tamamlayamamasına ve yeniden evsizlikle baş başa kalmalarına neden olmaktadır (Johnsen ve Teixeira, 2010: 3). Geçici konut (basamak modeli) evsizliğin nedeni olarak evsizlerin kişisel yetersizliklerini gördüğü için evsizleri sanki bir yarışmacı kimliğine büründürmesinden ötürü eleştirilmektedir. Evsizler geçici konut (basamak) modeli programları sürecinde diğer evsizlerle kendilerini mukayese etmekte ve başarısızlıkları durumunda saldırgan eğilimler gösterebilmektedir. Geçiş evlerinin standartlara uymayan ağır koşullar barındırması evsizlik problemini çözmekten çok daha da körüklediğini ortaya çıkarmaktadır. Bu ağır şartlar bir süre sonra evsizlerin bu kurumları tercih etmemesine neden olurken yüksek meblağlar harcanan bu kurumların varlığına ve gerekliliğine ilişkin yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir (Barrow, 2004: 268).

En temelde bir hak olarak ifade edilen ve bu araştırmanın da başlangıç noktasını oluşturan barınma hakkının, bir karşılık beklenerek ve evsizleri bir yarışa tabi tutarak verildiği geleneksel merdiven (basamak) modelinde evsizlerin konutu hak etmelerinin beklenmesi insan hakları fikriyle çelişmektedir. Barınma insanların doğuşu itibarıyla elde etmeleri gereken temel haklardan biridir. Bu sebeple kurumsal hizmet modellerinde geleneksel

merdiven (basamak) modelinin alternatifi olarak kalıcı konut (önce konut) modeli ön plana çıkmaktadır.

1.5.2.2.3. Kalıcı Konut (Önce Konut / Housing First) Modeli

Önce Konut / Housing First Modeli, basamak modeline yönelik eleştiriler sonucunda New York'ta Dr. Sam Tsemberis tarafından geliştirilmiştir. Günümüzde ABD, Kanada ve birçok Avrupa ülkesinde yaygın şekilde kullanılan bu model evsizliği sona erdirmeye en etkili yöntem olarak kabul görmüştür (Tsemberis ve Henwood, 2016: 67; Pleace, 2016).

Şekil 4: Önce Konut (Housing First) Modeli

Kaynak: Padgett, Deborah K., Henwood, Benjamin F. ve Tsemberis, Sam J. (2016). *Housing First: Ending homelessness, transforming systems, and changing lives*. New York: Oxford University Press.

Önce konut modelinde barınma, belirli bir eyleme karşılık elde edilen bir kazanımdan ziyade temel bir hak ve ihtiyaç olarak görülmektedir. Konut, evsiz için bir başlangıç noktasıdır ve her bireyin güvenli şekilde yaşaması temin edilmelidir. Barınma ihtiyaçlarıyla birlikte sağlık ve sosyal destek hizmetleri de bireylerin sahip olması gereken hizmetlerdendir (Kallmen ve Blid, 2016: 4). Önce konut modeli iki ön kabulden hareket etmektedir. İlki, konutun koşulsuz şartsız bir insan hakkı olduğudur. İkincisi ise evsizin kendi kaderini tayin hakkının bulunmasıdır. Bu kapsamda sosyal hizmetin müstakil çalışma alanlarından olan sokak çalışmasıyla (Genç, 2016: 48-50) evsizlerle diyalog kurularak konutta yaşama isteklerine yönelik görüşme gerçekleştirilir. Eğer evsiz konutta yaşamayı kabul ederse diğer ihtiyaçlarına yönelik tanı ve tedavi süreçleri

başlatılır. Burada ilk soru “Bir konutta yaşamak ister misiniz?” olduğu için modelin adı önce konut olarak belirlenmiştir (Tsemberis, 2004: 278).

Önce konut modeli işlem sürecine göre (Şekil 4) evsizler ihtiyaç duydukları hizmetlere erişimlerinin kolay olduğu kalıcı konutlara yerleştirilmektedir. Modelin profesyonelleri, evsiz bireyin ihtiyaçlarına yönelik bir müdahale programı hazırlamaktadır. Modelde yalnızca kişi için değil, kişiyle birlikte hareket edilerek evsizlerin kendi hayatlarına ilişkin karar vermelerine müsaade edilmektedir. Müdahale programı, evsiz *neyi, ne sıklıkta ve nasıl* istiyorsa o şekilde ilerletilmektedir. Süreç boyunca evsizler güçlendirilse ve teşvik edilseler de sürecin merkezinde müracaatçının kendisi yer almaktadır. Önce Konut Modeli sekiz temel prensip üzerine şekillendirilmektedir. Tüm bu prensipler modelin misyon ve vizyonlarına ilişkin anekdotlar içermektedir (Pleace, 2016: 29-36):

- Barınma temel insani bir haktır: Önce Konut yaklaşımının merkezinde barınmanın bir hak olduğu iddiası yatmaktadır (Pleace, 2016: 29). Nitekim bu durum çeşitli uluslararası metinlerle güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 3. Maddesi gereği herkesin yaşama, özgürlük ve güvenlik hakkı bulunmaktadır. Madde 25’e göre ise kişilerin sağlıklı yaşam koşullarına sahip olabilmesi için gerekli koşullardan birisi bir konutta yaşıyor olmasıdır. Uluslararası alanda kült uygulamalardan biri olan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) Madde 27’de ise taraf devletler çocuğun iyilik hali gereğince beslenme, giyim ve barınma konularında destekleneceğini taahhüt etmiştir. Önce Konut uygulamasıyla birlikte evsizlerin konutlara erişimi için bu hizmetleri hak etmelerine yönelik bir uygulama açıkça reddedilmekte ve beklenmemektedir. Bir konutta yaşamak hiçbir ön şart olmaksızın herkesin yalnızca insan olduğu için sahip olması gereken haklar olarak görülmektedir (Tsemberis ve Henwood, 2004: 72).
- Seçim ve kontrol: Önce konut modelinin çıkış noktası evsizlerin değişimi kabul etmesidir. Bu aynı zamanda sosyal hizmet disiplininin de temel önceliklerinden birini oluşturmaktadır. Birey yalnızca kendisi istedikten sonra değişim için teşvik edilir ve güçlendirilir. Aksi halde herhangi bir dayatmayla evsiz birey için herhangi bir müdahale söz konusu değildir. Kişinin bağımsızlığına ve hür iradesine saygı duyularak self determinasyonun sağlanmasına özen gösterilmektedir (Pleace, 2016: 30; Padgett, Henwood ve Tsemberis, 2016: 50).

- Barınma ve tedavinin ayrılması: Önce konut modelinin en belirgin özelliği, evsizlerin kalıcı konutlara kabulü aşamasında herhangi bir şart gözetmeden konutlara kabulünün sağlanmasıdır. Evsiz herhangi bir şeyi taahhüt etmeden barınma hizmetlerine erişmektedir. Ayrıca barınma ve tedavi başlıkları birbirinden bağımsız iki süreç olarak kabul edilmektedir. Evsizlerin mesken ihtiyacının karşılanması tedaviden önce gelmektedir. Zira evsizliğin birey üzerinden psiko-sosyal zedeleyici etkisi bir süreden sonra tedavi motivasyonunu engellemekte/geciktirmektedir. Bu yüzden önce barınma ve tedavi faaliyetleri ayrılarak ayrı ayrı karşılanmakta ve doğru zamanlarda uygulanmaktadır (Pleace, 2016: 31; O'Callaghan ve Tsemberis, 2004: 191).
- İyileşme odaklı hizmet: Önce konut modelinin başat prensiplerinden biri hiç şüphesiz müdahale programı sürecinin evsizin güçlendirilmesi ve refahının artırılması olduğu söylenebilir. Zira bu uygulamaların her biri doğrudan evsizlerin yaşam koşullarını iyileştirmek ve iyilik hallerini artırmak amacıyla yapılmaktadır. Kalıcı konutlarla birlikte yalnızca barınma ihtiyacının giderilmesi değil aynı zamanda evsizlerin fiziksel/mental sağlıklarının güçlendirilmesi, psiko-sosyal destek ihtiyaçlarının karşılanması, entegrasyon düzeylerinin yükseltilmesi, bulundukları gruba aidiyetlerinin artırılması ve toplumun bir parçası olmak için kendilerine roller verilmesine odaklanılmaktadır (Pleace, 2016: 32-33).
- Zarar azaltma: Kalıcı konutlarda yaşayan evsizler için bağımlılık, suç, bulaşıcı ve mental hastalıklar gibi olumsuz durumların giderilmesine yönelik olayların evsizde bıraktığı zararların azaltılması/giderilmesi esastır. Bekaroğlu-Doğan (2018) bağımlılık ve psikolojik problemleri eş zamanlı yaşayan evsizlerin mevcut problemlerini barınaklarda çözemedikleri ve bu risklerin evsizleri sokaklarda daha da savunmasız bıraktığını ve mevcut problemlerin kronikleştiğini belirtmektedir (Pleace, 2016: 34).
- Zorlama olmadan aktif katılım: *Barınakların* niceliksel ve niteliksel handikapları ve geçiş evlerinin dayatmacı sisteminin aksine önce konut modelleri evsizlere belirli kuralları dayatarak onlardan bir şey beklememektedir. Aksine müdahale süreci yalnızca evsiz için değil aynı zamanda evsizle birlikte yürütülen bir süreçtir. Bu durum *seçim ve kontrol* prensibinin tamamlayıcısı olarak görülebilir. Sosyal hizmet ekseninde de müdahale planlamasının başlangıcı müracaatçının sürecin merkezinde ve aktif katılımıyla sürdürülmesidir. Zayıflıklara odaklanmak yerine güçlü yönlerin fark

edilmesi ve geliştirilmesi kalıcı konutların evsizlerin kişisel gelişimlerine yönelik faaliyetlerindendir (Pleace, 2016: 34-35).

- Kişi merkezli planlama: Önce konut modelinde hizmetler bireyleri standardize etmemekte ve her bireyi kendi karakteristiklerine/değer sistemine göre değerlendirmektedir. Bireyin biricikliğinden hareket eden kalıcı konut sistemleri müdahale programlarını oluştururken bireysel ihtiyaçları göz önünde bulundurmaktadır. Merdiven modelinin yarıştıracı ve entegrasyonu dayatan yapısının tersine önce konut modeli kişilere özgü içerikler üretmektedir (Pleace, 2016: 35).
- Esnek destek: Evsizlere sunulan hizmetler keskin ve net çizgilerle belirlenmiş kuralları bütününden oluşmamaktadır. Önceki prensiplerde de değinildiği gibi evsiz birey müdahale programının merkezinde yer almaktadır. Bireysel ihtiyaçların boyutu destek yoğunluğunun artmasına ve azalmasına neden olmaktadır. Esnek destek aynı zamanda kaynakların dengesiz dağıtımının önüne geçmektedir. Zira evsizlerin ihtiyaç duymadığı bir şeyi ona vermeye çalışmak kaynağın tahribatına neden olurken bir diğer müracaatçının o kaynaktan yararlanamamasına da neden olabilmektedir (Pleace, 2016: 36)

Önce konut modeli barınak ve basamak modellerine oranla daha hak temelli bir model olarak yorumlanabilir. Zira önce konut modelinin en temel prensibi evsizlerin kayıtsız şartsız kalıcı konutlara yerleştirilmesini esas almasıdır. Basamak modeliyle önce konut modeli üzerine karşılaştırma yapılan bir çalışmada, iki senelik izleme sonunda basamak modeli geçiş evlerinde kalan kişilerin nerdeyse çeyreğinin (%24) yeniden evsiz kaldığı gözlemlenirken önce konut modeli kalıcı konutlarında kalan kişilerin yalnızca %3'ü evsizliği yeniden deneyimlemiştir. Kalıcı konutlarda kalanların yaklaşık her on tanesinden sekizi (%78) düzenli bir konuta sahipken basamak modeli geçiş evlerinde yaşayanların yaklaşık üçte biri (%27) düzenli bir mesken edinebilmiştir. Bu süre esnasında kalıcı konutlarda kalan evsizler alkol ve madde kullanımını geçiş evlerinde kalan evsizlere oranla daha fazla azalmışlardır (O'Callaghan ve Tsemberis, 2004: 193).

Kalıcı konutlar kişilerin kötü alışkanlıklarını daha fazla azaltmanın yanında evsizlerin psiko-sosyal iyi oluşlarını da geçiş evlerine oranla daha fazla etkilemektedir. Önce konut modeli kalıcı konut evleri bağımsız apartman dairelerinde kalıcılık esasıyla yürütüldüğü için bir kurumdan ziyade bir yuva hissiyatı oluşturmaktadır. Bu da evsizlerin kendilerini bir yere ve gruba ait hissetmelerine imkân tanımaktadır. Aynı zamanda damgalanmanın

önüne geçerek evsizlerin üzerindeki psikolojik baskının azalmasına yardımcı olmaktadır. Evsizlerin iyi oluşları barınma ihtiyacı karşılandıktan sonra tedavi alma ve istikrarına da olumlu etki etmektedir. Kalıcı konutlar sayesinde kendisini (nispeten) düzenli bir hayatın içerisinde bulan evsizler yeni alışkanlıklar edinmekte yeni bir hayata hazırlama eğilimi göstermektedir. Ekonomik olarak basamak modelinden daha az maliyetli olan önce konut modelinde evsizlerin yaşama isteği, mutluluk oranları ve gelecek beklentileri daha yüksek bulunmuştur (Culhane, 2002: 308; Tsemberis ve Eisenberg, 2000: 490; Schutt ve Goldfinger, 1996: 383).

Bununla birlikte her iki model kendine ait karakteristiklere sahiptir ve operasyonel hedefleri birbirinden farklıdır. Bu yüzden uygulandıkları dönemin koşullarına göre her ikisi de olumlu sonuçlar vermektedir. Burada düşünülmesi gereken hangi modelin daha iyi olduğundan ziyade ilgili ülkenin evsizlerin sayıları, profilleri ve ihtiyaçlarına en uygun modelin seçilmesidir. Bunlar da elbette ülkelerin sahip olduğu sosyo-ekonomik kaynaklarla bağlantılıdır. Basamak modeli evsizleri standart bir kalıpta değerlendirdiği için başarı oranı daha düşüktür ve bu standardizasyon daha fazla maliyetlidir. Bunun yanında daha katı kurallar içerdiği için müdahale programları daha nettir, problemlerin çözümü daha kolaydır ve evsizler dâhil oldukları sistem içerisinde daha fazla sosyalleşmektedirler (Tainio ve Fresrikson, 2001: 185).

Önce konut modeli daha az maliyetli ve daha esnek koşullarda hizmet sunduğu için tedavi ve rehabilitasyon uygulamaları öncelikli hedefler arasında değildir. Zira öncelikli amaç konuttur. Önce konut hizmetlerinin uygulandığı yerlerde sosyo-ekonomik kaynaklar yeterince iyi değilse ve bu kaynaklar evsizlere sunulamıyorsa evsizlerin ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanması mümkün olmayabilir. Bu durumda sadece konut temini sağlanarak evsizler dış tehlikelerden korunur ve kendilerini güvende hissederler (Busch-Geertsema vd., 2010: 70-73; Atherton ve McNaughton, 2008: 291).

1.5.3. Evsizlere Yönelik Hizmet Veren Kurum ve Kuruluşlar

Bu başlık altında tarihsel süreçte evsiz, kimsesiz, sokakta kalan, yaşayan, çalışan, çalıştırılan ve/ya dilenen sosyal gruplara yönelik hizmet veren kurum ve kuruluşlar incelenmiştir. Bu inceleme yapılırken zamansal olarak erken dönem Batı menşeli kurumlar, Osmanlı Dönemi kurumları ve modern dönem Türkiye'si içerisinde yer alan kurumlar olarak bir sınıflandırma yapılmıştır. Ayrıca modern dönem Türkiye'sinde

hizmet veren kurum ve kuruluşlar da kendi içerisinde merkezi yönetim uygulamaları, yerel yönetim uygulamaları ve sivil toplum kuruluşlarının uygulamaları olarak tasnif edilmiştir.

1.5.3.1. Erken Dönem Batı Menşeli Kurum ve Kuruluşlar

Erken dönem Batı menşeli sosyal hizmet kurumları mikro ölçekte psiko-sosyal ve ekonomik gelişimleri hedeflerken makro ölçekte ise toplumsal değişim faaliyetleri yürütmüşlerdir. Bu faaliyetler yürütülürken merkezi hükümetler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, bölge halkı ve o bölgede yer alan diğer paydaşlar işbirliği içerisinde hareket etmişlerdir (Buz ve Ayyıldız, 2018: 189).

Yirminci yüzyılın başlarında, Avrupa ve Amerika kıtasında ve yerleşim evleri (settlement house), komşuluk merkezleri (neighborhood centers) gibi farklı isimlerle hizmet veren toplum merkezleri öncelikle yoksullara ve dezavantajlı gruplara hizmet vermiş ve bugünkü yerleşim evleri hareketinin başlangıcını oluşturmuşlardır (Karataş, 1999: 16). Komşuluk merkezleri, bulunduğu yere göre farklı tiplerde ve birçok merkezi bir arada toplamış, bu sebeple kimi zaman aile merkezleri olarak da anılmıştır (Poole ve Colby, 2002: 144). Bu yönüyle toplum merkezlerine ve/ya komşuluk merkezlerinin günümüz sosyal hizmet merkezlerine benzediği söylenebilir (Koerin, 2003: 56).

Yerleşim evleri hareketi, çoğunluğu kent merkezlerinde olacak şekilde 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında olmak üzere pek çok yerleşim biriminin kurulmasıyla önem kazanmıştır. Hızlı endüstriyelleşme, artan göç nüfusu, kaynakların dengesiz dağılımı ve ortaya çıkan barınma problemi yerleşim evleri hareketinin hızla büyümesine zemin hazırlamıştır. Yerleşim evlerinin temel amacı toplumda sosyo-ekonomik olarak alt sınıfta yer alan ve psiko-sosyo-ekonomik ihtiyaçları karşılanamayan insanların bu ihtiyaçlarını gidermek ve işlevselliklerinin artırılmasıdır. Bu yönüyle yerleşim evleri acil hizmet sağlama ve sosyal değişimi önceleyen kurumlar olarak nitelendirilebilir (Koerin, 2003: 59).

Gerek yerleşim evleri gerekse komşuluk merkezleri bireysel ve toplumsal ihtiyaçların giderilmesinden toplumsal adalet, kalkınma ve refah eylemlerinin sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede hizmet sunmuşlar ve hakların savunuculuğunu üstlenmişlerdir (Estes,1997: 47). Süreç içerisinde isimleri değişse de amaçları ve savundukları değerler değişmemiştir. Bu kapsamda geçmişte yerleşim evi/toplum merkezi olarak hizmet sunan

kurum/kuruluşları iki temel sütun üzerinde incelemek mümkündür. Bu kurumlar İngiltere’de açılan Toynbee Hall ve ABD’de açılan Hull House’dır.

1.5.3.1.1. Toynbee Hall

Toynbee Hall, yerleşim evleri hareketinin ilk kuruluşudur. Samuel Barnett tarafından 1884 yılında ve Londra’da kurulan Toynbee Hall kendinden sonra gelen/gelecek kurum ve kuruluşların başlangıç noktası olmuştur (Trolande, 1987: 3). Toynbee Hall üç temel amaç etrafında kurulmuştur. Bu amaçlar; yoksulların eğitim ve kültürel gelişiminin sağlanması, içinde yaşadıkları koşulların düzenlenmesi konusunda ilgili tarafların bilgilendirilmesi ve işbirliği ile sağlık ve sosyal konularda farkındalık yaratılması ve çözümlerin üretilmesidir (Watts, 2014: 3-4). İlerleyen süreçlerde Toynbee Hall’un içerisinde temel yaşam becerilerine dair eğitim ve meslek edindirme kursları da verilmeye başlanmıştır (Knight, 2014: 97). Bu faaliyetler doğrultusunda Toynbee Hall’un üst ve alt kesim arasında kültürlenme sağlayarak sosyal ilişkilerin düzenlenmesi ve ihtiyaç sahiplerinin topluma entegrasyonunu sağlamayı ve ortak bir toplumsal bilinç oluşturulmayı hedeflediği söylenebilir (Reinders, 1982: 43).

Dar anlamda mahalle odaklı ve mahalle sakinlerinin yaşam koşullarını iyileştirmeye odaklanan bir hizmet modeli olan Toynbee Hall kendi döneminin hâkim hayırseverlik anlayışından farklı bir kimlikle faaliyet yürütmüştür (Burke, 2010: 77). Toynbee Hall’da yaşayan üniversiteli gençlerin müracaatçılarıyla iç içe yaşayarak önemli gözlemlerde bulunması ve yoksulluğun yapısal nedenlerine odaklanılarak çözüm stratejilerinin geliştirilmesi Toynbee Hall’un yalnızca mikro ölçekli değil aynı zamanda makro ölçekte hizmet, araştırma ve sosyal politika üreticisi, savunuculuk temelli bir eylem merkezi görevi üstlendiğini de ortaya koymaktadır (Trolande, 1987: 6). Uygulama çeşitliliği ve eylem planlamaları açısından Toynbee Hall’un kendinden önceki hayırseverlik uygulamalarından farklı olduğu söylenebilir. Önceki yıllarda yapılan hayırseverlik faaliyetleri yalnızca hayırsever kişilerin ihtiyaç sahibi kişilere yalnızca gönlünden koptuğu için yardımda bulunmasına dayanıyorken Toynbee Hall’da yardım edenler ve ihtiyaç sahipleri problemlere ilişkin çözümleri birlikte üretmiştir. Toynbee Hall’un genç ve idealist çalışanları ihtiyaç sahiplerinin temel yaşam şartlarının iyileştirilmesinden psiko-sosyal ihtiyaçlarına kadar başta yerel yönetimler olmak üzere çeşitli kurum ve

kuruluşların yöneticileri üzerinde baskı oluşturarak sosyal reformların geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır (Estes, 1997: 51).

Toynbee Hall çatısı altında faaliyete geçen eğitim programları, meslek edindirme kursları, hayat ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çalışma saatleri ve ücretleriyle ilgili düzenlemelerin yapılması, konut ve çevre düzenlemelerinin yapılması, altyapı ve sağlık koşullarının iyileştirilmesi, ulaşım hizmetlerinin genişletilmesi gibi faaliyetler Toynbee Hall'un hak temelli anlayışla ve sosyal adalet misyonuyla hareket ettiğini göstermektedir (Wagner, 2006). Sağlamış olduğu pek çok hizmet sonucunda Toynbee Hall politik aktivizm faaliyetleriyle birlikte yeni yapısal reformlara referans olmuş, başta İngiltere ve ardından dünyanın birçok yerinden insanı etkilemiş ve hayırseverlik faaliyetleri yürüten pek çok ziyaretçiyi bünyesinde ağırlamıştır. Bu ziyaretler dünyanın farklı yerlerinde Toynbee Hall ve türevleri olarak nitelendirilebilecek yeni kurum ve kuruluşların açılması ve ihtiyaç sahiplerine hizmet vermesine imkân sağlamıştır. Bu ziyaretlerin en önemlilerinden birisi hiç şüphesiz Amerikalı Jane Addams'ın İngiltere ziyaretidir. Jane Addams bu ziyaret sırasında Toynbee Hall'u ziyaret etmiş ve bu oluşumdan oldukça etkilenmiştir. Ülkesine döndükten sonra bu Toynbee Hall'un bir benzerini kendi ülkesinde yapma düşüncesini harekete geçirmiştir.

1.5.3.1.2. Hull House

Hull House, Chicago'nun göçmen nüfusun yoğun olduğu bir yoksun mahallede 1889 yılında Laura Jane Addams ve Ellen Gates Starr tarafından kurulmuştur ve Chicago'da kurulan ilk yerleşim evi olma özelliği göstermiştir (Addams, 1893: 1). Hull House'nin kurulduğu yer olarak Chicago'nun o dönemki kentleşme deneyimi yoksullara, göçmenlere, evsizlere ve ihtiyaç sahibi farklı gruplara yönelik sosyal yardım ve sosyal hizmet modellerinin şekillenmesi açısından önemli bir yerde durmaktadır. Chicago'nun hızlı makineleşmesi ve yoğun kitlesel göç bir süre sonra mevcut kaynakların insanlara yetmemesine neden olmuş, bu durum bir süre sonra göçmenler için barınma problemini de doğurmuştur. Chicago'nun kentleşme deneyimi o döneme dair her ihtiyacı karşılayamadığı için yaşanan yerlerde sağlıklı yaşam koşulları, barınma, hijyen, ulaşım, altyapı sistemi, temiz içme suyu gibi sosyal problemler görülmeye başlanmıştır (Kaya, 2017: 80-81; Smith, 2000: 67-68). Kiraların yüksek olması birkaç ailenin birlikte yaşamasını gerektirmiş ve aile ekonomisine katkı gerekliliği çocukların çalışmasına

neden olmuştur. Kısa zaman aralıklarında bu kadar toplumsal aksiyonu kaldıramayan Chicago’da suç, çeteleşme, işçi haklarının ihlali, evsizlik, çocuk işçiliği, sınıfsal çatılmalar gibi olumsuz gelişmeler yaşanmaya başlamıştır (Kaya, 2011: 368-369).

Hull House, amaç itibariyle Toynbee Hall’dan esinlenerek kurulsa da yapı ve içerik itibariyle Amerikan toplumuyla uyuşacak bir formda ve hizmet modeliyle hayata geçmiştir (Schlup ve Ryan, 2003:186-187). Amerikanın ve özellikle Chicago’nun toplumsal bozulma ve yozlaşmayla karşı karşıya olduğu süreçte Hull House’ler; “daha yüksek kentsel ve sosyal yaşam için bir merkez sağlamak; eğitim amaçlı ve hayırsever kurumlar oluşturmak ve sürdürmek, Chicago’nun endüstriyel bölgelerindeki koşulları araştırmak ve iyileştirmek” gibi amaçlar etrafında kurulmuştur (Linn, 2000: 110).

Hull House’da yürütülen faaliyetler sosyal, eğitim, yardımseverlik ve yurttaşlık faaliyetleri olarak dört ana başlıkta incelenebilir (Britannica, 2020). Bu başlıklar altında ücretsiz sağlık hizmetleri, fabrika işçilerine yemeklerin yapıldığı mutfak, okula giden çocuklar için okul sonrası eğitim programları ve kütüphane, çalışan annelerin çocukları için kreş ve oyun grupları, el sanatları atölyeleri, dikiş-nakış kursları, tamir atölyeleri, müzik okulları, vatandaşlığa kabul ve vatandaşlık dersleri, matematik, Amerikan tarihi, yabancı dil, psikoloji, teknik resim atölyeleri ve kişisel bakım gibi eğitim paketleri gibi faaliyetler bulunmaktadır (Degaan, 2005: 40). Hull House kapsamında kurulan istihbarat bürosu ise göçmenlerin (başta barınma olmak üzere) ihtiyaçlarının tespiti ve temini konusunda gerekli yerlerle iletişim kurma noktasında aktif faaliyet yürütmüştür (Britannica, 2020).

Hull House kendi içerisinde pek çok hizmet içeriğine sahip olmakla birlikte toplumsal farkındalık ve toplumsal aksiyon konularında da aktif faaliyetler yürütmüştür. Sivil toplum kuruluşlarının toplantıları için ev sahipliği yapacak konferans salonları tahsis edilmiş, bu konferanslara politikacı, akademisyen, gazeteci ve din adamları gibi toplumda sözü geçen pek çok insanın katılımı sağlanmıştır. Bu durum Hull House’da kalan ve Hull House’nin içerisinde bulunan mahalle sakinlerinin politikacı, akademisyen, gazeteci ve din adamları kişilerle tanışmasına ve problemlerine ilişkin çözüm önerilerinin tartışılmasına imkân tanımıştır. Mesleki eğitim ve yardım, ağaç oymacılığı, atletizm, kadın kulüpleri ve genç vatandaşlar kulübü gibi kulüpler de Hull House kapsamında yürütülen uygulamalardan bazıları olarak dikkat çekmiştir (Park, 2007: 761; Lageman, 1994: 1).

1.5.3.2. Osmanlı Dönemi Kurum ve Kuruluşları

Türk Devletleri ve Türkiye coğrafyası için kimsesiz, muhtaç ve/ya evsiz gibi sosyal gruplara yönelik hizmetler İslamiyet öncesini de kapsamakla birlikte eski bir sosyal yardım geleneğinden gelmektedir. Batıdaki profesyonel bir meslek inşası ortaya çıkana kadar Anadolu'nun sosyal yardım anlayışı dini ve geleneksel bir kimlikle yürütülmüştür. Batı'da hayırseverlik, ihtiyaç temelli ve hak temelli paradigma değişiminin gerçekleştiği yıllar Türk tarihinde Osmanlı Devletinin son yıllarına tekabül etmektedir. Karataş (1999: 24)'a göre toplum merkezleri Avrupa ve Amerika kıtasında 20. yüzyılın başlarında kurulmaya başlanmıştır. Buna karşın bu başlık altında sunulan kurumların çoğunun 20. yüzyıla gelinmeden kurumsal boyutuyla hizmet vermiş olması Osmanlı Devleti'nde sosyal yardım faaliyetlerinin aktif şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti'nde kurumsal manada ilk örneklerin ıslahhanelerle başladığını söylemek mümkündür. Islahhaneler yetim, öksüz ve/ya aileleri tarafından bakılamayacak durumda olan fakir müslim ve/ya gayri müslim çocukların barınma hizmeti başta olmak üzere kendilerine temel eğitimle birlikte mesleki eğitim verildiği yatılı kurumlardır. Islahhânelerde eğitim ve üretim arttıkça elde edilen gelirlerle birlikte öğrenci sayılarının artırılması hedeflenmiş, asıl hedef ise daha çok yetim ve kimsesiz çocuğun barındırılması ve meslek sahibi yapılarak üretken, örnek bireyler olarak topluma kazandırılması olmuştur (Fida, t.y.). İlk ıslahhâne Tuna Valisi Midhat Paşa tarafından 1863 yılında Niş'te açılmıştır. Islahhânenin verimli eğitimler vermesi neticesinde sayıları artmış, Niş'te açılan ıslahhâneyi 1864 yılında Ruşçuk ve Köstence'de açılanlar takip etmiştir. Barınma, giyinme, yemek, sağlık, mesleki eğitim ve teknik eğitim gibi imkânlarıyla ıslahhâneler birkaç yıl içerisinde Anadolu ve Rumeli içerisinde pek çok vilayette faaliyete başlamıştır. İlk açıldığında yalnızca erkekler için hizmet veren kurum daha sonra müstakil şekilde kızlara yönelik olarak da açılmıştır (Öztürk, t.y.).

Darülaceze Nizamnameyi Dâhilîsi (1895) sonucunda inşa edilen Darülaceze geçimini sağlayamayan, bakacak kimsesi olmayan, sokakta yaşayan ve/ya sokakta yaşama riski bulunan, dilenen kişiler için inşa edilmiştir (Darülaceze Başkanlığı, t.y.). Başlangıçta evsizlerin ve dilencilerin barınma, ıslah ve eğitimi için kurulması planan Darülaceze savaş sonrası göçlerden sonra faaliyet alanlarını genişletilmiş ve kurumun kapsamı yalnızca sokakta yaşayan ve dilencilerle sınırlı tutulmamış, çocukların ve yaşlıların da hizmet aldığı bir sosyal hizmet kuruluşu olmuştur (Yazıcı, 2007: 44).

Darülaceze, II. Abdülhamid'in en önemli hayır kurumu ve İstanbul'un modern anlamda ilk sosyal refah kurumu özelliği taşımaktadır (Demirci-Akyol, 2013: 40). Darülaceze doğrudan yoksullukların barınma hizmeti aldığı bir ev/kurum olarak görülmemelidir. Darülacezenin içerisinde hastane, koğuş, atölye, okul, kreş ve ibadethane gibi çeşitli kollarla faaliyet gösteren imkânlar bulunmaktadır (Özbek, 2006: 44). Kapasitesi zamanda bin kişiyi bulan Darülaceze yalnızca yoksulluğu önlemek için değil kişilerin mesleki eğitim aldığı, kendilerini geliştirdiği ve istihdama ve dahi yeniden hayata katılmaları için onlara yol açan bir köprü vazifesi görmüştür. Bu özellikleriyle günümüzde aktif istihdama katılıma yönelik mesleki beceri ve eğitim kurslarına benzetilebilir (Dilik, 1971: 57).

Osmanlı Devleti'nde 20. yüzyılın başlarında sokakta yaşayan, yetim, öksüz ve fakir çocukların sayısı bir hayli artması neticesinde ıslahhane tarzında yeni bir kurum olarak 1903 yılında Darülhayr-i Ali açılmıştır. Darülhayr-i Ali'nin açılmasının altında "cins ve mezhep ayrımı gözetmeksizin bütün yetimlerin barındırılması ve okutulup öğretilmesi..." düşüncesi yatmaktadır. Kurumun ismi önceleri darüleytam olarak ilan edilse de kurumu bizzat padişah kurduğu ve himaye ettiği için sonuna Ali kelimesi getirilerek Darülhayr-i Ali olarak isimlendirilmiştir (Fikriyat, 2020). İnşası 1900 yılında başlayan bu yatılı okul 1903 yılında eğitim ve öğretime başlamış, okuldan hizmet alan yetimlere gelecek hayatlarını kazanabilecekleri bir meslek edinme imkânı da sunmuştur. İlerleyen yıllarda Darülhayri Alinin kızlara özel olarak yeni bir yapılanmayla faaliyet göstermesi için Sultan II. Abdülhamid bizzat emir vermiştir (Okay, 1999: 492-49).

Darüleytamlar (yetimler yurdu, yetimhane), Balkan Savaşları sonrası Anadolu'ya yapılan göçler ve bu savaşlarda ailelerini kaybeden çocukların ve kadınların barınacak yer bulamaması neticesinde 1914 yılında açılan bir diğer kurumsal hizmetlerdendir (Demirci-Akyol, 2013: 43). Başta Darülacezenin yükünün azaltılması amacıyla açılan darüleytamlar öncelikle şehit yakınlarına daha sonra ise tüm yetimlere hizmet vermişlerdir (İpek, 1994: 232). Darüleytamların açılmasının bir diğer nedeni ise I. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi terk eden İngiliz, Fransız ve İtalyanların boşalttıkları yurt ve mekteplerdeki sahipsiz kalan çocukları himaye altına almaktı (Özbek, 2018: 76-78). Boşaltılan mektep, yurt vb. binalara el konularak bunlar dârüleytam haline getirildi ve savaşlar sebebiyle kimsesiz kalan çocuklar da İstanbul'da ve diğer bazı şehirlerde açılan bu müesseselere yerleştirilmiştir (Nuhoglu, t.y.).

1.5.3.3. Modern Dönem Kurum ve Kuruluşları

Türkiye’de ihtiyaç sahibi, engelli, çocuk, kadın, yaşlı gibi dezavantajlı sosyal gruplara yönelik müstakil mevzuat metinleri ve kurumsal uygulamalar söz konusu olsa da evsizlere yönelik doğrudan bir uygulama bulunmamasına rağmen sosyal devlet kimliği gereğince evsizlere yönelik olarak hizmet sunan kurumların varlığı bilinmektedir. Türkiye’de evsizlik alanında başat sorumluluk merkezi yönetimde olmakla birlikte çıkarılan kanun ve yönetmeliklerle sorumlulukların bir bölümü yerel yönetimlere devredilmiştir. Bununla birlikte son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının da evsizlere yönelik çalışmalar ve hizmetler yürüttüğü görülmektedir.

1.5.3.3.1. Merkezi Yönetim

Türkiyede merkezi boyutuyla evsizliğe yönelik ilk adımların 1983 yılı ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’yla atıldığı söylenebilir. Bu kanun gereğince çeşitli riskler sonucu sokağın muhatabı haline gelme ihtimali olan çocukların kurum bakımına alınması ve burada barınma haklarının temin edilmesi sağlanmıştır. Bununla birlikte sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara hizmet vermek amacıyla 1997 yılında Ulus Çocuk ve Gençlik Merkezi ile Behice Eren Çocuk ve Gençlik Merkezi hizmete açılmıştır. Bu kurumların valilik onayı ile kış aylarında sokakta yaşayan evsizlerin barındırılmasına yönelik olarak 2008 yılı mayıs ayına kadar hizmet verdiği bilinmektedir (TBMM, 2010: 1-2).

İçişleri Bakanlığı tarafından ve 2003 yılında tüm illerin valiliklerine gönderilen “Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor” isimli genelgenin kavramsal olarak “evsizliği” içeren ilk metinlerden biri olduğu söylenebilir. Bu genelge ile her ilde en az bir tane barınma evinin açılması, sokakta kalan/yaşayan ya da kalacak imkânı olmayan ve sokağa düşme riski bulunan kişilerin bu evlerden hizmet alması hususu açıkça belirtilmiştir. İlgili eylemlerin sorumluluğu ise merkezi idare ile birlikte mülki/mahalli idareler ve sivil toplum kuruluşlarına verilmiştir (Emek ve Adalet Platformu, 2011).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının (o günkü adıyla) 2017 yılında tüm illere göndermiş olduğu genelge de 2003 yılında yayınlanan “Türkiye’de Evsizlere Dair Rapor”a benzer şekilde sokakta kalan/yaşayan kişilerin tespit edilerek barınma merkezlerine intikallerinin sağlanmasını içermektedir. Bu genelge kapsamında barınma evlerine alınan evsizlerin barınma, gıda, hijyen ve giyim gibi ihtiyaçlarının karşılanması

için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları da görevli kılınmış ve gereken önlemlerin alınması vurgulanmıştır (Yeter, 2018: 41).

Tüm dünyayı etkisi altına alan ve COVID-19 salgınının Türkiye’de de hissedildiği 2020 yılında evsizlere yönelik olarak tedbir kararları Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından tüm il müdürlüklerine iletilmiş ve “Evsizlere Konaklama Projesi” kapsamında alınması gereken önlemler açıklanmıştır (ÇSGB, 2020). Bu genelge ile ilk olarak evsiz kişilerin tespiti ve ardından illerde bulunan kamu misafirhanelerine yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca COVID-19 salgınının yayılmasının önlenmesi ve bulaşma risklerini azaltmak için evsizlerin temizlik, sağlık, gıda, giyim vb. ihtiyaçları düzenli olarak takip edilmiştir (ÇSGB, 2020).

Türkiye’de evsizlik problemine yönelik hizmetler incelendiğinde genel olarak merkezi yönetimin il müdürlüklerini ve diğer yerel yönetimleri harekete geçirdiği söylenebilir. Bu konu dışardan bakıldığında merkezi yönetimin konunun çözümüne ilişkin kalıcı uygulamalardan ziyade geçici, mevsimlik (sezonluk) hizmet uygulamaları yaptığı yorumunu doğurmaktadır (Gürel, 2023). Bu yorum makul gerekçeler içerse de Türkiye’de evsizlerin sayısının tam olarak bilinmemesi, evsizleri tespit edecek bir veri tabanı eksikliği ve evsizlerin daha çok yoğun nüfuslu şehirlerde yaşamaları merkezi yönetimin her ilde bir uygulama yapmasının önüne geçmektedir. Bu nedenle merkezi yönetim evsizlere yönelik hizmetler konusunda yerel yönetimlere sorumluluk vermiş ve hem 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu hem de 5393 sayılı Belediyeler Kanunu’yla birlikte barınma merkezlerinin inşa edilmesi, evsizlerin tespiti ve ihtiyaç halinde evsizlerin barınma merkezlerine alınması gibi görevler yerel yönetimlere verilmiştir.

1.5.3.3.2. Yerel Yönetimler

Türkiye’de yerel yönetimler Cumhuriyet sonrası batılılaşmanın etkisiyle gelişim göstermiş mekanizmalardır. Yerel halkın biricikliği, kültürel farklılıklar, bölgesel kalkınma gibi değişkenlerin farklı problemleri ortaya çıkardığı ve farklı problemler için de farklı çözümler gerektiği için yerel yönetimler en az merkezi yönetim kadar aktif bir unsur olarak görülmektedir (Kaya, 2017: 45).

Yerel yönetimler ölçeğinde yerel evsizlik plan ve programlarının geliştirilmesi son yılların önemli konularını oluşturmaktadır (Gürek, 2023; Misrha, 1999: 108). Birçok ülke

evsizlik konusunda yerel politika ve stratejileri zorunlu tutmuştur. Her ülkenin karakteristikleri farklı olduğu için evsizliğe ilişkin çözüm yöntemleri farklılık gösterse de temel hedef müracaatçı ihtiyaçlarını belirlemek ve evsizlerin toplumsal işlevselliklerinin artırılmasıdır. Bazı durumlarda kaynak eksikliği, personel niteliği ve kurumlararası işbirliği problemleri gündeme gelse de evsizlik problemi söz konusu olduğunda yerel yönetimlerin faydaları oldukça fazladır (Fitzpatrick, Kemp ve Kinker, 2000: 43-44).

Yerel yönetimlerin sosyal hizmet birimleri çok çeşitli ve kapsamlı olmakla birlikte bu araştırmanın temel ekseninin evsizlik olması yerel yönetimin barınma hizmetlerinin ön planda tutulmasını gerektirmektedir. Türkiye’de barınma hizmetleri yerli/yabancı fark etmeksizin dışarıda kalmış, sokakta yaşayan ve barınacak/ikamet edecek bir yeri olmayan kişilere sunulan kısa süreli hizmetlerdir. Genç (2009: 65-67)’e göre yerel yönetimlerin barınma merkezlerinde kalan kişiler daha çok kısa süreli sokakta kalmış, ağır engelli olmayan ve kendi öz bakımını yapabilecek yetkinliğe sahip, madde bağımlılığı ve fuhuş gibi olaylardan uzak kişilerden oluşmaktadır.

Yerel yönetimlerin barınma merkezlerinde temel haklardan biri olan barınma hakkıyla birlikte kişilere giyim, yemek, temizlik, iş imkânı ve aileye geri dönüş için aracılık ve danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Yerel yönetimlerdeki bu hizmet çeşitliliği evsizlik konusunda da yerel yönetimleri oldukça önemli bir yere koymaktadır. Bu nedenle yerel yönetimlerin nicelik ve nitelik açısından desteklemek evsizlik probleminin çözümünde önemli görülmektedir (Ergün ve İlhan, 2010: 85).

Bu başlık altında Türkiye’de yerel yönetimler bünyesinde sunulan barınma hizmetleri araştırmacının erişebildiği dökümanlar kapsamında sunulmuştur. Bu durum Türkiye’de başka şehirlerde barınma hizmeti verilmediği şeklinde yorumlanmamalıdır. Hem şehirleşme potansiyeli hem de gayri resmi sayıların işaret etmesi neticesinde günümüzde evsizlerin sayısının gelişmiş şehirlerde daha fazla olduğu düşünülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında doğudan batıya doğru gidildikçe cemaat tipi ilişkilerden cemiyet tipi ilişkilere geçişin etkili olduğu da söylenebilir.

Türkiye’nin kısmen nüfusu daha az ve kırsal olarak addedilebilecek bölgelerinde bir sosyal problem ortaya çıktığı gibi sıcak aile/toplum ilişkileri bu problemleri resmi mekanizmalara aktarmadan çözebilmektedir. Bunun aksine şehirleşme ortamı arttıkça nüfusun çoğunluğu hem bireysel hem de kültürel özellikleri değiştirmekte ve daha fazla bireyselleşen bir toplum kimliği açığa çıkmaktadır. Bu sebeple evsizlerin kırsal

alanlardan daha çok kentsel alanlarda yaşadığı yorumu yapılabilir. Bu başlık altında evsizlere yönelik yerel yönetim hizmetleri örnekleri Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, Bursa Büyükşehir Belediyesi ve İzmir büyükşehir Belediyesi üzerinden verilmiştir.

1.5.3.3.2.1. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi¹

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin barınma hizmetleri 2005 yılından itibaren uygulanan yerel yönetim hizmetleri arasında yer almaktadır. Barınma merkezinin amacı 18 yaş ve üzeri olup çeşitli nedenlerle barınma ihtiyacı duyan müracaatçılara temel barınma ve özelde ise barınmayla birlikte diğer psiko-sosyal destek hizmetleri sunmaktır. Bu kapsamda barınma merkezlerinde müracaatçıların bakımlarının sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlık kontrollerinin düzenli olarak yapılması, sosyal ilişkilerini geliştirecek aktivitelerin planlanması ve uygulanması, becerilerin geliştirilerek işlevselliklerinin artırılması hedeflenmektedir (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Barınma Hizmeti Yönetmelik, 2021).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin barınma hizmetleri iki farklı hizmet modeli çatısında sunulmaktadır. Bunlardan ilki yatılı barınma merkezidir ve 2023 yılı itibarıyla Kocaeli ili içerisinde biri İzmit (Kuruçeşme) ve bir diğeri Gebze'de olmak üzere iki adet barınma merkezi bulunmaktadır. İzmit'te bulunan barınma merkezi mimari açıdan yurt tipi bir barınma merkeziyken Gebze'de bulunan barınma merkezi ise merkezi ve cadde üzerinde olacak şekilde otel tipi bir görünüme sahiptir.

İzmit'in merkezinde bulunan barınma merkezi şehir merkezine oldukça yakın, evsizlerin gün içerisinde kısa süre içerisinde gidip gelebileceği bir mesafeye sahiptir. Bu durum evsizlerin barınma merkezi içerisine sıkışıp kalmamasına ve sosyalleşmek adına şehir merkezine gitmelerine imkân tanımaktadır. Gebze'de bulunan barınma merkezi ise Gebze ilçe merkezine oldukça yakın, cadde üzerinde ve araçların sıklıkla geçtiği bir konumdadır. Bu durum ise İzmit'teki barınma merkezine benzer şekilde müracaatçılar için erişim kolaylığı sağlamaktadır.

¹ Bu araştırmanın saha çalışması Kocaeli ili içerisinde yer alan iki barınma merkezi ve bir gündüzlü bakım evinden hizmet alan müracaatçılarla gerçekleştirildiği için bu bölümde sunulan teorik bilgiler araştırmacının gözlemlerine dayanmaktadır. Bu sebeple bu başlık altında sunulan bilgilerin kaynak gösterilerek kullanılması önerilmektedir.

Barınma merkezi; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı bünyesinde bulunan barınma merkezlerinde evsiz, kimsesiz ve asgari seviyede hayatını sürdürme konusunda problemler yaşayan vatandaşların, problemleri karşısında çözümler bulununcaya kadar yaşamlarını devam ettirebilmeleri sağlanmaktadır. Barınma merkezlerinde kadın ve erkeklere ayrı bölümlerde kalmak suretiyle hususi odalar ayrılmıştır. Barınma merkezlerinde temel olarak; barınma, giyim, yemek, her saat duş alma imkânı, kişisel bakım malzemeleri ücretsiz bir şekilde müracaatçılara sunulmaktadır. Müracaatçılar istihkakları bittiği takdirde kurumun idari birimine başvurarak yeni malzemeler temin edebilmektedirler. Yalnızca 2020 yılında barınma merkezlerinden toplamda 1930 kişi hizmet almıştır. Koronavirüs salgını sürecinde de tedbir elden bırakılmamış ve 44 olan yatak kapasitesi 91'e yükseltilmiştir.

Bir müracaatçının barınma merkezine alınması için bazı işlemlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlk olarak ilgili kişinin doğrudan kuruma başvurması ya da bu kişi için bir yönlendirmenin yapılması gerekmektedir. Ardından kurumlarda yer alan saha personelleri ilgili kişinin bulunduğu yere giderek bir görüşme gerçekleştirmektedir. Kurum personelleri ilgili kişinin ihtiyaç sahibi olduğu konusunda mutabık kalırlarsa bu kişinin barınma merkezine alınmasına yönelik olarak bir süreç başlatmaktadırlar. Müracaatçı öncelikle hastaneye götürülmekte ve burada ilk sağlık taraması yapılmaktadır. Herhangi bir sağlık problemi/ihtiyacının olması halinde tedavi işlemi gerçekleştirilmektedir. Müracaatçının hijyen ihtiyacı olması durumunda ise temizliği hastanede sağlanmakta ve ilgili kişi barınma merkezine götürülmektedir.

Kurum personelleri barınma merkezine kabulü sağlanan kişiyle bir görüşme yaptıktan sonra ilgili kişiye barınma merkezinde kalması için belirli bir süre verilmektedir. Bu süre zarfında müracaatçının evsizlik durumu sona ermezse yeni bir görüşme yapılarak barınma süresi uzatılmaktadır. Bu güne kadar herhangi bir müracaatçının süre sona erdikten sonra doğrudan ilişkisinin kesilmesi gibi bir durum görülmemiştir. Aksi şekilde bazı müracaatçıların ise barınma merkezinden ayrıлып yeni bir düzen kurduktan sonra durumları kötüye gittiği takdirde ikinci kez barınma merkezlerine dönüşleri söz konusu olmuştur.

Barınma merkezleri içerisindeki önemli hususlardan biri de bu kurumlarda uyulması gereken kuralların olmasıdır. Bu kurallar içerisinde en belirgin olanı alkol ve/ya uyuşturucu madde kullanmamak ve süregelen bir psikolojik rahatsızlığa sahip olmamaktır.

Ayrıca müracaatçı öz bakım ihtiyaçları konusunda başkasına bağımlı olmamalıdır. Bu tip özellikleri olan müracaatçıların barınma merkezinden hizmet alması mümkün değildir. Zira madde bağımlılığı bulunan, süregelen psikolojik rahatsızlıkları olan ve öz bakımını kendisi sağlayamayan kişilerin kurumlarda diğer müracaatçıları risk altında bırakabilecek tepki ve davranışları olabilmektedir.

Maddenin vermiş olduğu zihinsel bulanıklık kişileri kendilerinin istemedikleri eylemleri gerçekleştirmeye itebilir. Bu sebeple ileri derecede madde bağımlılığı olan kişiler Kocaeli Büyükşehir Belediyesine ait barınma hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar. Bunun yerine Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin bünyesinde bulunan ve madde bağımlılıklarının yataklı kurum ve bakım hizmeti aldığı ikincil bir hizmet olan *Tazelenme Merkezi* bulunmaktadır. Buradan hizmet alan kişiler doğrudan evsizler olmamakla birlikte madde bağımlısı olan evsizlerin de bağımlılıktan kurtulmak amacıyla Tazelenme Merkezine intikalleri sağlanmaktadır. Ocak 2023 itibariyle yatılı danışan kabulüne başlanan merkezde, bireysel ve grup terapileri, psiko-eğitim oturumları, 12 basamaklı iyileştirme programı, manevi değerler eğitimi, sosyal ve kültürel faaliyetler ile aile eğitimleri gibi hizmetler sunulmaktadır.

Gündüzlü bakımevi ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin evsizlere yönelik sunmuş olduğu ikinci hizmet modelidir. Gündüzlü bakım evlerinde barınma merkezlerinden farklı olarak yalnızca yatılı bakım hizmeti verilmemektedir. Bunun haricinde günde iki öğün yemek, duş, temiz kıyafet, belirlenen bir günde ve ayda bir kere olmak üzere kuaför hizmeti müracaatçılara ücretsiz bir şekilde sunulmaktadır. Buradan hizmet alan evsizlerin çoğu kronik evsiz olarak adlandırılacak evsizlerdir ve uzun yıllar süresince sokaklarda yaşamaktadırlar. Bu evsizlerden bazıları kurumlara yönlendirilmelerine rağmen ileri derecede madde bağımlısı oldukları için kuruma adapte olmakta güçlük çekmiş ve sokaklara geri dönmüşlerdir. Kronik evsizlerin mekânsal olarak kendilerini belirli bir yere ait hissetmemeleri de kurumlara adapte olmalarının önüne geçmektedir. Zira bu kişiler uzun yıllardır sokaklarda yaşadıkları için kapalı alanda kalamama durumları da söz konusudur. Gündüzlü bakımevlerinden hizmet almak için barınma merkezine kabul aşamalarının bir benzeri süreç uygulanmaktadır. Kurumda bulunan psikologla gerçekleştirilen görüşme sonrasında kişinin gündüzlü bakımevinden hizmet alması mümkün hale gelmektedir. Bununla birlikte kurum içerisinde vakit geçirirken kurallara

uyulmaması sonucu hizmetlerin belirli bir süre kesintiye uğraması ve ikincil/üçüncül tekrarlarından sonra hizmet kesintilerinin süresinin uzaması söz konusudur.

Türkiye’de evsizlere yönelik hizmetler bütüncül bir şekilde düşünüldüğünde Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin farklı model tipleriyle, farklı ilçelerde ve birden fazla sayıda hizmet sunuyor olması evsizlere/kimsesizlere yönelik hizmetlerin ciddi şekilde önemsendiğinin göstergesi olarak yorumlanabilir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin evsizlere yönelik tüm hizmet modellerinin diğer yerel yönetimlere örnek teşkil etmesi bu hizmetleri alacak müracaatçıların işlevselliklerinin ve yaşam kalitesinin artması amacına hizmet edecektir.

1.5.3.3.2.2. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmetleri

İstanbul, Türkiye’de evsiz popülasyonunun en çok olduğu şehirdir. Bu sebeple İstanbul’da yerel yönetimler bünyesinde 2000’li yıllardan bu yana evsizlerle ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Buna rağmen verilen hizmetlerin toplumsal gelişme ve problemleri sona erdirmeye niteliğinin oldukça düşük olduğu söylenebilir (Bekaroğlu-Doğan, 2018: 113). İstanbul’daki ilk barınma merkezi uygulamasının 2003 yılında Beyoğlu Kaymakamlığı tarafından açılan erkek evsizler evi olduğu söylenebilir. Erkek evsizler evi o günün şartlarıyla yılın her günü hizmet vermiştir. İlk açıldığında 18 kapasiteli olan erkek evsizler evi 2010-2012 yılları arasında tadilata alınmış ve 2013 yılında tamamen kapanmıştır (Birelma, 2014: 302).

İstanbul Valisi Ali Yerlikaya’nın (2019) talimatlarıyla 39 ilçe de Kaymakamlıklar ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından başlatılan “Kimse Dışarıda Kalmasın Misafir Edelim” uygulaması ile kış aylarında evsizler otel ya da pansiyonlarda ağırlanmıştır. 2023 yılı itibariyle ise İstanbul Valisi Davut Gül’ün evsizlere yönelik olarak otel ve pansiyon hizmetlerinden yararlanması için vatandaşları harekete geçirdiği ve 112 Telefon Hattı’nı aktif kullanarak evsizlerin kış aylarında mağduriyetlerinin giderilmesi konusunda gündem oluşturduğu bilinmektedir (NTV, 2023; İstanbul Valiliği, 2019).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin barınma hizmetleri sadece kış aylarını kapsayıcı niteliktedir. Barınma merkezlerinin temel amacı kış şartlarında zorluk yaşayan bireylerin mesken ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu kapsamda evsizler kolluk kuvvetleri aracılığıyla belirlenen spor salonlarına getirilmektedir. İlk işlem olarak sağlık kontrolleri yapılan evsizlerin barınma, yemek, giyecek, temizlik ihtiyaçları karşılanmaktadır. Her yıl

farklılaşan sayılarla birlikte 2021 yılında 3.356 kişi İstanbul Büyükşehir Belediyesinin barınma hizmetlerinden yararlanmıştır (İBB, 2021:243). Bunun yanı sıra barınma merkezlerinde kalmaları mümkün olmayan çeşitli sosyal gruplardan bireyler ise farklı sosyal hizmet kurumlarına yönlendirilmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal İşler ve Yardım Esasları Yönetmeliği kapsamında ve Sosyal Destek Amaçlı Nakdî Destekler birimi aracılığıyla evsizlere barınmanın haricinde tanı/tedavi, ilaç ve nakdi destek hizmetleri de sunulmaktadır. Ayrıca İstanbul’a göç ile gelmiş, sosyo-ekonomik olarak beklentilerini gerçekleştirememiş kişiler için memleketlerine geri dönmeleri amacıyla “tersine göç hizmeti” de verilmektedir. Bu destek doğrudan evsizlere yönelik olmasa da göç olgusunun bir süre sonra evsizlik risklerini beraberinde getiriyor olması ve göç eden kişilerin sokaklarda kalma risklerinden dolayı “aday evsiz” olmaları bu hizmeti anlamlı kılmaktadır (İBB, 2021: 225). İstanbul Büyükşehir Belediyesinin bir diğer barınma hizmeti kolu ise Darülaceze Müdürlüğü bünyesindeki kurumlardır. Darülaceze Müdürlüğü bünyesindeki birçok kurum her yıl binlerce insanın barınma haklarını kullanabilmelerine aracı olmaktadır. (İBB, 2021: 243).

1.5.3.3.2.3. Ankara’da Evsizlere Sunulan Hizmetler

Ankara’da evsizlere yönelik hizmetlerin 2003 yılında tüm illere iletilen genelgeyle birlikte başladığı söylenebilir. TBMM İnsan Hakları Komisyonunun 2010 yılı incelemesi sonucunda Ankara Valiliği ve Ankara Büyükşehir Belediyesi olmak üzere diğer bütün kamu kurumlarına evsizler için süreklilik arz eden faaliyetlerde bulunulması gerektiği talimatı verilmiştir. Bu doğrultuda Ankara Valiliği tarafından “kimsesizler oteli”, Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ise “barınma evleri” ve AŞTİ’de evsizler için pek çok sosyal hizmet uygulamaları yürütülmüştür (Orhan-Yılmaz, 2017: 48).

Bir kişinin 2010 yılında TBMM İnsan Hakları Komisyonuna başvurusu neticesinde AŞTİ’de yaşayan/kalan evsizlerin yaşam koşulları iyileştirilmiş ve ildeki barınma merkezleri sayısı artırılmıştır. Süreç esnasında 200 evsize ulaşılması Ankara’da olan evsizlerin sayısının ciddi bir boyutta ve kamu ölçeğinde ele alınmasına fırsat tanımıştır. Bu noktada AŞTİ’nin bir barınma merkezi olmadığı ve AŞTİ’nin barınma ihtiyacını karşılayan bir fonksiyonunun da olmadığı vurgulanmalıdır. Evsizler AŞTİ’yi sıcak olduğu ve kış aylarında üşüdükleri için tercih etmektedirler. AŞTİ’nin niteliğini artırmaya

çalışmak yerine nicelik ve nitelikli barınma merkezleri evsizliğin çözümü için daha makul bir çözüm olabilir (Orhan-Yılmaz, 2017: 48).

Ankara’da evsizlere yönelik kurumsal hizmetlerin 2010 yılı itibariyle ve “Kimsesizler Kimsesi” projesi aracılığıyla Ankara Valiliği tarafından açılan Kimsesizler Oteliyle daha profesyonel bir kimliğe büründüğü söylenebilir. Bu otelin ardından Ulus semtinde açılan beş katlı bir otel hizmetiyle özellikle AŞTİ’de yaşayan ve sokaklarda kalan evsizlerin temel ihtiyaçları giderilmiştir. Bu otellerde sosyal çalışmacı, güvenlik personelleri, polisler ve valilik personelleri görevlendirilmekte ve ihbar gelmesi durumunda ekiplerin bölgeye intikalleri sağlanmaktadır. Temelde barınma, sağlık ve diğer ihtiyaçların giderilmesi hizmetleri, engellilerin bakım ve rehabilitasyonu, yaşlıların huzurevlerine geçişlerinin sağlanması, kayıp kişilerin aileleriyle buluşturulması gibi pek çok hizmet Ankara Valiliği tarafından sunulmaktadır (Ankara Masası, 2020; Gazete Duvar, 2020; Milliyet, 2018).

Ankara Büyükşehir Belediyesi ise 2009 yılından itibaren sokakta ve terminalde kalan evsizlere Günlük Barınma Evi hizmeti ile barınma imkânı sağlamaktadır. Barınma evinin amacı; sokakla yüzleşmiş ve/ya yüzleşme riski olan bireylerin temel ihtiyaçlarını belirlemektir. Bu hizmetler İstanbul Büyükşehir Belediyelerine benzer olarak yalnızca kış aylarında verilmektedir. Barınma hizmeti alan kişilerin aile içi ilişkilerinden dolayı sokaklarda kalması durumu söz konusu olduğunda aileyle bir araya getirilmeleri ve psiko-sosyal olarak desteklenmeleri söz konusu olmaktadır. Müracaatçıların yaşlı ve bakım ihtiyacı olması durumunda ise barınma evlerinden huzurevlerine ve/ya rehabilitasyon merkezlerine geçişleri sağlanmakta ve kişilerin rehberlik ve danışma, bakım ve rehabilitasyon gibi hizmetleri almaları sağlanmaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Barınma Evi Hizmeti, 2021).

1.5.3.3.2.4. Bursa Büyükşehir Belediyesi Erkek Konuk Evi

Bursa Büyükşehir Belediyesi, 5393 sayılı Belediye Kanununun, 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanununun ve Bursa Büyükşehir Belediyesi Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı Sosyal Yardımlar Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri gereğince bünyesinde erkek konuk evi uygulamasını hayata geçirmiştir. Erkek konuk evinin amacı yönetmelikte; “18-60 yaş aralığındaki kimsesiz, sokakta kalan, ihtiyaç sahibi, hayatını asgari şartlarda sürdürmekten aciz durumdaki erkek vatandaşların geçici bir süre barınma

ve/ya kendi yaşamlarını idame ettirmeleri konusunda çalışmalar yürütülmektedir (Gürel, 2023).

1.5.3.3.2.5. İzmir Büyükşehir Belediyesi Müyesser Turfan Geçici Erkek Konukevi

İzmir şehri evsiz sayısının oldukça fazla olduğu şehirlerden birisidir. Özellikle şehirdeki gecekondualarda yaygın görülen yoksulluk barınma problemini tetiklemektedir (Özkan-Kıranç, 2020: 43). İzmir Büyükşehir Belediyesi daha önce Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına (o dönemki adıyla) bağlı Müyesser Turfan Geçici Erkek Konukevi'nde evsizlerin kış aylarında yaşadığı zorlukların önüne geçmek için barınma hizmeti sunmaktadır. Erkek konukevinin içerisinde kurum amirleri, sosyal çalışmacı, güvenlik görevlileriyle birlikte bakım ve temizlik personelleri bulunmaktadır. Toplam kapasitesi 45 olan kurumda barınma hizmetiyle birlikte giyim, gıda, temizlik/hijyen ve sağlık ihtiyaçları da karşılanmaktadır. Kurumda kalma süreci üç ay ile sınırlandırılmıştır. Kuralın ihlali ya da zorla kalmak isteme durumunda ise müracaatçı kurumdan çıkarılmaktadır. Her ne kadar temel ihtiyaçlar temin ediliyor olsa da evsizlerin topluma yeniden uyum sağlaması ve rehabilite olması için yeterli görülmemektedir (Akyıldız, 2020: 129-130).

1.5.3.3.3. Sivil Toplum Kuruluşları

Evsizlik alanında sivil toplum kuruluşları, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin iş yükünü hafifleten ve onları destekleyen bir kimlikle hizmetlerini yürütmektedirler. Türkiye'de evsizlere yönelik sivil toplum kuruluşları genel itibariyle İstanbul merkezli oluşumlardır. Bunun altında İstanbul'un şehirleşme düzeyinin yüksek, nüfusunun ve sosyal problemlerin fazla olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Yeter (2018: 39)'e göre Türkiye'de evsizlerin en çok yaşadığı şehir İstanbul'dur. Taksim, Kadıköy, Bakırköy, Eminönü, Fatih, Balat ve Beşiktaş gibi semtler evsizlerin yoğun olarak görüldüğü semtlerden bazılarıdır. Türkiye'de evsizlere yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının kuruluş amaçları ve hizmet içerikleri birbirine benzerdir. En temelde sivil toplum kuruluşları evsizlere yönelik sıcak yemek ve temiz kıyafet gibi yardımlarda bulunmaktadır. Araştırmacının erişebildiği ölçüde Türkiye'de evsizlere yönelik hizmet veren sivil toplum kuruluşları şu şekilde sıralanabilir:

1.5.3.3.3.1. Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği (ŞEFKAT-DER)

Kısa adı ŞEFKAT-DER olan Sokakta Yaşayanlara Kimsesizlere Şiddet Mağdurlarına Cinsel Kurbanlara Şefkat Kapısı Yoksullukla Mücadele ve Ötekilere de İnsan Hakları Derneği ilk olarak 1995 yılında kurulmuştur. ŞEFKAT-DER'in hedef kitlesini sokakta yaşayan/kalan evsizler, şiddet/cinsel istismar mağduru ve/ya sokak hayatından para kazanmak zorunda kalan kadınlar, sokak çocukları, madde bağımlısı gençler, mülteci/sığınmacılar ve insan hakları ihlallerine uğrayan tüm sosyal gruplar oluşturmaktadır. ŞEFKAT-DER yalnızca günlük yemek ve bakım hizmetinin yanı sıra yatılı barınma hizmeti de veren bir sivil toplum kuruluşudur. 2024 yılı itibariyle ŞEFKAT-DER bünyesinde bulunan Şefkat Evi, Kadın Hayata Tutunma Evleri, Kadın Sığınma Evi, Erkek Sığınma Evi, Evsizler Evi isimleri altında açılmış olan evlerden bugüne kadar toplamda 15 binden fazla müracaatçı hizmet almıştır (ŞEFKAT-DER, 2023). ŞEFKAT-DER'i özel kılan hassasiyetlerinden birisi de kadın ve erkek evsizlere yönelik hizmet sunumu gerçekleştirilirken mahremiyet konusunun üzerinde durması ve düzenlemelerini buna göre ayarlamasıdır (Akyıldız 2020: 135).

ŞEFKAT-DER'in son yıllardaki en önemli çalışmaları arasında 2014 yılından bu yana devam eden “Evsizler için Her Gün Her Yerde 24 saat Çorba Battaniye Mont Tulum Şemsiye ve Evsizler Evleri Açılması Seferberliği” ve 2000 yılından beri belirli zaman dilimlerinde “Sokaklarda Yaşam Mücadelesi Veren Evsizlerimiz için 1 Gece Sokakta Yaşama” farkındalık etkinlikleri sayılabilir. Bu faaliyetlerle bir yandan doğrudan kuruluştan hizmet alan kişilere dönük hizmetler hedeflenirken bir yandan ise toplumda farkındalık oluşturmak ve bireysel/kolektif empati yeteneğini geliştirmek amaçlanmaktadır (ŞEFKAT-DER, t.y.).

1.5.3.3.3.2. Çorbada Tuzun Olsun Derneği (ÇOTUN)

Çorbada Tuzun Olsun Derneği 2017 yılında sokakta yaşayan insanlar hakkında farkındalık oluşturmak, temel ihtiyaçlarını sağlamak ve onları topluma geri kazandırabilmek amacıyla İstanbul'da kurulmuştur. Günümüzde Beyoğlu başta olmak üzere Fatih, Üsküdar, Beşiktaş, Üsküdar ve Kadıköy gibi semtlerde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Faaliyetler kapsamında evsizlere sıcak gıda yardımı yapılmakta ve

evsizlerin günlük ihtiyaçları giderilmektedir. Yardım sağlama süreci derneğin gönüllülerinin keşfi ve sosyal izlemeyle başlamakta, evsizlerin temel ihtiyaçları temin edilmekte ve topluma yeniden kazandırılıp barınma haklarının temin edilmesi sağlanmaktadır. Ayrıca OTUN, Türkiye’de evsizlerle ilgili faaliyetler yürüten STK’lar arasında Avrupa Evsiz Dernekleri Federasyonu FEANTSA’ya ye olan tek dernektir (orbada Tuzun Olsun Derneği, t.y.).

orbada Tuzun Olsun Derneği faaliyete başladığı günden bu yana sıcak yemeğin haricinde evsizlerin tedavilerine yönelik destek sağlamış, 5069 kıyafet ve eşya yardımıyla birlikte 2992 paket gıda yardımında bulunmuştur. Yardımların haricinde 850 evsiz sosyal izleme ile takip edilmiş ve bunların içerisinden 47 evsiz ise topluma kazandırılmıştır (orbada Tuzun Olsun Derneği, t.y.).

orbada Tuzun Olsun Derneği bir yandan evsizlerin topluma kazandırılmasını önemserken aynı zamanda düzenli barınma ve istihdam edilmelerini öncelemekte ve rehabilitasyonlarını sağlamaya çalışmaktadır. Dernekle taştıktan sonra topluma kazandırılmış “eski evsizler” de sokakta yaşayan diğer evsizler için gönüllülük faaliyetlerine katılmaktadırlar (şehrin İyi Hali, t.y.). OTUN bir yandan kendi faaliyetlerini yürütürken diğer yanda benzer hizmetlerde bulunan diğer gönüllü kuruluşlarla, niversite kulüpleriyle ve şirketlerle de bağlantı kurarak çalışmalarını sürdürmektedir (orbada Tuzun Olsun Derneği, t.y.).

OTUN yapmış olduğu yardımların haricinde özellikle iki faaliyeti ile gündem belirlemiş ve toplumsal farkındalık oluşturmuştur. Bunlardan ilki pandemi döneminde evsizlere yönelik hazırlamış olduğu rapordur. Bu rapor kapsamında herkesin “evde kal”dığı dönemde evsizlerin kişisel ve da belirli bir grupla birlikte karantinaya alınması için karantina alanlarının oluşturuması önerilmiştir. Bir diğer konu ise evsizlerin yetersiz alanlara sahip olması veya evsizlerin kapalı alanlarda kalmak istememesinden ötürü evsizlerin bulundukları sokaklarda karantina kurallarına uymasına yöneliktir. İlgili rapor kapsamında sunulan ilk neri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Evsizlere Konaklama Projesi” adı altında uygulanmış, ikinci öneri ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından pandemi tesisi kapsamında uygulamaya konmuştur (Sivil Toplum Destek Vakfı, 2022).

1.5.3.3.3. Erdemliler Dayanışması Derneği (ErDay-Der)

Erdemliler Dayanışması Derneği, 2015 yılında İstanbul-Üsküdar merkezli kurulmuş olan ve sokakta yaşayan insanlara temelde barınma hizmetiyle birlikte sıcak yemek, giyim, hijyen ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunan sivil toplum örgütüdür (Erdemliler Dayanışma Derneği, 2023). Belirli sayıda kişiye barınma hizmeti verildiğinden dolayı barınma hizmetini düzenli olarak alamayan evsizler ise derneğe gelerek duş alma ve temiz kıyafet temin etme imkânına sahip olmaktadır.

Erdemliler Dayanışması Derneği'nin temel mottosu “balık yedirmek yerine, balık tutmayı öğretmek”tir (Sivil Sayfalar, 2019). Bu sebeple dernek faaliyetlerinin (özellikle çorba dağıtımlarının) bir süre sonra evsizler için alışkanlık oluşturacağı yorumları yapılmıştır. Bu durum evsizlerin evsizlik durumlarının kronik hale gelmesine ve evsizlik kültürünün yayılmasına neden olacağından problemlerin çözümü için kalıcı nitelikli çalışmaların yapılması önerilmektedir (Bağcılar, 2023).

1.5.3.3.4. Umut Çocukları Derneği

Umut Çocukları Derneği 1992 yılında gönüllü vatandaşlar tarafından Barınacak Yeri Olmayan Çocuk ve Gençleri Koruma ve Geliştirme Derneği ismiyle kurulmuştur. Bir yıl sonra Sokak Çocukları Derneği, 1999 yılında ise Umut Çocukları Derneği ismini almış ve o günden bu yana bu isimle faaliyetlerini sürdürmüştür (Umut Çocukları Derneği, t.y). Olumsuz sosyo-ekonomik koşullar nedeniyle sokağa düşmüş, sokakta çalışan/çalıştırılan ve eğitimlerini yarıda bırakmış çocuklar derneğin temel hedef kitlesini oluşturmaktadır. Bu kapsamda ilgili çocukların ailelerine ulaşarak hayat koşullarını iyileştirmek, eğitim, sağlık, gıda gibi ihtiyaçlarını karşılamak, çocuk okul çağında ise onu tekrar okula geri döndürmek ve/ya mesleki eğitim kurslarına yönlendirmek, madde bağımlılığı risklerini ortadan kaldırmak derneğin ana faaliyetlerinden bazılarıdır (Umut Çocukları Derneği, t.y).

Çocuk temelli uygulamaların haricinde ailelere dönük –özellikle madde bağımlılığı ve suç konularında- bilinçlendirme çalışmaları yapmak, özel ve tüzel kurum/kuruluşlarla işbirliği yaparak aileyi desteklemek ve maddi desteklerle birlikte manevi destek sağlayarak kişileri topluma kazandırmak derneğin hizmet alanlarından (Umut Çocukları Derneği, t.y). Dernek bir yandan kendi hizmetlerini hayata geçirirken bir yandan ise benzer misyona sahip diğer kuruluşlarla ortak hizmet modelleri yürütmektedir.

Bu kapsamda İstanbul Valiliği, Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Emniyet Teşkilatı ve diğer sivil oluşumlar derneğin sürekli iletişim halinde bulunduğu kurumlar olarak dikkat çekmektedir (Umut Çocukları Derneği, t.y).

1.5.3.3.3.5. Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği 2018 yılında İstanbul Fatih merkezli kurulmuş bir dernektir. Dernek faaliyetleri kapsamında her gün saat 18.00’da gönüllülerle birlikte sıcak yemek dağıtımı yapılmaktadır. Başlarda yalnızca sokakta yaşayan evsizlere sıcak yemek dağıtımı yapılırken daha sonra evsizlerin bulunduğu/yaşadığı acil servis, parklar ve sokağın muhtelif yerlerinde de yemek dağıtımları yapılmaya başlanmıştır. Pandemi döneminde de hizmetlerine aktif şekilde devam eden derneğin en önemli değeri “yardım yapılırken kişilerin incitilmemesi” dir (Gölge Haber, 2023).

Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneğinin hizmet kalemleri arasında sıcak yemekle birlikte temiz giysi ve hijyen yardımları da bulunmaktadır. Çocuklar ve kadınlar için atölyeler düzenlemek ve gönüllü katılımcılarla birlikte huzurevi ziyaretleri gerçekleştirmek de derneğin faaliyet türlerinden bazılarıdır (Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2024).

1.5.3.3.3.6. Hayata Sarıl Derneği ve Lokantası

Hayata Sarıl Derneği, sokakta yaşayan insanlara yardım etmek amacıyla 2017 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Derneğin fikirsel altyapısı ŞEFKAT-DER ve Çorbada Tuzun Olsun Derneğinin faaliyetleridir. Hayata Sarıl Derneği’nin kurucusu çocukken aile içi cinsel taciz mağduru ve uzun süre sokaklarda yaşamış olan Ayşe Tükrükçü’dür. Tükrükçü sokakta yaşadığı dönemde ŞEFKAT-DER’den destek almış ve önce Hayata Sarıl Derneği’ni ardından ise Hayata Sarıl Lokantası’nı kurmuştur (CNN Türk, 2023).

Hayata Sarıl Lokantası gündüz restoran olarak işletilmekte ve buradaki gelirin bir kısmı gece yapılan yemek dağıtımını finanse etmektedir. Lokantanın yemekleri belirli periyotlarda alanında tanınmış şefler tarafından gönüllülük esasıyla yapılmış ve lokantanın faaliyetleri sosyal medyada geniş yankı bulmuştur (Borgen Project, t.y.). Dernek yalnızca yemek faaliyeti değil aynı zamanda psiko-sosyal destek, hukuki danışmanlık, eğitim ve sağlık konularında da hizmet vermektedir. Özellikle pandemi

döneminde evsizlerin yaşadıkları mekânlara gidilerek yapılan paket yardımları derneğin toplumsal meselelerdeki hassasiyetini ortaya koymaktadır (Hayata Sarıl Lokantası, 2024).

1.5.3.3.3.7. Aşhane Gönüllüleri

Aşhane Gönüllüleri İstanbul Fatih ve Üsküdar merkezli kurulmuş bir yardım seferberliği hareketidir. Başlangıçta çorba dağıtımıyla sınırlı olan faaliyet alanı ardından yemek dağıtımlarıyla devam etmiştir. Derneğin hedef kitlesi yalnızca evsizlerdir. Bu kapsamda gönüllüler aracılığıyla evsizlere özel hizmet verilmektedir. Dernek temelde “Komşum Aç Yatmayacak” felsefesine dayanmaktadır. Aşhane hareketi hiçbir grup/cemaat/parti/hizip vb. yapıya dayanmamakta, tamamen sivil bir oluşum şeklinde gönüllüler tarafından yürütülmektedir ve derneğe herhangi bir para yardımı kabul edilmemektedir (Kardeşlik Seferberliği, t.y.).

Aşhane hareketi, gönüllüleri tarafından yalnızca evsizlere dönük bir yemek dağıtım faaliyeti olarak değil aynı zamanda bireyi, aileyi ve toplumu yeniden inşa hareketi olarak tanımlanmaktadır (Kardeşlik Seferberliği, t.y.). Aşhane gönüllüleri, dernek faaliyetleri kapsamında evlerinde çorba pişirmek, çorba dağıtımına destek olmak, şahsi girişimlerle çorbaları gerekli yerlere iletmek, organizasyonlarda aktif görev almak ve aşhanenin tanıtım faaliyetlerinde görev almak gibi faaliyetlerde bulunmaktadır (Kardeşlik Seferberliği, t.y.).

1.5.3.3.3.8. Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği

Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği 2014 yılında iki öğrencinin kendi evlerinde pişirdikleri çorbaları ve bu çorbaları bisikletleriyle ihtiyaç sahibi kişilere ulaştırmaları neticesinde İzmir’de kurulmuş bir dernektir. Başlarda tamamen bireysel bir inisiyatif olarak dağıtılan çorba dağıtımı yardımseverlerin desteğiyle daha geniş kitlelere ulaşmayı başarmıştır. Özellikle üniversite öğrencileri sorumluluk bilinciyle derneğe gönüllü katılım sağlamış ve faaliyetlere destekte bulunmuştur (Sokak Çorbacıları, t.y.a).

Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği günümüzde çorba dağıtım günlerinde gönüllülerin bir araya gelmesi ve çorbayı birlikte yapmasıyla faaliyetlerine başlamakta ardından bu çorbalar evsizlere ve diğer ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır. Çorba dağıtımları periyodik olarak çarşamba ve cumartesi günleri yapılmaktadır. Çorba dağıtımı

ihtiyaç sahipleriyle iletişim kurma adına aracı bir rol görmektedir. Aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin diğer ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların da giderilmesi durumu söz konusudur (Sokak Çorbacıları, t.y.b).

Türkiye’de evsizlere yönelik kurum ve kuruluşlar incelendiğinde merkez, yerel ve sivil toplum olmak üzere üç temel sac ayağının olduğu söylenebilir. Bunun haricinde özel sektör ve bireysel inisiyatiflerin evsizlere yönelik yardım hizmetleri sunduğu da bilinmektedir (Gürel, 2023). Evsizliğe yönelik merkezi ve yerel yönetim hizmetlerinin sistematik ve düzenli bir şekilde olduğunu söylemek pek de mümkün değildir. Merkezi yönetimin evsizliğe yönelik bakanlık bünyesinde doğrudan bir birimi ve profesyonel bir meslek elamanı ekibi bulunmamaktadır. Onun yerine bu görev yerel yönetimlere verilmiştir. Evsizlerin sayısının net şekilde bilinmiyor olması bu görevin yerel yönetimlere sevki için makul bir gerekçedir. Bu durum aynı zamanda merkezi yönetim içerisinde kaynak israfının ortaya çıkmasını da önlemektedir.

Yerel yönetimler bünyesinde ise evsizlik hizmetleri ekseriyetle kış aylarında verilen barınma hizmetlerinde yoğunlaşmaktadır. Yalnızca Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesinin düzenli olarak barınma hizmeti sunması diğer büyük ve yoğun evsiz nüfuslu şehirler için bir referans teşkil edebilir. Özellikle İstanbul’da yaşayan evsizlerin sayısının çok daha fazla olduğu düşünüldüğünde İstanbul’da düzenli bir barınma merkezi ihtiyacının hissedilmesi son derece doğaldır.

2. BÖLÜM: METODOLOJİ

Bu bölümde araştırmanın metodolojisi incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle araştırmanın modeli, deseni ve her ikisinin tercih edilme nedenleri açıklanmıştır. Ardından araştırma sorusunun hazırlanması ve araştırma soruları, araştırmanın çalışma grubu, veri toplama tekniği ve aracı, verilerin analizi, araştırmanın sınırlılıkları ve zorlukları, geçerlik ve güvenilirliğine dair bilgilendirmeler yapılmıştır.

2.1. Model ve Desen

Bu araştırma nitel modelle gerçekleştirilen bir alan araştırmasıdır. Nitel araştırma, insanın kendi potansiyelini anlaması, sırlarını çözmesi ve çabasıyla inşa ettiği sosyal yapı ve sistemlerin derinliklerini keşfetmek için geliştirdiği bilgi üretme biçimlerindendir. Nitel yöntemle desenlenmiş araştırmalarda incelenen olay veya olgu hakkında derin bir algıya ulaşma gayreti söz konusudur (Creswell, 2018: 44; Morgan, 1997: 1-2). Ayrıca nitel araştırmalar, ele aldığı problematiği kendi bağlamında, yorumlayıcı bir yaklaşımla inceler, olay ve olguları yorumlarken insanların onlara atfettiği anlamlara odaklanır. Nitel araştırmaya yönelik bir araştırmacının keşfedici zihinsel süreçleri işlevselleşir (Malterud, 2001: 483).

Bu araştırmanın amacı evsizlerin yaşam deneyimleri ve kurum hizmetlerine yönelik duygu ve düşüncelerini ortaya çıkartmak ve bunları hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı çerçevesinde değerlendirmek olduğu için nitel araştırmanın daha verimli sonuçlar vereceği düşünülmüştür. Zira nitel araştırmalar, olguların bireylerin karakteristiklerine göre nasıl farklılaştığına odaklanmaktadır ve genellemelerden ziyade bilgilerin derinliğine ve özgünlüğüne vurgu yapmaktadır (Baltacı, 2019: 369). Nitel yöntem sayesinde bireylerin hak bilinçleri, haklara erişim mekanizmaları, kurumsal hizmetlerde hak temelli uygulamaların varlığı ya da eksikliği, evsizlik durumları ve deneyimlerine ilişkin sorgulayıcı, yorumlayıcı ve problemin doğal ortamındaki biçimini anlamak mümkün hale gelmiştir (Klenke, 2016: 21; Guba ve Lincoln, 1994: 167). Bu sayede aynı zamanda sosyal bir gerçeklik olan evsizliğin bireyler arasındaki algı farklılıklarının derinlemesine incelenmesi mümkün olmuştur.

Araştırmanın tasarlanması ve yürütülmesi sürecinde nitel araştırmanın esnek ve dinamik olması avantajından yararlanılmıştır. Araştırma sürecindeki esneklik yeni yaklaşımlar

geliştirilerek araştırmanın etkisini artıracak düzenlemeler yapma fırsatı sunmuştur (Patton, 2018: 9; Merriam, 2009: 2-3; Guba ve Lincoln, 1994: 176). Bir kapının bir diğerini araladığı bu esneklik sayesinde keşfedici bir yaklaşımın da araştırma sürecini desteklemesi veri toplamının görece daha zor olduğu ve kendileri hakkında oldukça az sayıda çalışma yapılmış bir sosyal grup olan evsizler için kullanışlı bir yaklaşım haline gelmiştir (Bengtsson, 2016: 8-9; Denzin ve Lincoln, 2005: 8; Coffey ve Atkinson, 1996: 54).

Araştırmanın literatür kısmında belirtildiği üzere evsizliğin karmaşık yapısı bu konuda araştırma yapılırken salt bir yöntem ve soru dizini oluşturulmasını engellemektedir. Bu yüzden evsizliğin kişiler üzerindeki etkisini belirlemek için açık uçlu sorular sorulması ve cevaplara derinlemesine bir yolla ulaşılması hedeflenmiştir. Açık uçlu sorular araştırmanın yöntem ve desenine uygun veri toplama aracı olarak görülmektedir. Bu sayede evsizlerin yaşam deneyimlerine ilişkin bilgilere erişim sağlanmıştır. Bu doğrultuda araştırmada fenomenolojik desen³ tercih edilmiştir.

Fenomenoloji yaklaşımında insanların bir olgu hakkındaki deneyimleri yaşanmışlıklarıyla aktarılmaktadır. Sosyal yapının bireyler tarafından inşası temel fikriyle hareket eden yaklaşım kapsamında kişilerin sosyal ilişki ve deneyimleri algı ve anlamların ön plana çıkarılmasıyla mümkün olur. Araştırmacılar bir şeyin neyden kaynaklandığının yanıtlarını ararlar (Creswell, 2018: 77-78; Kümbetoğlu, 2005: 42). Fenomenoloji farkında olunan ama hakkında detaylı bilgi sahibi olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Olgular bireylerin karşısına deneyim, algı, yönelim, olay ya da kavram gibi çeşitli formlarda çıkabilmektedir. Bunlarla her ne kadar karşılaşılırsa karşılaşılın bu durum olguları tam anlamıyla bilmeye yetmemektedir. Fenomenoloji varlığı bilinen ama tam anlamıyla kavranamayan olguları araştırmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 66).

Fenomenolojinin ana hedefi bir fenomen hakkındaki kişisel tecrübeleri genellenebilir bir açıklamaya dönüştürmektir. Bu hedef doğrultusunda araştırmalar öncelikle fenomeni tanımlarlar. Ardından fenomeni tecrübe etmekte olan kişilerden veriler elde ederler ve

³ Fenomenoloji, Edmund Husserl tarafından ortaya atılan bir felsefi akımdır. Husserl'e göre fenomenoloji özü görüntüleme yöntemidir (Patton, 2018: 104). Bu araştırmada fenomenoloji bir felsefi akım ve görüşten ziyade araştırma yöntemleri içerisinde kullanılan bir desen olarak ele alınmıştır. Creswell (2018: 42)'e göre fenomenoloji desenin kullanıldığı araştırmalarda araştırmacı bir fenomen hakkında bireylerin yaşadığı ortak deneyimleri çözümlemeye çalışır. Az sayıda kişinin deneyimleri ile yapılan bu çalışmada araştırmacı elde ettiği veriler sayesinde araştırmada ulaşmak istediği öze ulaşmış olur. Merriam (2013: 24-26) da Creswell (2018: 42)'e benzer şekilde fenomenolojiyi bir felsefe olmasının yanı sıra nitel bir araştırma deseni olarak tanımlamıştır.

bireylerin tecrübelerine ilişkin bütüncül bir betimleme yaparlar. Bu sayede betimleme, bireyin fenomeni nasıl deneyimlediğini ortaya çıkarır. Bireysel deneyimlerin öznelliğiyle birlikte yapısal/toplumsal yönlerin gözler önüne serilmesi fenomenolojinin düalist yapısının doğal bir sonucudur. Bu sayede fenomene ilişkin öznel-nesnel boyutların yorumlanması mümkün hale gelmektedir. Fenomenolojik araştırmalarda doküman analizleri, mülakat ve gözlemler başlıca kullanılan envanterlerdir. Araştırmacı elde ettiği verileri alıntılarla aktararak ve temalar altında birleştirerek sunar, kodlara dönüştürerek analiz eder ve yorumlar (Creswell, 2018: 77-78).

Fenomenoloji yorumlayıcı ve deneysel olmak üzere iki türde incelenmektedir (Moustakas, 1994: 86). Bu araştırma van Manen (1990: 4)'in yaşanmış deneyimlere yönelme (fenomenoloji) ve hayata dair metinleri yorumlama (yorumbilim) olarak tanımladığı yorumlayıcı fenomenoloji türünde gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın fenomeni evsizlik olarak belirlenmiş ve bu fenomeni yaşayan kişiler olan evsizler çalışma grubuna dâhil edilmiş, bu kişilerin evsizlik deneyimleri ve almış/almakta olduğu hizmetler hak temelli sosyal hizmet ekseninde değerlendirilmiştir. Araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde evsizlik, evsizler, insan hakları, hak temelli sosyal hizmet, sokak sosyal hizmeti ve evsizlere yönelik hizmet veren kurumlarla ilgili teorik altyapı oluşturulmuş ve bu teorik alt yapı araştırmanın diğer bölümleriyle ilişkilendirilerek devam edilmiştir.

2.2. Araştırma Sorusu

Araştırmanın temel sorusu “Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında evsizler evsizliği nasıl deneyimlemektedirler?” şeklinde belirlenmiştir.

Temel araştırma sorusu altında evsizlere yönlendirilen sorular ışığında iki bölümde incelemek suretiyle bazı alt araştırma soruları belirlenmiştir. Birinci bölümde evsizlerin evsizlik sürecine ilişkin deneyimlerine ilişkin sorular yer alırken ikinci bölümde ise hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında evsizlerin almış oldukları hizmetlere ilişkin değerlendirmelerine yönelik sorular yer almaktadır (EK-1). Bu kapsamda araştırmanın alt araştırma soruları şu şekilde belirlenmiştir:

- Evsizlerin sosyo-demografik özellikleri nasıldır?
- Evsizlerin hak/vatandaşlık bilinç düzeyleri (hakları bilmek, kullanmak, destek mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmak) ne düzeydedir?

- Evsizliğin nedenleri ve zorlukları nelerdir?
- Evsizlik evsizler için ne anlama gelmektedir?
- Evsizlerin günlük alışkanlıkları ve faaliyetleri nelerdir?
- Türkiye’de evsizlere yönelik sunulan hizmetler nelerdir ve bu hizmetler hangi mekanizmalar aracılığıyla nasıl gerçekleştirilmektedir?
- Evsizler almış oldukları hizmetleri nasıl değerlendirmektedirler?
- Evsizlere sunulan hizmetler hak temelli sosyal hizmet açısından hangi boşlukları doldurmaktadır ve ne ifade etmektedir?
- Evsizlerin geleceğe dair beklentileri nelerdir?

Araştırmada yer alan araştırma soruları açık uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Bu tür sorular nitel araştırmalarda sık tercih edilen ve özellikle yorumlayıcı fenomenoloji deseni tercih edildiğinde verimli veriler elde edilen soru tipleridir. Açık uçlu sorular sayesinde evsizlerin evsizlik deneyimlerine ve almış oldukları kurumsal hizmetlere ilişkin detaylı bilgiler elde edilmesi mümkün hale gelmiştir.

2.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Kocaeli ili sınırları içerisinde yaşayan evsizler oluşturmuştur. Araştırma evreni olarak Kocaeli ilinin seçilmesinin temel nedeni ulusal alanyazında yapılan evsizlik konulu çalışmaların Marmara Bölgesi içerisinde yoğunlaşmasıdır. Marmara Bölgesi içerisinde İstanbul evrenli evsizlik araştırmaları tüm çalışmalar içerisinde büyük çoğunluğu oluştururken (Acar vd., 2022; Ersin ve Baş, 2021; Akyıldız, 2020; Karaman, 2019; Bekaroğlu-Doğan, 2018), Gürel (2023) araştırmasını Bursa evreninde gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte ulusal alanyazındaki araştırmaların içerisinde (Gürel, 2023; Akyıldız, 2020) Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin evsizlere yönelik barınma hizmetlerine ilişkin teorik bilgilere ve kurum idarecilerinin bu hizmetlerle ilgili yapmış olduğu açıklamalara yer verilmiştir. Bu durum Kocaeli ili içerisinde yaşayan evsizlerin olduğunu ortaya koyarken daha önce Kocaeli evrenli bir evsizlik araştırmasının yapılmamış olması da araştırmanın Kocaeli ili içerisinde gerçekleştirilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Genç vd. (2022) “Homecoming of People Living in the Streets via Rehabilitation and Mediation (HOPE)” isimli Erasmus + K204 Avrupa Birliği Ar-Ge projesinin saha çalışmasını gerçekleştirirken Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı idarecileriyle yaptığı

görüşmelerde Kocaeli ili içerisinde barınma hizmeti alan vatandaşlar olduğunu, bu vatandaşların sayısının döneme bağlı olarak değiştiğini ve Kocaeli’de bulunan barınma merkezlerine İstanbul ve çevre illerden gelen evsiz vatandaşlar olduğunu aktarmıştır.

Edinilen bilgiler doğrultusunda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı’yla iletişime geçilmiş ve evsizlere yönelik olarak hizmet veren iki farklı kurum ziyaret edilmiştir. Kurum ziyaretleri sırasında araştırmanın amacı, kapsamı ve yöntemine dair bilgilendirmelerde bulunulmuş ve gerekli belgeler ibraz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunun seçiminde olasılığa dayalı olmayan örnekleme/amaçsal örnekleme türü tercih edilmiştir. Amaçsal örnekleme nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen bir örnekleme çeşididir. Örneklem büyüklüğü net bir şekilde belli değilse ve/ya örneklem hakkında kısıtlı bilgilere sahip olduğunda kullanılabilen ideal örnekleme türü olarak kabul edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 116; Patton, 2018: 45; Neuman, 2016: 397).

Patton (2018: 45) ve Yıldırım ve Şimşek (2021: 116) örnekleme modellerini ayırırken olasılık temelli örnekleme ve amaçlı örnekleme yöntemleri olarak ikiye ayırmıştır. Neuman (2016) ise olasılıklı ve olasılıklı olmayan ayrımını tercih etmiştir. Neuman (2016: 396-401)’nın sınıflandırmasına göre bu araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme kullanılmıştır. Patton (2018: 45) ve Yıldırım ve Şimşek (2021)’e göre ise amaçsal örnekleme bir üst başlık olarak kabul edilmiş, bu başlığın altında uygun/kolay ulaşılabilir örnekleme seçilmiştir.

Uygun/kolay ulaşılabilir örnekleme seçimiyle birlikte araştırmacı kurumlarda daha fazla evsizin olduğu saatlerde kurumlara giderek gönüllü olanlarla görüşme yapmıştır. Bu süreç esnasında kurum personelleri evsiz birey ile araştırmacı arasında köprü olmuş ve araştırmacının kimliği ve araştırmanın kapsamı hakkında bilgi vermiştir. Bazı evsizler görüşmeyi kabul etmediklerinden çalışma grubu içerisinde yer almamıştır. Nihayetinde araştırmaya gönüllü olarak katılım sağlayan 30 evsiz araştırmanın çalışma grubunu oluşturmuştur. Bu evsizlerin 8 tanesi sokak evsizi iken 22 tanesi ise barınma merkezlerinde yaşayan kurum evsizleri olarak belirlenmiştir.

2.4. Veri Toplama Aracı ve Tekniği

Araştırmanın veri toplama aracı, araştırmacı tarafından oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formudur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken ulusal

alanyazında evsizlik konusunda araştırmaları bulunan bazı yazarlarla telefon görüşmesi yapılmış ve soruların içeriği hakkında bilgilendirmeler alınmıştır. Ayrıca araştırmacı evsizlik konusunda gerçekleştirilen lisansüstü tezleri ve makaleleri incelemiş (Gürel, 2023; Acar vd., 2022; Akyıldız, 2020; Bekaroğlu-Doğan, 2018; Bektaş, 2014; Küçük, 2014) ve bu araştırmalarda yer alan mülakat sorularından istifade edilmiştir.

Araştırmacı araştırmanın konusu ve çalışma grubu kapsamında 14 demografik, 14 evsizliğe ilişkin ve 12 haklara ve kurumlara yönelik değerlendirmeler olmak üzere toplam 40 sorudan oluşan bir yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlamıştır (EK-1). Evsizlerin mevcut entelektüel gelişim ve birikimlerinin çok ileri ve üst seviyede olmaması öngörüsünden (Genç vd., 2022) hareketle sorular oldukça sade, açık ve anlaşılır bir tarzda hazırlanmıştır. Creswell (2018: 157) soruların açık/anlaşılır olmasının nitel araştırmanın en önemli veri toplama usul  olduğunu belirtmiş ve önemli olanın görüşülen kişinin sahip olduğu tecrübelerine ilişkin derinleşmek olduğunu belirtmektedir. Bu minvalde araştırma soruları belirli bir mantıksal düzende hazırlanmıştır. Bu sayede evsizliğin farklı yönlerine erişmek ve katılımcının deneyim derinliklerine ulaşmak hedeflenmiştir.

Ardından bu sorular iki uzmanın görüşüne sunulmuştur. İki uzmanın sorular hakkındaki değerlendirmeleri neticesinde formun içerisinden herhangi bir soru çıkarılmamış ya da sorulara yenisi eklenmemiştir. Araştırmanın veri toplama aşamasına geçilmeden önce araştırma soruları T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun onayına sunulmuş ve araştırma, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 07.06.2023 tarihli ve 58 sayılı toplantısında alınan "08" nolu kararla ve oybirliğiyle etik açıdan uygun g r lm ştir (EK-2 ve EK-3). Ardından T.C. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İnsan Kaynakları ve Eğitim Daire Başkanlığı birimine araştırma izni için müracaat edilmiş ve ilgili başvuru 02.08.2023 tarihinde onaylanmıştır (EK-4).

Araştırmanın veri toplama işlemleri 15.08.2023 - 15.09.2023 tarihleri arasındaki bir aylık sürede tamamlanmıştır. Araştırmanın veri toplama işlemleri sırasında araştırmacı görüşme tekniğinden yararlanmıştır. Görüşme tekniği, önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecini ifade etmektedir. Görüşmeler yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2021: 128). Stewart ve Cash (2006: 7) bu türleri yönlendirici olan görüşme ve yönlendirici olmayan görüşme

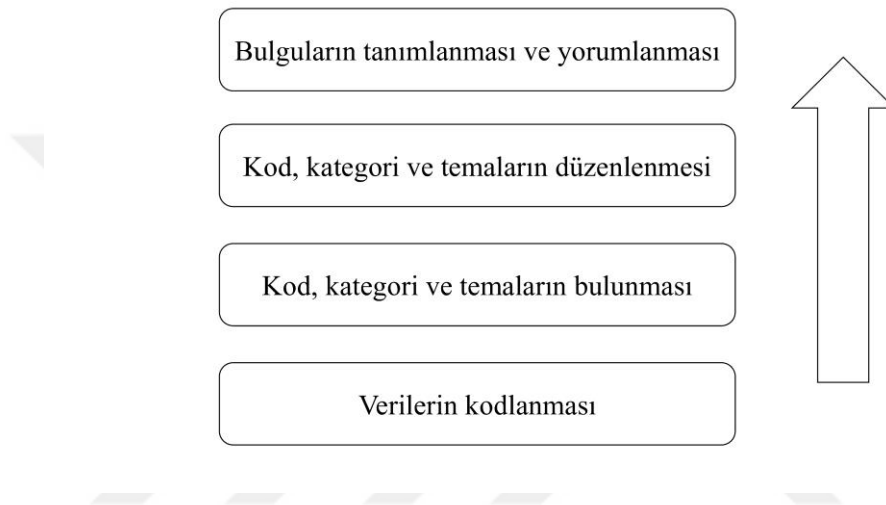
olarak ifade etmektedir. Berg ve Lune (2015: 133) görüşmeleri standartlaştırılmış, yarı-standartlaştırılmış ve standartlaştırılmamış olmak üzere üç sınıfa ayırmaktadır. Bu araştırmanın veri toplama süreci düşünüldüğünde araştırmada kullanılan gözlem tekniğinin Berg ve Lune (2015: 133)'nin yarı standartlaştırılmış görüşme türünde olduğu söylenebilir. Zira standartlaştırılmış görüşme tekniğinde sorular resmi olarak yapılandırılır, soru sırasında sapma olmaz, her soru aynen yazıldığı gibi sorulur, dilin düzeyi ayarlanmaz ve ek sorular dâhil edilmez. Bu araştırmanın görüşme sürecinde ise bu sistematik basamaklardan ziyade soruların ifade şekli daha esnek ve dilin düzeyi daha ayarlanabilir olmuştur. Görüşme esnasında araştırmacı evsiz bireyin verdiği cevaplar neticesinde plan dâhilinde olmayacak şekilde yeni sorular sormuştur. Bu yönüyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin araştırmanın amacına uygun bir teknik olduğu düşünülmektedir.

Görüşmeler barınma merkezinde ve gündüzlü bakım evinde araştırmacıya tahsis edilen bir odada gerçekleşmiştir. Görüşmelerin başında çalışma grubunda yer alan evsiz bireye araştırmanın konu, kapsam ve süreci hakkında bilgi verilmiştir. Görüşme esnasında araştırmacı ve evsiz bireyi rahatsız edecek olumsuz durumların engellenmesi amacıyla odanın sessiz olmasına özen gösterilmiştir. Görüşmelerin en kısısı 30 dakika, en uzununu ise 75 dakika sürmüştür. Araştırmacı görüşmeler esnasında katılımcıların bilgi ve onayı dâhilinde ses kaydı almıştır. Görüşmeler sırasında araştırmacı, sakin, temkinli ve güven veren bir beden dili ve üslup kullanmaya özen göstermiştir. Soruların anlaşılmadığı durumlarda uygun şekillerde soruları tekrar etmek, anlam/anlatım bozukluklarını gidermek, saygı duymak ve yargılayıcı bir tutum sergilememek ana prensipleri oluşturmuştur.

2.5. Verilerin Analizi

Fenomenolojik araştırmalarda veri analizi olgulara yönelik anlamları ve yaşanmışlıkları ortaya koymak için yapılır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 240). Araştırmacı, çalışma grubunun cevapları doğrultusunda somut ve soyut kavramların anlamlandırılması ve yorumlanması arasında çalışmasını yürütür (Çelik, Baykal ve Kılıç-Memur, 2020: 392). Araştırma sürecinde veriler analiz edilirken Moustakas'tan (1994: 155-158) referans alınan ve Creswell (2018: 182-187) tarafından yeniden tanımlanan fenomenoloji prosedürleri izlenmiş, çalışma grubunun söylemleri transkripte dökülerek deşifre edilmiş

ve araştırmacı transkriptleri tekrarlı şekilde okuyarak notlar almıştır. Moustakas (1994: 158) bu işlemi anahtar ifadelerin listelenmesi olarak tanımlamaktadır. Araştırmada veri analiz tekniği olarak betimsel analiz ve içerik analizi kullanılmıştır. Her iki analiz tekniği nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Betimsel analizde amaç elde edilen verilerin yorumlanmasıdır. İçerik analizi ise tümevarımcı bir analiz türüdür ve olgu/olayların kökenlerine odaklanmaktadır. Araştırmanın veri analizi dört aşamadan oluşmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 249-257):

Şekil 5: Araştırmanın Veri Analizi Adımları

Kaynak: Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 251.

Verilerin içerisinde yer alan sözcük, cümle ya da paragraf gibi bölümler kodlanmıştır. Kodlama sırasında sözcük, cümle ya da paragraf gibi bölümler ve olaylara verilen anlamlara kavram denilmiştir. Kavramlar aynı zamanda içerik analizinin temel birimleridir. Ardından kavramlar kategorilere ayrıştırılmış ve birbiriyle ilişkili olan kavramlar aynı kategorilerde toplanmıştır. Benzer şekilde birbiriyle ilişkili kategoriler de daha üst bir grupta sonucunda bir tema altında incelenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 254-257; Patton, 2018: 440-442; Eysenbach ve Köhler, 2002: 575).

2.6. Sınırlılıklar ve Zorluklar

Her araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da belirli sınırlılıklar ve zorluklar bulunmaktadır. Öncelikle, araştırma zamansal açıdan belirli bir süre içerisinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bulgular bölümünde sunulan veriler ve yapılan yorumlar

ilgili zaman aralığında elde edilen bilgiler ışığında oluşturulmuştur. Örneğin ilgili tarih aralığında kurumda dört aydır kalan bir geçici evsiz bu çalışma nihayete erdiğinde bir yılın üzerinde kurumda kalıyor olabilir. Bu durum o kişiyi kronik evsiz haline getirebilir. Benzer şekilde araştırmanın saha çalışması döneminde kronik olarak sokaklarda yaşayan bir evsiz araştırma tamamlandığında düzenli bir yuvaya kavuşmuş ve evsizlik durumunu sonlandırmış olabilir. Dolayısıyla çalışma bahsi geçen tarih aralıklarında elde edilen verilerin sunumu ve yorumundan oluşmaktadır.

Bir diğer sınırlılık ise araştırmanın çalışma grubunda yer alan kişi sayısı ile sınırlı olmasıdır. Bu araştırmanın çalışma grubunda toplamda 30 evsiz bulunmaktadır. Evsizler –özellikle Türkiye’de- çok sık karşılaşılmayan, karşılaşıldığı zaman kendileriyle zor çalışma gerçekleştirilen bir sosyal gruptur. Bu sebeple evsizlerle çalışma yapılmak istenildiğinde doğrudan kendilerine ulaşmak ve çalışma gerçekleştirmek pek de mümkün değildir. Literatürdeki diğer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda (Bekaroğlu-Doğan, 2018; Akyıldız, 2020; Gürel, 2023) ulaşılan 30 sayısı kişisel çeşitlilik açısından önemli görülmektedir.

Araştırma sürecinde evsizlerin karakteristiklerinden kaynaklanan ve mülakatların verimliliğini etkileyen bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bu sebeple her evsizle yapılan görüşmeler aynı sürede tamamlanamamıştır. Özellikle sokaklarda yaşayan evsizlerin sahip olduğu/ol(a)madığı özellikler (eğitim durumu, sosyal ilişkilerin zayıflığı, güvensizlik, içine kapanık olma vb.) nedeniyle mülakatlar kurumda yaşayan evsizlerinkine göre daha kısa sürmüştür. Araştırmada mülakatların süresinden çok mülakat içerisinde söylenen bilgilerin verimliliği esas alınmıştır. Zira nitel araştırmalarda bazen bir kelime kişinin hayatı için çok önemli olabilir ve bu esnada araştırmacıya farklı kapıları aralayabilir. Bu yüzden verilerin niceliğinden ziyade niteliğine odaklanmak bu araştırmanın zorluklarını kolaylığa çevirmek için bir araç olarak görülmüştür.

Mülakatlar sırasında araştırmacının gözlemlerine göre evsizlerin;

- Hayatı kuralsız yaşayan ve kurallar olduğunda itaat etmekte zorlanan,
- Geleceğe dair planları olmayan ve günlük yaşayan,
- Eğitim seviyeleri oldukça düşük ve konuşma becerileri yetersiz,
- Kapalı alanda çok fazla kalamayan ve sıkılan (özellikle sokakta yaşayanlar),
- Hastalık sahibi olmaları durumunda konuşurken zorluk çeken,

- Evsiz olmalarından ötürü çekingen bir tutuma sahip ve kendini açma konusunda problemleri olan,
- Yabancı biriyle konuşurken temkinli ve dikkatli davranan

karakteristik özelliklere sahip olduğu görülmüştür ve bu durum bazı görüşmeler esnasında iletişimin kısa süreli kesilmesine neden olmuştur. Bu durumda araştırmacı evsizlere karşı resmi, donuk ve ciddi bir tutum takınmak yerine esnek ve gündelik bir dil kullanmıştır.

Araştırmacı sürecinde araştırmacının sahip olduğu bu esnek ve sıcak iletişim tarzı evsizlerin olumlu geri bildirim yapmalarına imkân tanımıştır. Birkaç gün sonra evsizlerin kendi istekleriyle ikinci bir görüşme yapıp yaşadıkları zorluklara ilişkin fikir almak istedikleri görülmüştür. Bu durum sonrasında araştırma kapsamında bulgu olarak değerlendirilebilecek ikinci bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunların dışında kalacak problemler ve talepler ise doğrudan kurum görevlilerine bildirilmiştir.

2.7. Geçerlik ve Güvenirlik

Bir nitel araştırmanın geçerliliği araştırma probleminin olabildiğince tarafsız şekilde çözüme kavuşturmasıyla ölçülür (Baltacı, 2019: 380). Bununla birlikte mülakat sırasındaki söylemlerin evsizlerin durumunu gerçekten yansıtıp yansıtmadığı önemsenmiştir. Bu yüzden evsizler bir soruya cevap verdikten sonra araştırmacı bu yanıtları teyit etmiştir. Bu kapsamda verilen cevaplar not edilip bir süre geçtikten sonra “Az önce bu konuda şöyle demiştiniz, doğru mu hatırlıyorum?” ya da “Eğer yanlış anlamışsam beni düzeltin, bu konu şu şekilde gelişmişti değil mi? gibi ifadelerle evsizlerin araştırmacı tarafından doğru anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmiştir. Ayrıca bu araştırma bir doktora tezi olduğu için üç tez izleme kurul üyesinin danışmanlığı ve süreç yönetimiyle yürütülmüştür. Araştırmanın teorik kısmından saha araştırmasına, mülakatların yapılmasından veri analizine kadar her süreç üç kurul üyesiyle de paylaşılmıştır. Araştırmanın araştırmacı dışında birden fazla uzmanın fikir ve görüşleriyle ilerlemesi araştırmanın geçerliliğini artırmıştır.

Araştırma, araştırmacının şahsi düşüncelerinden ve deneyimlerinden mümkün olduğu kadar uzak bir şekilde yürütülmüştür. Araştırma sırasında bazı evsizlerin daha önce yaşadığı meskenler ve tanıdığı kişiler araştırmacının daha önceden bildiği yerler ve kişiler olarak ortaya çıkmıştır. Fakat bu durum görüşmeler sırasında ortaya çıkan bir durum

olduğu için araştırmacının ilgili evsize karşı herhangi bir ön yargısı söz konusu olmamıştır.

Araştırmada iç geçerlik olarak nitelendirilen sorular;

- Araştırmacı olarak gözlemlenen ya da anlaşıldığı düşünülen olgulara ilişkin analizler gerçekliği yansıtıyor mu?
- Araştırma bulguları daha önce oluşturulan kavramsal çerçeve ile uyumlu mu?
- Bulguları elde etmede kullanılan sistematik yöntemler mevcut mu?
- Açık olmayan olgular var mı?
- Bulgular araştırmaya katılan bireyler tarafından teyit edilmiş mi?

şeklinde belirlenmiş ve bu sorulara saha araştırması esnasında dikkat edilmiştir (Baltacı, 2019: 380). Bununla birlikte dış geçerlik olarak ise;

- Araştırma örneklemini başka örneklerle karşılaştırma yapılabilecek düzeyde tanımlanmış mıdır?
- Örneklem genellemeye izin verecek şekilde çeşitlenmiş midir?
- Araştırma sonuçları araştırma soruları ile tutarlı mıdır?
- Araştırma bulguları benzer ortamlarda test edilebilir mi? (Baltacı, 2019: 380).

soruları önemsenmiştir. Araştırma sürecinde bu soruların her birine asgari düzeyde yanıt verilmiştir ve araştırma önceden belirlenen sistematığıyla yürütülmüştür. Araştırmanın bulguları oluşturulduğunda bu araştırma ile literatürde var olan diğer araştırmalar arasında benzerliklerin olduğu görülmüştür. Yıldırım ve Şimşek (2021: 283) böyle bir durumda araştırma sonuçlarının benzer ortamlarda ve durumlarda genellenenebilir olma ihtimalinin güçlü olduğunu vurgulamaktadır. Nitel araştırmanın belirgin ve önemli özelliklerinden birisi olan esneklik ilkesi gereğince araştırma sürecinde görüşme sorularına yenileri eklenmiş ve bazı sorular ise revize edilmiştir. Geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için kodların üzerinden birkaç defa geçilmiş, bazı kodlar elenmiş, yeni kodlar eklenmiş ve temalar üzerinde tekrar tekrar çalışılmıştır. Analiz kısmında belirlenen kod, kategori ve temalar evsizlerin söylemleri doğrultusunda direkt olarak aktarılmış ve araştırmacı tarafından yorumlanmıştır.

Araştırmanın 30 evsizle gerçekleştirilmesi genelleme iddiasından ziyade aktarılabilirlik iddiasında olduğuna işaret etmektedir. Nitel araştırmalarda araştırmacılar/okuyucular doğrudan genelleme yapmak yerine içerisinde bulunduğu durum ya da ortama ilişkin deneyimlere sahip olurlar (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 283). Benzer şekilde aktarılabilirlik,

nicel yöntemli araştırmalarda olduğu gibi örneklemenin değil çalışmanın bulgularının genelleştirilebilirliğini ifade etmektedir. Aktarabilirlikte dış geçerlilik bir öncelik değildir zira nitel araştırmada odak öznel anlamlar ve genişlik üzerindeki derinliktir (Donmoyer, 2024: 85). Bu yüzden bu çalışma grubunun evsizliğe ilişkin deneyimleri tüm evsizler için genellenebilir olmasa da başka evsizlerin deneyimine benzer olabileceği için aktarılabilirlerdir.

Araştırmanın güvenilirliği ise “Aynı alışma tekrar yürütölse yine benzer sonuçlara ulaşılabilir mi?” sorusuna verilen cevapla ilişkilidir (Yıldırım ve şimşek, 2021: 284). İnsan dinamik, kompleks, biyo-psiko-sosyal boyutları olan bir canlı olduğu için bilimsel araştırmaların çoğu aynı şekilde tekrarlanamaz. Bilimsel araştırmalarda bir gün, bir saat ve bir dakika bile oldukça önemlidir. Bununla birlikte ölme araçları ve işlemleri farklılaştırılırsa araştırmanın inandırıcılığı artırılabilir (Baltacı, 2019: 380-381). Araştırma sürecinde elde edilen bulgular alanyazındaki bulgularla kıyaslandığında benzer sonuçların ortaya çıktığı görölmüştür (bkz. 4. Tartışma). Bu durumda farklı evren ve örneklemlerde gerçekleştirilen evsizlik konulu araştırmaların bulguları arasında benzerlik olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle aynı çalışmayı birebir şekilde tekrarlamak mümkün olmasa da çalışmanın yeniden gerçekleştirilmesi durumunda benzer sonuçlara ulaşma ön görüsü araştırmanın güvenilirliğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilir. Araştırmanın tüm süreci değerlendirildiğinde metodoloji bölümünde yer verilen adımlara, ölçütlere ve ilkelere uyulduğunu söylemek mümkündür. Elde edilen mülakat deşifreleri yalnızca tez izleme kurul üyeleriyle paylaşılmış ve gizlilik esaslarına uyulmuştur. şekil 5’te yer alan adımlar izlenerek analiz süreci tamamlanmış, bulgular oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

3. BÖLÜM: BULGULAR

Bu bölümde saha çalışmasından elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda öncelikle çalışma grubuna ilişkin sosyo-demografik bilgiler, hak bilinci, kurumsal hizmetlere erişim ve kuruma geliş araçları hakkında bilgi sahibi olma durumları incelenmiştir. Ardından evsizliğin nedenleri, evsizlik sürecinde öne çıkan duygular, yaşanan/vakit geçirilen meskenler, gün içi alışkanlıklar ve faaliyetler, evsizlik sürecinde destek mekanizmalarına yer verilmiştir. Son olarak evsizlik sürecinde karşılaşılan zorluklar sosyal hayatta karşılaşılan zorluklar ve kurumsal zorluklar olarak ikiye ayrılmış ve evsizlerin gelecek beklentilerine yer verilmiştir.

3.1. Betimsel Bulgular

Evsizlerin sosyo-demografik bilgileri Tablo 4 – Tablo 7’deki bilgiler ekseninde yorumlanmıştır. Bu tablolarda evsizlerin bilgileri profillerle ve nicel göstergelerle ifade edilmiştir. Her katılımcıya ilişkin profillerin görülmesi evsizlerin sahip olduğu/olmadığı özelliklerin keşfedilmesi açısından önemli görülmektedir.

Çalışma grubunda yer alan evsizlerin yalnızca bir tanesi kadındır (Tablo 4). Bu süreçte örneklem çeşitliliği önemsenerek çalışma grubuna kadın evsizlerin dâhil edilmesi için gerekli görüşmelerin yapılmasına rağmen gerek sokakta gerekse barınma merkezinde yaşayan kadınların olmadığı öğrenilmiştir. Buna karşın evsizliği yalnızca erkeklerin maruz kaldığı bir olgu olarak ifade etmek doğru olmayacaktır. Pek çok çalışmada kadınların da evsizlikle karşı karşıya kaldığı hatta müstakil bir çalışma alanı olarak kadın evsizliğinin bulunduğu gerçeği yadsınmamalıdır.

Evsizlerin yaşları 41-60 arasında yoğunlaşmaktadır. Buna ek olarak çalışma grubunda genç ve yaşlı evsizler de yer almıştır (Tablo 4). Evsizlerin yaşlarının evsizlikten çıkarak daha düzenli bir hayata geçiş için önemli bir değişken olduğu düşünülmektedir. Zira evsizliğin özellikle ekonomik gerekçelerle ortaya çıkabilmesi evsizliği çalışma ilişkileriyle doğrudan bağlantılı hale getirmektedir. Genç evsizlerin yaşlı evsizlere oranla çalışma hayatına katılımı daha fazla olacağından ekonomik birikimlerin yapılması genç evsizler için daha yakın bir seçenektir. Ayrıca yaşlı evsizlerin yalnızca iktisadi değil aynı zamanda toplumsal hayata katılımının kendinden genç olanlara göre daha az olabileceği çıkarımı yapılabilir. Yaşlılığın getirdiği rahatsızlıklar, zayıf sosyal sermaye

örüntüleri ve yalnızlık gibi problemler yaşlı evsizleri sosyal dışlanmanın çeşitli boyutlarıyla karşı karşıya bırakabilir.

Değişken	Kategori	Sayı	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	1	96,7%
	Erkek	29	3,3%
Yaş	20-40	5	16,7%
	41-60	18	60%
	61 ve üzeri	7	23,3%
Medeni Durum	Bekâr	8	26,7%
	Boşanmış / Ayrı yaşıyor	18	60%
	Dul / Eş vefat	4	13,3%
Eğitim Durumu	Okuma yazma yok	2	6,7%
	İlkokul / Ortaokul terk	20	66,6%
	Ortaokul / Lise terk	6	20%
	Lise	2	6,7%
Çalışma Durumu	Hiç çalışmıyor	16	53,3%
	Düzensiz çalışıyor	10	33,3%
	Düzenli çalışıyor	4	13,3%
Yaşanılan Yer	Sokak	8	26,7%
	Barınma Merkezi	22	73,3%
Sokağı Deneyimleme Durumu	Evet	19	63,3%
	Hayır	11	36,7%
Evsizlik Süresi	0-12 ay	12	40%
	13-36 ay	9	30%
	37 ay ve üzeri	9	30%

Tablo 4: Temel Demografik Özellikleri – 1 (Genel)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerin büyük çoğunluğu ailelerinden uzak bir yaşam sürmektedirler. Araştırma gerçekleştiği sırada hiçbir evsizin evli olmadığı görülmüş ve evsizlerin (yaşayan varsa) aile üyeleriyle görüşme sıklıklarının oldukça zayıf olduğu görülmüştür. Çalışma grubunun çoğunluğu eşinden boşanmış ya da resmi nikâhlı olmadığı için eşinden ayrılmıştır. Bununla birlikte özellikle yaşlı evsizler içerisinde eşlerini kaybedenler (K25, K30) olmuştur. Bekâr evsizlerin ise uzun süreli ekonomik istikrarsızlığın neticesi olarak evlenme düşüncesine girmedikleri (K21, K24) belirlenmiştir.

Evsizliğin bir boyutu medeni durumla ilişkilendirilebilir. Kimi durumlarda aile kurmak evsizliği bitiren ve kişilerin düzenli bir hayat kurmasına kapı aralayan bir gelişme olmaktadır. Özellikle çocuk/genç yaşta sokak deneyimi yaşayan evsizlerin yetişkinlik dönemiyle birlikte aile kurdukları ve ailenin kişileri sokak hayatından uzak tuttuğu (K6, K20) belirlenmiştir. Benzer şekilde aileye sahip olmamak ve ailenin dağılması da kişileri sokağa itmekte ya da sokakla yeniden muhatap hale getirmektedir. Boşanma ve evden

ayrılma gibi nedenler kişilerin aile yaşamının sonlanmasına ve evsizliği deneyimlenmelerine neden olmaktadır (K3, K28).

No	Cins.	Yaş	Medeni D.	Eğitim D.	Meslek	Çalışma Durumu	Yapılan işler
1	E	38	Bekâr	Ortaokul	Serbest	Düzensiz	Balıkçılık
2	E	44	Bekâr	İlkokul	Serbest	Düzensiz	Hamallık
3	E	53	Boşanmış	İlkokul	Esnaf	Çalışmıyor	-
4	E	45	Boşanmış	İlkokul	Kaynakçı	Düzensiz	Hamallık
5	E	60	Boşanmış	İlkokul	Esnaf	Çalışmıyor	-
6	E	40	Boşanmış	İlkokul	Serbest	Düzensiz	Hamallık
7	E	65	Boşanmış	İlkokul	Kasap	Düzenli	Hayvan kesim
8	K	43	Boşanmış	Lise	Yok	Çalışmıyor	-
9	E	56	Ayrı	İlkokul	Yok	Düzensiz	İnşaat işleri
10	E	77	Dul.	Oku.-yazma yok	Fırıncı	Çalışmıyor	-
11	E	47	Boşanmış	İlkokul	Yok	Çalışmıyor	-
12	E	65	Dul. Eş vefat.	İlkokul	Serbest	Çalışmıyor	-
13	E	47	Bekâr	İlkokul	Serbest	Düzensiz	İnşaat işleri
14	E	32	Bekâr	Ortaokul	Serbest	Düzensiz	İnşaat işleri
15	E	62	Boşanmış	İlkokul	İşçi	Düzensiz	İnşaat işleri
16	E	50	Boşanmış	İlkokul	Yok	Düzensiz	Çaycı
17	E	58	Boşanmış	Lise	Esnaf	Çalışmıyor	-
18	E	57	Boşanmış	İlkokul	Yok	Çalışmıyor	-
19	E	48	Bekâr	Lise terk	Yok	Çalışmıyor	-
20	E	49	Boşanmış	İlkokul	Serbest	Çalışmıyor	-
21	E	37	Bekâr	Ortaokul	İşçi	Düzenli çalışıyor	Güvenlik görevlisi
22	E	60	Boşanmış	Ortaokul terk	Ahçı	Çalışmıyor	-
23	E	68	Boşanmış	İlkokul	Kasap	Çalışmıyor	-
24	E	38	Bekâr	Lise terk	İşçi	Düzenli çalışıyor	Temizlik görevlisi
25	E	83	Dul. Eş vefat.	Oku.-yazma yok	Emekli	Çalışmıyor	-
26	E	59	Bekâr	İlkokul	Mobilyacı	Çalışmıyor	-
27	E	60	Boşanmış	İlkokul	İşçi	Çalışmıyor	-
28	E	42	Boşanmış	İlkokul	İşçi	Düzenli çalışıyor	Isı yalıtım işçisi
29	E	56	Boşanmış	İlkokul	Serbest	Düzensiz	Pazarcılık
30	E	78	Dul. Eş vefat.	Ortaokul	Emekli	Çalışmıyor	-

Tablo 5: Temel Demografik Özellikleri – 1 (Bireysel)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışma grubunda yer alan evsizlerin çoğunun eğitim durumları “lisenin altı” seviyesindedir. Bazı evsizlerin okuma yazması yoktur. Okuma yazması olmayan evsizlerin yaşları çalışma grubu içerisinde en yüksek yaşlardır (K10, K25). Eğitim seviyesinin yüksek olmasının bir meslek öğrenmek ve iş bulmakla ilişkili olduğu düşünülse de çalışma grubunda lise mezunu olan kişilerin de ekonomik zorluk içerisinde olması eğitim her zaman düzenli bir işe sahip olmak için yeterli bir ölçüt olmadığı ortaya

çıkılmaktadır. Ayrıca eğitim durumu her koşulda evsizliğin önüne geçmek için yeterli bir ölçüt değildir. Zira özellikle uluslararası literatürde eğitim seviyesi yüksek insanların da marjinal bir yaşam biçimi olarak evsiz yaşamayı tercih ettiği bilinmektedir. Bu araştırmanın çalışma grubundaki hiçbir katılımcı evsizliği tercih etmediğini belirtmiştir. Farklı ülkelerde farklı türde evsizlik deneyimlerine rastlansa da Türkiye için bunun bir tercihten ziyade şartların sonucu ortaya çıkan bir olgu olarak yorumlamak makul olabilir. Evsizlerde çalışma ilişkileri oldukça düzensizdir. Bu ayrımı yaparken evsizlerin nerede yaşadıklarının, yaşlarının ve hastalık durumlarının önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle sokakta yaşayan evsizlerin ikametleri ve düzenli hayatları olmadığı, buna ek olarak hijyen ve madde kullanımı gibi problemleri olduğu için evsizler iş verenler tarafından tercih edilmemektedir. Araştırma sürecinde özellikle sokak evsizlerinin (K1, K2, K4, K6) düzensiz şekilde çalıştıkları görülmüştür. Bununla birlikte barınma merkezinde yaşayıp da günlük yevmiyeli çalışan evsizler de bulunmaktadır (K9, K13, K14, K15, K16, K29). Düzensiz iş sahalarında günlük balık tutma ve satma (K1), hamallık (K2, K4, K6), kaynak işleri (K4), inşaat işleri (K9, K13, K14, K15), çaycılık (K16), ve pazarcılık (K29) gibi iş alanları bulunmaktadır.

Düzenli çalışılan iş sahaları içerisinde hayvan kesim (K7), güvenlik işleri (K21), temizlik işleri (K24), ısı yalıtım (K28) işleri yer almaktadır. Bazı evsizler ise meslekleri olmasına karşın özellikle yaşlılık ve hastalığın ortaya çıkardığı problemler neticesinde çalışmamaktadırlar. Bu kişilerin meslekleri içerisinde ahçı (K22), kasap (K7, K23), fırıncı (K10), mobilyacı (K26), kaynakçı (K4), esnaf (K3, K5, K17) gibi müstakil mesleki bilgi ve deneyime sahip kişiler vardır.

Araştırma sürecinde evsizlerin düzenli yaşadıkları yerler iki başlık altında incelenmiştir. Evsizlerin bir kısmı sokakta yaşamakta iken bir kısmı ise barınma merkezinde yaşamaktadır. Sokağı deneyimleme durumlarında ise katılımcıların nerdeyse yarısı daha önce sokağı deneyimlenmiştir. Sokak evsizlerinin sokakta yaşama süreleri 1 yıldan fazladır. Bazı evsizlerin sokaklarda uzun yıllar yaşadıkları görülmüştür (K1, 18 yıl; K2, 20 yıl). Barınma merkezinde kalanlar içerisinde ise daha önce sokağı tecrübe eden (K20, K21, K22) ve sokağı hiç tecrübe etmeden doğrudan barınma merkezine yerleştirilenler (K16, K17, K18) olmak üzere iki farklı türde evsiz prototipi bulunmaktadır. Ayrıca barınma merkezine gelen evsizlerin içerisinde kuruma geldikten bir süre sonra iş bulup gelir durumunu düzenli hale getirip kurumdan ayrılan fakat süreç içerisinde yeniden

ekonomik zorluk yaşıyıp barınma merkezine ikinci kez geri dönen evsizler de vardır (K17, K21).

Evsizlerin evsizlik süreleri üç kategori üzerinden yorumlanmıştır. Buna göre evsizlik süresi 1-3 yıl arasında olan evsizlerle 3 yıl ve üzeri olan evsizlerin sayısı birbirine eşittir. Diğer evsizlerin evsizlik süreleri ise bir yıldan azdır. Evsizlik süresinin belirli aralıklarda olması evsizlik türlerini tanımlarken kavramsal farklılıkların (geçici, döngüsel, kronik) ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Buna rağmen evsizlik türlerini yalnızca zamansal ölçütlerle yorumlamak doğru değildir. Zira araştırmanın kavramsal çerçevesinde ortaya konduğu üzere evsizlik kavramının tanımına ilişkin belirsizlikler bulunmaktadır.

Bazı otoriteler zaman üzerinden bir tanımlama yaparak belirli zaman aralığının altında olan kişileri evsiz olarak nitelememektedir. Buna karşın bu otoriteler bahse konu olan kişilerin hangi evsizlik türüne dâhil olduklarını belirtmemektedirler. Böyle bir muğlaklığın olduğu yerde sokakta, barınma merkezinde ya da tanıdıklarının yanında kalan kişilerin nasıl tanımlanacağı soru işareti oluşturmaktadır. Bu çalışmada çalışma grubunda yer alan kişilerin kaldıkları yer, evsizlik süresi vb. ölçütler elbette önemsenmiştir. Bununla birlikte herhangi bir evsizin çalışma grubunda yer almaması konusunda keskin ölçütler konulmamıştır. Zira bu kişiler nerde kalıyor olursalar olsunlar gerek sokaklarda yaşamaktadırlar gerekse barınma merkezi olmadığı takdirde sokakta yaşama riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu sebeple evsizlerin evsizlik süresi önemsenmekle beraber belirli bir zaman aralığı dayatması bu çalışmada öncelik olarak kabul edilmemiştir.

Evsizlerin sosyal güvence, sabıka kaydı, ceza evi geçmişi, hastalık durumu ve madde kullanımı durumları Tablo 6 ve Tablo 7’de verilmiştir. Buna göre evsizlerin yarısından fazlasının sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvence doğrudan düzenli çalışma ve daha önce düzenli çalışıp emekli olmayla ilişkilendirilebilir. Evsizlerin içerisinde düzenli çalışıyor oldukları için sigortalı olanlar bulunmaktadır (K21, K24). Ayrıca çalışma grubunda yer alan bir kadın evsiz (K8) kadın olması nedeniyle genel sağlık sigortasını babası üzerinden iletirmektedir. Evsizlerin içerisinde emekli olduğu için sosyal güvenceden yararlananlar (K15, K23, K25, K30) ve engelli maaşı olanlar (K18) bulunmaktadır. Buna ek olarak tam manasıyla sosyal güvence olarak nitelendirilemese de bir yerel yönetim hizmeti olarak 41 Kart sahibi olup ihtiyaçlarını bu kart üzerinden giderenler (K11, K22, K29) de bulunmaktadır.

Sokakların çeşitli riskler barındırıyor olması suç ve evsizliği ilişkili hale getirmektedir. Evsizler arasında sabıka kaydı olanların sayısı çalışma grubunun neredeyse yarısı kadardır. Sabıka kaydı olanların bazılarının cezaevi geçmişinin olması (K2, K6, K9, K22, K29) bu iddiayı desteklemektedir (Tablo 7). Evsizlerin cezaevlerine girme nedenleri arasında askeri suç (K2), aile içi şiddet faili olma (K7), adam yaralama (K6, K15, K20, K22, K29), iftiraya uğrama (K9), hazinecelik (K12), hakaret etme (K18), hırsızlık (K6, K13, K29) gibi gerekçeler bulunmaktadır.

Değişken	Kategori	Sayı	Yüzde
Sosyal güvence	Var	11	36,6%
	Yok	19	63,3%
Madde Kullanımı	Var	20	66,7%
	Yok	10	33,3%
Sabıka kaydı	Var	14	46,7%
	Yok	16	53,3%
Ceza evi geçmişi	Var	11	36,7%
	Yok	19	63,3%
Hastalık Durumu	Fiziksel hastalık	14	46,7%
	Ruhsal hastalık	5	16,6%
	Hastalık yok	11	36,7%

Tablo 6: Temel Demografik Özellikleri – 2 (Genel)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerde hastalık durumları fiziksel, ruhsal ve hastalığın olmaması şeklinde incelenebilir. Fiziksel hastalık sahibi olma nedenleri arasında evsizlik sürecinde mevsimsel koşulların (özellikle kış ayları) evsizleri zorlamasının ve yetersiz/sağlıksız/düzensiz beslenme gibi düzensiz yaşam şartlarının etkisi olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte yaşlılığa bağlı görülen hastalıklar evsizlerin bu süreçte sahip olduğu hastalıklar olarak göze çarpmaktadır. Fiziksel hastalık türleri arasında bel fıtığı (K3, K24, K27), hepatit B (K4), şeker (K9, K18, K25), nefes darlığı (K13), gırtlak kanseri (K17), kalp hastalığı/yetmezliği (K18, K23, K25), hipertansiyon (K18, K23), astım (K20, K22), akciğer yetmezliği (K22), böbrek yetmezliği (K22), KOAH (K22, K26) bulunmaktadır. Ruhsal hastalıklarda ise kişilerin evsizlik sürecinde yaşamış olduğu belirsiz süreçlerin kişilerin psikolojilerine olumsuz yansıdığı yorumu yapılabilir. Evsizler içerisinde ruhsal olarak kendisini iyi hissetmediği gerekçesiyle ilaç kullananlar vardır. Bu kişilerin özellikle yalnızlık, öfke patlamaları ve kendini kontrol edememe gibi gerekçelerle ilaç kullandıkları görülmüştür (K19, K29).

Evsizlerin alışkanlıklarından bir diğeri ise madde kullanımıdır. Bu durum evsizliğin başlangıcı için bir neden ve evsizliğin zorluklarından birisi olarak da yorumlanabilir. Evsizlerin üçte ikisi düzenli olarak bir maddeyi kullanmaktadır. Bu maddeler içerisinde en yaygın olarak sigaradır. Sigara yalnızca sokak evsizlerinde değil aynı zamanda barınma merkezinde kalanların da tükettiği bir madde olarak bulgulanmıştır.

No	Sosyal Güvence	Sabıka Kaydı	Cezaevi Geçmişi	Hastalık Türü	Madde Kullanımı	Madde Türü
K 1	-	✓	-	-	✓	Alkol, sigara ve uçucu maddeler
K 2	-	✓	✓	-	✓	Alkol
K 3	-	✓	-	Fiziksel	✓	Alkol
K 4	-	-	-	Fiziksel	✓	Alkol
K 5	-	-	-	-	-	-
K 6	-	✓	✓	-	✓	Alkol, sigara ve uçucu maddeler
K 7	Yeşil Kart	✓	✓	-	✓	Alkol
K 8	-	-	-	-	-	Alkol
K 9	-	✓	✓	Fiziksel	✓	Sigara
K 10	-	-	-	-	-	-
K 11	-	-	-	Ruhsal	-	-
K 12	-	✓	✓	Fiziksel	✓	Sigara
K 13	-	✓	✓	Fiziksel	✓	Sokaktayken uyuşturucu. Şu an sadece sigara
K 14	-	-	-	Ruhsal	-	-
K 15	Emekli m.	✓	✓	-	✓	Sokaktayken uyuşturucu. Şu an sadece sigara
K 16	-	-	-	Ruhsal	✓	Sigara
K 17	-	✓	-	Fiziksel	-	-
K 18	Engelli m.	✓	✓	Fiziksel	-	-
K 19	Yeşil Kart	-	-	Ruhsal	✓	Sigara
K 20	-	✓	✓	Fiziksel	✓	Sokaktayken uyuşturucu. Şu an sigara
K 21	Maaş	-	-	-	✓	Sokaktayken uyuşturucu. Şu an sigara
K 22	-	✓	✓	Fiziksel	✓	Sigara
K 23	Emekli m.	-	-	Fiziksel	-	-
K 24	Maaş	-	-	Fiziksel	✓	Sigara
K 25	Emekli m.	-	-	Fiziksel	-	-
K 26	-	-	-	Fiziksel	✓	Sigara
K 27	-	-	-	Fiziksel	✓	Sigara
K 28	Maaş	-	-	-	✓	Sigara
K 29	-	✓	✓	Ruhsal	✓	Sigara
K 30	Emekli m.	-	-	-	-	-

Tablo 7: Temel Demografik Özellikleri – 2 (Bireysel)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Barınma merkezinde kalmak için sigara harici alkol ve uyuşturucu/uçucu maddelerin kullanılmaması gerekmektedir. Bu sebeple sokak evsizlerinde sigarayla birlikte alkol ve uyuşturucu/uçucu maddelerin tüketimi söz konusudur (K5 hariç K1-K8 arası alkol, K1

ve K6 uyuşturucu/uçucu maddeler). Daha önce sokağı deneyimlemiş fakat daha sonra barınma merkezine yerleştirilmiş bazı evsizler evsizlerin (K13, K15, K20, K21) barınakta yaşamaya başlamadan önceki dönemlerinde sokakta yaşarken alkol ve uyuşturucu maddeleri kullandıkları belirlenmiştir. Buradan hareketle sokağı deneyimleyen evsizlerde alkol uyuşturucu/uçucu madde kullanımının yaygın olduğu söylenebilir. Evsizliği genç yaşta deneyimlemek de madde kullanımıyla ilişkili görülmektedir. Özellikle gençlerin merak ve akran çevresi nedeniyle madde kullanım durumları söz konusu olabilir. Bu süreçte bazı evsizler gençlik dönemlerinin vermiş olduğu merak, istek ve sosyal çevreyle bu maddelerle tanışmışlardır (K1, K6, K20).

3.2. Evsizlerde Hak Kavramı ve Kurumsal Hizmetlere Erişim Bilinci

Evsizlere yönelik sosyal hizmet plan ve programlarının hak temelli yaklaşımlar bağlamında ne derece işlevsel olduğunun belirlenmesi için öncelikle müracaatçıların bilgi düzeylerinin belirlenmesi önemsenmiştir. Bu doğrultuda evsizlerin vatandaşlık haklarını ve bir ihtiyaç durumunda başvuracakları yerleri bilmeleri önemli görülmektedir. Ayrıca evsizlik sürecinde barınma merkezi ve gündüzlü bakım evi hizmetlerinin bilinirliği ve kurumlara erişim araçları hak temelli sosyal hizmet uygulamaları içinde önemli parametreler olarak düşünülmektedir.

Evsizlerde hak bilinci oldukça düşüktür (Tablo 8). Evsizlerin nerdeyse tamamı bir vatandaş olarak sahip olduğu haklarını bilmemektedir. Hak bilincinin düşük olması hali eğitim durumunun düşük olması, uzun süre sokakta yaşama, vatandaş-kamu ilişkilerinin zayıf olması ve güçsüz sosyal sermaye ağları gibi nedenlerle açıklanabilir. Hak bilincinin düşük olması sonucunda kişiler bir ihtiyaç durumunda nereye başvuracaklarını da bilememektedirler. Zira hak bilinci hakları bilmek kadar hakları teslim edecek mekanizmalara da ulaşmak anlamına gelmektedir. Evsizler içerisinde başvuru mekanizmalarını bilen evsizlerin sayısının tüm katılımcılar içerisinde yaklaşık beşte bir oranında olması hak bilinci-başvuru mekanizmalarını bilme arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır (Tablo 8).

Evsizlerin evsizlik durumları ortaya çıkmadan önce barınma ve gündüzlü bakım hizmetleri hakkındaki bilgileri oldukça zayıftır. Çalışma grubundaki hiçbir evsiz bu hizmetlerle tanışmadan önce hizmetlerin varlığı konusunda bilgisi yoktur. Bu durumun nedenleri yapısal ve bireysel nedenler olarak iki başlıkta incelenebilir. Yapısal nedenler

olarak ilgili yönetim mekanizmalarının bu hizmetleri aktif hale getirdikten sonra tanıtımını yap(a)maması ve doğal olarak hak sahiplerinin (müracaatçıların) bu kurumlar hakkında bilgi edinememesi sayılabilir. Bireysel nedenlerde ise sokak evsizleri ve kurum evsizlerinin ayrı incelenmesinde fayda vardır. Örneğin sokak evsizlerin barınma merkezine gitmek istemedikleri (K1 – K8 arası evsizler) için barınma merkezine ilişkin herhangi bir bilgi, gelişme, hizmet sunumu ya da kurumların varlığı onların ilgisini çekmemektedir.

Değişken	Kategori	Sayı	Yüzde
Haklarını Bilme	Bilmiyor	27	90%
	Biliyor / Kısmen biliyor	3	10%
Başvuru Mekanizmalarını Bilme	Evet	5	17%
	Hayır	25	83%
Barınma ve Gündüzlü Bakım Hizmetlerinden Haberdar Olma	Evet	0	0%
	Hayır	30	100%
Kurumlara Geliş Aracı	Başka bir evsiz	6	20%
	Tanıdık, komşu, vatandaş	15	50%
	Kurum çalışanı	7	23%
	Güvenlik ekipleri	2	7%

Tablo 8: Hak ve Hizmet Bilinci Düzeyleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kurum evsizlerinde ise evsizlik durumunun aniden ortaya çıkması, kuruma geliş, kimi durumlarda kurumdan çıkış ve tekrar geri dönüş gibi süreçler aniden ortaya çıktığı ve bir mecburiyetin sonucu olduğu için evsizler daha önce bir hizmete ihtiyaç duyacaklarını düşünmemiş olabilir. Bir ihtiyaç ortaya çıkmadığı müddetçe kişiler bu ihtiyacı gidermek için de harekete geçmeyebilirler. Bu sebeple evsizlik durumu ortaya çıkmadan önce kişilerin hayatında bu hizmete ilişkin bir bilgi ihtiyacı da olmayabilir.

Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı gereği müracaatçıların kurumlara hangi araçlarla geliyor olması da önemli bir yerde durmaktadır. Evsizlerin hak bilincinin düşük olması, başvuru mekanizmalarını bilmemek, hizmetlerden (yararlanmıyor olsa bile) haberdar olmamak gibi durumlar hak temelli sosyal hizmetle çok da bağdaşmayan durumlardır. Zira hak temelli sosyal hizmet otoriteyi hakkı temin eden müracaatçıyı ise hak sahibi ve yararlanıcı olarak görmektedir. Haklarını ve başvuru mekanizmalarını bilmiyor oluşları ve hizmetlerden haberdar olmayışları bir ihtiyaç durumunda farklı kişi ya da kurumları aracı kılmalarına neden olabilir.

Evsizler kurumlarla tanışırken doğrudan yönetim mekanizmaları yerine daha geleneksel olarak adlandırılacak kişilerle kurumları tanımış ve haklarından faydalanmıştır. Bu

süreçte en sık ortaya çıkan durum evsizlerin sosyal çevredeki tanıdıklar aracılığıyla kurumlara gelmesi şeklinde olmuştur. Evsizler, komşularının yerel yönetim ekiplerini araması, ortak alanda edilen sohbetler neticesinde kurumları öğrenip başvuru yapma, bir tanıdığının başka bir tanıdığı sayesinde kuruma gelme gibi tecrübelerle kurumlarla tanışmıştır. Bu durum iki farklı şekilde okunabilir:

Birincisi vatandaşların bu hizmetlerle ilgili güncel bilgisinin olması ve ihtiyaç durumunda insanları bu hizmetlere yönlendirmesidir. Vatandaşların böyle bir bilgisinin olması hak temelli denilen şeyin kısmen hayata geçtiğine dair çıktılar olarak görülebilir. Zira hak temelli anlayışta bireyler bir şeye ihtiyaç duymasa da onun hakkında bilinç sahibidir. Gerek duyduğu anda bundan yararlanacağını bilmesi bilinciyle hareket etmek ideal olandır. İkinci olarak ise vatandaşların evsizleri çeşitli hizmetlere yönlendirmesi toplumsal dayanışma açısından kıymetlidir. Özellikle bireyselleşmenin arttığı ve yakın sosyal ilişkilerin zayıfladığı toplumlarda insanların birbirlerine imkânları ölçüsünde destek olması hem cömertlik duygularını ortaya çıkarmak hem de toplumsal dayanışmanın pekişmesi açısından değerli faaliyetlerdir. Kişilerin evsizlere yardım etme içgüdüsünün altında inançları, cömertlik duyguları ve “zayıfları koruma” fikirlerinin yattığı yorumunda bulunulabilir.

Evsizlerin barınma merkezleri ve gündüzlü bakım evlerine bir başka evsiz aracılığıyla gelmesi evsizlerin kendi içerisinde sosyal ağlar oluşturduğu yorumunu beraberinde getirmektedir. Özellikle benzer hayat hikâyelerine ve alışkanlıklara sahip evsizlerin günlük pratiklerini beraber gerçekleştirdiğine dair fikir yürütülebilir. Bu araştırmanın saha çalışmasında ve gündüzlü bakım evi ziyaret edildiği sırada evsizlerin bazılarının gündüzlü bakım evine birlikte gelmeleri, aynı masada oturarak yemek yemeleri ve yemekten sonra tekrar birlikte ayrılmaları bu fikri güçlendirmektedir.

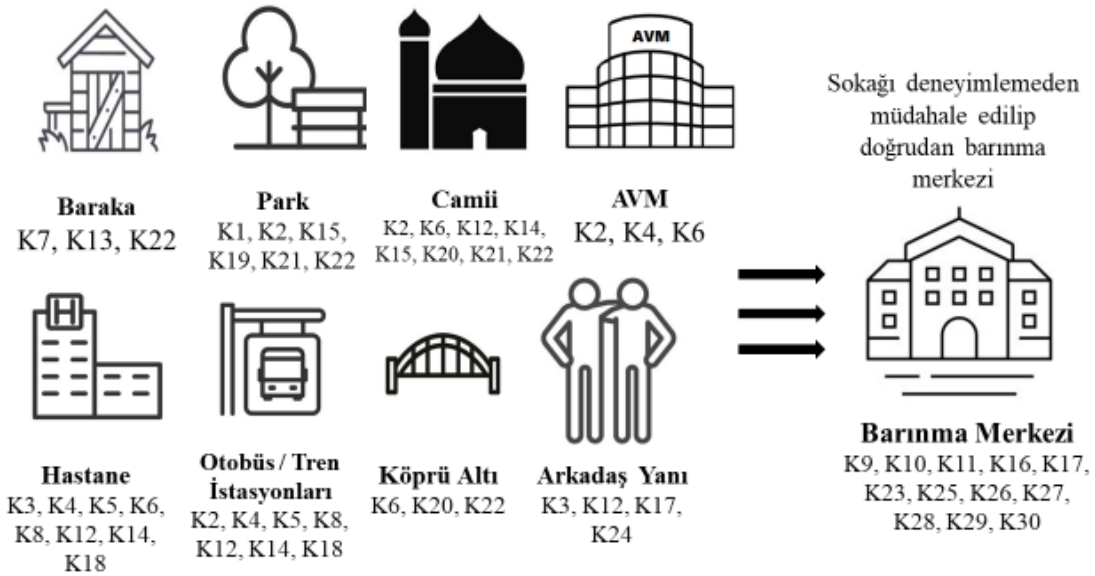
Kurumları kurum personeli ve güvenlik güçleri aracılığıyla öğrenmek ve bu hizmetlerden yararlanmak arz temelli sosyal hizmet anlayışının tezahürü olarak dikkat çekmektedir. Arz temelli sosyal hizmet müracaatçıların kurumlara gelerek hizmetleri talep etmeleri yerine ilgili personellerin müracaatçılara ulaşarak hizmetler hakkında bilgilendirme yapması ve sosyal hizmet müdahaleleri yürütmesi şeklinde özetlenebilir. Kurum ve güvenlik personellerinin entegre şekilde hareket ederek evsizleri sokaklarda bulmaları ve hizmetler hakkında bilgilendirme yaparak hizmetleri evsizlerle buluşturmaları saat fark etmeksizin bu personellerin görev başında olduklarını göstermekle birlikte arz temelli

sosyal hizmetin sokak çalışması alanındaki başarılı örnekleri olarak sunulabilir. Özellikle otogar, tren istasyonu, köprü altı, camii ve AVM gibi meskenlerde görev yapan mobil ekiplerin evsizlerden bazılarına sokağın muhtelif bölgelerinde ulaştıkları ve onları kurumlarla tanıştırdıkları araştırma sürecinde elde edilen bilgilerdendir.

Söz konusu evsizler gibi zor ve hassas bir sosyal grup olduğunda talep temelliden ziyade arz temelli sosyal hizmet uygulamalarının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Sokak çalışmasının da amaçlarından biri olan ve sokağın muhatabı olan kişiler için “en makulü” olduğu düşünüşen ulaşılmayana ulaşmak prensibi evsizlerin ilgili yere gelmesi yerine ilgili personelin evsizlerin yaşadıkları yere gitmesini gerekli kılmaktadır. Evsizlerin kurumlarla tanışmasında kurum ve güvenlik personellerinin etkili olması sokak çalışması uygulamalarının başta Kocaeli örnekleminde olmak üzere ülkemizde hayat geçtiğini göstermektedir.

3.3. Vakit Geçirilen/Yaşanılan Meskenler

Bu başlık altında çalışma grubunda yer alan evsizlerin evsizlik sürecinde yaşamış/vakit geçirmiş oldukları mekânlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu mekânları tercih etme nedenleri ve bu mekânlarda elde ettikleri deneyimlere yer verilmiştir.

Şekil 6: Evsizlerin Evsizlik Sürecinde Tercih Ettikleri Mekânlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlik en temelde bir meskenden yoksunluk olduğu için evsizlerin doğal yaşam alanlarının sokaklar olduğu söylenebilir. Evsizler bu süreçte sokakların çeşitli alanlarında hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Genel itibariyle evsizlerin en sık tercih ettikleri meskenler baraka, tanıdık/arkadaş evi, park ve sahil kenarları, camii, hastane, otobüs/tren istasyonları, alışveriş merkezi (AVM) ve köprü altları olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 6).

Evsizlik ilk aşamada bir mekândan yoksunluk olduğu için evsizler mekânsızlık sürecini doğrudan benimseyip sokağı kendilerine “ev” edinmek yerine kısa süreli de olsa bir tanıdık/arkadaş evini tercih ederek kendi geleceklerine dair plan yapabilecekleri bir zaman kazanma yolunu tercih edebilmektedirler. Bunun aksine kaldıkları tanıdık/arkadaş evleri her zaman düzenli bir hayatı garanti etmemektedir. Gidilen yerde kalırken alışkın olunmayan/kabul edilmeyen günlük yaşam pratikleri de evsizlerin tanıdık/arkadaş evlerinde uzun süreli kalamamalarına ve kısa süre sorna yeniden sokakla muhatap hale gelmelerine neden olmaktadır.

“Bursa’da bir arkadaşım vardı. Bir buçuk iki ay orada kaldım. Ama orada da çok hoşuma gitmeyen bir ortam vardı. Madde kullanıyorlardı. **Ben hayatımda o işlere hiç girmedim. Hiç alışık olmadığım bir ortamdı. Ayrıca rahmetli annem görür, ben hissediyorum. Biz Allah kitap bilen insanlarız. Ben annemin yüzünü kara çıkartamam. Biz çok inançlı insanlarız.** Sonuçta o bizi görebiliyor. Biz onları göremiyoruz. Üzülür yani. O yüzden orada çok kalmadım orada, çıktım geldim.”

(K24)

K24’ün belirttiği üzere kişiler her ne kadar barınacak bir mekâna ihtiyaç duysalar da söz konusu manevi hassasiyetler, değerler ve gündelik alışkanlıklar olduğunda kendilerini yabancı hissettikleri bir yer olduğu zaman bu ihtiyaçlarını hiçe sayarak o mekânlardan ayrılma eğilimi göstermektedirler. Kişiler arkadaş/tanıdık evlerinden ayrıldığında sokakla doğrudan karşı karşıya kalacaklarını bilmelerine rağmen sahip oldukları değerlerin kişileri kötü alışkanlıklardan koruduğu söylenebilir.

Tanıdık/arkadaş evlerini uzun süre tercih etmeme nedenlerinden bir diğeri ise “öz benlik” ve “yük olma” gibi nedenlerdir. Kişilerin kendilerine yakıştıramadıkları ve kaldıkları yerlerde tanıdıklarına/arkadaşlarına yük olduğunu düşünmeleri bu süreçte evsizliklerini kısa süreli olarak giderdiklerini ortaya koymuştur.

“Kuruma gelene kadar akrabalarımda ve arkadaşlarımda kaldım. Benim şirketim vardı. Buraları da iyi bilirim. O yüzden bu çevreye hâkimim. Kız kardeşim de

İzmit'te yaşıyor. Bir süre de onlarda kaldım. Sık görüşüyorum onunla. Ama tabi onun da bir düzeni var. **Hem kendime hem de ona saygısızlık edemem.** Eşi var çocukları var. Bir de ben onlara **yük olmak istemedim.**" (K17)

Evsizlerin tercih ettikleri mekânlardan bir diğeri parklar ve sahil kenarlarıdır. Park ve sahil kenarları kamusal olması, açık bir alan olması ve ikinci bir kişiyle muhatap olunmadan kalınabilecek bir mekân olduğu için evsizler tarafından tercih edilmektedir. Ayrıca evsizlerin kurallara daha az bağlı, eylemlerinin sonunu çok fazla düşünmeden rahatça hareket etmeleri ve sosyal sermaye ilişkileri de evsizlerin parkları ve sahil kenarlarını yaşam alanı olarak belirlemelerinde etkilidir.

"Ben Marina'nın oradaki bankta yatıyorum genellikle. Teknelerin olduğu yerler var. Oranın yakınlarındayım. Artık polisler de tanıyor beni bir şey demiyor. Gün içinde dolaşıyorum biraz sonra **balık tutmaya geliyorum** marinaya. Balık olduğu zaman işte on lira yirmi yolumuzu buluyoruz. **Bir de zaten orada beni herkes tanıyor, seviyor da. Yani bir çevremiz var orada.** Uzun zamandır sahildeyim ben işte. Zaten bende deniz hastalığı var. Denizi çok seviyorum ben aslında çocukluktan beri. Hastalık oldu bende o. Ben balığa gitmeden duramam. İlla gideceğim yani." (K1, sokak evsizi)

K1'in uzun zamandır park ve sahil kenarlarını kendine mekân olarak belirlemesi bir süre sonra orada bir çevre edinmesine imkân tanımıştır. Her ne kadar evsiz olsa da o bölgede birçok insanla etkileşim haline girmesi toplumsal ilişkilerinde bir sosyal içirme eylemi olarak yorumlanabilir. Bunun aksine sokakların her zaman evsizler için güçlendirici bir etkisinin olmadığı da söylenebilir. Zira kişilerin sokakta yaşıyor olması en temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında zorluklarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir.

"Temelde yani barınma zaten yok. Sokaktasınız. Yıkanma, yemek, hijyen miyen diye bir şey yok. Ben parkta mesela kaldım. Atletimi çıkartıyordum. **Parkın fiskeyesinde yıkıyordum, asıyordum, kurutuyordum tüm kuyafetlerimi. Diğer ihtiyaçlar için camiinin tuvaletine gidiyorsun.**" (K19)

"Sokaktayken işte parklarda ve onların üzerindeki banklarda uyuyordum ama zaten yatamıyorsun. Gece de yatamıyorsun. **Polis ekipleri geliyor. Nesin, kimsin, ne yapıyorsun şeklinde bir sorgulama oluyor.** Başka yere gitmeye kalksan sokaktasın zaten. Nereye gideceksin." (K21)

Park ve sahil kenarları için bir diğer risk unsuru ise açık, geceleri kalabalık olmayan ve nispeten daha az denetlenen mekânlar olmasıdır. Bu süre esnasında ilgili bölgenin تنها olmasından dolayı evsizlerin çeşitli tehlikelerle karşılaşmaları söz konusu olabilmektedir.

“Mahalle aralarında ve parklarda çok yattım. Parkta Doğukışla Parkı'nda yattım Cumhuriyet Parkı'nda yattım. Çam ağaçlarının arkasına hemen bir döşek gibi bir şey atıyordum. Orada yatıyordum. Köpeklerle kedilerle uyuduğumu hatırlıyorum. **Hatta bir gün parkta yatarken gece beni soydular bile.** Cüzdanımı almışlar, telefonum vardı, telefonumu almışlar, kimliğim, kartımı almışlar, her şeyimi almışlar. Nasıl uykuya daldıysan bilmiyorum, hatırlamıyorum bile. Üç beş kuruş para vardı. Onların hepsi gitmişti.” (K22)

K22'nin karşılaşmış olduğu durum geceyi sokakta geçiren hemen her kişi için problem teşkil edebilecek bir durumken bu durumu evsiz bir kişinin yaşıyor olması mevcut yaşam koşullarını daha da zorlaştırmıştır.

Camiiler evsizlerin evsizlik sürecinde sıklıkla ziyaret ettiği ve ihtiyaçlarını karşıladıkları bir diğer mekân olarak belirlenmiştir. Evsizlerin camiileri tercih etme sebepleri arasında temel ihtiyaçlarını ücretsiz şekilde karşılıyor olmaları, camii personellerinin ve çevredeki kişilerin evsizlere karşı olan tutum ve davranışlarının iyi olması, camiilerin belirli saatlerden sonra sıkı bir denetime tabii olmaması ve insan sayısının gece vakitlerinde azalıyor olması gibi gerekçeler sayılabilir.

“B****(diğer evsiz arkadaşı) abiyle ben zaten Yeni Cuma Camii'nde kalıyorum şimdi. Orada bir giriş var ya hemen girince. Kapıdan geçiyoruz. Arka bahçede **sote (kimsenin olmadığı sessiz yer)** bir yere yatıyoruz kimse görmeden etmeden. Arada imamlar görüyor ama bir şey demiyor. Onlar da tanıyor bizi. Biz de bir problem çıkartmıyoruz. Sabah kalkıp gidiyoruz.” (K6)

...O süreçte ben caminin bahçesinde yattım. Hani utandım ama yanlış bir şey yapmadım. İşte ne bileyim farklı şeylere yeltenmedim çok şükür. Yatacak yerim yok. Gece de yatamıyorsun zaten. Ekip geliyor. İkide bir hani nesi? Neyin nesi? GBT sorguluyor. Ben de o yüzden camiiye gittim. Orada zaten su falan da olduğu için hem tuvalet hem de yıkanma falan durumları da oldu. Hem polis öyle yerlere gelmiyor zaten. Sonuçta camii. **Sessiz sakın. Kimse bakmıyor.** Bir de camii görevlisi diğerleri gibi değil, polisler zabıtaalar genellikle dürtüyor “kalk git” diyor ama **camiiide öyle bir tutumla karşılaşmadım.**” (K21)

“ Yani yeme-içme olmasa da tuvalet, yıkanma, kıyafet yıkama gibi şeyler yaptım camide.**Camide sıcak sular var.** Kırk yediler camisi, hocası hepsi beni tanıyor. Yeşil Yeşil Cami var. Mehmet Ali Paşa'da. Metin başkan var. Onlar da biliyor beni. **Oraya gidiyordum. Banyomu yapıyordum.** E yemeği de bazen fırına gidiyordum.

Simit yiyordum. Beni tanıdıkları için bir şey demiyorlardı. **Sağ olsun hoca da beni severdi.** Kişisel bakımı camiide hallediyordum yani.” (K22)

Camiilere benzer gerekçelerle birlikte hastaneler, otobüs/tren istasyonları, AVM’ler gibi insan hareketliliğinin olduğu diğer kapalı mekânlar da evsizlerin ziyaret ettikleri ve geceleri kaldıkları mekânlardan bazılarıdır. Bu mekânlar özellikle kışın ve geceleri kişiler için kapalı bir alan olduğu, sıcak olduğu, daha güvenli hissettirdiği, camiilere benzer şekilde gece kişi sayısının azalması gibi gerekçelerle evsizler tarafından tercih edilmektedir.

“...Bazen Dolphin’in (AVM) içinde kalıyoruz. **Mekân sıcak olduğu için.** Gece kapalı ya, **kimse de olmuyor** biz de tam içeri giremesek de arka taraflarda bir yer buluyoruz. Diğer arkadaşlar da geliyor. Sonra herkes tek başına uyuyor işte. Sabah olunca da herkes dağılıyor. Sonuçta dükkânlar açılıyor. Durmuyoruz biz de. Devam ediyoruz.” (K6)

“...Otogarda çok kalmışlığımız var. Bayağı bir yattım oralarda ama bir süre sonra da göze battık. Çünkü hep oralardayız. Yani gidecek yer olmadığı için dön dolaş yine oraya gel. **E hava soğuk, nereye gideceğiz? Ben de geliyordum orada bir bankta oturarak uyuyordum.** İnsanlar çok fazla olduğu için fark edilmiyor aslında ama sürekli de açık olduğu için bir süre sonra etiket olduk.” (K14)

Bununla birlikte ilgili mekânlarda tanıdıkların olması evsizlerin bu mekânlarda kalırken kişilerarası iletişim aracılığıyla o mekânlarda daha kolay kabul edilmelerini sağlamaktadır. Gidilen mekânlarda problem çıkartmıyor olmak, kurallara uyuyor olmak, madde kullanmıyor olmak ve kadın evsiz olmak gibi ölçütler de ilgili kurumlarda çalışan personellerin evsizlere olan bakışını değiştirmektedir.

“...Genelde hastane. Şimdi ben zaten batmadan önce de esnaftım. Hastanenin orayı iyi biliyorum. **Hatta bazen tanıdıklar bile çıkıyor oralarda.** Hastane 7/24 açık, geceleri nerdeyse kimse yok. Gören de olmuyor haliyle. **Ayrıca sıcak yani.** Hava soğukken sıcak bir yer iyi oluyor bana. Arada bazı şeyler de yaşıyoruz güvenliklerle ama **sessiz olacağım diyorum mesela.** Geçip içerde bir bankta koltukta uyuyorum. Sabah da kalkıp gidiyorum.” (K3)

“Ben böyle banklarda ya da parklarda falan uyumadım. Yani genellikle hastaneye gidiyorum. Bir de kadın olduğum için gece sokaklarda gezmiyorum. Ne olur ne olmaz diye. Genelde kapalı ve sıcak alanlarda uyuyorum. **Kadın olduğum için** erkeklere göre bir şey demiyorlar bana. Yani zaten kimseyle işim yok. Karışmam

etmem. Alkol de kullanmıyorum. **Alkolik olmadığımı görünce** bir şey demiyorlar.

Yer gösteriyorlar hastanede.” (K8, kadın evsiz)

Evsizlerin evsizlik sürecinde belki de en fazla tehlikelerle karşılaşma ihtimallerinin olduğu mekânlar köprü altlarıdır. Köprü altları genellikle bazı alışkanlıklara ve profillere sahip olan insanlarla anılan meskenlerdir. Bugün köprü altı kelimesi zikredildiğinde akla ilk gelen şeyler madde kullanımı, madde alım-satımı ve suç gibi davranış kalıpları ve alışkanlıklarıdır. Evsizler sokaklarla muhatap oldukları andan itibaren sokağın yaşam pratikleriyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu da bu pratiklerin gerçekleştiği mekânlar olarak köprü altlarını doğrudan evsizlerle karşı karşıya getirmektedir.

“...Askere gitmeden önce de ben evden kaçıp arkadaşlarımla sokaklarda yaşıyordum. İstanbul pazarının en keyif şeyi her tarafta geziyoruz. Her tarafta dolaşıyoruz. Bir tane kafadar arkadaşım var. Alışkındık sokaklara o yüzden. Yani gece sokakta kalıyoruz. Arkadaş grubunun içerisinde **tinerciler, baliciler, o köprüünün altında yatan insanlar...** Ben de tabi **meraktan içtim hepsini, kullandık yani.** O zamanlar harbiden psikopattım, psikopatız yani. Kimse yaklaşmıyor bize. Neyse saldırganız. **Silahımız var** günahımız var da öyle kendimizi koruyacak şekildeyiz. Her türlü işimizi yaptık o zamanlar. Hızlı takıldık.” (K20)

Bunun tam tersi şekilde bazı evsizler ise sokağın bu risklerinin farkında oldukları için evsizlik sürecinde köprü altlarından uzak durmuş ve bu alışkanlıklarla muhatap olmak istememiştir.

“...Köprü altlarını hiç seçmedik. **Köprü altları dediğim zaman oradaki insanlar çok kötü.** Hatta bir defa bizi üstümüze geldiler bu tinerciler, madde bağımlıları... Üstümüze üstümüze geldiler bir anda. Orada bir tartıştık kavga ettik onlarla, sonra da kaçtık. Şimdi anlatsam gülersin. Adama vuruyorum, adam tiner içmiş ya ne olduğunu anlamıyor, hissetmiyor, gülüyor. Ben de kavgadan sonra uzaklaştım zaten oradan. Allah düşürmesin kimseyi. Sokakta kaldık ama böyle yollara bulaşmadık.” (K15)

Buraya kadar bahsedilen meskenlerin/mekânların her biri evsizlerin sürekli olarak farklı yerlerde yaşamalarından ötürü kaldıkları kurumları içermiştir. Hatta Şekil 4’te görüldüğü üzere bazı evsizler bu meskenlerin çoğunu eş zamanlı ve düzenli olarak kullanmış ya da kullanmaya devam etmektedir. Yani bir evsiz yalnızca otogar, hastane ya da camiide kalmamaktadır. Buradan hareketle evsizlerin oldukça düzensiz bir yaşam sürdürdüğü yorumu çıkarılabilir. Ayrıca evsizlerin sürekli olarak mesken değiştirmesi araştırmanın

literatür kısmında bahsedilen kavramsal haliyle “çatısız” ve “mekansız” bir yaşam tarzını da benimsediğini ortaya koymaktadır. Bunların yanı sıra araştırma sürecinde evsizlerin herhangi bir eve sahip olmamasıyla birlikte baraka tarzı son derece ilkel ve yalnızca barınma ihtiyacını karşılayacak meskenlerde yaşadıkları görülmüştür.

“...20 senedir sokaktaydım. **Babam bizi evden kovunca** ben de önce evin dışarsında kömürlük gibi bir şey var. **Baraka gibi**. Orada başladım kalmaya. Sonra genellikle dışarda oluyordum. Barakaya da gelemiyordum bazen. Sokak işte. Nerde akşam orda sabah. Bana bakan yoktu. Sahip çıkan yoktu.” (K13)

“...**Baraka gibi bir yerde** kalıyordum o zamanlar. Tek başıyordum. Farelerle oyun oynuyorduk. Üstten yağmur akıyordu böyle. Üstü tahta tabi ama zaten aralarda boşluk da var. Caminin yakınlarındaydı. İnsanlar görüyordu bir şey demiyorlardı sağ olsunlar. Baraka kimindi bilmiyorum ama yatacak yer de yok. **Mecbursun**. Kaldık yani orada bir süre. (K22)

Ayrıca bu kişileri baraka ile karşı karşıya bırakan ya da bu kişilerin barakayı tercih etme nedenleri de birbirinden ayrılmaktadır. K13 ve K22 için bu süreç daha fazla zorunluluktan gerçekleşmişken K7 için barakada yaşıyor ve o muhitte bulunuyor olmak bir tercih sebebidir. K7’nin çalışıyor olması ilgili barakada daha fazla vakit geçirmesine orada yaşamaya alışıyor olmasına imkân tanımıştır.

“...Ben 30-35 beş seneden beri oradayım. Otuz, otuz beş senedir de orada kaldım kulübem vardı. Çalıştığım yerin orada kulübe var. **Baraka tarzı**. Oradayım. **İşime de yakın**. Ben şimdi kendi ailemden evimden uzağım. Çok uzun zaman oldu ama mesleğim var. Elbette düzenli bir yer değil kaldığım yer. Çok da iyi koşulları yok ama idare ediyorum. Param oldukça da biraz biraz toparlıyorum barakayı.” (K7)

Araştırmada yer alan evsizlerin bazıları sokağı tecrübe ettikleri ve halen daha ediyor olmalarından ötürü sokaktaki mekânlara az ya da çok maruz kalmışlardır. Bunun haricinde daha önce sokağı deneyimlemeyen, deneyimlemek üzereyken doğrudan barınma merkezine alınan ama evsizlik durumunu atlamamış olan ve belirli bir süredir kurumda kalan evsizler de bulunmaktadır. Bu kişiler gerek geleneksel gerekse resmi kurum/kuruluşların aktörler (vatandaş, tanıdık, akraba, kurum görevlileri) tarafından belirlenerek doğrudan barınma merkezlerine yerleştirilmiştir.

“...Ben sokakta hiç kalmadım ama kaldığım yer sokaktan betedi. Aferdersin yani köpeği bağlasan durmaz. Ama ben yattım. On iki yıl. Tek başına yaşadım orada. Bir odasında köpekler kalıyordu, bir odasında tavuklar. Kümes gibi bir yer. Banyo tuvalet yok. Su yok, cam yok, kapı yok. Sonra kapı uydurdum, cam uydurdum.

Gidecek yerim de yoktu. Çünkü nereye gideyim? Sonra **mahalleden biri** beni şikâyet etmiş. **Bir sürü adam geldi baktı eve**. Nasıl yaparız da bu adamı kurtarırız dediler. Dediler ki bizim bir barınma merkezimiz var seni buraya alalım. O gün bugündür ben burdayım. Tam 42 ay oldu.” (K9)

“Ben oğlumla yaşıyorum. Bizim evmizin yandığı gece **geldiler baktılar kimsemiz yok**. Başka bir yere de gidemeyeceğiz. Sizi hemen yurda alalım dediler. Buraya getirdiler. Sokağa düşmedik çok şükür.” (K10)

“Kuruma **zabıta** getirdi beni. Beni evde buldular. Evi belediye tahliye etti. Çöp ev diye. Sokakta hiç kalmadım. Doğrudan beni Kuruçeşme’deki kuruma getirdiler.” (K11)

“...Ondan sonra işte bunları **kayınçoyla konuşurken** onun tanıdığı vardı yanımda dedi ki abi **barınma var burada**. Arayalım konuşalım. Bir müddet orada kalırsın. Kaç gün kalacağımı orada dedim. Aradılar ameliyat olmam gerekiyor. Nasıl yapacağız bilmiyorum. Anjiyo olmam gerekiyor. Gelin dediler. Gittik. Sağ olsun. O günden beri orada kalıyoruz. Aşağı yukarı altı ay falan oluyor. Altı aydır kurumlarda Kuruçeşme’de.” (K23)

“...Benim orada şeyleri söyledim. Şu **S**** Y**** Bey geldi bize geçmiş olsun demeye**. Dedim ki **mümkünse beni bir huzur evine falan verin** dedim. Onlar da şey ettiler. Orada sosyal hizmetlerde bir şey vardı. Oraya iletiler... Onlar beni buralara saldılar. Bir ay oldu buraya gelmişim.” (K30, depremzede evsiz)

Bu başlık altında evsizlerin evsizlik sürecinde kaldıkları, yaşadıkları ve vakit geçirdikleri mekânlar ve bu mekânları tercih sebepleri incelenmiştir. Araştırmaya dâhil olan evsizlerin bu süreç içerisinde tanıdık/arkadaş evi, park ve sahil kenarları, camii, hastane, otobüs/tren istasyonları, AVM ve köprü altları, derme çatma barakalarda yaşadıkları görülmüştür. Bununla birlikte sokağı daha önce hiç deneyimlemeyen evsizlerin ise çeşitli yollarla doğrudan barınma merkezlerine getirilerek barınma ihtiyaçlarının karşılandığı bulgulanmıştır.

3.4. Evsizlik Sürecinde Öne Çıkan Duygular ve Düşünceler

Bu başlık altında evsizlerin evsizlik sürecinde öne çıkan duygu ve düşünceleri teması işlenmiştir. Her bir kişinin biricik olması ve bu biricikliğin de evsizlik sürecinde farklı şekillerde algılanması söz konusu olduğu için evsizlerin bu süreçte sahip oldukları duygu ve düşüncelerinin değiştiği düşünülmektedir. Evsizlik sürecinde öne çıkan duygular teması altında duygular ve düşünceler iki ayrı kategori olarak ayrıştırılmış, bu kategoriler

altında belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık duygulara ait kodlar; imtihan ve intihar / isyan ise düşüncelere ait kodlar olarak belirlenmiştir (Tablo 9).

Tema: Duygular ve Düşünceler		
Kategori	Kod	Özne
Duygular	Belirsizlik	K3, K6, K12, K18, K24, K27, K28
	Yalnızlık	K4, K8, K13, K17, K19, K20, K21, K24
	Umutsuzluk	K1, K19, K21, K26
	Pişmanlık	K22, K23
Düşünceler	İntihar / İsyan	K23, K24, K25, K28
	İmtihan	K5, K24, K28

Tablo 9: Evsizlik Sürecinde Öne Çıkan Duygular ve Düşünceler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlik süreci birçok değişkenin içerisinde olduğu bir süreç olarak yorumlanabilir. Evsizlik neden-sonuç ekseninde de tek bir sebebe bağlı olmamakla birlikte kişileri durum ve süreçle ilgili net olmayan bazı yeni süreçlerle karşı karşıya bırakabilmektedir. Netliğin ortadan kaybolması, evsizlerin kendi hayatları ve yaşadıkları sürece ilişkin belirsizlik duygusuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Belirsizlik duygusu hem evsizliğin başlangıcı hem de ortaya çıktıktan sonra ne olacağı şeklinde iki ayrı kutupta yorumlanabilir. Bu durum evsizlerde hayata dair plan yapamama ya da var olan planları hayata geçirememeye neden olmaktadır.

“...Veya otogara gidiyoruz kalmaya. Beş dakika sonra kalkın. Tamamen düzensiz bir yaşam. Belirsiz bir yaşam. Hani diyorsun ya mesela beş dakika duruyoruz. Kalkın gidin. Kalkın gidin. **Durduğun yerde kalamıyorsun ama nereye gideceğini de bilmiyorsun.** Birine bir şey sormazsın edemezsin. Bana laf söyleyen görevliye sitem etmiyorum. Ben kendi düzenimden bahsediyorum. Gün doğuyor. Hiçbir şey belli değil. Nereye gideyim? Ne yiyip ne içeyim? Akşam ne yapayım? **Düzensiz ve ne olduğu belli olmayan bir yaşam bizimkisi.**” (K3)

“...Yani ben nereye gideceğim? Kimin yanında duracağım? Yerim yurdum belli değil diyorum, “Sen tek yaşıyorsun, kendine bir yer bulursun biz burayı satacağız” diyorlar. **Sen diyorsun ki ben ne yapacağım? Yapacak bir şey yok...** ...Anladın mı demek istediğimi? Bin tane soru var bir tane cevap yok. Çalışmıyorsun, sağlığın yok. Eve gideceksin, evin yok. Para kazanmak için de sağlığın olması gerekiyor. Nasıl olacak.” (K24)

“...Şimdi ben birden evden çıktım. Çocuk da yanımda tabi. Ruh halim çok bozuktu. Hiçbir şey düşünmedim. Zaten o an sağlıklı düşünemiyorsun. **O an düşündüğüm şey boşluk** ama bir cevap yok. Her şey belirsiz. Çocukla ben ne olacağım? Yani nerede kalacağız?”(K28)

“Sokaklarda yaşamak ama bak ben sana bir şey söyleyeyim mi? **Dayak yiyebilirsin, darmadağın olabilirsin ansızın. Aç kalıp çöpten yemek yiyebilirsin.** Sokaklarda polislerden dayak ben harbi konuşuyordum yıldırım geçirdim hala da geçiriyorum yani sokakta kelek (argoda kötü bir durumu tanımlamak için kullanılır) bir duygu yani babacığım ya ne bileyim.” (K6)

Evsizlerin bu süreçte en sık hissettiği duygulardan bir diğeri ise yalnızlıktır. Yalnızlık özellikle aile, akraba ve/ya yakın/tanıdık ilişkileri zayıf olan evsizler için çok da zor koşullara neden olmaktadır.

“Sokakta yaşamak ne demek biliyor musun hocam? Akşam olsun istemiyorum. O kadar. Akşam olmasını istemiyorum. Gündüzü hep yaşayayım. Gün ışığında hep göreyim böyle. Akşam sanki tek başına böyle kalınca tek başına bir mezara girmiş gibi hissediyorum kendimi. Öyle hissediyorum. **Yalnızsın ya neticede. Kimse yok. Tek başınasın.** Gündüz etrafta insanlar var. **Gece kimse yok. Gözümü kapatmak istemiyorum.**” (K4)

“Evsiz kaldığımda ben dedim ki kendi kendime: Oğlum artık tek başınasın. Kimsem yok. Ya rahat tek başıma rahat kalmak istiyorum. Çünkü toplumun içinde kalmayı sevmiyorum. Yani **ailem** bana rahatsızlık veriyordu. **Beni zaten kovdular.** Huzur vermiyorlardı bana. Ama şimdi burada (kurumu kast ediyor) burası da burası için de geçerli ama yapacak bir şey yok. Kimse yok yani derdini anlatacağın. Tek tabancasın.” (K13)

“Vallahi evsizlik çok zor. **Kimsesizlik.** Yani tanıdıkların var ama bir yuvan yok. İşte biraz geçmişi arıyorsun hatırlıyorsun. Psikolojiyi bozan bir durum. Ne idik ne olduk diyorum içimden. Tabi **aileyle de olmayınca kimsen yok işte.** Bir şey yapmak istesen yapamıyorsun. Özgür değilsin. Her şeyin kurallar altında. **Sıkışmışlık** gibi bir his.” (K17)

“Kimsesizlik yani. Normalde kızım var ara sıra arıyor ama o da bırakıp gitti annesinin yanına. **Kızım buradaydı yani.** Üniversite okuyordum. Birkaç gün kaldı baba dedi. Ben sana yardım edeyim. Eşyalar için. Eşyalarımıyla birlikte. Ya da işte eşyaları yardım etti. Ben zannediyordum hani yanımda kalacak kalmayacakmış meğerse. **Yürüdü gitti işte.** Bana bir tane ev yaptı işte ev kurdu. Hani o da gidince kimsen kalmıyor. Zaten anne baba yok. Abilerle aramız açık görüşmüyoruz. Ev de olmayınca anca buraya geldik. Şimdi de kimse yok etrafında.” (K20)

“...Yani bir babam var. Ailem, bir çevrem var. Teyzelerim aileden kastım. **Ama bakıyorsun yanında kimsen yok.** Hepsi kapıları kapamış. Arıyorsun açmıyor.

Gidiyorsun yüzüne bakmıyor. Şu merkeze çıktığım zaman yirmi tane kapıyı çalsam yirmi tane kapı bana belki açılır. Ama aile olunca yüzüme bakmıyorlar.” (K21)

K17’nin evsizlik sürecini yalnızlığa ek olarak “sıkışmışlık” duygusuyla ifade etmesinin altında birkaç farklı neden bulunuyor olabilir. Birincisi evsiz olmanın ve kurumda yaşamamanın kişileri mekânsal açıdan kısıtlıyor olmasıdır. Evsizler yaşadıkları zorluklar neticesinde tam manasıyla özgür hareket edememektedirler. Örneğin sosyo-ekonomik olarak düşük seviyede olan bir evsizin topluma katılımının düşük olması beklenebilir. Böylesine bir kısıtlanma durumu evsizin mekânsal olarak barınma merkezinde daha fazla vakit geçirmesine ve kendisini sıkışmış hissetmesine neden olabilir. İkinci neden ise barınma merkezlerinde var olan kuralların kişileri kısıtlıyor olmasıdır. Evsizler barınma merkezinin kurallarına uymak durumundadırlar ve bu durum K17’de istediği zaman istediği şekilde hareket etmesini engellemiş olabilir.

Evsizler bu süreç esnasında yakınlarından göremedikleri destekleri fark edince daha fazla sorgulamaya girmekte, bu durum mevcut yalnızlıklarını artırmaktadır. Geçmiş yıllarda var olan yakın ilişkilerin evsizlik süreci ortaya çıkınca yok olması, evsizlerin hem çevrelerine hem de hayata olan bakış açısını değiştirmiş ve onları derin bir sorgulamaya itmiştir.

“Bu şimdiye kadar olan dışarıda kaldığım süreçte aç kaldık. Aç yattık. Anladım ki kimsemiz yokmuş. **Sevdiğimiz yani çevremizdeki insanların boş olduğunu anladık.** Orada otuz beş senedir kalan bir mahalledeyim. **Otuz beş senedir kaldığımız mahallede hiç hiçbir arkadaşımız olmamış, hiçbir dostumuz olmamış.** Otuz beş senedir olduğum mahalledeki parkta yattım kalktım. Bütün mahalle biliyor benim burada yattığımı. Komşunuz olan insanlar. Kalktılar bana güldüler. **Hepsi de durumumun kötü olduğunu biliyorlardı ve hiçbir şey yapmadılar.** Bir ekmek parası bile vermediler.” (K19)

“...Bir anda flu oluyor yani her şey gözümde ya. İş yok, ailem yok, arkadaşlarım yok. Ablalarım evi sattıktan sonra bıraktılar beni. **Eskiden bizim para verdiğimiz adamların hiçbiri yok etrafımda.** Arıyorsun “bende de yok” diyorlar. Şimdi bunlar böyle yapınca artık ulaşmasınlar diyorum. Değiştirdim zaten telefon numaramı yani. Görüşmemek için onlarla. Ulaşmasınlar bana yani. Hani çünkü bu duruma düştükten sonra da ulaşmaları da artık önemli değil yani. Biz sıkıntı çekerken yanıımızda olmayan insanlara gerek yok artık. **Kimin ne olduğunu gördük işte.**” (K24)

Evsizlerin hem belirsizliđi hem de yalnızlıđı yoğun řekilde yařamalarının hayata dair olan beklentilerini dūřurdūđu görülmüřtür. Bu durum umutsuzluđu yoğun řekilde yařamalarına neden olmuřtur.

“...şu anda düşünüyorum. Sokaktayken de düşünüyordum. **Ben şu anda hazırım.  lsem bile umurumda değil yani.** Hiç gram  z lmem, hiç gram korkum yok yani. Hiç umurumda değildi. Ya hayata dair öleceğim falan bunlar. Ben ni in umurumda bile değil. Hiç umurumda değil.” (K19)

“...Hala onların etkisindeydim. Buraya gelmeden (barınma merkezine) iki    gün yine sokakta kaldım. Anladım ki artık ümidim, umudum falan yok.  aresizim yani. Bakıyorsun insanlara herkes eşiyle, çocuğuyla geziyor, tozuyor. Ama senin gidebileceğin bir yer yok. Her kapıdan red yemişsin. Bunun yanında hiç kimse yok. Neden? Anne tarafı işte seni bir şeylerden sorumlu tutuyor. Baba tarafı anneni istemiyor. Benim suçum ne? Benim suçum ne? Ben niye varım? Ben mi yaptım? Ben mi getirdim? Çocukluktan beri üzerime bir sürü y k yüklendi. **Haliyle ne umudum ne hedefim kaldı.**” (K21)

Geçmişe dönük pişmanlık, evsizlerin kendilerini sürekli olarak sorgulamalarına ve yaptıkları/yapmadıkları şeyleri gözden geçirmelerine neden olmuştur. Özellikle belirli bir yaşın üzerinde olup şu anda çalışamayan, sosyal güvencesi olmayan ya da sosyal güvencesi kendisine yetmeyen evsizler geçmişteki tecrübelerini sıklıkla vurgulayarak geçmişte ger ekleştirmedieği eylemleri bugünkü durumlarının nedenleri olarak yorumlamışlardır.

“Pişmanlık... Vallahi aklım başıma geldi. **Gen liğimi hatırlıyorum, kazandığımı hep yedim. Hızlı da yaşadım. Kenara    beş kuruş koyamadık. Hep yedik içtik harcadık.** İşte en büyük ders bize o oldu. şimdi o zaman kenara para koyup doğru harcasam apartman dikedim. Bir birikim yapmadım yani. Zaten tekim. Erken yaşta eşimden ayrılmışım. Ne bulduysam yedim. O açıdan dünyayı tattık ama bu yaşa bir şey kalmadı. şimdi yaşlıyım, hastayım. İstedieğim gibi hareket edemiyorum.” (K22)

“...Ya şimdi ben kuruma geldiğim zaman çok şükür dedim. Ama bugüne kadar ni in çabaladım, kimler için çabaladım bunu? diye sorgulamaya başladım. Elin Avrupalısı 18 yaşına gelince  ocuğuunu kapının önüne koyuyor. Biz niye bunları yapamıyoruz. **Ben çocuklarına hem annelik hem babalık yaptım. Okutmak için elinden geleni yaptım. Ben onlar için bunları yapmışken adamların ( ocuklarını kast ediyor) yaptıklarına bak.** Demek ki çocuklarımızı hiç tanıyamamışız. Bir problemi olsa

gelse dese ki “Baba ben böyle yaptım.” Ben hallederdim. Hep arkasında durduk ama bize yaptıklarına bak.” (K23)

Evsizlerin bu süreçte sıklıkla akıllarından geçen düşünceler ise “imtihan” ve “intihar / isyan” kodları altında toplanmıştır. Kişilerin Allah’a inanıyor olmaları evsizlik sürecinde manevi olarak kendilerini daha rahat hissetmelerine ve olayı daha kolay kabul etmelerine imkân tanımıştır. Ayrıca Allah’a olan inanç, onun merhametinden ve imkânlarından ümit kesmemeyi de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte kötü alışkanlıklar edinmemek, kendi öz bakımına dikkat etmek, sosyal ilişkilerinin güçlü olması gibi durumlar söz konusu olduğunda kişilerin Allah’a inanıyor olması onların kendilerine dikkat etmelerine fırsat tanıyarak yanlış yola sapmalarını engellemiştir.

“Ya Cenabıhak demek ki gördüğümüzde bu varmış ki bunu gördük ya. Allah'ın kapısı bitmez. Cenabıhak bir kapıyı kapatır, birini açar. Yani buna inancım var yani. Zaten o inanç bizi ayakta durduruyor. **Yoksa ben öbürleri gibi matiz olurum, alkolik olurum, kronik olurum.** Şükür Allah'a pıslığe bulaşmadık. **Alkole bulaşmadık, bir maddeye bulaşmadık. Buna da çok şükür.** Ben şuraya gelirim. **Bu insanlar herkesten fazla ben severler ya. Niye? Oturup kalkmasını bilirim. Edepsizlik yapmam.** Dışarıda bir tane oturuyor (başka bir evsizi kast ediyor). İçeri sokmuyorlar. Niye? Çünkü kokuyor. Bundan acı bir şey var mı? Sen bu memleketin insanısın. Bu ülkenin vatandaşısın. Seni içeri koymuyor. Niye koymuyor? Bir muhasebesini yap bunun.” (K5)

Bununla birlikte evsizlerin belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk ve geçmişe dönük pişmanlık gibi duyguları yoğun şekilde hissetmeleri belirli bir süreden sonra hayatlarına son vermeyi düşünmelerine ve/ya (her ne kadar inanıyor olsalar bile) Allah’a karşı sorgulama eğilimi göstermelerine ve kimi zamanlarda yaşamlarına son vermeyi düşünmelerine neden olmuştur.

“...Ya dedim ben buna ne? **Bunu yaşayacak ne yaptım? Allahım benim bir suçum mu var?** gibilerinden düşüncelerim vardı. Ben bunu hak edecek ne yaptım? Neden benim başıma böyle bir şey geliyor? diye düşündüm sabah akşam.” (K28)

“**Burada barınmada da kalmayıp sokaklara düşsem herhalde intihar ederdim.** Son verirdim hayatıma. Ben o kadar param vardı, arabam vardı, evim vardı. Dükkânlarım vardı, her şeyim vardı. Ha iki çocuk için ben hayatım mahvetmişim. Ve burada da kimse gelip sormuyor beni.” (K23)

İsyan ve intihar düşüncelerinin hayata geçmemesinin en temel sebepleri ise evsizlerin Allaha’a olan inancı ve yaşadıklarını da bir imtihan olarak görmeleri şeklinde

belirlenmiştir. Evsizlik süreci her ne kadar zorluğu barındırsa da Allah’a inanıyor, O’nu hissediyor ve O’nun kendilerini biliyor, görüyor olması kişilerin hayatlarına ve kendilerine dair olan inançlarını artırmaktadır.

“Yeri geldi sorguladım ama hani haşa yani sonuçta bu da bir imtihandır. İnançlı insanlar çok şükür. **Allah'a inanıyoruz. Hani hak edecek ne yaptım derkinki ruh halim Yaradan'a karşı bir sitem tövbe değil.** Allahuteala tarafından da sebepsiz hiçbir şey olmaz. **Onun için Allah’a inanıyor olmak bu süreçte beni ayakta tuttu.** Dünyada ne olursa olsun ümidini kesmeyeceksin.” (K28)

“...Ya Allah korkum olmasa intihar ederdim. **Allah’a inancım olmasaydı hayatıma son veririm yani. Ciddi anlamda son veririm.** Ciddi derecede bunu düşündüm yani ama çok şükür yapmadık. Allah bizi görüyor biliyor...Ben bu süreci her şekilde kabul ediyorum. Şu an dibe değdik. Ufak ufak çıkmaya başlayacağız yani başka hiçbir şey değil. **Allah yardımcımız olmasa kimse bizi güçlü tutamaz.**” (K24)

“...Böyle bazı kere de ben çok doluyorum afedersin. Yani böyle serbest konuşuyorum ama bazı kere de içimden böyle tutamıyorum. Yani gider intihar ederdim, denize atardım kendimi. **Hani elhamdülillah Müslümanız, namaz kılıyoruz ediyoruz ama bazen aklıma geliyor.** Yani kuruma da koymasalar beni mecbur sokakta kalacağıma atarım kendimi denize. Canına kıyacaksın mecbur. Ne yapacaksın? Ne yapacaksın? Zaten hiçbir şey yapamıyorsun. **Ama Allaha şükür yine de bize bir yer nasip etti de burada kalıyorum işte.**” (K25)

Bu başlık altında evsizlerin evsizlik sürecinde öne çıkan duygu ve düşünceleri teması işlenmiştir. Evsizlik sürecinde öne çıkan duygular teması altında duygular ve düşünceler iki ayrı kategori olarak ayrıştırılmış, bu kategoriler altında belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık duygulara ait kodlar; imtihan ve intihar / isyan ise düşüncelere ait kodlar olarak belirlenmiştir. Evsizlerin evsizlik sürecinde düzenli bir hayata sahip olmamalarından ötürü plansız ve belirsiz bir hayat yaşadıkları, aile ve sosyal çevre ilişkilerinin zayıf olmasından ötürü ise yoğun derecede yalnızlık çektikleri belirlenmiştir. Geçmişe dönük pişmanlık ve buna bağlı umutsuzluk evsizlerin sahip olduğu diğer duygulardandır. Evsizliğin zor ve karmaşık bir süreç olması bir süre sonra hayata ve Allah’a karşı sorgulamaları meydana çıkarmıştır. Evsizlerde zaman zaman intihar düşünceleri gündeme gelse de Allah’a inanıyor olmaları onların hayata devam etme motivasyonu olarak belirlenmiştir.

3.5. Evsizliğin Nedenleri

Bu başlık altında katılımcıların evsiz kalma nedenleri incelenmiştir ve katılımcıların evsiz kalma nedenleri yapısal, bireysel ve diğer nedenler kategorileri altında incelenmiştir (Tablo 10). Evsizlikte yapısal nedenler kişilerin kendilerinden ziyade toplumsal yapı, sistem ve işleyişler sonucunda ortaya çıkan nedenler olarak yorumlanabilir. Bu nedenlerin altında kişilerin tercihlerinden ziyade makro ölçekli kararlar ve uygulamalar yatmaktadır. Evsizler yapısal nedenlerin faillerinden ziyade etkilenen kesimlerini oluşturmaktadır. Buna karşın bireysel nedenler ise kişilerin kendi kararları sonucunda gerçekleştirdikleri eylemlerin neticesinde kişilerin evsiz kalmasına neden olan değişkenlere işaret etmektedir. Diğer nedenler ise ne yapısal/yönetimsel mekanizmalardan ne de kişilerin kendilerinden kaynaklı olan nedenlerdir. Araştırmada diğer nedenler kategorisinin içerisinde yangın ve deprem sonucu evsiz kalan katılımcılar incelenmiştir.

Tema: Nedenler			
Kategori	Kod	Alt Kod	Özne
Yapısal Nedenler	Kentsel Dönüşüm		K9, K11, K13
	Konut Fiyat Artışları		K19, K21, K22, K26, K28
	İşsizlik	-	K29
	Kurum Prosedürleri		K25, K29
Bireysel Nedenler		Boşanma/Ayrılma (Ebeveyn)	K14
	Ailevi Problemler	Boşanma / Ayrılma (Kendi Ebeveyn Kaybı Ebeveyn Tutumları)	K4, K7, K27, K28 K1, K13, K20, K24 K2, K6, K8
	Ekonomik Problemler	-	K3, K5, K17, K18
	Sağlık Problemleri	-	K27
	Göç	-	K12, K15
	Doğal afet	-	K10, K16, K30
Diğer Nedenler			

Tablo 10: Evsizliğin Nedenleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırma sürecinde evsizlerin evsiz kalma nedenlerinden yapısal nedenler içerisinde kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, hayat pahalılığı ve kurum prosedürleri kodları ortaya çıkmıştır.

Araştırmada yapısal nedenler içerisinde incelenen ilk neden kentsel dönüşüm faaliyetleridir. Kentsel dönüşümün temel amacı her ne kadar bir şehrin iyileştirmesi ve modernleştirilmesi olsa da çeşitli problemleri ortaya çıkarması gibi bir gerçek de söz konusudur. Kentsel dönüşümün toplumsal ayrımcılığa neden olması sonucu düşük gelirli

ailelerin yeni yapılacak evlerin ücretlerini karşılayamaması gerçeği zengin ve fakir arasındaki makası açmaktadır. Bunun sonucu olarak kentsel dönüşüm alanlarında yaşayan kişilerin evlerini kaybetme, evlerinden ayrılma ve/ya uygun ücretli konut bulma konularında zorluk yaşayabilmektedirler.

“...Ben 2002'den beri Erenler Mahallesi'nde idim. **Dediler ki buraya kentsel dönüşüm yapılacak. Mecbursunuz. Ya çıkacaksınız ya da ödeyeceksiniz. Biz de ödeyemedik haliyle. Kepçe geldi yıkmaya. Sonra oradan çıktım aşağı mahalleye indim.** İndiğim yer de öyle bir yer ki... Hayvan bağlasan durmaz. Sorduk ettik bizim ev işi ne oldu. Öyle kaynadı gitti arada.” (K9)

“İzmit'te Erenler Mahallesi'nde oturuyordum ben. Ev adresim orada. **Belediye evi boşaltmak zorunda kaldı.** Babama ait bir ev vardı. **Evi belediye tahliye etti.** Çöp ev diye. **Dediler ki buraya ev yapılacak.** O ara babamı kandırmışlar mı ne olmuş. **Belediye geldi tahliye etti evi.**” (K11)

Bu etkileriyle birlikte kentsel dönüşümün sosyal dokuyu bozma riskleri de bulunmaktadır. Kentsel dönüşüm yapılan alanlarda var olan sosyal ilişkilerin ve dayanışmanın zayıflaması insanların birbirleriyle iletişiminin kesilmesine ve birbirine destek olamamasına neden olabilir. Bu kopukluk kişileri bir yandan yalnızlığa sürüklerken diğer yandan ise barınma ihtiyaçlarını karşılayacakları meskenlerden uzaklaştırmaktadır.

“Babam şu an Derince'de yaşıyor. Nerede yaşadığını bilmiyorum. **Kentsel dönüşüm oldu. Bütün mahalledeki evler yıkıldı.** Babam da çıktı Derince'den. Bir yerde ev buldu kendine. Sonra bana da bir şey söylemedi. Arıyorum açmıyor, yanına gidiyorum bakmıyor.” (K13)

Evsizliğin bir diğer yapısal nedeni konut fiyatlarındaki artıştır. Evsizliğin yoksulluk, yoksunluk, yalnızlık, tek başınlık gibi kavramlarla birlikte anılması, kişilerin temelde ekonomik problemlerle karşılaşıyor olmalarına neden olduklarından. Konut fiyatlarındaki artış ciddi oranlarda ortaya çıktıklarında kişiler kendilerine ait olmayan evlerde yaşarken ev sahipleriyle ciddi problemler yaşamak ve evlerinden ayrılmak durumunda kalabilmektedirler.

“...İşte sokakta yattım o sürede ben. Ben buraya tekrar geldim. Daha önce de kurumda kalmışlığım var yani. Buraya gelmeden önce sokaktaydım. Buraya geldim beş altı ay önce bana on beş gün müsaade verdiler. Ben bir hafta içerisinde iş buldum, evimi tuttum. Buradan ayrıldım. **Bundan bir ay önce kirayı ödeyemedim. Kiralar aşırı derecede arttı.** Adam geldi 3 kat fiyat istedi. O arada işten de çıkartıldım. O

sıralar yövmiyeye gidiyordum. Günlük 300 TL alıyordum ama kira çok arttı. **Adam da veremiyorsan git dedi.** Yine buraya gelmek zorunda kaldım.” (K21)

“...Yaşadığım o meseleden sonra beni işten çıkardılar. Daha sonra başka bir yere yerleştim. Ev harabe gibiydi ama mecburduk işte. Ben bir miktar kira ödüyordum oraya. Ayrıca işten çıktığım için de simit satmaya başladım. **Bir gün bir geldim eve o köpek bağlasan durmaz evi 3500 liraya kiraya vermiş. Ben 300 TL veriyordum. Dedi ki seni bu fiyata burda oturtamam evimden çık git. Fiyatlar arttı sen bu fiyatı veremezsin ben de başkasına kiraya verdim dedi.** Geldiğimde eşyalar kapıdaydı. Ondan sonra aldım iki parça eşyayı sokakta yaşamaya başladım.” (K22)

“...Ben bir yerde kirada oturuyordum. Gölcükte. **Fiyatların yükselmesinden ötürü bir tartışma çıktı ev sahibiyle aramızda. Çok yüksek bir fiyat istedi. Sonra bir ara bir tartışma çıktı.** Ben o fiyatları veremeyeceğimi söyledim. O da evden zorla çıkarmak istedi tartıştık.” (K26)

Evsizlik süreci fiili olarak başlamadan her biri kayıt dışı istihdam denilen günlük işlerde çalışmaya devam etmektedir. Yaptığı işin içeriği düşünüldüğünde (simit satmak, yövmiye inşaat işi, marangozluk) hayatını idame ettirecek ve refah seviyesini yükseltecek bir gelirinin olmadığı ön görüşünde bulunulabilir. Tablo 6 dikkate alındığında evsizlerin büyük çoğunluğunun evsizlik süresi 3 yılı geçmemiştir. Bu durumda Türkiye’de yaşanan konut fiyatı artışlarının başlangıç yıllarıyla kişilerin evsiz kaldığı tarihlerin örtüştüğü görülmektedir. Türkiye’deki konut artışı ev sahiplerinin kiracılarıyla aralarında tartışmaların yaşanmasına ve/ya kiracıların zorla evden çıkarılmasına neden olmuştur. İşsizlik, evsizliğin bir diğer yapısal nedeni olarak ortaya çıkmaktadır ve hem yapı hem de fail üzerinden okunabilir. Kişiler yaşadıkları sistem içerisinde kaynaklanan nedenlerden dolayı iş bulamadıklarını, gelir elde edemediklerini ve evsiz kaldıklarını düşünebilirler. Bununla birlikte bir işi beğenmemek, var olan işe gitmek istememek ve istikrarlı bir yaşam sürememek ise kişiden kaynaklanıyor olabilir. Araştırma sürecinde özellikle K29 sistemsel bir nedenden kaynaklı olarak işsiz kaldığını ve çalışmak istemesine rağmen kendinden kaynaklı olmayan bir sürece doğru itildiğini vurgulamıştır. K29 bu sürecin en büyük belirleyicisinin ise tüm dünyada etkisini gösteren ve hayatın normal akışını engelleyen korona salgını olduğunu belirtmiştir.

“...Pazarcılık işi yapıyordum. Birinin yanında çalışıyordum. Korona girince işler alt üst oldu. Ben onun yanında serbest çalışıyordum. Yövmiye alıyordum. **Adam da öyle olunca işten çıkardı tabi.** Ben ona yük oldum bir nevi. Eleman aramamaya başladı

zaten hiçbir yerde iş yok. İş arıyorsun, yok diyorlar. İşe gidiyorsun para vermiyorlar. Yani sonra kira da artınca bu sefer aşağı yukarı bir sene sürüncemede kaldık. Beş altı ay kirayı veremedim. Bu sefer ev sahibinden başladı tehditle... Boşalttım evi. Yani evde hangi eşya varsa hepsini sildim attım. Sonra doğru karakola. Ondan önce de 153'ü aradım. Polisle birlikte doğru barınmaya.” (K29)

Araştırma sürecinde evsizlerin belirtmiş olduğu yapısal nedenlerden sonuncusu ise kurum prosedürleridir. Buradaki kurum prosedürleri iki farklı evsizin (K25 ve K29) iki farklı yorumu üzerinden incelenmiştir. K25 çok uzun zamandır zaten evsiz olduğunu ve Darülaceze sakini olduğunu belirtmiş ve kurumda kalan bir kişiyle yaşamış olduğu bir tartışmadan ötürü kurum kuralları gereği kurumla ilişkisinin kesilmesi sürecinin altını çizmiştir.

“...Darülacezedeyken bir arkadaş vardı delinin biri. O benim üzerime geldi. Ben de onu itmiş bulundum. Ayağı kayınca düştü. Gitti bir şeyin üzerine çarptı, adamın da bir yeri kanadı. Beni orada tartışma çıkardım diye attılar. Hâlbuki beni orada herkes severdi. Sonra düştük sokağa, bir müddet kızımın yanında kaldım. O da başka kadınlarla kalıyor. Bekâr kendisi. Kadın olunca tabi evde benim ağrıma gitti. Başka yerle konuştuk, “seni bir daha Darülacezeye alamayız” dediler. Sonra “Kocaeli’de bir barınma varmış, oraya gönderelim seni” dediler. Öyle eş dosttan duyduk işte. Sonra beni trene bindirdiler elime de bir adres verdiler. Ben de sora sora buldum işte burayı. Getirdiler buraya.” (K25).

K25’in kurumdan ayrılması, kızının yanına gitmesi ve ayrılması sürecinde de sahip olduğu manevi değerlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Evsiz ve/ya yalnız başına kalacağını ve öyle yaşamaya devam edeceğini bilmesine rağmen tanımadığı kişilerle kalmaktansa hiç bilmediği bir yere gitmeyi düşünmüştür.

Kurum prosedürlerinde bir diğer yorum ise K29 tarafından yapılmıştır. K29’un evsizliğin nedenleriyle ilgili yorum yaparken ekonomik temelli açıklamaları olmakla birlikte evsizliği yalnızca kendi üzerinden değil en üst yapısal mekanizmaların ihmali ve istismarı olarak yorumlamıştır. Bu durumun K29’un politik görüşlerinden kaynaklandığı söylenebilir.

“...Bak şimdi. En tepeden en aşağıya kadar maksat insanları zora sokmak. Vatandaş konuşmaya kalkınca lisan hep ağdalı, yüzler hep maskeli. İnsanları sürekli oyahıyorlar. Haklı da olsun haksız da olsun hiç kimse sorumluluk almıyor. İnsanlardaki bu kibir bu toplumu bu hale getirdi. Sonra işte ev sahibi kandırır, çık git der, banane der... Üst taraflara gitsen öteler durur. Onlara da söylüyorum ama

dinletemiyorum. Bak düştük buralara. En sonunda bir kart verdi yolladı. Aylık bilmem ne kadar. Gidecek evin barkın yok işte.” (K29)

Araştırmada evsizliğin nedenlerinin ikinci başlığı evsizlikte bireysel nedenlerdir. Bireysel nedenler doğrudan sistemden kaynaklı olmayan ve kişilerin kendi düşünce ve kararlarının eylemlere yansımından sonra ortaya çıkan nedenler olarak yorumlanabilir. Elbette kişilerin bireysel tercihleri doğrudan evden çıkıp bir sokak yaşamını benimsemek olarak yorumlanmamalıdır. Zira kişiler hayatları boyunca sonuçlarını pek de kestiremeyecekleri şeyler yapabilirler. Evsizlik de doğrudan bir yaşam tarzı olmasından ziyade kişilerin farklı değişkenlerle ilgili almış oldukları kararların neticesinde ortaya çıkan bir durum olarak yorumlanabilir.

Araştırma sürecinde evsizlerin evsiz kalma nedenlerinden bireysel nedenler içerisinde ailevi problemler, ekonomik problemler, sağlık problemleri, sağlık ve göç kodları bulgulanmıştır. Araştırmada bireysel nedenler içerisinde incelenen ilk neden ailevi problemlerdir. Ailevi problemler kodu altında “evsizin ebeveynlerinin boşanması/ayrılması”, “evsizin kendisinin boşanması/ayrılması”, “ebeveyn kaybı (ölümü)”, “ebeveyn tutumları” alt kodları ortaya çıkmıştır.

Evsizliği ortaya çıkaran bireysel nedenlerde ailevi problemlerin ilk alt kodları evsizlerin ebeveynlerinin ya da kendilerinin boşanması/ayrılması şeklinde belirlenmiştir. Boşanmanın ardından gelen ailenin dağılması kişilerin hayatlarını tek başlarına idame ettirmek durumunda kalmalarına neden olmuştur.

“...Biz kirada oturuyorduk. **Annemle babam ayrılınca aile dağıldı.** Biri memlekete gitti biri burada yaşıyor. Ben de evli değilim zaten. Ev dağılınca tek başıma kaldım..” (K14, ebeveynlerin boşanması)

“...Biz eşimle kötü ayrılmadık. **Seni boşayacağım dedi. Boşa dedim o zaman.** Hala üzgünüm ha. Aklıma geldikçe böyle gözlerim dolar benim. Benim en büyük hatam, kaynanamın alt katına taşınmakla oldu. Onlar bizi eve zorla istediler. Ben bir gün eve geldim. Evde eşya yok, hanım da yok. Gittim kaynananama hanımı soruyorum. Hanımım bana dedi ki “ben seni sevmiyorum, seni boşayacağım.” Benim hanımımın psikolojik sorunları vardı. İlaç kullanıyordu. Benim onu aldattığımı söylemiş kaynanam. Doldurmuş benim hakkımda. Biz de boşandık, çıktım evden sonra. Çıkış o çıkış, dışardayım.” (K4, kendi boşanması)

“Ben eşimle bir tartışma sonucunda ayrıldım. Yani artık geri dönüşü de yoktu. **Kesin karardı, boşanacaktık.** İki buçuk yaşında falandı o zaman oğlum. Bir de kızım var... Ben çocuğu aldım çıkarken. Bir iki gün otelde kaldım. Maddi durumdan dolayı

kalmaya devam edemedim. Oradan direkt belediyeye gittim, dedim ki böyle böyle bir durum oldu. Belediyeden çocukla beraber, çocukla altı ay kaldık barınmada. Ondan sonra şey annesiyle bir barıştık. Barıştık derken şöyle yani bir araya değil de çocukla alakalı. Sonra çocuğu götürdüm annesine dedim ki beni halim ortada ben sana maddi yardım edeyim ama çocuk bu halde perişan olur. İşte öyle devam ediyoruz. Ben dışarıdan destek oluyorum kendisine Yani eve dönmüyorum zaten eski eşim yeni bir evlilik yaptı.” (K28, kendi boşanması)

Evsizlerin söylemleri incelendiğinde özellikle kendilerinin boşanması durumunda sürecin doğru yönetilememesi evsizliğin kronik bir hal almasına neden olabileceği düşünülmektedir. K4 ailesinin dağılmasını şahsı ve eşi ekseninin haricinde üçüncü kişilerin etkisiyle olduğunu belirterek sürece tam anlamıyla müdahale edemediğini belirtmiştir. K28 ise boşanma sürecinde anlık karar vermesinin çocuklarına olumsuz yansıdığını ve bu süreçte çocuklarının refahı için eski eşiyle ortak noktalarda buluşması gerektiğini fark etmiştir.

Evsizliğin bireyler nedenlerinden ailenin dağılmasının tam tersi olarak aile kurumunun kurulması, kişilerin evsizliklerini sona erdirerek yeni bir düzenin kapısını aralayabilir. Hayatı boyunca iki kere uzun süreli evsizlik yaşayan (araştırma sürecinde ikincisini deneyimlemekteydi) K20 evsizliğin sona ermesi sürecinde bir aile kurmasının önemini vurgulayarak bu düzenin sona ermesinde boşanmanın etkisinden bahsetmiştir.

“...Ben gençken evden kaçtım. Annem rahmetli olunca üvey anne geldi. Aile darmadağın oldu. On üç yaşındaydım kaçtığımda. Askere kadar hiç eve gelmedim. İstanbul’un birçok yerinde kaldık ettik...**Askerden geldikten sonra Allah nasip etti biriyle evlendim. O hayatı bıraktım.** Bir tane de kızım oldu. Mutlu bir hayatımız vardı. Toparladığımı hissettim. Beş sene öyle güzel bir evliliğim oldu. Sonra abimle aram bozuldu. Sürekli babama gidiyor beni kötülüyor. “Onlara şunu verme bunu verme yapma etme” diyor. Eşim de en sonunda dayanamadı. Dedi ki “artık yapamıyorum ayrılalım”. Bizi rahat bırakmadılar. Boşanınca bende filmler iyice koptu...Eski hayata geri dönüş...Alkol, madde... Kavga, dövüş, suç....Sonrası en sonunda buradayız işte...” (K20)

Ailevi problemlerin bir diğer boyutu “ebeveyn kaybı” şeklinde bulgulanmıştır. Evsizlerin en çok dikkat çektiği nokta bir ebeveynin kaybıyla ailenin dağılması ve kişilerin birbirinden ayrılması neticesinde evsizlikle karşı karşıya kalmaları şeklinde olmuştur. Bu süreçte ebeveynin kaybı, diğer ebeveynin yeni bir evlilik yapmasına neden olurken ikinci bir evlilik evsizlerin yeni ailelerine alışma süreçlerini zorlaştırmıştır.

“...Bak şimdi bizim evimiz merkezin yakınlarındaydı. İşte benim babam rahmetli oldu. Annem başkasıyla evlilik yaptı yani. Bu olay ben askerdeyken oldu. 1999 yılıydı. Ben askerden gelince eve gittim, bir baktım başkaları var. Evi satmışlar. Ben de gittim bizimkileri buldum. Baktım annem evlenmiş. **Ben de kabullenemedim bu durumu. Ayrıldım evden.** Zaten yaşıam genç istemedim de onlarla kalmak. O tarihlerden beri dışardayız işte. Aile dağılınca herkes bir yere gitti ya. Kardeşimle de görüşmüyoruz.” (K1, baba kaybı)

“...Ben annemi 2020 Haziran ayında covid döneminde kaybettim. Babam ondan önce rahmetli olmuştu. Annemle yaşıyorduk biz. Diğer kardeşler evliydi. Annemi kaybedince bu sefer kardeşlerim mal derdine düştü. **Annem bizim aileyi birbirine bağlıyormuş. Onu anladım.** Annem yaşarken susanlar öldükten sonra ortaya çıktı. İhtiyaçları olmadığı halde para istediler. Evi de sattık. Ben de çıktım mecburen. İşte ondan sonra herkes aldı alacağını. Ben de bir süre arkadaşımnda kaldım. Sonra baktım o ortam bana uymuyor, kalktım geldim buraya tekrardan...”(K24, anne kaybı)

K20’nin söylemlerinden evde yeni bir baba figürünü kabullenemiyor oluşu anlaşılmaktadır. Bu düşüncenin oluşmasında ilgili dönemde gençlik döneminin içerisinde olması da yatıyor olabilir. Ölen bir ebeveynin yerine yenisinin aileye dâhil olması ve bu kişinin “baba” olacak olması zor olan bir durumu daha da zorlaştırabilir. Bununla birlikte K24’ün açıklamalarından ise “anne”nin bir ailenin merkez noktasında yer aldığını ve aile için birleştirici ve bütünleştirici unsur olduğu anlaşılmaktadır.

Ailevi problemlerin son boyutu ise “ebeveyn tutumları” şeklinde belirlenmiştir. Evsizler evsizlik süreci başlamadan önce aileleri içerisinde yaşanan gelişmelerden ötürü ilişkilerinin bozulduğu ve bir daha da düzelmediğini belirtmişlerdir. Özellikle uzun süreli evsizlik yaşayanlar düşünüldüğünde çocukluk döneminde maruz kaldıkları olumsuz ebeveyn tutumları ve bunun sonucunda ortaya çıkan şiddet evden kaçmaya itmiş ve sokakla doğrudan muhatap kılmıştır.

“Yirmi senedir sokaklarda yaşıyorum. Annem vefat ettikten sonra babamla anlaşamadık. **Kavga ettik. Birbirimize girdik, mahalleli zor ayırdı.** Ben de çıktım evden. Bir daha gelmiyorum dedim. Ondan beridir de mahalleye gitmedim. Kim nerde ne yapıyor bilmiyorum.” (K20, yirmi senedir sokakta)

“...İlkokulu bitirdikten sonra evden kaçtım. **Çocukken babam beni dövüyordu sürekli.** Burada benim nenem vardı. Ona geldim kaçtıktan sonra. Sonra bir ara İstanbul’a gittim. Sokaklarda çalıştım, yattım, kalktım. Ailemle görüşmedim yani. Babam zaten şey bir adamdı. **İçmediği zaman sürekli döverdi bizi.** 11

yaşımdaydım kaçtığımda. Ondan sonra zaten İstanbul'a falan gidince alkol, hap, map... Hepsine başladık..." (K6, iki farklı dönemde 15 yıldan fazla süredir sokakta)

"...Ailemle aramız bozuldu, anlaşılamadık. Aile içi ilişkiler bozuldu. Kavga ettik sözlü şekilde. Ben de evden çıkmak zorunda kaldım. Geri dönmedim. Şimdi sadece yeğenimle görüşüyorum. Kimseyi de aramıyorum. Şu anda tam kurumlu değilim."

(K8)

Evsizliğin bireysel nedenleri kategorisinde bir diğer kod ekonomik problemlerdir. Çalışma grubunda yer alan hemen her evsiz evsizlik sürecinde ekonomik olarak problemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Düzenli çalışmıyor ve gelir elde edemiyor olmak gibi gerekçeler kişileri evsizliğe itebilir. Bununla birlikte araştırma sürecinde ekonomik temelli en büyük gelişmenin kişilerin iflas etmesi neticesinde gelirlerinin büyük bir hasara uğraması ve ardından toparlayamamaları olduğu görülmüştür. İflas etmek beraberinde ailenin dağılması ve yaşanılan yerden göç etmek gibi durumları da beraberinde getirmiş ve kişilerin çoklu bir problemi aynı dönemlerde yaşamalarına neden olmuştur.

"...Ben aslen Gaziantepliyim. Ticaretle uğraşıyordum. Kırk beş elli insan çalıştıran adamdım. Sonra düzenimiz bozuldu. Battık. Ardından eşimden de ayrıldım. Sonra Kocaeli'ye iş bulurum diye geldim. O da istediğimiz gibi olmadı. Kaldık burada, yatacak yer de bulamayınca sokaklara düştük."

(K5)

"On üç sene oldu eşimden ayrıldım. Benim işlerim çok düzgündü. On altı tane eleman çalışıyordu yanımda. İşlerim bozuldu. Patladım. Evleri sattık. Hanımdan ayrıldık. İşlerimiz bozuldu yani. Batmadan önce durumumuz iyiydi. Yani o zamanlar benim evimde hizmetçi vardı. Ben uzun yıllar belediyede de çalıştım. Sonra bu iflas işleri olunca bir dönüm noktası gibi oldu. İflas ettik, patladık."

(K3)

"Şirketim vardı ticaret yapıyordum. Şirket batınca ekonomik olarak bayağı kötü duruma düştük. Borçlar, vergi işleri vs. derken sabıka durumu da ortaya çıktı. 2016 yılının sonunda lojistik işimiz vardı. Şirket kurduk. Kapanmak durumunda kaldık. Sonra ekonomik olarak kötüye gidince masrafları karşılayamaz olduk."

(K17)

"Askerden geldikten sonra Almanya'ya gittim. Beş yıl Almanya'da yaşadım. Sonra oradan döndüm ilçede çay ocağı açtım. Çay ocağı açtık. Battık. Gitmedi bu iş. İki üç kere falan. İş bilmeden şimdi burada bir dükkân açtık. Harap olduk."

(K18)

Evsizlikte ekonomik problemlerin bir alt başlığı ise kişilerin çalışamayacak durumda olup gelir elde edememesidir. Bu durum en temel belirleyicilerinden birisi sağlık problemleridir. Kişiler gerek fiziksel gerekse zihinsel yönden sağlıklı olduklarında istihdam edil(e)meme problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Katılımcılardan K27 evsiz kalma sürecindeki en önemli gelişmenin fiziksel rahatsızlığı nedeniyle çalışmıyor hale gelmesi olduğunu belirtmiştir:

“Yani bir on beş sene falan hep çalışıyordum. Durumum iyiydi. Çalışabilecek şekildeydim. Ev tutmuştum. Bazen de çalıştığım yerde kalıyordum. Öyle idare ettim ondan sonra baktım daha çalışmıyorum. **Sakatlık geçirdim. İşte bu bacağımın üzerine düştüm merdivenden. Bu vakte kadar sakat bir bacakla çalışıyordum ama şimdi bir de merdivenden düşünce iyice kötü oldum.** Tıkandım artık daha çalışamaz hale geldi. Şu anda da böyle düz oturamıyorum. Bir müddet çocuğumun yanında kaldım ama **gelinim istemeyince buraya (barınma merkezi) geldim.** Çalışmıyorum. Geldim devletimize sığındım.” (K27)

K27'nin ibarelerinde sağlık problemlerinin getirdiği ekonomik yoksunluk evsizliğin yalnızca bir nedeni olarak görülmektedir. Zira sokağa düşme riskiyle karşı karşıya kalmadan önce bir çocuğuyla yaşadığını belirtmektedir. Bu durumda evsizliğin ekonomik tarafıyla birlikte özellikle yaşlı evsizler için çocuklarının evlerinde kabul gör(e)meme gibi bir gerekçe nedeniyle de evsiz kalmaları söz konusu olabilmektedir. Benzer bir durumu yaşayan K25:

“**Kızım da başka kadınlarla kalıyor.** Bekâr kendisi. Kadın olunca tabi evde benim ağıma gitti.” (K25)

cümlesi, çocuğunun yaşadığı evde babasını daha fazla misafir edememesi gibi durumuyla benzerlik göstermektedir.

Araştırma sürecinde katılımcıların daha iyi bir hayata sahip olmak için göç etmeleri neticesinde beklentilerinin karşılanmamasının sonucu olarak evsiz kaldıkları da görülmüştür. Göçün en temel sebebinin ise ekonomik açıdan gelir elde etmek olduğu belirlenmiştir.

“Ben Balıkesir'de ikamet ediyorum. **Burada Kocaeli'de ufak tefek bir işim vardı. Onun için geldim buraya işi halledeyim diye.** Şimdiden sabıkalı olduğum için İstanbul'daki arkadaşıma devrettim işi. Dedi on beş yirmi günde dedi bitiririz dedi. O iş biraz uzadı. Uzarken ben otelde falan da kalmadım. 3-4 ay geçti tabi. Sokaklarda kalıyordum. İş biraz uzayınca ekonomik olarak da zor duruma düştük. Arkadaşımı

arıyorum bazen yardımcı oluyor ama şimdilik kurumdayız işte. İşin bitmesini bekliyorum, haber bekliyorum ondan. Sonrasına bakacağız.” (K12)

“Hanım ve çocuklar İskenderun’da. **Ben uzun süre önce çalışmak için Kocaeli’ye geldim.** Çalışıyorduk aslında, işler de iyiydi. Kız kardeşimin yanında kalıyordum. Sonra ev çok kalabalık olduğu için ben gideyim dedim. Gideyim dedim ama belirli bir yere gideyim demedim tabi. Çalışıyorum inşaatlardayım. Bu şekilde bu kadar geldik. Bugün de buradayız. 2 aydan fazla sokakta kaldık. Parkta sahilde inşaatta yattık.” (K15)

K12 ve K15’in açıklamalarından göç öncesi beklentiler ve göç sonrası gerçekleştirenlerin kişilerin istedikleri gibi olmadıkları anlaşılmaktadır. Kaldı ki bu kişiler evsizlik sürecinin içerisinde oldukları için işler pek tabi istedikleri gibi gitmemiştir. Evsizlik bu kişiler için bir tercihten ziyade göç ettikten sonra karşılaşılan zorlukların bir sonucu olmuştur.

Evsizliği ortaya çıkaran nedenler başlığında şu ana kadar yapısal ve bireysel nedenler incelenmiştir. Bunların haricinde bir de herhangi bir beşeri etkenden ziyade doğal şekillerde oluşmuş nedenler de kişileri evsiz bırakmaktadır. Bunların arasında deprem ve yangın, araştırma sürecinde kişileri evsiz bırakan nedenler arasında tespit edilmiştir. Kendisi de bir depremzede olan K30, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen depremde eşini kaybetmiş ve depremzedelerin çeşitli şehirlere intikali neticesinde bir süre KYK yurtlarında kalmış, buradaki tedavisi tamamlandıktan sonra önce oğlunun yanına, oğlunun evinde istenmemesi sonucunda ise barınma merkezine yerleştirilmiştir.

“...Şimdi **Maraş depreminde hanımı kaybettim.** Sonra devletimiz sağ olsun bizi Kocaeli’ye getirdi. **Ben Umuttepe’de uzunca süre kaldım.** Orada bize baktılar. Benim küçük oğlum burada imam. Umuttepe’den çıkınca onun yanına gittim. Oğlumun yanına bir hafta kaldım. **Kadın boşanmaya kalktı. Ben senin babana bakmıyorum diye. Hem de ben de depremzede olduğum halde.** Kalktım karakola gittim. Dedim ki “Ya ben bir depremzedeyim. Benim durumum budur. Bu kadın benim oğluma bu bu durumda şey yapıyor.” Dedim ki “Dava açmayın. Ben öyle giderim ki kardan beter giderim. Hani bir kar yağ da biter gider ya. O kar daha gelmez. Öyle giderim” dedim. Sonra oğlum araştırdı baktı bir yerlere. Dediler ki bir barınma varmış. Ben de buraya geldim.” (K30)

K30’un yaşamış olduğu evsizlik süreci K25 ve K27’ninkiyle benzerlik göstermektedir. Evsizliği ortaya çıkaran dışsal faktörler olmakla birlikte en temel meselenin aile içerisinde kişinin kabul edilmemesi olduğu düşünülmektedir. Bu durum aynı zamanda günümüzde aile yapısının ve değerlerinin de ciddi şekilde değiştiğini göstermektedir.

Diğer nedenler içerisinde ikinci neden ise yangındır. Baba-oğul evsiz kalan iki kişinin (K16'nın ihmalî neticesinde) yangın sonucunda evleri kullanılmaz hale gelmiş ve gidecek hiçbir yerleri olmadığı için bu iki kişi barınma merkezine yerleştirilmiştir.

“...Benim oğlum eşinden ayrıldı. Çok üzgündü. Psikolojik olarak kötüydü. Bir gün içmiş de gelmiş. **Yenidoğan'ın orada evimiz yandı geçen sene.** Geçen seneden beri senedir burada kalıyoruz. Ev yandı, baktılar kimsemiz yok, sonra direkt olarak bizi kuruma aldılar.” (K10, K16'nın babası)

“...**Akşamdan kalmaydım.** Eşimden sonra hiçbir şey iyi gitmedi zaten. Ben de unutmak için içiyordum. Sigara içmiştim. **Sigarayı tam söndürmedim herhalde. Sabaha karşı tuvalete gitmek için kalktım. Bir baktım her yer cayır cayır yanıyor.** Babamı kurtardım. Allah kurtardı bizi. Sonra ambulanslar, polisler, muhtar falan geldi. Bizi aldı getirdiler buraya.” (K16, K10'un oğlu)

K16'nın ifadesi ve K10'un da benzer bir açıklama yapmasından anlaşılan; K16'nın yaşadığı sıkıntıları unutmak ve ertelemek için alkole başvurmasıdır. Alkol alması K16'nın bilincinde zayıflamaya yol açmış ve kendisini tam manasıyla kontrol etmesini engellemiştir. Ne yaptığını da tam olarak hatırlamıyor oluşu K16'nın yangın gerçekleşmeden önce tedbir almadığını da ortaya çıkarmaktadır. Bu durum K10 ve K16'nın yangın sebebiyle meskenlerinden ayrılımlarına, evsiz kalmalarına ve barınma merkezlerine yerleştirilmelerine neden olmuştur.

Bu başlık altında araştırmada yer alan evsizlerin kendi deneyimlerinden yola çıkarak evsiz kalma nedenleri incelenmiştir. Evsizliğin nedenleri yapısal, bireysel ve diğer olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Araştırma sürecinde evsizlerin evsiz kalma nedenlerinden yapısal nedenler içerisinde kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, hayat pahalılığı ve kurum prosedürleri kodları ortaya çıkmıştır. Bireysel nedenler içerisinde ise ailevi problemler, ekonomik problemler, sağlık problemleri, sağlık ve göç kodları bulgulanmıştır. Ailevi problemler kodu altında “evsizin ebeveynlerinin boşanması/ayrılması”, “evsizin kendisinin boşanması/ayrılması”, “ebeveyn kaybı (ölümü)”, “ebeveyn tutumları” alt kodları incelenmiştir. Bunların yanı sıra deprem ve yangının, kişileri evsiz bırakan diğer nedenler arasında olduğu görülmüştür.

3.6. Gün İçi Alışkanlıklar ve Faaliyetler

Bu başlık altında evsizlerin güç içerisindeki alışkanlıkları ve faaliyetleri incelenmiştir. Bu kapsamda evsizlerin sokakta ya da kurumda kalıyor olmasının gün içi alışkanlıklarında

ve faaliyetlerinde farklılıklar ortaya çıkardığı görülmüştür. Bu doğrultuda araştırma sürecinde evsizlerin “sokaklarda gezmek (herhangi bir şey yapmamak)”, “düzenli/düzensiz çalışmak”, “dilenmek”, “barınma merkezi yakınlarındaki mekânlarda vakit geçirmek” ve “yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmek” olmak üzere beş farklı alışkanlık/faaliyet türüne sahip oldukları görülmüştür (Şekil 7).

Şekil 7: Evsizlerin Günlük Alışkanlıkları ve Faaliyetleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Her şeyden önce evsizlerin alışkanlık ve faaliyetlerinin tek tip olmadığını söylemekte fayda vardır. Zira evsiz olmak gün içerisinde başka bir şey yapmamak anlamına gelmemektedir. Kişiler her ne kadar barınma problemiyle karşı karşıya olsalar da bu kişiler için hayat devam etmektedir. Ayrıca kimi durumlarda bir evsiz yalnızca bir alışkanlığa da sahip olmayabilir. Yani bazı günler hiçbir şey yapmadan yalnızca sokaklarda vakit geçiren bir evsiz bazı günler temel ihtiyaçlarını karşılamak için günlük şekilde çalışabilir ya da dilenabilir.

Araştırma sürecinde evsizlerin en sık yapmış olduğu gün içi alışkanlıklarının sokaklarda gezmek olduğu görülmüştür. Özellikle sokak evsizleri ve kurumda yaşayanların pek çoğu gün içerisinde amaçsızca sokaklarda dolaşmaktadır. Sokaklarda herhangi bir amaçtan azade dolaşmalarının en büyük nedeninin altında bu kişilerin düzenli bir iş ve sosyal hayatının olmamasının yattığı düşünülmektedir. Zira sokaklarda yaşıyor olmak evsizlerin hayatlarını kendi istedikleri şekilde idame ettirmesine neden olmaktadır:

“...Şöyle söyleyeyim. **Hava sıcakken sahilden gezerim, dolaşır böyle su sesi derler ya. Denizi seyredirim. Çimenlerle gezerim. Bazen otururum, ayaklarımı çıkartırım, toprağa basarım,** elektriğimi çeksin diye...Düzenli bir işim yok. Düzenli bir gelirim de yok. Sosyal güvencem falan yok. Öyle sokaklarda geziniyorum.” (K4, sokak evsizi)

“**Gün içerisinde geziyorum, dolaşıyorum. Bir gelirim yok. Denge bozukluğu da var. Arada gidip oturuyorum bir yerde, dinleniyorum.** Çarşıda birilerini görürsem yanlarına oturuyorum. Onun harici işte akşam olmasını bekliyorum.” (K3, sokak evsizi)

“Bir yerde çalışmıyorum. **Genelde sokaktayım, gezip bir yerlerde oturuyorum. İşte biraz emekli maaşı babamın.** Onu çekiyorum. Öyle idare ediyorum yani. Çok harcamamaya gayret ediyorum.” (K8, sokak evsizi)

“**Ben sahile falan gider gezerim. Uyurum sahilde, yatarım yani.** Buraya geldik, bilmediğimiz bir yer olduğu için sahile gidemiyorum şimdi. Hiç kimseden bir desteğim yok. Sağ olsun devlet biraz para veriyor. Cebimdeki parayla sigara alıyorum genelde. Gittiğim yerde de akşamı ediyorum. Sonra dönüyorum barınmaya.” (K18)

Evsizlerin sokaklarda amaçsız bir şekilde gezmesinde sokak ya da kurumda yaşamak kadar farklı amaçların da olduğu belirlenmiştir. Bazı evsizler sosyalleşmek amaçlı tanıdık/arkadaşlarıyla sokaklarda gezerken bazı evsizler ise sokaklarda gezdiği süre esnasında iş bulmak ve çalışmak amacı gütmektedirler:

“Sabah kahvaltımı yapıyorum. Dışarı çıkıyorum. Yürüme yolu. Dolaşıyorum biraz. **Bir bakayım diyorum. Bir iş var mı sağda solda? Arıyorum ama şimdilik bulamadım. On beş günde bir para veriyor adam. Bir ayda bir para veriyor.** O zaman zarfından nasıl geçineceksin? Yani şu anda mesela yevmiye iş olsa sabah kalkarım giderim. Akşam yemeğimi alacaksın nasıl olsa derim.” (K19)

“Ben emekliyim zaten. **Genelde birkaç arkadaşım var onlar gelir alır beni. Takılırız vakit geçiririz.** Elimdeki paranın bir kısmıyla ödemelerimi yapıyorum bankaya. Ara sıra çarşıya giderim gezerim. Gerçi ayak biraz problemlili ama idare ediyorum.” (K23)

Evsizlerin bir diğer alışkanlıkları düzenli/düzensiz çalışmak üzerinedir. Evsizliğin en temel problemlerinden birisi ekonomik problemlerdir. Tablo 6 ve 7’de çalışma grubunda yer alan evsizlerin ekonomik gelirleri ve sosyal güvenceleriyle ilgili bilgiler bunu desteklemektedir. Benzer şekilde evsizliğin ortaya çıkışında da ekonomik problemlerin

etkili olduğu Tablo 10’da sunulmuştur. Evsizler her ne kadar toplumdaki diğerk insanlardan farklı bir hayat tarzına sahip olsalar da temel ihtiyaçlar hemen her insan için aynıdır. Bu sebeple evsizlerin asgari şekilde hayatta kalabilmesi için para kazanmaları kendileri açısından elzem görünmektedir. Araştırma sürecinde özellikle sokak evsizlerinin düzensiz (günlük), kurumda kalan evsizlerin ise daha fazla düzenli (sigortalı) şekilde çalıştıkları tespit edilmiştir. Elbette kurumda kalırken düzensiz çalışma hayatına katılan evsizler de vardır. Burada vurgulanmak istenen sokak şartlarının kişilerin hayatlarının her alanında bir düzensizlik oluşturduğu, bunun aksine kurum hayatının ise düzenli bir hayat için aracı rol üstlendiğidir.

Araştırma esnasında sokak evsizlerinin düzensiz çalışma faaliyetleri uzmanlık gerektiren işler olmadığı görölmüştür. Sokak evsizlerinin işleri genellikle hamallık, taşımacılık, inşaat işleri, simit satmak ve/ya kaldığı bölgelerdeki faaliyetlere göre şekillenmektedir.

Aynı zamanda yaptıkları işler ilgi alanlarıyla da ilintilidir:

“Vallahi işte ben gün içinde balıkla uğraşıyorum. Balık tutmakla. Ha yani olduğu zaman işte on lira yirmi yolumuzu buluyoruz. Zaten ben sahilde yatıyorum. Bu şekilde paramı çıkarmaya çalışıyorum...Bazen de oradaki balıkçılara yardımcı oluyorum. Balık olduğu zaman daha iyi oluyor. Onu satıyorum, yiyip içiyorum. Her zaman olmuyor tabi, denizin durumuna bağlı.” (K1)

“...Yani sokakta bazen çalışıyoruz, günlük, karnımı doyurmak için. Balık haline gidiyorum. İndir kaldır işleri oluyor. Oradan günlük yolumuzu buluyoruz. Düzenli iş yok ama. Günlük paramı alır, devam ederim. İçimden nasıl gelirse.” (K2)

“...Bazen iş falan olursa arkadaşlar çağırıyor gidiyor. İşte indir, bindir, kaldır oraya. Günlük yevmiyeli işler ama düzenli değil. Hepsini elimize çektik yani. E yaş oldu altmış. Şimdi eskisi gibi iş de bulamıyorum. Olduğu kadar artık. Günlük alıp karnımızı doyuruyoruz. İhtiyacımızı gideriyoruz.” (K5)

Evsizlerin yapmış oldukları düzensiz işlerin yalnızca günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları görölmüştür. Bu işlerin düzenli olmaması evsizlerin hem yalnızca temel ihtiyaçları giderecek şekilde bir kazanç elde etmelerine (bazı durumlarda temel ihtiyaçların dahi karşılanamadığı görölmüştür) hem de evsizlerin hayatlarına ilişkin orta ve uzun vadeli planlar yapamamalarına neden olabilmektedir:

“Şimdi benim bir tane camekânlı arabam vardı. Ben onunla simit satıyordum. Tatlı falan bir şeyler yapmaya çalışıyordum. **Gündüz satış yapıp akşam barakaya dönüyordum.** Bazen de işte arabanın kenarına kıvrılarak yatıyordum. Maksat aç

yatmamak. Aç yatınca kötü oluyordu. Doyduysan o gün tamamdır. Hayal kurmaya gerek yok.” (K13, kurum evsizi)

“...O beş katlı bina var ya hani. Bütün yüzeylerini mantalamasını, sıvasını, filesini, her şeyini tek başıma çektim. **Sabah gidiyordum inşaata. Çalışıyordum. Akşam da yövmiyemi alıp devam ediyordum. Parayla karnımı doyuruyordum.** Arkasından da işte parka geri dönüyordum. Fazla bir beklenti de yok zaten. Karnın doyduysa tamam. Yat uyu yarın yine iş.” (K15, kurum evsizi)

“**Sokaktayken simit satıyordum işte. Sabah erkenden alıyordum simidi. Simidi öğlede bitiyordum.** Sonra kahveye gidiyordum, gazete okuyordum, okey oynuyorduk. Başka bir şeyim yoktu. Paramı o şekilde çıkarıp karnımı doyurmaya bakıyordum.” (K22, kurum evsizi)

Araştırma sürecinde sokakta yaşamının düzensiz işlerde çalışmakla ilişkili olduğu görülmüştür. Bunun aksine sokakta yaşamaya başlamadan önce mesleği olan, düzenli çalışan ya da kurumda yaşayan evsizlerin düzenli işleri olduğu ve günün büyük bölümünü iş yerlerinde geçirdikleri belirlenmiştir. Düzenli bir işte çalışıyor olmanın hem ekonomik hem de kişisel beklentileri karşılama, ayrı olunan aile üyelerinin ihtiyaçlarını gidermede ve hayata dair plan yapmada (özellikle evsizlikten çıkıp düzenli bir hayat kurmada) etkili bir değişken olduğu düşünülmektedir:

“...Ben 30-35 beş seneden beri oradayım. Evden ayrılmadan önce de zaten orada çalışıyordum. **Şimdi de oranın yakınlarında barakada kalıyorum. Yine işe gidiyorum. Düzenli gelirim var yani.** Ara sıra da pazar açıyorum burada. Perşembe, cumartesi, bitpazarı açıyorum. Çamaşır satıyorum. Ayakkabı satıyorum, un satıyorum. Ekmeğimi çıkartıyorum yani. Ayakta durabiliyorum yani.” (K7)

“...Şu an yine güvenlik olarak çalışıyorum. **Düzenli bir işim var.** İşe servisle gidiyorum. Öğle yemeğimi orada yiyorum. Sabah kahvaltımı da orada yapıyorum. En azından düzenli bir hayatım var şu an. Para olunca bir şeyler de düşünebiliyorsun hayata dair. **İşe girince özgüvenim yerine geldi.**” (K21)

“**Sabah buradan (kurumdan) işe gidiyorum. İşbaşı yapıyoruz.** Geliyoruz yani. En azından bir gelirim var bankaya borçlarımı ödüyorum...Ben işte dedim yine altı ay böyle dışımı sıkacağım. Bu şekilde bir plan var kafamda yani. Ondan sonrası zaten önüm açılr inşallah. Çalıştıktan sonra önümüz açılr... Yine de bir şekilde çarkı döndürürsün yani...**Dediğim gibi benim bu sürecim geçici yani. Para kazanmaya devam ettikçe kurumdan çıkma gibi planlarım da var.**” (K24)

“...**Ben düzenli çalışıyorum zaten.** Şu an işe gidemiyorum çünkü diğer kurumu temizliğe aldılar. Burası biraz uzak. Kazanacağım para da yemeğe gidiyor. Akşam

da buraya yetişemiyorum... **Ben aldığım paradan eski eşime yolluyorum.** Ona nafaka ödüyorum. Hatta vermem gereken nafakadan daha çok fazlasını veriyorum.

Çocuklarımın annesi sonuçta. İhtiyaçları olacak elbette.” (K28)

Çeşitli şekillerde çalışmayı tercih eden evsizler olduğu gibi herhangi bir şey yapmadan vaktini dilenerek geçinerek evsizler de bulunmaktadır. Dilencilik çeşitli türlerde ve şekillerde yapılan bir eylem olarak bazı durumlarda evsizler tarafından tercih edilen bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle sokak evsizleri herhangi bir işleri olmadığı için para bulmakta/kazanmakta zorlanmakta ve insanlardan para isteme yolunu tercih etmektedirler. Elbette her evsizin dilenme sebebi aynı değildir. Sokağın zorlukları düşünüldüğünde bazı zamanlar dilenmek zorluklar karşısındaki son çare olarak mecbur hale de gelebilmektedir. Bununla birlikte dilenme neticesinde elde edilen paraların hem temel ihtiyaçları karşılamak hem de alışkanlıkları sürdürmek (alkol tüketimi) için harcandığı görülmüştür:

“Parayı **sinyalden (dilenme)** buluyoruz. Oradan beş lira, oradan beş lira. Tabii canım. Hırsızlık yapmıyoruz, bir şey yapmıyoruz. Sinyal yapıyoruz sadece. Gün içinde genelde içiyorum. Alışkanlık haline geldi bende. Sinyalden aldığım parayı da alkole veriyorum. Sigaraya yol verdim bakalım. Alkolü de biraz zorla da olsa bırakma niyetim var ama yapabilir miyim bilmiyorum.” (K6)

“Sokakta kaldığım dönem **yemeği gerçekten dilendim diyebilirim.** Dilendim. **Yani bittim. Restoranlarda kalan yemek var mı dedim. İstedim.** Kovalara koyuyorlardı. Yoğurt kovalarına. O şekilde veriyorlardı. Kovaları yıkayıp tekrar götürüyorsun. Çok idare ettiler beni bu şekilde.” (K21)

Evsizlerin gün içi alışkanlıklarından/faaliyetlerinden bir diğeri barınma merkezinde vakit geçirmektir. Bazı evsizler gün içerisinde herhangi bir faaliyete katılım sağlayamamaktan ötürü yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmekte ve gün içerisinde kaldıkları odalarda ve ortak alanlarda zaman geçirmektedirler. Sadece barınma merkezinde vakit geçirmenin arkasında çeşitli gerekçeler bulunmaktadır. Araştırma sürecinde bu gerekçelerin arkasında ekonomik yoksunluk, düzenli hastalık, engellilik, işsizlik, sosyal dışlanma ve yaşlılık gibi etkenlerin olduğu görülmüştür:

“Şimdi ben 77 yaşındayım. Artık zaten çalışamıyorum. Emeklilik günlerim dolmadığı için de bir gelirimiz yok. Bir şey yapmıyorum yani gün içinde. **Genelde diğer arkadaşlarla muhabbet ediyoruz. Çay içiyoruz. Başka da kimsemiz yok zaten...Ben bir yere de gidemem zaten hastalık var. O yüzden hep**

kurumdayım. Oğluma üzüliyorum. O hanımından ayrıldı. Yemek yemiyor üzüntüden. Ben de ona üzüliyorum. **Başka da bir şey yapmıyorum.**” (K10, yaş 77)
“Sıcak olduğu için dışarı çıkamıyorum. İçeride kalıyorum. Bazen aşağı yukarı çıkıyorum. Yemekhane, televizyon izliyorum orada. Darülaceze’de kalırken de en fazla dışarı çıkar geri dönerdim. Kimsem yoktu yani. Burada da (barınma merkezi) hiçbir şey yapmıyorum. **Ayaklarım da ağrıdığı için buradan pek çıkmıyorum. İsterdim ki gezeyim insan göreyim o da yok.**” (K25, yaş 83)

“...Şirketimiz batınca düzenli gelir elde edecek bir şey yapamadık. SSK da yok. **Gırtlak kanseri olduğum için her işi yapamıyorum. Konuşurken de sesim çok çıkmıyor zaten. O yüzden iş görüşmelerinde direkt eleniyorum. %68 engelim var.** Raporum da var. Resmi ikamet adresim olmadığı için engelli maaşı alamıyorum. Öyle diyorlar. Eğer bir yerde ikametim gözüküseydi alacaktım.” (K17)
“...Gün içerisinde hiçbir yere çıkamam ki. Neyle çıkacağım? **Cebimde elli kuruş yokken nasıl gideyim kahveye de oturayım.** Bugün bir kahve oldu 5-10 lira. Onun için giremiyorum yani yalan yok. Sigara almaya gidiyorum. O da param varsa. Param yoksa da gitmiyorum. Yukarı çıkıyorum odaya. Bu kadar abi. Bazen odaya paspas atıyorum. Temizlik yapıyorum vakit geçsin diye. **Zaten yaşlılık hastalık var. Bir tarafım tutmuyor. Çalışmam edemem burada kaldık işte.**” (K27)

Evsizlerin yalnızca barınma merkezinde vakit geçiriyor olması barınma ihtiyaçlarını karşılamaları açısından kıymetli olsa da sürekli olarak bir binanın içerisinde kalmaları psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanamamasına ve bu durumun bir süre sonra problemlere dönüşmesine neden olabilir. Özellikle K10 ve K25’in yaşlılık döneminde olması yaşlılığın en büyük problemlerinden olan yalnızlığı ciddi şekilde hissetmelerine neden olmuştur. Her ne kadar bazı durumlarda barınma merkezinde kalan kişiler kendi aralarında sohbet ediyor olsa da bu durum yalnızlık içerisindeki bir müracaatçının profesyonel sosyal hizmet müdahalesine ihtiyacının olmadığı anlamına gelmemektedir. K17’nin çalışmak istemesine rağmen hastalığından ötürü ayrımcılığa maruz kalması da ekonomik yoksunluk içerisindeki bir insanın bir şeyler başarmak istemesine rağmen toplum tarafından engelleniyor oluşunu göstermektedir.

Sadece barınma merkezinde vakit geçirenlerin aksine bazı evsizler gün içerisinde barınma merkezlerinin yakınlarındaki çeşitli mekânlara giderek hem sosyal hayata katılmakta hem de ihtiyaçlarını gidermektedirler. Araştırma sürecinde iki mekânın vakit geçirmek konusunda evsizler tarafından sıklıkla tercih edildiği görülmüştür. Bunlardan ilki çay

ocağı/kıraathane/kahvehanelerdir. Evsizler hem güncel gelişmeleri takip etmek hem de sosyalleşmek amacıyla çeşitli mekânlara giderek vakit geçirmektedirler:

“...İşte gezip dolaşıyorum. **Herhangi bir çay ocağında, kahvede oturuyorum, gazete okuyorum.** Başka bir şeyim yok. Diğer kurumda da durum aynı. Çıkarım bir tur atarım, sonra da kahveye geçerim. İki insan görürüm.” (K11)

“Vallahi işte çay ocağında kahvede oturuyoruz. Başka bir şey yok. **Orada bir çevremiz var. Yani orada tanış olduğumuz insanları kast ediyorum. Genelde onlarla muhabbet ederiz, oturur gazete okurum sonra.** Zaten fazla da yapacak bir şey yok halimiz ortada. (K26)

Çay ocakları/kıraathaneler/kahvehaneler bahsi geçen fonksiyonlarının haricinde evsizlerin iş bulmaları konusunda aracı bir işlev de görmektedir. K14 sokakta kaldığı süreçte çay ocaklarında tanıştığı kişilerin iş bulma konusunda kendisine yardımcı olduğunu ve çay ocağında elde ettiği sosyal sermayenin evsizlik sürecinde kendisine bir destek mekanizması olarak işlev gördüğünü vurgulamıştır:

“Tabii çevre de olsa kahvelere gidiyoruz arkadaşlarla. **Oradakilerle de ahabplığımız vardır. İş de buluyorlardı bize.** Genelde gündüz çalışıp akşama doğru oraya gidiyordum. Sonra akşam da işte otogara, camiye yatmaya. **Oradaki arkadaşlar (çay ocağını kastediyor) sağ olsun destek oluyorlardı bize.**” (K14)

Evsizlerin barınma merkezlerinin yakınlarında olan ve gitmeyi tercih ettikleri bir diğer mekân ise camiilerdir. Camiiler geçmişten günümüze sosyal yardım hizmetlerinin sunulduğu mekânlar olarak dikkat çekmekle birlikte bu araştırmada da benzer bir misyonu üstlendiği görülmüştür. Şekil 6’da evsizlerin vakit geçirdiği mekânlar içerisinde camiilerin yer alması ve özellikle sokak evsizlerinin bazı günler camiilerde kaldıklarını ve bazı ihtiyaçlarını camiilerde karşıladıklarını belirtmeleri burada elde edilen bulguları desteklemektedir. Bununla birlikte imamların evsizlerin camiide kalması sürecinde kolaylaştırıcı ve aracı rollerinin olduğu vurgulanmalıdır. Zira K20 camiide kaldığı ve trafik kazası geçirdiği süreçte imamın kendisiyle ilgilendiğini, camiide uyuduğunu ve barınma merkezine yönlendirirken imamın belediyeye başvurduğunu belirtmiştir:

“**Bu kuruma bizim mahallenin imamının sayesinde geldim.** Aradı belediyeyi; dedi ki “kardeşim bak bu adam ameliyatlı, gidecek yeri kimsesi yok. Tedaviye ve bakım ihtiyacı var. Evsiz ve kimsesiz. **Siz dedi buna bir el atman gerekiyor.**” (K20)

Hem camiilerin mekânsal fonksiyonu hem de imamların davranış kalıpları evsizlerin evsizlik sürecinde problemlerini çözme konusunda onlara yardımcı olmuştur. Bununla

birlikte camiilere farklı profillerdeki insanların geliyor olması evsizlerin gün içerisinde camiileri tercih etmelerine, ibadetlerini yerine getirmelerine ve camii etrafında bir sosyal sermaye birikimi elde etmelerine imkân sağlamaktadır:

“...Bazen sabahtan kalkıyorum gidiyorum. Eski arkadaşların yanına bazen camiye kendimi atıyorum bir yere. **Camiide tanıdıklar oluyor, onları görüyorum, konuşuyoruz. Hem namazımı kılıyorum hem de insanların içine karışıyorum.** Burası benim büyüdüğüm yer zaten.” (K20)

“Sabah uyanuyorum hemen iniyorum aşağı. Özel güvenlikler biliyor beni, onlardan izin alıyorum. Camiiye gidiyorum. Hep camiye gidiyorum canım. **Beş vakti de camide kılıyorum.** Sabah namazına gidiyorum. Camiyi ben açıyorum sabahları. **Anahtarı verdiler bana. Erkenden açıyorum sonra namazı kılıp geliyorum.**” (K30)

Bu başlık altında evsizlerin evsizliklik güç içerisindeki alışkanlıkları ve faaliyetleri incelenmiştir. Bu doğrultuda evsizlerin gün içerisinde hiç birşey yapmadan dolaşmak, düzenli/düzensiz çalışmak, dilenmek, yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmek ve barınma merkezi çevresinde bulunan mekânlarda vakit geçirmek gibi alışkanlıklara sahip oldukları görülmüştür. Özellikle sokak evsizlerinin düzensiz yaşamlarından ötürü gününbirlik işlerde çalıştıkları, buna karşın düzenli işte çalışanların ise kurumda kalan evsizler olduğu görülmüştür. Düzenli çalışan evsizlerin kurumdan ayrılma motivasyonlarının oldukça yüksek olduğu görülürken çalışamayan, geliri olmayan ve düzensiz çalışan kurum evsizlerinin ise kurumdan ayrılarak düzenli bir ev hayatı beklentisinin oldukça düşük olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte camii ve kıraathanelerin evsizlerin sosyalleşmesinde ve toplumsal katılımında önemli roller üstlenen mekânlar olduğu belirlenmiştir.

3.7. Destek Mekanizmaları

Bu başlık altında evsizlerin evsizlik sürecinde almış oldukları destek mekanizmaları incelenmiştir. Destek mekanizmaları temasının altında “ekonomik”, “sosyal”, “manevi” destek kategorileri belirlenmiştir. Ekonomik destek kategorisi kamusal destek ve geleneksel destekler olmak üzere iki koddan oluşurken, geleneksel destek kodu içerisinde “aile” ve “arkadaş, akraba, vatandaş” alt kodlarına sahip toplum aktörleri bulunmaktadır (Tablo 11).

Sosyal destek kategorisi “evsiz-evsiz” ve “evsiz-sosyal çevre” olmak üzere iki koddan oluşmaktadır. Ekonomik destek alt kodlarının aynıları sosyal destek kodlarının alt kodları olacak şekilde ayrılmıştır. Buradan çıkarılacak en önemli bulgunun hak temelli sosyal hizmet kuramı gereğince hem sistemin hem de toplum aktörlerinin toplumsal problemlere ve problemlere sahip dezavantajlı kişilere yönelik bakış açılarıdır. Kategori ve kodlara geçilmeden önce bu araştırma kapsamında birlikte çalışılan evsizlerin her birinin en temelde çeşitli türlerde olacak şekilde yerel yönetim hizmetlerinden yararlandığını ve bu kapsamda evsizlere tamamen ücretsiz şekilde destek verildiğinin altının çizilmesinde yarar görülmüştür. Gerek barınma merkezinde gerekse sokakta yaşayan ama gündüzlü bakım evinden hizmet alan evsizler düşünüldüğünde çeşitli destek türlerinin bu kurumlarda evsizlere tahsis edilmiş olması evsizlerin baş etme stratejileri açısından önemlidir.

Tema: Destek Mekanizmaları			
Kategori	Kod	Alt Kod	Özne
Ekonomik destek	Kamusal gelir	-	K8, K18, K23, K25, K26, K29, K30
	Geleneksel destek	Aile	K3, K17, K20
		Arkadaş, tanıdık, vatandaş vb.	K12, K13, K14, K22, K24
Sosyal destek	Evsiz - evsiz	-	K1, K2, K6, K8, K17, K23, K24, K25, K28, K29
	Evsiz - sosyal çevre	Aile	K3, K7, K8, K17, K20, K28, K30
		Arkadaş, tanıdık, vatandaş vb.	K3, K4, K9, K12, K14, K22
Manevi destek	Dini ritüeller	-	K20, K21, K23, K24, K25, K28, K30
Destek yok	-	-	K5, K10, K11, K15, K16, K19, K27

Tablo 11: Evsizlerin Destek Mekanizmaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerin evsizlik sürecinde baş etme stratejileri ve destek mekanizmalarında ilkini ekonomik destek oluşturmaktadır. Tablo 10’da belirtildiği üzere evsizliğin nedenlerinin büyük bir bölümünü ekonomik problemler oluşturmaktadır. Bu sebeple ekonomik problemlere yönelik ekonomik destek uygulamalarının evsizlikle baş edebilme ve/ya evsizlik durumundan çıkarak düzenli bir hayata kavuşabilme üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Ekonomik destek uygulamalarının ilk adımını kamusal hak ediş ve yardımlar oluşturmaktadır. Evsizlerin bu süreçte aldığı kamusal hak ediş ve yardımlar içerisinde

emekli maaşı (aileden ve/ya kendine ait), engelli maaşı, yeşil kart ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin sağlamış olduğu 41 Kart (yardım kartı) bulunmaktadır.

“...Emekli maaşı babamın. Babamın kartı bende olduğu için maaşımı çekebiliyorum. Evdekiler durumumu bildiği için almamda bir sakınca görmedi. Hastane falan ihtiyacı olunca da işte babamdan yararlanıyorum.” (K8)

“...Kırk bir kart. Burada engelliyim zaten. İhtiyaçlarınızı karşılamaya çalışıyoruz işte. Çok yüksek bir meblağ değil ama ben zaten hastalığımдан ötürü çalışmıyorum. Çalışmadığım bir durumda yine böyle bir yerden para geliyor çok şükür.” (K26)

“...Tabi, benim emekli maaşım var. Buradakilerden nispeten daha iyiyiz ama benim aldığım da banka ödemelerine gidiyor. Çok şükür devletimiz sahip çıktı bize ama işte ev açacak kadar param yok. Ben zaten çalışabilsem bir de emekli maaşını eklesem zaten burda durmam. Toplamda 20 bin gelirim olsa yarısıyla masrafları ödesem iki çekyat iki sandalye tamam. Lüks olmasa da olur.”(K23)

Kamusal hak ediş ve yardımların evsizlerin evsizlik sürecinde yaşadığı zorlukları pansuman niteliğinde geçici süreli yardım ettiği yorumunda bulunulabilir. Zira bu yardımların miktarı ve paranın alım gücü evsizlerin ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamamasına neden olabilir. Elbette özellikle emeklilik maaşı olan evsizlerin diğer evsizlerden ekonomik açıdan daha konforlu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bir evsizin kamusal gelirinin olması o kişinin doğrudan yeni bir düzen kurabileceği anlamına gelmemelidir. Zira her sosyal problem kişiye özgüdür ve her kişi kendi şartlarıyla değerlendirilmelidir. Örneğin K24 ve K28 özel sektörde düzenli olarak çalışmasına ve düzenli bir geliri olmasına rağmen belirli bir süredir barınma merkezinde kalmakta ve doğrudan yeni bir “ev” düzeni inşa edememiştir.

Kamusal yardımların bir diğer boyutu ise bu yardımların niceliği ve yapılış şekline ilişkindir. Bazı durumlarda bir yardımın “nasıl” yapıldığı “yapılmasından” çok daha önemlidir. Özellikle sosyal hizmetin “hak temelli” vurgusunun yapıldığı bu araştırmada yardımı yapan otoritenin yardımı bir lütfmuş gibi sunması sosyal hizmetin temel değerlerine aykırıdır. K29’un karşılaştığı tavırlardan elde ettiği deneyimler sosyal yardımların “nasıl” yapılması gerektiğine ilişkin bulgular içermektedir:

“...Vallahi dilenci kartı var dedim ya. 41 Kart işte...Sekiz yüz elli lira aylık veriyorlar. Dilenci parası veriyorlar PTT karttan. Gidip harcıyorsun. Bana 850 lirayı çok görüyorsun, millet neler alıyor ses çıkarmıyorsun. Yardım veren kendini kabadayı sanıyor. Dilenci kartı var işte bende sadece. Başka hiçbir şey yok...”(K29)

Özellikle kendisine verilmiş 41 Kart'ı “dilenci kartı” olarak yorumlaması K29'un kendisini “öteki” olarak hissetmesine ve “dilenci” yakıştırmalarıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu durum yardımların nicelik, nitelik ve uygulanabilirliğine ilişkin yeni yorumları ortaya çıkaracaktır.

Ekonomik desteğin bir diğer boyutu ise geleneksel aktörlerin eliyle gerçekleştirilen desteklerdir. Geleneksel aktörler kodu “aile” ve “arkadaş/tanıklık/vatandaş” alt kodlarından oluşmuştur. Geleneksel aktörlerin özellikle aile ve aile dışı diğer aktörler olarak ayrılmasında ailenin evsizlik sürecindeki etkin gücüne vurgu yapan araştırmalar etkili olmuştur. Genç vd. (2022) dört farklı ülkede gerçekleştirmiş oldukları evsizlik araştırmasında ailenin evsizlerin eve dönüşü ve/ya evsizlikten kurtularak yeni bir hayata başlangıcında oldukça önemli bir rolü olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırma sürecinde bazı evsizlerin sıklıkla olmasa da belirli periyotlarda aileleriyle görüştükleri ve bu süre zarfında ailelerin evsizlere ekonomik olarak yardımlarda bulunduğu görülmüştür. Her ne kadar birlikte yaşamalasalar ve/ya birbirlerinden uzak olsalar da bazı aile üyeleri evsiz birey için ekonomik desteğini sürdürmektedir:

“Ben erkek kardeşimin yanında kalıyorum bazen ama genelde işte sokaktayız. Onun da kendi düzeni var neticede. **Adama yük olmaya gerek yok. Bazen biraz para verir idare ederim onunla.**” (K3)

“Benden küçük bir tane kız kardeşim. Onlar benim burada olduğumu biliyor. Onunla her gün konuşuyoruz. **Kız kardeşim düzenli olarak cüzi miktarda para yolluyor. Telefon faturalarımı öder, harçlık yollar mesela.** Onun haricinde gelirim yok.” (K17)

“...Bazen kızım geliyor, bir müddet kalıyor benimle. Sonra dönüyor annesinin yanına. **Parası oldukça o bana para yolluyor biraz.** Onun da durumu çok çok iyi değil tabi ki. Her aldığı parayı bana yollayamıyor. **Bazen kardeşim gönderiyor 500-600 lira. O şekilde işte.** Onun haricinde düzenli bir gelirim yok. Emekli de olmadım henüz.” (K20)

Evsizlerin aile üyelerinden aldıkları yardımların oldukça cüzi miktarlar olması yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân veriyor olabilir. Bu durum da psiko-sosyal ihtiyaçların hissedilmesi durumunda evsizlerin bu durum karşısında herhangi bir şey yapamamalarını beraberinde getirebilir. Bununla birlikte özellikle K3 ve K17'nin sokakta/dışarda kalmak pahasına ailesinden bir kişiye “yük olma” ihtimalini düşünmesi evsizlikle karşı karşıya kalan bir kişi için düşünülmesi gereken bir nüanstır. Zira bu kişiler

en iyi ihtimalle hiç tanımadığı kişilerle ve asgari şartlarda barınma merkezinde kalmayı tercih ederken ailelerine yük olacaklarını düşünerek onların yanında düzenli bir hayatı istememektedirler.

Bir diğer husus ise evsizlerin “resmi mekânsızlıklarının” kamu haklarından yararlanmalarını da engelliyor olmasıdır. Araştırmanın literatür bölümünde “mekansızlık” kavramsal olarak tanımlanmıştır. Burada mekânsızlığa yeni bir boyut getirilebilir. Birinci boyut hali hazırda evsizlerin sürekli olarak yer değiştirmesi ve belirli bir meskene kendilerini ait hissetmemeleridir. İkinci boyut ise K17’nin yaşamış olduğu “resmi mekânsızlık” problemidir.

Resmi mekânsızlık kavramıyla bahsedilen şey evsizlerin sokakta ya da barınma merkezinde yaşamasından dolayı ikametlerinin olmaması durumudur. Engelli maaşına başvurma hakkı olmasına rağmen bir meskende ikametinin olmaması bu haktan yararlanmasını engelleyici unsurdur. Bu durum yalnızca maaş için değil herhangi bir kamusal başvuruda da barınma merkezinde ya da sokakta yaşayan diğer evsizler için problem oluşturabilecek bir husustur. Zira günümüzde kamusal bir başvuru yapıldığı takdirde kişisel bilgilerin paylaşılması gereken bir alan bulunmaktadır. İkamet de bu alanlardan birisi olduğu için evsizlik durumunu yaşayan tüm müracaatçıların resmi mekânsızlık yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Evsizlerin ekonomik destek mekanizmalarından bir diğeri ise evsizlerin arkadaşları, tanıdıkları ve vatandaşlardır. Arkadaş ve vatandaş figürlerinin evsizlerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda aracı ve destekleyici rol üstlenmesi hem bireylerarası sorumluluk bilicini artırıcı etkiye sahiptir hem de resmi kurumların hizmet yükünü hafifletebilir. Evsizlerin bazıları evsizlik sürecinde arkadaş çevrelerinden ve/ya hiç tanımadıkları vatandaşlardan ekonomik destek gördüklerini belirtmiş ve yaşadıkları zorluklarda bu ekonomik desteklerin iyileştirici etkisinden bahsetmişlerdir:

“Allah'a şükürler olsun, benim bir ihtiyacım varsa temizlik ihtiyacım olur, sigara ihtiyacım olur. **Onu da zaten arkadaşım Allah'a şükür olsun her türlü karşılıyor. Ara ara para gönderiyor bana. Ne zaman arasam gelir beni ziyaret eder. Para verir. Sigaramı alır bana getirir.** Bunu sana ailen yapmaz mesela. Çocuklarımla çok görüşmem. Ama bahsettiğim arkadaşım... Her zaman. Yani. İstedğim saatte. Dün mesela onun yanındaydım. Aldı beni buradan, gittik yedik içtik. Sonra yine getirdi beni bıraktı buraya.” (K12)

“Ya benim bir arkadaşım var. Yirmi senelik bir arkadaşım. O çalışıyor. Kendisi mesleği var. Kaynakçı kendisi. O yardım ederdi, ilgilenirdi benimle sokaktayken. **Param yokken arardım, “param yok, harçlığım yok” derdim, çıkartırdı verirdi bana. Halen daha öyle.** Geçen gün aradım param yok dedim. PTT üzerinden yatırdı. Bazen de mesela gidiyorum bir lokantanın yanında geçerken diyorum; **“Param yok bana bir yemek alır mısın? Alıyorlar sağ olsunlar. Ya da diyorum ki “bulaşıklarını yıkıyayım bana yemek ver”.** Sokaktayken de yapıyordum şimdi de ara ara yapıyorum, bazen dışardayken karnım acıkıyor, kuruma gelemiyorum o ara.” (K13)

“Kışın mesela parka lazım, mont lazım oluyordu. Tanıdıklar veriyordu bize. **Bizim durumumuzu da biliyorlardı. Sağ olsun yardımcı oldular. Cebimize para da koydular yani.** Durumumuz belli sonuçta.” (K14)

“Gün içerisinde çalışıyordum zaten ama benim durumumu az çok tahmin ediyorlardı. **Kahveye gittiğimde okey oynarken üç beş kuruş yardım ediyorlardı ya da mesela kıyafet veriyorlardı bana.** Ara sıra ben istiyordum ama öyle herkesten değil, her zamanda istenmez tabi, utanıyordum ama birkaç arkadaş ne zaman istesem imkânınca çıkarır cebinden para verirdi bana.” (K22)

Evsizlerde sosyal destek kategorisi ekonomik destek kategorisine benzer şekilde evsizlerin kendi aralarında birbirine sosyal şekilde destek olması ve evsizlerin sosyal çevreden gördüğü sosyal destekler olarak ikiye ayrılmıştır. Sosyal çevreden alınan destek sürecinde destek aktörleri yine “aile” ve “arkadaş/tanıdık/vatandaş” olmuştur.

Evsizlerin birbirine karşı vermiş oldukları sosyal destek genellikle birlikte vakit geçirme, birlikte yemek yeme ve birlikte uyuma gibi eylemler üzerinedir. Bu araştırmanın saha araştırması aşamasında da özellikle sokak evsizlerinin gündüzlü bakımevinde yemek yemeye geldiğinde yemeğe birlikte geldikleri ve ardından yemek sonunda gruplar halinde hareket ederek çıktıkları gözlemlenmiştir. Evsizlerin bu şekilde kolektif hareket etmeleri benzer yaşam koşullarına ve tecrübelerine sahip olmalarından kaynaklanırken sahip oldukları karakteristiklerin bir süre sonra her birinde görülmeye başlaması kendi içlerinde evsiz alt kültürü oluşturmalarını da doğurmaktadır. Örneğin kendi aile ilişkileri oldukça zayıf olan evsizler kendi gibi olan evsizlerle yakın ilişkilerde bulunmakta ve bir süre sonra aralarında ailevi bir ilişki bağı kurulmaktadır:

“A*** var, S**** abi var. E***** abi var, B**** abi var. Bir abi kardeş ilişkisi oldu ya. Yıllardır biz beraberiz. Depremden (1999 depremi) böyle beraberiz yani. Buradaki abilerimiz vallahi benim ailem. Yıllardır tanıyoruz birbirimizi. Aile gibi

olduk zaten. Ben ailemle görüşmüyorum. Abim var burada yaşıyor ama görüşmüyorum. **Buradaki abiler benim ailem oldu.**” (K2)

Evsizlerin kurmuş oldukları bu ilişki ağlarının/alt kültürlerinin alışkanlıklarının ve ilgi alanlarının benzerliğinden kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Örneğin alkol ve madde kullanan evsizler genellikle birlikte vakit geçirmeyi ve tükettikleri alkolü de paylaşmayı tercih etmektedir (K1-K2-K4-K6). Sahip oldukları bu alt kültür kendi içlerine dâhil olacak ya da kendi içlerinden çıkacak kişilerin belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Evsizler doğrudan her evsizi kendi içlerine almamakta ve içlerine dâhil olacak kişiler için ilgili kişiyi kendi içlerinde bir değerlendirme sürecine tabi tutmaktadır:

“Uyurken tek tabanca (tek başına) takılırım ben. Onun haricinde birlikteyiz. Yemek yerken, içerken, gezerken falan. **Zaten dandikleri seçmece yapıyoruz.** Kötü adamı ayırıyoruz. **Herkesi içimize almıyoruz.** B**** abi, ben, M****, K**** abi olsun. Herkes birbirini sever sayar. Yanlış adam olursa da yol veriyoruz. Geçen mesela S**** abi burada olay çıkarttı, güvenliğe gider yaptı. Tavır koyduk ona. Ye yemeğini git değil mi babacığım, ne sataşıyorsun adama?”(K6)

Sosyal desteğin bir başka görünümü evsizlerin kurumlarla tanışması ve kurum hizmetlerinden yararlanmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Tablo 8’deki evsizler kurum hizmetleriyle tanışmasında “bir başka evsiz aracılığıyla” seçeneğine ait oran bu ibareyi desteklemektedir. Evsizler her ne kadar müstakil yaşamlara sahip olsalar da benzer mekânlarda birbirleriyle karşılaşmaları ya da yaşamaları yaptıkları faaliyetleri birbirlerine anlatmalarını beraberinde getirmektedir. Bir evsiz gittiği bir yer, konuştuğu bir kişi ve/ya hizmet aldığı bir kurum olduğunda diğer evsizi bundan haberdar etmekte ve kendinden başka bir evsizin kamusal hizmetlerle tanışmasına yardımcı olmaktadır:

“Ben buraya (kurumu kast ederek) benim gibi dışarda kalanlar sayesinde geldim. **Burayı onlar tarif etmişlerdi. Ben burayı bilmiyordum yani.** Öbür tarafta kalıyordum. Burayı onlar söylemişti. Hastanede tanıştığım kişiler vardı, ben bir tarafta onlar diğer tarafta uyuyordu. Orada onlar yatarken onu demişlerdi böyle bir yer vardı. Oradan biliyorum. Onun dışında haberim yoktu yani. Bazı konularda böyle destek oluyoruz. **Vallahi ben elimden geldiğince insanlara şey yapıyorum, söylüyorum gelsin yemek yesin diye.**” (K8)

Sokak evsizlerinin biribine aracı olmasının ve/ya birlikte hareket etmelerinin bir benzeri kurumlarda kalan evsizler için de geçerlidir. Kurumlarda kalan evsizlerin en temelde “düzenli bir barınmadan yoksun” olmaları onları ortak bir paydada buluşturmaktadır. Kurumların profesyonel psiko-sosyal destek hizmetleri sun(a)madığı durumda ise kurum

evsizleri kendi aralarında birbirlerine destek olarak bu sürecin zorluklarını paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte evsizlerin birbirlerini uzun süredir tanımıyor oluşları birbirleri arasında güven ilişkisi kurmalarını geciktirmektedir. Ayrıca evsizlerin profillerinin nispeten olumsuz davranışlarla anılıyor ve biliniyor olması evsizlerin ikili ilişkilerinde çekingen bir tutum sergilemesine neden olmaktadır. Yine de evsizler anlaşılabildikleri müddetçe birbiriyle sohbet ederek birbirlerine destek olmaya çalışmaktadırlar:

“Kimseyle problemim yok. Konuşur sohbet ederiz. Sağ olsun hürmet de gösterirler. Buradaki arkadaşla zor durumda. İhtiyacı karşılanmazsa gider başka bir şey yapar Allah korusun. **Yani bu riskle beraber çok samimi de olmayı tercih etmiyorum. Yalnızca bir kişi.** Durumumu detaylı olarak H**** biliyor. Başka kimseyle muhatap olmuyorum. Ha konuşuruz ederiz yemek yeriz. Orası ayrı ama benim özel durumumu sadece o biliyor. Bu tarz yerlerde güven kavramı pek yok. Bugün bir şey dersin yarın başkasından duyarsın.” (K17)

“...Çok sevdiğim birkaç insan var. Hatta onunla sürekli konuşur sohbet ederiz. K**** abiyle ben iyi anlaşıyorum. **Ama o çok muazzam bir insan benim için yani.** Çok iyi bir insandır. Şimdi yani bunu çok fazla kişiye muhatap olamıyorsun ya açıkçası. Şimdi ne paylaşacaksın ki? Ne yapacaksın ki ya. Dertleşeceğin bir insan olur en fazla. Benim için o da K**** abidir. Çünkü dinleriz birbirimizi. Anlar beni...”(K24)

Evsizlerin birbirleri arasında kurmuş oldukları bu sosyal desteğin kendi içlerindeki motivasyonu artırırken kurumlarda sağlan(a)mayan psiko-sosyal destek hizmetlerinin de kısmen de olsa kendi içleride çözüme kavuşturulduğu çıkarımında bulunabilir. Elbette evsizlerin birbiriyle yapmış oldukları sohbetler ve vakit geçirmeler kıymetlidir ama bu faaliyetler bir psiko-sosyal destek faaliyeti değildir.

Evsizlerde sosyal desteğin bir başka görünümü evsizlerin aileleriyle görüşmelerinden aldığı ve/ya onlara vermiş olduğu desteklerdir. Aileyle görüşmek ve onların desteğini hissetmenin zorluklar kaşısında evsizleri güçlü tuttuğu söylenebilir. Ayrıca aileden gelen desteğin evsizlikten kurtulmak, yeni bir düzen kurmak ve/ya eve geri dönüş için motive edici bir etkisinin olduğu yorumu da yapılabilir.

“**Düzenli olarak çocuklarımla görüşüyorum.** Maddi manevi her türlü yardımı sağlıyorum onlara. Arar sorarım onları, onlar da beni arar. Hal hatır sorar. Bir ihtiyacın var mı baba diye. **Hanımınla da inşallah konuşmaya başladık.** Allah nasip ederse barışacağız inşallah. Eve dönme durumum olabilir.” (K7)

“**Yeğenimle konuşuyorum genelde.** Teyze diyor kendine dikkat et. İşte dışarda olduğumu biliyorlar zaten. Çok konuşamıyoruz telefon olmuyor bende her zaman. Yine de arayınca halimi hatırlar. **Bakalım belki dönüş olur, tam da bilemiyorum.** Sonuçta yalnızım.” (K8)

“Beni şu anda hayatta iki tane şeyim var. Başka hiç kimse istemiyorum hayatımda. **İki çocuğum yani her şey benim dünyam her şeyim.** Başka hiç kimse umurumda değil. Sadece iki çocuğum. Sen benim çocuklarımdan bir geldiği zaman görsen de onların bana davranışını, nasıl söyleyeyim sana? Mesela bana diyor, baba sen diyor, çok iyisin diyor. Annesiyle kıyaslıyor beni. Annesi bağırıp çağırıyor, ben bağırıp çağırmiyorum ya. Ondan dolayı. **Geçen gün gittim mesela gittim, gezdirdim, oyuncaklara bindirdim onları mesela. Onlar benim hayata tutunma kaynağım.** Kendim için mücadele etmiyorum. Çocuklarım için mücadele ediyorum. Buradan çıkmak istiyorsam onlar için. **Onlar benim evime gelecek, bende kalacaklar, büyüyecekler...**”(K28)

Araştırma sürecinde evsizlerin sosyal destek aktörlerinden bir diğerinin ise arkadaş/tanıdık/vatandaşlar olduğu belirlenmiştir. Evsizler her ne kadar sosyal çevrelerinden mahrum olsalar da sahip oldukları arkadaşlık ilişkileri bu süreçte onların insanlarla bir araya gelmelerine ve topluma karışmalarına imkân tanımaktadır. Kimi durumlarda yalnızca sohbet etmek dahi evsizlerin kendilerini iyi hissetmelerine imkan tanırken kimi durumlarda ise çevreden gelen destekler kurumlarla tanışmalarına ve hizmet almalarına aracı olmaktadır:

“Bir Ş**** var mahalleden. Çocukluk arkadaşım. Başka kimse kalmadı zaten. Çünkü mahalle bitti, biz de bittik. **Ara sıra görürüm onu oturur konuşuruz.** Eskiden mahalle iyiydi de cinayetler, intiharlar oldu. Kimse kalmadı orada. Ben de böyle eski arkadaşları görünce iyi oluyor.” (K4)

“Dün mesela onun yanındaydım. Aldı beni buradan, gittik yedik içtik. Sonra yine getirdi beni bıraktı buraya. **Oturduk, sohbet muhabbet.** İyi geldi yani. Burada hep dört duvar. Aynı insanlar. **İnsan gördük deniz gördük içimiz açıldı.** Zaten bu arkadaşım benim bir sözümü ikiletmez. Ne zaman arasam cevap verir. İhtiyacımı görür.” (K12)

“Benim yaşadığım yere köpek bağlasan durmazdı. **Mahalleli aramış söylemiş böyle biri var mahallede diye.** Sonradan geldiler gördüler halimi. **Mahalleli arayıp da söylemese kimsenin geleceği yoktu. Sağ olsun söylediler de biri bizi gördü.** Sonra da işte beni buraya (barınma merkezine) getirdiler.” (K9)

Evsizlik sürecinde sıklıkla karşılaşılan bir başka destek mekanizması ise manevi destektir. İnsanı diğer canlılardan ayıran şey en temelde biyo-psiko-sosyal boyutları eş zamanlı ve bir arada kendinde barındırıyor olmasıdır. Maneviyat da kişinin madde ve mana ikiliğine aynı anda sahip olmasını ifade eden bir kavram olarak yorumlanabilir. Evsizler ilk görünüşte fiziki (görünen) pek çok zorlukla (Tablo 12) karşı karşıya kalan sosyal gruplar olmakla birlikte psiko-sosyal olarak pek çok probleme sahip olabilmektedir. Tablo 9’da evsizlerin evsizlik sürecinde en sık hissettiği duyguların bulgulanması evsizliğin yalnızca maddesel bir boyutunun olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple evsizlerin başa çıkma mekanizmalarında manevi desteğin etkili bir destek türü olduğu düşünülmektedir.

Her şeyden önce manevi desteğin ya da maneviyatın doğrudan “din” kavramıyla aynı anlama gelmediğini hatırlatmakta fayda vardır. Maneviyat dinden daha kapsamlı bir kavramdır ve kişilerin maneviyata sahip olabilmeleri için herhangi bir dine inanmaları gerekmez. İnsan olmanın manası hali hazırda maneviyata sahip olmak anlamına da gelmektedir.

Araştırma sürecinde evsizler bu süreçte kendilerini iyi hissetmek, güçlü kalabilmek ve/ya problemlerin üstesinden gelmek için inandıkları değerlere sahip çıktıklarını, Allah’a şükrettiklerini, duanın gücüne inandıkları, inandıkları dinin ritüellerini yerine getirdiklerini ve bu değerlerin kendi hayatlarına dair kötü bir eyleme kalkışmanın önüne geçtiğini belirtmişlerdir. Özellikle Tablo 9 incelendiğinde evsizlik döneminde akla intihar etme düşüncesinin gelmesi ve bu eylemi gerçekleştirilmemesinde en etkili gerekçenin “bir yaratıcıya ve dine inanmak” olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde bu süreçte inançlara bağlı kalmanın evsizlerin yaşam zorluklarını hafiflettiği ve geleceğe dair umutlarını tazelediği görülmüştür:

“...Manevi anlamda da ben tövbedeyim zaten. Bir yerden tövbe aldık. **Şimdi de namazlara devam ediyoruz.** İçkiden pis işlerden uzak durmaya çalışıyoruz. Sorguluyorum bu işte de bir hayır vardır diye. Düşünüyorum. Ama şükür inançlıyız.”
(K20)

“...Şöyle diyeyim şimdi. **Allah'ım sana çok şükürler olsun demişimdir.** Ama ben her zaman dua ettim. Şey olduğum zaman aşağıya gelmeyeceğim. Ne zaman sıkıntısı da bir zor durumda kaldığım anda mutlaka bir şey oluyor. Çok inanırım ben. Yardım etme anlamında bir yardım geliyor. Mutlaka o bir yardım gelir. O bir yerden büyüyenler ne oluyor? Nasıl oluyorsa çok inanıyordum konuya. Sana şükürler olsun

ki. **Bu beni rahatlatıyor. Ben buna inanıyorum. Bütün kalbimle inanıyorum.**" (K23)

"...Ya inanç olmasa ya ben de o yolda (madde bağımlılığı, intihar vs.) gidecektim yani. İnanç tutuyor yani. Gerçekten tutuyor. Büyük bir nimet yani. Hem öbür tarafımızı yakacaktık hem dünyamızı karıştıracaktık. Hiç gerek yok yani. Ama insanlar hep dedim yani intihar edenlerin nasıl bir psikoloji durumunu çok iyi anladım. Ama Allah'tan inançlı insanlarız, öyle bir şeye bulaşmadım." (K24)

"Hani haşa mevzu da yani sonuçta bu da bir imtihandır. İnançlı insanlar. İnançlı insanı değil mi? Allah'a inanıyoruz. Yaradan'a karşı bir sitem tövbe yok yok. Ya zaten bir insan ne yaşarsa mutlaka bir şey yani. Onun bir sebebi var. Sebepsiz hiçbir şey olmaz. Hiçbir sebepsiz değil. Allahuteala tarafından da sebepsiz hiçbir şey olmaz. Bazen kulunu çektirip çektirip çektirir. Bu dünyada şey yaparım. Atıyorum cezasını veriyor. Öyle diyelim yani. Onun için ama dedim o bir kere müthiş bir şey. Dünyada ne olursa olsun ümidini kesmeyeceksin. Umudumu hiç kesmedim yani. İllaki dedim." (K28)

"...Gün içinde pek bir şey yapmam. Kur'an'dan namazdan başka bir şey yok. Burdan izin alıyorum. Doğru camiye gidiyorum. Sabahları camiye ben açıyorum." (K30)

Maneviyat ve ritüeller evsizlerin bir yandan evsizlerin başa çıkma kapasitelerini artırırken evsizlik süreci kişilerde inancın zayıflaması problemini de ortaya çıkarmaktadır (Tablo 12). Bununla birlikte evsizlik sürecinin en zorlu süreçleri yine maneviyata ve inanılan değerlere bağlılıkla aşılmaktadır.

"...Maneviyat falan bitti sokaktayken. Allah'ı sorguluyordur tövbe haşa. Ki ben buraya (barınma merkezi) gelene kadar cumaya da gitmiyordum. Burada cumaya gitmeye başladım şu an. Çok şükür Allah demeye burada başladım. İnancımı dahi kaybetmiş gibiydim. Şimdi dua etmek namaz kılmak resmen beni hayata bağlıyor. Geçen cumaya gittiğimde herkes çıktı camiden elimi açtım. İşim gücüm yoktu. Rabbim sen bana yardım et dedim. O gün hiç olmadığım bir anda güvenlik işim oldu. Bu işi buldum. Cebimde kuruş para yoktu. Bir arkadaşına borç para vermişim ve sattı. O para geri geldi. Dedim camide Allah'tan istedim. Ya içime bir umut doğdu. Her şey düzene girmeye başladı." (K21)

Maneviyat yalnızca bireysel eylemler üzerinden değil aynı zamanda çeşitli rolleri de bulunan bir kimliğe sahiptir. Özellikle K21'in hayatındaki değişiklikler göz önüne alındığında maneviyatın aracı rolünden bahsetmekte yarar görülmektedir. Hem diğer evsizlerin hem de barınma merkezlerinde görev yapan personellerin kendi ritüellerini

yerine getirmesi K21'e olumlu referans olmakta ve K21'in yeniden ibadetlerine başlamasına aracılık etmiştir.

“İşin gerçeği konuşmak gerekirse şimdi **buradaki diğer abilerimizin ya da görevlilerin abdest alması, namaz kılması benim dikkatimi çekti.** Güvenlikler, çalışanlar, yemek dağıtanlar... M**** abi, A**** O**** abi...Cenabı Allah “ben ne yapıyorum” dedirtti bana. **Yatağa kafamı koyuyorum. İşte adam (bir diğer evsiz) asansöre çıkıyor beşinci kata.** Sabah ezanı abdestini alacak, duyuyorum bunu. Ayaktayım veya buradaki sorumluluğu ben neden almıyorum? Bak; “Cenabı Allah yardım etti, buradayım, hayatımda bir şeyler iyi gidiyor.” demeye başladım. Şimdi imkân buldukça namaz kılıyorum, düzenli cumaya gidiyorum.” (K21)

Buraya kadar evsizlerin evsizlik sürecinde görmüş olduğu destek türleri incelenmiştir. Bu destek türleriyle birlikte evsizlik sürecinde herhangi bir türde destek alamayan evsizler de tespit edilmiştir. Bazı durumlarda evsizler özellikle ailelerinden bir destek beklentisi içine girse de bu süreçte aileleri başta olmak üzere herhangi bir kişi/kurum ya da kuruluştan müstakil bir destek almamışlardır. Bununla birlikte hali hazırda barınma evinde kalan ya da sokakta yaşayıp gündüzlü bakım evinde temel ihtiyaçlarını karşılayan evsizlerin kamusal bir destek aldığı gözden kaçırılmamalıdır. Burada kast edilen destek türleri ekonomik, sosyal ve manevi destek türlerini ve çeşitli araçlarını (başka bir evsiz, aile üyeleri, tanıdıklar, vatandaşlar vb.) kapsamaktadır.

“**Ya şimdi insan ilk önce ailesinden bekler. E biz onu görmedik.** Yabancıdan hiç beklemem ben. Kendi kanımdan canından olan adam seni aramazsa, sormazsa sen ne arayacaksın? Kimsenin nerede olduğunu bilmiyorum.. Koptuk yani. Battık.” (K5).

“Bir ablam var benim. Bu şehirden evli. Onlardan da şeyi yok yani. **Herhangi bir yardım yok. Ya şimdi eşim boşandı gitti yani. Kendi isteğiyle gitti.** Boşanmanın sebebi bunun başka bir adamla yaşadığını öğrendim ben. Yani başka bir adam şeyi varmış, bunun maksadı oymuş. Yani beni terk edip çocukları alıp gitti.” (K11).

“...**Ya o dönemde hiç sosyal çevrenizden destek görmedim. Bizim aile apartmanı ile yattığım park arası elli metre. Abim arabasıyla yanımdan geçti gitti yüzüme bakmadı.** Benim orada kaldığımı da biliyordu. Bir şey yapmadı yani. Gelip benimle iletişim kurmadı.” (K19)

“**Eşimle çok uzun oldu görüşmüyorum. Çocuklar zaten istemedi. O yüzden buraya düştük.** Dışarı da çıkamıyorum ki bir yere gideyim. Nasıl çıkacağım? Param yok. Bir yerden de para almıyorum. Kimseyle de görüşmüyorum. Haliyle destek

olanımız yok. Olsa burda olmazdık zaten. **Kahveye gitsem beş liram yok. Çay içemem.**” (K27)

Bu başlık altında evsizlerin evsizlik sürecinde almış oldukları destek mekanizmaları ekonomik, sosyal ve manevi destek kategorileri altında incelenmiştir. Ekonomik destek kategorisi altında kamusal ve geleneksel kodları ortaya çıkarken geleneksel kodu aile ve aile dışı aktörler olarak iki alt kodda toplanmıştır. Ekonomik destek kapsamında evsizlerin kamusal hak edişleri ya da yardımları belirlenirken geleneksel ekonomik desteklerde aileden ya da sosyal çevredeki diğer aktörlerin evsizlere belirli miktarda yardım yaptığı görülmüştür. Sosyal destek kategorisi de ekonomik desteğe benzer şekilde iki koddan oluşmuş ve bu kodlar evsizin bir diğer evsize sosyal desteği ile sosyal çevrenin evsize yapmış olduğu sosyal destekleri içermiştir. Sosyal desteğin en önemli aktörü aile olurken aile dışı sosyal çevre aktörlerinin bu süreçte evsizlere destek olduğu bulgulanmıştır. Bir diğer destek türü ise manevi destek şeklinde ortaya çıkmıştır. Evsizler evsizlik süreci içerisinde Allah’a inanmak ve dua etmek, namaz kılmak ve şükretmek gibi eylemleri yerine getirdiklerini belirtirken maneviyatın hem güçlendirici hem aracı hem de kötü alışkanlık ve davranışlardan uzak tutucu işlevine vurgu yapmışlardır. Bununla birlikte evsizlik sürecinde herhangi kişi/kurumdan herhangi bir türde destek almadığını belirten evsizler de bulunmaktadır. Bu süreçte en çok aile desteğinin beklendiğini buna karşın bu desteğin sağlanamadığı noktada ise evsizlerin problemlerinin arttığı bulgulanmıştır.

3.8. Evsizlerin Problemleri

Bu başlık altında araştırmaya katılan evsizlerin evsizlik sürecinde yaşamış oldukları problemler teması bireysel ve kurumsal problemler olmak üzere iki kategori altında incelenmiştir ve her iki kategori ayrı başlıklar altında sunulmuştur.

3.8.1. Bireysel Problemler

Evsizlerin bireysel problemleri barın(a)ma(ma), ekonomik yoksunluk, ailevi problemler, düzenli hastalıklar (fiziksel ve ruhsal), bağımlılık, ölüm/yaralanma riskleri, hijyen/temizlik, çeşitli boyutlarıyla sosyal dışlanma, maneviyatın zayıflaması olmak üzere dokuz kodla ortaya çıkmıştır (Tablo 12).

Tema: Problemler			
Kategori	Kod	Alt Kod	Özne
Bireysel Problemler	Barın(a)ma(ma)	-	Tüm katılımcılar
	Ekonomik zorluk	-	Tüm katılımcılar
	Ailevi problemler	-	Tüm katılımcılar
	Süreğen hastalıklar	Fiziksel	K1, K3, K8, K12, K18, K19, K21, K22, K23
		Ruhsal	K2, K3, K6, K11, K16, K19, K24, K28
	Bağımlılık	-	K1, K2, K3, K4, K20
	Ölüm/Yaralanma	-	K1, K3, K6, K15, K20, K29
	Hijyen / Temizlik	-	K1, K2, K4, K6, K19, K20, K21, K22
	Sosyal dışlanma	Mekânsal	Tüm katılımcılar
		Ekonomik	K1, K2, K4, K5, K6, K19, K22
		Sosyal	K1, K3, K4, K5, K10, K12, K13, K18, K20, K21, K22, K24, K25, K25, K27
		Hukuki	K7, K21, K28 ve K29 hariç tüm katılımcılar
		Eğitim	K3, K5, K7, K28, K29 hariç tüm katılımcılar
		Sağlık	K13, K14, K17, K18, K22, K23
		Maneviyatın zayıflaması	-
			K1, K21, K28
Kurumsal Problemler	Bir sonraki alt başlıkta detaylı şekilde incelenmiştir		

Tablo 12: Evsizlerin Problemleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerin en temel problemi belirli ve düzenli bir yerde barınamamaktır. Bu yüzden evsizliği barınmadan ziyade bir barınamama problemi olarak tarif etmek daha makuldür. Zira kelimenin sonundaki “-siz” eki bir şeye ait ya da sahip olamayışa işaret etmektedir. Bu sebeple evsizlik kişilerin evlerinden, yuvalarından ve/ya düzenli bir yaşam sürecekleri meskenlerden yoksun oluşları olarak ifade edilebilir. Araştırmaya katılan evsizler içerisinde mekânsal, zamansal ve tipolojik olarak farklı türlere sahip evsizler bulunmaktadır. Bu evsizlerin bazıları sokaklarda yaşamlarına devam ederken bazıları daha önce sokakta yaşamlarına rağmen araştırma esnasında barınma merkezinde kalmaktaydılar. Bununla birlikte daha önce sokakta yaşama riskiyle karşı karşıya kalıp kuruma gelmiş, kurumda yaşarken ekonomik düzenini kurarak kurumdan ayrılıp ev düzeni geçmiş ama bir süre sonra yeniden kuruma dönmüş evsizler de bulunmaktadır. Son olarak sokağı hiç deneyimlememiş fakat sokakta kalma riski ortaya çıktığında doğrudan tespit edilip barınma merkezine alınan evsizler araştırmada barınmama gerekçesiyle yer alan kişiler olarak tespit edilmiştir.

En bilinen haliyle evsizlerin yaşadıkları meskenler şehrin küçük parçalarını oluşturan sokaklardır. Sokaklar içerisinde evsizlerin yaşadığı parklar, açık alanlar, inşaatlar, baraka

tipi terk edilmiş yapılar bulunmaktadır. Günümüzde de ve özellikle Türkiye örneklemini düşündüğünde evsizler söz konusu olduğunda akla gelen ilk çağrışım kalacak yeri olmayan ve sokakta yaşayan kişilere yöneliktir. Araştırmaya katılan evsizlerin içerisinde hali hazırda sokakta kalan evsizler tespit edilmiş ve bu evsizlerin bazılarının evsizlik süresinin ciddi şekilde uzun olduğu görülmüştür:

“...Ben askerden geldiğimde baktım evi satmışlar. Gidip buldum bizimkileri. Sonra olaylar falan oldu çıktım evden. 20 yaşındaydım ayrıldığımda. Şimdi de 38 yaşındayım işte. **18 sene olmuş sokaklardayım.**” (K1)

“**20 yıldan fazla** süredir sokaktayız. Kurum istemiyorum. Babamla anlaşılmadığımdan dolayı ayrıldık. Kafamı nereye koyarsam orada yatıyorum. Sokaklar benim.” (K2)

“...İşlerim bozuldu. Patladım. Evleri sattık, eşten ayrıldık. **On üç yıldır böyle bir hayat işte. Orada burada.** Bazen sokakta, bazen hastanede, bazen birinin yanında.” (K3)

“...Eşimden ayrıldığımdan beri sokaklarda kalıyorum. Şu an sokakta kalıyorum. Mahalleye de gitmiyorum. **4-5 sene oldu işte.**” (K4)

“...Şimdilik yerimiz yok. Biz dışarıda kalıyoruz. Gaziantep’te işleri batırınca buraya geldim. Gidecek de yerimiz yok işte. **Bir yıldan fazla oldu dışarıdayım.**” (K5)

“11 yaşındaydım kaçtığımda evden kaçtığımda. Ondan sonra zaten İstanbul’a falan gittim. Sokaklarda yattık kalktık. Tek başımaydım. Evlenene kadar sokaklardaydık. Sonra bir evlilik yaptık ama boşandım. **Ondan sonra yine sokaklar...**” (K6)

Sokak evsizlerinin sokağa düşmesi ve yeniden evlerine dönememelerinin ardında özellikle aile içi ilişkilerin ve ekonomik gerekçelerin yattığı görülmektedir. Ebeveyn tutumları, evsiz kişinin boşanması, ebeveyn kaybı, iflas vb. gibi gerekçeler bu süreçte kişileri sokağa itmiş ya da sokağa yeninde sürüklemiştir. Evsizliğin nedenlerinin incelendiği Tablo 10’daki gerekçelerin bu ibareleri desteklediği söylenebilir. Sokak evsizlerinin yanı sıra daha önce sokakta yaşamış fakat bir olay/durum sonrasında barınma merkezlerine ileten evsizler araştırmadaki bir diğer tür evsizleri oluşturmuştur. Bu kişilerin barınma merkezlerine intikalinde geleneksel toplum aktörlerinin aracı rolü göze çarpmaktadır:

“...Buradaydım (yaşadığı semti kast ederek) ama ben farklı yerlerde kalıyorum. **Hastanede, bizim eski mahallede, harabe binaların içinde ya da camiide falan kalıyordum en son.** En son kaza geçirince camii imamı aradı belediyeyi, beni barınmaya aldılar işte. **1 hafta 10 gün olacak kurumdayım.**” (K20)

“Ben çarşının oralarda barakada kalıyordum en son. Havalar soğuk olduğu için sokakta yatamıyordum. Kuruma beni çok fena olduğum için getirdiler. 40 kilolara kadar düştüm. Artık hasta olup fenalaşmışım. Çevredeki esnaflar hastaneyi aramış. Ben de gözümü açtım bir baktım hastanede idim. Ondan sonra bakmışlar etmişler, belediyeye haber vermişler. **Sonra da barınmaya getirdiler beni. Dört aydır da kurumda kalıyorum.**” (K22)

Evsizlerde kurumlarla tanışmadaki aracı rollerin bir benzeri daha önce sokak deneyimi olmamış ve sokak riskiyle karşı karşıya gelindiğinde doğrudan barınma merkezine iletilen evsizler için de geçerlidir. Çalışma grubundaki evsizlerin birçoğu barınacak bir yeri olmadığı için çeşitli aracılılarla doğrudan barınma merkezine alınmıştır. Bu evsizlerin bazıları uzun süredir barınma merkezinde yaşamakta ve halen daha evsizlik durumundan çıkabilmiş değildir. Evsizlerin bu kadar uzun süre barınma merkezinde kalıyor olması ilgili evsiz için bir süre sonra bu durumun kronikleşmesine ve kurum evsizliğinin yaşam tarzı haline gelmesine neden olabilir:

“...Dediler ki bizim bir barınma merkezimiz var seni buraya alalım. O gün bugündür ben burdayım. **Tam 42 ay oldu.**” (K9)

“...Evi belediye tahliye etti. Çöp ev diye. Sokakta hiç kalmadım. Doğrudan beni merkezdeki kuruma getirdiler. 8 yıldır kurumdayım.” (K11)

“Ondan sonra işte bunları kayınçoyla konuşurken onun tanıdığı vardı yanımda dedi ki abi barınma var burada. Arayalım konuşalım. Bir müddet orada kalırsın dediler. Kaç gün kalacağımı bilmiyordum. Gelin dediler. Gittik. Sağ olsun. O günden beri orada kalıyoruz. Aşağı yukarı altı ay falan oluyor.” (K23)

“Arkadaşların yanından gelince gidecek yerim yoktu. Belediyeden bir abimiz vardı. O yardımcı oldu sağ olsun. Aradım kendisini tamam dedi. Buraya telefon etti falan. Aracı oldu. Ben de doğrudan kuruma geldim.” (K24)

“...Ben çocuğu aldım evden. Bir iki gün otelde kaldım maddi durumdan dolayı. Oradan direkt belediyeye gittim. Sonra annesiyle oturduk konuştuk. Çocuğu ona verdim ama çocuklarımla görüşüyorum. Ben de o günden beri kurumdayım. Altı ay falan oldu sanırım.” (K28)

Barınamama problemiyle karşı karşıya kalmış ve belirli süredir evsizlik yaşayan bir başka evsiz tipi ise barınma merkezi ve ev arasında gidip gelme durumudur. Bu durum adeta bir boomerang gibi evsizin içerisinde bulunduğu durumu tam olarak atlatamamsına ve başladığı yere geri dönmesine neden olmaktadır. Bu döngüsel süreç evsizler için belirsizlik ve kaygı duygularını artırabilir ve bir yere duyulan aidiyeti zayıflatabilir.

Bununla birlikte evsizlik durumunun döngüsel bir hal almasında en çok ekonomik gerekçelerin etkili olduğu düşünülmektedir:

“Bu benim kuruma ikinci gelişim. İlk gelişimde 3 ay kaldım. Kaymakamlık da bana bir kereliğine 4600 TL para verdi. Ben onunla ev tuttum. Hastalığım o dönemde de vardı ama ilerlemeye devam etti. Çalışırken para kazanıyordum ama hastalık ilerleyince işi bırakmak durumunda kaldım. Ondan sonra da evsiz kaldım. **Öyle olunca yeniden kuruma müracaat ettim.**” (K17)

“...İşte sokakta yattım. Ben buraya tekrar geldim. Daha önce de kurumda kalmışlığım var yani. Buraya gelmeden önce sokaktaydım. Buraya geldim beş altı ay önce bana on beş gün müsaade verdiler. Ben bir hafta içerisinde iş buldum, evimi tuttum. Buradan ayrıldım. Bundan bir ay önce kirayı ödeyemedim. Kiralar aşırı derecede arttı. İşten çıkartıldım. **Yine buraya gelmek zorunda kaldım.**” (K21)

Bireylerin evsiz kalmalarındaki bir diğer temel faktör ekonomik yönden yaşadıkları zorluklar ve işsizliktir. Evsizlerin bazıları hak edişleri gereği emekli, bazıları düzenli/düzensiz olarak çalışsalar ya da bazıları ise çevreden ekonomik destek görseler dahi (Tablo 11) bu durum onların sokaktan ya da barınma merkezinden ayrılarak düzenli bir hayata geçişe imkân tanımamıştır. Özellikle K17 ve K21’in ekonomik gerekçelerle barınma merkezine gelmesi, iş bulduktan sonra kurumdan ayrılması ve ardından ekonomik gerekçeler sebebiyle yeniden barınma merkezine gelmesi süreci evsizlerde ekonomik problemlerin ciddiyetini ortaya koymaktadır. Bu durumun en temel sebebinin altında yapısal nedenler içerisinde değerlendirilebilecek ekonomi politikalarının yattığı yorumu yapılabilir. Konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, engel durumları, sosyal dışlanma gibi gerekçeler evsizlerin çalışmasını engellemekte ve düzenli bir ekonomik gelirden mahrum bırakmaktadır:

“...Emekli maaşı babamın. Babamın kartı bende olduğu için maaşını çekebiliyorum...**Onu harcıyorum ama para da tabiki bir yerde kalacak kadar fazla değil. Sadece temel ihtiyaçlarımı alıyorum.** Onun haricinde de yemek yemeye buraya geliyorum.” (K8)

“2016 yılının sonunda lojistik işimiz vardı. Şirket kurduk. Kapanmak durumunda kaldık. Sonra ben servis çektim. Petrol ofislerinde çalıştım. **Sonra ekonomik olarak kötüye gidince masrafları karşılayamaz olduk.**” (K17)

“Kenara üç beş kuruş koyamadık. Hep yedik içtik harcadık...**Bir birikim yapmadım yani. Şimdi de bir gelirimiz yok.** Zaten bakılacak hale geldim. Nereye gitsem para isterler. O da bizde yok.” (K22)

“Sabah buradan (kurumdan) işe gidiyorum...**En azından bir gelirim var bankaya borçlarımı ödüyorum. Kurumdan çıkıp ev tutacak kadar değil tabi.** Gelir var ama doğrudan bankaya gidiyor...” (K24)

“...**Bu bacağımda otuz iki tane dikiş var. Çalışamaz hale geldim, daha da çalışamadım.** Ondan sonra tabii ekonomik durumda olmayınca vurmayınca buraya geldim. Şimdi de bir gelirim yok. Sadece burada oturuyorum işte.” (K27)

“...Pazarcılık işi yapıyordum birinin yanında. Korona girdi. **Bizi çıkardı, akrabasını koydu tezgâha.** Yani eleman aramıyor artık adam. Bizi de ıskartaya çıkardı.” (K29)

Ailevi problemler evsizlerin bu süreçte yaşadıkları problemlerin bir diğer başlığını oluşturmaktadır. Gerek nedenler gerekse sonuçlar itibariyle aile evsizliği belirli ölçülerde etkilemektedir. Katılımcılar içerisinde ailesiyle düzenli olarak görüşen evsiz sayısı oldukça azdır. Tablo 11’de yer alan destek mekanizmaları içerisinde “aile” başlığı evsizlerin ailelerinden hangi türlerde ve ne şekilde destek aldığını/alamadığını ortaya koymaktadır. Araştırmada ailevi problemler içerisinde evsizlikle gelen zayıf iletişim ağları, aile tarafından dışlanma (istenmemek, benimsenmemek, yok sayılmak vb.), ailenin dağılması ve evsiz kişinin çocuklarından uzaklaştırılması gibi durumların olduğu belirlenmiştir:

“**Kardeşimle konuşmuyoruz. Uzun zamandır görüşmüyoruz.** Konuşmuyor benimle. İçki yüzünden görüşmüyor benimle. Ben de dedim ki ona konuşmazsan konuşma. Yani bir alkol yüzünden dedim beni dışlıyorsan istemiyorsan öyle olsun dedim.” (K1)

“...Şöyle söyleyeyim. **Oğlumla bazen görüşüyoruz ama kızım benimle görüşmek istemiyor.** Alkole kızıyor ya. Benim alkol içiyor olmama kızdığı için benimle görüşmek istemiyor.” (K5)

“Yengenle zaten boşandık. Çok zaman oldu. On yılı geçmiştir çocuğumu da görmüyorum. En son geçen Ramazan’da gördüm, kocaman olmuş. Beni tanımadı. Onu en son gördüğümde dört yaşındaydı. **Annemin evine de gitmiyorum. Orada kardeşlerim var. Görmek istemiyorum onları.**” (K6)

“Boşanmanın sebebi bunun başka bir adamla yaşadığını öğrendim ben. Yani başka bir adam şeyi varmış, bunun maksadı oymuş. **Yani beni terk edip çocukları alıp gitti...**Barınmada bir adam varmış, onunla görüşüyormuş. Çocukları da göstermiyor.” (K11)

“Oğlumla görüşmüyorum. Barınmada kaldığımı da bilmiyor. Kız kardeşime tembihledim söylemeyin diye. Sadece ameliyat olduğumda geldi. Onun haricinde hiç aramıyor. Zaten benden uzak büyümüştü, ben eşimle uzun yıllar önce ayrıldım. İplerin kopması ise onun evliliğine karşı çıkmam zamanında oldu. Ben karşı çıktım, istemedim o kadınla evlenmesini. İpleri kopardı gitti. Evlendikten üç ay sonra da boşandı. Ama ne fayda artık.” (K17)

“Bizim aile apartmanı ile yattığım park arası elli metre. Abim arabasıyla yanımdan geçti gitti yüzüme bakmadı. Benim orada kaldığımı da biliyordu. Bir şey yapmadı yani. **Gelip benimle iletişim kurmadı.”** (K19)

“Beş altı sene önce ben bir kaza geçirdim. Belim tamamen kırıldı. Ters döndü. Ayağımı alçıda. Bir arkadaşım beni aracıyla köye götürdü. Anneannemin kapısına götürdü. Hani C**’u getirdim dedi. Böyle böyle bir kaza geçirmiş. Benim öyle bir torunum yok. Aldığın yere geri götür dedi.** Ondan sonra hiçbirine yaklaştırmaya cesaret edemedim. Evsiz kaldığım süreçte de o yüzden gidemedim. Annem benim doğumunda öldüğü için beni sorumlu tutuyorlar.” (K21)

Evsizliğin insan hayatındaki en somut etkilerinden birinin bu süreçte kişilerin sağlığına olumsuz etki etmesi olduğu söylenebilir. Evsizlik süreci hem sokakta yaşıyor olmaktan ötürü fiziksel hem de kişileri içerisinde bulunan durumun belirsizliği ve yorgunluğu sebebiyle ruhsal problemlerle karşı karşıya bırakabilmektedir. Katılımcıların içerisinde evsizlik sürecindeki yaşam koşulları sebebiyle fiziksel ve ruhsal hastalıklarla karşı karşıya kalan evsizlerin olduğu gözlemlenmiştir.

Bazı evsizler evsiz kalmadan önce bu hastalıklara sahip olup evsizlik döneminde hastalıklarının arttığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte bazı evsizlerde hastalıkların başlangıcı evsizlik dönemindeki düzensiz ve sağlıksız yaşam koşullarının etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bazı evsizler ise hem fiziksel hem de ruhsal problemleri bir arada yaşarken özellikle fiziksel rahatsızlıkların ortaya çıkmasında kalınan yerin konforsuzluğu ve mevsimsel zorluklar evsizleri ciddi derecede olumsuz etkilemiş, kronik hastalıkların başlangıcını oluşturmuş ve ölümle karşı karşıya getirmiştir:

“Karaciğerde düzenli bir problem var. Siroz mu silos mu ne diyorlar. Yani alkolden kaynaklı. Ondan sonra böbrekte sıkıntı var. Safra kesesinde de taş var. Malum dışardayız yani. Alkol desen zaten uzun süredir var. Dışardayken işte o koltukta uyu bu koldukta uyu vücudun şekli değişiyor. Tamamen düzensiz bir yaşam. **Oturarak uyumak her yerimi ağrıyıyor. Psikoloji zaten tamamen bozuk.** Benim

şu anda bozuk yani. Yürüyemiyorum mesela. Dengem bozuluyor bir dakikada.” (K3)

“Bacaklarım bak mesela şu an hala ağrıyor. Demiştım burada (sandayeyi kast ediyor) oturuyorum ya. **O soğuklar falan herhalde bacaklarımı biraz şey yaptı. Ya işte duruyorsun ya yer beton. Soğuk çekiyor mesela.** Bir yerde olsa sonuçta beton çekiyor. Sabit duruyorsun, oturarak uyuyorsun. Olduğum yerde duruyorsun. Bayağı da soğuklar var. Bilmiyorum yani bacaklarım ağrıyor işte.” (K8)

“**Ya şimdi dışarıdayken zorluk çektim. Uyku zorluğu çektim.** Başka ne çekeceksin? Yani rahat rahat hareket edemiyorsan, rahat huzur olur içinde yaşayamıyor, yatamıyorsun. **Benim kasık fıtığı yeni oldu. Dışarda kaldığım dönemde çıktı.** Ayaklarımda, dizlerimdeki sıkıntı zaten uzun zamandır var. Hipertansiyon zaten epey uzun süredir var ilacını kullanıyorum. Sadece benim dışarıda kaldığım süre zarfında zaten fıtıkta sıkıntım oluyordu. Nereden soğuk havalarda aşırı sancı yapıyordu. Havalar insanı yoruyordu.” (K12)

“...Kış şartları mesela zorlamaz mı abi o yağmurlar, karlar beni ne zorladı bir bilsen. O zamanlar işte biraz titremeye başladım. **Böyle erimeye başladım. Bu hastalıklarımız sebebi o soğuklar yağmurlar zaten. Bu soğuk yok mu, ahh... Akciğer... Böbrek... O soğuklar beni mahvetti.** Akşamları bazen köprü altında kalıyordum. Bazen bir baraka gibi bir yer vardı. Odunluk gibi. **Hava çok yağmura gidiyordu. Orası su almaya başladı. O yağmur suları falan hep üstünden geçti benim. Üstümde de hiçbir şey yok. Küçülme var böbrekte. Akciğer hastalığının sebebi doğrudan sokakta yatmak zaten.** KOAH var ayrıca. Tedavi görüyorum ben de. Doktor bana sekiz ay ömür biçti...” (K22)

Evsizlerin fiziksel olarak sağlıklı olması işlevselliklerini de etkilemektedir. Bu durum en başta çalışamamaya sebep olmakta, çalışmıyor olmak da doğrudan ekonomik yoksunluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun evsizlikten kurtulma konusunda ciddi bir handicap oluşturduğu söylenebilir. Zira fiziksel hastalık nedeniyle çalışamayan bir evsiz evsizlikten çıkarak düzenli bir hayata sahip olmak için gelir elde edemeyecek ve barınma merkezinde yaşama devam edecektir:

“Ben şu an çalışacak kadar sağlıklı olsam bu kurumda bir dakika durmazdım. Beni şimdi düşünün ya. **Ben şimdi ayağım sağlam olsun mesela, ağrılarım olmasın. Giderim yaparım tezgâhımı. Market olur kasap olur fark etmez.** Çiçek gibi yapardım o tezgâhı ben. Benim telefonum çalınmasaydı ben size bir gösterecektim o resimleri.” (K23)

Araştırma sürecinde fiziksel problemlerin nedenlerinin başında gelen mevsimsel zorluklar karşısında evsizlerin kimi zaman kendi başa çıkma stratejilerini oluşturduğu gözlemlenmiştir. Özellikle kışın hava sıcaklıklarının düşmesi karşısında evsizler temel alışkanlıklarından biri olan madde tüketme yoluyla hayatta kalmaya çalışmakta ve bunu bir çözüm yolu olarak görmektedir:

“...Kar yağdı bilmem ne oldu. **Buz gibi hava. Fenalaştım ya. Soğuktan.** Kaç kez hastanelik oldum. **Ama alkol içiyorum ya, o ısıtıyordu beni. Soğuğu hissetmiyorsun alkol içince. Ama çok kez donar gibi olmuştumdur yani.** Alkolü bulamayınca mecbur titriyorsun bir kenarda.” (K1)

Evsizlerde hastalıkların bir diğer boyutunu ise ruhsal hastalıklar oluşturmaktadır. Katılımcıların ruhsal hastalıklarının en temelde evsizliğin bireyleri belirsiz bir sürece itmesinden ya da madde bağımlılığından kaynaklandığı düşünülmektedir. Tablo 9’da yer alan evsizlik sürecinde hissedilen duygu ve düşünceler (belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık, intihar / isyan) gibi düşünceler evsizlerin psikolojilerinin oldukça bozuk olduğu fikrini desteklemektedir. Bununla birlikte gün içerisinde hiçbir şey yapmamak, topluma katılamamak, yalnızca barınmada vakit geçirmek gibi eylemler de kişilerin psikolojik ihtiyaçlarını karşılayamamalarına neden olabilmektedir:

“Ben kimseyle görüşmüyorum, istemiyorum. Zaten psikolog tedavi gördüm ben uzun zaman. Psikolojik tedavi de gördüm. **Ara ara halis görmeye başladım. Ses duymaya başladım. Kendi kendime konuşmaya işte. Korkuyorum yani bazen kendimden...**” (K6, madde bağımlısı)

“...**Sürekli burada kaldığımız için kurumda bir şey yapamıyoruz yani.** Yani bir gidecek yerimiz de yok. Yani biraz şey gibi oluyor yani böyle çaresizlik gibi oluyor hocam. Yani yalnızlık gibi bir şey. **İyi hissetmiyorum kendimi pek. Psikolojim bozuk. Bir yere çıktığımız ettiğimiz de yok. Dört duvar arasında sıkışıp kaldık böyle...**” (K11)

“**Ya Allah korkum olmasa intihar edecektim nerdeyse.** Ciddi ciddi bunu düşündüm yani. Flu oluyor yani her şey gözümde ya. İş yok, arkadaşlarım yok, ailem vefat etti...Boşluktasın. Boş boş bakıyorsun insanlara. Yani beyin uyuşuyor yani orada. Hiçbir şey düşünemiyorsun yani. Sadece ondan öncesi şey yani böyle. **Kafamda binbir türlü şey. Sağa dön sola dön yok. Psikolojim gidikti yani o dönemler.**” (K24)

“...**Ruh halim çok bozuktu. Hiçbir şey düşünmedim.** İnsan sağlıklı düşünemiyor o an. O an düşündüğüm şey boşluk. Çocukla ben ne olacağım? Yani nerede

kalacağız? Tamamen belirsiz bir durum. Çok zorluk çektim. Barınmaya gelince de ilk etapta zorluk oldu tabi. **Barınmada insanların psikolojisinin yüzde sekseni bozuk. Yanımda çocuk var, o da etkilendi. Baktım tepki veriyor. Halen daha durur düşünürüm yani. Zaten altı ayda kendimi anca toparladım. Psikolojimi sen düşün.**” (K28)

Hem fiziksel hem de ruhsal hastalıklara sebep olmasının yanı sıra müstakil olarak madde bağımlılığı evsizlerin sokakta karşılaşmış ya da ilerleyen süreçlerde edindiği alışkanlıklar/zorluklar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sokak şartlarının sağlıksız yaşam koşullarını beraberinde getirmesi bir süre sonra kişileri kötü alışkanlıklarla karşı karşıya getirebilmektedir. Araştırmaya katılan evsizler içerisinde madde bağımlılığı yüzünden ailesi dağılan ve ardından evsiz kalan, madde bağımlısı bir kişi tarafından kendisi zarara uğratılan, madde yüzünden hastalık sahibi olan, madde ile evsiz kaldığı dönemlerde tanışan ve madde bağımlılığı yüzünden yakınlarını kaybeden kişiler bulunmaktadır:

“Daha önce de vardı. Zaten düzenli olarak alkol kullanıyorum ben. Şöyle söyleyeyim. **On dört yaşından beri alkol kullanıyorum... Karaciğerde düzenli bir problem var.** Siroz mu silos mu ne diyorlar. **Yani alkolden kaynaklı.** Ondan sonra böbrekte sıkıntı var.”(K3)

“Düzenli alkol şöyle var bende. Param varken alkol alırım. **Bir yerlerden para geldi mi alıyorum içiyorum. Zaten gençlikten beri var bu alışkanlık bizde.** Evliyken de içiyordum. Şimdi sokaktayken de içiyorum.” (K4)

“...**Alkol artık alışkanlık haline gelmiş yani bende.** Sürekli içiyorum. Kurtulmak istiyorum da kurtulamıyorum işte. Gene içiyorum. Yalan değil. Ama aşırı derecede içmiyorum. Eskisi gibi değil. Yavaş yavaş olacak ama işte yine içiyoruz.” (K6)

Evsizlerde madde kullanımının en temel sebebinin literatürdeki diğer araştırmalara da benzer şekilde “sosyal çevre etkisi ve merak” olduğu söylenebilir. Sokağın kendine ait bir yaşam kültürünün olduğunu ve bir süre sonra kişinin bu düzene adapte olduğunu belirten K20 madde alışkanlığını aile kurmadan önce ve genç yaşta evden kaçtığı dönemde edindiğini belirtmiştir:

“...Bu yolların sonu yok. Hızlı yaşamının renkli yaşantının sonu yok. Askere gidene kadar bir sürü insanla muhatap olduk. Sokaklarda yattık kalktık. Arkadaş grubu tinerciler, baliciler, o köprünün altında yatan insanlardan oluşuyor. Arkadaş dediğimiz kişiler tabi. Sözde arkadaş. Ben de tabi bu maddelerden kullandım. **Birkaç**

defa bali kullandığım olmuştur. Alkol hep vardı zaten. Hani etrafındakiler de böyle olunca insan merak ediyor.” (K20)

Oldukça fazla tercih edilen ve kimi durumlarda ısınmak için bir araç olarak (K1) görülen maddeler alışkanlık halini aldıktan sonra kişiler istese dahi kolayca bırakılamamaktadır. Bazı evsizler zaman zaman maddeden uzaklaşmayı ve kurumsal bir destek almayı düşünse de vücudun madde istenci kişileri tekrar madde kullanımına itmektedir.

“...Bana aslında diyorlar bir yer varmış yatılı kalıyormuşsun. Bıraktırıyormuş sana alkolü. Yani bırakana kadar uğraşacağım diyorlar. **Ben de istemiyorum tabii bazen ama içerim yine içerim yani ben.** Bırakamam. **Ben bıraktım yine başladım. Altı ay bıraktım yine başladım. Üç ay bıraktım yine başladım.** Hayat böyle yani. Görüyorsun halimizi. Alışmışız. Bırakamıyoruz öyle.” (K1)

Madde bağımlılığının bireyler üzerindeki en yıkıcı iki etkisi hiç şüphesiz madde yüzünden ölmek ve ölüm riskiyle karşı karşıya gelmektir. Bu araştırmanın da saha çalışması aşamasına geçilmeden önce idari personelle yapılan görüşmelerde kurum kayıtlarında ismi olduğu halde yakın zamanda madde bağımlılığı yüzünden hayatını kaybeden evsizlerin (olası katılımcılar) olduğunun öğrenilmesi bu iddiayı güçlendirmektedir. Evsizlerde madde kullanımı ileri boyutlara vardığında ve madde temin edilemediğinde evsizler farklı maddelerle bu istenci karşılamaya çalışmaktadırlar. Maddeyi nasıl temin ettikleri farklı bir problem alanı olmakla birlikte sonuçlarını hiç tahmin etmeden kullanılan maddeler kişilerin ölümüne ve ölümle karşı karşıya gelmelerine neden olmuştur:

“B** abi kolonyadan gitti. Ondan sonra H**** abi kolonyadan.** Ondan sonra iki. Şimdi ben sana bir şey diyeyim mi? Zamanında uyuşturucu kullanıyorsun. Uyuşturucu seni buna sürüklüyor. Hani arıyorsun başka şeyleri bulamıyorsun. **Bunun kafasını bulmaya çalışıyorsun. Hani onu onunla karşılamaya çalışıyorsun. O yoksa yerine bunu buluyorsun.** Sonra ne oluyor işte ölüyorsun.” (K1, diğer evsiz arkadaşları hakkında)

“Bak geçen arkadaşım B****’i kaybettik. O da burada yemek yiyordu, rahatsızlandı. **Hasta oldu sokaklarda. Tabi alkol falan da var. Kolonya içiyordu bir de.** Bir aya yaklaştı işte. Onun da burada kaydı vardı. Bazen aklıma geliyor tabi. Kaç tane arkadaşımız öldü gitti. Derdinden ölenler. Kahrından ölenler. **Alkolden ölenler. Nice arkadaşlarımızı kaybettik sokakta.**” (K6, diğer evsiz arkadaşı hakkında)

“Geçen gün ne oldu bak sana anlatayım. **Etil içtim. Saf yani bildiğin.** Saf. Ama suyla karıştırıyorsun böyle. **Nerden aldığımı boş ver ama. Sorma bir şey.**

Marina'nın oradayım. Kendimi kötü hissettim. Bir ağacın arkasına çöktüm. Burada gözlerim kızarıp da gidiyor. Yüzümü yıkıyorum. Su vuruyorum. Yok. ...Dönüyorum böyle. **Kalbim ağrı girdi.** Ondan sonra baktım buralarım ağrıdı... Kustum. Baktım yeşil falan. Hemen koştum kendimce hastaneye. Tam hastane girişine geldim. **Bayıldım....Dün var ya cehennemi yaşıyordum ha. Cehennemi gördüm harbi böyle. Öldüm gittim. Yemin ediyorum bak Allah çarpsın cehennemi gördüm ha. Bunlar bana vallahi cehennemi gördüm... Gözüme perde indi.** Herkesi gördüm. Öldüm. Böyle öteki tarafa gidiyorum sandım.” (K1, kendi yaşadığı olay)

Sokağın evsizlerin yaşamlarını tehdit etmesine bir başka örnek ise evsizlik sürecinde ölüm ve yaralanma risklerinin hiç beklenmedik anlarda ortaya çıkabilmesi şeklinde verilebilir. Evsizlerin zamansal ve mekânsal olarak düzenli bir hayatı olmadığından sokaklarda ne ile ne zaman ve ne şekilde karşılaşacakları belli olmamaktadır. Bir önceki paragrafta madde bağımlılığının sokakla olan doğal ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda madde bağımlısı kişilerin sokakta tartışma çıkarma olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu da madde kullanmayan evsizlerin de kimi zaman tartışma, kavga ya da yaşamlarının tehdit edilmesi ihtimali güçlendirmektedir.

Ayrıca sokakta yaşayan insanların düzenli bir geliri olmadığı için para elde etmek amacıyla hırsızlık, yaralama ve kavga eylemleriyle karşısındaki kişiye zarar vermeleri söz konusu olmaktadır. Bu tartışmalar kimi zaman güvenlik güçleriyle olsa da evsizlerin hem kendi aralarında hem de evsiz olmayan diğer bireylerle sık sık tartışma yaşadığı ve bazen de yaralandıkları görülmüştür:

“...**Ondan sonra ben daha önce de yedi tane mermi yedim.** Mermiden ötürü de şey var izin var sıkıntı var.” (K3)

“Sokaklarda yaşamak ama bak ben sana bir şey söyleyeyim mi? Dayak yiyebilirsin, darmadağın olabilirsin, biri gelir bıçağı takıp paranı çalabilir ansızın. **Yani ölüp gidersin ne olduğunu anlamadan.** Ben harbi konuşuyorum yıllarımı geçirdim hala da geçiriyorum yani sokakta kelek (kötü) bir duygu yani babacığım ya ne bileyim. Her gün polislerle papaz oluyoruz. Bazen itiş kakış falan. Kavga da ediyoruz. **Ben mesela dört sefer emanet yedim (bıçaklandım).** Sokak dedim ya sana. Yaralanmalarım bile maruz yani kalabiliyorsun yani. Sokak tehlikeli sonuçta.” (K6)

“Şimdi biz öyle kimseye pabuç bırakmadık sokaktayken. Ben kendim öyle şeylere kalkışmadım ama sırası geldi ki hakikaten onu birkaç kişi gerçekten problem çıkardı. **Sokaktayken böyle itiş kakışlar olur.** İnsanlar kendi arasında anlaşılamamaya

başlar. **O zaman mecburen vurursun, döversin.** Ama onun haricinde ben kendim uzak duruyorum. **Şimdi adam geliyor, kafayı çekiyor, kafayı çektiği zaman şimdi bize sataşiyor, küfür ediyor. Mecbur ne yapacaksın, orada kavga çıkıyor.** Ben ondan uzak durmaya çalışıyorum.” (K15)

“Vallahi çoğu arkadaşım ya toprak altında ya da cezaevinde. Sokakların böyle bir tarafı var. İlla ki bir pisliğe bulaşıyorsun. Yani para yok pul yok, başka işlere giriyorsun. Sonra da alışkanlık oluyor çıkamıyorsun. **O yüzden ölenler gitti.** Kalanlar da kendini toparlamaya çalışıyor. Birbirimizden haberimiz var ama öyle görüşecek durumda değiliz artık.” (K20)

“Ben sokakta kaldığım zaman şimdi açık açık konuşalım. Sokakta yaşayacak adamın kendine bakması lazım, antrenmanlı olması lazım yoksa hayatta kalamaz. Madem sokaktayız, o sana zarar verene kadar sen ona vereceksin. Yaşamak için mecbursun. Biri gelir takar bıçağı ne olduğunu anlamadan gidersen.” (K29)

Katılımcıların ifadelerinden sokağın kendine has bir yaşam kültürünün olduğu yorumu çıkarılabilir. Elbetteki bu tavsiye edilen ya da ideal bir yaşam kültürü değildir. Bununla beraber bu kültür bir gerçekliktir. Sokaklar özellikle gece saatlerinde oldukça tehlikeli ve bu kadar da uzak durulması gereken meskenler olarak göze çarpmaktadır. Bu sebeple bazı evsizler bu risklerle karşılaşmak istemediği için sokağın çeşitli meskenlerinden uzak durmayı ve kendini tehlikeye atmamak için bir çeşitli stratejiler geliştirmiştir:

“Gece yarılarında sokakta kalmamak için fırınları tercih ediyordum. Hem sıcak oluyordu. Gece un çuvallarını indiriyordum. Sabah da o fırından simit alıp satmaya çıkıyordum. Gece yarısı nereye gideceğim? Hırlısı var hırsız var. Cebinde biraz para varsa adam takar bıçağı alır parayı kaçar. O yüzden her yere gidip uyumuyordum.” (K22)

Evsizlerin sokaklarda karşılaştığı bir başka zorluk hijyen/temizlik zorluklarıdır. Evsiz olmak hayatın hangi meskenlerde devam edeceğine ilişkin bir belirsizlik içerdiği için evsizler sürekli olarak yer değiştirmekte ve kaldıkları yerler bir süre sonra bedenlerinin ve kıyafetlerinin kirlenmesine neden olmaktadır. Şekil 6’da evsizlerin birden fazla meskende yaşamlarına devam etmesi ve sürekli hareket halinde olmaları farklı mekânların hijyensiz koşullarıyla karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmektedir. Evsizler bu dönemde hijyen ihtiyaçlarını karşılamak için günlük yövmiyelerinin belirli bir kısmıyla hamama gidip temizlenme yolunu tercih ederken özellikle pandemi süreciyle gelen işletmelerin kapanması hijyen konusunda problemleri ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte temizlik ihtiyaçlarının giderilmesinde camiiler evsizler için sığınak olmuştur.

Camiilerin herhangi bir ücret talep etmemesi ve camii etrafındaki toplumsal aktörlerin tutum ve davranışları da evsizlerin hijyen ihtiyaçlarını gidermelerini kolaylaştırmıştır.

“Apar topar getirdiler bizi buraya. Tahtakurusundan dolayı biz buraya nakil olduk. Geldik eşofman da şimdi güzel de iki üç gün idare ettik **ama dördüncü gün giyilmez bu yani. Bunu değişmen lazım.** Hani biz de dedik ki burada bir takım bir takım daha elimizde. Onu yıkayalım, onu giyelim. Temiz olsun. Yok dediler. Yok, yoksa yok yani, yapacak bir şey yok.” (K28)

“Çünkü ben hani şöyle burada kalan şahıslar mesela bazı arkadaşlarımız geliyor kuruma. Temiz kıyafet sorunları oluyor onların. **Kıyafeti değiştirmedikleri zaman kokuyor maalesef. Tek kıyafetle idare etmek zorunda kalıyorlar bazen.** O bizi rahatsız ediyor işin gerçeği.” (K19, diğer evsizler hakkında)

“Ya zorlandığım tek şey şu, **banyo işte.** Koronadan sonra çaresiz kaldım ama. Her yer kapalı. **Bir yere gidip temizlenemiyorum.** Hamam için günlük çalıştım diyelim. Hamam kapalı, ben sokaktayım. Kıyafetleri yıkayamıyorum. **Üzerinde pislik var çıkaramıyorum.** Mecbur öyle giydik kıyafetleri.” (K20)

“**En çok kişisel bakım temizlik zorladı beni.** Yatacak yer düşünmekten, yemeğin içmeyi düşünmekten işe bakamıyorum. **Üstüm başım koktu.** Cami şadırvanına gidiyorum. **Sonuçta para istemiyorlar.** Kıyafetlerimi yıkıyorum. Hani bir yere asayım. Bir yere sakın bir yere kurutayım. Giyeyim onları. Ama yok yani nerde kurutacaksın da asacaksın? Islak ıslak giydik o zaman. Banyo yapacağım mesela. **Cami, tuvalette banyo yapılır mı? Oradaki sabunla banyo yapılır mı? Ben bunları yaptım, yapmaya çalıştım.** Zordu yani gerçekten.” (K21)

“Yani yeme, içme, tuvalet, bakım, **yıkanma, kıyafet** bunlar zaten **temel zorluklardı** yani. **Düzenli bir temizliğin yok. Pissin yani.** Ama şimdi camide sıcak sular var. Camiye geliyorduk. Kırk yediler camisi, hocası hepsi beni tanıyor. Yeşil Cami var. Mehmet Ali Paşa Camii var. **Onlar da biliyor beni. Severlerdi beni o çevrede.** Oraya gidiyordum. Şu an bir banyomu yapıyordum. Yemeğinde bazen fırına gidiyordum. O şekilde temizliğimizi hallediyorduk yani.” (K22)

Evsizlerin hijyen ve kişisel bakım ihtiyaçlarının giderilmesinde araştırma sürecinde incelenen barınma merkezi ve gündüzlü bakım evinin önemli bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum evsizlerin kurumlar hakkındaki düşüncelerinin olumlu şekilde seyretmesine de imkân sağlamaktadır. Özellikle sokak evsizleri için belirli aralıklarla duş alma, temiz kıyafet, saç-sakal tıraşı gibi hizmetler evsizlerin temel ihtiyaçlarını karşılaşmalarına fırsat tanımaktadır:

“Mesela buradan yemek **çok memnunum ben. Duş aldım mesela** hani iç çamaşır falan filan veriyorlar. **Tıraş olacağız** falan filan. **Güzel yani** bunlar iyi bir şey.” (K1, sokak evsizi)

“Buraya geliyorum. Yemek yiyorum. **Banyomu falan yapıyorum. Yani en azından hani kıyafetin temiz kalması, vücudun temiz kalması için güzel hizmetler.** Kişisel bakım ihtiyaçlarını burası karşılıyor.” (K2, sokak evsizi)

Evsizlikte karşılaşılan zorlukların belki de en belirgin gerekçesi evsizlerin sosyal dışlanma neticesinde zorluk yaşıyor ve/ya zorluklarının artıyor olmasıdır. Sosyal dışlanma çok boyutlu, bu boyutların her birinin birbiriyle ilintili olduğu bir kavramdır ve en temelde yoksulluğu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal dışlanma neticesinde çeşitli boyutlarda ve alanlarda yaşanan mahrumiyet kişilerin toplumsal kaynaklara erişimini sınırlandırmaktadır.

Araştırma sürecinde elde edilen bulgular doğrultusunda evsizliğin zorluklarından olan sosyal dışlanma; mekânsal, ekonomik, sosyal, eğitim, hukuki (politik) ve sağlık boyutlarıyla incelenmiştir. Bu boyutların her biri aynı zamanda sosyal dışlanma kategorisinin kodları olarak yorumlanmıştır. Bir sosyal dışlanma türü olarak evsizlerin her şeyden önce mekânsal olarak dışlanma yaşadıkları söylenebilir. Özellikle bu araştırmanın da “evsizlik sürecinde vakit geçirilen/yaşanılan meskenler” başlığı incelendiğinde katılımcıların düzenli bir mekânda yaşayamıyor oluşları mekânsal olarak içermeye sahip olamadıklarını göstermektedir.

Evsizler açısından sosyal dışlanmanın “mekânsal boyutu” konuttan dışlanmakla yorumlanabilir. Bu kavram konut sebebiyle dışlanma ile karıştırmamalıdır. Konut sebebiyle dışlanma barın(a)ma(ma)ya odaklanmamakta, yaşanılan bir konutun çeşitli ölçütlerle yeterli olmadığı durumlarda kişiyi toplumda farklı boyutlarla dışlanmayla karşı karşıya getirmektedir. Sosyal dışlanmanın mekânsal boyutunda ise kişinin herhangi bir konutta yaşayamıyor oluşuna işaret etmektedir. Çalışma grubundaki evsizlerin hepsi mekânsal boyutuyla sosyal dışlanma, yani konuttan dışlanma ile karşı karşıya olan insanlardır. Bu sebeple söz konusu evsizler olduğunda akla gelen ilk sosyal dışlanma boyutunun “mekânsal” olması son derece makuldür.

Sosyal dışlanmanın en belirgin türünün “ekonomik boyutta dışlanma” olduğu söylenebilir. Zira sosyal problemlerin çoğunun altında ekonomik yoksunluk ya da yoksulluk gerekçeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte sosyal problemler kişileri en çok ekonomik açıdan zorlamaktadır. Bu sebeple ekonomik dışlanmanın hem neden hem de

sonuç olduğunu söylemekte yarar görülmektedir. Sosyal dışlanmanın ekonomik boyutu iktisadi üretim ilişkilerine katılamamayı ve bunun sonucunda da düzenli bir gelire sahip ol(a)mamayı ifade etmektedir. Ayrıca sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunda toplumdaki bazı kişi/grupların gelir, mal/hizmet vb. gibi iktisadi çıktılara ulaşması söz konusuysa bazı kişi/gruplar ise bu çıktılara erişememesi, benlik saygısının düşük olması ya da kişisel/toplumsal sorumluluklarını yerine getirememesi söz konusudur.

Araştırma sürecinde evsizlerin sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunu farklı şekillerde yaşadıkları görülmüştür. İş gücü piyasalarından kabul görmeme, evsiz olmaktan ötürü işe alınmama, engel/hastalık durumları, evsiz kişinin istenen şartları taşınamaması, piyasa aktörlerinin evsizlere yönelik tutumları, iş yerindeki herhangi bir çalışanın evsiz kişiyle olan ikili ilişkileri gibi gerekçeler sonucunda evsizler üretim ilişkilerinden dışlanmış ve düzenli geçim kaynakları elde etme noktasında problemler yaşamışlardır:

“...Ben aslında orada yatılı kuruyordum. İşte dün yine başlayacaktım oraya. **Ondan sonra orada bir tane çalışan var. Ustabası olmuş orada... Bana diyor ki sen burada çalışırsan ben bırakırım işi diyor.** Ben de tartıştığım insanlarla çalışmam ben. O zaman dedim vallahi hayırdır dedim. Patronla falan görüşürüz dedim. Falan filan yaptı gitti. **Rızımızı kesti orada bizim.** Hani şimdi madem ustabaşısın, bizden fazla bir şey alıyorsun, madem o zaman sen kal, sen çalış dedim. Tamam mı? Çıktım geldim ben. Yani şimdi ne yapayım ben? Ya şimdi ters davransam kalkacağım o bana vuracak ben ona vuracağım. Ondan sonra daha kötü olacak. Vukuat olacak. Ben de çektim. Çıktım geldim buraya.” (K1)

“Eskiden çalışıyordum toptancılarda. İndir kaldır işleri yapıyordum. M****'ın yüzünden işi bıraktım zaten. **İşe girmişim sigortam da olacak göya, bana paramı vermiyor. Hesapta bizi şey zannediyor. Yani çalışacağız ama paramızı vermeyecek.** Kes dedim hesabımı, ben gidiyorum dedim. Tek tabanca devam ettim.” (K6)

“...Başka bir şeyim yok. Günümü dışarıda geçiriyorum. Çalışamıyorum. Çalışma durumum yok. **Engelliyim. O yüzden çok iş vermiyorlar bana. Birkaç kez gittim konuştum ama dönen olmadı.**” (K11)

“Çalışamadığım için SSK da yok. Gırtlak kanseri olduğum için her işi yapamıyorum. **Konuşurken de sesim çok çıkmıyor zaten. O yüzden iş görüşmelerinde direkt eleniyorum. %68 engelim var.** Raporum da var.” (K17)

“...Maalesef şimdi başvururken bile evli insan istiyorlar. Bir çiftlikte bekçilik yapacağım mesela. Bir ilan vermiş adam. **Verdiği ilan: Evli, çocuksuz.** Ya diyorum

kardeşim bak. Güvenlik istiyorsan bende. Adamlık istiyorsan bende. Referans istiyorsan o da bende. Ekstram da var, ehliyetim de var, araç da kullanıyorum. Güvencem de var, sağlamım. Senin malına senin, senden daha fazla sahip çıkacam... Neymiş efendim? Adamın karısı kızı gelecekmiş de o yüzden bekâr çalışan almazmış. Ya bu devirde evli olup da çoluk çocuk sayı olup başka şeyler çeviren yüzlerce insan tanıyorum ben.” (K19)

“Beni şimdi düşünün ya. Benim şimdi ayağım sağlam olsa, ağrılarım olmasa. Ameliyatım olmasa. Düşün şimdi, gitmişim kasap tezgâhına, markete çalışacağım. Ben oraya bir tezgâh yapacağım. Siz bile geldiğiniz zaman, gördüğünüz zaman gel şuradan diyeceksin bana ya şu şişler versene bize dersiniz. Öyle güzel yapardım oraları ama işte hastalık. **Bir yere işe başlasam da üçüncü dördüncü günden sonra diyecekler ki senin durumun belli. Bu şekilde olmaz. Çıkaracaklar.**” (K23)

“Sosyal boyutuyla” sosyal dışlanmada kişilerin toplumsal aksiyonlara katılamamaları söz konusudur. Sosyal boyutta insanların topluma katılamaması hem kendi kapasitelerini kullanamamalarına hem de toplum için katma değer üretme konusunda işlevselliklerini köreltmektedir. Araştırma sürecinde sosyal dışlanma iki alt kod kapsamında incelenmiştir. Bunlardan ilki “evsizin topluma katılamaması” neticesinde sosyal dışlanma yaşaması iken diğeri “toplumdaki diğer kişilerin evsizi dışlaması” şeklinde ortaya çıkmıştır.

Sosyal dışlanmanın sosyal gerekçeleri arasında ırk, cinsiyet, etnisite, statü (yaşlılık, engellilik vb.) gibi değişkenler etkili olurken özellikle evsizlerin yaşam koşulları düşünüldüğünde yaşanan mekânlar etkili bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın “gün içi alışkanlıklar ve faaliyetler” başlığında da hem yalnızca kurumda vakit geçiren ve nerdeyse kurumdan hiç çık(a)mayan hem de gün içerisinde hiçbir şey yapmadan yalnızca sokaklarda dolaşan evsizlerin topluma katılamama konusunda net bir sosyal dışlanma/sosyal içerelememe ile karşı karşıya olduğu söylenebilir.

“**Gün içerisinde geziyorum, dolaşıyorum. Başka bir şey yapmıyorum...** Onun harici işte akşam olmasını bekliyorum.” (K3, sokak evsizi, gün içinde yalnızca sokaklarda dolaşiyor)

“Yok, ben sahile falan gider gezerim. Uyurum sahilde, yatarım yani. Kimseyle muhatap olmuyorum... **Gittiğim yerde de akşamı ediyorum. Sonra dönüyorum barınmaya.**” (K18, kurum evsizi, gün içinde yalnızca sokaklarda dolaşiyor)

Bununla birlikte araştırma sürecinde sosyal boyutuyla dışlanma yaşayan evsizlerin yaş, toplumdan kendini soyutlama, engel/hastalık durumu ve ekonomik durum gibi sebepler

neticesinde topluma katılamadıkları görülmüştür. Özellikle yaşlılıkla/hastalıkla gelen fiziksel problemler kişilerin hareket alanını kısıtlamakta, yalnızca kurumda vakit geçiriyor olmak da bir süre sonra yaşlılığın en önemli problemlerinden biri olan yalnızlık duygularını artırmaktadır:

“... Burada da (barınma merkezi) hiçbir şey yapmıyorum. Ayaklarım da ağrıdığı için buradan pek çıkmıyorum. **İsterdim ki gezeyim insan göreyim o da yok.**” (K25, yaş 83, düzenli hastalık sahibi)

“Şimdi ben 77 yaşındayım. Artık zaten çalışmıyorum... **Bir şey yapmıyorum yani gün içinde... Ben bir yere de gidemem zaten hastalık var.** O yüzden hep kurumdayım.” (K10, yaş 77, düzenli hastalık sahibi)

“...**Gün içerisinde hiçbir yere çıkamam ki. Neyle çıkacağım? Cebimde elli kuruş yokken nasıl gideyim kahveye de oturayım.** Bugün bir kahve oldu 5-10 lira. Onun için gidemiyorum yani yalan yok... Zaten yaşlılık hastalık var. Bir tarafım tutmuyor. Çalışmam edemem burada kaldık işte.” (K27, düzenli hastalık sahibi)

“**Hiç kimseyle görüştüğüm yok. Kimsenin benden haberi yok. Ben de kimseyle görüşmek istemiyorum ya.** Bir tane çocuğum var. Onunla da görüşmüyorum.

Dışardaki insanlarla da görüşüp konuşmuyorum. Kimseden bir şey istemem.” (K5)

Sosyal boyutuyla sosyal dışlanmanın bir diğer tezahürü toplumdaki diğer kişilerin evsizleri çeşitli yollarla dışlamasıdır. Evsizlik somut haliyle insanlarda “pis, kötü alışkanlıkları olan, uzak durulması gereken” gibi izlenimler bırakmaktadır. Bu sebeple insanlar evsizleri gördüklerinde ya da etraflarında evsizler bulunduğu tutum ve davranış kalıplarıyla evsizlere yönelik çeşitli yakıştırmalarda bulunarak onları dışlamaktadırlar. Evsiz kişiye lakap takma, dalga geçme, hor görme gibi eylemler bu süreçte evsizlerin karşılaştığı olumsuz iletişim kalıplarından bazıları olmuştur. Böyle bir tutum ve davranışla karşı karşıya kalan evsizlerde özellikle ruhsal çöküntü, işlevsellik kaybı, hayata dair umutların zayıflaması gibi durumlar ortaya çıkmıştır:

“...Ya kimi dışlıyor işte şey düzeni güzel olanlar. Aaa bakın işte bunlar **evsiz, pis falan filan diyorlar. Ondan adam olmaz falan diyorlar.** Yanlış laflar söylüyorlar... Bazen de işte acıyarak bakıyor bir şey veriyorlar, para falan. Almıyorum zaten onların şeyini.” (K1)

“...**Bizi ne kadar kötü görürseler görsünler. Kalbimizi bilmiyorlar. Ön yargı çok kötü bir şey.** Ama gelip içimize girseler biz paylaşmayı çok iyi bilen insanlardanız. Cebimizde ne varsa ortadadır o. Yani bizim kalbimiz iyi. Biz bir tek Allah'tan isteriz. Allah'a sığınırız. Başka kimseden bir şey istediğimiz yok.” (K4)

“Sokaktayken bir ötekileştirilme durumu söz konusu. Maneviyatım da işte o dönemde çok zayıfladı. Sorgulamalar arttı. İnsanlar da böyle farklı bakıyorlardı. Kılık kıyafetlerin ister istemez sokakta yatıyorsun. Kokuyorsun. Ter kokuyorsun. İşte kıl kıyafetin, toz, pislik içerisinde. İnsanlar sana yani farklı gözle bakıyorlar. Bunu hissediyorsun. Kendi aralarında konuşurken **“Yine geldi beleşçi” diyorlardı. Duyuyorsun bunu. Etrafta tanıdıklar oluyordu, “Yeni mekân hayırlı olsun Jo” diye dalga geçiyorlardı. Adım çıktı, öyle sesleniyorlardı bana.”** (K21)

“Başkasının yanında ağır hissediyorsun kendini. Ağırlıksın yani. Fazlalıksın. Adam yüzüne bakıyor anlıyor durumunu. Söylemiyor ama hissettiriyor sana. İnsanların sana bakışı değişiyor. Yani işe yaramaz olarak görüyor seni. İşin yok, evin yok. Kimsesizsin onun gözünde.” (K24)

Evsizlik sürecinde damgalanma var olan bir durum üzerine toplumun kişiler hakkındaki ifadelerini içerirken bazı durumlarda evsizler damgalanmanın getirebileceği zorlukları tahmin ettikleri için evsiz olduklarını toplumdan saklama eğilimi göstermişlerdir. Damgalanma endişesinin altında en temelde utanma duygusu yatmaktadır. Evsizler kendi gibi olmayan diğer insanların kendisini küçük düşüreceğini, o kişilerin evsize karşı olan tutum ve davranışlarının değişeceğini düşündükleri için bu süreçte evsizliklerini gizlemek için kişisel bakımına dikkat etmek/temiz bir imaj çizmek, yalan söylemek, evsizlik durumunu hiç söylememek gibi çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir:

“Evsiz olduğumu sokaktakiler nereden bilecek ki? **Ben söylemiyordum kimseye. Öyle bir görüntü vermemeye çalışıyordum.** Mesela bir yerden para bulup yıkaniyordum. Çay ocağına falan gittiğimde de kimse anlamıyordu. Şimdi dışarda kalıyorum dersin insanlar seni farklı anlar. Öyle bir görüntü olmaması lazım. Sonra konuşmazlardı benimle, laf söylerlerdi.” (K12)

“Ben söylemiyordum çoğuna sokakta kaldığımı söylemiyordum. Sokakta kaldığımı söylesem onların bakış açısı nasıl olur bilemiyorum. **Çekindim o zaman söylemeye. Çünkü çoğu benim çevrem olduğu için ben pis görmesinler beni.** Sokakta kaldığımı da bilmesinler. Ha diyorlar ki nerede kalıyorsun diyorlar. Yalan söylüyordum. Ablamda kalıyorum diyor. Anlatabiliyor muyum? Ama dışarıda kaldığımı yansıtmıyorum. Hâlbuki dışarıda yatıyorum bak. Tam tersi. **Utanc duygusu vardı biraz söylersem benim farklı algılar diye.** Dışarlar diyerekten onun için söylemedim.” (K13)

“Bu süreçte mesela genellikle paylaşmayı tercih etmiyordum. Ya şey görmesinler hani görmesinler anladın mı? Hep kendimi güçlü olarak hani göstermek istiyorum genellikle. İyileşeceğim diyorum ya işte. Belki de umutsuzum

ama genelde diyorum ya ben güçlüyüm. Dışarıya göstermiyorsun. Bir nevi onlara boyun eğmek istemiyorum. Ne bileyim işte benim tarzım da o.” (K20)

“Kimseye bir şey demiyordum. Evsizim deseydim benden simit bile almazlar. Yani sana hemen bir etiket yapıyor. Etiket oldun mu zaten kimse artık senin yüzüne bakmaz. Mesela ben oraya gideyim simit satmaya bir saatte 100 tane simit satarım, başkası gitse 10 tane anca. Yani o yüzden şu anda yeğenlerim bile bilmiyor. Beş altı aydır onları da hiç görmedim, onlar bile benim sokakta yaşadığımı bilmez. Utandım söylemeye. Çok affedersiniz. Gören oluyor... Mesela bazen parkta uyuyakalıyordum. Adam sana bakıyor. Veyahut da bir çocuk bakıyor. Bunlar diyor serseri diyorlar. İşte o zaman düşünüyorsun. Sen serseri olmasan bile serseri gibi görünüyorsun. Sana o kelime zaten koyuyor. Serseri demesi yani.” (K22)

Sosyal dışlanmanın bir diğer boyutu ise “hukuki/politik boyutu”dur. Hukuki boyut en temelde kişilerin siyasi hayatlarından dışlanmalarıdır. Siyasi hayattan dışlanmanın ise en açık örnekleri örgütlenmek, siyasi engellemelere maruz kalmak, karar mekanizmalarına etki edememek ve vatandaşlık haklarından yararlanamamaktır. Bu araştırmanın temeli hak temelli sosyal hizmet yaklaşımına dayandırıldığı ve temel mottsu ise “evsizlerin haklarından mahrum bir hayat sürüyor olması” olduğu için araştırma sürecinde hukuki boyutuyla sosyal dışlanma örgütlenme, engellenme, karar mekanizmalarına etki gibi eylemler yerine vatandaşlık haklarına erişememek üzerinden yorumlanmıştır.

Hukuki boyutuyla sosyal dışlanma en belirgin şekilde kişilerin vatandaşlık haklarını bilmemesi, bu haklarını kullanacakları alanlardan mahrum olmaları ve haklarının ihlali sonrasında hakları temin edecek mekanizmaları bilmemeleri şeklinde ifade edilebilir. Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinde de ifade edildiği üzere “hak belirli bir şey karşılığında kişilere sunulan bir hizmet ya da lütuf” değildir. Hak zaten vardır ve kişinin kendisine aittir. Araştırma sürecinde evsizlerin yaşam hikâyeleri dinlenildiğinde mevcut yaşam koşullarının haklarıyla çok da bağdaşmıyor oluşu dikkat çekici bir unsur olarak göze çarpmıştır. Evsizliğin başlangıcı, evsiz kalış, sokaklarda yaşamak, sokağın zorluklarıyla muhatap olmak, çeşitli zorlukları eş zamanlı olarak yaşamak ve kimi durumlarda ölümle karşı karşıya gelmek gibi eylemlerin hiçbirinin insanın hak ettiği bir yaşam şekli olduğu düşünülmemektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen evsizlerin yüksek çoğunluğunun haklarını bilmediği ve yine yüksek çoğunluğunun bir problem sonucunda bu problemi çözecek başvuru mekanizmalarından haberdar olmadığı belirlenmiştir (Tablo 8). Oldukça az bir oranın ise

hak ve kurumsal bilinçe ilişkin kısıtlı bilgilere sahip olduğu görülmüştür. Bu durumda evsizlerin vatandaşlık bilinçlerin son derece zayıf ve aslında en başından beri sahip olduğu haklarını bilmediği yorumu yapılabilir:

“Vallaha benim haktan hukuktan haberim yok. İşte anlattığım gibi yirmi yıldır sokaklardayım. Biri de demedi ki şöyle bir hizmet var git yararlan. Ben o adamla konuşmadan önce kurumdan falan haberim de yoktu. Bana dedi ki bak vatandaşlar için böyle bir hizmet var. Git bir konuş. Yoksa kurummuş başka bir şeymiş. Hiçbir şey bilmiyordum.” (K13)

“Haklarımın nerdeyse hiçbirini bilmiyorum. Yani iş yaptığımız dönemler hukukla içli dışlıydık ama böyle bir durumda devlet ne yapar nasıl yapar bilgi düzeyimiz çok düşük. Kuruma geldiğimizde de haklar konusunda hiçbir şey denmedi. Yani elbette hizmetimizi alıyoruz ama hak konusunda açıklama yapan birisi yok. Geldin, burada yatacaksın. Şurada yıkanacaksın. Onu yap, bunu yapma. Bitti. Bu kadar. Haktır hukuktur çok şey yapmadılar.” (K17)

“Türkiye’de hiçbir o bir şeyden bir haber değiliz ki. Ne olduğu belli değil. Sağ ol deyip sallayıp geçiyoruz işte. Biliyorsun işte. Evet. Hakkı bilmiyoruz ki. Senin şu hakların var diye bir şey yok ki. Benim gibi vatandaşım ama benim ne hakkım olduğunu bilmiyorum.” (K18)

“...Vallahi hiçbir bilğim yok o şey ya. Hiçbir bilğim yok. Ya burayı da mahallenin imamı aracılığıyla öğrendim. Kurum varmış hizmet varmış hiçbir bilğim yoktu. Onun haricinde böyle bir kurumun olduğunu da bilmiyordum. Kime gitmem gerektiğini de bilmiyordum. İmam ben halledeceğim dedi bir tanıdığından söz almış. Kendi aracıyla işte beni götürdü o tanıdığına...” (K20)

“Çok fazla bilmiyorum desem yeridir. Yani okulda zaten çok öğretilmeyen şeyler bunlar. Ortaokul mezunuyum. Beni zamanında hani seksen altı doğumluyum. Yaşımı otuz yedi söylemiştim. Benim zamanım bunlar bile gelmiyordu. Sosyal haklar neler dile gelmiyordu. Yaşadığım sıkıntılardan neye hakkım var, neyi yok onu dahi araştırmadım. Şu an hayatta kalabilmek. Son yedi, sekiz aydan beri hayatta kalabilmek mücadelem bu.” (K21)

“Yok, bir vatandaş olarak benim şu hakkım var, bu hakkım var diyebilecek bilğim yok. Hiçbir şeyden haberim yok abi. Kart çıkarttım işte, bir o şeyi söylediler bana. Onu da ben bilmiyordum. Kurumdaki sosyolog söyledi bana bir de doktorum C**** Hanım. Dedi ki “Sana Yeşil Kart çıkartalım.” Ben de kaymakamlığa gittim. Kartla işte muayene oluyorum, para vermiyorum.” (K22)

Evsizlerin hukuki olarak haklarını ve kime müracaat edeceklerini bilmemeleri hak temini sürecinde geleneksel toplum aktörlerinin ön plana çıkmasına imkân sağlamıştır. Sosyal çevreden böylesine bir destek görmek ve hizmet almak toplumsal bağlar açısından kıymetli paylaşımlardır fakat kişilerin vatandaşlık haklarını bilmiyor oluşları bu toplumsal bağı gölgede bırakmaktadır. Belirli bir yaşa gelmiş kişinin haklarını bilmiyor oluşu kimi durumlarda bireysel yetersizliklerden kaynaklanabilse de (örneğin kişiler araştırıp öğrenebilir vs.) özellikle sosyal devlet kimliğine sahip olduğunu iddia eden ülkeler için durumun yapısal nedenlerden yorumlanması biraz daha makul olacaktır. Zira sosyal devlet anlayışını benimseyen yönetimlerde devlet toprakları içerisinde yaşayan insanların refahından sorumludur ve onların müreffeh bir yaşam sürmesi için gerekli aksiyonları almak durumundadır.

Evsizlerde haklarını bilmeyen bazı evsizlerin bu süreçte hakkını temin etmek istediğinde de çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldığı görülmüştür. Özellikle evsizlerin haklarını aramak için görüştüğü kişilerden aldığı geri dönüşler olayların biraz daha yapısal boyutlarına ve sistemsel eleştiri yönüne dikkat çekmektedir. Başvurulan kişilerin evsizlere karşı “olumsuz” tutum ve davranışları, hak sahibi vatandaşlara gösterilen yaklaşımın ciddiyetini ortaya koymaktadır:

“...Vallahi bilmiyorum. Hiç kimse bir şey demedi. Hatta uzak dur dedi benden.

Gittiğim kişiler söyledi bana bunu. İsim vermeyeyim kıravatlı bir beyfendi, dedim ki ben sokakta yatıyorum mahallemin içerisinde. **Gidecek yerim yok dedim. Adam bana dedi ki “Senin kıyafetlerin benimkinden güzel”.** Benimle dalga geçer gibi dedi bunu. Ben bakıyorum adama, adam da bana bakıyor. Ben o kıyafetleri bile kendim almadım. Gittim bir yardım kuruluşuna ordan verdiler.” (K19)

“Vallahi hiçbir şey bilmiyorum anca ne biliyordum biliyor musun?... Ben gelmişim, ben sana kabadayılık yapmıyorum. Ben sana küfür etmiyorum, hakaret etmiyorum. Ben sana dilekçe vermişim. Cevabını istiyorum ya. Bunun kanuni zaman süreci geçmiş. Sen beni bekletiyorsun. Altı tane güvenlik geliyor. Onlar yetmeyince polis geliyor. Bizim kanuni hiçbir hakkımız yok baba. Cüzdanın varsa güzel boynuzun varsa her türlü kanun hakkın da var bunların yerin dibine batasınca adaletin de var. Anlıyor musun?” (K29)

Evsizlerin çoğunluğu sosyal dışlanmanın hukuki boyutuna ilişkin dezavantajlar yaşasa da bazı evsizlerin ise evsizlik sürecinde en azından başvuru mekanizmalarını bilecek kadar hukuki bilgisi bulunmaktadır. Temelde sosyal yardım için başvurulmuş bu mekanizmaların

(özellikle belediyeler ve valilikler) isimlerini bilmek, gidilecek birimlerin daha önceden araştırmak ve hakkında bilgi sahibi olarak hak talebinde bulundurmamak evsizlerin yaşam koşullarını kolaylaştırıcı etkiye sahiptir:

“...Haklarımdan haberdarım. Mesela bir şeye ihtiyacım olsa valiliğe gitmeyi biliyorum. Ya da belediyeye. **Mesela istesem barınmaya da gidebilirim. Onu da sordum söylediler. Orada her türlü imkânlar da var. Yardımlar yapılıyor.** Her türlü hani orada da hizmette sıkıntı yok ama bana uymadığı için gitmiyorum.” (K7)

“...Normal bir vatandaş olarak tüm haklarımı bilmiyorum ama bizim ülkemiz sosyal devlet ülkesi. Vatandaşın eğer ihtiyacı varsa elinden geldiği kadarıyla karşılamak zorunda... **Ben şimdi belediyeye gittiğim zaman hiçbir zaman bana hiç “yok” demediler. Yani en azından beni dinlediler. Ne istedimse bana yok demediler yani. Yapabilecekleri bir şey varsa yapmıştır.** Olmayacak bir şey varsa en azından dinleyip derdime ortak olmuştur. Mesela benim evli olduğum zaman acil Trabzon'a gitmem gerekiyordu. Mesela param yoktu o zaman. Gittim belediye bilet kesildi. Gönderdiler yani.” (K28)

Bir başka boyutuyla sosyal dışlanma “eğitim” alanında yer alan faaliyetlerden yoksunluk ve/ya dışlanma ile ilgilidir. Literatürdeki sosyal dışlanma konulu araştırmalar genellikle eğitim kurumlarından eğitim alamama, eğitim sürecinde yönetici, öğretmen ve/ya akran tarafından farklı muamelelere maruz bırakılma, okulu terk etme gibi eylemler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmada ise makro ölçekte sosyal hizmetin daha dar bir ölçekte ise sokak sosyal hizmetinin bileşenlerinden biri olan “sosyo-eğitim” hedefiyle paralel olacak şekilde eğitim boyutuyla dışlanma, hizmetler hakkında bilgi sahibi olmak ve hizmetlerden yararlanırken kurumsal işleyişe, programlara ve süreçlere dair bilgilendirmeleri içerecek şekilde yorumlanmıştır.

Araştırmanın demografik verilerinin de desteklediği üzere (Tablo 8); evsizlerin büyük çoğunluğunun barınma merkezine gelmeden önce böyle bir kurumsal modelden haberi yoktur. Bu durum hem vatandaş olarak haklarını ve başvuru mekanizmalarını hem de eğitim boyutuyla alınacak hizmetin “ne” ve “nasıl” olduğunu bilmemenin bir çıktısı olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte kuruma gelmeden önce kurumun varlığından haberdar olmamak, geldikten sonra ise kendilerine profesyonel anlamda bir bilgilendirilmenin yapılmaması, hizmetlerin sistemsel şekilde tanıtılmaması ve kurumun herhangi bir sosyal hizmet müdahalesi içerecek plan programının olmaması evsizlerin

bilgi eksikliğine neden olmasına ve eğitim boyutuyla sosyal dışlanmalarına neden olmuştur:

“Yok, biz tek S** Bey çağırdı. Hani dediğim gibi. O gün biriyle tartıştım. Onun için çağırdı. Bu kurumda zaten işte görevli ve şeye bağırıamazsın, çağırıamazsın filan yapamazsın diye söyledi bana. Onun haricinde bir bilgilendirme falan yok. Baksana bizi ordan buraya yolladılar. Başka da bir şey demediler. Kıyafetlerimiz bile orada kaldı. Bir şey söyleyen yok. İnsan bir ne olacağı hakkında haber verir. Eşyaları buraya getirir ama yok. Üstümüz başımız pislendi.” (K13).**

“Bir tanıdığımız böyle bir yer var dedi. Ben böyle kurumların varlığından haberdar değildim. Daha önce böyle bir süreç de yaşamadığımız için insan merak da etmiyor açıkçası. Yani tok açın halinden anlamaz gibi bir durum oldu. Başına gelmediğinden haberin de olmuyor. Burada yemek, barınma, oda, yıkanma hijyen vs. her şeyimiz var sağ olsunlar. Ama başka bir şey yok. Yani farklı destek türleri, iş bulmak için aracı olmak gibi. Sabah uyandıktan sonrası tamamen bize ait. Otel gibi.” (K17)

“Yok, bilmiyorum, bilgim yoktu. Ben büyükşehire geliyorum. Zabıtalara beni aldı. Buraya getirdi. Bir süre verdiler işte. O kadar. Harici bir bilgilendirme yapılmadı. Hizmetler çok iyi ama o konuda hakkını yememek lazım.” (K21)

“Bir defa ben hiç bilmiyordum burayı. Ya ben oradan belki de yüz kere geçtim ama insanın işi düşmeyince çok dikkat de çekmiyor. Onun haricinde eğitim tarzı bir hizmeti yok zaten. Belirli bir süre veriliyor. Sonra durumun yoksa uzatılıyor. Ne olacağına karar sende. Çalışır para kazanırsan eve çıkarsın, yok yapmazsan burada devam edersin.” (K28)

Araştırma kapsamında eğitim boyutuyla sosyal dışlanmanın kasıtlı bir şekilde evsizi “dışlama, ötekileştirme ya da hariç tutma” şeklinde anlaşılmaması önemlidir. Burada kast edilen şey kurumlarda var olan işleyişin ve programların evsizi ilgilendirdiği kadarıyla yine evsize aktarılmasıdır. Evsizin kuruma geliş sürecinden itibaren alması gereken hizmetlerin sunumu, süreç akışı ve müdahale programları gibi eylemlerin evsize aktarılması bir vatandaş olarak sahip olduğu hakların etkin kullanımı açısından kıymetlidir. Elbette barınma ya da gündüzlü bakım merkezlerinde kişilere belirli bir şekilde açıklamalar yapılmaktadır. Bununla birlikte profesyonel bir sosyal hizmet sunumu için evsizin de sürecin içine katılması ve etkin şekilde sosyo-eğitimin sağlanması gereklidir.

Sosyal dışlanmanın son boyutunu ise “sağlık” boyutuyla sosyal dışlanma oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin gerek evsiz kalmadan önce sahip olduğu gerekse evsizlik sürecinin başlangıcından sonra edindiği çeşitli hastalıklar göze çarpmıştır. Araştırma sürecinde sağlık boyutuyla sosyal dışlanma sosyo-ekonomik yoksunluklar nedeniyle sağlık hizmeti alamamak, sağlık malzemesi tedarikinde yaşanan zorluklar, resmi mekânsızlıklarından ötürü kayıtlarda gözükmemek, farkında olmadan borç altına girmek, randevu bulamamak ve istemediği bir tedavinin kendine uygulanması şeklinde ortaya çıkmıştır:

“Şimdi ben hastaneye gitmen gerekirse **mesela üşüttüğüm zaman iğne yaptırıyorum ama para yok, sigortam da yok.** T.C. kimlik numaramdan giriyor sigortanız yok diyor. Öyle bir şey yazıyor böyle imzalattırıyor. Ben de imzalıyorum. Daha sonra öder misin diyor. Ben de öderim diyorum ama ne ödeyeceğimden haberim yok. Nasıl ödeyeceğim ben onu? **Tedavi olmak için mecburen kabul ediyorum. Mecbur iğneni yaptırmam lazım.** Borç falan da çıktıysa bilgim yok.” (K13)

“...Yani sigortam yok mesela. Hastaneye gittiğim zaman kötü bir durum yani. **İlaçları bazen alamıyoruz. Ücretli olduğu için bazen hiç gidemiyoruz.** Zor oluyor yani. Gidince ödeyemediğimiz durumlar oldu. Muayene olamadık. Geri döndük. Yevmiyem olunca anca alabildim. Onun haricinde ilaçları da alamadım bazen.” (K14)

“SSK da yok...%68 engelim var. Raporum da var. Resmi ikamet adresim olmadığı için engelli maaşı alamıyorum. Eğer bir yerde ikametim gözüküseydi alacaktım. Mesela bu boynumdaki şey iki haftada bir değişmeli. Malzemesi gümüş. Başka malzeme kullanmıyorlarmış ama çok pahalı. Sargı bezi, gazlı bez, bunların hep değişmesi lazım... Ben şimdi doktora gitsem yine masraf. Pansuman yaptırsam yine masraf.” (K17)

“Hastaneye gidiyorsun. Randevu al diyor. Randevu istiyorsun. Bir aya veriyor. **Hiçbir sağlığın da şaysini yerine getiremiyorum...** Ben de şeker belirtisi var. Makineye yürüyüşünde çıktı hastanedeyken. Senin dedi şekerin çok yüksek dedi.” (K18)

“...Ben de kaçtım hastaneden. Şehir hastanesinden. Ya bana başka hastalık çıkartıyor. Ya ben hastalığımı zaten biliyorum. Bu hastalık orada da aynı hastalık burada da aynı hastalıktır neticede. Bana başka hastalık çıkarıyor. Bir serum taktı, bir iğne. Bir buz gibi bir odaya attı beni. **Tek başıma. Dondum orada. Döndükten sonra da zaten kendi doktoruma gidemedim. Param yoktu.**” (K22)

Bu paragrafa kadar evsizliğin somut zorlukları üzerinde durulmuştur. Evsizliğin zorluklarının genelde sahip olunan/olunmayan görünen yüzlerinin aksine bir de dışardan görünmeyen ama evsizleri derinden etkileyen soyut yüzleri de bulunmaktadır. Bu durumun en belirgin çıktısı evsizlik sürecinin maneviyata olan olumsuz etkisidir. Evsizlerin evsizlik sürecinde hayata ve Allah’a karşı sorgulamalarının arttığı, Allah’ın kendisini cezalandırdığını düşündüğü, ibadetlerin terk edildiği ve intiharı düşündükleri görülmüştür. Evsizlik kronik bir hal ve artık bir yaşam tarzı aldığı takdirde bir kabulleniş halini almakta ve evsizler bu durumun bir kader olduğunu kabul etmeye başlamaktadır:

“...Zaten bıkmışım kaderden, ne olursa olsun diyorum yani. **Kader böyleymiş, böyle gelmiş böyle gider.** Yani manevi olarak böyle Allah'a sığınmak, dua etmek. **Vallahi ben aslında namaz da kılıyordum, onu da bıraktım zaten. Tabii cumadan cuma, şimdi cumadan cuma da bıraktım, gitmiyorum artık. Cumaya da gitmiyorum.** Ne bileyim.” (K1)

“...**Maneviyat koptu bu süreçte. Yani ibadetlerini ya da aksaklık koptu.** İntiharı falan düşündüm ama şükür inançlıyız. Ben abdestsiz duramazdım. Koldaki dövmelelere bakma. Ben yirmi iki yirmi üç yaşında gençlik dönemindeyken yaptırdım bu dövmeleleri. Ondan sonra ben abdestinde namazındaydım. Gittim tövbe aldım. Sohbetlere, muhabbetlere gidiyorum, camilere gidiyordum. **Ama evsiz kaldığım o dönemde düştüğümde ben abdest namazı falan bıraktım yani. Tövbe haşa ama “Allah’ım onlara veriyorsun da bana niye vermiyorsun?” dediğim olmuştur.** Allah affetsin ağzımdan böyle bir söz çıktı yani.” (K21)

Evsizlerin maneviyatını zayıflatan bir başka etkenin ise evsizlik sürecinde beklenen desteklerin kendisine gösterilmemesi olduğu söylenebilir. Özellikle K21’in daha önce içerisinde bulunduğu ve aynı idealler için birlikte hareket ettiği kişilerin evsizlik sürecinde kendisine hiç destek olmaması ilgili gruba dair düşüncelerinin değişmesine ve maneviyatının zayıflamasına neden olmuştur:

“Ben o süreçte şunu da gördüm. S**** denen kurumun düştüğünde yanında olmadığını da gördüm. Sokaktayken onların yanına gittim. **Kalmayı da teklif ettim. Kabul etmediler.** Ama onların broşürünü dağıtırken ya da onlar için para toplarken her şey iyiydi onlara göre. Mesela yani orada mesela çaycılık da yapabiliirdim. Orada bana bir yer gösterecekler gece orada uyurdum sabah da orada çalışırdım. Bağlandığım yerden destek göremememek beni yaratana karşı mesafeli hale getirdi. En üst mercilerde insanların adamlarınız var. Niye buna yardımcı olmuyorsunuz? Binlerce adamlarınız var üst mevkilerde. **Ben zordayım, sizin açacağınız bir kapı**

yok. Bir odada bana verebilirsiniz orada. ay ocağında yatabilirsiniz diyebilirsiniz. Bana bunu yapmadılar. Allah sizin Allahınız o zaman dedim.”

(K21)

Bu başlık altında araştırmaya katılan evsizlerin bu süreçte yaşamış oldukları zorluklar/problemler incelenmiştir. Evsizlik temelde barın(a)ma(ma) gerekçesiyle ortaya çıkan bir problemdir ve bunu ortaya çıkaran en temel sebepler ekonomik yetersizliklerdir. Bununla birlikte katılımcıların aile içi ilişkilerinin oldukları problemler, aile desteğinin ise oldukça zayıf olduğu görülmüştür. Evsizler hem belirli bir yaşı üzerinde olduğu hem de sokakta yaşamının getirdiği zorluklar neticesinde çeşitli hastalıklar edinmişlerdir. Evsizliğin belirsizliği ve kişide bıraktığı ümitsizlik duyguları ruhsal problemlerin başlangıcı olmuştur. Özellikle sokakta yaşamak ve sokağın riskleriyle doğrudan karşı karşıya gelmek uyuşturucu/uçucu ve alkol gibi maddelere başlama konusunda belirleyici unsurlar olurken sokakta karşılaşılan kişilerin bu alışkanlıklara sahip olması evsizlerde ölüm ve yaralanma risklerini doğurmuştur. Evsizlerin sokakta yaşaması doğrudan bedenleri ve kıyafetlerinin pislenmesine sebep olmuş ve evsizler bu süreçte çeşitli hayatta kalma stratejileri geliştirmişlerdir. Camiiler özellikle temizlik konusunda evsizlerin en sık rastladığı mekânlar olarak dikkat çekmektedir.

Evsizliğin evsiz kişi için en sarsıcı neticelerinin sosyal dışlanmayla birlikte ortaya çıktığı söylelebilir. Mekânsal boyut en temelde kalacak/yaşayacak bir yerin olmaması, ekonomik boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin iş sahibi olamaması, bilerek işe alınmama, iş yerlerindeki kişilerin evsizlere olan tutum ve davranışları şeklinde ortaya çıkmıştır. Sosyal boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin topluma katılamaması ve evsiz kişinin diğer kişiler tarafından ötekileştirilmesi ve damgalanması şeklinde bulgulanmıştır. Hukuki boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin vatandaşlık haklarını bilmemesi, başvuru mekanizmalarını tanımaması ve bu durumun doğal sonucu olarak haklardan yararlanamamak ile özdeşleştirilmiştir. Eğitim boyutuyla sosyal dışlanma hukuki boyutun tamamlayıcısı olarak kurum hizmetlerinden haberdar olmamak ve kurumlara geldikten sonra program içerikleri ve işleyişe dair herhangi bir bilgi akışının sağlanmaması olarak belirlenmiştir. Sağlık boyutuyla sosyal dışlanmada ise sosyo-ekonomik yoksunluklar nedeniyle sağlık hizmeti alamamak, sağlık malzemesi tedarikinde yaşanan zorluklar, resmi mekânsızlıklarından ötürü kayıtlarda gözükmemek, farkında olmadan borç altına girmek, randevu bulamamak ve istemediği bir tedavinin kendine uygulanması evsizlerin bu alanda karşılaştıkları başlıca zorluklar olmuştur.

Araştırma sürecinde genellikle evsizlerin yaşadığı zorluklar somut göstereler üzerinden şekillenmiştir. Bununla birlikte evsizliğin maneviyatı zayıflatması ve kişilerin inandığı değerlerden uzaklaşması gibi zorluklar evsizlerin bu süreçle baş ederken yeni zorluklarla karşılaşmalarına neden olmuştur. Evsizlerin sosyal hayat içerisinde karşılaştıklarını problemlerle birlikte bir de kurumlardan hizmet alırken karşılaştığı/yaşadığı zorluklar araştırma kapsamında incelenen bir başlık olarak dikkat çekmiştir. Araştırma yalnızca sokak evsizlerine değil aynı zamanda kurum evsizlerine de odaklandığı için kimi zaman evsizler kurumlarda yaşarken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bir sonraki paragrafla birlikte evsizlerin yaşadıkları kurumsal zorluklar incelenmiştir.

3.8.2. Kurumsal Problemler

Evsizlerin kurumsal zorlukları altında “kurallar”, “personel tutum ve davranışları”, “adaptasyon”, “malzeme tedariki”, “standartsızlık”, “teknik problemler” ve “erişim/ulaşım” olmak üzere yedi adet kod ortaya çıkmıştır (Tablo 13).

Kategori: Kurumsal Problemler		
Kategori	Kod	Özne
Kurumsal Problemler	Kurallar	K1, K2, K3, K6, K7, K13, K19, K26
	Personel tutum ve davranışları	K4, K9, K23, K24, K29
	Adaptasyon	K3, K5, K6, K8, K22
	Malzeme tedariki	K17, K19, K28, K29
	Standartsızlık	K9, K14, K24
	Teknik problemler	K13, K23, K26, K29
	Erişim/ulaşım	K9, K22, K28

Tablo 13: Evsizlerin Yaşadığı Kurumsal Problemler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evsizlerin betimsel bilgilerinin yorumlandığı Tablo 4’te çalışma grubunda yer alan evsizlerin bazılarının sokakta bazılarının ise barınma merkezinde yaşadıkları görülmektedir. Kurumların sahip olduğu işleyiş yapısı ve içerikler evsizler için kimi zaman çeşitli problemlere neden olmaktadır. Bu problemler doğrudan yapısal bir problem olmaktan ziyade evsizlerin kendi gözünden ve kendi yaşamlarını zorlaştırdığını düşündüğü problemlerdir.

Evsizlerin yaşadığı kurumsal zorluklardan ilki kurum kurallarının olmasıdır. Kurumlarda kuralların olması özellikle sokakta yaşayan evsizler için kurumları tercih etmeme nedenlerinin başında gelmektedir.

“Böyle yerlerde (barınma merkezi) **bizi çok sıkıyorlar ya**. Hani ben duyuyorum böyle şeylerini de yani çok sıkıyorlarmış yani. O yüzden ben kendim böyle daha

rahat ediyorum. Gider kalırım istesem yani ama işte çok sıkıyorlar böyle. **Kuralları varmış, farklıymış. İşte bu saatte gireceksin, bu saatte çıkacaksın. Şunu yapmayacaksın. Bunu yapmayacaksın. Bu olacak. Bu olmayacak. Hani alışmışım ben özgürlüğe.** Kurumda kalsam kalırım da orada bana bir şey deyince ben gelemiyorum öyle işlere. Burada dışarda kimse bana karışmıyor. Kural yok. Ne istersem onu yapıyorum. Sabah kalk, şunu yap, bunu yap. Kafam ne isterse onu yapıyorum.” (K1, Sokakta yaşıyor).

“Kurumda kesinlikle kalamam. **Orası kapalı cezaevi gibi bir yer. Benim hayatıma ters. Psikolojik baskı vardır.** Psikiyatri hastasıyım ben. Polisler ara sıra mesela devriye atıyor oralarda. Kovuyorlar. Barınma merkezine götürelim seni diyorlar bana. Ben kabul etmiyorum. Artık bir şey de demiyorlar. Barınmaya götürmek istediler ben istemedim bu şekilde yaşamak güzel. Kimse karışmıyor. Hayat benim hayatım.” (K2, Sokakta yaşıyor)

“Orada kurallar falan var. Barınmada kalmadım baba. **Yani ben sokağa alışmışım. Hani birisi gelir bir şeyler der bana “sen şunu yap, bunu yapma” ayağına. Ben dayanamam ona. Olay çıkartırım. Ben kurala gelemem. Özgür bir adamım.** Çocukluğumdan beri 11 yaşından beri dışarıdayım ben. Beni böyle çok bir kalıba sokamazsın. Engin abi vardı Hasan abi vardı. Onlar da sokakta yaşırdı. Onlar da sevmezdi yani kurum işini. Biz de sevmiyoruz.” (K6, Sokakta yaşıyor)

“Kurum sıkıntım olur benim. Sıkıntıya gelemem. **Mesela şimdi ben de akşam oldu mu alkol olmadan yatamam. Orada da alkol yok zaten.** Ben şimdi açık konuşmasını seviyorum. Gizli kapaklı konuşmasını sevmiyorum. Akşam olduğu zaman ben alkol malkol alıyorum. O da fazla bir şey değil yani. Kimseye zararım olmaz. Yatarım sabah da kalkarım, işimi takip ederim. Kurumda ona izin verilmediği için bana gelmiyor bu şekilde.” (K7, Sokakta yaşıyor)

Katılımcıların kurumda kalmak istememesinin en önemli gerekçesinin uzun süredir sokakta kalmanın verdiği özgürlük olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler hali hazırda da sokakta kaldıkları için hayatlarını kendi istedikleri gibi şekillendirmektedirler. Hatta araştırmanın kavramsal kısmında belirtildiği tabirle bu kişiler “çatısız” evsizlerdir. Bu zamana kadar mesken olarak kapalı bir alanın içerisinde bir hayat sürmemişlerdir. Bu durum evsizlerin barınma merkezlerine “ceza evi” yakıştırması yapmasının da nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir. Evsizlerin kurumları tercih etmemesindeki bir diğer kural zorluğu ise alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Düzenli alkol kullanan K7

kuruma gittiğinde alkol kullanmaması gerektiğini bildiğinden bu alışkanlığından vazgeçmek istememektedir.

Kurumlarda kuralların varlığı tartışılırken şu konuyu gözden kaçırmamak araştırmacı tarafından önemli görülmektedir: Kuralların varlığı yalnızca evsizler için ve onların gözünden bir problemidir. Aksi halde barınma merkezlerinden kuralların olması ve sistemin belirli kurallarla işletilmesi elbette bir zorunluluktur. Zira barınma merkezlerinde yaşayan kişilerin her biri belirli zorluklar sonucunda ve sahip olduğu alışkanlıklarla kurumlara gelmektedirler. Bu kurumlarda düzenli madde (alkol, uyuşturucu vb.) kullanan kişilerin doğrudan kabul edilmesi bir süre sonra diğer evsizler için risk faktörü olarak ortaya çıkabilir. Aynı şekilde sistematik olarak giriş çıkış ve yemek saatlerinin de belirleniyor olması barınma hizmeti alan tüm evsizlerin belirli bir düzende hayatına devam etmesi için koyulan kurallardır.

Kurumlarda var olan bir başka kural problemi barınma hizmetinin belirli bir zaman aralığını kapsamasıdır. Her müracaatçı barınma hizmetinden hayatının sonuna kadar yararlanamamaktadır. Bir müracaatçının kurum hizmetinde yaralanması için başvuru, görüşme, ilgili raporun yazılması, kararın verilmesi ve kararın olumlu olması gerekmektedir. Kurumda kalan evsizlerin raporunda yazan gün aralıklarının kısa süre olması halinde evsizlerin hayatları hakkında uzun vadeli düşünememesi gibi bir problem ortaya çıkmaktadır. Kurumdan ayrılma günü yaklaştıkça evsizler var olan güncel problemleriyle birlikte gelecek kaygısını derinden hissetmekte ve bu durum evsizlerin hayata dair beklentilerinin azalmasına neden olmaktadır.

“...Şimdi bura da belirli bir süre veriyor barınmacıya. Kurala göre ömrünün sonuna kadar kalamıyorsun tabi ama bu saatten sonra umurumda değil yani. Zaten burada diken üstünde duruyorum. Yarın belki çık git diyecek yani. Çünkü geçen hafta cuma çıkmam gerekiyormuş buradan. Çok da kalmadı sürem. Yani on beş gün kalıyorsun zaten. Bir haftadır da bana zaten uzatma verdiler. Bir hafta sonrasıyla ilgili herhangi bir şey söylemediler. Kendim dilekçe yazdım. Durumu anlattım. Ama işte en sonunda da kurallara takılıyorsun, git derse gideceğiz artık. Ne olacaksa olsun.” (K19)

Kurumlarda karşılaşılan bir diğer problem personel tutum ve davranışlarıdır. Sosyal hizmet profesyonellerinin mesleklerini icraları sırasında sahip olması gereken birçok niteliğin bulunması ilgili sosyal gruplara hizmet kalitesini doğrudan etkilemektedir. Her

şeyden önce evsizlere dezavantajlı bir sosyal grup olarak görmekten ziyade “insan” olarak görmek olayın derinliğini anlamak açısından yararlı olacaktır.

Kurumlarda personellerin evsizlere karşı göstermiş oldukları tutum ve davranışlar evsizlerin hizmetlerden yararlanmalarıyla doğrudan ilişkili olarak bulunmuştur. K4 kendisine söylenen sözler ve gösterilen davranışlardan ötürü kurumda kalma durumu varken bunu reddettiğini belirtmektedir:

“Ben kaldım yatılı kurumda bir kere. **Oradaki bir adamı ben sevmiyorum.** Geçen kış ben oradaydım. Şöyle söyleyeyim sana. Bir gün kurumdayım. Akşam aldım tütünü mü kuruma gittim. Kuruma gittim **bana diyor ki “B**** Bey süren doluyor, ona göre.”** Benim midem bulandı. Öyle olsun dedim. Akşam kaldım. Bir daha da gitmedin. Tavırlardan hoşlanmadın ya. Hoşlanmadım. Kaldıramam ben de o lafı. Benim babamın oğlu değil o. Eğer orada kalsaydın ben ona bir kötülük yapabilirdim. Canına tak ederdi. Bir şey yapardım. Ben de kalktım çıktım. Ne demek ya? **Babanın yeri değil orası. Devletin kurumu.** Sonra kurumun müdürü gördü beni. B**** niye çıktın dedi sen dedi. Ben de dedim ki S**** Bey bana böyle böyle dedi. Sen moralini bozma ne zaman istersen gel dedi bana kurum müdürü. Kaydını kendi ellerimle yapacağım dedi. Kimse seni atamaz dedi buradan. Eyvallah. Delikanlı adam.” (K4, sokakta kalıyor)

K4’ün ifadelerinden anlaşılacağı gibi evsizlerin kurumda kalma istençlerinin oluşmasında kendilerine karşı olan davranış biçimlerini önemseydiği görülmektedir. Ayrıca bir değer olarak kendisine söylenen sözleri içine atmak yerine kendisinin doğrudan bir hak sahibi olduğu bilincine sahip olduğu söylenebilir. Kurumları “devletin kurumu”, personeli ise “orada çalışan kişi” olarak nitelmesi en azından bir vatandaş olarak hizmet aldığı kurumda kendisine karşı olan davranışların personelin isteğine göre olmayacağı bilincine sahip olduğunu göstermektedir.

Söz konusu kurumda kalanlar olduğunda; kurum evsizleri de sokakta yaşayanlara benzer personel tutum ve davranışlarıyla karşılaşmaktadır. Personelin özellikle bazı şeyleri sürekli olarak tekrar etmesi (K9), kişilere sahip oldukları üzerinden ihtiyaç sahibi olmadığının vurgusu yapması (K22), müracaatçılara karşı statü dayatması (K29) gibi davranışlar evsizler üzerinde baskı oluşturmakta ve kendilerini kötü hissetmelerine neden olmaktadır:

“Bir tane çalışan var kurumda. Uğraşüyor benimle. Bana diyor ki ne zaman kurumdan çıkacaksın? **Sürekli aynı şeyi söylüyor.** Ya eve nasıl ödeyeyim kirayı? İşim yok gücüm yok. Şu anda kurumda kalmak istiyorum. Ama adam uğraşıyor abi.

Bıktım artık adamdan. **Neymiş? Kurumda çok kalmışım. Biraz da başkaları kalacakmış. Kendine git yer bul deyip duruyor. Nereye gideceğim?** Hadi gideyim. Hadi gideyim hadi. Vur tekmeye gireyim dedim. Nereye gideceğim ben? Nasıl ödeyeyim kiraları ben?” (K9)

“Size bir örnek vereyim bununla ilgili. Bana bir gün eşofman takımı lazım oldu. Gittim almaya. Tabi alırken imza atıyorsunuz. İkinci gün size bahsettiğim kişi beni yanına çağırdı. Dedi ki “Sen maaş almıyor musun?”. Ben de “Evet, alıyorum dedim”. Bana dönüp “**Madem maaş alıyorsun ne diye eşofman alıyorsun, paran varsa eşofman alsana, senin için zor bir şey değil.**” dedi. **Bir çift eşofman yahu. Bunun lafı mı olur koskoca kurum için.** Başka bir gün mesela, şimdi bizim asıl kaldığımız kurumda iki tane giriş var. Bir yukarıdan aşağı iniş var. Hastaneye gideceğim o zaman taksi çağırıyordum. Taksiye biniyordum. SEKA Devlet Hastanesi'ne. Bir önceki gün anjiyo oldum ben. Anjiyo oldum. Neyse gidiyorduk. Ben de öyle hasta olduğum için üst kapıdan girmiş bulundum. Zaten yürüyemiyorum. Kapıda beni gördü dedi ki: “Biz size demedik mi bu kapı kullanılmayacak” diye. Beni orada bekletti içeri de almadı. Sonra ben taksiye telefon ettim. Taksi yukardan bir tur attı geldi. Beni aşağı kapının önüne bıraktı. Beni o gün orada öyle zor durumda bıraktı.” (K23)

“Benim hayattan beklentim yok ama e ben bu zamana kadar gidenleri gördüm. Çok bırakıp gidenleri gördüm. Yani dünya malı dünyada kalır. **Benim zoruma giden yani bu bürokratik kademeleri liyakatsiz, kibirli, küçük dağları ben yarattım havaları. Büyüğü de aynı küçünüğü de aynı.** Yukarda başkanlar kurumda görevliler. Yani sanki lütfettin de veriyorsun. Bir yardım yapacaklar istiyorlar ki onlara kul olalım.” (K29)

Adaptasyon zorlukları, evsizlerin kurumlarda karşılaşmış oldukları bir diğer zorluk türüdür. Adaptasyon da tıpkı kural zorlukları gibi kurumların kendisinden ziyade evsizlerin kişisel istek ve beklentilerinin neticesi olarak kurumları tercih etmeme nedenlerinden birisidir. Evsizlerin sahip oldukları alışkanlıklar, gündelik yaşam pratikleri, kurumda yaşayan evsiz profillerinin kendilerine uygun olmaması, evsizlerle anlaşamama fikri ve sosyal ağlar gibi değişkenler özellikle sokak evsizlerinin sokaktan ayrılamamalarına ve kurum hayatını istememelerine neden olmaktadır:

“Bir tanesi var işte orada kalan. **Kalanlardan bir tanesi benim hasmım.** Şimdi oraya giderim, benim eyvallahım da yok kimseye. **Kafam güzelken olay çıkartırım.** Orada bir vukuat olur.” (K6, sokakta yaşıyor)

“Ben kalamam zaten. Kurumun kendine göre bir işleyişi var. Ben ona uyamam. Bana uymuyor yani. Yapamam kendimi biliyorum. Orada kurallar var. Bak şimdi dışardayım çıktım geziyorum. Az önce aşağıda oturdum biraz. **Bir de ben kaç yıllık esnaftım. Şimdi oradaki insanlarla yapamam. Aynı odada kaç kişisin. İnsanları tanımazsın etmezsin. Ben kaç yıllık esnaftım benim evimde yardımcı olsun diye insan çalışıyordu zamanında. Kaldıramam bu saatten sonra.**” (K3, sokakta yaşıyor)

“Yok, ben gidemem oraya. Riyakârlık bana ters. Ben o tür insanlarla gidip kalamam. Öyle diyorlar yani. Biz oralara gidemeyiz yani. **Oradaki insanlarla uyuşamayacağını düşünüyorum. Ben kırk beş elli insan çalıştıran bir insandım yani. Şimdi kalktılar. O seviyelere inemem. Onun yerine aç kalırım yani.** Oradaki insanların yanında kalmak istemiyorum. Karakterlerinden ötürü.” (K5, sokakta yaşıyor)

K3 ve K5’in açıklamalarında mevcut adaptasyon zorluklarıyla birlikte evsiz olmadan önceki yaşamlarında sahip olduklarından ötürü kurumda yaşamayı “kendine kabul ettirememe” düşüncesi dikkat çekmektedir. Her ikisi de iflas sonucu evsiz kalmış, ailesi dağılmış ve sokakta yaşamaya başlamıştır. Hayatlarının bir döneminde sosyo-ekonomik olarak yüksek bir refah seviyesine sahip olan bu kişiler şu anda kurumda yaşayan evsizlerle aynı ortamı paylaşmaktan çekinmektedirler.

K22’nin düşünceleri ise başka bir kuruma gitmesinin tüm sosyal sermayesini burada bırakmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Uzun yıllar yaşadığı yerde belirli bir çevre edinmiş olması, nadir de olsa tanıdıklarını ve akrabalarını ziyaret etme alışkanlığının olması evsizlerin başka kurumlara gitmek istemelerinin önüne geçmektedir.

“Bana “seni huzur evine gönderelim” dediler ama orası pahalı, benim gelirim yok, çalışmıyorum da. Nasıl halledeceğim dedim “biz hallederiz” dediler ama ben İzmit’ten çıkamam, başka yere gitmek istemem. **Benim çevrem de hayatım da burada.** Belki İstanbul, belki Adapazarı olur. Adapazarı’nda Yazlık ’ta akrabalar var. **Onlara da bayramdan bayrama gidiyorum. Ben gidip annemin mezarını ziyaret ediyorum, babamın mezarına gidiyorum.**” (K22)

Evsizler kurum hizmetine alındıktan sonra sağlık ve hijyen ihtiyaçları giderilmekte ve kendilerine temiz kıyafetler ve hijyen malzemeleri verilmektedir. Bu süre zarfında evsizlere istihkakları adedince kıyafet yardımı da yapılmaktadır. Bu durum evsizlerin kendilerini temiz tutmalarına imkân sağlarken temizliğin sürdürülebilir olmaması ve kıyafetleri yıkayamamak hijyen konusunda problemleri ortaya çıkarmaktadır. Düzenli bir

malzeme tedarikinin olmayışı da evsizlerin olmaması gereken bir süre boyunca aynı kıyafetlerle yaşamasına neden olmaktadır:

“Ben üç tane ameliyat oldum. Doktor bana hem kendini hem de evini temiz tut dedi. Enfeksiyon kaparsa daha da kötü olacak. **Bir de ben Kuruçeşme’de kalıyordum. Apar topar buraya getirdiler. Kıyafet yok bir şey yok. Sadece tişörtüm ve terliğim var.**” (K17)

“**Şimdi burada kalan arkadaşlarımız diğer kurumdan geldiler, öbür taraftan. İzmit’ten. Gelenler için mesela onların kıyafet sorunları var. Aynı kıyafetle geldiler. Başka kıyafetleri yok.** Tabii gün geçtikçe bir koku oluşuyor. Zor tabi onlar için tek kıyafetle idare etmek. O bizi rahatsız ediyor işin gerçeği.” (K19)

“**Yani yeni bir kıyafet yokmuş. Bizi apar topar alıp geldiler mesela. Gelirken dediler ki size orada bir daha kıyafet verecekler dediler, verilmedi.** Geldik eşofman da şimdi güzel de iki üç gün bunu değil demiş. Dördüncü gün giyilmez bu yani.” (K28)

Evsizlere yeni malzeme tedarikinin yapılmaması bir süre sonra diğer evsizlerin de rahatsız olmasına neden olmuştur. Özellikle hastalığı bulunan evsizlerin düzenli temiz kıyafet ihtiyacı giderilmediği takdirde aynı odada kalan evsizlerin de bu hijyensizlikle muhatap olması durumu ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda şu hususa dikkat çekmekte fayda görülmektedir: Bu araştırmanın saha aşaması gerçekleştiği bir aylık sürede Kocaeli İzmit’in merkezindeki barınma merkezinde yaşayan evsizler temizlik ve hijyen gerekçesiyle Gebze’de bulunan barınma merkezine gönderilmiştir. Bu sebeple evsizler kıyafetlerini yanlarına alamadan ikinci bir kuruma intikalleri sağlanmıştır. Evsizler yanlarına kıyafetlerini alamadıkları, kıyafetleri daha sonradan kendilerine iletilmediği ve ilgili temizlik süresi beklenenden uzun sürdüğü için temiz kıyafet problemleri ortaya çıkmıştır. Bu duruma dikkat edilse idi belki de evsizlerin temiz malzeme konusunda bir problemi ortaya çıkmayabilirdi. Buna karşın barınma merkezlerinde malzeme tedariki konusunda her zaman tedbirli olunması gerekliliği yadsınmamalıdır.

Malzeme tedarikinin bir diğer boyutu ise sağlık malzemelerinin kurumlarda bulunmuyor olmasıdır. Özellikle K29’un dikkat çektiği husus ani durumlarda müdahale edilecek ekipmanların kurumlarda yer almayışıyla ilgilidir. Böyle bir birimin/odanın da kurumlarda yer almıyor olması malzemelerinde tedarikinin sağlanmamasında önemli bir etken olarak görülmektedir:

“Hiçbir şey yok. Sadece yeme içme işi görüyor burası. **Ne bir tansiyon ölçer, ne bir doktor. İlaç almam lazım. İlaç yazmıyor.** Aha bak şimdi benim uyku ilacım var odaya koyduk. Oda kapalı.” (K29)

Kurumsal problemlerden bir diğeri kurumlar arası standartsızlıktır. Standartsızlık sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri içerisinde sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olarak yorumlanabilir. Ülkelerin, şehirlerin hatta bölgelerin gelişmişlikleri birbirinden farklı oldukları için kurumlar arası aynı hizmet kalitesini sunmak kimi durumlarda mümkün olmayabilir. Bununla birlikte bu araştırma sürecinde aynı şehrin belediyesine ve daire başkanlığına bağlı iki kurum arasındaki standartsızlık evsizlerin dikkatini çeken bir durum olmuştur.

“**Abi numarayı abi bak ya. Vallahi on numara ya. Karşılamlar çok iyi ha.** Bak bak bizim oraya şikâyet etmiyorum ama bizim oraya göre bin basar burası abi. Odaların temizliği temiz, güzel. Yattığım yer iyi. **Saygıda kusur etmiyorlar bana. Allah razı olsun tümünden. Sözlerini sana söylüyorum. Hoş geldin, güle güle, nasılsın, iyi misin? Burası daha iyi. Oraya bin basar.** Keşke buna iş bulsa da kalsam buralarda ama bulamam ki. Tanımıyorum buraları da. Bildiğin yerler değil buralar.” (K9, Gebze’deki kurum hakkında)

“Benim bu kurumla alakalı bir problemim yok. Ama diğeri için aynı şeyleri söyleyemem. **Personeller burada daha iyi. Buradaki yaklaşım benim için daha iyi (Gebze Barınma Merkezi).** Oradakiler (İzmit Barınma Merkezi) biraz böyle çok affedersin k**** olmuşlar. **Sürekli bir ego savaşı. Anlayışla yaklaşan yok. Öyle benim dediğim olur şekilde olur şeklinde hareketleri var.** O şekilde yani biraz böyle tuhaf insanlar yani.” (K24)

K9 ve K24’ün kurumlarda gördüğü en belirgin farklılığın personellerin tutum/davranışları ve hijyen konularında olduğunu belirtmiştir. K9 bu başlık altında personel tutum ve davranışlarından kaynaklanan zorluklar konusunda da en çok zorluk çeken katılımcı olarak Gebze’deki kurumda görmüş olduğu hizmetlerden duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Hatta K9 kendisine gösterilen tutum ve davranışlardan ötürü Gebze’deki kurumda düzenli kalma ve orada iş bulmak istediğini de eklemiştir. Buradan hareketle personelin müracaatçılara gösterdikleri davranışların kurumsal kaliteyi belirlemede önemli bir ölçüt olduğu yorumu yapılabilir.

Standartsızlığın bir diğeri ölçütü ise barınma merkezlerinin mimari yapılarının birbirinden farklı olmasıdır. Araştırma kapsamında incelenen İzmit (Kuruçeşme) Barınma Merkezi geniş bir bahçeye sahipken (öğrenci yurtlarına benzetilebilir) Gebze Barınma Merkezi ise

cadde üzerinde otel tarzı bir yerleşime sahiptir. Kurumların birbirinden farklı yapılara sahip olması kişilerin hareket alanını kısıtlamakta ve evsizleri mekânsal olarak belirli alanlara sıkıştırmaktadır.

“Kardeşim herhalde geldiğimizde buradaki ortam biraz farklı geldi bize. Mesela bahçemiz yok burada. **Orada bahçemiz vardı. Orada çıkıp volta atabiliyordunuz. Tabii geziyorduk. Arkadaşlarla birlikte.** O yönden biraz eksikliğini hissettik yani. Burada sadece kurumdasin. Binadayız. Bahçemiz yok işte burada. Dışarı çıkıp geziyoruz. Geziyoruz evet. Çarşıya pazara gidiyoruz. Vakit geçiriyoruz.” (K14)

Kurumlardaki teknik meseleler evsizler tarafından fark edilen ve bazı durumlarda evsizleri zorlayan gerekçeler arasında bulunmaktadır. Teknik meselelere dair ilk zorluk evsizlerin ihtiyaçlarını giderecekleri alanların sayısının kişi sayısına oranlandığında yetersiz kalmasıdır. Bu alanların arasında lavaboların sayısının yetersizliği ve oda sayısındaki kişi fazlalığı örnek gösterilebilir:

“**Bir tuvalet eksikliği var. Tuvalet gelince tekli. Her katta bir tuvalet banyo var. Çünkü bir odada altı kişi yatıyor. Lavaboya kalktığımız zaman sıkışıyoruz yani.** Ben ne kadar tutabilirim ki? Tutamazsın abicim. Hani sokakta kalan adam rahatsız bir insan zaten. Tutamaz kendini o kadar. **Yani iki üç tane bir tuvalet olacak ki herkes girsin çıksın elini yüzünü yıkasın. Yani düzenli daha güzel olur. Yani tek sıkıntı o ha.**” (K13)

“Tabii tabii fazla tabii. **Yani orada boş alanlar var.** Mesela onların hepsini bir tarafa yazdılar. **Yani insanları iç içe soktular.** Hani oradaki olanların da kullanabilirlerdi. Ama ne düşünüp de dağıtmıyorlar bilmiyorum? Yani bunları düşünüyorum.” (K23)

“Kendi kalabileceğim bir yer istiyorum. Kendi düzenimi oturtacak bir yer istiyorum ama işte durumumuz da bu. **Çünkü bazen oluyor ki rahat edemiyorum, rahat hareket edemiyorum, hastayım. Odada mesela kalabalıgız, oraya dön, buraya dön. Başkası da benim gibi hasta. Oda kalabalık olunca hareket edemiyorum çok.** Her şeyi de yapamıyorsun. Bunun için kendi evimin olmasını istiyorum. Yani evim derken yatacak bir yerim olsun yani. Dört duvar olsun benim olsun. Yani çünkü odada da birkaç kişi kalıyor şimdi sanıyorum. Evet. Belki hani orada da bir şey olmaz. O da yetmiyor olabilir yani.” (K26)

Teknik meselelerin bir diğer boyutu da kurum içerisinde evsizlerin ve kurum personellerinin ayrı alanları kullanıyor olmasıdır. Bu durum özellikle K29 tarafından fark edilmiş ve bu şekilde bir işleyiş sisteminin evsiz-personel arasında bir hiyerarşi oluşturduğuna dikkat çekmiştir:

“Ya oraya da kast sistemi kurmuşlar. Kendi buradan iniyor (merdiveni işaret ediyor). Diğer merdivenden çıkarsan olmaz diyor. **Bir de zenci yolu var** (evsizlerin kullandığı merdiveni işaret ediyor). **Ora zenci yolu. Üstten de yol var. Yok, efendim buradan sadece kurumda çalışanlar giriyor.** O zaman dedim biz de zenciyiz. Bu memleketin zencisiyiz.” (K29)

K29’un bu yaklaşımı kendilerine dönük bir ötekileştirmenin varlığını ve bunun düzenli şekilde kendilerine hatırlatıldığını vurgulamaktadır. Bununla beraber K29 hariç diğer katılımcıların bu yoruma benzer bir yorumu bulunmamaktadır. Bu araştırmanın yazarı da kurumların hiyerarşi dayatmak üzere bir mimari tasarladığını düşünmemektedir. Böyle bir uygulama farklılığı (farklı merdivenlerin kullanılması) ilgili alandaki yoğunluğun azaltılması ve karışıklığın önlenmesine yönelik olabilir.

Evsizlerin kurumlarda yaşadıkları problemlerden sonuncusu erişim/ulaşım zorluklarıdır. Evsizlerin evsizlik dönemlerinde ekonomik olarak zorluk çektiği düşünüldüğünde bu kişilerin istedikleri yerlere gitmek için ulaşım hizmetlerine ücret ödemeleri gerekmektedir.

“Şimdi ben çalışacağım. Çalışmak istiyorum. **Bir yere gidecek oluyorum mesela otobüse kart basmam lazım. Git gel parası 96 lira. Cebimde 25 lira para yok. Burası başka kurum. Biz diğer taraftayken en kötü yürüme de olsa gidiyordum. Tramvayla gidiyordum. Ama burası uzak.** Bizi getirdiler buraya. Günlük para kazansam yine iyi. Ama burada kimseyi tanımıyorsun. Dışarı çıkamazsın kimseye bir şey diyemezsin. El âlemin memleketi.” (K9)

“Hep böyle kurum olsun. Bana yeterdi. **İzmit'te olursa olur da Allah. Çünkü ben başka yerlerde yapamam. Çevrem burası benim. Çünkü Kuruçeşme'de çarşıya falan da yakın olduğu için gidiyorum. İnsan görüyorum. Tramvay ücretsiz zaten. 5 dakikaya çarşıdayım. En azından insan görürüm. Gebze'den İzmit gitmeye kalksam günlük en az 200 TL para lazım. E bizde zaten para yok.** Düzenli bir işim de yok. On kuruş para desen, şu anda cebimde on kuruş para da yok.” (K22)

“Ben şu anda çalışıyorum normalde. Şimdi buradan (normalde İzmit'te kalıyor, bir süreliğine Gebze Barınma Merkezine gönderildi) işe gidemiyorum, sıkıntı büyük. **Ben diğer kurumda (İzmit Barınma Merkezi) kalırken oradan git gel daha rahat oluyordu. Burası uzak olduğu için işe gidemiyorum. Buradan gitmeye kalksam çok uzak. Araba parası çok yani otuz beş lira. Gidiş gelişi yetmiş. Yevmiyeli iş olunca yemek de vermiyorlar. Ben burada sabah kalksam kahvaltı**

etmeden çıkmam lazım. Kahvaltı zaten yapamıyorsun. Çünkü burada kahvaltı saati belli. Benim o saatten erken çıkmam lazım ki işe yetişeyim. İşe gidiyorum öğle yemeği yok. İş bitti kuruma döndüm diyelim. Akşam yemeğine yetişemiyorum çünkü yoldayım. Komple gün boyu açım. Yevmiye alsam o da zaten hem yola hem de yemeğe gidecek. Kurumda yemek saatine yetişemiyorum.” (K28)

Hali hazırda ekonomik zorluk yaşayan kişiler bir yere gitmek için de ücret ödemek durumunda kaldıklarında bu durum hayata sosyal açıdan katılımlarını engellemektedir. Benzer şekilde merkezi yerlere yakın barınma merkezlerinde kalırken doğrudan çalışma hayatına katılım söz konusuysen merkezden uzak yerlerdeki barınma merkezlerinde bir yere gitmek hayatı zorlaştırmaktadır.

Bu başlık altında evsizlerin yaşadığı zorluklar temasının bir kategorisi olan kurumsal problemler incelenmiştir. Kurumlar evsizler için oldukça önemli mekânlar olmalarına karşın bazı durumlarda kurumlarda da çeşitli problemler ortaya çıkabilmektedir. Araştırma sürecinde kurumsal problemler kuralların evsizleri zorlaması, personel tutum ve davranışları, evsizlerin diğer evsizlerle anlaşamayacaklarını düşünmesi, temiz kıyafet ve sağlık malzemesi tedariki, kurumlar arası hizmet standartsızlığı, teknik meseleler ve erişim/ulaşım problemleri şeklinde ortaya çıkmıştır.

3.9. Beklentiler

Bu başlık altında evsizlerin hayatlarına dair beklentileri incelenmiştir. Beklenti temasının altında “kişisel” ve “kurumsal” beklentilerle birlikte “beklentinin olmaması” gibi bir kategori de ortaya çıkmıştır (Tablo 14).

Tema: Beklentiler		
Kategori	Kod	Özne
Kişisel Beklentiler	Aileye geri dönüş	K4, K7
	Yeni bir düzen	K3, K15, K17, K21, K24, K28
Kurumsal Beklentiler	Psikososyal destek	K13, K17, K21, K23, K25, K28, K30
	Sağlık	K13, K17, K23, K24
	Temizlik / Hijyen	K13, K17, K22, K28
	Sosyal aktiviteler	K23, K28
	Düzenli bir kurum hayatı	K19, K22, K23, K25, K27, K30
Beklenti yok	-	K1, K2, K6, K11, K18, K20, K26, K29

Tablo 14: Evsizlerin Beklentileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kişisel beklentilerin altında “aileye geri dönüş” ve “yeni bir düzen” kodu oluşurken kurumsal beklentilerin altında ise “psiko-sosyal destek”, “sağlık”, “temizlik/hijyen”,

“sosyal aktiviteler” ve “düzenli bir kurum hayatı” kodları bulgulanmıştır. Bununla birlikte bazı evsizlerin hayatlarına dair herhangi bir beklentisinin bulunmadığı da görülmüştür.

Evsizlerin kişisel beklentilerinin ilki süreç içerisinde aileleriyle tekrar bir araya gelmek ve evsizlik durumunu sona erdirmek üzerinedir. Bu durumun gerçekleşmesi kişilerin aileleriyle görüşmeleri ve iletişimlerini sürdürmelerine bağlıdır. Aile içi ilişkileri zayıflamış ya da kopmuş evsizlerde aileye geri dönüşün nerdeyse mümkün olmayacağı ön görüsünde bulunulabilir.

Aileleriyle irtibatlarını sürdüren ve genellikle onlara destekte bulunmaya çalışan K4 ve K7 orta ve uzun vadeli olarak ailesine geri dönmek istediğini ve uzun süredir özlem duyduğu “yuva”larına tekrar kavuşmak istediklerini vurgulamışlardır. Özellikle K4’ün aile içi ilişkilerini bozan kişi olarak gördüğü kaynanasının aile denkleminde çıkması kendi hayatını düzene koyması konusunda en büyük gelişme olarak göze çarpmaktadır:

“Hocam benim kaynana aramızdan çekilmeden bizim düzelme işi zor. **Ama ümitliyiz bu konuda. İnşallah durumları toparladıktan sonra eve geri dönmek istiyorum. Güzel evimize geri dönelim.** Oğluma bir araba alayım. Aile eskisi gibi mutlu. Çocuklar, torunlar. Düzenli bir iş. Torun, torun evlatları tatlıymış. Alayım onu kucağıma, yiyeyim, bitireyim bunu böyle. Pamuk şekerler alayım, elma şekerleri alayım ona.” (K4)

“**Ailemle düzenli olarak görüşüyorum. Onlara kazandığım paralardan veriyorum. İhtiyaçlarımı karşılıyorum yani. Sadece evden ayırayım ben.** Şimdilik bir baraka hayatı söz konusu. İlişkiler devam ediyor. Hanımla da tekrardan başladık. İnşallah başlayacağız Allah nasip ederse. Aileye tekrar dönüşüm inşallah olacak Allah nasip ederse. Tekrardan bir evin içine yani bir ailenin bir yuvanın yanına olacak inşallah.” (K7)

Aileye geri dönüş ve ikinci bir kişisel beklenti türü olarak yeni bir düzen kurmak evsizlerin kendilerinden beklentilerinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Yeni bir düzen kurmanın en önemli belirleyicileri ise evsizlerin düzenli gelir getirici bir işte çalışması, düzenli hastalığa sahip olmaması ve yaşlarının genç olması gibi değişkenlerdir. Düzenli bir ekonomik gelir bir süre sonra refah seviyesinin yükselmesini beraberinde getirecektir. Kişilerin bu bakış açısına sahip olması yaşadıkları süreci “geçici” olarak da tanımlamalarına imkân tanımaktadır:

“Yani aile kurmayı, aile olmayı düşünüyorum. Bir istedim. Düşündüm. İstedim. Ama gücüm yok. Ekonomik olarak. Ekonomik olarak gücüm yok. Şu anda hani. İnşallah o da ilerde olur. Tek düşündüğüm şey şu an buradan çıkmak. O kadar uzun vadeli düşünemiyorum işin gerçeği. Kısa vadede bir ev ve düzenli bir hayat. Umudum var. Ben yani bir şeylere olumsuz baktıkça olumsuz gidiyor. Ama olur deyip de mücadele ettikçe oluyor. Yani içten içe güçleniyorum şu an kendi potansiyelim farkına varıyorum. Yani bir şeyleri başarabilirim diyorum. **Belki evleneceğim, eşim çocuklarım olacak. Neden olmasın?”** (K21, yaş 37)

“E şimdi kafamda işte yedi sekiz ay böyle bir kendimi toplayayım. Hani borçlarımı kapatayım. Bankaya biraz borcum var. Şimdi onu işte kapatalım diyoruz. **Ondan sonra ne bileyim iyi kötü bir tane bir göz de olsa bir artı bir de olsa bir eve çıkalım diyorum. Hani belki ilersinde bir evlilik olacak, bir aile kurarım. Şimdi buradaki insanlar altmış yaş üstü insanlar, elli beş yaş üstü insanlar. Ben şimdi bu insanlarla ömür boyu mu kalacağım? E benim hiç arkadaşım olmayacak mı ya da evime gelmeyecek mi? Veyahutta benim eşim olunca eşimin, arkadaşları, ailesi gelmeyecek mi? Tamam, benim ailem yok ama bunları düşünüyorsun yani bir aile olacaksınız derken Allah nasip ederse tabii.”** (K24, yaş 38)

“Ha ben istiyorum ki kendimi bir maddi olarak bir kendimi toparlayayım ben. Bir de işte benim bir dayanağım Trabzon'daki (memleket) şey evimiz, dairemiz. Orası satılırsa belki bana bir para düşer. Yarın bir gün çocuklar okula başlayacak ve bana gelmek isteyecekler. **Tamam, eski eşim yeniden evlenmiş olabilir ama sonuçta çocuklar ikimizin. Ben de çocuklarımdan ayrı olmak istemem.** Yarın bir gün kimseye muhtaç olmasın çocuğum, her ihtiyacını ben karşılayayım. O yüzden ilk düşüncem çalışmak ve para biriktirip yeni bir düzen kurmak, eve çıkmak. Belki nasip olursa yeniden bir aile kurabilirim. Yaşım daha 42. Yeni bir hayat, yeni bir aile olabilir. Ondan sonra işte emekli olana kadar çalışacağız Allah izin verirse ömrü verirse. Ondan sonra da fazla bir şey de istemiyorum abi ya.” (K28, yaş 42)

“Hayatımın sonuna kadar kurumda kalmak istemem. Alışık olduğum bir hayat düzeni var. Eskiden de vardı. Benim meselem ekonomik olarak düzlüğe çıkmak. Yeni bir ev, yeni bir düzen. **Yeniden hayata dönüş. Akşam gidip kapısını açabileceğim bir kapı. İş olsa çalışacağım işte ama halimi görüyorsun.** 1996'dan beri yalnızım. Evlilik yeniden gündem olmadı. Hayatım denizlerde geçti. Uluslararası çalıştığım için seyahat ediyordum çok fazla. Yeni bir evlilik ihtiyacı hissetmedim. Gelecek için yeni bir ev, yeni bir iş ve düzenli gelir. Hayatımın sonuna kadar burada kalamam. **Hayat devam etmeli ve ben de mücadele etmeliyim. Ama**

tabi şu an böyle bir durum yok. Çünkü çalışmıyorum. Ama çalışmak için çabam var. Olursa düzenli çalışıp kurumdan ayrılmak istiyorum” (K17)

Üç katılımcı da (K21, K24, K28) diğer katılımcılara nazaran daha genç ve düzenli gelir sahibi olduklarından dolayı gelecekleri konusunda daha kararlı adımlar atmak istemekteydiler. Daha önce hiç evlenmemiş olan K21 ve K24 bu sürecin sona ermesiyle “ev” diyebileceği bir meskeni ve “yuva” diyebileceği bir ailesi olsun isterken K28 ise çocuklarının sorumluluklarını yeniden üzerine almak, baba rollerini gerçekleştirmek ve gerçekleşirse yeniden bir aile kurmak üzere yeni bir düzen kurmak istemektedir. Bununla birlikte K17’nin ise çalışma motivasyonu bulunmaktadır. Geçmişinde alışmış olduğu hayat standartlarını tekrardan yakalamak istemesi çalışma konusundaki isteğini artırmakta ve kurumda ayrılarak yeni bir düzene kavuşma inancını pekiştirmektedir.

Evsizlerin kurumlarda görmek istedikleri hizmet alanlarının başında psiko-sosyal destek hizmetleri gelmektedir. Tablo 9’da da belirtildiği üzere evsizler, evsizlik sürecinde belirsizlik, yalnızlık ve umutsuzluk gibi duyguları çok sık yaşamaktadırlar. Bu olumsuz duygu durumları sosyo-ekonomik problemlerle birleşince ortaya içerisinden çıkılması çok daha zor bir problemler sarmalı çıkmaktadır. Evsizlerin gerek profilleri gerekse alışkanlıkları birbirine benzediği için yaşadıkları problemlerin de genel itibarıyla birbirine benzediği söylenebilir. Dolayısıyla evsizler evsizlik süreci içerisinde problemlerini anlatacakları ve problemlerine çözümler üretebilecek profesyonel destek hizmetlerinden yoksundur.

Araştırma sürecinde evsizlerin psiko-sosyal destek birimi ihtiyacını sıklıkla vurguladıkları ve araştırmanın mülakat aşamasında gerçekleştirilen konuşmaların kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı oldukları görülmüştür.

“Bu şekilde (mülakatı kast ederek) muhabbet edebildiğimiz, dertlerinizi paylaşabildiğimiz biri olsa çok iyi olurdu. Böyle bir sıkıntı var bir görüşebilir miyiz, kendimi iyi hissetmiyorum kafa olarak bana yardım edebilir misiniz gibi şeyleri söyleyecek olsak adam yok. Burada kimseye dert anlatamazsın (diğer evsizleri kast ederek), adamın kendisi zaten bitmiş durumda. Kendi derdini adama mı anlatacaksın? Keşke bir çalışan olsa da kurumlarda konuşabilsek. Tabii ki mesela sizin gibi (tez yazarını kast ediyor) bir güzel bir insana ihtiyacım var. Bak bak ne güzel içim açılıyor. Rahatlıyorum, içimi döküyorum. Hani az önce başka bir şey söylediniz. “Rahat olun, arkadaşınızla nasıl konuşuyorsanız benimle öyle konuşun” diye hitap ettiniz. Bana en son kim böyle hitap etti

hatırlamıyorum. Böyle bir meslek elemanı ara sıra beni çağırırsın. Çağırırsın, konuşalım, dertleşelim. Biraz hava değişimi olsun, görüşeyim, konuşayım.” (K13)

“Haftada bir kere gittiğiniz bir meslek elemanının buradaki herkese lazım. Siz de bunun ihtiyacını hissediyorsunuz. **Psikososyal destek birimi olsa güzel olur. Ben evsiz kaldığım bir yere gidemediğim dönemde çok yıprandım. Belirsiz bir durumdasın. Geçmiş gözümün önüne geldi. Neydik ne olduk? Ruh halim hiç iyi değildi.** Yalnızlığa alışkınım ama bu başka bir şey. Ben eşimden 1996 yılında ayrıldım. Başka da evlilik yapmadım. Tek başına olmak başka bir şey. Bu durum başka bir şey. Derdini kimseye anlatamıyorsun. **Zaten herkes senin gibi.** Kurumda haftalık aylık bir çağırırsalar deseler “senin neyin var”, iyi olurdu.” (K17)

“...**Herkes kendini idare ettirmeye çalışıyor. Ara sıra böyle gelip şu konuda şöyle düşünüyorum ve iyi hissetmiyorum diyebileceğim bir kişi isterdim karşımda. Mesela siz geldiniz şu an bir araştırma diyorsunuz ama şu an konuşmak bile beni rahatlattı. Kafamda farklı şeyler, farklı şeyler oluştu. Rahatlıyorum. Kafamda daha bir özgüven yani farklılık var ama kullanıyormuş gibiyim.** Anlıyorsun sen beni farklı bir şey oluşuyor. Hani burada kimseye bir şey anlatamıyorsun, konuşamıyorsun. Yukarıdakiler sorunları zaten benden ayrılıyor. **Herkesin problemi var. Bir problemim olduğunda karşımda işini doğru yapan bir muhatap görmek isterdim açıkçası.** Bu adam (kurum çalışanını kast ediyor) burada görevini yapıyor. Görevi benimle burada konuşmak, dertleşmek, sohbet, muhabbet etmek değil. Onun görevi gelenlerin kaydını yapmak. İşte o görevini yapıyor. Ama eksik olan bir şey var. Benim de imkânım olsa bir tane birim açardım, içine de psikolog ya da sizin gibi bir sosyal hizmet uzmanı koyardım. Tek kişi de olmasın, ekip olsun. Onlar da birbirlerine yardım etsin.” (K21)

“...**Yahu beni dinleyen bir adam hiç istemez miyim? İsterim tabi ki ya. Zaten biz burada derdimizi kimseye anlatamıyoruz. Yalnız başnasın.** Öyle gelip de “gel hadi konuşalım, ne derdin var” diyen de yok. Birine anlatsan gider onu başka birine anlatır. Ona da güvenilmiyor. Ne dışarı çıkıp insan görüyoruz ne burada bir iş geliyor elimizden. Hani her şey güzel, üç öğün yemek her şeyini veriyorlar sana. Ama dinleyen yok. Kuş gibi oturuyorsun burada. Yani ara sıra alsalar bizi Allaha kitaptan bahsetseler, içimizi döksek ne güzel olurdu değil mi ya.” (K25)

“Biz kendi aramızda da konuşuyoruz kurumda diğer kalanlarla. Onlar da diyor. “Attılar bizi buraya ne gelen var ne giden ne de arayıp soran” diye. Mesela bayramda bayrama bile kimse gelmiyor.” Şimdi şöyle de bir şey var. **Önemsendiğinin görülmesini istiyor insan. Bir sıkıntısı varsa onu gidip kurumda çalışan adama**

söyleyemez. Korkar belki atacaklar beni burada diye. Anlatabildim mi? Yani istiyorlar ki biri gelsin biriyle de konuşalım anlatalım rahatlayalım. **Ama bu tarz bir psikososyal destek biriminin ya da meslek elemanı her kim olacaksa artık sizle böyle konuştuğumuz gibi konuşmasını isteriz. Buradaki herkes de ister çünkü burada kafalar iyi değil.”** (K28)

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı gibi evsizler her ne kadar kurum içerisinde birbirine destek olmaya çalışsa da işini profesyonelce yapan ve müracaatçılara mesleki müdahaleler kapsamında programlar hazırlayan kişilere ihtiyaç duymaktadırlar. Elbette evsizlerin de birisini dinliyor ve kendi aralarında sohbet ediyor olmaları dayanışma kültürü açısından kıymetli görülebilir. Fakat ciddi derecede psikolojik problemler yaşayan, kimi durumlarda ilaç kullanan, kendisini tek başına hisseden ve hatta yaşamına son vermeyi düşünen bir sosyal grup için psiko-sosyal destek birimleri oldukça elzem görülmektedir.

Sağlık hizmetleri, evsizlerin kurumsal hizmet beklentilerinin bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Barınma merkezlerinde evsizlerin acil bir durum yaşamalarına binaen hızlı şekilde kendilerine ulaştırılacak ambulans ekipleriyle sürekli iletişim ağı bulunmaktadır. Bu durum kurumsal kimlik açısından kıymetli olmakla birlikte barınma merkezlerinin içerisinde hususi olarak bir sağlık birimi evsizler tarafından ihtiyacı hissedilen bir hizmet olarak ifade edilmiştir:

“Burada bir şey var mesela (parmağını göstererek). Şişti burası. Burayı gösterdim sağlıkçıya. Biz de bir şey yapamayız dedi. Tamam mı? Sağlık ocağına yönlendirdik. Dedi krem yok. Dedi ilaç yok dedi. Şu an bir şey yapamayız. **Sağlık ocağına gittik. Sağlık ocağı şey ben çıkardım çünkü olacak iş değil. Ona krem sürmesi lazımdı. Krem de yok dedi. Sağlık ocağı gibi yerde nasıl krem yok. Aslında burada da (barınmayı kast ederek) bulunması lazım. Çünkü sağlık hani madem burası barınma evi burada A'dan Z'ye kadar her şey olması lazım.** Sadece oraya kutu yara bandıyla iş bitmiyor dediğin zaman tek tek bunlar bak herkes kontrol edilmesi lazım. Söz konusu sağlıksa burada herkesi tek tek çağırması lazım sağlıkçı. Girerken sağlık taraması da yapılmadı bize.” (K13)

“...Doktorlar diyor ki sağlık ocağı ilacı bitenlere ilaç vermiyor. E şimdi tamam ben Kuruçeşme'de oturuyorum. Sağlık ocağım orada. Ben şimdi buraya geldim. Benim ilacım gitti. E bana niye ilaç vermiyorsun sen? **Beni gönderiyorsun sen Kuruçeşme'ye. O da çok önemli bir şey. Buradaki sağlık ocağından temin edemediler. Tabii vermiyor. Git diyor. Kendi sağlık ocağından al diyor. Ya nasıl**

olur bizim? Buraya misafir geldik bu kuruma. Şimdi ben buradan oraya mı gideceğim onun için? **Yani o doktor da diyor ki yani ben şimdi kalkıp da yeni ilaç veremem.** Bitmiş demek ki ilaç geliyoruz sana. Durduk yere neden sağlık ocağına gideyim? Tarihleri de gözüküyor zaten.” (K23)

K13 ve K23’ün ifadelerinden yola çıkarak sağlık birimi ve içerisinde yer alan malzeme tedarikinin önemine dikkat çekmekte fayda görülmektedir. Evsizlerin içerisinde düzenli hastalığı olanların ilaçlarının tükenmesi durumunda bu birimlerin ilgili ilaçları temin etmek üzere aksiyon alması evsizlerin yükünü hafifletecek beklentiler olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte ekonomik problemlerin sağlık hizmetlerinden yararlanamama ve malzeme tedarikinde yeni problemleri doğurması bazı evsizlerin sağlıksız koşullarda yaşam sürmesine neden olmaktadır. Gırtlak kanseri olan K17’nin yaşadığı hastalık sürecine ilişkin beklentileri düzenli sağlık kontrollerini yapacak bir meslek elemanı ve ihtiyaç duyduğu malzemeleri kapsamaktadır:

“Mesela bu boynumdaki şey iki haftada bir değişmeli. Malzemesi gümüş. Başka malzeme kullanmıyorlarmış. Tek bir parçası 1500 TL. Ayda sadece 3000 TL bu malzemeye vermem gerekiyor. Boyundaki bu küçük parça 40 TL. Günde bir değişmesi gerekiyor. Sadece 4200 TL boynumdaki iki malzemeye masrafım var. **Sargı bezi, gazlı bez, bunların hep değişmesi lazım. Kurumda bunlar yok. Revir gibi bir birim olsa da malzeme temin edebilsek iyi olurdu.** Zaten burada başka hastalıkları olan da var. **Ben şimdi doktora gitsem yine masraf. Pansuman yaptırsam yine masraf. Gelirim yokken bunları karşılamam mümkün değil.** Daha önceden ben kurum amirine bunu söyledim ama maalesef geri dönüş alamadım. İlgi düzeyi düşük.” (K17)

Sağlık hizmeti beklentilerinin bir diğer boyutu ise K24 tarafından diğer evsizler için ihtiyaç görülmüştür. K24 kurumda kalan evsizlerin bazılarının ileri derecede sağlık problemleri olduğunu belirterek bu hastalıkların tedavi edilecekleri ayrı bir birimin ya da bu kişilerin düzenli kontrollerinin yapılacağı farklı bir kurumun olması gerektiğini düşünmektedir:

“...Yani bence rehabilitasyon ve tıbbi bakıma ihtiyaç var burada. Mesela bak burada yukarıda tuvaleti tutamayan insanlar var, yatağında yapan insanlar var. Bunlar için bir rehabilitasyon odası falan yap mesela. **Ya da al başka bir yerde bak bu insanlara, yazık günah. Yani burada hastalığı olan var.** Adam kalp krizi geçiriyor mesela. Burada. Onu burada tutmayacaksın işte. Onu ayrı bir rehabilitasyon merkezi ya da bakım evi gibi bir şey yapacaksın.” (K24)

Araştırma sürecinde evsizlerin yaşadığı problemlerden bazıları kurumsal beklentileriyle paralellik göstermiştir. Kurumlarda temizlik/hijyen konularında yaşadıkları problemleri belirten katılımcılardan bazıları bu durumların iyileştirilmesine yönelik beklentilerini sıralamışlardır:

“Oranın (normalde kaldığı barınma merkezi) sadece bir bahçesi var ama pis. **Bakımlı değil, sivrisinek tahtakurusu zaten sivrisinek tahtakurusu var diye bizi buraya getirdiler.** Kaşınıyorduk biz. Pislik, bakım yok ki. Ne güvenlik dediğim gibi ne yani hiçbir işini yapmıyor, işini takip etmiyor. Bizi bunlarla giyin dedi. Duşumuzu aldık bindirdiler. Buraya getirdiler koyun gibi. Burada üç haftadır buradayız. Ama burada (ilçedeki diğer barınma merkezi) bahçe yok ama tertemiz. Çarşı ayağının dibinde. Banyo, yatak mis gibi. Yemekler on numara. Süper yani.” (K13)

“Ben diğer kurumda kalıyordum. Apar topar buraya getirdiler. Kıyafet yok bir şey yok. Sadece tişörtüm ve terliğim var. Pazardan gidip ayakkabı aldım çünkü iş görüşmesine gideceğim. Koordinasyon genel bir problem maalesef. Evet, başımızı sokacak bir yerimiz var, devletimiz sağ olsun ama getirdin bizi attın buraya. Sonrası yok. 1 aydır temizlik varmış bitmedi. Ben üç tane ameliyat oldum. **Doktor bana hem kendini hem de evini temiz tut dedi.** Enfeksiyon kaparsa daha da kötü olacak. Odalar kalabalık. Ben başka odaya da geçmeyi istedim konuştum yanıt gelmedi. Sadece 1 hafta yatırdılar sonra yine aşağı kata aldılar. Kalabalık olunca temizlik düzeyi düşüyor.” (K17)

“Diğer barınma merkezinde ranzaların değişmesi lazım. Yatakların değişmesi lazım. **Nevresimlerin güzel tertemiz olması lazım. Temizlik yapılıyor ama sanki daha sık yapılırsa güzel olabilir. Odalar bazen kalabalık oluyor ya hani. Sonuçta yetişkin adamsın. İlla ki kirleniyorsun.**” (K22)

“Apar topar getirdiler bizi bu kuruma. Orada bir daha kıyafet verecekler dediler, verilmedi. Bizim oradaki mevzuu geçebilirsiniz. Tahtakurusundan dolayı biz buraya nakil olduk. **Tamam, eşofmanlarımızı giydik ettik ama dördüncü gün giyilmez bu yani. Kıyafetler kaldı orada. Hani biz de dedik ki burada bir takım bir takım daha elimizde. Onu yıkayalım, onu giyelim. Temiz olsun.**” (K28)

Evsizlerin temizlik/hijyen konularındaki beklentilerinden bazıları beden temizliğine yönelik iken bazıları ise üzerlerine giydikleri kıyafetler ve kurumların genel temizliği üzerinedir. Özellikle kurum değiştiren evsizlerin aniden kurumdan nakilleri, kıyafetlerini alamamaları ve art arda birkaç gün aynı kıyafetleri giymek zorunda kalmaları hijyen konusunda zorluk yaşamalarına neden olmuştur. Bu araştırmanın saha araştırmasının yaz

aylarında gerçekleştirildiği hatırladığında kişilerin mevsimsel olarak sıcak havalarda kıyafetlerini istediklerini sıklıkla değiştirememeleri beden temizliklerini sağlayamamalarına neden olmuştur.

Evsizlerin sosyal aktivite beklentileri, kurumsal hizmetlerin içeriğine ilişkin bir beklenti alanıdır. Diğer hizmetler biraz daha kurumlardan beklenen ve maddi içerikli hizmetler iken sosyal aktiviteler kişilerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları açısından elzem görünmektedir. Her şeyden önce sosyal hizmet müracaatçıları birer insandır ve insan olmanın en temel unsuru bireyin sosyal bir canlı olmasıdır. Bu kapsamda evsizlerden bazıları sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi için sıklığı az da olsa bazı aktivitelerin yapılmasının kendilerine iyi geleceklerini belirtmişlerdir:

“...Yalnız insanın bir deşarj olması gerekiyor. Yani şimdi bakıyorsun hep aynı şeyler, sıkıntı, yaşam telaşı, mücadele falan. **İnsan şöyle bir rahatlamak istiyor yani yeter diyor yani.** Yemek saati, yat saati, uyan saati artık hakikaten bun alıyor insan. Mesela böyle etkinlikler olsa bazen. **Örneğin bizi pikniğe götürseler. Yani. Böyle ayağın toprağa bassa...** Geçen gün arkadaşla dedim ben. Sana para vereyim bizi bir mangala götür dedim. Dedim hani kömür kokusunu özledim dedim. Tamam, abi yaparım dedik buraya geldik. Evet, buradan çıkınca bizim barınmaya dönünce inşallah bunu gerçekleştireceğiz. **Yılda bir de olsa yapılırsa mutlaka tabii böyle bir şey olduğu zaman insan bir rahatlar.**” (K23)

Hem sokak evsizleri hem de kurum evsizleri özellikle sosyal alanlardan dışlanma ve sosyal ilişkilerde zayıflık yaşadıkları için bir süre sonra kendi kabuklarına çekilmeleri söz konusudur. Tablo 9’da yer aldığı üzere evsizlik sürecinde yalnızlık ve bir süre sonra intihar etme fikri de kişilerin belki sosyal ihtiyaçlarının karşılanamamsının bir sonucu olabilir. Benzer şekilde ortak alanlarda kişilerin vakitlerini geçirecekleri materyellerin bulunması ve bunların düzenli kontrollerinin yapılarak sürekli hizmet sunması evsizler açısından önemli görülmektedir.

“Buradaki insanlar kendilerini çok yalnız hissediyorlar o konuda yani. Tamam, hizmetler iyi de adam sıkılıyor. **En son ne zaman bir ağaç çiçek böcek gördü Allah bilir. En son ne zaman et yedi mangal yaptı, belki de hiç yapmadı. Al götür bu adamları da adamlar da insan içine karışsın değil mi?...** Ortak alanlarda da işte bazen birşeyler yapılırsa iyi olur. Televizyonu bile birlikte izlemek güzel oluyor. En azından ses var. Birbirlerini duyunca iyi geliyor insana.” (K28)

Evsizlerin kurumsal beklentilerinden sonucusu ise düzenli bir kurum hayatıdır. Kişilerin sürekli olarak kurum hayatını istemesinin belirli sebepleri bulunmaktadır. Kurumun

kişilerin mesken ihtiyacını karşılıyor olması evsizlerde “en azından başlarını sokacak bir mekânda olma” düşüncesini uyandırmaktadır. Temel barınma ihtiyacının giderilmesiyle de evsizler diğer problemlerini çözebilme adına adım atabilmektedirler. Bunun yanında özellikle yaşlı, hastalığı bulunan ve sosyal güvenceden yoksun evsizlerin başta ekonomik gerekçelerle bundan sonra yeni bir düzen kurma planları bulunmamaktadır:

“Şimdi düzenli olarak bana izin verseler burada ev problemini kafamda silip devam edeceğim. En temel problem ortadan kalkacak. Benim şu anda düşüncem ne? Dışarıda yatıyorum. Yok, şu anda imkânım yok da. Babam belki merhamete gelecek. Onunla hiç zannetmiyorum geleceğini de. Belki elli lira, yüz lira, beş yüz lira, bin lira bir para bulabilsem şu anki düşüncem zaten en büyük düşüncem o. Üç gündür de sigara almayacak durumdayım maalesef içemiyorum. Kafam daha da kötü oldu. O yüzden bana deseler ki sen burada kalıcısın. Ben burada kalırım.” (K19, kurum evsizi)

“...Kurumdan ayrılmak istemem abi ya. Kurumda tek odam olsun. Kafamı sokacak bir yer olsun bana yeter. Diğer türlü kiralar çok pahalı. Ben gitsem de geri dönerim. Şu hale bak. Ben gerekli paramı çıkarsaydım zaten buraya düşmezdim. Şimdi de işim olsun çalışayım isterim ama hayat çok pahalı.” (K22, 60 yaş, kurum evsizi, düzenli birçok hastalığı var)

“Şimdi bundan sonra benim gideceğim yer huzurevidir. Huzurevinde her şey var. Ben zaten şu an 83 yaşımdayım. Yani gidecek yerimiz yok artık, anca toprağın altı. Huzurevi bana çıkarsa ben rahat ederim. Dünyalık bir işimiz kalmadı ki yapalım. Huzurevinde doktor var, ilaç var her şey var yani. Hepsi de bedava. Ben 3600 TL ihtiyar aylığı alıyorum. O para bana yetmiyor.” (K25, yaş 83, kurum evsizi, ekonomik problemleri var)

“Kurum çıkarmazsa kalırım. Ama çıkarırsak adama ne diyebileceksin abi? Tamam, yeter C** abi dediler mi? Mecbur çıkaracağım. Çıkacağım veya sokakta kalırım veya çamurlarda kalacağım, ne kadar kalabilirsem. Benim sadece yani durumum düzelseydi daha iyi olurdu ama durum düzeleceğini de mümkün değil. Bu ayakla çalışmam, çabalayamam.** Demin dedim ya gidip oradan eğer emekli olabilirim paramı çekeceğim onu birkaç ay yerim. Hiç değilse kendimi kurtarırım.” (K27, yaş 60, kurum evsizi, düzenli hastalığı var)

Yukarda ifadeleri yer alan üç katılımcının haricinde K30’un ise düzenli bir kurum hayatı gerekçesi farklılık göstermektedir. K30 barınma merkezinde kalan evsizlerin profili ve alışkanlıklarıyla kendisinin pek de uyuşmadığını belirtmekte ve huzurevinde yaşayan

insanlarla daha iyi anlaşacağını düşünmektedir. Bu düşüncelerinin oluşmasında kendisinin barınma merkezlerindeki kişilerden daha yaşlı, olgun ve manevi alışkanlıklar konusunda farklılık gösteriyor olması etkili olmuştur:

“...Burada yaşamak bir gün de istemem de burada yalnız huzur evlerini çok tercih ederim. Çünkü neden? Yaşlı başlılar var orada. Tecrübeliler var orada. Şimdi eski insanlar erkânı haktır. Erkan'ı demek ne demek? Görmüş geçirmiş demektir. Bunlar yeni yetmedirler. Burdakiler bismillah demiyorlar. Allah da demiyorlar. Ben ordakilerle anlaşırım. Zaten çocuğumun evinden gittikten sonra en son çare nereye gidersin, işte devlete sığınırsın. Bu yaştan sonra yapacak bir şey de kalmadı zaten.” (K30, yaş 78, kurum evsizi)

Evsizlerde beklentilerin son boyutunu ise beklentinin hiç olmaması oluşturmaktadır. Tablo 9’da evsizlerin “belirsizlik” ve “umutsuzluk” duygularını yoğun şekilde yaşıyor olmaları kişilerin kendilerin beklentilerini etkiliyor olabilir. Evsizliğin özellikle kronik bir hal alması ve yaşam alanlarının sokaklar olması kişileri çoklu bir dezavantajlılığın içerisine itmekte ve yalnızca temel ihtiyaçların giderilmesi günlük bir yaşam tarzını ortaya çıkarmaktadır. Evsizler bazı durumlarda yeni bir hayatın hayalini kurma gibi düşüncelere sahip olsalar da sürdürdükleri yaşam biçimleri onları harekete geçmekten alıkoymaktadır:

“Yani ne diyeyim ki, nereye gideyim ki? Baksana yaş olmuş otuz sekiz ne görüyorsun bu saatten sonra. Neyi bekliyorsun ki? Nasıl evleneceğim? Para biriktireceğim. Şunu bunu bir sürü ev tutacağım bilmem ne. Zaten on bin lira olmuş kiralar yedi bin lira kiralar. Ya nasıl yaşayacaksın söyle? Nasıl toplayacaksın kendini. Vallahi yok bir hayat, bir aile hiçbir şey olmaz ya. Yani çünkü ben düşünüyorum yani bu saatten sonra diyorum artık yani pek istemiyorum böyle olacağını bir şey. Ya demek istemiyorum ama işte. Yani oluyor. Böyle yani. Görünen köy kılavuz istemez. Bazen diyorum çalışsak bak ne güzel olur diyorum. Hani paramızı alsak, şöyle yapsak, şunu yapsak. Ama ondan sonra aaa diyorum boş ver ya. Zaten bıkmışım kaderden bir ne olursa olsun diyorum yani. Kader böyleymiş, böyle gelmiş böyle gider.” (K1, sokak evsizi, 18 yıldır sokakta yaşıyor)

K1’in ifadelerinden bazı durumlarda evsizlikten çıkışa ilgili düşünce ve planları da olduğunu bunun aksine içerisinde bulunduğu durumun bir süre sonra var olan motivasyonu da olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Öyle ki K1 evsizliği yaşadığı ilk

yıllardaki düzensiz yaşamından ve kendine yönelik beklentisizliğinden ötürü kurma niyetinde olduğu ailesinden ve sevdiği kişilerden vazgeçmek durumunda kalmıştır:

“Vurdum kendimi. Gidiyorum böyle işte. Hani ailedir, şudur budur, falandır filandır. Eskiden sevdiğimiz de vardı. O da gitti elimizden bu yollardan. **Git dedim kızım dedim. Sen dedim git dedim kendini kurtar dedim. Ben de dedim benden sana hiçbir şey olmaz. 17 yaşından beri beraberdik işte, askerden geldim biraz daha beraberdik sonra 26 yaşındayken git dedim ona. Kendimden beklentim yoktu. Bir de onun günahını boynuma almak istemedik.**” (K1)

Hayata ve kendisine dair beklentisizliğini aile üzerinden yorumlayan bir başka katılımcı ise K6’dır. Sokağın getirdiği alışkanlıklar (madde bağımlılığı) sebebiyle kurduğu ailesinden ayrılan ve aile üyelerinin hiçbirisiyle görüşmeyen K6’nın mevcut durumuna yönelik yoğun bir üzüntü, geçmişine dair ise pişmanlık duyduğu anlaşılmaktadır. Bu duygular K6’yı hayata dair beklentisizliğe sürüklemiştir:

“**Gönlümde kalmadı ki. Hiçbir hayalim kalmadı. Mutsuz yaşıyorum yani. Umudum yok.** Eşim boşandıktan sonra başkasıyla evlenmiş. Bir tane kızı olmuş. Anlaşmalı boşandık zaten biz. Herkes yolunda. Ben yoluma. Burası acıma mı babacığım ya. **Daha hala unutturken gözlerim yaşıyor benim. On yılı geçti. Çocuğumu da görmüyorum.** Geçen Ramazanın son gününe kadar içmedim. Dedim içmeyeceğim. Sağdan soldan valilikten yardım aldım bin lira. **Çocuğum kocaman olmuş. Uzaktan gördüm. Tanımadı beni.** Hani gelseydi yanıma oğluma o biriktirdiğim parayı da verecektim. Baktım öyle arkalarından sadece baktı bana. Ben de bozdum yemini yine gittim alkol aldım.” (K6)

Ailenin bir başka ön plana çıktığı katılımcı ise K20’nin kızı üzerinden yapmış olduğu yorumda dikkat çekmektedir. Kızıyla oldukça az görüşen K20 her ne kadar kendisine ve hayata dair beklentiler biriktirmese de kızına olan özlemi evsizlik sürecinde kendisini ciddi şekilde hissettirmekte ve K20’nin psikolojik sağlını olumsuz etkilemektedir. K20’nin yorumundan kişilerin her ne kadar görüşme ihtimalleri az olsa da ya da aile üyeleri kendilerinden mesafe olarak uzak olsa da onlar için beklentiler oluşturdıklarını ve onlara dair halen düşüncelerinin olduğu, onları önemseydiği anlaşılmaktadır:

“**Geleceğe yönelik hiçbir beklentim yok. Sadece kızıma daha sık görüşüme başlayayım. Başka hiçbir beklentim yok.** Ya onların buraya burada yaşama ihtimali falan yok. Ara sıra geliyor işte. Fazlası da olmaz gibi duruyor. **Geleceğim yok yani. Mesela diyorsun ki çalışıp düzen kurabilirim ama hani geleceğim**

beklentim yok yani. Bu yaştan sonra ev alamam. Daire alamam yani. Araç alamam. Yani yuva kuramam.” (K20)

Bazı evsizlerde ise beklentisizlik yalnızca günü yaşamak ve geleceğe dair planlar yapmamak üzerine şekillenmektedir. K11 ve K18 her ne kadar hayatının sonuna kadar kurum hayatı istemese de ekonomik koşulların getirdiği zorluklar, evsizlerin hayatlarına dair düşüncelerinde uzun vadeli planları baltalamakta ve herhangi bir beklentinin oluşmasını engellemektedir:

“Şimdi kurumdan çıkmak isterim ama işte ama işte yapamayız ki. Durumum yok. Gelirim yok. Böyle kaldık işte. Vallahi işte fazla para da gözüm yok yani zenginlik de istemiyorum. Şey yapmıyorum ben. Yani fazla böyle bir yani zengin çok zengin olayım da yani malım olsun, mülküm olsun o şeyim yok. Çok da zenginlik iyi değil ya. Ama gidecek yer de yok. Kurumdan çıksam nereye gideceğim? İş yok, gelir yok, ailem terk etti. Sağ olsun kurumdan beni çıkarma düşünceleri de yok burada. O yüzden plan düşünce de yok bende. Yaşıyoruz işte.” (K11)

“Köy bitti ya. Kendime bugünden sonra bir iş bulacak durumum yoktur. Sağlığım yoktur. Yani diyorum ya bir kaç sene daha Allah yatakta ölüm nasip etsin diye dua ediyor. İnşallah. Başka da istemiyorum. Allah'tan ya çalışmadığım için mecburen kurum. Kurum benim ihtiyaçlarımı şu an karşılıyor. Gayet iyiyim yani. Plan olarak da vallahi iyi bir mezarlıktan iyi bir mezar yeri almayı düşünüyorum. Başka hiçbir şeyi yok. Gelecek düşünmüyorum. Ümidimiz yok yani. Böyle hiçbir gelecek yok ki. Sağlık gitti.” (K18)

Son olarak evsizlerin beklentisizliğinin altında kişilerin birbirine olan inançlarını yitirmelerinin yattığı görülmüştür. Problemlerin çözüleceğine inanmayan, insanlara olan güvenin yitirilmesi ve toplum üyelerinin birbiri arasındaki kopuk ilişkiler evsizlerde problemlerinin çözüleceği inancını köreltmış ve beklentilerini yitirmelerine neden olmuştur.

“...Hani ben gelirim, konuşurum, onunla derdimi anlatırım diye bir derdim ihtiyacım yok. Ama derdimi anlatsam ne olur? Anlatmasam ne olur? Geçmiş artık. Ya çözüleceğine inanmıyorum ben bunların. Hiçbir önemi yok. Benim için çoktan geçti yani. Birine bir şey desen sırtını dönüyor. Kimseden yardım isteyecek de halim kalmadı. Böyle devam ediyorum. Konuşacak kadar nefesim yok. Daralıyorum o yüzden bir derdim olsa anlatacak gücüm yok. Gelecek ilgili de çok düşünmüyorum. Hayat işte ne zaman ölürsek o zaman biter.” (K26)

Bu başlık altında evsizlerin hem kendilerine hem de hizmet aldıkları kurumlara yönelik beklentileri incelenmiştir. Bu doğrultuda evsizlerin kişisel beklentileri, var olan ailelerine geri dönmek ve kurumdan ayrılarak yeni bir düzen/aile kurmak üzerine şekillenmiştir. Evsizler hizmet aldıkları kurumlarda ise psiko-sosyal destek birimleri ve meslek elemanları, sağlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması, temizlik/hijyen konularıyla ilgili düzenlemeler ve belirli periyotlarda sosyal aktiviteler beklemektedirler. Bununla birlikte yaşam koşullarının zorluğundan ötürü bazı evsizler düzenli bir kurum hayatına alıştıklarını ve buna devam etmek istediklerini belirtmişlerdir. Birtakım evsizler ise ne kendilerinden ne de kurumlardan herhangi bir şey beklemediklerini ve beklentisiz bir yaşam sürdüklerini ifade etmişlerdir. Beklentisizliğin en önemli sebebi ekonomik zorluklar ve aile içi ilişkilerin zayıf olmasıdır. Özellikle aileden uzak/yoksun olmak ve aile üyeleriyle zayıf ilişkilere sahip olmak kişilerin hayattan ve kendilerinden beklentilerini azaltmaktadır.

4. BÖLÜM: TARTIŞMA

Bu araştırma, hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı ekseninde evsizlerin psiko-sosyal problemleri ve bu problemlere ilişkin çözüm stratejilerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Bu araştırma temelde “evsizlerin yaşam koşullarının insan haklarıyla bağdaşmaması ve evsizlerin haklarından yeterince yararlanamamaları” fikrine dayanmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin profilleri, evsiz kalma nedenleri, evsizlik sürecinde yaşanan yerler, evsizliğin zorlukları, evsizlik sürecinde destek mekanizmaları, evsizlerin gün içi pratikleri ve beklentileri gibi konulardaki düşünceleri derinlemesine incelenmiştir. Bu kapsamda araştırma bir insan hakları mesleği olan sosyal hizmetin “hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı” ekseninde şekillendirilmiş ve elde edilen bulgular neticesinde hak temelli bir anlayış çerçevesinde öneriler sunulmuştur.

İnsan hakları her şeyden önce insanın doğumundan itibaren sahip olduğu haklarının özel bir türüdür ve bu haklar çeşitli şekillerde ihlal edilebilmektedir. Sosyal hizmet insan onur ve değerini vurgulayan bir insan hakları mesleği olduğu için bu araştırmada sosyal hizmetin insan haklarına yaptığı vurgu öncelenmek istenmiştir. İnsan hakları konusu literatürde farklı alanlarda yapılan çalışmalarla ön plana çıkarılmıştır. Sosyal hizmet disiplini içerisinde hak temelli yaklaşım farklı çalışma alanları ve sosyal grupları üzerine şekillendirilmiştir. Bu çalışma alanları içerisinde sosyal hizmet mesleğinin dönüşümü (Yıldırım, 2022), yoksulluk, sosyal yardım ve sivil toplum (Atatanır, 2016) gibi makro çalışma alanları bulunurken küçük ölçekte yer alan sosyal gruplar içerisinde Suriyeli adölesanlar (Temel, 2019), kimliksiz bireyler (Uzunaslan, 2023) ve Romanların (Egeli 2022) hak temelli sosyal hizmet ekseninde incelendiği çalışmalar da bulunmaktadır. Bu araştırmanın hak temelli sosyal hizmet ekseninde evsizler üzerine yoğunlaşması araştırmanın özgün yönü olarak kabul edilebilir.

Hak temelli yaklaşım literatürde sosyal hizmet disiplininin haricinde hukuk (Aslan, 2015), uluslararası ilişkiler (Özsarsılmaz, 2022), kamu yönetimi (Fırat, 2018), ekonomi (Özkan, 2020) ve gazetecilik (Ardıç-Çobaner, 2013) gibi alanlarda yapılan çalışmalarla ön plana çıkmıştır. Buradan hareketle insan haklarının ve hak temelli yaklaşımın çok boyutlu ve multidisipliner bir çalışma alanı ve yaklaşımı olduğu sonucuna varılabilir. İnsan haklarının en temelde insana dair şeyler söylüyor olması ve hak temelli yaklaşımın da insan haklarını vurguluyor olması hemen her disiplinin doğrudan ya da dolaylı şekilde

insan haklarıyla ortak paydada buluşmasına zemin hazırlamaktadır. Benzer bir durum bir çalışma alanı olarak evsizlik için de geçerlidir. Araştırmanın kavramsal çerçevesinde evsizliğin karmaşık ve çok yönlü yapısına vurgu yapılmıştır. Bu durumun evsizliği yalnızca belirli bir disiplin altında çalışma yapılmasından uzaklaştırarak interdisipliner bir kimliğe büründürdüğü söylenebilir.

Gerek uluslararası gerekse ulusal literatür incelendiğinde evsizliğin pek çok disiplinin ortak konusu olduğu görülmektedir. 15 Mart 2024 itibariyle Web of Science veri tabanında “homeless*⁴” anahtar kelimesiyle yapılan aramalar neticesinde evsizlik konulu çalışmaların 223 farklı çalışma alanı içerisinde gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu çalışma alanları her ne kadar Web of Science’nin kendi veri tabanına ilişkin bir değerlendirme olsa da çalışma alanlarının sayısının ciddi derecede yüksek olması evsizlik alanında yapılan çalışmaların kapsamının oldukça geniş olduğunun belirlenmesi açısından önemlidir. Benzer bir geniş yelpaze ulusal literatür için de geçerlidir. Genç vd. (2022: 107-108) evsizlik çalışmalarının sosyoloji, sosyal hizmet, sosyal politika, felsefe, eğitim bilimleri gibi sosyal ve beşeri bilimler; adli tıp, hemşirelik ve halk sağlığı gibi sağlık bilimleri; mimarlık ve sanat gibi güzel sanatlar; sinema ve televizyon gibi iletişim bilimleri gibi pek çok farklı alanların çatısı altında gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Bu durumun bir yandan evsizliğin çalışma alanını genişletip multidisipliner çalışma alanlarının çözüm stratejilerine ilişkin katkılarını artırırken diğer yandan ise evsizliğin çerçevesinin çizilmesini zorlaştırmaktadır.

Bu araştırma sosyal ve beşeri bilimler içerisinde sosyal hizmet alanında gerçekleştirilmiştir bir araştırmadır. Bu sebeple her şeyden önce araştırmanın sosyal hizmet disiplinine katkı sunması beklenmektedir. Ulusal literatürdeki lisansüstü araştırmalara bakıldığında evsizlik konulu araştırmaların sayısının Türkiye’de fazla olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle sosyal hizmet alanında gerçekleştirilen lisansüstü araştırmaların sayısının azlığı bu araştırmanın kendisinden sonra yapılacak yeni araştırmalara referans olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte ulusal literatürde evsizlik konulu çalışmaların sosyal hizmetle en yakın ilişkisi olan sosyoloji (Özkan-Kıranç, 2020; Karaman, 2019; Küçük, 2014), sosyal politika (Dursunoğlu, 2020),

⁴ Kelimenin sonuna eklenen “*” sembolü Web of Science veri tabanında arama yaparken homeless (evsiz) kelimesine gelecek yapım veya çekim eklerini de içerecek şekilde taranmasına imkân sağlamaktadır (Örneğin kelimenin sonuna “*” eklendiğinde homelessness (evsizlik) ya da homeless people (evsizler) kelimelerini de içerecek şekilde tarama yapılmaktadır.)

Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri (Bektaş, 2014), kültürel incelemeler (Gümüş, 2016) gibi alanlarda yapıldığı görülmüştür.

Evsizlerle gerçekleştirilen çalışmaların yöntemlerinin ve desenlerinin de birbirine benzeyen ve birbirinden ayrılan yönleri bulunmaktadır. Bu araştırmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Nitel yöntemin ve fenomenoloji desenin tercih edilme nedeninin bira sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki evsizliğin nicel göstergelerle ölçülmesi yerine “anlaşılmak” ve “yorumlanmak” istenmesidir. Bir başka neden ise Türkiye’deki evsiz sayısının Avrupa ve Amerika’ya göre oldukça az olmasıdır. Bu durum Türkiye açısından önemli görülmektedir. Günümüzde Türkiye’de evsizlerle ilgili araştırma yapılmak istenildiğinde kolayca ulaşılabilen bir örneklem havuzuna erişilememektedir. Ulusal literatürde evsizlik/evsizler konulu çalışmalar 90’lı yılların sonu itibariyle görülmeye başlanmıştır (Genç vd., 2022). Bu durum Türkiye’nin evsizlik konulu araştırmalarla yeni tanışan bir ülke olduğunu ortaya koymakla birlikte son yıllarda artan çalışmalar evsizliğin Türkiye’nin muhatap olması gereken bir araştırma alanı olacağını göstermektedir.

Alanyazındaki evsizlik çalışmalarının içerisinde bu araştırmayla benzer şekilde nitel yöntemli çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir (akmak ve Gökğöz, 2023; Genç vd., 2022; Acar vd., 2022; Akyıldız, 2020, Bekaroğlu-Doğan, 2018; Küçük, 2014). Bununla birlikte geniş evsiz rneklemeye ulaşılarak nicel yöntemin uygulandığı araştırmalar da mevcuttur (Warburton, Papic ve Whittaker, 2022; Anderson vd., 2021; Vallesi vd., 2021; Karaman, 2019). Nicel araştırmaların gerçekleştirildiği ülke ve/ya şehirlerin bu araştırmaların geçerli ve güvenilir sayıda rneklemeye erişme konusunda önemli olduğu düşünülmektedir. Örneğin Warburton, Papic ve Whittaker (2022) Avustralya, Karaman (2019) ise İştanbul rneklemesinde nicel araştırma yapacak kadar evsize ulaşabilmişlerdir. Bu durum evsizlerin kırsaldan ziyade kentsel bölgelerde daha fazla olduğu yorumunu güçlendirmektedir (Van Heerden, Proietti ve Iodice, 2022). Evsizlerin kentleşmenin daha fazla olduğu bölgelerde sayılarının artması bir yandan da toplumsal değişmenin canlı bir rneği olarak yorumlanabilir. Toplumlar cemaat tipi sıcak ilişkilerden cemiyet tipi resmi ilişkilere doğru geçtikçe problemlerini çözecek geleneksel mekanizmaların işlevselliği azalmaktadır. Cemiyet tipi ilişkilerin kentleşmeyle paralel bir seyir izlemesi sosyal bir problem karşısında kolektif hareket yerine bireysel yöntemleri mecbur kılmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu sokak ve kurum evsizleri olarak iki ayrı meskende yaşayan evsizlerden oluşmuştur. Bu araştırmaya benzer olarak Gürel (2023), Genç vd. (2022), Çakmak (2022) ve Akyıldız (2020)'ın araştırmalarında yer alan çalışma grupları çeşitli türden (dernek, barınak, sokak, hastane, camii, arkadaş evi vb.) meskenlerde kalan evsizlerden oluşurken Küçük (2023) ve Karaman (2019)'ın çalışma grupları ise doğrudan sokak evsizlerinden oluşmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubu 22 kurum evsizi ve 8 sokak evsizi olmak üzere toplam 30 evsizden oluşmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanıldığı ve veri toplama aracı yarı yapılandırılmış görüşme formu olduğu için veri doygunluğuna erişildiğinde çalışma grubunun sayısı netleştirilmiştir. Bununla birlikte evsizliğin her bölgede ve şehirde farklı sayılarla görülüyor olması araştırmacıların yöntemlerini belirlerken önemli etkenlerden biri olmaktadır. Alanyazında yapılan araştırmalar incelendiğinde 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de evsiz sayısının en çok olduğu illerin İstanbul ve Bursa olduğu söylenebilir.

Karaman (2019) İstanbul evreninde 270 evsizle çalışırken Küçük (2023) ise 100 evsize ulaşmıştır. Gürel (2023) ise Bursa evreninde araştırmasının nicel bölümünde 236, nitel bölümünde ise 30 evsizle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Bu durum evsizliğin büyük kentlerde daha sık görülen bir problem olduğunu ortaya koymakla birlikte göç olgusunun evsizlik üzerindeki etkisini ön plana çıkarmaktadır. Karaman (2019)'ın İstanbul evrenli araştırmasında yer alan 270 evsizin neredeyse her on tanesinden yedisinin (%65,6) Marmara Bölgesinde doğmadığı, her üç tanesinden birinin (%30) Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu illerinden İstanbul'a göç ettiği belirlenmiştir. Bu bulgu nüfusun kırdan kente doğru hareketlendiği ve evsizlerin de Türkiye'de en çok İstanbul'da olmasına neden olmaktadır.

Araştırmada yer alan evsizlerin demografik bilgileri ilk olarak cinsiyet üzerinden tartışılmıştır. Çalışma grubunda yer alan evsizlerin yalnızca bir tanesi kadındır. Örneklem çeşitliliği açısından incelemelere bir süre daha devam edilse de evsiz çalışma grubuna dâhil edilebilecek özellikle kadınlar tespit edilememiştir. Bununla beraber evsizliği yalnızca erkekler üzerinden yorumlamak doğru değildir. Bilimsel araştırmalar ilgili konu hakkında tamamen genellenebilir iddiasıyla değil aktarılabirlik iddiasıyla hareket etmelidir. Bu sebeple bu araştırmada erkek evsizlerin kadın evsizlerden daha fazla olması evsizliğin yalnızca erkeklerde görüleceği anlamına gelmemektedir. Cinsiyet ve evsizlik

arasındaki ilişkilerin arkasında yaşanan coğrafyanın ciddi bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Evsizliğin yoğun olarak görüldüğü ABD ve Avrupa ülkelerinde kadın evsizliği sayısı daha fazla iken Türkiye’de bu sayının oldukça az olduğu görülmektedir (Genç vd., 2022). Kadın evsizliğinin Türkiye’de daha az görülmesinde dini ve kültürel değerlerin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Türk toplumunda kadına yüklenen anlam ve değer kadınların sokakta yaşamasını engellemektedir. Özellikle kadının kök ailesinden gördüğü destek bu konuda önemli bir yerde durmaktadır. Kendi evi ve/ya geliri olmayan kadınlar ailenin dağılması ve sokak riskleri ortaya çıktığında kök ailesinin yanına dönmekte, sığınabileceği bir ev bulabilmekte ve hayatına onlarla birlikte devam edebilmektedir (Genç vd., 2022).

Ulusal literatür incelendiğinde evsiz çalışma gruplarının içerisinde erkeklerin sayısının kadınlardan fazla olduğu göze çarpmaktadır (Çakmak ve Gökgez, 2023; Küçük, 2023; Gürel, 2023; Akyıldız, 2020; Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019; Karaman, 2019; Bekaroğlu-Doğan, 2018). Bununla birlikte ulusal literatürde kadın evsizliğine odaklanan çalışmaların sayısı oldukça azdır (Çetinkaya-Büyükbodur ve Kayma, 2021). Bu araştırmaların her biri farklı bölgelerdeki evsiz tipolojilerini ortaya koyduğu ve çalışma grubu erkekler lehine ortaya çıktığı için Türkiye özelinde evsizliğin ekseriyetle erkekler üzerinden okunması normal görülmektedir. Uluslararası literatürde ise erkek evsizliği ve kadın evsizliğinin ayrı iki çalışma grubu şeklinde müstakil olarak incelendiği göze çarpmaktadır. Bazı çalışmaların çalışma grupları yalnızca erkeklerden oluşurken (Repka vd., 2023; Davis-Berman, 2011; Wilde vd., 2004) bazı çalışmalar ise yalnızca kadın evsizlerle (Greene, Korchmaros ve Frank, 2024; Chakraborty ve Garg, 2023; Pkaremba, Oleche ve Owiti, 2023; Vázquez, Cabrera ve Panadero, 2022; Biederman ve Forlan, 2016) gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sürecinde evsizlerin çoğunun (%60) 41-60 yaş arasında olduğu görülmüştür. Bununla birlikte araştırmada yaşlı evsizler (61+ yaş) ve genç evsizler (40- yaş) de bulunmaktadır. Alanyazındaki bazı çalışmalar incelendiğinde evsizlerin özellikle 45-65 yaş arasında oldukları görülmüştür (Gürel, 2023; Küçük, 2023, Alpert, 2021; Kaya-Kılıç ve Arslantürk, 2019; Karaman, 2019). Evsizlerin evsizlik sürelerinin yaşlarıyla paralel bir seyir izlediği düşünülmektedir. Kane, Green ve Jacobs (2013: 841)’a göre 55 yaşının üzerindeki evsizlerin evsizlik süreleri genç evsizlere göre daha uzundur. Bu durumun

nedeni olarak genç evsizlerin istihdama daha yoğun katılabilmesi ve hayatını değiştirecek ekonomik gelir elde etme ihtimallerinin yaşlı evsizlere göre yüksek olması gösterilebilir. Elbette evsizlerin tamamının 40 ya da 45 yaş üzeri olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Çünkü alanyazında genç evsizler (Kim vd., 2018; Ha vd., 2015; Figueira vd., 2014; Ferguson, Bender ve Thompson, 2015) ve yaşlı evsizler (Gebeyaw, Kotecho ve Adamek, 2022; MacNeil ve Burnes, 2022; Pope, Buchino ve Ascienzo, 2020) olmak üzere ayrı şekilde çalışılan evsiz grupları da bulunmaktadır.

Evsizlerin medeni durumları bekâr (hiç evlenmemiş), boşanma/ ayrı yaşama ve eşi vefat etmiş şekilde belirlenmiştir. Araştırma sürecinde evsizlerin aile içi iletişimlerinin oldukça zayıf olduğu ve evsiz kalma durumlarının da bazı durumlarda ailenin dağılmasından kaynaklandığı görülmüştür. Bekâr evsizler genellikle ekonomik gerekçelerden dolayı evlenmek ve evlilikliğin sorumluluklarını almak istemediklerini belirtmişlerdir. Araştırma sürecinde evsizlerin yoğun oranda bekâr ve boşanmış/ayrı şekilde yaşıyor olması alanyazınla (Gürel, 2023; Genç vd., 2022; Çakmak, 2022; Bektaş, 2014; Küçük, 2014) benzerlik göstermektedir.

Evsizliğin bir boyutu medeni durumla ilişkilendirilebilir. Kimi durumlarda aile kurmak evsizliği bitiren ve kişilerin düzenli bir hayat kurmasına kapı aralayan bir gelişme olmaktadır. Özellikle çocuk/genç yaşta sokak deneyimi yaşayan evsizlerin yetişkinlik dönemiyle birlikte aile kurdukları ve ailenin kişileri sokak hayatından uzak tuttuğu (K6, K20) belirlenmiştir. Benzer şekilde aileye sahip olmamak ve ailenin dağılması da kişileri sokağa itmekte ya da sokakla yeniden muhatap hale getirmektedir. Boşanma ve evden ayrılma gibi nedenler kişilerin aile yaşamının sonlanmasına ve evsizliği deneyimlenmelerine neden olmaktadır (K3, K28).

Evsizlerin eğitim durumları incelendiğinde nerdeyse hepsinin (2 evsiz hariç) lisenin altı eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Evsizler içerisinde en yoğun eğitim derecesi ilkokul mezunu/ortaokul terk şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu durum alanyazındaki diğer çalışmalarla benzerlik göstermiştir (Gürel, 2023; Kılıç ve Aslantürk, 2019; Karaman, 2019). Bununla birlikte bazı araştırmalarda yer alan evsizlerin lise ve üniversite mezunu oldukları da görülmüştür (Ersin ve Baş, 2021; Bektaş, 2014). Evsizlerde eğitim durumunun çeşitlilik göstermesinde farklı ülkelerde yaşıyor olmanın etkisinin olduğu düşünülmektedir. Örneğin Çakmak (2022)'ın araştırması Türkiye ile birlikte Almanya evreninde ve Bölükbaşı (2012)'nin çalışması ise Türkiye ile birlikte Almanya ve

Slovenya’da gerçekleşmiştir. Bu araştırmalarda evsizlerin eēitim seviyeleri içerisinde niversite lisans mezunu olan evsizlerin olduēu görülmüştür. Roth ve Bean (1986b: 716) ise ABD evrenindeki araştırmalarında evsizliēin yeni yeni ortaya ıktıēı 1980’li yılların evsiz örneklemini içerisinde katılımcıların nerdeyse her üç tanesinden birinin (%31) lise mezunu olduēunu belirtmişlerdir. Ulusal literatürde evsizlerin kısmen daha düşük eēitim seviyesine sahip olduēu, bununla birlikte uluslararası araştırmalarda ise evsiz profillerinin eēitim seviyelerinin daha yüksek olduēu söylenebilir.

Evsizlerin farklı eēitim derecelerine – zellikle lise ve üzeri – sahip olmaları evsizlik ve eēitim süresi arasında negatif ilişki olduēuna dair kanıyı yanlışlamaktadır (Akyıldız, 2020). Zira eēitim seviyesinin yüksek olmasının bir meslek ērenmek ve iş bulmakla ilişkili olduēu düşünülmektedir. Bu araştırma sırasında da lise mezunu ve meslek sahibi olmasına karşın evsizliēi deneyimleyen katılımcıların olması bu kanının yanlıřlanabilirliēini test etmiştir. Bu düşünce geçmişte eski evsizler için kısmen kabul edilebilir bir yorum olsa da günümüz dünyasının sosyo-ekonomik, politik ve kültürel gelişmeleri her kesimden ve her eēitim seviyesinden insanın evsizliēi deneyimleyebileceēini ortaya koymaktadır.

Evsizlerde alışma ilişkileri oldukça düzensizdir. Çalışma ilişkileri gelir sahibi olmakla doērudan ilişkili görülmektedir. Evsizler içerisinde emekli aylıēı, engelli aylıēı, aile üzerinden sosyal güvenceye sahip olma ve yerel yönetimler bünyesinde verilen yardım kartlarına sahip olanlar bulunmaktadır. Bunun haricinde evsizlerin büyük oēunluēu düzenli gelirden mahrumdurlar. Bu durumun sosyal güvence sahibi olmaya da doērudan etkisi bulunmaktadır. Düzenli bir işe sahip olmak sosyal sigorta başlangıcı ve devamı için etkili olmaktadır. Bu bulgu alanyazındaki çalışmaları destekleyecek şekilde ortaya çıkmıştır (Gürel, 2023; akmak, 2022; Karaman, 2019; Kaya Kılıç ve Aslantürk, 2019). Çalışma ilişkilerinin durumu evsizlerin sahip olduēu/olmadıēı özelliklere göre deēiřmektedir. Evsizlerin nerede yaşadıkları, yaşları, hastalık durumları gibi deēiřkenler bu araştırmada evsizlerin çalışma hayatına etki eden deēiřkenler olarak ortaya çıkmıştır. Sokak evsizlerinin sokakta yaşamalarından dolayı ikametleri ve düzenli hayatları olmadıēı, buna ek olarak hijyen ve madde kullanımı gibi problemleri olduēu için evsizler iş verenler tarafından tercih edilmemektedir. Kurum evsizlerinde ise özellikle yaşlı olmak ve sreēen hastalıēa sahip olmak evsizlerin istihdama katılımını engelleyen unsurlardır. Düzenli alışma hayatına katılım genellikle barınma merkezlerinde belirli bir hayat

düzeni olan evsizler tarafından hayata geçirilmektedir. Kurum evsizleri çoğunlukla günlük yövmiyeli işlere sahiptirler. Bununla birlikte az da olsa taşeron kadrosunda düzenli işçi olarak çalışan evsizler de vardır.

Sokak evsizlerinin genelde düzensiz iş sahalarında ve informel sektörlerde faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Bu meslekler arasında balık tutma ve satma, hamallık, kaynak işleri, inşaat işleri, çaycılık ve pazarcılık gibi iş alanları bulunmaktadır. Düzenli çalışan kurum evsizlerinde ise güvenlik işleri, temizlik işleri ve ısı yalıtım işleri yer almaktadır. Kurumda yaşamasına rağmen çeşitli nedenlerden dolayı çalışamayan evsizlerin meslekleri arasında ise ahçılık, kasaplık, mobilya ustalığı, kaynakçılık, esnaf gibi müstakil müstakil mesleki bilgi ve deneyime sahip kişiler bulunmaktadır. Çakmak (2022)'in araştırmasında terzi, tekstil işçisi, boya dekorasyoncusu, mobilyacı; Akyıldız (2020)'in araştırmasında ise avukat, mimar, kuaför, kimya teknisyeni, ahçı gibi mesleklere sahip evsizlerin olması bu çalışmada yer alan evsizlerin meslekleriyle benzerlik göstermektedir. Bu durum evsizlerin aslında sanıldığı gibi “iş bilmeyen, herhangi bir şeyden anlamayan” kişiler olduğu algısını yanlışlamaktadır.

Araştırma sürecinde evsizlerin evsizliği farklı sürelerde deneyimlendiği görülmüştür. Buna göre evsizlerin beşte ikisi (%40) 1 yıldan daha az süredir evsiz iken 1-3 yıl arası olanların sayısı 3 yılın üzerinde olanların sayıları birbirine eşittir. Literatürde evsizliğin sınıflandırmasına ilişkin farklı ölçütler kullanıldığı için araştırma sürecindeki evsizleri zamansal açıdan sınıflandırma konusunda zorluklar yaşanmıştır. Örneğin Genç (2016: 55) kronik evsizleri; 1 yıldan uzun zaman sokakta yaşayan, sürekli bir ikametgâh adresi bulunmayan ve/ya son üç yılda en az dört kez evsizlik halini yaşamış kişiler olarak tanımlamıştır. Genç (2016: 55)'in kronik evsizleri tanımlama süresinin bir benzeri Evsizlik ve Yoksulluk Ulusal Hukuk Merkezi (NLCHP)'nin 2002 raporunda da görülmektedir. Bu rapora göre 2 aydan az süreyle evsiz kalanlar geçici, 1 yıldan az süreyle kalanlar epidozik (döngüsel), 1 yılın üzerinde evsiz kalanlar ise kronik evsiz olarak ifade edilmiştir (Gürel, 2023). Busch-Geertsema, vd. (2010: 66) kronik evsizlik süresinin 2 yıldan daha fazla süre olması gerektiğini belirtirken Akyıldız (2020) ise araştırmasında 3 yıl ve üzerinde evsizlik yaşayan bireyler kronik evsiz olarak kabul edildiğini söylemektedir (Akyıldız, 2020).

Bu ölçütlerin haricinde kronik evsizliğin tanımlanmasında farklı ölçütler de bulunmaktadır. Larkin vd. (2019)'ye göre bir kişi ikametgâhı olmayan bir yerde, geçici

bir barınakta ve/ya kurumsal bir bakım merkezinde en az 12 ay süreyle kalmış ise bu kişi kronik evsiz olarak nitelendirilebilir. Bu tanımlamadan anlaşılacağı üzere, bir kişinin kronik evsiz olarak adlandırılması için doğrudan sokağı tecrübe etmesi gerekmemektedir. Bu kişiler sokağı hiç tecrübe etmeden doğrudan kuruma yerleştirilen kişiler de olabilir. Alanyazındaki araştırmalara bakıldığında evsizliği belirli bir süre tecrübe etmiş kişilerin süresine bakılmaksızın araştırmaların çalışma grubuna dâhil edildiği görülmüştür (Gürel, 2023; Küçük, 2023; Acar vd., 2022; Çakmak, 2022; Akyıldız, 2020; Özkan-Kıranç, 2020; Bekaroğlu-Doğan, 2018; Karaman, 2019; Bektaş, 2014; Küçük, 2014). Bu araştırmalarda farklı ölçütler göz önünde bulundurulduğu takdirde çeşitli türden (kronik, epidozik, geçici) evsizler görmek mümkündür. Bu araştırmada da bazı evsizlerin evsizlik süresinin farklılaştığı görülmekle birlikte bazı evsizler de evsizliği döngüsel olarak yaşamak durumunda kalmışlardır. Araştırma sürecinde literatürdeki zamansal belirsizliklerden ötürü evsizler arasında kategorik bir ayrıştırmaya gidilmemiş ve katılımcılar doğrudan “evsiz” şeklinde nitelendirilmiştir.

Evsizlerde madde kullanımları incelendiğinde her üç katılımcıdan ikisinin herhangi bir maddeyi düzenli olarak kullandığı belirlenmiştir. Evsizlerin maddeye başlama nedenleri arasında merak ve akran çevresi gibi değişkenler etkilidir. Alanyazındaki bazı çalışmalarda da (Trujillo, Obando ve Trujillo, 2016; Ünal, 2010; Ögel, 2009; Kasatura, 1998) bu etkenlerle bireylerin madde bağımlısı olmasında etkili değişkenler olarak ortaya çıkmıştır.

Evsizlerin kullandıkları maddeler arasında en sık kullanılanı sigaradır. Sokak evsizlerinin sigarayla birlikte alkol ve uyuşturucu/uçucu (bazı evsizler) maddeleri kullandığı görülmüştür. Kurumlarda kalan evsizlerin bazıları sokakta yaşadıkları dönemlerde alkol ve uçucu/uyuşturucu maddeleri kullanmış olsalar da kurumlara girmenin ön şartı olarak “alkol ve/ya uçucu/uyuşturucu bağımlısı olmamak” kuralından dolayı bu maddeleri tüketmeyi bırakmışlardır. Sigaranın bu denli yaygın olmasında kısmen daha erişilebilir ve kanıksanmış bir madde türü olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Normal şartlar altında sigara da bağımlılık yapıcı ve insana zarar verici bir madde olmasına rağmen diğer bağımlılık yapıcı maddelere oranla daha az zararlı olarak görülmektedir.

Evsizlerin kullandığı madde çeşitlerinin yaşadıkları ülkelere göre değiştiğini söylemek mümkündür. Araştırmada sigaradan sonra kullanım oranı en yüksek olan madde türü alkoldür. Bu bulgu alanyazındaki pek çok çalışmayla benzerlik göstermektedir. Örneğin

Kuzey Amerika'da 581 evsizin değerlendirildiği bir çalışmada, katılımcıların %39,7'sinin düzenli alkol kullandığı (Neisler vd., 2019) ve %22,9'una bir sağlık uzmanı tarafından alkol kullanım bozukluğu teşhisi konulduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde, Kanada'da 1.191 evsizin değerlendirildiği bir çalışmada, katılımcıların %60'ının en az bir uyuşturucuyu düzenli olarak kullandığı ve %40'ının son 30 gün içinde sorunlu kullanım bildirdiği tespit edilmiştir (Grinman vd., 2010).

Uluslararası literatürde evsizlerin sigara ve alkol haricinde farklı türde maddeleri tükettiği ve bu maddelerin kimi zaman evsizlerin hayatına mal olduğu görülmektedir. Güney Amerika'nın en kalabalık şehri olan São Paulo'da (Hungaro vd., 2020), daha önce yapılan bir ankette 2.000 evsiz birey değerlendirilmiştir. Bunların %68,2'si sık alkol, %40,1'i marihuana, %35,6'sı kokain, %23,9'u crack ve %13,4'ü inhalant kullandığını bildirmiştir (Hungaro vd., 2020). São Paulo'da yapılan bir başka araştırmada ise 456 evsizin yarısından fazlasının (%55,7) haftada bir alkol tükettiği ve %34,2'sinin haftada bir yasadışı uyuşturucu kullandığı görülmüştür (Vitorino vd., 2023). ABD ve Birleşik Krallık'taki evsizlerin karşılaştırıldığı bir araştırmada ise madde bağımlılığı nedeniyle ölen evsizler ABD'de ölenlerin %16,3'ünü oluştururken Birleşik Krallık'ta bu oran %3,4 olarak tespit edilmiştir. Opioidler, Birleşik Krallık ve ABD'de incelenen tüm uyuşturucuya bağlı ölümlerin sırasıyla %66,3 ve %50,4'üne karışmıştır (Roberts vd., 2023). Bu araştırmanın da saha çalışması bölümüne geçilmeden önce kurumların listesinde isimleri olan ve bu kurumlardan hizmet alan bazı evsizlerin etil alkol, kolonya ve aseton gibi maddeleri içtiklerinden dolayı yaşamlarını kaybettikleri görülmüştür. Araştırma sürecinde elde edilen bu bulguların uluslararası alanyazınla benzerlik gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Evsizlerde madde kullanımının pek çok nedeni bulunmaktadır. Araştırma sürecinde de evsizlerin madde kullanım nedenleri arasında uzun süredir tekrar eden alışkanlık, dert, sıkıntı, arkadaş ortamı ve ailevi problemlerin olduğu görülmüştür. Bunun aksine evsizlerin kimi durumlarda soğuk havalarda ısınmak, daha hızlı uyumak, yetersiz beslenmeyi madde ile telafi etmeye çalışmak, yalnızlık, olumsuz durumlarla karşılaşmamak ve toplumdan izole olmak gibi nedenlerle madde kullandığı görülmüştür (Collins vd., 2018; de Espíndola vd., 2020; Rukmana, 2020). Evsizlerin düşüncelerinin aksine madde kullanımı sosyal entegrasyonu engellemekte, suç işlemeyi kolaylaştırmakta ve fiziksel ve ruhsal hastalıklara yakalanmaya neden olmaktadır (Collins vd., 2018;

Baggett vd., 2015; Vangeest ve Johnson, 2002). Araştırma sürecinde evsizlerin bazılarının madde bağımlılığı nedeniyle suç işlediklerinin görülmesi bu iddiayı desteklemektedir.

Çalışma grubundan yer alan evsizlerin neredese yarısının sabıka kaydı bulunmaktadır. Bu kişiler içerisinde cezaevi geçmişi olanların da olması evsizlik-suç ilişkisinin açık bir örneği olarak yorumlanabilir. Uluslararası alanyazında kısmen uzak geçmişte yapılan çalışmalar içerisinde (Rossi vd., 1987; Kroll vd., 1986; Lindelinus ve Salum, 1976) evsizlerin yasalara aykırı eylemlerde bulunma oranları %3'den %77'ye varan değişik oranlarda bulunmuştur. Bu durum evsizlerde suç eylemlerinin uzun yıllardır süregelen davranış kalıpları haline geldiğini göstermektedir. Aksi şekilde Gürel (2023) ve Karaman (2019)'ın ise araştırmalarında yer alan evsizlerin yarısından fazlasının sabıka kaydı bulunmamaktadır. Evsizlerin cezaevlerine girme nedenleri arasında hırsızlık, adam yaralama, iftiraya uğrama, askeri suç, aile içi şiddet faili olma, hazinecelik, hakaret etme gibi gerekçeler yer almaktadır. Bektaş (2014)'ın da araştırmasında yer alan hükümlü evsizlerin cezaevine girme nedenleri arasında hırsızlık, yaralama, şiddet, çeteleşme, gasp ve iftiraya uğrama gibi nedenlerin olması sabıka kaydı olan evsizlerin benzer suçları işlediği ortaya koymaktadır.

Evsizlerin cezaevlerine girme nedenleri bir yandan kendi eylemleri neticesinde (hırsızlık, gasp, adam yaralama, şiddet vb.) olurken iftiraya uğrama sonucu cezaevine gönderilme ise farklı bir konumda durmaktadır. Toplumdaki diğer kişilerin evsizlere yönelik algıları evsizlere iftira atmalarına neden olmakta ve evsizleri hiç işlemedikleri suçlarla karşı karşıya bırakabilmektedir. Gerek görünüşleri gerekse yaşadıkları yerler onlara suçlu imajının yakıştırılmasına neden olmaktadır (Bektaş, 2014). İnsanların evsizlere yönelik olumsuz algıları evsizler cezaevinden çıktıktan sonra da devam ettiği takdirde suçlu davranış tekrarlanabilmekte ve kamu güvenliği tehlikeye girebilmektedir (Nooe ve Patterson, 2010: 126). Bu algı ve tutumların oluşmasında evsizlerin 1960'lı yıllara kadar "suçlu" damgasıyla ötekileştirilmelerinin de önemli bir neden olduğu düşünülmektedir. Zira 1960'lı yıllara kadar alkol ve uyuşturucu tüketen evsizler bu alışkanlıklarından, umursamazlık ve sorumsuzluklarından dolayı toplum nezdinde suçlu olarak nitelendirilmişlerdir (Gowan, 2010: 28).

Araştırma sürecinde evsizlerde hastalık durumları fiziksel, ruhsal ve hastalığın olmaması şeklinde bulgulanmıştır. Buna göre çalışma grubunun nerdeyse yarısı fiziksel hastalıklara

sahipken her altı tanesinden biri ise ruhsal hastalıklara sahiptir. Her üç evsizden birinin ise herhangi bir hastalığı bulunmamaktadır. Fiziksel hastalık sahibi olma nedenleri arasında evsizlik sürecinde mevsimsel koşulların (özellikle kış ayları) evsizleri zorlamasının ve yetersiz/sağlıksız/düzensiz beslenme gibi düzensiz yaşam şartlarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte yaşlılığa bağlı görülen hastalıklar evsizlerin bu süreçte sahip olduğu hastalıklar olarak göze çarpmaktadır.

Fiziksel hastalık türleri arasında bel fıtığı, hepatit B, şeker, nefes darlığı, gırtlak kanseri, kalp hastalığı/yetmezliği, hipertansiyon, astım, akciğer yetmezliği, böbrek yetmezliği, KOAH gibi hastalık türleri bulunmaktadır. Evsizlerde görülen fiziksel hastalık türlerinin – özellikle astım, kalp hastalıkları, akciğer ve böbrek yetmezlikleri, hipertansiyon – uluslararası alanyazındaki pek çok çalışma ile (van der Leeden vd., 2023; Germishuys vd., 2022; Maqsood, Kamal ve Charytan, 2020; Mejia-Lancheros vd., 2020) benzer olduğu görülmüştür. Özellikle bel fıtığı, akciğer ve böbrek yetmezliği, kalp hastalıkları/yetmezliği, nefes darlığı ve astım gibi rahatsızlıkların evsizlik döneminin mevsimsel koşulları ve madde tüketimiyle doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Bununla birlikte evsizlerin fiziksel hastalık türlerinin ülkelere ve bölgelere göre değiştiği düşünülmektedir. Örneğin uluslararası alanyazında evsizlerin uyku bozukluğu (Gonzalez vd., 2020), ağız ve diş sağlığı problemleri (Mejia-Lancheros, 2020), tüberküloz, HIV, HCV, HBV (Arsad, Hod ve Manaf, 2023; Tordoff vd., 2022; Gioseffi, Batista ve Brignol, 2022; Felipetto vd., 2021; Hashemi Shahri vd., 2021) gibi hastalık ve virüslere sahip olma oranı yüksek orandayken ulusal alanyazında evsizlerle yapılan araştırmalarda bu hastalıkların görülme oranı oldukça düşüktür. Ulusal alanyazında (Gürel, 2023; Kaya Kılıç ve Aslantürk, 2019; Karaman, 2019; Büyük vd., 2008; Altun, 1997) evsizlerin fiziksel hastalıkları genel olarak KOAH, sırt, bel ve omurga rahatsızlıkları, kanser, böbrek yetmezliği gibi hastalıklar etrafında şekillenmektedir

Özellikle Türkiye’deki evsiz araştırmalarında HIV, HCV ve HBV hastalıklarına sahip evsiz çalışma gruplarına erişilmemiştir. Bu çalışmada ise yalnızca bir evsiz Hepatit B hastalığına sahip olduğunu, bu hastalığının bulaşıcı bir etkisinin olmadığını ve bu hastalık nedeniyle günlük hayatında problemler yaşamadığını belirtmiştir. Araştırmanın çalışma grubunda Hepatit B sahibi bir evsizin olması ulusal literatürdeki diğer çalışma gruplarının içerisinde farklılaşan bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Evsizlerin ruhsal hastalıkları hastalık türleri içerisinde sahip oldukları bir başka problem türüdür. Evsizlik sürecinde ortaya çıkan belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk ve pişmanlık gibi duyguların (Tablo 9) evsizlerin ruhsal problemler yaşamasına neden olduğundan bahsedilebilir. Evsizlerin bazıları bu süreçte ilaç kullanmaktadır ve ilaçların kendilerini rahatlattığından bahsetmektedir. Ani öfke patlamaları, mental yorgunluk, toplumdan izole bir yaşam sürme, geleceğin belirsizliği, sokak ve/ya kurum hayatı evsizlerin bu süreçte mental anlamda yıpranmalarına, depresyon, yüksek derecede kaygıya neden olmuştur. Bu bulguya benzer şekilde alanyazında evsizliğin anksiyete ve depresyonu artırdığı, majör depresif bozukluk ve şiddet duygudurumunu tetikleyerek akıl hastalıklarına neden olan bir belirleyici olduğu görülmüştür (Chan vd., 2023; Vega vd., 2023; Tsai vd., 2021; Tsai, Kaspro ve Rosenheck, 2011). Bununla birlikte evsizlik sürecinde madde bağımlılığı evsizlerin ruhsal ve zihinsel sağlıkları üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır.

Karamustafalıoğlu vd. (2007) İstanbul evreninde evsizlerle yaptığı araştırmada evsizlerin beşte ikisinin (%40) psikotik bozukluğa, üç tanesinden birinin (%29) ise alkol kullanım bozukluğuna sahip olduğunu belirlemiştir. Evsizlerin ciddi bir bölümünün ise psikiyatri kliniğine yatarak tedavi olduğu görülmüştür. Schanzer vd. (2007) araştırmalarında yer alan evsizlerin üçte birinde majör depresyon belirlerken bu evsizlerin yarısından fazlasının madde kullandığını belirtmiştir. Farrell vd. (2003) ise evsiz olan ve evsiz olmayan insanları kıyasladığı araştırmasında; evsizlerin psikiyatrik hastalıklarının %10-%19 arasında değiştiğini ve evsizlerde tahmini alkol kullanımının %40 civarında olduğunu bulgulamıştır (Farrell vd., 2003). Bu durum evsizlikte madde kullanımının ruhsal hastalıklara sahip olmada doğrudan etkili bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın hak temelli sosyal hizmet ekseninde incelenmesi en temelde insan haklarının varlığı, bilinirliği ve uygulanabilirliğiyle olan ilişkisinin ortaya koyması açısından önemlidir. Zira Dolmacı ve Kuşat (2015)'a göre hak ve özgürlükler hakkında bilgi sahibi olmak tüm haklara saygıyı ve hakları temin edip güvence altına alma noktasında başat bir araç olarak kabul edilmektedir. Araştırma sürecinde evsizlerin bir insan olarak haklarını ne derece bildikleri, bu hakları temin etmek istediklerinde başvuracakları mekanizmaları biliyor/bilmiyor olma durumları tespit edilmiştir. Buna göre evsizlerde hak bilinci ve ihtiyaç durumunda başvuracakları mekanizmaları bilme

durumları oldukça düşüktür (Tablo 8). Bu durum Duman vd. (2003)'nin hak ve özgürlüklerini bilmeyen kişilerin bu haklarını talep edemeyeceklerini belirtmesi ifadesiyle uyumludur. Evsizlerin mevcut yaşam koşulları aslında doğumlarından itibaren sahip olduğu hakların bazılarının da ihlali anlamına gelmektedir. Duman vd. (2003) hak bilincinin olmadığı ve hakkın ihlal edildiği durumlarda kişilerin başvuracakları kurum veya kuruluşları bilemeyeceğini, bunun devamında ise hak ve özgürlükleri için mücadele edemeyeceklerini vurgulamaktadır. Araştırma sürecinde K18'in "Türkiye'de hiçbir o bir şeyden bir haber değiliz ki. Ne olduğu belli değil. Sağ ol deyip sallayıp geçiyoruz işte" ifadesi haklarını bilmiyor oluşunu tamamen kabullendiğini ve harekete geçme konusundaki isteksizliğini de ortaya koymaktadır.

Evsizlerin nerdeyse tamamı bir vatandaş olarak sahip olduğu haklarını bilmemektedir. Hak bilincinin düşük olması hali eğitim durumunun düşük olması, uzun süre sokakta yaşama, vatandaş-kamu ilişkilerinin zayıf olması ve güçsüz sosyal sermaye ağları gibi nedenlerle açıklanabilir. K21'in "Yani okulda zaten çok öğretilmeyen şeyler bunlar. Ortaokul mezunuyum." ibaresi hakları öğrenme konusunda eğitim hizmetlerinin önemini vurgulaması açısından önemli görülmektedir. İnsan hakları konusunda eğitimi vurgulayan pek çok araştırma bu araştırmadaki eksikliği giderme konusunda önemli çözüm önerileri sunmaktadır (Bajaj, 2012; Tibbits, 2008; Flowers vd., 2000).

Gören (2000: 41)'e göre vatandaşlık hakları ve insan hakları temelde aynı kavramlardır. Buradan kişilerin vatandaşlık haklarını bilmiyor oluşları aslında insan haklarının temin ve tesis etme konusunda aksaklıkların yaşanıyor olması yorumu doğmaktadır. Her ne kadar temel haklar – bir başka deyişle insan hakları – bireyin toplumsal özgürlük alanının anayasal garantileri olarak yorumlansa da özellikle Türkiye'de evreninde ve evsiz çalışma grubunu içeren bu araştırmada kişilerin haklarına ve bu hakları temin edecek mekanizmalara ilişkin çok zayıf (hatta hiç olmayan) bilgileri bir sosyal devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeniden düşünmesi gereken bir konu olarak göze çarpmaktadır. Kültürel mirası içerisinde en özgürlükçü ve sosyal haklara en geniş yerler veren 1982 Anayasası'nda:

"...Her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu..." ibaresi (s. 2) ve

“...Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır...(1982 Anayasası Madde 5)”

hükümleri yer alırken dezavantajlı bir sosyal grup olan evsizlerin haklarına ilişkin bilgilerinin olmaması bir devlet için temel vazife metni olan anasayadaki maddelerin tam manasıyla hayata geçirilemediğini de göstermektedir.

Evsizlerdeki hak bilinci düşüklüğünün bir diğer görünümü araştırma sürecinde aldıkları yerel yönetim hizmetlerinin daha önceden bilinme/bilinmeme durumlarında ortaya çıkmıştır. Çalışma grubundaki hiçbir evsizin bu hizmetlerle tanışmadan önce hizmetlerin varlığı konusunda bilgisi yoktur. Bu durumun nedenleri yapısal ve bireysel nedenler olarak iki başlıkta incelenebilir. Yapısal nedenler olarak ilgili yönetim mekanizmalarının bu hizmetleri aktif hale getirdikten sonra tanıtımını yap(a)maması ve doğal olarak hak sahiplerinin (müracaatçıların) bu kurumlar hakkında bilgi edinememesi sayılabilir. Bireysel nedenlerde ise sokak evsizleri ve kurum evsizlerinin ayrı incelenmesinde fayda vardır. Örneğin sokak evsizlerin barınma merkezine gitmek istemedikleri için barınma merkezine ilişkin herhangi bir bilgi, gelişme, hizmet sunumu ya da kurumların varlığı onların ilgisini çekmemektedir.

Kurum evsizlerinde ise evsizlik durumunun aniden ortaya çıkması, kuruma geliş, kimi durumlarda kurumdan çıkış ve tekrar geri dönüş gibi süreçler aniden ortaya çıktığı ve bir mecburiyetin sonucu olduğu için evsizler daha önce bir hizmete ihtiyaç duyacaklarını düşünmemiş olabilir. Bir ihtiyaç ortaya çıkmadığı müddetçe kişiler bu ihtiyacı gidermek için de harekete geçmeyebilirler. Bu sebeple evsizlik durumu ortaya çıkmadan önce kişilerin hayatında bu hizmete ilişkin bir bilgi ihtiyacı da olmayabilir.

Hak temelli sosyal hizmet yaklaşımı gereği müracaatçıların kurumlara hangi araçlarla geliyor olması da önemli bir yerde durmaktadır. Evsizlerin hak bilincinin düşük olması, başvuru mekanizmalarını bilmemek, hizmetlerden (yararlanmıyor olsa bile) haberdar olmamak gibi durumlar hak temelli sosyal hizmetle çok da bağdaşmayan durumlardır. Zira hak temelli sosyal hizmet otoriteyi hakkı temin eden müracaatçıyı ise hak sahibi ve yararlanıcı olarak görmektedir. Haklarını ve başvuru mekanizmalarını bilmiyor oluşları ve hizmetlerden haberdar olmayışları bir ihtiyaç durumunda farklı kişi ya da kurumları aracı kılmalarına neden olabilir. Tablo 1’de yer alan “Katılım ve İçerme” ilkesi insan

hakları bakımından müracaatçıları pasif faydalanıcılar olarak değil aktif geliştiriciler olarak tanımlamaktadır. Ayrıca sosyal hizmet uygulamasında müracaatçıları değerlendirme ve müdahale süreçlerinde tam ortaktır. Evsizlerin haklarını, başvuru mekanizmalarını ve hizmet içeriklerini bilmiyor oluşları insan hakları temel prensiplerinden katılım ve içermenin göz ardı edildiğini göstermektedir.

Evsizler kurumlarla tanışırken doğrudan yönetim mekanizmaları yerine daha geleneksel olarak adlandırılabilen kişilerle kurumları tanımış ve haklarından faydalanmıştır. Bu süreçte en sık ortaya çıkan durum evsizlerin sosyal çevredeki tanıdıklar aracılığıyla kurumlara gelmesi şeklinde olmuştur. Evsizler, komşularının yerel yönetim ekiplerini araması, ortak alanda edilen sohbetler neticesinde kurumları öğrenip başvuru yapma, bir tanıdığının başka bir tanıdığı sayesinde kuruma gelme gibi tecrübelerle kurumlarla tanışmıştır. Bu durum iki farklı şekilde okunabilir:

Birincisi vatandaşların bu hizmetlerle ilgili güncel bilgisinin olması ve ihtiyaç durumunda insanları bu hizmetlere yönlendirmesidir. Vatandaşların böyle bir bilgisinin olması hak temelli denilen şeyin kısmen hayata geçtiğine dair çıktılar olarak görülebilir. Zira hak temelli anlayışta bireyler bir şeye ihtiyaç duymasa da onun hakkında bilinç sahibidir. Gerek duyduğu anda bundan yararlanacağını bilmesi bilinciyle hareket etmek ideal olmalıdır. İkinci olarak ise vatandaşların evsizleri çeşitli hizmetlere yönlendirmesi toplumsal dayanışma açısından kıymetlidir. Özellikle bireyselleşmenin arttığı ve yakın sosyal ilişkilerin zayıfladığı toplumlarda insanların birbirlerine imkânları ölçüsünde destek olması hem cömertlik duygularını ortaya çıkarmak hem de toplumsal dayanışmanın pekişmesi açısından değerli faaliyetlerdir. Kişilerin evsizlere yardım etme içgüdüsünün altında inançları, cömertlik duyguları ve “zayıfları koruma” fikirlerinin yattığı yorumunda bulunulabilir. Bu durum Tönnies (2019)’in cemaat-cemiyet kıyaslamasında da kendisini göstermekte ve Tönnies’in “grup” hakkında yaptığı yorumları incelemek önemli görülmektedir.

Tönnies (2019)’e göre sosyal gruplar cemaat ve cemiyet şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Cemaat ilişkileri “biz” bilincini, sıcak, arkadaşlık ve/ya dostluğa dayalı ve daha samimi münasebetleri barındırırken cemiyet ilişkileri daha formel, “ben” bilinciyle, karşılıklı menfaat ve sözleşmelerle kendisini göstermektedir. Türkiye’nin toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda kırsalda cemaat, kentlerde ise cemiyet ilişkilerinin daha yoğun olduğu söylenebilir. Bu durumun bir çıktısı olarak Türkiye’de sosyal problemlerin

kırsaldan ziyade kentlerde daha görünür olduğu yorumu yapılabilir. Bu durum elbette kırsalda sosyal problemlerin hiç görülmediği anlamına gelmemektedir fakat problemlerin etki gücünün kentlerde daha fazla olma durumu söz konusudur.

Evsizlerin hizmet alacakları kurumlara vatandaşlar/tanıdıklar/arkadaşlar gibi aktörler tarafından erişim sağlaması Tönnies (2019)'in cemaat tipi ilişkilerinin Türkiye’de halen daha aktif olduğunu ortaya koymaktadır. Hatta Türkiye’de evsizliğin kırsalda oldukça az – belki de hiç olmadığı – yorumu yanlış olmayacaktır. Zira kırsal topluluk üyeleri cemaat ilişkileri gereğince bir problem ortaya çıktığında kolektif bilinç ve dayanışma kültürüyle problemleri kendi içlerinde çözümleyerek nihayete erdirmektedirler. Bu çalışmada da evsizlerin barınma ve gündüzlü bakım evi hizmetlerine vatandaşlar/tanıdıklar/arkadaşlar sayesinde erişmesi Türkiye’nin kent merkezlerinde de cemaat tipi toplum özelliklerinin halen devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Evsizlerin barınma merkezleri ve gündüzlü bakım evlerine bir başka evsiz aracılığıyla gelmesi evsizlerin kendi içerisinde sosyal ağlar oluşturduğu yorumunu beraberinde getirmektedir. Özellikle benzer hayat hikâyelerine ve alışkanlıklara sahip evsizlerin günlük pratiklerini beraber gerçekleştirdiğine dair fikir yürütülebilir. Bu çalışmanın saha çalışmasında ve gündüzlü bakım evi ziyaret edildiği sırada evsizlerin bazılarının gündüzlü bakım evine birlikte gelmeleri, aynı masada oturarak yemek yemeleri ve yemekten sonra tekrar birlikte ayrılmaları bu fikri güçlendirmektedir. Bu durum Barile, Pruitt ve Parker (2020)’in çalışmalarındaki bulgularla benzerlik göstermektedir. Barile, Pruitt ve Parker (2020) araştırmalarında 577 kişilik bir çalışma grubuyla çalışmış ve evsizlerin çoğu hizmetleri kendi içlerinde ağızdan ağıza aktararak öğrendiklerini belirlemişlerdir.

Kurumları kurum personeli ve güvenlik güçleri aracılığıyla öğrenmek ve bu hizmetlerden yararlanmak arz temelli sosyal hizmet anlayışının tezahürü olarak dikkat çekmektedir. Arz temelli sosyal hizmet müracaatçıların kurumlara gelerek hizmetleri talep etmeleri yerine ilgili personellerin müracaatçılara ulaşarak hizmetler hakkında bilgilendirme yapması ve sosyal hizmet müdahaleleri yürütmesi şeklinde özetlenebilir. Kurum ve güvenlik personellerinin entegre şekilde hareket ederek evsizleri sokaklarda bulmaları ve hizmetler hakkında bilgilendirme yaparak hizmetleri evsizlerle buluşturmaları arz temelli sosyal hizmetin sokak çalışması alanındaki başarılı örnekleri olarak sunulabilir. Özellikle otogar, tren istasyonu, köprü altı, camii ve AVM gibi meskenlerde görev yapan mobil

ekiplerin evsizlerden bazılarına sokağın muhtelif bölgelerinde ulaştıkları ve onları kurumlarla tanıştırdıkları araştırma sürecinde elde edilen bilgilerdendir.

Arz temelli sosyal hizmet uygulamaları Türkiye’de ilk olarak 2008 yılında düzenlenen Aile Şurası’nda gündeme gelmiş ve tartışılmaya başlanmıştır. Bu tarihten öncesine kadar genel itibariyle sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar talep odaklı anlayışa göre düzenlenmiştir. Arz odaklı hizmetlerde müracaatçıların bulundukları/yaşadıkları yerlere gidilerek müracaat nedenine ilişkin değerlendirmeler yapılmakta, raporlar hazırlanmakta ve gerekli ihtiyaçlar temin edilmektedir (Genç ve Aynacı, 2023). Söz konusu evsizler gibi zor ve hassas bir sosyal grup olduğunda talep temelliden ziyade arz temelli sosyal hizmet uygulamalarının daha doğru olduğu düşünülmektedir. Sokak çalışmasının da amaçlarından biri olan ve sokağın muhatabı olan kişiler için “en makulü” olduğu düşünülen ulaşılmayana ulaşmak prensibi evsizlerin ilgili yere gelmesi yerine ilgili personelin evsize gitmesini gerekli kılmaktadır. Evsizlerin kurumlarla tanışmasında kurum ve güvenlik personellerinin etkili olması sokak çalışması uygulamalarının başta Kocaeli örneğinde ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinde hayata geçtiğini göstermektedir.

Arz temelli sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirilirken evsizlere genel itibariyle sokaklarda karşılaşacağı yaygın bir ön görüdür. Bununla birlikte evsizler evsizlik sürecinde farklı meskenlerde ve kişilerle kalarak evsizlikle baş etme stratejileri geliştirmektedir. Araştırma sürecinde evsizlerin genel itibariyle en sık tercih ettikleri mekânlar baraka, tanıdık/arkadaş evi park ve sahil kenarları, camii, hastane, otobüs/tren istasyonları, AVM ve köprü altları olarak ortaya çıkmıştır. Evsizlerin tercih ettikleri mekânlar incelendiğinde alanyazında yapılan çalışmalarda “evsiz” tanımıyla meskenlerin uyuştugu görülmektedir. Bu tanımlardan bazıları evsizleri; “geleneksel konutların dışında toplumdaki izole şekilde köprü altı, hastane, otopark vb. alanlarda kalan, çeşitli hastalıkları bulunan, meskensizlik durumu değişkenlik gösterebilen ve ihtiyaçlarını sokağın muhtelif yerlerinden karşılayan kişiler olarak tanımlamaktadır (Acar ve Erbay, 2013, 369; Işıkhani, 2006a: 39; FEANTSA, 2002: 10).

Evsizlerin evsizlik sürecinde kalmayı tercih ettikleri meskenler evsizlikle başa çıkma motivasyonları hakkında bilgiler sunmaktadır. Barakada kalıyor olmak evsizlikle mücadele edip kendi yaşam alanını oluşturmayı beraberinde getirirken, tanıdık/arkadaş yanlarında kalmaya çalışmak ise sosyal çevreden görülmeyi beklenen destekler için bir

çözüm yolu olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte sahiller/parklar ve köprü altları kimsenin evsizlere karışmadığı ve toplumdan izole olunan kamusal alanlar olarak dikkat çekmektedir. Camii, hastane, otobüs/tren istasyonları ve AVM'ler ise evsizlerin geceleri sıcak bir kapalı alan ihtiyaçlarını giderme, yemek yeme, hijyen, tuvalet vb. gibi ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıkları alanlar olarak ortaya çıkmıştır. Bu meskenler arasında camiiler evsizlerin insanların yardım etme alışkanlıkları ve camiide ötekileştirilmemeleri sonucunda hususi olarak tercih ettikleri meskenler olarak dikkat çekmektedir.

Camiiler geçmişten günümüze yalnızca ibadet edilen meskenler değil aynı zamanda ihtiyaç sahiplerinin çeşitli ihtiyaçlarını giderdiği mekânlar olarak işlev görmüştür (Akın, 2016). Ülkemizde evsizlere ilişkin yapılan yardım faaliyetlerine bakıldığında çeşitli örnekler evsizlerin camiilerin bilerek ve isteyerek tercih etmelerine imkân sağlamıştır. İstanbul'un Eyüpsultan'da bulunan ve Hazreti Kaab Camii imamı tarafından başlatılan bir uygulamayla ihtiyaç sahibi kişiler (çoğunlukla evsizler olmak üzere) camiye gelerek yemek, barınma, duş imkânı ve sağlık hizmetleri alabilmektedir. Gerek camii imamı gerekse camii cemaatinin bu konudaki hassasiyetleri evsizlerin kendilerini değerli hissetmelerine ve evsizliğin zorluklarını aşma konusunda motivasyonlarını artırmıştır. Bu hizmetlerden ayda yaklaşık bin kişinin hizmet aldığı ve bazı evsizlerin müdahale süreçleriyle ailelerinin yanına geri dönerek evsizlik durumunu atlattığı görülmüştür. (Eyüpsultan Belediyesi, 2021; Şengül ve Can, 2021).

Evsizlerin evsizlik sürecinde nerelerde ve nasıl kaldıkları/yaşadıkları önemli bir konuya işaret ederken evsizliği nasıl anlamlandırdıkları ve evsizlik sürecinde ne hissettikleri de psiko-sosyal durumlarının belirlenmesi açısından önemli görülmüştür. Buna göre araştırma sürecinde evsizlerin evsizlik sürecinde öne çıkan duyguları duyguları belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık olurken; öne çıkan ve sıklıkla akıllarına gelen düşünceler ise imtihan ediliyor olma ve intihar / isyan şeklinde belirlenmiştir (Tablo 9).

Evsizlerin evsizlik sürecinde düzenli bir hayata sahip olmamalarından ötürü plansız ve belirsiz bir hayat yaşadıkları, aile ve sosyal çevre ilişkilerinin zayıf olmasından ötürü ise yoğun derecede yalnızlık çektikleri belirlenmiştir. Geçmişe dönük pişmanlık ve buna bağlı umutsuzluk evsizlerin sahip olduğu diğer duygulardandır. Evsizliğin zor ve karmaşık bir süreç olması bir süre sonra hayata ve Allah'a karşı sorgulamaları meydana çıkarmıştır. Evsizlerde zaman zaman intihar düşünceleri gündeme gelse de Allah'a

inaniyor olmaları evsizlerin hayata devam etme motivasyonu olarak belirlenmiştir. Evsizlik bireyleri psiko-sosyal ve ruhsal açıdan ve doğrudan etkilediği için kişilerin bu dönemde çeşitli duygu ve düşünceleri yoğun olarak yaşadıkları söylenebilir (Salit vd., 1998). Gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazında evsizlik sürecinin evsizler açısından hangi anlamlara geldiğini vurgulayan ve bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik gösteren pek çok araştırma bulunmaktadır. Çakmak (2022)'in araştırmasında evsizlerin en çok “korku, endişe, güvencesizlik, kimsesizlik ve utanç” duyguları ön plana çıkarken Gürel (2023)'in çalışma grubunda evsizlerin “kimsesizlik, yalnızlık, sahipsizlik, ait olamama/hissedememe, çaresizlik” gibi duygu durumları söz konusu olmuştur. Akyıldız (2020) ve Bekaroğlu-Doğan (2018)'in araştırmalarında ise evsizlerin “çaresizlik, yalnızlık” duygularını yoğun şekilde hissettikleri ve bu duyguların sonucu olarak evsizlerin birçok problemi eş zamanlı olarak yaşadıkları belirlenmiştir.

Evsizliğin evsizlerde hangi duygu ve düşünceleri ön plana çıkardığı psiko-sosyal durumlarını anlamak açısından oldukça önemli olmakla birlikte evsizliğin nedenlerini belirlemek de problemlerin çözümüne ilişkin oluşturulacak yol haritalarının ilk adımlarını oluşturmaktadır. Evsizlerle ilgili yapılan çalışmalarda hâkim görüş evsizliğin tek bir nedeninin olmadığı yönündedir (Heerde ve Hemphill, 2019). Bu süreçte birçok faktör eş zamanlı olarak evsizlerin hayatına etki etmekte ve evsizlik, evsizlerin problemlerinin doğal bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sürecinde evsizliğin nedenleri yapısal ve bireysel nedenler olmak üzere iki ayrı kategoride incelenmiştir. Sebeplerin yapısal ve bireysel olarak ayrılması alanyazında var olan ve evsizlik hakkında üretilen sistematik nedenler ve bireysel yetersizlikler teorileriyle de uyumlu şekilde ortaya çıkmıştır (Özdemir, 2010: 80; Neale, 1997a: 36; Johnson, Murie, Naumann ve Yanetta, 1991).

Araştırmada evsizliğin yapısal nedenleri kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, kurum prosedürleri şeklinde ortaya çıkarken bireysel nedenler içerisinde ise aile içi ilişkiler (ebevynlerin boşanması, eşine şiddet uygulama, evsiz kişinin eşinden boşanması, ebeveyn kaybı, olumsuz ebeveyn tutum ve davranışları), ekonomik yoksunluk/problemler, sağlık problemleri ve göç gibi nedenler belirlenmiştir. Son olarak diğer nedenler içerisinde doğal afetler çalışma grubunda yer alan evsizlerin evsiz kalma nedenleri olarak tespit edilmiştir (Tablo 10).

Araştırma sürecinde ortaya çıkan yapısal evsizlik nedenleri alanyazındaki gerek ulusal gerekse uluslararası pek çok çalışmayla benzerlik göstermiştir. “Konut yetersizliği, uygun fiyatlı konutların olmaması/konut fiyatlarındaki artış” (Gürel, 2023; Meneviş, 2006; Herman, Susser ve Strulening, 1997; Tully ve Jacobson, 1994; Van, 1993), “işsizlik ve işsizliğe bağlı ekonomik problemler/yoksulluk” (Cutuli vd., 2023; Küçük, 2023; Gürel, 2023; Hanratty, 2017; Küçük, 2014; İlhan ve Ergün, 2010; Tully ve Jacobson, 1994; Anderson, Kemp ve Quilgars, 1993; Niner, 1989; Drake, O'Brien ve Biebuyck, 1981) gibi nedenler alanyazındaki evsizlik araştırmalarında sıklıkla ortaya çıkan makro ölçekli etkenlerdir. Bununla birlikte araştırmada “istimlak, kentsel dönüşüm ve kurum prosedürleri” gibi nedenler evsizlerin evlerinden ayrılmasına ve sokaklarla tanışmasına ortam hazırlayan gerekçeler olarak bulgulanmıştır. Bu bulguların alanyazındaki diğer araştırmalardan ayrılan özgün bulgular olduğu söylenebilir.

İstimlak, kentsel dönüşüm ve kurum prosedürleri gibi başlıkların özgün bulgular olarak yorumlanması önemli görülmektedir. Belirli alanları istimlak etmek ve/ya kentsel dönüşüm plan ve politikaları her ne kadar şehirleşme açısından önemli gelişmeler olarak görülse de faaliyetler hayata geçmeden önce yapılan plan ve program hataları kişilerin hayatlarında geleceği belirsiz süreçlere neden olmaktadır. Bu konuya en belirgin örnek 2012 yılında yayınlanan “Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir” belgeseliyle verilebilir. Bu belgeselde belirli bir bölgede şehirleşme faaliyetleri kapsamında insanların yaşadıkları yerlerin kentsel dönüşüm kapsamına alınması anlatılmaktadır. Belgesel oldukça önemli yerlere temas etmekle birlikte bu bölgeden ayrılan insanların nerede yaşayacaklarına ilişkin soru işaretlerini barındırması açısından ilgi çekicidir. Günümüzde de özellikle yoğun nüfuslu şehirlerde kentsel dönüşüm faaliyetleri uygulanarak şehirlerin daha modern bir yapıya büründürülmesi hedeflenmekle birlikte bu süre esnasında ilgili bölgede yaşayan kişilerin akıbetlerinin yalnızca kendilerine bırakılması bu araştırmanın yazarının penceresinden evsizlik için belirgin bir gerekçe olarak yorumlanmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin evlerinin kentsel dönüşüme alındıktan sonra nerede kalacaklarına ilişkin sorularının cevapsız bırakılması kentsel dönüşüm faaliyetlerinin evsizlikle olan ilişkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Araştırmadaki bir diğer özgün yapısal neden ise kurumların prosedürleridir. Kurumlar her ne kadar kural ve mevzuatlarla yönetilseler de belirli gruplardaki bireyler için bu durum kimi zamanlar daha esnek tutulabilir. Örneğin araştırma sürecinde yaşadığı bir

tartışmadan dolayı Darülaceze’den atılan bir evsizin nereye ve nasıl gideceği soruları cevapsız bırakılmış ve evsiz birey kurumdan uzaklaştırılmıştır. Bu süre esnasında 83 yaşında olan K25’in okuma yazmasının olmaması ve süreğen hastalığının da olması göz önüne alındığında hayatta kalmaya dair yaşam pratiklerini nasıl ve nerede yapacağı büyük bir belirsizlik oluşturmuştur.

Evsizlik sürecinin devamında ise daha önce hiç bilmediği bir şehrin bilmediği bir bölgesindeki barınma merkezine gelmiş olması evsizin (K25) yaşamışını daha da zorlaştırmıştır. Kurumların prosedürleri her ne kadar önceden belirlenmiş olsalar da Darülaceze’de yaşayan kişilerin profilleri düşünüldüğünde daha esnek ve dengeli bir politika gütmeleri evsizlerin sokakla tanışmalarının önüne geçebilmesi ihtimali ise araştırmacı tarafından düşünülmesi ve tatbik edilmesi gereken faaliyetler olarak dikkate değer görülmektedir. Ayrıca K25’in yaşadığı bu durum Tablo 1’de yer alan “Eşitlik ve Ayrımcılık Yapmama İlkesi” nin de ihlal edildiğini düşündürmektedir. Evsizin yaşamış olduğu bu durum tartışma yaşadığı kişiye yönelik pozitif ayrımcılık yapılması yorumlarına neden olmaktadır. Bu durumun hak temelli sosyal hizmet uygulamasındaki karşılığı güç dengesizliklerini tespit eder ve bunun müracaatçılar üzerindeki etkisini çözümlyerek güçlendirme sağlamak olması gerekirken K25’in kurumla doğrudan ilişkisinin kesilmesi insan haklarının temel prensipleriyle çelişmektedir.

Araştırma esnasında evsizliğin bireysel nedenleri ise ailevi problemler (ebeveynlerin boşanması ve ailenin dağılması, evsiz kişinin eşinden boşanması, anne/baba kaybı, ebeveyn tutumları), ekonomik problemler/yoksulluk, sağlık problemleri (fiziksel ve ruhsal hastalıklar), göç şeklinde belirlenmiştir. Bu nedenler içerisinde özellikle aileye yönelik nedenler diğer nedenlerin içerisinde önemli bir yerde durmaktadır. Zira aile içi olumsuz ilişkiler, boşanma, ebeveyn kayıpları ve olumsuz tutum ve davranışlar aile üyelerinin birbiriyle anlaşamamasına ve ev’in dağılmasına neden olmaktadır. Tersî şekilde aile kurmak ve ailenin yeniden bir araya gelmesi ise evsizliği ortadan kaldıracak gelişmeler olarak dikkat çekmektedir. Araştırma sürecinde K6 ve K20’nin çocukluk ve gençlik dönemlerini sokakta geçirmesi ve aile kurmasıyla düzenli bir hayata kavuşarak evsizliğini sona erdirmesi bu yorumu desteklemektedir. Benzer şekilde boşanma sonucu ailenin dağılması ise her iki katılımcıyı yeniden sokaklarla muhatap hale getirmiştir.

Evsizlikte ailevi nedenler alanyazındaki araştırmalar içerisinde üzerinde en çok durulan ve kişilerin hayatlarına en yoğun derecede etki edecek gerekçeler olarak görülmektedir.

Gerek ulusal gerekse uluslararası alanyazındaki araştırmalarda ortaya çıkan “boşanma, şiddet, evden atılma” (Küçük, 2023; Özkan, 2020; Karaman, 2019; Finfgeld-Connett, 2010; Bektaş, 2014; Meneviş, 2006), “ebeveyn kaybı” (Küçük, 2023; Nousiainen, 2021; Özkan, 2020; Küçük, 2014; Bektaş, 2014) ve “olumsuz ebeveyn tutumları” (Gürel, 2023; Nousiainen, 2021; Özkan, 2020) gibi nedenler bu araştırmayla benzer sonuçları ortaya koymuştur.

Evsizliği ortaya çıkaran bir diğer önemli neden ise alkol ve madde bağımlılığıdır. Özellikle sokak evsizleri halen alkol ve uyuşturucu/uçucu madde kullanmakla birlikte çalışma grubunun yarısından fazlası düzenli olarak madde kullanmaktadır. Tablo 8’deki betimsel bulgu bu yorumu desteklemektedir. Alkol ve madde bağımlılığı, kişilerin fiziksel ve zihinsel problemlerinin oluşmasında kapı aralamakta, sosyal ilişkilerin zedelenmesine neden olmakta ve kişileri gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak işlevsiz hale getirmektedir. Bu durum kronik bir hal aldığında ise ailenin dağılması, iş kaybı ve ekonomik problemler ortaya çıkabilmektedir.

Araştırma sürecinde özellikle sokak evsizlerinin çeşitli türden maddeleri belirli aralıklarla kullanması mevcut durumları hakkında ciddi bilgi vermektedir. Bu evsizler herhangi bir işe girememekte, düzenli gelir elde edememekte, topluma katılamamakta ve evsizlik durumları kronikleşmektedir. Evsizliğin nedenleri içerisinde “alkol ve madde bağımlılığı (Ersin ve Baş, 2021; de Espíndola vd., 2020; Rukmana, 2020; Hungaro vd., 2020; Neisler vd., 2019; Collins vd., 2018; Peterson, 2017; Bektaş, 2014; Ornelas, Martin ve Silva, 2016; İlhan ve Ergün, 2010; Grinman vd., 2010; Özdemir, 2010; Meneviş, 2006; Rocine ve Seigny, 2001; Plumb, 2000; Yoder, 1998; Baum ve Burnes, 1993) pek çok çalışmayla incelenmiş olup bu araştırmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

“Fiziksel ve ruhsal hastalıklar” (Gürel, 2023; Kaya-Kılıç & Aslantürk, 2019; İlhan ve Ergün, 2010; Herman, Susser ve Strulening, 1997; Van, 1993), “göç” (FEANTSA, 2023; FEANTSA, 2022; FEANTSA, 2021; Tutty, vd., 2010; Edgar, vd., 2004), “doğal afetler (Küçük, 2014; Meneviş, 2006) gibi nedenler de alanyazındaki evsizlik araştırmalarının bireysel nedenleri olarak dikkat çekmektedir. Bu durumlara sahip olmak doğrudan bir evsizlik nedeni olmamakla birlikte bu durumların getirdiği sonuçlar neticesinde evsiz kalmak daha makul bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Örneğin bireyler daha iyi bir yaşam beklentisiyle bir yere göç ettiklerinde doğrudan evsiz olarak nitelendirilmezler. Göç sonucu yaşam şartlarına adapte olamama ve hayatını idame ettirememeye neticesinde

evsiz kalırlar. Benzer şekilde fiziksel bir hastalığı olan kişi doğrudan evsiz olarak addedilemez fakat hastalığından dolayı istihdam piyasalarında yer alamadığı için ekonomik yoksunluk çeker ve ekonomik temelli bir evsizlik nedeni ortaya çıkar. Alanyazındaki araştırmalarda da genellikle evsizlerin bu durumları yaşadıkları ve durumların ortaya çıkardığı olumsuz koşullar neticesinde evsiz kaldıkları görülmüştür.

Araştırmada bulgulanmayan fakat alanyazında yer alan farklı evsizlik nedenleri de bulunmaktadır. Bu nedenle benzerlikler kadar farklılıkların da tartışılması gelecek araştırmalar açısından önemli görülmektedir. Bu evsizlik nedenlerinden birisi “kendi isteğiyle evsiz kalmak” tır. Bu araştırmada herhangi bir evsizin keyfi şekilde evsiz kaldığı ve bu durumdan memnun olduğu belirlenememiştir. Bunun aksine Kaya-Kılıç ve Aslantürk (2019)’ün araştırmasında yer alan çalışma grubunun %16’sı kendi isteğiyle evsiz kaldığını belirtmiştir. Bir diğer neden ise “etnik köken” dir. Bu araştırmanın çalışma grubunun herhangi bir üyesi ırk, etnik köken, memleket, dil kalıpları gibi nedenlerden dolayı evsiz kalmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum etnik köken temelli evsizliğin bu araştırmada bulgulanmadığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte Bratt (2002) ve Herman, Susser ve Strulening (1997) yapmış oldukları araştırmalarında etnik kökenin evsiz kalmada önemli olduğunu vurgulamıştır. Özellikle Bratt (2002) ABD’de yaklaşık olarak 1,5 milyon evsiz çocuk içerisinde Afro-Amerikalı çocukların evsizlik durumunu daha fazla tecrübe ettiğini ve evsizlikten daha fazla etkilendiklerini vurgulamıştır.

Evsizlerin gün içi alışkanlıklarının/eylemlerinin neler olduğu hayata ve evsizliğe bakış açılarıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Araştırmada evsizlerin günlük faaliyetleri “sokaklarda gezmek (herhangi bir şey yapmamak)”, “düzenli/düzensiz çalışmak”, “dilenmek”, “barınma merkezi yakınlarındaki merkanlarda vakit geçirmek” ve “yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmek” başlıkları altında toplanmıştır. Özellikle sokak evsizlerinin günün büyük bölümünü herhangi bir şey yapmadan bitirdikleri, günlük yövmiyeli çalışarak yalnızca temel ihtiyaçlarını gidermek üzere para harcadıkları belirlenmiştir. Ayrıca sokak evsizleri gün içerisinde belediyenin güzdüzlü bakım merkezinde iki öğün yemeğe ücretsiz erişebildikleri ve hayata dair büyük beklentileri olmadığı için istihdam faaliyetlerine daha az katılmaktadırlar. Gün içerisinde bir şekilde buldukları para ile de genellikle alkol aldıkları görülmüştür. Bu araştırmanın çalışma grubunda yer alan ve sokakta yaşayan evsizler Anderson (2017)’un “Hobo - Evsiz Adamın Sosyolojisi” isimli kitabının ana karakterine benzetilebilir. Kitabın ana karakteri

Hobo yersiz/yurtsuz, evsiz ve ailesiz bir işçidir ve tren vagonları, ormanlar, madenler, tarlalar gibi meskenlerde yaşamaktadır. Hobo, Amerikan kapitalizminin yarattığı güvencesiz çalışma koşullarında hayatta kalma savaşı vermekte ve derin bir yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Sokak evsizlerinin yaşam tarzları düşünüldüğünde Hobo karakterinin yaşamış olduğu deneyimleri sokakta yaşayan evsizlerin de yaşamaları muhtemel görünmektedir.

Evsizlerin bir diğer faaliyeti ise düzenli/düzensiz şekilde çalışmaktır. Düzenli çalışma hayatı kurum evsizlerinde daha sık rastlanan bir durumdur. Zira kurumda yaşıyor olmak sokakta yaşıyor olmaktan daha düzenli yaşam koşullarını beraberinde getirmektedir. Öz saygı, sağlık, kişisel bakım gibi alanlarda kurum evsizlerinin sokak evsizlerine göre daha bakımlı ve öz verili oldukları belirlenmiştir. Düzensiz çalışmak günlük ihtiyaçların giderilmesi açısından önemli görülse de evsizlikten kurtulma konusunda oldukça zayıf bir motivasyon kaynağıdır. Zira evsizlik yüksek oranda ekonomik yetersizlikler neticesinde ortaya çıkmaktadır (Cutuli vd., 2023; Küçük, 2023; Gürel, 2023; Hanratty, 2017; Küçük, 2014; İlhan ve Ergün, 2010). Düzensiz çalışmak aynı zamanda düzensiz bir gelir şekli olacağı için evsizlikten kurtulma konusunda oldukça zayıf bir etki gücüne sahiptir. Aynı zamanda düzenli çalışan kurum evsizlerinin diğer evsizlere göre daha genç, fiziksel yeterliliğe sahip ve eğitim seviyelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu değişkenlerin evsizlikten kurtulma konusunda etkili olduğu düşünülmektedir.

Evsizlerin bir bölümü ise gün içerisinde para kazanmak için dilenmeyi tercih etmektedirler. Dilencilik çeşitli türlerde ve şekillerde yapılan bir eylem olarak bazı durumlarda evsizler tarafından tercih edilen bir davranış olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle sokak evsizleri herhangi bir işleri olmadığı için para bulmakta/kazanmakta zorlanmakta ve insanlardan para isteme yolunu tercih etmektedirler. Elbette her evsizin dilenme sebebi aynı değildir. Sokağın zorlukları düşünüldüğünde bazı zamanlar dilenmek zorluklar karşısındaki son çare olarak mecbur hale de gelebilmektedir. Bununla birlikte dilenme neticesinde elde edilen paraların hem temel ihtiyaçları karşılamak hem de alışkanlıkları sürdürmek (alkol tüketimi) için harcandığı görülmüştür.

Dilenme eyleminin mevzuatta katı bir şekilde yasaklanmamış oluşu da gerek evsizleri gerekse evsiz olmayan dilencileri bu eylemli düzenli olarak yapmaya sevk etmektedir. Türkiye’de bir kişiye dilencilik yaptırmak 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 229. Maddesi gereği suç iken dilencilik yapmak ise 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu (2005)

kapsamında kabahat olarak tanımlanmıştır. Kabahat ifadesinin sonucu olarak da dilenen kişiler caydırıcı olmayan bir yaptırıma çarptırılmaktadır. Dilencilere yardım etmenin insanların vicdanının rahatlatıyor olması, belayı def edeceğine inanılması, sevap olduğunun düşünülmesi ve sadaka yerine geçtiğine inanılması (Kutlu, 2019), dilenciliğin Türkiye’de kronik bir hal almasına neden olan sebeplerden bazılarıdır. Dilencilik semavi dinlerde de yasaklanan ve/ya olumsuz karşılanan bir eylem olmasına rağmen toplumlar – özellikle Türk toplumu – tarafından bu kadar benimsenmesi ve normal karşılanıyor olması ise bir başka incelenmesi gereken konudur. Araştırma kapsamının evsizlerle ve onların yaşam hikâyeleriyle sınırlı olmasından dolayı dilenciliği üç semavi dinin hükümleri çerçevesinde incelemek daha makul görülmektedir.

Hem Musevilik hem de Hristiyanlık ihtiyaç sahiplerine sadaka vermenin olumlandığı ancak geçim için dilencilik yapmanın doğru bulunmadığı bilinmektedir. Musevilikte dilencilik onur kırıcı bir fiil olarak görülmüştür. Hristiyanlığın farklı mezhepleri dilenciliği farklı şekillerde değerlendirmiş olmakla birlikte özellikle Protestanlık çalışmaya büyük önem vererek dilencilik yapmayı dışlamıştır (Özcan, 2002).

İslamiyette ise aslolan öncelikle fakirlerin tespit edilip devletin sosyal kuruluşlarınca ihtiyaçlarının giderilmesidir. Eğer devletin gerekli kuruluşları yoksa veya imkânları buna yeterli değilse bu durumda zengin kişilerin fakirlerin ihtiyacını karşılaması gerekir. Yani İslam’da öncelikle kişilerin dilenmesinden önce muhtaçlık durumunun giderilmesi vardır (Toksarı, 1994). Bununla birlikte İslamiyette dilenmek keskin şekilde yasaklanmış bir eylem değildir. Eğer kişi geçici bir süreyle zor durumda kalmışsa dilenmeden önce bir müddet beklemesi tavsiye edilmektedir. Dilenmenin miktarı da bir günlük ihtiyaçların üzerinde olmaması şeklinde belirlenmiştir. Dilenme esnasında kişinin kendini küçük düşürmemesi ve şahsiyetini koruması da dilenen kişiden beklenen bir tutumdur. Son olarak – belki de en önemlisi – yardımı yapacak kişinin gönül rızasının alınması ve parayı içinden gelerek vermesi İslamiyette dilenmeyi zaruri durumlarda caiz kılmaktadır (Toksarı, 1994). İslamiyet’in dilencilğe bakışını bazı ayet ve hadisler ışığında da değerlendirmek mümkündür. Bakara Suresi 273. Ayette mealen ve bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

“(Sadakalar) kendilerini Allah yoluna adayan, yeryüzünde dolaşmaya güç yetiremeyen fakirler içindir. İffetlerinden dolayı (dilenmedikleri için), bilmeyen onları zengin sanır. Sen onları yüzlerinden tanırsın. İnsanlardan arsızca (bir şey)

istemezler. Siz hayır olarak ne verirsiniz, şüphesiz Allah onu bilir.” (Kur’an-ı Kerim Meali).

(Hz. Muhammed’in kendisinden önce yardım dileyen sahabeyi önce çalışmaya teşvik etmesi üzerine): “Böylesi senin için kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelmeden daha hayırlıdır. Yalnızca, şu üç kişi dilenebilir: Çok fakirlik çeken, ağır bir borç altında bulunan ve kan bedelinin altında ezilen.” (Hadis-i Şerif)

Ayetten ve hadisten anlaşıldığı haliyle bir yandan sadaka vermek teşvik edilmekte ve diğer yandan ise sadakanın kimlere verilebileceği bildirilmektedir. Dilencilik açısından dikkat çeken kısım ihtiyaç sahibi kişinin ihtiyacını talep etmemesi durumudur. Bu ayetle ve hadisle utanma duygusundan azade bir şekilde insanlardan bir şeyler istemenin hoş bir davranış olmadığı vurgulanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de bu ayet ve ilgili hadis başta olmak üzere pek çok ayette yardımlaşmak, paylaşmak, sadaka vermek gibi eylemler emrolunsa ya da tavsiye edilse de dilenmenin olumlu şekilde yansıtıldığı herhangi bir ayet ya da hadis bulunmamaktadır (Kutlu, 2019).

Evsizlerin güç içi alışkanlıklarından/faaliyetlerinden bir diğeri barınma merkezinde vakit geçirmektir. Bazı evsizler gün içerisinde herhangi bir faaliyete katılım sağlayamamaktan ötürü yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmekte ve gün içerisinde kaldıkları odalarda ve ortak alanlarda zaman geçirmektedirler. Sadece barınma merkezinde vakit geçirmenin arkasında çeşitli gerekçeler bulunmaktadır. Araştırma sürecinde bu gerekçelerin arkasında ekonomik yoksunluk, düzenli hastalık, engellilik, işsizlik, sosyal dışlanma ve yaşlılık gibi etkenlerin olduğu görülmüştür. Evsizlerin yalnızca barınma merkezinde vakit geçiriyor olması barınma ihtiyaçlarını karşılamaları açısından kıymetli olsa da sürekli olarak bir binanın içerisinde kalmaları psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanamamasına ve bu durumun bir süre sonra problemlere dönüşmesine neden olabilir. Özellikle yaşlı evsizlerin yaşlılık dönemindeki en büyük problemlerinden olan yalnızlığı ciddi şekilde hissettikleri görülmüştür. Her ne kadar bazı durumlarda barınma merkezinde kalan evsizler kendi aralarında sohbet ediyor olsa da bu durum yalnızlık içerisindeki bir müracaatçının profesyonel sosyal hizmet müdahalesine ihtiyacının olmadığı anlamına gelmemektedir.

Sadece barınma merkezinde vakit geçirenlerin aksine bazı evsizler gün içerisinde barınma merkezlerinin yakınlarındaki çeşitli mekânlara giderek hem sosyal hayata katılmakta hem de ihtiyaçlarını gidermektedirler. Araştırma sürecinde iki mekânın vakit geçirmek konusunda evsizler tarafından sıklıkla tercih edildiği görülmüştür. Bunlardan ilki çay

ocağı/kıraathane/kahvehanelerdir. Çay ocakları/kıraathaneler/kahvehaneler bahsi geçen fonksiyonlarının haricinde evsizlerin iş bulmaları konusunda aracı bir işlev de görmektedir. Bazı evsizler sokakta kaldığı süre esnasında çay ocaklarında tanıştığı kişilerin iş bulma konusunda kendisine yardımcı olduğunu ve çay ocağında elde ettiği sosyal sermayenin evsizlik sürecinde kendisine bir destek mekanizması olarak işlev gördüğünü vurgulamıştır.

Evsizlerin gün içerisindeki faaliyetlerinin evsizlik döneminde sahip oldukları destek mekanizmalarıyla yakın ilişkili olduğu düşünülmektedir. Evsizlik sürecinde evsizlerin çeşitli destek türlerini çeşitli mekanizmalardan temin ettikleri ve bu destek türlerinin evsizlerin motivasyonuna olumlu etkilediği görülmüştür. Araştırma sürecinde destek mekanizmaları teması ekonomik, sosyal ve manevi destek türleri olmak üzere üç kategoride incelenmiştir. Bunun yanında herhangi bir türde destek almayan evsizlerin olduğu bulgulanmıştır (Tablo 11).

Ekonomik destek kategorisi kamusal destek ve geleneksel destekler olmak üzere iki koddan oluşurken, geleneksel destek kodu içerisinde “aile” ve “arkadaş, akraba, vatandaş” alt kodlarına sahip toplum aktörleri bulunmaktadır (Tablo 11). Araştırmanın gerek kavramsal çerçeve gerekse bulgular bölümlerinde evsizliğin büyük bir bölümünün ekonomik yoksulluk/yoksunluktan kaynaklandığına dair pek çok referans kullanılmıştır. Bu sebeple evsizlerin evsizlik döneminde almış/alamamış olduğu ekonomik destekler evsizlikle baş etme ya da evsizlikten kurtulmakla doğrudan ilişkili şekilde düşünülmektedir. Tablo 12 incelendiğinde evsizlerin hepsinin ekonomik olarak zor durumda olmaları bu iddiayı güçlendirmektedir. Ekonomik destek uygulamalarının ilk adımını kamusal hak ediş ve yardımlar oluşturmaktadır. Evsizlerin bu süreçte aldığı kamusal hak ediş ve yardımlar içerisinde emekli maaşı (aileden ve/ya kendine ait), engelli maaşı, yeşil kart ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin sağlamış olduğu 41 Kart (yardım kartı) bulunmaktadır. Özellikle emeklilik maaşı olan evsizlerin diğer evsizlerden ekonomik açıdan daha konforlu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bir evsizin kamusal gelirinin olması o kişinin doğrudan yeni bir düzen kurabileceği anlamına gelmemelidir. Zira her sosyal problem kişiye özgüdür ve her kişi kendi şartlarıyla değerlendirilmelidir. Araştırmanın çalışma grubu içerisinde yer alan bazı evsizlerin (K24, K28) özel sektör çatısı altında düzenli gelirleri olmasına rağmen belirli bir süredir barınma merkezinde

kaldıkları ve doğrudan yeni bir “ev” düzeni inşa edemedikleri her düzenli gelir türünün evsizler için doğrudan bir kurtuluş yolu olmadığını ortaya koymaktadır.

Kamusal yardımların bir diğer boyutu ise bu yardımların niceliği ve yapılış şekline ilişkindir. Bazı durumlarda bir yardımın “nasıl” yapıldığı, “yapılmasından” çok daha önemlidir. Özellikle sosyal hizmetin “hak temelli” vurgusunun yapıldığı bu araştırmada yardımı yapan otoritenin yardımı bir lütfmuş gibi sunması sosyal hizmetin temel değerlerine aykırıdır. İnsan hakları standartlarını temel alan bir yaklaşım türü olarak hak temelli yaklaşım (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, 2020); kişileri “hak sahibi”, devleti ve diğer aktörleri ise “görev sahibi” olarak tanımlayarak hak sahipleriyle görev sahipleri arasındaki ilişkileri düzenler ve insan haklarını gerçekleştirmeyi hedefler. Buna göre sahiplerinin yükümlülüklerini yerine getiriyor olması hali hazırda yapmaları gereken bir işi ifa etmeleri anlamına gelmektedir. Bu görevler yerine getirilirken hak sahibi kişilerin (bu araştırmada evsizler) onurlarını zedeleyecek ve gururlarını kıracak davranışlar kamusal yardımlar sürecinde dikkat edilmesi gereken unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Ekonomik desteğin bir diğer boyutunu ise geleneksel aktörlerin eliyle gerçekleştirilen destekler oluşturmaktadır. Geleneksel aktörler içerisinde “aile” ve “arkadaş/tanidik/vatandaş” gibi kişiler bulunmuştur. Geleneksel aktörlerin özellikle aile ve aile dışı diğer aktörler olarak ayrılmasında ailenin evsizlik sürecindeki etkin gücüne vurgu yapan araştırmalar etkili olmuştur. Genç vd. (2022) dört farklı ülkede gerçekleştirmiş oldukları evsizlik araştırmasında ailenin evsizlerin eve dönüşü ve/ya evsizlikten kurtularak yeni bir hayata başlangıcında oldukça önemli bir rolü olduğunu vurgulamışlardır. Araştırma sürecinde bazı evsizlerin sıklıkla olmasa da belirli periyotlarda aileleriyle görüştikleri ve bu süre zarfında ailelerin evsizlere ekonomik olarak yardımlarda bulunduğu görülmüştür. Her ne kadar birlikte yaşamalasalar ve/ya birbirlerinden uzak olsalar da bazı aile üyeleri evsiz birey için ekonomik desteğini sürdürmektedir. Evsizlerin aile üyelerinden aldıkları yardımların oldukça cüzi miktarlar olması yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılamalarına imkân veriyor olabilir.

Evsizlerin ekonomik destek mekanizmalarından bir diğeri ise evsizlerin arkadaşları, tanıdıkları ve vatandaşlardır. Bu kişilerin evsizlerin ihtiyaçlarının karşılanması konusunda aracı ve destekleyici rol üstlenmesi hem bireylerarası sorumluluk bilicini artırıcı etkiye sahiptir hem de resmi kurumların hizmet yükünü hafifletebilir. Evsizlerin bazıları evsizlik sürecinde arkadaş çevrelerinden ve/ya hiç tanımadıkları vatandaşlardan

ekonomik destek gördüklerini belirtmiş ve yaşadıkları zorluklarda bu ekonomik desteklerin iyileştirici etkisinden bahsetmişlerdir. Bununla birlikte Şekil 5’te günlük ihtiyaçlarını dilenerek (sinyal yaparak) kazanan evsizlerin de olması bu süreçte evsiz olmayan insanların (arkadaş, tanıdık, vatandaş vb.) evsizlere günlük ekonomik yardımda bulunduğunu göstermektedir. Bu durum özellikle Türkiye’de oldukça yaygın bir davranış kalıbı olmakla birlikte ihtiyaç sahiplerinin yardım kültürüne alışması ve mevcut problemlerden çıkma motivasyonlarının düşmesine de neden olmaktadır.

Evsizlerde sosyal destek kategorisi ekonomik destek kategorisine benzer şekilde evsizlerin kendi aralarında birbirine sosyal şekilde destek olması ve evsizlerin sosyal çevreden gördüğü sosyal destekler olarak ikiye ayrılmıştır. Sosyal çevreden alınan destek sürecinde destek aktörleri yine “aile” ve “arkadaş/tanıdık/vatandaş” olmuştur. Evsizlerin birbirine karşı vermiş oldukları sosyal destek genellikle birlikte vakit geçirme, birlikte yemek yeme ve birlikte uyuma gibi eylemler üzerinedir. Bu araştırmanın saha araştırması aşamasında da özellikle sokak evsizlerinin gündüzlü bakımevinde yemek yemeye geldiğinde yemeğe birlikte geldikleri ve ardından yemek sonunda gruplar halinde hareket ederek çıktıkları gözlemlenmiştir. Evsizlerin bu şekilde kolektif hareket etmeleri benzer yaşam koşullarına ve tecrübelerine sahip olmalarından kaynaklanırken sahip oldukları karakteristiklerin bir süre sonra her birinde görülmeye başlaması kendi içlerinde evsiz alt kültürü oluşturmalarını da doğurmaktadır. Örneğin kendi aile ilişkileri oldukça zayıf olan evsizler kendi gibi olan evsizlerle yakın ilişkilerde bulunmakta ve bir süre sonra aralarında ailevi bir ilişki bağı kurulmaktadır.

Evsizlerin kurmuş oldukları bu ilişki ağlarının/alt kültürlerinin alışkanlıklarının ve ilgi alanlarının benzerliğinden kaynaklandığı yorumu yapılabilir. Örneğin alkol ve madde kullanan evsizler genellikle birlikte vakit geçirmeyi ve tükettikleri alkolü de paylaşmayı tercih etmektedir (K1-K2-K4-K6). Sahip oldukları bu alt kültür kendi içlerine dâhil olacak ya da kendi içlerinden çıkacak kişilerin belirlenmesinde de etkili olmaktadır. Evsizler doğrudan her evsizi kendi içlerine almamakta ve içlerine dâhil olacak kişiler için ilgili kişiyi kendi içlerinde bir değerlendirme sürecine tabi tutmaktadır.

Sosyal desteğin bir başka görünümü evsizlerin kurumlarla tanışması ve kurum hizmetlerinden yararlanmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Tablo 8’deki evsizlerin kurum hizmetleriyle tanışmasında “bir başka evsizin aracılığı” seçeneğine ait oran bu ibareyi desteklemektedir. Evsizler her ne kadar müstakil yaşamlara sahip olsalar da

benzer mekânlarda birbirleriyle karşılaşmaları ya da yaşamaları yaptıkları faaliyetleri birbirlerine anlatmalarını beraberinde getirmektedir. Bir evsiz gittiği bir yer, konuştuğu bir kişi ve/ya hizmet aldığı bir kurum olduğunda diğer evsizi bundan haberdar etmekte ve kendinden başka bir evsizin kamusal hizmetlerle tanışmasına yardımcı olmaktadır. Bu durum alanyazındaki bazı araştırmalarla (Barile, Pruitt ve Parker, 2020; Karaman, 2019; Bekaroğlu-Doğan, 2018) da benzerlik göstermiştir. Bu araştırmaların her birinde evsizlerin kendi aralarındaki sosyal ağların gücüne ve ortak hareket etmesi konusundaki eğilimlerine vurgu yapılmış ve evsizlerin evsizlik sürecinde birbirlerine olan destekleri vurgulanmıştır.

Sokak evsizlerinin biribine aracı olmasının ve/ya birlikte hareket etmelerinin bir benzeri kurumlarda kalan evsizler için de geçerlidir. Kurumlarda kalan evsizlerin en temelde “düzenli bir barınmadan yoksun” olmaları onları ortak bir paydada buluşturmaktadır. Kurumların profesyonel psiko-sosyal destek hizmetleri sun(a)madığı durumda ise kurum evsizleri kendi aralarında birbirlerine destek olarak bu sürecin zorluklarını paylaşmaktadırlar. Bununla birlikte evsizlerin birbirlerini uzun süredir tanımıyor oluşları birbirleri arasında güven ilişkisi kurmalarını geciktirmektedir. Ayrıca evsizlerin profillerinin nispeten olumsuz davranışlarla anılıyor ve biliniyor olması evsizlerin ikili ilişkilerinde çekingen bir tutum sergilemesine neden olmaktadır. Yine de evsizler anlaşılabildikleri müddetçe birbiriyle sohbet ederek birbirlerine destek olmaya çalışmaktadırlar. Evsizlerin birbirleri arasında kurmuş oldukları bu sosyal desteğin kendi içlerindeki motivasyonu artırırken kurumlarda sağlan(a)mayan psiko-sosyal destek hizmetlerinin de kısmen de olsa kendi içleride çözüme kavuşturulduğu çıkarımında bulunabilir. Elbette evsizlerin birbiriyle yapmış oldukları sohbetler ve vakit geçirmeler kıymetlidir ama bu faaliyetler bir psiko-sosyal destek faaliyeti değildir.

Evsizlerde sosyal desteğin bir başka görünümü evsizlerin aileleriyle görüşmelerinden aldığı ve/ya onlara vermiş olduğu desteklerdir. Aileyle görüşmek ve onların desteğini hissetmenin zorluklar kaşısında evsizleri güçlü tuttuğu söylenebilir. Ayrıca aileden gelen desteğin evsizlikten kurtulmak, yeni bir düzen kurmak ve/ya eve geri dönüş için motive edici bir etkisinin olduğu yorumu da yapılabilir. Araştırma sürecinde evsizlerin sosyal destek aktörlerinden bir diğerinin ise arkadaş/tanındık/vatandaşlar olduğu belirlenmiştir. Evsizler her ne kadar sosyal çevrelerinden mahrum olsalar da sahip oldukları arkadaşlık ilişkileri bu süreçte onların insanlarla bir araya gelmelerine ve topluma karışmalarına

imkân tanımaktadır. Kimi durumlarda yalnızca sohbet etmek dahi evsizlerin kendilerini iyi hissetmelerine imkân tanırken kimi durumlarda ise çevreden gelen destekler kurumlarla tanışmalarına ve hizmet almalarına aracı olmaktadır.

Evsizlik sürecinde sıklıkla karşılaşılan bir başka destek mekanizması ise manevi destektir. İnsanı diğer canlılardan ayıran şey en temelde biyo-psiko-sosyal boyutları eş zamanlı ve bir arada kendinde barındırıyor olmasıdır (Aynacı, 2020; Ashman ve Hull, 1999). Maneviyat da kişinin madde ve mana ikiliğine aynı anda sahip olmasını ifade eden bir kavram olarak yorumlanabilir. Evsizler ilk görünüşte fiziki (görünen) pek çok problemle (Tablo 12) karşı karşıya kalan sosyal gruplar olmakla birlikte psiko-sosyal olarak pek çok probleme sahip olabilmektedir. Tablo 9’da evsizlerin evsizlik sürecinde en sık hissettiği duyguların bulgulanması evsizliğin yalnızca maddesel bir boyutunun olmadığını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple evsizlerin başa çıkma mekanizmalarında manevi desteğin etkili bir destek türü olduğu düşünülmektedir.

İnsan olmanın manası hali hazırda maneviyata sahip olmak anlamına da gelmektedir. Bireyler manevi destek sürecinde doğrudan başka bir meslek elemanı tarafından destek alabilecekleri gibi iç huzurlarının sağlanabilmesi adına tek başlarına ve çeşitli araçlar kullanarak da kendilerine bir destek mekanizması oluşturabilirler (Kendler vd., 1997). Araştırma sürecinde evsizler bu süreçte kendilerini iyi hissetmek, güçlü kalabilmek ve/ya problemlerin üstesinden gelmek için inandıkları değerlere sahip çıktıklarını, Allah’a şükrettiklerini, duanın gücüne inandıkları, inandıkları dinin ritüellerini yerine getirdiklerini ve bu değerlerin kendi hayatlarına dair kötü bir eyleme kalkışmanın önüne geçtiğini belirtmişlerdir. Özellikle Tablo 9 incelendiğinde evsizlik döneminde akla intihar etme düşüncesinin gelmesi ve bu eylemi gerçekleştirilmemesinde en etkili gerekçenin “bir yaratıcıya ve dine inanmak” olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde bu süreçte inançlara bağlı kalmanın evsizlerin yaşam zorluklarını hafiflettiği ve geleceğe dair umutlarını tazelediği görülmüştür:

Pargament (1997)’in “The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice (Din Psikolojisi ve Baş Etme: Teori, Araştırma, Uygulama)” adlı kitabı incelendiğinde pozitif ve negatif olmak üzere problemlerle iki farklı baş etme stratejisinin olduğu görülmektedir. Pozitif baş etme stratejisi bir problemin yaratıcı tarafından gönderildiği ve bu problemin kişinin kendisine gönderilmesinde de bir anlam olduğu şeklinde yorumlanmaktadır. Pozitif baş etme stratejisine göre kişi bu problem karşısında

sabretmeli, problemi çözmeli ve bu probleminden güçlenerek çıkmalıdır. Negatif baş etme stratejisi ise kişinin başına gelen bir problem sonucunda Allah'ı sorgulaması, yaratıcıya öfkelenmesi, yaratıcının kendisini cezalandırdığını düşünmesi ve kendisini suçlu olarak algılaması şeklindedir (Pargament, 1997).

Araştırma sürecinde evsizlerin hem pozitif hem de negatif baş etme stratejilerini sıklıkla kullandıkları görülmüştür. Tablo 9'da evsizliğin kişilerde "imtihan" duygusunu pekiştirmesi evsizlerin problemlerle baş ederken pozitif baş etme stratejilerini kullandıklarını göstermektedir. Ayrıca K24'ün: "...Bu durum zaten imtihan, kabul ettik elbette...Burada işte bir şeylere tutunmaya çalışıyoruz hayatta. Şu an dibe değdik. Ufak ufak çıkmaya başlayacağız..." ve K28'in "...Bir insan ne yaşarsa mutlaka bir sebebi vardır. Allahuteala tarafından da sebepsiz hiçbir şey olmaz." sözleri bu süreçte evsizlerin problemlerle baş ederken pozitif başa çıkma mekanizmalarını kullandıklarını göstermektedir. Bununla birlikte evsizliğin getirmiş olduğu zor koşullar nedeniyle negatif başa çıkma stratejilerine başvuran ve kendisini suç olarak nitelendiren evsizlerin de olduğu görülmüştür. Maneviyatın yalnızca bireysel eylemler üzerinden değil aynı zamanda aracı rollerle de sağlanabilmesi söz konusudur. Evsizlik döneminde görülmesi umulan ama görülmeyen bazı desteklerin de kişileri negatif baş etme stratejilerine sevk ettiği düşünülmektedir. Bir dini gruptan destek beklerken göremediği destek sonucu "İnsanların beni bu şekilde dışlaması beni isyan etmeye teşvik etti. Allah sizin Allahınız benim Allahım yok tövbe haşa dediğim oldu..." şeklinde düşünmeyen başlayan K21'in problemleri negatif anlamda yorumladığı görülmüştür. Bununla birlikte K21'in barınma merkezine yerleşmesiyle ve çalışmaya başlamasıyla birlikte düzenli bir gelire kavuşması, kurum personellerinin evsizlere olan olumlu davranışları kişilerin maneviyatına olumlu etki etmiş ve dini ritüellere geri dönüşle birlikte maneviyatın pozitif başa çıkma stratejileri güçlenmeye başlamıştır. Bu araştırmayla birlikte barınma merkezlerini yalnızca barınma, kıyafet, yemek, hijyen gibi maddi ihtiyaçlarını karşılayan mekanlar olarak değil aynı zamanda evsizlerin manevi başa çıkma stratejilerinin de güçlenmesine fırsat tanıyan araçlar olarak görmek makul olacaktır.

Araştırmada üç farklı destek türüyle birlikte evsizlik sürecinde herhangi bir türde destek alamayan evsizler de tespit edilmiştir. Bazı durumlarda evsizler özellikle ailelerinden bir destek beklentisi içine girse de bu süreçte aileleri başta olmak üzere herhangi bir kişi/kurum ya da kuruluştan müstakil bir destek almamışlardır. Çakmak (2022)'ın

araştırmasında da benzer bir bulgu olarak bazı evsizlerin herhangi bir devlet desteği almadığı görülmüştür. İki farklı ülke ve şehirde gerçekleşen araştırmada özellikle İstanbul'da yaşayan evsizler içerisinde destek almayanların sayısı daha fazla olarak bulunmuş ve bu evsizlerin çoğu devletten hiçbir destek almadığını belirtmiştir. Bonn (Almanya) şehrinde yaşayan evsizlerin ise neredeyse tamamı devlet desteği almakta olduğu ve almayanların ise destek almaya ilişkin evrak süreci devam ettiği görülmüştür (Çakmak, 2022). Bu araştırmada yer alan evsizlerin evsizlik sürecinde müstakil destekler almadığı gibi bir gerçek var olsa da hali hazırda barınma evinde kalan ya da sokakta yaşayıp gündüzlü bakım evinde temel ihtiyaçlarını karşılayan evsizlerin kamusal bir destek aldığı gözden kaçırılmamalıdır. Araştırmada kast edilen destek türleri ekonomik, sosyal ve manevi destek türlerini ve çeşitli araçlarını (başka bir evsiz, aile üyeleri, tanıdıklar, vatandaşlar vb.) kapsamaktadır.

Araştırmanın en çarpıcı ve evsizler için en belirgin çıktıları hiç şüphesiz evsizlerin evsizlik sürecinde yaşadıkları zorluklar/problemler olmuştur. Evsizlerin yaşadığı zorluklar; bireysel ve kurumsal zorluklar olarak iki kategoride incelenmiştir. Bireysel zorluklar barınamama, ekonomik yoksunluk, ailevi problemler, düzenli hastalıklar (fiziksel ve ruhsal), bağımlılık, ölüm/yaralanma riskleri, hijyen/temizlik, çeşitli boyutlarıyla sosyal dışlanma, maneviyatın zayıflaması olmak üzere dokuz koddan oluşmuştur. (Tablo 12).

Evsizlerin en temel problemi belirli ve düzenli bir yerde barınamamaktır. Bu yüzden evsizliği barınmadan ziyade bir barınamama problemi olarak tarif etmek daha makuldür. Evsizlik bir şeyin varlığından ziyade yokluğu neticesinde ortaya çıkan bir problem olduğu için evsizlerin de birincil problemi düzenli bir yaşam alanından uzak olmalarıdır. Gerek uluslararası (Tsai vd., 2021; Kim vd., 2018; Ferguson, Bender ve Thompson, 2015; Tsai, Kaspro ve Rosenheck, 2011; Tsemberis, 2010; Hwang, 2001), gerekse ulusal alanyazında (Genç, 2023; Genç vd., 2022; Çakmak ve Gökgöz, 2023; Gürel, 2023; Bekaroğlu-Doğan, 2018; Işıkhani, 2002) yapılan evsizlik araştırmalarının büyük çoğunluğu evsizlerin en temel problemini barınamamak olarak belirlemiştir.

Evsizlerde düzenli barınmanın olmaması evsizliğin en temelde ekonomik gerekçeler neticesinde ortaya çıktığını ve bunun sonucunda da evsizliğin kişilerde ekonomik problemleri meydana getirdiğini ortaya koymaktadır (Gürel, 2023; Akyıldız, 2020; Karaman, 2019; Küçük, 2014, Işıkhani, 2002). Evsizlikten pek çok neden aynı zamanda

evsizliğin zorluklarının da kendisi olabilmektedir. Evsizlerin mevcut yaşam tarzları, mesleki bilgilerini sınırlı olması, ikametgâh ve kimliksiz yaşamaları düzenli iş bulmalarını engellemekte ve evsizleri işsizlik problemiyle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu durumda evsizler ya meşru olmayan yollarla gelir elde etmeye ya da çöp toplama ve satma, dilenme, fuhuş, kaçakçılık gibi günlük pratikler gelirlerini elde etmeye çalışmaktadırlar (Lee, Tyler ve Wright, 2010). Araştırma sürecinde evsizlerin çoğunun sosyal güvenceden mahrum yaşadıkları, yövmiyeli günlük işlerde çalıştıkları, emekli ya da yardım parası aldıkları ya da sosyal çevreden yardım ve benzeri yardımlar alması alanyazındaki bilgilerle benzerlik göstermektedir.

Evsizlerin gelir türlerinin her biri evsizlerin yalnızca günlük ihtiyaçlarına yetecek kadar olduğu için evsizler ekonomik zorluklar nedeniyle evsizlik durumlarını sona erdirememişlerdir. Özellikle bazı evsizlerin barınma merkezine gelmesi, bir süre sonra iş bulup kurumdan ayrılması ve bir süre sonra yeniden barınma merkezine dönmesi ekonomik zorlukların kişilerin üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Bu durumun en temel sebebinin altında yapısal nedenler içerisinde değerlendirilebilecek ekonomi politikalarının yattığı yorumu yapılabilir. Enflasyon, paranın alım gücünün düşmesi ve sürdürülebilir olmayan ekonomi politikaları gereği özellikle barınma maliyetleri artmış, kirada oturan evsizler ev sahipleriyle problemler yaşamaya başlamış ve insanların çoğu için barınma bir risk unsuru olarak gün yüzüne çıkmıştır.

Aile ilişkilerinin zayıf olması evsizlerin karşılaşmış oldukları zorlukların bir diğer boyutudur. Araştırmada yer alan evsizlerin büyük çoğunluğunun aile içi ilişkileri çok zayıftır. Yalnızca birkaç evsiz ailesiyle düzensiz şekilde iletişim kurmaktadır. Evsizlik döneminde aileden görülmeyen destekler de evsizlerin aile içi ilişkilerinin oldukça zayıf olduğunu göstermektedir. Evsizliğin nedenleri içerisinde de ebeveyn kaybı, ailenin dağılması ve olumsuz ebeveyn tutumları gibi sebeplerin bulunması bu araştırma özelinde evsizlerin ailevi konularda oldukça zorluk yaşadığını göstermektedir. Aile içerisindeki bu zayıf iletişim/ilişki örüntüleri evsizlerin evsizlikten kurtulma konusunda önemli bir araçtan eksik olduğuna işaret etmektedir. Çalışma grubunda yer alan evsizlerin zayıf aile ilişkileri Dail ve Koshes (1992)'in evsizleri ailelerinden kopmuş kişiler nitelendirmesiyle benzerlik göstermiştir. Bununla birlikte Genç vd. (2022) araştırmalarında ailenin evsizlik sürecindeki aracı rolüne vurgu yaparak evsizlik kurtulma konusunda ailenin yeniden bir araya gelmesinin önemli bir dönüm noktası olduklarını vurgulamışlardır.

Evsizlerin yaşadığı zorluklar arasında hastalıkların ciddi bir yeri bulunmaktadır. Bu hastalıklar araştırma sürecinde fiziksel ve ruhsal olarak iki türde incelenmiştir. Hastalıklar da diğer gerekçeler gibi evsizliğin hem nedeni hem de zorluğu olarak nitelendirilebilirler. Özellikle fiziksel hastalıklar söz konusu olduğunda korunmasız/güvensiz yaşam alanları ve mevsimsel zorlukların hastalıkları doğurduğu ve ilerlettiği belirlenmiştir. Mevsimsel zorlukların evsizlerin yaşam şartlarını zorlaştırdığına dair alanyazında benzer araştırmalar (Acar vd., 2022; Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019; Yeniocak vd., 2017; Levitt, 2009; Hwang, 2001). Bu araştırmalarda mevsimsel koşullar evsizlerin mevcut problemlerine yeni problemler ekleyen, yaşam şartlarını zorlaştıran ve hayatta kalma stratejilerinin çeşitlenmesine neden olan risk unsurları olarak ele alınmıştır.

Araştırma sürecinde evsizlerin evsizlik sürecinde fiziksel ve ruhsal olmak üzere çeşitli hastalıklara yakalandıkları görülmüştür. Ruhsal hastalıklar kişilerin evsizliğin belirsizliği ve yalnızlık süreçlerinde kişilerin psiko-sosyal olarak güçsüzleşmesine neden olurken fiziksel hastalıklar ise kişilerin hayatlarında geri dönülmez ve bazen de iyileşmeyecek hastalıkların kronik bir hal almasına neden olmuştur. Tablo 6 ve Tablo 7’de betimsel şekilde sunulan hastalık durumları ve türleri evsizlerin bu süreç esnasında sahip olduğu hastalık durumlarına ilişkin bilgi vermektedir. Evsizlerde görülen fiziksel hastalık türlerinin – özellikle astım, kalp hastalıkları, akciğer ve böbrek yetmezlikleri, hipertansiyon – uluslararası alanyazındaki pek çok çalışma ile (van der Leeden vd., 2023; Germishuys vd., 2022; Maqsood, Kamal ve Charytan, 2020; Mejia-Lancheros vd., 2020) benzer olduğu görülmüştür.

Evsizlerde ruhsal hastalıklar ise öncelikle evsizliğin belirsiz bir sürece işaret etmesinden ve geleceğe dair umutsuzlukla ortaya çıkmıştır. Evsizlik sürecinde ortaya çıkan belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk ve pişmanlık gibi duyguların (Tablo 9) evsizlerin ruhsal problemler yaşamasına neden olduğundan bahsedilebilir. Bu problemlerin intihar ve isyan düşüncesini tetiklediği göz önüne alındığında evsizlerde ruh sağlığının kişileri ölüme sürükleyecek unsurlar olduğu görülmektedir. Bu bulgu Crane, Warnes ve Fu (2006)’nın evsizliği; bireyin kendine olan güvenini ve moralini zayıflatan ve sağlığını derinden etkileyen bir problem olarak tanımlamasıyla uyumludur. Evsizlerde ani öfke patlamaları, mental yorgunluk, toplumdan izole bir yaşam sürme, geleceğin belirsizliği, sokak ve/ya kurum hayatı evsizlerin bu süreçte mental anlamda yıpranmalarına, depresyon, yüksek derecede kaygıya neden olmuştur. Bu bulguya benzer şekilde

alanyazında evsizliğin anksiyete ve depresyonu artırdığı, majör depresif bozukluk ve şiddet duygudurumunu tetikleyerek akıl hastalıklarına neden olan bir belirleyici olduğu görülmüştür (Chan vd., 2023; Vega vd., 2023; Tsai vd., 2021; Tsai, Kaspro ve Rosenheck, 2011).

Evsizlerde fiziksel ve ruhsal hastalık oranları alanyazındaki pek çok çalışmanın da çalışma alanlarını oluşturmuştur. Vallesi vd. (2021) Avusturalya örnekleminde gerçekleştirmiş olduğu araştırmasında evsiz hastaların neredeyse her on tanesinden yedisinin (%67,8) en az bir kronik fiziksel sağlık problemine nerdeyse yarısının (%47,8) ise çifte ruhsal hastalığa sahip olduğunu bulgulamıştır. Anderson vd. (2021) evsizlik sürecinde maruz kalınan çevresel koşulların evsizlerin sağlık durumlarına etkilerini inceledikleri araştırmalarında evsizlerinde en düşük sağlık puanlarının kış aylarında ve mevsimsel koşullar nedeniyle gerçekleştiğini belirtmiştir. Lima vd. (2020) evsizlerde yetersiz konut kalitesinin stres ve zihinsel sağlık ile ilişkili olduğunu; kalabalık, kirlilik, gürültü, yetersiz aydınlatma, yeşil alanlara erişim eksikliği ve gecekonduyla ilişkili diğer çevresel faktörler, depresyon, kaygı, şiddet ve diğer sosyal işlev bozuklukları dâhil olmak üzere ruh sağlığı bozukluklarını şiddetlendirebileceğinden bahsetmişlerdir. Baggett, Liauw ve Hwang (2018) evsizlik sürecinde çeşitli ihtiyaçlarından mahrum kalan bireylerin, hastalanma ve hastalıkların kronikleşmesine daha fazla maruz kaldıklarını ve kardiyovasküler hastalıkların evsizler için önemli bir ölüm nedeni olduğunu vurgulamışlardır.

Hem fiziksel hem de ruhsal hastalıklara sebep olmasının yanı sıra müstakil olarak madde bağımlılığı evsizlerin sokakta karşılaşmış ya da ilerleyen süreçlerde edindiği alışkanlıklar/zorluklar içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sokak şartlarının sağlıksız yaşam koşullarını beraberinde getirmesi bir süre sonra kişileri kötü alışkanlıklarla karşı karşıya getirebilmektedir. Araştırmaya katılan evsizler içerisinde madde bağımlılığı yüzünden ailesi dağılan ve ardından evsiz kalan, madde bağımlısı bir kişi tarafından kendisi zarara uğratılan, madde yüzünden hastalık sahibi olan, madde ile evsiz kaldığı dönemlerde tanışan ve madde bağımlılığı yüzünden yakınlarını kaybeden kişiler bulunmaktadır. Evsizlerde madde kullanımının en temel sebebinin literatürdeki diğer araştırmalara da benzer şekilde “sosyal çevre etkisi ve merak” olduğu görülmüştür. Bu bulgu evsizlerin demografik bilgilerinin tartışıldığı paragrafta, alanyazındaki diğer araştırmalarla desteklenmiştir.

Madde bağımlılığının bir süre sonra kişilerin hayatlarında önemli problemleri açığa çıkarmasıdır. Alanyazındaki evsizlik araştırmalarında da benzer sonuçlar yer almaktadır. İş kaybı, ölüm, kronik rahatsızlıklar, ailenin dağılması, sosyal bağların zayıflaması, sosyal izolasyon gibi problemler evsizlerin bağımlılık sonucu ortaya çıkan problemleri olarak göze çarpmaktadır (Genç vd., 2022; Rocine ve Sevigny, 2001; Fischer ve Breakey, 1991; Fischer vd., 1986).

Sokakların bir diğer zorluğu evsizleri yaralanma ve ölüm riskleriyle karşı karşıya bırakmasıdır. Evsizlerin zamansal ve mekânsal olarak düzenli bir hayatı olmadığından sokaklarda ne ile ne zaman ve ne şekilde karşılaşacakları belli olmamaktadır. Madde bağımlılığının sokakla olan doğal ilişkisi de göz önünde bulundurulduğunda madde bağımlısı kişilerin sokakta tartışma çıkarma olasılığının daha yüksek olduğu söylenebilir. Bu da madde kullanmayan evsizlerin de kimi zaman tartışma, kavga ya da yaşamlarının tehdit edilmesi ihtimali güçlendirmektedir. Ayrıca sokakta yaşayan insanların düzenli bir geliri olmadığı için para elde etmek amacıyla hırsızlık, yaralama ve kavga eylemleriyle karşılarındaki kişiye zarar vermeleri söz konusu olmaktadır. Bu tartışmalar kimi zaman güvenlik güçleriyle olsa da evsizlerin hem kendi aralarında hem de evsiz olmayan diğer bireylerle sık sık tartışma yaşadığı ve bazen de yaralandıkları görülmüştür. Sokaklar özellikle gece saatlerinde oldukça tehlikeli ve bu kadar da uzak durulması gereken meskenler olarak göze çarpmaktadır. Bu sebeple bazı evsizler bu risklerle karşılaşmak istemediği için sokağın çeşitli meskenlerinden uzak durmayı ve kendini tehlikeye atmamak için bir çeşitli stratejiler geliştirmiştir.

Şiddete maruz kalma/şiddet uygulama, yaralanma ve ölüm riskleri gibi durumlar alanyazındaki evsizlik araştırmalarına benzer şekilde bulgulanmıştır. Hem Hwang (2001) hem de Linn, Gelberg ve Leake (1990) araştırmalarında sokakların evsizler için sürekli bir tehdit içerdiği konusunda hemfikirlerdir. Özellikle Linn, Gelberg ve Leake (1990) araştırmalarında evsizlerle evsiz olmayan ama yoksulluk sınırında bulunan insanların mukayese etmiş ve evsizlerin diğer kişilere göre daha fazla saldırıya maruz kaldıklarını, hırsızlık kurbanı olduklarını, daha fazla tutuklandıklarını ve daha fazla tecavüze uğradıklarını belirtmişlerdir.

Evsizlerin sokaklarda karşılaştığı bir başka zorluk hijyen/temizlik zorluklarıdır. Evsiz olmak hayatın hangi meskenlerde devam edeceğine ilişkin bir belirsizlik içerdiği için evsizler sürekli olarak yer değiştirmekte ve kaldıkları yerler bir süre sonra bedenlerinin

ve kıyafetlerinin kirlenmesine neden olmaktadır. Şekil 6’da evsizlerin birden fazla meskende yaşamlarına devam etmesi ve sürekli hareket halinde olmaları farklı mekânların hijyensiz koşullarıyla karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmektedir. Evsizler bu dönemde hijyen ihtiyaçlarını karşılamak için günlük yövmiyelerinin belirli bir kısmıyla hamama gidip temizlenme yolunu tercih ederken özellikle pandemi süreciyle gelen işletmelerin kapanması hijyen konusunda problemleri ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte temizlik ihtiyaçlarının giderilmesinde camiiler evsizler için sığınak olmuştur. Camiilerin herhangi bir ücret talep etmemesi ve camii etrafındaki toplumsal aktörlerin tutum ve davranışları da evsizlerin hijyen ihtiyaçlarını gidermelerini kolaylaştırmıştır. Evsizlerin hijyen ve kişisel bakım ihtiyaçlarının giderilmesinde araştırma sürecinde incelenen barınma merkezi ve gündüzlü bakım evinin önemli bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir. Bu durum evsizlerin kurumlar hakkındaki düşüncelerinin olumlu şekilde seyretmesine de imkân sağlamaktadır. Özellikle sokak evsizleri için belirli aralıklarla duş alma, temiz kıyafet, saç-sakal tıraşı gibi hizmetler evsizlerin temel ihtiyaçlarını karşılaşmalarına fırsat tanımaktadır. Alanyazındaki evsizlik araştırmalarında (Karaman, 2019; Kaya-Kılıç ve Aslantürk, 2019; Bekaroğlu-Doğan, 2018) evsizlerin temizlik/hijyen problemleri önemli bir başlığı oluşturmaası bu araştırmada temizlik/hijyen konularında yaşanan problemler benzerlik göstermektedir. Evsizlerin farklı boyutlarda (bu boyutlar birbiriyle ilintidir) ve eş zamanlı olarak yaşadıkları bir diğer problemleri sosyal dışlanmadır. Araştırmada sosyal dışlanma; mekânsal, ekonomik, sosyal, eğitim, hukuki (politik) ve sağlık boyutlarıyla incelenmiştir. Ulusal alanyazında sosyal dışlanma pek çok alanda ve çalışma grupları üzerinde gerçekleştirilirken (İnak, 2022; Ünlü, 2022; Baş, 2020; Erkoç, 2019) evsizlere yönelik sosyal dışlanma konulu çalışmaların sayısı oldukça azdır (Karaman, 2019). Pek çok araştırma ise sosyal dışlanmayı evsizlerin karşılaşmış olduğu bir zorluk olarak ele alınmıştır (Bekaroğlu-Doğan, 2023; Gürel, 2023; Çakmak ve Gökgöz, 2023; Küçük, 2023; Acar vd., 2022; Munté-Pascual, 2022; Cheng, 2021; Küçük, 2014). Araştırma bulgularından hareket evsizlerde sosyal dışlanmanın mekânsal boyutunun evsizlerde “konuttan dışlanma” kavramıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Evsizler yaşadıkları bir konutun yetersizliği nedeniyle değil doğrudan konutun kendisinden dışlanmışlardır. Ayrıca evsiz olmak gerek sokakta gerekse barınma merkezinde yaşamayı gerektirdiği için evsizler diğer toplumsal mekânlara da istedikleri gibi

katılamamaktadırlar. Evsiz olmanın getirdiği hijyensizlik, insanların algı ve tutumları, evsizlerin çekingenliği ve utanma duyguları gibi durumlar evsizleri kentlerin çeşitli mekânlarından uzak tutmakta ve belirgin alanlara itmektedir. Örneğin Şekil 6 incelendiğinde evsizler çeşitli mekânlarda vakit geçirdiklerini beyan etmişlerdir. Sahiller ve parklar gibi açık mekânlar evsizlerin gündüz daha çok vakit geçirdikleri meskenler olurken AVM, hastane, istasyonlar gibi kapalı mekânlar evsizlerin gündüzleri çok da tercih etmedikleri alanlar olarak dikkat çekmektedir. Evsizler bu mekânlara yalnızca uyumak için gitmektedirler. Bu mekânsal tercihlerin altında yalnızca evsizden kaynaklanan bir tercih meselesi olduğunu düşünmek duruma oldukça masum yaklaşmak olacaktır. Mekânsal sosyal dışlanmanın bir görünümü konuttan dışlanma ise bir diğer görünümü de toplumun kişileri bazı mekânlardan uzak tuttuğu gerçeğidir. Bugün herhangi bir evsizin bir alışveriş merkezinde vakit geçirmek için yürümesi bile bazı kişi ve gruplar tarafından istenmeyen ve kimi durumlarda müdahale edilen bir durumdur. Böylesine bir sınırlanmışlığın insan hakları ve hak temelli sosyal hizmetle ne derece bağdaşıyor olduğu ise hali hazırda bu araştırmanın merkez noktasını oluşturmaktadır. Bu tarz bir düşünce ve dünya görüşü ne insan ne de hak kavramlarıyla kesinlikle bağdaşmamaktadır. Bu nedenle evsizlerin sadece bir evinin ya da kalacak yerlerinin olmadığını söylemek bu araştırmanın yazarı tarafından evsizliğe dar bir pencereden bakmak olarak yorumlanmakta ve evsizliğin sosyal dışlanmanın aşırı bir biçimi olduğu düşünülmektedir.

Sosyal dışlanmanın bir diğer ciddi boyutu ise “ekonomik boyutla” ilgilidir. Gerek sosyal dışlanma gerekse evsizlik özellikle yoksulluk üzerinden şekillendirilmektedir. Araştırmada yer alan evsizlerin birçoğu evsizlik durumlarını ekonomik gerekçelere dayandırmışlardır. Bu sebeple ekonomik dışlanmanın hem neden hem de sonuç olduğunu söylemekte yarar görülmektedir. Araştırma sürecinde evsizlerin sosyal dışlanmanın ekonomik boyutunu farklı şekillerde yaşadıkları görülmüştür. İş gücü piyasalarından kabul görmeme, evsiz olmaktan ötürü işe alınmama, engel/hastalık durumları, evsiz kişinin istenen şartları taşınamaması, piyasa aktörlerinin evsizlere yönelik tutumları, iş yerindeki herhangi bir çalışanın evsiz kişiyle olan ikili ilişkileri gibi gerekçeler sonucunda evsizler üretim ilişkilerinden dışlanmış ve düzenli geçim kaynakları elde etme noktasında problemler yaşamışlardır.

Sosyal boyutuyla sosyal dışlanmada kişilerin toplumsal aksiyonlara katılamamaları söz konusudur. Sosyal boyutta insanların topluma katılamaması hem kendi kapasitelerini kullanamamalarına hem de toplum için katma değer üretme konusunda işlevselliklerini köreltmektedir. Araştırma sürecinde sosyal dışlanma iki alt kod kapsamında incelenmiştir. Bunlardan ilki “evsizin topluma katılamaması” neticesinde sosyal dışlanma yaşaması iken diğeri “toplumdaki diğeri kişilerin evsizi dışlaması” şeklinde ortaya çıkmıştır. Toplumdaki kişilerin evsizleri dışlaması evsizlerde mekânsal boyut ile sosyal boyutun doğrudan ilişkili olduğu göstermektedir.

Araştırmada sosyal dışlanmanın sosyal gerekçeleri arasında ırk, cinsiyet, etnisite, statü (yaşlılık, engellilik vb.) gibi değişkenler etkili olurken özellikle evsizlerin yaşam koşulları düşünüldüğünde yaşanan mekânlar etkili bir gerekçe olarak ortaya çıkmaktadır. Şekil 7’de yalnızca kurumda vakit geçiren ve nerdeyse kurumdaki hiç çık(a)mayan hem de gün içerisinde hiçbir şey yapmadan yalnızca sokaklarda dolaşan evsizlerin topluma katılamama konusunda net bir sosyal dışlanma/sosyal içermeme ile karşı karşıya olduğu söylenebilir. Bununla birlikte araştırma sürecinde sosyal boyutuyla dışlanma yaşayan evsizlerin yaş, toplumdan kendini soyutlama, engel/hastalık durumu ve ekonomik durum gibi sebepler neticesinde topluma katılamadıkları görülmüştür. Özellikle yaşlılıkla/hastalıkla gelen fiziksel problemler kişilerin hareket alanını kısıtlamakta, yalnızca kurumda vakit geçiriyor olmak da bir süre sonra yaşlılığın en önemli problemlerinden biri olan yalnızlık duygularını artırmaktadır.

Sosyal boyutuyla sosyal dışlanmanın bir diğeri tezahürü toplumdaki diğeri kişilerin evsizleri çeşitli yollarla dışlamasıdır. Evsizlik somut haliyle insanlarda “pis, kötü alışkanlıkları olan, uzak durulması gereken” gibi izlenimler bırakmaktadır. Bu sebeple insanlar evsizleri gördüklerinde ya da etraflarında evsizler bulunduğunda tutum ve davranış kalıplarıyla evsizlere yönelik çeşitli yakıştırmalarda bulunarak onları dışlamaktadırlar. Evsiz kişiye lakap takma, dalga geçme, hor görme gibi eylemler bu süreçte evsizlerin karşılaştığı olumsuz iletişim kalıplarından bazıları olmuştur. Böyle bir tutum ve davranışla karşı karşıya kalan evsizlerde özellikle ruhsal çöküntü, işlevsellik kaybı, hayata dair umutların zayıflaması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Evsizlere yönelik ötekileştirici ve dışlayıcı iletişim kalıpları bu alanda yapılan pek çok çalışmada benzer sonuçlarla bulgulanmıştır.

Evsizlerle ilgili toplumda olumsuz algılar bulunmaktadır (Akyıldız, 2022; Küçük, 2018; Yeter, 2018). Toplumun büyük bir bölümü, evsiz bireylere öfke duymakta ve içinde bulundukları kötü şartlara kayıtsız kalmaktadır (Kookan, Baylor ve Schwend, 2014). Kişilerin tehlikeli bulduğu için evsizlerle iletişim kurmaktan kaçınması, evsizlerin belirsiz ve bilinmez olarak kalmalarına ve pis, tehlikeli, rahatsızlık verici, madde bağımlısı ve akıl hastası imajlarının (Seo, Choi ve Shin, 2021; Ostrow, 1995) kalıcı hale gelmesine neden olmaktadır. Sipahi ve Arslan (2021)'ın araştırmalarında katılımcıların evsizlere ilişkin olumsuz metaforlarında “küf, hastalık, dilenci, karanlık” gibi metaforlar kullanılırken dezavantajlı grup benzetmelerinde ise savunmasız çocuk, bebek, ötekileştirilmiş, hayalet, soğuk gibi metaforlar yer almaktadır.

Sosyal dışlanmanın bir diğer boyutu ise “hukuki/politik boyutu”dur. Hukuki boyut en temelde kişilerin siyasi hayatlarından dışlanmalarıdır. Siyasi hayattan dışlanmanın ise en açık örnekleri örgütlenmek, siyasi engellemelere maruz kalmak, karar mekanizmalarına etki edememek ve vatandaşlık haklarından yararlanamamaktır. Bu araştırmanın temeli hak temelli sosyal hizmet yaklaşımına dayandırıldığı ve temel mottosu ise “evsizlerin haklarından mahrum bir hayat sürüyor olması” olduğu için araştırma sürecinde hukuki boyutuyla sosyal dışlanma örgütlenme, engellenme, karar mekanizmalarına etki gibi eylemler yerine vatandaşlık haklarına erişememek gibi durumlarla ortaya çıkmıştır.

Araştırma sürecinde evsizlerin yaşam hikâyeleri dinlenildiğinde mevcut yaşam koşullarının haklarıyla çok da bağdaşmıyor oluşu dikkat çekici bir unsur olarak göze çarpmıştır. Evsizliğin başlangıcı, evsiz kalış, sokaklarda yaşamak, sokağın zorluklarıyla muhatap olmak, çeşitli zorlukları eş zamanlı olarak yaşamak ve kimi durumlarda ölümle karşı karşıya gelmek gibi eylemlerin hiçbirinin insanın hak ettiği bir yaşam şekli olduğu düşünülmemektedir. Araştırma kapsamında görüşülen evsizlerin yüksek çoğunluğunun haklarını bilmediği ve yine yüksek çoğunluğunun bir problem sonucunda bu problemi çözecek başvuru mekanizmalarından haberdar olmadığı belirlenmiştir (Tablo 8). Oldukça az bir oranın ise hak ve kurumsal bilince ilişkin kısıtlı bilgilere sahip olduğu görülmüştür. Bu durumda evsizlerin vatandaşlık bilinçlerin son derece zayıf ve aslında en başından beri sahip olduğu haklarını bilmediği yorumu yapılabilir. Evsizlerde hakların bilinirliği eğitim, yaş ve ekonomik ölçütler gibi değişkenler üzerinden yorumlanmıştır. Bu üç değişkenin hukuki boyutuyla sosyal dışlanmayı etkilecek önemli etkenler olduğu

alanyazındaki pek çok çalışma (Sarig  l, 2016; Genç ve   at, 2013; Darıyemez, 2012; Bıçkı ve   zg  k  ler, 2010) ile benzerlik göstermiştir.

Evsizlerin hukuki olarak haklarını ve kime müracaat edeceklerini bilmemeleri hak temini sürecinde geleneksel toplum aktörlerinin ön plana çıkmasına imkân sağlamıştır. Sosyal çevreden böylesine bir destek görmek ve hizmet almak toplumsal ba  lar açısından kıymetli paylaşımlardır fakat kişilerin vatandaşlık haklarını bilmiyor oluşları bu toplumsal ba  ı gölgede bırakmaktadır. Belirli bir yaşa gelmiş kişinin haklarını bilmiyor oluşu kimi durumlarda bireysel yetersizliklerden kaynaklanabilse de (  rne  in kişiler araştırıp öğrenebilir vs.)   zellikle sosyal devlet kimliğine sahip olduğunu iddia eden ülkeler için durumun yapısal nedenlerden yorumlanması biraz daha makul olacaktır. Zira sosyal devlet anlayışını benimseyen yönetimlerde devlet toprakları içerisinde yaşayan insanların refahından sorumludur ve onların müreffeh bir yaşam sürmesi için gerekli aksiyonları almak durumundadır.

Evsizlerde haklarını bilmeyen bazı evsizlerin bu süreçte hakkını temin etmek istediğinde de çeşitli zorluklarla karşı kar  şıya kaldığı g  r  lm    tur. Özellikle evsizlerin haklarını aramak için görüştüğü kişilerden aldığı geri dönüşler olayların biraz daha yapısal boyutlarına ve sistemsel eleştiri yönüne dikkat çekmektedir. Başvurulan kişilerin evsizlere karşı “olumsuz” tutum ve davranışları, hak sahibi vatandaşlara gösterilen yaklaşımın ciddiyetini ortaya koymaktadır. Evsizlerin çoğunluğu sosyal dışlanmanın hukuki boyutuna ilişkin dezavantajlar yaşasa da bazı evsizlerin ise evsizlik sürecinde en azından başvuru mekanizmalarını bilecek kadar hukuki bilgisi bulunmaktadır. Bu durum Tablo 8’de sunulan nicel göstergeleri desteklemektedir. Ayrıca evsizlerin hak boyutuyla dışlanması Tablo 1’de sıralanan insan haklarının “katılım ve içerme”, “eşitlik ve ayrımcılık yapmama” ve “hesap verebilirlik” ilkeleriyle ters düşmektedir. Ayrıca bu hukuki dışlanma sosyal hizmette hak temelli yaklaşımın amacına, sorumluluğuna, sürecine ve vurgusuna da uymamaktadır. Tablo 2’de yer alan haliyle hak temelli sosyal hizmet kaynakların ve gücün adil dağıtılmasını sa  layan insan haklarını gerçekleştirme amacını taşır ve sorumluluğu hükümetler, hükümetler arası örgütler ve ulus aşırı ortaklıklar yürütmektir. Bu süre esnasında birey ve grupların hak talebinde bulunmaları için onları güçlendirmek ve sürece katılımlarını gözetten bir politika izlenmesi gerekmektedir. Temel vurgu ise insan haklarının gerçekleştirilmesine yöneliktir.

Evsizlerde hukuki dışlanma neticesinde hakları bilmemek ve onlardan yararlanamamak hak temelli sosyal hizmet anlayışının hayata geçmediğini göstermektedir.

Bir başka boyutuyla sosyal dışlanma “eğitim” alanında yer alan faaliyetlerden yoksunluk ve/ya dışlanma ile ilgilidir. Alanyazında sosyal dışlanma konulu araştırmalar genellikle eğitim kurumlarından eğitim alamama, eğitim sürecinde yönetici, öğretmen ve/ya akran tarafından farklı muamelelere maruz bırakılma, okulu terk etme gibi eylemler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmada ise makro ölçekte sosyal hizmetin daha dar bir ölçekte ise sokak sosyal hizmetinin bileşenlerinden biri olan “sosyo-eğitim” hedefiyle paralel olacak şekilde eğitim boyutuyla dışlanma, hizmetler hakkında bilgi sahibi olmak ve hizmetlerden yararlanırken kurumsal işleyişe, programlara ve süreçlere dair bilgilendirmeleri içerecek şekilde yorumlanmıştır.

Araştırmanın demografik verilerinin de desteklediği üzere (Tablo 8); evsizlerin büyük çoğunluğunun barınma merkezine gelmeden önce böyle bir kurumsal modelden haberi yoktur. Bu durum hem vatandaş olarak haklarını ve başvuru mekanizmalarını hem de eğitim boyutuyla alınacak hizmetin “ne” ve “nasıl” olduğunu bilmemenin bir çıktısı olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte kuruma gelmeden önce kurumun varlığından haberdar olmamak, geldikten sonra ise kendilerine profesyonel anlamda bir bilgilendirilmenin yapılmaması, hizmetlerin sistemsel şekilde tanıtılmaması ve kurumun herhangi bir sosyal hizmet müdahalesi içerecek plan programının olmaması evsizlerin bilgi eksikliğine neden olmasına ve eğitim boyutuyla sosyal dışlanmalarına neden olmuştur.

Araştırma kapsamında eğitim boyutuyla sosyal dışlanmanın kasıtlı bir şekilde evsizi “dışlama, ötekileştirme ya da hariç tutma” şeklinde anlaşılmaması önemlidir. Burada kast edilen şey kurumlarda var olan işleyişin ve programların evsizi ilgilendirdiği kadarıyla yine evsize aktarılmasıdır. Evsizin kuruma geliş sürecinden itibaren alması gereken hizmetlerin sunumu, süreç akışı ve müdahale programları gibi eylemlerin evsize aktarılması bir vatandaş olarak sahip olduğu hakların etkin kullanımı açısından kıymetlidir. Elbette barınma ya da gündüzlü bakım merkezlerinde kişilere belirli bir şekilde açıklamalar yapılmaktadır. Bununla birlikte profesyonel bir sosyal hizmet sunumu için evsizin de sürecin içine katılması ve etkin şekilde sosyo-eğitimin sağlanması gereklidir. Bu durum aynı zamanda Tablo 3’te sosyal hizmetin işlevleri ve rolleri altında sunulmuştur. Evsizlerin bilgi eksiklikleri; sosyal hizmetin danışmanlık işlevi altında,

birey ve aileler düzeyinde muhtedir kılıcı rolünün, eğitim işlevi altında ise birey ve aileler düzeyinde öğretici rollerinin hayata tam manasıyla geçmediğini göstermektedir.

Sosyal dışlanmanın son boyutunu ise “sağlık” boyutuyla sosyal dışlanma oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin gerek evsiz kalmadan önce sahi olduğu gerekse evsizlik sürecinin başlangıcından sonra edindiği çeşitli hastalıklar göze çarpmıştır. Araştırma sürecinde sağlık boyutuyla sosyal dışlanma sosyo-ekonomik yoksunluklar nedeniyle sağlık hizmeti alamamak, sağlık malzemesi tedarikinde yaşanan zorluklar, resmi mekânsızlıklarından ötürü kayıtlarda gözükmemek, farkında olmadan borç altına girmek, randevu bulamamak ve istemediği bir tedavinin kendine uygulanması şeklinde ortaya çıkmıştır. Evsizlerin sağlık boyutuyla dışlanma eylemleri Berman ve Phillips (2000)’in sosyal dışlanma göstergelerindeki sağlık hizmetleri kapsamına dâhil olamama alanıyla benzerlik göstermiştir.

Araştırma sürecinde evsizlere ilişkin son bireysel zorluk maneviyatın zayıflaması ve/ya güçlü tutması üzerine olmuştur. Evsizlerin evsizlik sürecinde hayata ve Allah’a karşı sorgulamalarının arttığı, Allah’ın kendisini cezalandırdığını düşündüğü, ibadetlerin terk edildiği ve intiharı düşündükleri görülmüştür. Evsizlerin yaşamış oldukları zorluklar düşünüldüğünde çevreden beklenen desteklerin karşılık bulamamasının evsizlerin ruhsal durumlarına etki ettiği söylenebilir. Tablo 9’da evsizlerin evsizlik sürecinde öne çıkan duygularının içerisindeki duyguları ruhsal durumlarının oldukça zor olduğunu göstermektedir. Bunun aksine evsizlik durumunu Allah’tan gelen bir imtihan olarak değerlendirip ve dini ritüellerine devam edip bugünlerin geçeceğine dair inancı olan evsizler de bulunmaktadır.

Dezavantajlı bir sosyal grup olan evsizlerin maneviyat ve zorluklarla dini başa çıkma konularındaki ulusal alanyazın oldukça zayıftır. Bu sebeple bu araştırmada evsizliğin maneviyata olan olumsuz ve olumsuz etkileri bundan sonraki evsizlik çalışmaları için özgün bir nitelik taşımaktadır. Evsizliğin zorlukları bir yandan evsizlerin diğer insanlarla kendisini mukayese edip Allah’a karşı olan inançlarını zayıflatmışken bir yandan ise Allah’a inanıyor olmak ve ritüelleri yerine getiriyor olmak evsizlikten kurtulmak için bir motivasyon kaynağı olmuştur. Ulusal alanyazının aksine uluslararası alanyazında evsizler üzerine maneviyat temelli pek çok araştırma bu araştırmanın bulgularıyla benzer sonuçları ortaya koymuştur. Grabbe, Nguy ve Higgins (2012) araştırmalarında maneviyat sınıfı oluşturup evsiz gençlerin bu sınıftan eğitim almalarını sağlamış ve son testler

incelendiğinde gençlerin maneviyat, zihinsel sağlık, psikolojik semptomlar ve dayanıklılık ölçümleri iyileşme göstermiştir.

Bu araştırmadaki bir diğer dikkat çekici bulgu evsizler içerisinde daha önceden uyuşturucu/uçucu madde ya da alkol tüketenlerin kötü alışkanlıklara tövbe etmek, namaza başlamak, Kur'an okumak ve dua etmek gibi ritüellere başladıktan/geri döndükten sonra olumsuz alışkanlıklarını bırakmaları olmuştur. Buna benzer bir sonuç uluslararası araştırmaların bazılarında da bulgulanmıştır. Vitorine vd. (2023)'nin araştırmalarında evsizlerde maneviyat, dindarlık, manevi-dini başa çıkma ve mevcut madde kullanımına ilişkin öz bildirim soruları gibi unsurlar değerlendirilmiştir ve yüksek derecede maneviyata sahip olanların daha az alkol kullandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Stauner vd. (2019) ABD'de 14 evsizi kapsayan ve inanç, Tanrı'ya itaat ve dini dogmaların kullanımının alkol ve yasadışı uyuşturucu kullanımına karşı koruyucu faktörler olarak görüldüğünü tespit etmiştir. Benzer şekilde, iç huzur, inanç ve yaşamın anlamı gibi maneviyatın diğer yönleri de genel popülasyonda daha düşük alkol ve yasadışı uyuşturucu kullanımı riskiyle ilişkilendirilmiştir (Galanter, 2008; Galanter, 2006). Genel olarak, çeşitli literatür incelemeleri ve temsili örneklemelerle yapılan çalışmalar, farklı gruplarda daha yüksek dindarlık ve maneviyat seviyeleri ile daha düşük alkol ve yasadışı uyuşturucu tüketimi arasında ters bir ilişki olduğunu göstermiştir (Lucchetti vd., 2021; Russell vd., 2020; Hai vd., 2019; Kelly vd., 2015; Miller vd., 2000). Evsizlere yönelik bu ve benzeri uygulamalar maneviyata (tinselleğie) duyarlı sosyal hizmet uygulamalarının olumlu sonuçlar verdiğini ortaya koymakla (Lovett ve Weisz, 2021) birlikte bu araştırmada elde edilen bulgular da bu durumu desteklemektedir.

Evsizlerin yaşadığı kurumsal zorluklar kategorisi altında kurallar, personel tutum ve davranışları, adaptasyon, malzeme tedariki, standartsızlık, teknik problemler ve erişim/ulaşım olmak üzere yedi adet kod belirlenmiştir.

Evsizlerin yaşadığı kurumsal problemlerden ilki – özellikle sokak evsizleri için – kurum kurallarının olmasıdır. Kurumlarda kuralların olması özellikle sokakta yaşayan evsizler için kurumları tercih etmeme nedenlerinin başında gelmektedir. Kuralların olması elbette bir zorunluluktur ve kurallar hizmet alanların profillerine göre esnek şekilde değil olması gerektiği gibi belirlenmelidir. Bu durum yalnızca evsizlerin bakış açısından bir problem olarak yorumlanmaktadır. Sokak evsizlerinin barınma merkezinde kalmak istememesinin en önemli gerekçesinin uzun süredir sokakta kalmanın verdiği özgürlük olduğu

anlaşılmaktadır. Bu kişiler hali hazırda da sokakta kaldıkları için hayatlarını kendi istedikleri gibi şekillendirmektedirler. Hatta araştırmanın kavramsal kısmında belirtildiği tabirle bu kişiler “çatısız” evsizlerdir. Bu zamana kadar mesken olarak kapalı bir alanın içerisinde bir hayat sürmemişlerdir. Bu durum evsizlerin barınma merkezlerine “ceza evi” yakıştırması yapmasının da nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Sokak evsizlerinin barınma merkezlerini tercih etmemesindeki bir diğer kural zorluğu ise alışkanlıklarından kaynaklanmaktadır. Sokak evsizlerinin içerisinde düzenli olarak uyuşturucu/uçucu ve alkol gibi bağımlılık yapıcı maddeleri kullananlar bulunmaktadır. Bu durum evsizlerin barınma merkezlerine alınması için bir engeldir. Bununla birlikte evsizlere madde bağımlılığı tedavisine yönelik teklifler yapılmış fakat bu teklifler evsizler tarafından reddedilmiştir. Dolayısıyla evsizler kuralların olmasını her ne kadar kendileri için bir engel olarak görse de genel işleyişin kişilere göre dizayn edilmemesi gerekliliği de bulunmaktadır. Kuralların olmadığı bir durumda evsizlerin bu kurumlara doğrudan alınması oradan hizmet alan diğer evsizlerin de çeşitli risklerle karşılaşma ihtimalini artırabilir.

Evsizler açısından kurumlarda var olan bir başka zorluk kurum prosedürleri gereği barınma merkezlerinin kişileri belirli bir süreyle konuk etmesidir. Barınma merkezleri yönetmeliğinde bir müracaatçının barınma hizmetlerinden ne kadar süreyle faydalanabileceği yazmakla birlikte bu durum müracaatçının iyilik hali gözetilerek uzatılabilmektedir. Gürel (2023)’in araştırmasının kavramsal çerçevesinde Kocaeli büyükşehir Belediyesi barınma merkezlerine ilişkin olarak kişilerin bu merkezlerde en fazla üç ay süreyle kalabildiğine yer verilmiştir. Bu araştırmanın gerek ön görüşmeleri gerekse saha araştırması bölümlerinde ise bu sürenin üç aydan fazla da olabileceği ve bazı müracaatçıların evsizlik durumlarından kurtulamadıkları için kurumlarda normal sürelerden daha fazla kaldığı (K9: 3,5 yıl; K11: 8 yıl; K12: 1 yıl vb.) görülmüştür. Buradan hareketle Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin barınma hizmetlerinin doğrudan mevzuat odaklı değil de insan odaklı hareket ettiği söylenebilir.

Kurumlarda karşılaşılan bir diğer problem personel tutum ve davranışlarıdır. Bu problem özellikle araştırmanın yazarı tarafından oldukça ciddi bir tartışma konusu olarak görülmektedir. Zira sosyal hizmet insan onur ve haysiyetini önemseyen ve bu değerlerin görünür olması için profesyonel plan ve programlar üreten bir meslektir. Bu sebeple başta evsizler olmak üzere sosyal hizmet müracaatçısı olan/olabilecek tüm sosyal gruplar

meslek elemanlarının olumlu tutum ve davranışlarıyla karşılanmak ve hizmet görmek zorundadır. Sosyal hizmet profesyonellerinin mesleklerini icraları sırasında sahip olması gereken birçok niteliğin bulunması ilgili sosyal gruplara hizmet kalitesini doğrudan etkilemektedir. Her şeyden önce evsizlere dezavantajlı bir sosyal grup olarak görmekten ziyade “insan” olarak görmek olayın derinliğini anlamak açısından yararlı olacaktır.

Araştırma sürecinde personellerin olumsuz tutum ve davranışlarının evsizleri barınma merkezlerinde kalma istencinden uzak tuttuğu görülmüştür. Evsizler her ne kadar zor şartlar altında yaşasalar da kendilerine gösterilen olumsuz davranış kalıplarından son derece rahatsız olmaktadır ve kendilerine değer görmedikleri barınma merkezlerinde kalmaktansa sokakta kalmayı tercih etmektedirler. Bununla birlikte barınma merkezinde yaşayan evsizler de kimi zaman personellerin olumsuz tutum ve davranışlarıyla karşılaşmaktadırlar. Buna göre evsizler çalışma konusunda tekrarlı hatırlatmalar yapılması, maaş aldığı için barınmada kalmasının doğru olmadığı söylenmesi ve statü dayatma gibi eylemler evsizleri oldukça rahatsız etmektedir. Meslek elemanlarının evsizlere bu ve benzeri davranışlarda bulunması akıllara sosyal bilimlerde lütuf temelli yaklaşım ve etkili iletişim teknikleri olmak üzere iki önemli konu başlığını getirmektedir. Lütuf temelli yaklaşım, gücü elinde bulunduran kişi ya da grupların hak’kı istedikleri kişi ya da gruplara, istedikleri koşullarda ve miktarlarda vermesi olarak tanımlanmaktadır. Lütuf temelli yaklaşımın en belirgin örneğine Magna Carta’da rastlamak mümkündür. Bu araştırmanın literatür bölümünde Magna Carta’nın insan hakları konusunda bir devrim olduğunu vurgulansa da içerik olarak Magna Carta lütuf temelli bir hak paylaşımı üzerine şekillenmektedir.

Magna Carta’nın temel prensipleri İngiliz Kralı John’un yalnızca soylulara/baronlara, toplumun seçilmiş özel insanlarına lütfedilmiş haklarını kapsamaktadır. Nitekim bu öngörülen lütuf temelli hakların toplumun diğerleri olarak ötekileştirilmiş olan (soyluların/baronların dışında kalanlar) insanlara bir lütuf olarak dahi ön görülmemektedir. Benzer şekilde Aristo’nun insanların iki grup halinde doğmuşluğu insana dair bütün exo-dinamik ilişkilerde kendisini göstermesi de lütuf temelli bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Aristo; bir kısım insanların “hizmet edilen (hürler)” olarak doğarlarken bir diğer kısım insanların da “hizmet eden (hizmetçi/köleler)” olarak doğduklarından bahsetmektedir (Akgündüz, 2017: 13). Araştırma sürecinde K13’ün:

“Size bahsettiğim o kişiyle tartıştım. Müdür beni çağırdı. Bu kurumda görevliye bağıramazsın dedi. Ben de müdüre “O zaman o da haddini bilsin, karşısında hayvan yok, biz de insanız. Eğer burada barınmacıysam benim özgürlük haklarım var” dedim. O burada maaşlı çalışabilir. Eyvallah. Bir şey dediğim yok. Ama saygısızlık yapmayacak yani. Ben olmasam burada maaş alamaz, ben buradaysam maaş alır. Ben burada vatandaşım.”

sözleri evsizlere yönelik olarak sunulan hizmetlerde bazı meslek elemanlarının vermiş olduğu hizmetleri bir lütufmuş gibi sunması ve evsizlere olumsuz davranış kalıplarıyla yaklaşması ideal bir hak temelli anlayışın oluşmadığını ortaya koymaktadır.

Bir diğer önemli konu olarak sosyal hizmet disiplinde iletişim becerilerinin önemi Trevithick vd. (2004)’nin “İyi iletişim, sosyal hizmette en iyi uygulamanın kalbidir. Sosyal hizmet, iletişim becerilerinin önemini ve bu becerilerin etkili uygulama ile nasıl bağlantılı olduğunu ilk tanıyan mesleklerden olma özelliğine sahiptir.” sözü ile daha anlamlı hale gelmektedir. Sosyal hizmetin merkezinde insan olması iletişimin sosyal hizmet uygulamalarında bir ön koşul olarak kabul edilmesi demektir. Sözlü, sözsüz ya da yazılı iletişim becerileri bir sosyal hizmet uygulamasının temelidir (Bolger, 2008; Richards vd., 2005). Bir müracaatçı kendini ifade edebildiği, problem ve ihtiyaçlarını dile getirebildiği, muhatap alındığı ve önemsendiği bir iletişim sürecinde kendisini güvende hissedebilir. Bu güven sosyal çalışmacının müracaatçısıyla doğru iletişimi kurmasına bağlıdır. Doğru iletişim, sosyal hizmet müdahalesinin başından sonuna olumlu bir sürecin yaşanması için kilit noktadadır (Bolger, 2008).

Sosyal hizmette iletişim teknikleri konusunun vurgulanmasının en önemli nedeni, çalışma grubundaki tüm evsizlerin kurum hayatı sürecinde bazı meslek elemanlarıyla olumsuz olaylar yaşamalarıdır. Bu durum doğal olarak akıllara ilk etapta mesleki yetkinlik konusunda soru işaretlerini getirmektedir ve sosyal hizmette mesleki yetkinliğin en önemli bileşenleri bilgi, beceri ve değer bileşenleridir.

Evsizlerin karşılaşmış oldukları olumsuz yaşam koşulları düşünüldüğünde ilgili meslek elemanlarının sosyal hizmetin bu üç bileşenini pratiğe tam olarak dökemedikleri düşünülmektedir. Bu noktada akıllara Türkiye’de sosyal hizmet uygulamalarını yapan/yapacak meslek elemanlarının ünvan karmaşası problemi çıkmaktadır. Türkiye’de sosyal hizmet mesleğini icra edecek meslek elemanlarının yerlerine farklı alanlardan insanların istihdam edilmesi bilinen bir gerçektir. Bunun altında kimi zaman masum bir multidisiplinerlik misyonu olduğu iddia edilse de meslek elemanlarının sosyal hizmet

donanımlarını edinemedikleri durumda ortada multi ve disiplinler namına bir şey kalmayacağı öngörüsünde bulunulabilir. Bu nedenle sosyal hizmet mesleğini bilgi, beceri ve değer temelli olmak üzere sosyal çalışmacıların/sosyal hizmet uzmanlarının icra etmesi elzem görünmektedir. Ayrıca sosyal hizmet mesleği icra edilirken değer temelli sosyal hizmet yaklaşımların benimsenmesi insana dair problemlerin anlaşılması ve çözülmesi için yararlı görülmektedir.

Değer temelli yaklaşımlar söz konusu olduğunda İbn-i Sina'nın insana olan holistik yaklaşımına atıf yapmakta yarar vardır. İbn-i-Sina insanın bir “vücut/bedenden (fiziksel ve biyolojik) ibaret yaratılmışlığının ötesinde onu manen değerli kılan “can/ruh (nefs)” yönünün olduğunu belirtmektedir. Özellikle bütün sosyal bilim disiplinlerine kazandırılmış olan insana bu bütüncül bakış açısı sosyal hizmetlerin insan hakları bağlamında temel değerlerini oluşturmaktadır (Gedik, 2020: 44-45). İbn-i Sina'nın bu holistik yaklaşımının temelinde; insanı insan yapan en önemli değer Allah'ın (c.c.) bizzat kendisinden insana üfleyerek lütfettiği “can/ruh (nefs)” olduğunu belirtmekte ve bu temel değer kutsal bir “cevher” olduğunun altını çizmektedir. Her ne kadar pozitivist, indirgemeci doktrinler İbn-i Sina'nın insanı değerli kılan bu holistik yaklaşımlarını determinist bakış açıları ile reddetmiş olsalar da halen günümüzde özellikle de değer temelli sosyal hizmet yaklaşımlarında oldukça önem arz ettiği gözlemlenmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarında İbn-i Sina'nın, insanın insanda cevherleştirmiş olduğu “can/ruh (nefs)” olgusunun insanı insan yapan oldukça değerli bir yaklaşım olduğu görüşü kabul görmüştür (Kunzmann ve Burkard, 1991: 76).

Adaptasyon zorlukları, evsizlerin kurumlarda karşılaşmış oldukları bir diğer zorluklardır. Adaptasyon da tıpkı kural zorlukları gibi kurumların kendisinden ziyade evsizlerin kişisel istek ve beklentilerinin neticesi olarak kurumları tercih etmeme nedenlerinden birisidir. Evsizlerin sahip oldukları alışkanlıklar, gündelik yaşam pratikleri, kurumda yaşayan evsiz profillerinin kendilerine uygun olmaması, evsizlerle anlaşamama fikri ve sosyal ağlar gibi değişkenler özellikle sokak evsizlerinin sokaktan ayıramamalarına ve kurum hayatını istememelerine neden olmaktadır. Adaptasyonun bir diğer boyutu da evsizlerin şimdiki durumlarını geçmişleriyle kıyaslamaları ve barınma merkezinde yaşamayı kendilerine kabul ettirememeleridir. Özellikle geçmişte ticaretle uğraşıp statü ve yüksek refah sahibi olan kişiler iflas sonucu evsiz kaldıktan sonra barınma merkezinde yaşayan evsizlerle aynı ortamı paylaşmaktan çekinmektedirler.

Temizlik/hijyen problemleri evsizlerin barınma merkezlerinde karşılaştıkları bir diğer problem olarak tespit edilmiştir. Evsizler barınma hizmetine alındıktan sonra sağlık ve hijyen ihtiyaçları giderilmekte ve kendilerine temiz kıyafetler ve hijyen malzemeleri verilmektedir. Bu süre zarfında evsizlere istihkakları adedince kıyafet yardımı da yapılmaktadır. Bu durum evsizlerin kendilerini temiz tutmalarına imkân sağlarken temizliğin sürdürülebilir olmaması ve kıyafetleri yıkayamamak hijyen konusunda problemleri ortaya çıkarmaktadır. Düzenli bir malzeme tedarikinin olmayışı da evsizlerin olmaması gereken bir süre boyunca aynı kıyafetlerle yaşamasına neden olmaktadır. Evsizlere yeni malzeme tedarikinin yapılmaması bir süre sonra birlikte kalan diğer evsizlerin de rahatsız olmasına neden olmuştur. Özellikle hastalığı bulunan evsizlerin düzenli temiz kıyafet ihtiyacı giderilmediği takdirde aynı odada kalan evsizlerin de bu hijyensizlikle muhatap olması durumu ortaya çıkmaktadır.

Kurumsal problemlerden bir diğeri kurumlar arası standartsızlıktır. Standartsızlık sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetleri içerisinde sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olarak yorumlanabilir. Ülkelerin, şehirlerin hatta bölgelerin gelişmişlikleri birbirinden farklı oldukları için kurumlar arası aynı hizmet kalitesini sunmak kimi durumlarda mümkün olmayabilir. Bununla birlikte bu araştırma sürecinde aynı şehrin belediyesine ve daire başkanlığına bağlı iki kurum arasındaki standartsızlık evsizlerin dikkatini çeken bir durum olmuştur. Bu standartsızlık özellikle kurumların mimarisi, personel tutum ve davranışlarının kurumdan kuruma değişmesi ve temizlik/hijyen gibi başlıklarla ortaya çıkmıştır. Standartsızlığın farklı bir görünümü ise barınma merkezlerinin mimari yapılarının birbirinden farklı olmasıdır. Araştırma kapsamında incelenen İzmit (Kuruçeşme) Barınma Merkezi geniş bir bahçeye sahipken (öğrenci yurtlarına benzetilebilir) Gebze Barınma Merkezi ise cadde üzerinde otel tarzı bir yerleşime sahiptir. Kurumların birbirinden farklı yapılara sahip olması kişilerin hareket alanını kısıtlamakta ve evsizleri mekânsal olarak belirli alanlara sıkıştırmaktadır.

Kurumlardaki teknik meseleler evsizler tarafından fark edilen ve bazı durumlarda evsizleri zorlayan gerekçeler arasında bulunmaktadır. Teknik meselelere dair ilk zorluk evsizlerin ihtiyaçlarını giderecekleri alanların sayısının kişi sayısına oranlandığında yetersiz kalmasıdır. Bu alanların arasında lavaboların sayısının yetersizliği ve oda sayısındaki kişi fazlalığı örnek gösterilebilir. Teknik meselelerin bir diğer boyutu da kurum içerisinde evsizlerin ve kurum personellerinin ayrı alanları kullanıyor olmasıdır.

Özellikle bazı kapıların ve merdivenlerin yalnızca personel tarafından kullanılabilir olması bazı evsizlerde ötekileştirme düşüncesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu araştırmanın yazarı kurumların hiyerarşi dayatmak üzere bir mimari tasarladığını düşünmemektedir. Böyle bir uygulama farklılığı (farklı merdivenlerin kullanılması) ilgili alandaki yoğunluğun azaltılması ve karışıklığın önlenmesine yönelik olabilir.

Evsizlerin kurumlarda yaşadıkları problemlerden sonuncusu erişim/ulaşım problemleridir. Evsizlerin evsizlik dönemlerinde ekonomik olarak zorluk çektiği düşünüldüğünde bu kişilerin istedikleri yerlere gitmek için ulaşım hizmetlerine ücret ödemeleri gerekmektedir. Hali hazırda ekonomik zorluk yaşayan kişiler bir yere gitmek için de ücret ödemek durumunda kaldıklarında bu durum hayata sosyal açıdan katılımlarını engellemektedir. Benzer şekilde barınma merkezlerinin şehir merkezinden uzakta olduğunda da kişiler şehir merkezine gidip topluma katılma konusunda zorluk yaşamaktadırlar. Böylesine bir uzak kalmışlık evsizleri mekânsal olarak da ötekileştirmek olarak yorumlanabilir. Ayrıca merkezi yerlere yakın barınma merkezlerinde kalırken doğrudan çalışma hayatına katılım söz konusuysen merkezden uzak yerlerdeki barınma merkezlerinde bir yere gitmek hayatı zorlaştırmaktadır. Buna benzer bir bulgu Karaman (2019)'ın araştırmasında da bulgulanmıştır. Karaman (2019) araştırmasında evsizlerin barınma merkezlerini tercih ederken yalnızca barınma, yemek, kıyafet, hijyen gibi ölçütlerle hareket etmediğini, temel unsurun evsizlerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaması şeklinde belirtmiştir. Yani barınma merkezleri bir ürün olarak hizmet vermektedir fakat evsizler alışkın oldukları mekânlardan, insanlardan ve kültürden kopmak istemedikleri için bu kurumları tercih etmemektedirler. Bu durum evsizlerin sosyal dışlanma riski doğuran eylemlerden kaçınmalarına ve güvenli alanlarında kalmalarına neden olmakla birlikte evsizler için hizmete açılan kurumların da işlevsizleşmesine neden olmaktadır.

Araştırmanın son bulguları evsizlerin beklentileri üzerinedir. Evsizlerin beklentileri kişisel (kendilerinden) beklentiler ve kurumsal beklentiler olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir. Kişisel beklentilerin altında “aileye geri dönüş” ve “yeni bir düzen” başlıkları evsizlikten kurtulmak üzerine beklentilere işaret ederken kurumsal beklentilerin altında ise “psiko-sosyal destek”, “sağlık”, “temizlik/hijyen”, “sosyal aktiviteler” ve “düzenli bir kurum hayatı” konularında beklentileri yer almıştır. Bazı evsizlerin ise kendilerinden ve hayattan herhangi bir beklentisi olmadığı görülmüştür.

Evsizlerin kendilerinden beklentileri evsizlikten kurtulmak üzerinedir ve evsizlerin bazıları parçalanmış olan ailelerine geri dönerek evsizlik durumunu sonlandırmak istemektedirler. Evsizler bu süre esnasında aileleriyle iletişimlerini sürdürmektedirler ve kendilerine yönelik öz eleştiri yapmaktadırlar. Alkol tüketimi, öfke kontrolsüzlüğü ve şiddete yönelim gibi alışkanlıkları olan ve bu sebeplerle aile içi ilişkileri bozulan evsizler ailelerinden ayrı kaldıkları dönemlerde yalnızlık ve pişmanlık gibi duyguları tecrübe etmişler ve ailenin bu süreçteki önemini daha iyi anlamışlardır. Yeni bir düzen kurarak ve barınma merkezinden ayrılarak evsizliği sonlandırmak da evsizlerin kendilerinden beklentilerinin bir başka türünü oluşturmaktadır. Bu düşünceleri olan evsizlerin aileleri olmadığı ya da aile içi ilişkileri çok zayıf olduğu için gelecekleri hakkında kök aileleriyle değil kendi başlarına yeni bir düzen kurmayı istemektedirler.

Araştırmada evsizlikten kurtulma'nın en önemli belirleyicilerinin “düzenli gelir”, “yaş”, “hastalık sahibi olmamak” gibi üç değişken üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Evsizlerin düzenli bir gelirin olması o anda (araştırma sürecinde) olmasa da geleceğe dair planlar yapmalarına fırsat tanımaktadır. Düzenli çalışıyor olmanın da en önemli ön koşulu hastalık sahibi olmamak ve genç yaşta olmaktır. Gerek sokakta gerekse barınma merkezinde kalan evsizler içerisinde hastalık sahibi olanların çoğunun bakım ihtiyaçları da bulunmaktadır ve bu evsizlerin büyük bir bölümü yaşlıdır. Düzenli gelir ve sosyal güvenceden azade bir şekilde yaşayan evsizlerin evsizlikten kurtulmak üzerine planlar yapamıyor oluşu da mevcut durumları düşünüldüğünde makul görülmektedir. Araştırma sürecindeki evsizlikten kurtulmaya dair sahip olunan değişkenler içerisinde “düzenli gelir” Ravenhill (2008: 221-222)'in araştırmasıyla benzer sonuçları ortaya koymuştur. Ravenhill (2008: 221-222) tam zamanlı çalışıp düzenli geliri olanlar hariç diğer evsizlerin geleceğe dönük uzun mesafeli planlarının olmadığını ve bu insanların evsizlik kültürünün bir parçası haline geldiğini belirtmiştir.

Evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonlarının altında “ev” diyebilececek bir mesken beklentisi, “yuva” denilebilecek yeni bir aile kurma hayali, çocuklarının sorumluluklarını yeniden almak için düzenli bir meskende yaşama ihtiyacı ve geçmişte alışkın olunan hayat standartlarına yeniden sahip olmak isteme gibi gerekçeler yatmaktadır. Bu beklentiler ve planlar evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonlarına olumlu etki etmektedir. Evsizlerin evsizlikten kurtulma üzerine var olan beklentileri Ravenhill (2008)'in evsizlikten kurtulma etkenleriyle benzerlik göstermektedir. Ravenhill (2008:

183)’e göre evsizlikten kurtulmanın ilk öncülü sokaktan (bu araştırma kapsamında barınma merkezi de dâhil edilebilir) kurtulma isteğidir. Bununla birlikte dibe vurma, bıkmak, ani şok ve travma, umursanmak gibi dört temel etken evsizlerin bu durumdan kurtulmasının belirleyicileridir. Dibe vurma sürecinde evsiz çok kötü bir durumun içerisinde yer aldığını düşünür ve artık bu durumdan kurtulmak gerekliliğine inanır (Ravenhill, 2008: 813). Araştırma sürecinde K24’ün:

“...Yani bir anda en tepeden en dibe iniyorsun ve sürekli iniyorsun. Hala ayağın değmiyor dibine. Hala batıyorsun. O ayağın illa ki değecek. Anca ondan sonra zıplayacaksın yukarıya ve tekrar çıkacaksın. İşte şu an burası tam da orası. Burada işte bir şeylere tutunmaya çalışıyoruz hayatta. Şu an dibe değdik. Ufak ufak çıkmaya başlayacağız yani başka hiçbir şey değil.” (K24)

ifadesi tam da Ravenhill (2008: 183)’in “dibe vurma” sürecinde evsizin yaşadığı süreç ve içerisinde bulunduğu duruma ilişkin farkındalığını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde “umursanmak” süreci evsizin sosyal çevresinden bir kişi tarafından önemsendiğini hissetmesiyle ortaya çıkmaktadır. Evsiz kişi bu du değeri karşı taraftan görünce hayata dair motivasyonu ve hareket kabiliyetinin artması söz konusu olabilir. Ravenhill (2008: 183)’in “umursanmak” süreci K28’in çocukları hakkında:

“Sadece iki çocuğum umrumda, başka kimse değil. Benim çocuklarım bana nasıl davranır bak ben sana söyleyeyim. Mesela bana “Baba sen diyor, çok iyisin diyor. Annesiyle kıyaslıyor beni. Annesi bağırıp çağırıyor, ben bağırıp çağırmıyorum ya. Geçen gün gittim parkta gezdirdim onları. Bir sürü masraf ettim ama feda olsun. Onlar benim çocuğum. Çocuklarımdan kesinlikle esirgemem.” (K28)

söylemiş olduğu sözlerine karşılık gelmektedir. Örnek verilen bu iki durum ve katılımcı evsizlerin evsizlikten kurtulmak üzerine sahip olduğu beklentiler ve faaliyetlerdir. Ayrıca bu iki katılımcının beklentileri doğrudan barınma merkezinden ayrılmak ve yeni bir düzen kurmak üzerinedir (Tablo 14).

Evsizlik alanyazını oldukça geniş bir alanı kapsasa da evsizlikten kurtulmak söz konusu olduğunda bu alanda yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu araştırma kapsamında da incelenen bilimsel çalışmaların neredeyse tamamı hali hazırda evsiz kişiler üzerine yapılmıştır. Mart 2024 itibarıyla de Türkiye Ulusal Tez Veri Tabanı (YÖK-Tez)’de yer alan tüm evsizlik araştırmalarının “o anda evsiz olan kişiler”le yapıldığı görülmüştür.

Türkiye’deki evsiz araştırmaları içerisinde “eski evsizler”i kapsayacak şekilde tasarlanan araştırmalar Mehmet Ali Akyurt koordinatörlüğünde düzenlenen “Proje Evsizlik” araştırmasını hayata geçene kadar görölmemiştir. Proje Evsizlik araştırması İstanbul’da bir yılı aşkın süre evsiz olarak yaşamış ve evsizlikten kurtulalı en fazla üç yıl olmuş yetişkin erkeklerin evsizlikten kurtulma tecrübelerinin etap etap ayrıntılı olarak betimlenmesi hedeflenmiştir. Bu projenin özellikle Türkiye’de her geçen gün daha da belirginleşen evsizlik problemine ciddi derecede katkı sağlayacağı düşünömektedir.

Uluslararası alanyazında ise “eski evsizler” üzerine yapılan çalışmaların daha fazla olduğunu söylemek mümkündür ve güncel araştırmalar (Phipps vd., 2022; Gentil, Grenier ve Fleury, 2021) da bu fikri güçlendirmektedir. Özellikle ABD ve İngiltere’de 90’lı yıllardan itibaren evsizlik araştırmalarıyla birlikte evsizlikten kurtulma araştırmalarında büyük ölçüde arttığı, bu araştırmanın kavramsal çerçevesi için kaynak taranılan dönemde öğrenilmiştir. Evsizlikten kurtulma üzerine gerçekleştirilen araştırmaların bazılarının bu noktada verilmesi bu araştırmadan sonra gerçekleştirilecek diğer araştırmalara da referans olacaktır.

“Evsizlikten kurtulma” üzerine gerçekleştirilen çalışmalar erken dönem araştırmaları müstakil kitap bölümleri şeklindeyir. Snow ve Anderson’ın (1993) “evsizlik kariyerleri” (career) kavramı, Fitzpatrick’in (2002) “evsizlik patikaları” (pathways) yaklaşımı “evsizlikten kurtulma” ile yakından ilişkilidir. Ravenhill (2008: 181-223) ise “evsizlikten kurtulma güzergâhları”na (Exit routes from homelessness) müstakil bir bölüm ayırmaktadır. Yakın dönem araştırmaları ise Morgan’ın (2011) “Escaping from Homelessness” (Evsizlikten Kurtulmak) başlıklı klinik psikoloji doktora teziyle ve İngiltere’de beş eski evsizin hikâyesini analiz etmesiyle dikkat çekici boyuta ulaşmıştır. Marr (2015)’ın Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities (Daha İyisi Gelmeli: İki Küresel şehirde Evsizlikten Çıkış) kitabında Los Angeles ve Tokyo şehirlerinde konut meselelerine ve evsizlikten kurtulma üzerinde durulmuştur. Wagner’in (2018)’in No Longer Homeless: How the Ex-Homeless Get off and Stay off the Streets (Artık Evsiz Değil: Eski Evsizler Nasıl Sokaktan Kurtulur ve Uzak Kalır) isimli araştırması ise doğrudan “evsizlikten kurtulmak” üzerine odaklanan ilk müstakil kitap olarak önemli bir referans noktası olmuştur. Bu kitapta eski evsizlerin evsizlikten nasıl kurtuldıklarına ilişkin hikâyeler yer almakta ve “destekleyici topluluk”, “sosyal

sermaye”, “güven”, “hoşgörü” ve “karşılıklılık” gibi kavramların rolleri üzerine durulmuştur.

Evsizlerin kurumsal beklentileri ise “psiko-sosyal destek”, “sağlık”, “temizlik/hijyen”, “sosyal aktiviteler” ve “düzenli bir kurum hayatı” konularında olmuştur. Evsizlerin kurumlarda görmek istedikleri hizmet alanlarının başında psiko-sosyal destek hizmetleri gelmektedir. Tablo 10’da da belirtildiği üzere evsizler, evsizlik sürecinde belirsizlik, yalnızlık ve umutsuzluk gibi duyguları çok sık yaşamaktadırlar. Bu olumsuz duygu durumları sosyo-ekonomik problemlerle birleşince ortaya içerisinden çıkılması çok daha zor bir problemler sarmalı çıkmaktadır.

Evsizlerin gerek profilleri gerekse alışkanlıkları birbirine benzediği için yaşadıkları problemlerin de genel itibarıyla birbirine benzediği söylenebilir. Dolayısıyla evsizler evsizlik süreci içerisinde problemlerini anlatacakları ve problemlerine çözümler üretebilecek profesyonel destek hizmetlerinden yoksundur. Araştırma sürecinde evsizlerin psiko-sosyal destek birimi ihtiyacını sıklıkla vurguladıkları ve araştırmanın mülakat aşamasında gerçekleştirilen konuşmaların kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı oldukları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte evsizler gerek sokakta gerekse barınma merkezlerinde birbirine destek olmaya çalışsa da bu psiko-sosyal destek anlamına gelmemektedir.

Evsizlerin biribini dinliyor ve kendi aralarında sohbet ediyor olmaları dayanışma kültürü açısından kıymetli görülebilir. Fakat ciddi derecede psikolojik problemler yaşayan, kimi durumlarda ilaç kullanan, kendisini tek başına hisseden ve hatta yaşamına son vermeyi düşünen bir sosyal grup için psiko-sosyal destek birimleri oldukça elzem görülmektedir. Özellikle Türkiye’de evsizlere yönelik yapılan araştırmalarda (Gürel, 2023; Akyıldız, 2020; Bekaroğlu-Doğan, 2018) kurumsal hizmetlerin içeriğine dair bilgiler göz önünde bulundurulduğunda psiko-sosyal destek birimlerinin olmadığı, var olanların profesyonel bir muhtevadan yoksun olduğu ve evsizlerin ihtiyaç ve beklentileri sorulduğunda psiko-sosyal destek hizmetlerinin ön plana çıkan hizmet ihtiyacı olduğu görülmüştür.

Evsizlerde bir diğer kurumsal beklentiye sağlık hizmetleri oluşturmaktadır. Özellikle sokakta ve düzenli kurumlarda yaşayan kişilerin rutin kontrollerini yapacak bir birim ve burada çalışacak meslek elemanları evsizlerin ihtiyaçlarının tespit ve temini açısından önemlidir. Tablo 6 ve Tablo 7’de evsizlerin birçoğunun fiziksel ve ruhsal hastalık sahibi olduğu ve bu hastalıkların türleri evsizler için sağlık hizmetlerini daha da önemli hale

getirmektedir. Bu araştırma sürecinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesine bağlı barınma merkezlerinde ve gündüzlü bakımevinde evsizlerin acil bir durum yaşamaları durumunda hızlı şekilde kendilerine ulaştırılacak ambulans ekipleriyle sürekli iletişim ağı bulunmaktadır. Bu durum kurumsal kimlik açısından kıymetli olmakla birlikte barınma merkezlerinin içerisinde hususi olarak bir sağlık birimi evsizler tarafından ihtiyacı hissedilen bir hizmet olarak ifade edilmiştir.

Sağlık hizmetleri birimlerinin müstakil olarak varlığıyla birlikte sağlık malzemeleri tedariki evsizlerin tarafından farklı bir beklenti türünü oluşturmaktadır. Evsizlerin içerisinde düzenli hastalığı olanların ilaçlarının tükenmesi durumunda bu birimlerin ilgili ilaçları temin etmek üzere aksiyon alması evsizlerin yükünü hafifletecek beklentiler olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte ekonomik problemlerin sağlık hizmetlerinden yararlanamama ve malzeme tedarikinde yeni problemleri doğurması bazı evsizlerin sağlıksız koşullarda yaşam sürmesine neden olmaktadır. Hastaneye gittiğinde borç çıkması, tedavi olamamak, tedavi sonrası malzeme tedariki gibi konular evsizlerin evsizlik sürecinde özellikle ekonomik yoksunluk nedeniyle problemlerle karşılaştığı ve bu problemleri bir beklenti olarak talep ettikleri konulardan biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Evsizlerin temizlik/hijyen konularındaki beklentilerinden bazıları beden temizliğine yönelik iken bazıları ise üzerlerine giydikleri kıyafetler ve kurumların genel temizliği üzerinedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesine bağlı barınma merkezlerinde ve gündüzlü bakımevinde evsizlerin temizlik ihtiyaçlarını karşılayacak çeşitli seçenekler mevcuttur. Barınma merkezinde saat ve miktar sınırı olmadan her zaman alınabilen duş, temiz kıyafet ve kıyafet yıkama seçenekleri varken gündüzlü bakım evinde temiz kıyafet, kıyafet yıkama, duş ve saç kestirme gibi hizmetler verilmektedir. Buna benzer hizmet içerikleri Gürel (2023)'in Bursa örnekleminde ve evsizlere yönelik çeşitli kurumlarda yapmış olduğu araştırmasında da bulunmaktadır.

Evsizlerin sosyal aktivite beklentileri, kurumsal hizmetlerin içeriğine ilişkin bir beklenti alanıdır. Diğer hizmetler biraz daha kurumlardan beklenen ve maddi içerikli hizmetler iken sosyal aktiviteler kişilerin psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılamaları açısından elzem görünmektedir. Her şeyden önce sosyal hizmet müracaatçıları birer insandır ve insan olmanın en temel unsuru bireyin biyo-psiko-sosyal bir canlı olmasıdır (Ashman ve Hull, 1999). Bu kapsamda evsizlerden bazıları sosyal ihtiyaçlarının giderilmesi için sıklığı az

da olsa bazı aktivitelerin yapılmasının kendilerine iyi geleceklerini belirtmişlerdir. Sosyalleşme özellikle Ravenhill (2008: 194)'e göre de evsizlerin hayatında yer alan başlıca problemlerden ve beklentilerden biri olarak dikkat çekmektedir. Ravenhill (2008: 210) sosyalleşme ihtiyacı giderilmeyen evsizlerin yaşadıkları yer neresi olursa olsun evsizlik kültürüne dâhil olma ve kronik evsizliğe geçiş gibi riskleri barındırması açısından önemli bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.

Evsizlerin kurumsal beklentilerinden sonucusu ise düzenli bir kurum hayatıdır. Kişilerin sürekli olarak kurum hayatını istemesinin belirli sebepleri bulunmaktadır. Kurumun kişilerin mesken ihtiyacını karşılıyor olması evsizlerde “en azından başlarını sokacak bir mekânda olma” düşüncesini uyandırmaktadır. Temel barınma ihtiyacının giderilmesiyle de evsizler diğer problemlerini çözebilme adına adım atabilmektedirler. Bunun yanında özellikle yaşlı, hastalığı bulunan ve sosyal güvenceden yoksun evsizlerin başta ekonomik gerekçelerle bundan sonra yeni bir düzen kurma planları bulunmamaktadır. Düzenli barınma beklentisi Bekaroğlu-Doğan (2018)'in araştırmasında da benzer bir beklenti türü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle acil durum barınaklarının sürekli hizmet vermesi, barınakların kapsamının ve içeriğinin geliştirilmesi ve alternatif evsiz kurumları Bekaroğlu-Doğan (2018)'in vurguladığı kurumsal beklentilerden bazıları olmuştur. Bu noktada kişilerin kurum hayatını kabul etmesi ve içselleştirilmesiyle ilgili bir risk unsuruna değinilmesinde fayda görülmektedir.

Barınak ve Türkiye’de karşılığıyla barınma merkezleri (yerel yönetim, STK, bireysel inisiyatif vb.) evsizlerin topluma yeniden katılımı ve evsizlikten kurtulma konusunda tartışılması gereken bir konuya işaret etmektedir. Öncelikle Türkiye’de evsizler için uygulanan her çalışma ve kurumsal modeller mükemmel olmasa da tatmin edici şekilde hizmet vermektedir. Eğer bu yorum yapılmazsa verilen hizmetlerin önemi gölgede kalacaktır. Bununla birlikte evsizlerin düzenli bir kurum hayatı beklentisi bir evsizlikten kurtulma konusunda motivasyonlarının zayıf olduğunu da göstermektedir. Bu durum barınak modellerine ilişkin eleştirileri kısmen de olsa haklı çıkarmaktadır. Örneğin Grunberg ve Eagle (1990)'ın barınak tezinde; barınakların evsizlerin evsizlik durumlarından kurtulma isteklerinin önüne geçtiğine dair ciddi bir iddia bulunmaktadır. Buna ek olarak barınakların evsizleri pasifleştirdiği ve işlevsizleştirdiği düşünülmektedir (Birelma, 2014: 295). Arnold (2004: 61-71) benzer bir eleştiriyle barınakların evsizlerin

ihtiyaçlarını tam manasıyla karşılamadığını, yalnızca evsizleri kamusal alanlardan temizlemek amacıyla inşa edildiğı üzerine bir eleştiri geliştirmiştir.

McNaughton'un (2008: 88-89) da benzer şekilde barınakları ucuz, kirli ve güvensiz yerler olarak nitelendirmiştir. Hatta kimi zaman sokaklardan daha tehlikeli olan bu kurumlar evsizlerin damgalanmasına da neden olmaktadır. McNaughton'un (2008: 88-89) araştırmasında bazı evsizler bağımlılıklarının altında barınakta kalmanın getirmiş olduğı damgalanmayla baş edemediğinden kaynaklandığını belirtmiştir. Bu durum barınakların yalnızca fiziksel ve donanımsal boyutlarla değı aynı zamanda psikolojik ve duygusal boyutlarla da kişileri etkilediğini göstermektedir.

Söz konusu Türkiye'deki kurumlar ve özellikle Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin evsizlere yönelik barınma hizmetleri olduğunda kurumların içeriğı ve donanımı yukarda referans gösterilen araştırmacıların düşünceleriyle uyumlu görünmese de evsizlerin düzenli olarak barınma merkezlerinde kalmak istemeleri psiko-sosyal açıdan işlevsizleştirildiklerini de göstermektedir. Bu araştırmanın da mülakat sürecinde barınma merkezinde kalan evsizlerin bazılarının 3,5 yıl (K9) ve 8 yıl (K11) gibi uzun sürelerle kaldığı öğrenilmiştir. Verilen bu hizmetlerin sosyal devlet olma ilkesiyle ve sosyal belediyeçilik anlayışıyla son derece bağıdaştığı söylenebilirse de hizmetlere olan bağı(ım)lılık bir süre sonra evsizlerin bu durumdan kurtulmasına gerek olmadığı düşüncesini oluşturabilir ve pekiştirebilir. Bu sebeple barınaklara/barınma merkezlerine yönelik risk eleştirilerinin göz önünde bulundurulması önemlidir.

Bu araştırmanın beklentileriyle farklılaşan evsiz beklentileri alanyazındaki çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur. Gürel (2023)'in araştırmasında evsizler her şeyden önce sosyal destek beklentilerini dile getirmişler ve toplumdan beklentilerini sıralamışlardır. Bu beklentiler ötekileştirmeme, damgalanmama, ön yargılı olmama ve kendilerine değı verilmesi şeklinde ifade edilmiştir. Gürel (2023) ayrıca evsizlerin kurumlardan alkol ve madde bağımlılığı tedavisi ve iş bulma konusunda aracı olmasını beklediğini ve çalışma hayatına katılımla asgari yaşam standartlarına erişmek açısından önemli bir bağı olduğunu vurgulamıştır. Söz konusu hak temelli yaklaşım ve hizmetler olduğunda da sosyal politika ve sosyal hizmetlerin başlangıç noktasının insan onuruna yaraşır bir hayat sürmek olarak kabul edilmesi makul bir düşünce olacaktır.

Evsizlerde beklentilerin son boyutunu ise beklentinin hiç olmaması oluşturmaktadır. Tablo 9'da evsizlerin "belirsizlik" ve "umutsuzluk" duygularını yoğun şekilde yaşıyor

olmaları kişilerin kendilerin beklentilerini etkilediği düşünülmektedir. Evsizliğin özellikle kronik bir hal alması ve yaşam alanlarının sokaklar olması kişileri çoklu bir dezavantajlılığın içerisine itmekte ve yalnızca temel ihtiyaçların giderilmesi günlük bir yaşam tarzını ortaya çıkarmaktadır. Evsizler bazı durumlarda yeni bir hayatın hayalini kurma gibi düşüncelere sahip olsalar da sürdürdükleri yaşam biçimleri onları harekete geçmekten alıkoymaktadır. Ayrıca evsizlerin beklentisizliğinin altında kişilerin birbirine olan inançlarını yitirmelerinin yattığı görülmüştür. Problemlerin çözüleceğine inanmayan, insanlara olan güvenin yitirilmesi ve toplum üyelerinin birbiri arasındaki kopuk ilişkiler evsizlerde problemlerinin çözüleceği inancını köreltmış ve beklentilerini yitirmelerine neden olmuştur. Evsizlerde hayattan ümidini kesme ve beklenti içine girmeme bulguları Gürel (2023)'in araştırmasıyla benzerlik göstermiştir. Gürel (2023) araştırmasında yer alan evsizlerin çoğunun evsizliği kabul ettiği ve evsizlikten kurtulmak konusunda umutsuz ve karamsar olduğu belirlenmiştir. Bu umutsuzluk ve karamsarlık evsizleri sorumluluk almaktan uzak tutan ve hayata dair eyleme geçmeyi engelleyen faktörler olarak ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmanın temel amacı insan hakları temelli sosyal hizmet ekseninde evsizlerin psiko-sosyal problemlerini ortaya koymak ve bu problemlere yönelik çözüm önerileri sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda Kocaeli ili içerisinde, hem sokakta hem de barınma merkezinde yaşamını sürdüren evsizlerle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak evsizlerin evsizlik deneyimlerini incelemek, evsizlik deneyimlerinin insan haklarıyla ne derece bağdaştığını ortaya koymak ve evsizlerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular neticesinde evsizlerin topluma tekrardan kazandırılmaları için verilen hizmetlerin içeriklerini tespit etmek ve bu hizmet modellerinin niceliğinin ve niteliğinin artırılmasına katkı vermek hedeflenmiştir.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Araştırmanın literatür kısmında doküman/metin analizi, saha araştırması kısmında ise görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın saha araştırması Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 07.06.2023 tarihli ve 58 sayılı toplantısında alınan "08" nolu kararla gerçekleştirilmiştir. Veri toplama işlemleri 15.08.2023 ile 15.09.2023 tarihleri arasında tamamlanmış ve bu süreçte 22'si barınma merkezinde 8'i ise sokakta yaşamakta olan toplam 30 evsizle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler esnasında kişilerin onayı dâhilinde ses kaydı alınmış, elde edilen dokümanlar transkripsyon kullanılarak yazıya çevrilmiştir. Analiz tekniği olarak betimsel analiz ve içerik analizinin kullanıldığı araştırma sürecinde evsizlerin verdiği cevaplar içerisinde sık tekrar eden kelimeler araştırmacı tarafından belirlenerek kod, kategori ve temalar oluşturulmuş ve bulgular hazırlanmıştır.

Araştırma sürecinde gerçekleştirilen saha araştırması ve elde edilen bulgular çerçevesinde araştırmanın en temel sonucu; evsizlerin evsizlik öncesi karşılaşmış olduğu durumların, zorlukların ve evsizlik sürecinde yaşadıkları süreçlerin insan haklarının temel felsefesiyle bağdaşmıyor oluşudur. Bununla birlikte evsizlik sürecinde kendilerine sunulan hizmetlerin tam manasıyla hak temelli sosyal hizmet anlayışıyla bağdaşmadığı, çoğu zaman (kurumsal değil, bireysel uygulamalar neticesinde) geleneksel hayırseverlik ve lütuf temelli bir anlayışla hareket edildiği görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- Evsizler hayatı kuralsız yaşayan ve kurallar olduğunda itaat etmekte zorlanan, geleceğe dair planları sınırlı ve günlük yaşayan, eğitim seviyeleri oldukça düşük ve konuşma becerileri yetersiz, kapalı alanda çok fazla kalamayan ve sıkılan (özellikle sokakta yaşayanlar), hastalık sahibi olmaları durumunda konuşurken zorluk çeken, evsiz olmalarından ötürü çekingen bir tutuma sahip ve kendini açma konusunda problemleri olan ve yabancı biriyle konuşurken temkinli ve dikkatli davranan kişilerdir.
- Erkek evsizlerin sayısı kadın evsizlerden fazladır. Bu durumun ortaya çıkmasında Türk toplumunun dini ve kültürel değerlerinin önemli bir yeri vardır. Ayrıca Türk toplumunda kadına yüklenen anlam ve değer kadınların sokakta yaşamasını/kalmasını engellemektedir.
- Evsizlerin çoğunluğu 41-60 yaş aralığında bulunan yetişkinlerden oluşmaktadır. Türkiye’de çocuk evsizliği ve yaşlı evsizliği oranlarının düşük olmasının nedeni çocuklara ve yaşlılara yönelik koruyucu ve önleyici kurumsal hizmetlerin varlığıyla açıklanmaktadır. Ayrıca sokakta yaşamanın zorlukları kişilerin sağlıklarını ciddi derecede etkilediği için evsizler yaşlılık dönemlerine gelmeden yaşamlarını yitirmektedirler.
- Evsizlerin aile içi iletişim ve ilişkileri oldukça zayıftır. Evsizlerin yarısından fazlası eşlerinden boşanmış, ayrı ya da uzak bir yaşam sürmektedir. Bu çoğunluğu hiç aile kur(a)mamış bekâr evsizler izlemektedir. Aile kurmak evsizliği sonlandırmak için önemli bir gelişmeyken benzer şekilde ailenin dağılması/parçalanması ise evsizliği tetiklemektedir.
- Evsizlerde eğitim seviyesi oldukça düşüktür. Katılımcıların neredeyse tamamı lise ve altı eğitim seviyesine sahiptir. Evsizler içerisinde okuma yazması olmayan evsizler de bulunmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük/yüksek olması düzenli bir iş sahibi olmanın anahtarı olarak görülmektedir. Evsizliğin en temelde ekonomik problemler neticesinde ortaya çıkması eğitim-evsizlik ilişkisi açısından önemlidir.
- Evsizlerin çalışma ilişkileri düzensiz ve ya hiç çalışmama üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle sokak evsizleri yalnızca temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri gündelik işlerle meşgul olmaktadır. Düzensiz iş sahalarında günlük balık tutma ve satma, hamallık, kaynak işleri, inşaat işleri, çaycılık ve pazarcılık gibi iş alanları

bulunmaktadır. Düzenli çalışılan iş sahaları içerisinde hayvan kesim, güvenlik personeli, temizlik işleri personeli, ısı yalıtım sektörü gibi iş alanları bulunmaktadır.

- Çalışma grubunda yer alan evsizlerin çoğu barınma merkezinde yaşamaktadır. Bununla birlikte çalışma grubundaki her dört kişiden biri sokak evsizidir. Araştırmada yer alan evsizler içerisinde; “uzun yıllardır sokakta yaşayan ve halen sokakta yaşamaya devam eden”, “bir dönem sokakta yaşamış ve daha sonra barınma merkezine getirilen”, “bir dönem sokakta yaşamış, daha sonra barınma merkezine getirilmiş, düzenli gelir sayesinde evsizlikten kurtulmuş ama zor şartlardan sonra yeniden barınma merkezine dönmüş”, “sokağı hiç deneyimlememiş ve barınma problemi ortaya çıktıktan sonra doğrudan barınma merkezine getirilen” olmak üzere farklı türde evsizler bulunmaktadır.
- Evsizlerin evsizlik süreleri “1 yıldan az”, “1-3 yıl” ve “3 yıl” üzeri olacak şekilde üç kategoride toplanmıştır. Sokak evsizlerinin çoğunun evsizlik süreleri 3 yılın üzerindedir. Bununla birlikte uzun yıllardır barınma merkezlerinde kalan evsizler de bulunmaktadır. Evsizlerde evsizlik süresi arttıkça evsizlik kronikleşmekte ve evsiz kişi içerisinde bulunduğu durumu kabul etmektedir. Bu durum evsizlikten kurtulma konusunda evsizlerin motivasyonunu düşürmektedir.
- Evsizlerin yarısından fazlasının sosyal güvencesi yoktur. Sosyal güvence doğrudan düzenli çalışma ve daha önce düzenli çalışıp emekli olmayla ilişkilendirilmektedir. Evsizlerin içerisinde düzenli çalışıyor olanlar bulunmaktadır. Düzenli çalışmak evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonlarını artırmaktadır.
- Evsizlikle suç arasında ciddi bir ilişki vardır. Evsizler arasında sabıka kaydı olanların sayısı çalışma grubunun neredeyse yarısı kadardır. Sabıka kaydı olanların bazılarının cezaevi geçmişinin olması bu iddiayı desteklemektedir. Evsizlerin cezaevlerine girme nedenleri arasında aile içi şiddet faili olma, adam yaralama, hırsızlık gibi gerekçeler dikkat çekici olanlarıdır. Bu suç türleri incelendiğinde sokakta yaşamının tehlikeleri beraberinde getirdiği görülmektedir.
- Evsizler fiziksel ve ruhsal hastalıklar olmak üzere pek çok süreğen hastalığa sahiptirler. Bu hastalıkların bazıları evsizliğin nedeniyken bazıları ise sokakta yaşama neticesinde ortaya çıkmıştır. Süreğen hastalığa sahip olmak çalışma ilişkilerini etkilemektedir. Bu da beraberinde düzenli ekonomik gelirden yoksunluğu ortaya çıkartmaktadır.

- Evsizler farklı türde maddeleri farklı sıklıklarda kullanmaktadırlar. Evsizlerin en sık tükettiği madde sigaradır. Bununla birlikte sokak evsizlerinin kullandıkları maddeler içerisinde alkol, bali, esrar, kolonya ve etil alkol gibi madde türleri de bulunmaktadır. Sigara harici maddelerin kullanımı barınma merkezinde kalmak için engelleyici bir nedendir. Bu nedenle barınma merkezlerinde kalan evsizlerin sigara harici madde kullanımları söz konusu değildir. Evsizlerde madde kullanmaya başlamanın en önemli etkenleri arasında sokakların getirdiği istikrarsız yaşam biçimleri, dert/sıkıntı, merak, istek ve sosyal çevre gibi faktörler bulunmaktadır.
- Evsizlerde madde kullanımının pek çok nedeni bulunmaktadır. Dert, sıkıntı, arkadaş ortamı ve ailevi problemler bu nedenler içerisinde en dikkat çekenleridir. Bunun yanı sıra evsizler kimi durumlarda gelir elde etmek, soğuk havalarda ısınmak, daha hızlı uyumak, yetersiz beslenmeyi madde ile telafi etmeye çalışmak, olumsuz durumlarla karşılaşmamak ve toplumdan izole olmak gibi nedenlerle madde kullanmaktadırlar.
- Evsizlerde hak bilinci oldukça düşüktür. Evsizlerin nerdeyse tamamı bir vatandaş olarak sahip olduğu haklarını bilmemektedir. Hak bilincinin düşük olması hali eğitim durumunun düşük olması, uzun süre sokakta yaşama, vatandaş-kamu ilişkilerinin zayıf olması ve güçsüz sosyal sermaye ağları gibi nedenlerle ilişkilidir.
- Evsizlerde hak bilincinin düşük olması haklarını kullanmak ya da bir ihtiyacın giderilmesi gereken durumda nereye başvurulacağının bilinmemesine neden olmaktadır. Evsizler içerisinde başvuru mekanizmalarını bilen evsizlerin sayısının tüm katılımcılar içerisinde yaklaşık beşte bir oranında olması hak bilinci-başvuru mekanizmalarını bilme arasındaki zayıf ilişkiyi ortaya koymaktadır.
- Evsizlerin evsizlik durumları ortaya çıkmadan önce barınma ve gündüzlü bakım hizmetleri hakkındaki bilgileri oldukça zayıftır ve çoğunun bu hizmetlerle ilgili bilgisi hiç yoktur. Bu durumun nedenleri arasında yapısal ve bireysel nedenlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Yapısal nedenler içerisinde hizmetlerin aktif hale getirdikten sonra tanıtımının yapılmaması ve müracaatçıların bu kurumlar hakkında bilgi edinmemesi gerekçe olarak gösterilebilirken bireysel nedenler içerisinde kurumda yaşamak istememek ve yaşamadıkları bir durum karşısında bilgi edinme ihtiyacı hissetmemek nedenleri sayılabilir.
- Evsizlerin kendilerine yönelik olarak sunulan hizmetler hakkında bilgi sahibi olmamaları bu hizmetlerden yararlanırken farklı araçların evsizlere aracılık etmesini

doğurmuştur. Evsizlerin hizmetlerle tanışmasında bir başka evsiz, tanıdık/komşu/vatandaş, barınma merkezi çalışanları ve güvenlik personelleri gibi kişilerin köprü vazifesi görmesi durumu söz konusudur. Bu süreçte bir başka evsiz ve tanıdık/komşu/vatandaş gibi kişilerin evsizleri yönlendirmesi hak temelli sosyal hizmetten ziyade geleneksel bir bakış açısının olduğunu göstermektedir. Bununla beraber barınma merkezi çalışanları ve güvenlik personelleri gibi meslek elemanlarının evsizleri kurumlara yönlendirmesi hak ve arz temelli bir sosyal hizmet anlayışının kısmen hayata geçtiğini ortaya koymaktadır.

- Evsizlerde hak bilincinin düşük olması, ihtiyaç halinde başvuru mekanizmalarını bilmemek, kendilerine verilen hizmetlerle ilgili bilgi sahibi olmamak ve hizmetleri geleneksel aktörler aracılığıyla öğrenmek insan haklarının temel prensipleriyle ve hak temelli sosyal hizmet anlayışıyla ters düşmektedir.
- Evsizlerin evsizlik sürecinde en sık öne çıkan duygu ve düşünceleri belirsizlik, yalnızlık, umutsuzluk, pişmanlık, imtihan, intihar / isyan'dır. Evsizliğin kronikleşmesi belirsizlik, yalnızlık ve umutsuzluk düşüncelerini artırırken ekonomik gerekçelerle evsiz kalmak geçmişe dönük pişmanlıkları ortaya çıkarmaktadır. Dini inançlar evsizliği imtihan şeklinde yorumlamaya fırsat tanırken intihar ve isyan düşüncelerini de bastırmaktadır.
- Evsizliğin nedenleri yapısal, bireysel ve diğer nedenlerden oluşmaktadır. Evsizliğin yapısal nedenleri kentsel dönüşüm, konut fiyatlarındaki artış, işsizlik, hayat pahalılığı ve kurum prosedürleri; bireysel nedenler ise ailevi problemler (boşanma, ailenin dağılması, ebeveyn kaybı, ebeveyn tutumları), ekonomik problemler, sağlık problemleri ve göçtür. Doğal afetler (deprem, yangın) ise evsizliğin diğer nedenlerindendir.
- Evsizlerin gün içerisinde hiçbir şey yapmamak, çalışmak, dilenmek, barınma merkezinde vakit geçirmek ve çeşitli mekânlara gitmek gibi alışkanrı bulunmaktadır. Sokak evsizlerinin alışkanlıkları çoğunlukla düzensiz çalışmak, hiçbir şey yapmamak ve dilenmek üzerinedir. Bu durum sokak evsizlerinin evsizlik durumlarını kronik hale getirmekte ve evsizlikten kurtulma motivasyonlarını düşürmektedir. Düzenli çalışan evsizlerin ekonomik gelir elde etmesi ise evsizlikten kurtulma motivasyonlarını yükseltmektedir. Evsizlerin yalnızca barınma merkezinde vakit geçirmelerinin nedenleri ekonomik yoksunluk, yaşlılık ve hastalıktır. Bu durum evsizlerin kendilerini

gerçekleştirmelerini ve toplumla bütünleşmelerini engellemektedir. Gün içerisinde çeşitli mekânlara gidip vakit geçiren evsizler sosyal ilişkilerden kopmamak için bu mekânları tercih etmektedirler.

- Evsizler evsizlik sürecinde ekonomik, sosyal ve manevi destek türlerinden bir veya birkaçına erişmişlerdir. Ekonomik destekler devletten ya da sosyal çevreden almış oldukları nakdi destekleri kapsamaktadır. Kamusal ekonomik destekler evsizlerin temel ihtiyaçlarını karşılamaları için önemlidir. Sosyal çevreden ekonomik destekler ise evsiz olmayan kişilerin yardım kültürlerinin bir yansımasıdır. Bu durum toplumsal dayanışma açısından önemli olmakla birlikte evsizlerin yardımlara alışmasına neden olmakta ve evsizliği kronikleştirmektedir.
- Evsizlerde sosyal destek, evsizlerin kendi aralarında birbirlerini desteklemesi ve evsiz olmayan insanların birbirlerini desteklemesi şeklindedir. Evsizlerin bazıları aileleriyle düzenli görüşmektedirler. Aileyle görüşmek evsizlerin psiko-sosyal problemlerini azaltmakta ve evsizlikten kurtulma motivasyonlarını güçlendirmektedir. Evsizlerin birbirlerine karşı sosyal destekleri ise kendi aralarında bir sosyal sermaye ağı oluşturmalarına ve evsizlik sürecinde birbirlerine yardım etmelerine imkân tanımaktadır.
- Evsizlerde manevi destek Allah'a inanmak, dua etmek, namaz kılmak ve şükretmek gibi ritüeller üzerinden okunmaktadır. Bu eylemlerin her biri evsizlerin evsizlik durumlarını daha makul şekilde karşılamalarına ve evsizlik sürecinde kötü alışkanlıklardan/davranışlardan uzak durmalarına yardımcı olmaktadır.
- Evsizlik sürecinde hiçbir destek al(a)mayan evsizlerin evsizlik durumları kronikleşmekte, bireysel ve toplumsal güvenleri zayıflamakta, yalnızlık duyguları artmakta ve evsizlikten kurtulma motivasyonları azalmaktadır. Bu durum evsizlerin evsizlik sürecinde çeşitli türden destek mekanizmalarının hayata geçirilmesini elzem kılmaktadır.
- Evsizlerin yaşadığı zorluklar bireysel zorluklar ve kurumsal zorluklar olarak ayrılmaktadır. Bireysel zorlukların içerisinde barınamama, ekonomik yetersizlikler, ailevi problemler, süregelen hastalıklar, bağımlılık, ölüm/yaralanma riskleri, hijyen/temizlik, çok boyutlu sosyal dışlanma, maneviyatın zayıflaması gibi zorluklar bulunurken kurumsal zorlukların içerisinde ise kurum kurallarının evsizleri zorlaması, personel tutum ve davranışları, evsizlerin diğer evsizlerle anlaşılamayacaklarını

düşünmesi, temiz kıyafet ve sağlık malzemesi tedariki, kurumlar arası hizmet standartsızlığı, teknik meseleler ve erişim/ulaşım gibi zorluklar yer almaktadır.

- Evsizlik en temelde bireylerin bir yerde barınamıyor olmaları anlamına gelmektedir ve çoğu zaman yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Düzenli gelire sahip olmamak evsizliği tetiklerken tersi şekilde düzenli gelir elde etmek evsizlikten kurtulmak için ön şarttır.
- Evsizler hem belirli bir yaşın üzerinde olduğu hem de sokakta yaşamının getirdiği zorluklar neticesinde çeşitli hastalıklar edinmektedirler. Evsizliğin belirsizliği ve kişide bıraktığı ümitsizlik duyguları ruhsal hastalıkların başlangıcıdır. Bu hastalıklara sahip evsizler düzenli yaşam ilişkilerinden kopmakta ve evsizlik durumları kronikleşmektedir.
- Sokakta yaşamak ve sokağın riskleriyle doğrudan karşı karşıya gelmek uyuşturucu/uçucu ve alkol gibi maddelere başlama konusunda belirleyici unsurlardır. Ayrıca sokakta karşılaşılan kişilerin madde kullanımları/bağımlılıkları söz konusu olduğunda evsizlerde ölüm ve yaralanma riskleri ortaya çıkmaktadır.
- Evsizlerin sokakta yaşaması doğrudan bedenleri ve kıyafetlerinin pislenmesine sebep olmaktadır. Evsizler bu süreçte çeşitli hayatta kalma stratejileri geliştirmişlerdir. Camiiler özellikle temizlik konusunda evsizlerin en sık ziyaret mekânlar olarak dikkat çekmektedir.
- Evsizler sosyal dışlanmanın çeşitli boyutlarını eş zamanlı olarak yaşamaktadırlar. Mekânsal boyutuyla sosyal dışlanma en temelde kalacak/yaşayacak bir yerin olmaması, ekonomik boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin iş sahibi olamaması, bilerek işe alınmama, iş yerlerindeki kişilerin evsizlere olan tutum ve davranışları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Sosyal boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin topluma katılamaması ve evsiz kişinin diğer kişiler tarafından ötekileştirilmesi ve damgalanması şeklindedir. Hukuki boyutuyla sosyal dışlanma evsizlerin vatandaşlık haklarını bilmemesi, başvuru mekanizmalarını tanımaması ve bu durumun doğal sonucu olarak haklardan yararlanamamasıyla ortaya çıkmaktadır. Eğitim boyutuyla sosyal dışlanma hukuki boyutun tamamlayıcısı olarak kurum hizmetlerinden haberdar olmamak ve kurumlara geldikten sonra program içerikleri ve işleyişe dair herhangi bir bilgi akışının sağlanmaması anlamına gelmektedir. Sağlık boyutuyla sosyal dışlanma ise sosyo-ekonomik yoksunluklar nedeniyle sağlık hizmeti alamamak, sağlık

malzemesi tedarikinde yaşanan zorluklar, mekânsızlıklarından dolayı resmi kayıtlarda gözükmemek, farkında olmadan borç altına girmek, randevu bulamamak ve istemediği bir tedavinin kendine uygulanması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

- Evsizliğin somut göstergelerinin haricinde bir de soyut yanı bulunmaktadır. Evsizliğin maneviyatı zayıflatması ve kişilerin inandığı değerlerden uzaklaşması, intihar ve isyan gibi düşüncelerin artmasına ve ritüellerin aksamasına neden olmaktadır.
- Evsizlerin yaşadığı kurumsal zorluklarından kurum kurallarının olması, evsizler açısından bir zorluk olarak görülmektedir. Sokakta yaşamak evsizlerde bağımsızlık ve özgürlük duygularını güçlendirmektedir. Özellikle sokak evsizlerin kurlsız yaşadıkları için barınma merkezlerinde kalmak istememektedirler. Personel tutum ve davranışlarının olumsuz olması ve evsizlerin diğer evsizler hakkındaki düşünceleri evsizlerin barınma merkezlerinde kendilerini rahat hissedememelerine ve barınma merkezine adapte olamamalarına neden olmaktadır.
- Barınma merkezlerinde temiz kıyafet ve sağlık malzemesi tedariki problemi, evsizlerin yaşadıkları kurumsal zorluklardandır. Bu durum bir süre sonra evsizler arasında hijyenden kaynaklı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Benzer şekilde sağlık malzemesi tedariki sağlanmadığı takdirde hastalıklar evsizler arasında yayılabilmektedir.
- Kurumlar arası hizmet standartsızlığı, sunulan hizmetlerin niteliğini olumsuz etkilemektedir. Bu durum evsizlere yönelik standart hizmet modellerinin hayata geçmesini geciktirmekte ya da engellemektedir. Ayrıca benzer problemler yaşayan evsizlere farklı hizmetlerin sunuluyor olması evsizliğin sona erdirilmesi konusunda da aksaklıklara neden olmaktadır. Teknik meseleler ve erişim/ulaşım gibi zorluklar ise evsizlerin barınma merkezlerinin inşa edilmesi sürecinde dikkat edilmesi gereken hususlardır. Barınma merkezlerinin inşa yapısının evsizlerin ihtiyaçlarına karşılık verememesi evsizlerin bina içerisinde çeşitli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Özellikle hasta ve yaşlı evsizler asansörün olmadığı barınma merkezlerinde büyük zorluk çekmektedirler. Erişim/ulaşım zorluğu ise barınma merkezlerinin şehir merkezinden uzak olması durumunda ortaya çıkmaktadır. Barınma merkezlerinin mesafe olarak şehir merkezine uzak olması durumunda evsizler istedikleri gibi hareket edememektedir. Bu durum evsizlerin psiko-sosyal ihtiyaçlarının karşılanamamasına neden olmaktadır.

- Evsizlerin beklentileri kişisel, kurumsal ve beklentinin olmaması şeklindedir. Kişisel beklentiler içerisinde ailelerine geri dönmek ve/ya yeni bir düzen/aile kurmak bulunurken kurumsal beklentilerde ise psiko-sosyal destek birimlerinin oluşturulması, sağlık hizmetlerinin niteliğinin artırılması, temizlik/hijyen konularıyla ilgili düzenlemeler ve sosyal aktiviteler yer almaktadır. Bununla birlikte özellikle süregelen hastalık sahibi, yaşlı ve kimsesiz olmayan evsizler düzenli bir kurum hayatı istemektedirler.
- Evsizlikten kurtulup ailelerine geri dönmek/yeni bir aile kurmak isteyen evsizler çoğunlukla geçici evsizlerdir. Yaşı daha genç, süregelen hastalığı bulunmayan, hayattaki hedeflerini belirlemiş ve düzenli çalışan evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonları daha güçlüdür. Buna karşın özellikle sokakta ve/ya uzun süre barınma merkezinde yaşayan evsizlerin ise evsizlikten kurtulma beklentileri oldukça zayıftır. Evsizlik süresi arttıkça evsizlikten kurtulma motivasyonu zayıflamaktadır.
- Evsizlerde yalnızlık ve ümitsiz duyguları barınma merkezlerinde psiko-sosyal destek birimlerini gerekli kılmaktadır. Evsizlerde sosyal ihtiyaçların karşılanması için sosyal aktiviteler evsizlerin psiko-sosyal ihtiyaçları için önemli hizmet içerikleridir. Bu durum özellikle gün içerisinde hiçbir şey yapmadan barınma merkezinde vakit geçiren yaşlı evsizler için oldukça önemlidir.

Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlar neticesinde bir dizi öneri sunulmuştur. Öneriler makro ölçekte sosyal politikalara, mikro ölçekte ise meslek elemanlarına ve araştırmacılara olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Araştırmacının gözünden önerilerin ilk adımını evsizliğin bir insan hakları ihlali olarak kabul edilmesi konusu oluşturmaktadır. Evsizliğe olan bakış açısı üretilecek sosyal politikalara ve uygulanacak plan ve programlara referans teşkil edecektir. Doğru tespit doğru planlamayı mümkün kılacağından özellikle Türkiye özelinde evsizliğin azaltılması ve ortadan kaldırılmasına yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Sosyal Politikalara Yönelik Öneriler

- 1. Güçlü ve Sürdürülebilir Makro Ekonomik Sosyal Politikalar:** Özellikle Türkiye’de evsizliğin en önemli nedenlerinden birisi yapısal nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bu araştırma sürecinde de evsizlerin kentsel dönüşümler evlerinden çıkarılma, konut fiyatındaki artışlar ve kiralari ödeyememe, işsizliğin artışı

gibi sebeplerden ötürü evsiz kaldıkları bu fikri pekiştirmiştir. Bu durum evsizlik konusunda güçlü ve sürdürülebilir makroekonomik politikaları gerekli kılmaktadır. Enflasyonun yüksek olması ve paranın değer kaybetmesi alım gücünün düşmesine neden olurken bu durum evsizlerin yaşam maliyetlerini artırmaktadır. Türkiye’de de son yıllarda konut fiyatlarındaki artışlar kimi insanların yaşadıkları yerden taşınmalarına kimilerinin ise büyük şehirlerden göç etmelerine neden olmuştur. Bu nedenle başta ülkedeki tüm vatandaşlar ardından ise evsizler için yaşanabilir ekonomi politikalarının oluşturulması ve bu politikaların sürdürülmesi gerekmektedir.

- 2. Vecibe Temelli Bir Anlayışın Benimsenmesi:** Araştırmanın en önemli bulgusu evsizlere yönelik hizmetlerin hak temelli sosyal hizmet anlayışı benimsenmeden veriliyor olmasıdır. Bu hizmetler Türkiye’de geleneksel ve lütuf temelli bir anlayışla verilmektedir. Bu durum hem sosyal hizmet disiplininin profesyonel bir kimlik kazanmasına engellemekte hem de evsizlerin problemlerinin mesleki bir perspektifle çözülmesini zedelemektedir. Bu nedenle evsizlere yönelik olarak gerçekleştirilecek sosyal politikalar geleneksel ve lütuf temelli hayırseverlik faaliyetlerinden ziyade sosyal hizmet mesleğinin etrafından şekillenen profesyonel hak ve sorumluluk (vecibe) temelli bir eksende hayata geçmelidir. Hem geleneksel hem de lütuf temelli anlayışlar problemlerin çözümü konusunda kimseyi görev ve sorumluluk sahibi yapmamakta ve hak sahiplerinin temin edilmesi gereken haklarını belirli kişi ya da grupların merhametine bırakmaktadır. “Vecibe-hak” yaklaşım ise insanların birbirlerine karşı sorumluluklarını holistik yaklaşımlar üzerinden ele almaktadır. İnsanın onur ve haysiyetine ilişkin sürdürülebilir bir güvenin sağlanması, eko-sistem içerisinde bütün mikro, mezzo ve makro düzey yapılanmalara bir hizmet anlayışı yüklemektedir. İnsana karşı sunulan bu hizmetlerin dünyada bir karşılığının olabileceği gibi, ahirete yönelik de bir sorumluluk yüklemektedir. Bu anlayış toplum içerisinde yaşayan herkesin birbirine karşı vecibe temelli sorumluluğu olduğunu kabul etmektedir. İnsanların bireysel anlamdaki bütün vecibe-hak temelli sorumlulukları aynı zamanda hiçbir bireye veya sisteme/düzene yüklenemeyecek olan birincil sorumluluklardan olarak görülmelidir. İnsanın temel ve tabii haklarının sorumluluğu hiçbir güç ve/veya bir sistem tarafından insanlara günümüzün seküler hak anlayışı ile lütfedilmemeli, insanların kendi haklarını koruması ve birbirleri üzerindeki doğal

haklara riayet edilmesi, insanlık için faydalı sosyal hizmetlerin sunulmasına yönelik bir misyon/sorumluluk yüklenmelidir.

3. **Manevi ve Değer Temelli Yaklaşımlar:** İnsanın biyo-psiko-sosyal ve manevi yönünün olması manevi ve değer temelli yaklaşımları gerekli kılmaktadır. İslâm Âkidesi çerçevesinde insan ahsen-i takvim (en güzel surette/formda/kıvamda) üzere ve yaratılanların içerisinde en güzel, onurlu, üstün şekilde yaratılmıştır (Kuran-ı Kerim, Tin: 95/4; Kuran-ı Kerim, İsra: 17/70). İnsanın bu şekilde yaratılmış olması kutsal bir varlık olduğunun göstergesidir. Bu nedenle insanlar sosyal hizmet bağlamında birbirlerinden sorumlu olmadırlar. Devletler insanların birbirini koruyup gözetmesi, güven içerisinde yaşam sürmeleri için değer temelli yaklaşımlar yürütmeli ve insanların birbirlerine yönelik sorumluluk bilinçlerini artırmalıdır.
4. **Ailenin Güçlendirilmesi ve Korunması:** Aile ve evsizlik arasında ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Ailenin dağılması evsizlik için önemli bir etken iken aile içi ilişkilerin güçlenmesi ve aileye geri dönüş evsizlikten kurtulmak için önemlidir. Bu nedenle sosyal hizmet odaklı sosyal politikalarda ailenin güçlendirilmesi ve korunması gerekmektedir. Türk toplumu her ne kadar modernizmle birlikte değişmeye başlasa da aile kavramının muhtevası ve mahiyeti değişmiş değildir ve değişmemelidir. Aile her şeyden önce bir yuvadır ve “ev” kavramının somut göstergelerinden ziyade kişinin ait olduğu, kabul gördüğü ve sevildiği bir yerdir. Bu nedenle evsizlerin aile içi ilişkilerinin güçlendirilmesi, ayrı olan aile üyelerinin yeniden bir araya getirilmesi ve ailenin bir arada tutulması evsizliğin sona erdirilmesi açısından son derece önemli görülmektedir. Evsizlerin aile üyeleri içerisinde yaşayanlar var ise iletişime geçilmeli, evsizlerin aileleriyle yeniden buluşturulmaları için aracı rol üstlenilmelidir. Evsizlik riskiyle bulunan aileler için koruyucu, önleyici ve rehabilite edici hizmetlerin sağlanması, bu ailelerin tespiti için saha araştırmalarının yapılması ve aile destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir.
5. **Mevzuat Metinlerinin Güncellenmesi:** Türkiye’de evsizlere yönelik sosyal politika uygulamalarının hiçbiri doğrudan herhangi bir mevzuata dayanmamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası başta olmak üzere yasa ve yönetmeliklerde doğrudan evsizlerin kavramsal çerçevesini tanımlayan metinlerin sayısı neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu nedenle evsizliğin doğru tanımlanması ve evsizlere yönelik uygulamaların standart hale gelebilmesi için pratik uygulamaların referans alınacağı

teorik bir altyapı zorunludur. Bu altyapı evsizlik ve evsizler konusunun mevzuatlara geçmesiyle mümkün hale gelecektir.

6. Kalkınma ve Mücadele Planları: Türkiye’de sosyal ve ekonomik alanda uygulanan beş ve on yıllık kalkınma planları bulunmaktadır. Bununla birlikte evsizler bu kalkınma planlarında nadiren geçmektedir. Kalkınma planlarının amacı elbette ülkenin sosyo-ekonomik olarak güçlenmesi ve bunun sürdürülebilmesidir. Bu amaca hizmet için hazırlanan kalkınma planlarında evsizlere ilişkin plan ve programların olmayışı bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu nedenle başta Marmara Bölgesi olmak üzere evsizliğe ve evsizlere yönelik bölgesel ve topyekün kalkınma ve mücadele planlarının hayata geçirilmesi, bu planlamalar için bütçe planlamalarının yapılması elzem görünmektedir. Evsizlere yönelik ayrılacak bütçenin evsizliğin nedenleri ve sonuçları açısından ortaya çıkan farklı toplumsal problemlerin (suç, madde bağımlılığı, dilencilik vb.) de çözüm anahtarı olacağı unutulmamalıdır.

7. Merkezi Yönetim Çatısı Altında Evsizlik Odaklı Birimler: Bir önceki önerinin tamamlayıcısı olarak bakanlıkların il müdürlüklerinin içerisinde kurulacak birimler doğrudan evsizlerin tespit edilmesi ve evsizlere uygulanacak müdahaleler konusunda aktif hizmet sunumu gerçekleştirmelidir. Bu birimlerde kurulacak mobil ekipler sayesinde farklı meslek elemanları (sosyal çalışmacı, psikolog, sosyolog, polis, sağlık personeli vb.) aynı birim içerisinde kendi mesleki birikimlerini birbirlerine aktararak evsizlere yönelik uygulanacak plan ve programlarının verimliliğini artıracaktır. İl müdürlükleri arz temelli bir sosyal hizmet anlayışını benimseyerek mobil ekipleri belirli periyotlarla gün içerisinde sahil kenarları, metruk binalar, camiiler, otobüs ve tren istasyonları, köprü altları gibi meskenleri ziyaret ederek durum tespit çalışmaları yapmalıdır. Günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı il müdürlüklerinde engelli, yaşlı, korunma ihtiyacı olan çocuk gibi müstakil birimler bulunmasına rağmen evsizlere yönelik birimler bulunmamaktadır. Ayrıca evsizlere yönelik müstakil bir birimin kurulması evsizliğin toplum tarafından da bilinmesine ve farkındalığının artmasına imkân sağlayacaktır.

8. SistematiK ve Güncel Veri Tabanı: Gerek dünyada gerekse Türkiye’de evsizlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Dünyada çeşitli ülkeler gerek merkezi gerekse yerel ve sivil toplum bünyesinde evsizlerin sayısını tespit edecek mekanizmaları hayata geçirmiştir. Bunun aksine Türkiye’de evsizlerin sayısının her geçen gün arttığı tahmin

edilmektedir. Bu durum evsizlere yönelik kalıcı bir hizmet modelinin de hayata geçmesini engellemektedir. Bu nedenle evsizlerin sayısının net şekilde tespit edilebileceği bir veri tabanının oluşturulması gerekmektedir. Bir önceki öneride sunulan mobil ekip birimlerinin yapacağı saha araştırmalarıyla evsizler tespit edilmeli ve resmi kayıt altına alınmalıdır. Belirli periyotlarla yapılacak sayımlar ve takiplerle bu veri tabanı güncelliğini korumalıdır. Bu sayede evsizliği deneyimleyen farklı cinsiyet, yaş, meslek, sosyo-ekonomik duruma sahip evsiz tiplerinin tanımlanması mümkün hale gelecek ve uygulanacak sosyal hizmet müdahaleleri evsiz gruplarına özel olacaktır.

9. Tamamlayıcı ve Güçlü Sivil Toplum Kuruluşları: Türkiye’de evsizlere yönelik hizmetler genellikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla verilmektedir. Hem yerel yönetimlerin hem de sivil toplum kuruluşlarının kaynakları birbirinden farklı olduğu için evsizlere yönelik hizmet sunumları da birbirinden farklı olmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de FEANTSA’ya benzer bir şekilde çatı bir sivil toplum kuruluşu kurularak diğer illerde bulunan sivil toplum kuruluşlarının bu kuruma entegre edilmesi gerekli görülmektedir. Zira bugün bazı sivil toplum kuruluşları aynı/benzer hedef kitlelerle çalıştığı halde hizmet sunumu gerçekleştirirken bir diğer sivil toplum kuruluşuyla iletişime geçmemektedir. Bu durum bir yandan kaynakların yanlış kullanımını ortaya çıkarırken bir yandan da hizmet verimliliği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır. Ayrıca sivil toplum kuruluşları gönüllü kuruluşlar oldukları için sahip oldukları kaynaklar da belirli bir süre sonra tükenmekte ve kendi ihtiyaçlarını gidermekte zorlanmaktadırlar. Bu nedenle çatı bir sivil toplum kuruluşu hem merkezi yönetimin yükünü hafifletecek hem de diğer sivil toplum kuruluşlarının birbiriyle koordineli hareket etmesini sağlayacaktır.

10. Yerel Katılımın Teşvik Edilmesi: Türkiye’nin geleneksel yapısının korunmasında yerelleşme ve mahalleleşmenin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Türkiye’nin kırsal bölgelerinden evsizliğe ilişkin belirgin göstergeler bulunamazken şehirleşmenin arttığı yerlerde evsizlik yoğun şekilde yaşanabilmektedir. Bu nedenle özellikle şehirlerde mahalle bazlı uygulamaların artırılması ve evsizlik risklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bunun için mahalle muhtarı, imam, kanaat önderi gibi önemli yerel aktörlerin sürece katılımı önemsenmelidir. Bu araştırmada da evsizlerin camiilerde yaşaması ve imamların evsizlerin kuruma yerleşmesinde aracılığı olması gibi

durumların ortaya çıkması yerel aktörlerin toplumsal problemler konusundaki kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Yerel aktörlerin hizmet sunan kişi ve kurumlarla entegre şekilde mahalle ihtiyaçlarını duyurması ve gidermesi problem riskini aza indirebilir. Ayrıca yerel aktörlerin hem sahadan hem de bilim insanlarından alacakları eğitimler evsizlik konusunda farkındalık oluşturacak ve bilgi birikimlerini artıracaktır. Bu uygulamalar bir yandan bireysel manada evsizlik için diğer yandan ise eski bir kültür olarak mahalle dayanışmasının yeniden hayata geçirilmesi açısından önemli görülmektedir.

11. Toplumsal Farkındalık, Kabul ve Rehabilitasyon: Evsizliğin en önemli nedenleri arasında aile içi ilişkilerin bozulması ve toplumsal alan ve kaynaklardan dışlanma yer almaktadır. Evsizlerin ekseriyetle aile iletişimlerinin zayıf olması bu durumu belirginleştirmektedir. Modern dünyanın bireyselliği körüklediği ve bireyselleşme patlamasının yaşandığı bir dönemde insanlar birbirinin problemleriyle ilgilenmemekte ve toplumdaki sosyal meselelere kayıtsız kalmaktadır. Bu nedenle insanların yaşadıkları toplumun değerlerine uygun bilgi birikimlerinin sağlanması ve farkındalıklarının artırılması gerekmektedir. Evsizler genellikle toplumda fark edilmeyen bireyler oldukları için toplumdaki kişiler de onları çeşitli boyutlarla dışlamakta ve ötekileştirmektedir. Bu durum aslında hem evsizin hem de dışlayan kişinin toplumdan soyutlanması anlamına gelmektedir. Bireylerin yaşadıkları topluma karşı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklar Türkiye’de son yıllara doğru daha az önemsenmeye başlansa da bireylerin topluma karşı sorumlu olduğu gerçeği değişmemektedir. Bu nedenle bir yönüyle evsizlik toplumun tamamını ilgilendiren bir problem olarak yorumlanabilir.

12. Hak ve Sorumluluk Bilincinin Oluşturulması ve Sürdürülebilirliği: Araştırmada evsizlerin haklarına ilişkin bilgi birikimlerinin oldukça zayıf olduğu görülmüştür. Buna ek olarak evsizlere yönelik hizmetlerin geleneksel temelli hayırseverlik etrafında şekillenmesi de hak temelli anlayışın tam olarak hayata geçememesine neden olmaktadır. Hayırseverlik temelli yaklaşım toplumsal bağlar açısından kıymetli olsa da kişilerin hakları konusunda bilgi sahibi olmaması ve hizmet sunumunda kendilerini hak sahibi olarak görememeleri büyük bir problem olarak görünmektedir. Bu nedenle her şeyden önce bireylerin hak ve sorumluluk bilincini artıracak ve bunu sürdürülebilir hale getirecek eğitim paketlerine ihtiyaç vardır.

Kendi haklarını ve sorumluluklarını bilen kişiler (araştırma özelinde evsizler) insan ve vatandaş olarak bu hakları kullanma ve sorumluluklarının farkında olma bilinci elde edecektir. Eğitim ile bireylere hak ve sorumluluk bilinci kazandırmak bu araştırmanın yazarı tarafından bireysel özgürlüklerin ve hayatlarına ilişkin karar almalarının anahtarı olarak görülmektedir. Bir dönem Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde ders programlarında yer alan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Bilgisi dersi buna örnek olarak gösterilebilir.

13. Barınma Merkezlerinin Açılması: Evsizlerle ilgili yapılan araştırmalar ve hizmet sunan kurumlardan alınan raporlar doğrultusunda özellikle Marmara Bölgesi içerisinde yoğun nüfuslu illere barınma merkezlerinin açılması gerekli görülmektedir. Bu merkezlerin açılmasında merkezi yönetimin yerel yönetimi yetkili kılan mevzuat hükümleri mevcuttur. Yerel yönetimler gerekli saha araştırmalarını yaparak ve alanında uzman akademisyenlerden de teorik destek alarak barınma merkezleri açmalı ve bu barınma merkezlerinin içeriğini düzenlemelidir.

14. Barınma Merkezlerinin İçeriğine Yönelik Düzenlemeler: Dünyadaki barınak örnekleri incelendiğinde evsizlerin klasik barınak tipi kurumlarda yaşamalarının oldukça zor olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de var olan barınma merkezleri şehirden şehire hatta aynı şehir içerisinde birden fazla var ise kendi içlerinde de farklı hizmet sunumlarına sahiptirler. Bu durum temelde standartsızlığı ortaya çıkarmakta ve evsizlerin evsizlikten kurtulma motivasyonlarını etkilemektedir.

- İnşa edilecek barınma merkezleri her şeyden önce evsizlerin profillerine uygun olmalıdır. Örneğin bir barınma merkezi inşa edilirken nerede ve nasıl inşa edileceği önemli bir husustur.
- Barınma merkezleri evsizlerin psiko-sosyal koşulları düşünülerek şehir merkezinden uzağa inşa edilmemeli ve mimarisi yüksek dikey binalardan ziyade az katlı yatay mimariyle şekillenmelidir. Şehirden uzak barınma merkezleri evsizlerin topluma katılamamalarına ve damgalanmalarına neden olabilirken yüksek dik katlı binalar evsizlerin bedenlen zorlanmalarına neden olabilir.
- Barınma merkezlerinin iç ve dış yapıları (duvarlar, odalar, dolaplar vb.) periyodik olarak takip edilmeli ve binaya ilişkin deformeler söz konusu olduğunda gerekli tadilat ve tamirat işleri yapılmalıdır. Ayrıca barınma merkezlerinin düzenli olarak temizlenmesi kurumsal kimlik ve hijyen açısından oldukça önemlidir.

- Barınma merkezinde yaşayan evsizlerin pek çoğunun ikamet adreslerinin bulunmaması evsizlerin bazı haklarından yararlanamamasına neden olmaktadır. Bu konuda başta ilgili kurum ve/ya kuruluş içerisinde bir düzenleme yapılarak evsizlerin haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır. Evsizler hali hazırda bir yerde yaşayamadıkları için evsizdirler. Bu nedenle elbette ikametlerinin olmaması son derece doğaldır. Barınma merkezinde yaşayan evsizlerin barınma merkezinde kaldıkları müddetçe ilgili haklardan yararlanmaları ve düzenli ikamet takibinin yapılması önemlidir.
- Barınma merkezleri barınma, yemek, temizlik/hijyen ve kıyafet gibi ihtiyaçların yanında evsizlerin psiko-sosyal ve manevi destek alabilecekleri birimleri mutlaka oluşturmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin kurumsal beklentileri içerisinde yer alan beklentiler psiko-sosyal ve manevi destek birimlerinin barınma merkezlerinde yer almasını gerekli kılmaktadır.
- Barınma merkezlerinde tek tip meslek elemanları değil başta sosyal çalışmacı olmak üzere psikolog, sosyolog, manevi danışman, sağlık personeli vb. meslek elemanları bulunmalı ve her bir personel mesleki tanımı gereği evsizlerle çeşitli müdahale plan ve programlar yürütmelidir.
- Barınma merkezlerinin belirli bölümleri evsizlerin aktiviteler gerçekleştireceği atölyelerden oluşmalıdır. Özellikle gün içerisinde bir yere gidemeyen ve yalnızca barınma merkezinde vakit geçiren evsizler için kültürel ve sanatsal aktivitelerin düzenlenmesi evsizlerin işlevselliklerinin de artırılmasına imkân tanıyacaktır.
- Barınma merkezleri evsizlerin iş hayatına katılımı konusunda İŞKUR vb. kurumlarla işbirliği yaparak çalışabilecek durumda olan evsizlerin iş hayatına katılımını desteklemeli, eğitim almak isteyenleri meslek edindirme kurslarına yönlendirme konusunda aracı rol üstlenmelidir.
- Barınma merkezine gelen, madde bağımlılığı ya da tıbbi bakım ihtiyacı olan evsizler doğrudan kuruma kabul etmeme prosedürü yerine ilgili kuruluşlarla harekete geçilerek bakım alabilecekleri kurumlara yönlendirilmelidir.
- Evsizlere her şeyden önce değer ve insan odaklı yaklaşılmalı ve bu kişilerin sosyal ihtiyaçları olduğu unutulmamalıdır. Senenin belirli günlerinde evsizler için yapılacak sosyal aktiviteler hayatlarında belki de uzun zamandır yapmadıkları bazı faaliyetleri yeniden yapmalarına fırsat tanıyacaktır.

15. Nitelikli Meslek Elemanları: Evsizlerin karşılaşmış oldukları olumsuz yaşam koşulları düşünüldüğünde ilgili meslek elemanlarının sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer bileşenlerinin tam manasıyla hayata geçmediği görülmüştür. Bu nedenle meslek elemanlarının bilgi, beceri ve değer birikimlerini artıracak eğitim programlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Bu eğitim programlarının içerikleri alanında uzman akademisyenler ve evsizlere yönelik olarak hizmet sunan meslek elemanlarıyla birlikte düzenlenmeli ve belirli periyotlarla güncellenerek süreğen hale getirilmelidir.

Meslek Elemanlarına Yönelik Öneriler

Türkiye’de evsizlere yönelik uygulanan sosyal politikalar ve sosyal hizmet uygulamaları sırasından doğrudan sosyal çalışmacıların görev yaptığı bir alan bulunmamaktadır. Evsizlere yönelik hizmetler genellikle yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde verildiği için bu kurumlarda doğrudan sosyal hizmet eğitimi almış kişiler yerine sosyal hizmet disiplinine yakın disiplinlerden eğitim almış ve meslek elemanı olmuş kişilerin olduğu bilinmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarında çalışan kişilerin çoğunun gönüllü olması bu hizmetler verilirken hususi olarak sosyal çalışmacı aranmamasını da ortaya çıkarmaktadır. Araştırma sürecinde evsizlerin meslek elemanlarına ilişkin çeşitli beklentileri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle evsizlere yönelik hizmet veren meslek elemanları için birtakım önerilerin sunulması gerekli görülmektedir.

1. Evsizlik Konulu Teorik ve Pratik Dersler: Üniversitelerin lisans ve lisansüstü eğitim içeriklerine evsizlik ve evsizler konularını kapsayacak teorik ve pratik ders içeriklerinin eklenmesi meslek elemanlarının bu konu ve sosyal grup hakkında bilgi edinmesine imkân sağlayacaktır. Bu dersler yalnızca sosyal hizmet bölümlerinde değil sosyoloji, psikoloji, psikiyatri gibi bilim dallarının da eğitim içeriklerine dâhil edilmelidir. Türkiye’de az oranda ve sayıda olmasından ötürü evsizlik ve evsizler genellikle bazı derslerin içerisinde kısıtlı bir şekilde verilmektedir. Buna karşın bu araştırmanın gerek teorik gerekse saha araştırması aşamaları göstermiştir ki; evsizlik çok boyutlu ve pek çok değişkenle ilintili bir olgudur. Bu nedenle evsizliği ve evsizleri anlamak diğer dezavantajlı gruplarla da çalışırken meslek elemanlarının yüklerini hafifletecektir. Bu araştırmanın yazarı “evsizlerle çalışabilen bir meslek elemanının tüm dezavantajlı gruplarla çalışabileceğini” düşünmektedir. Zira evsizlerin içerisinde çocuk, yaşlı, kadın, aile, engelli, bağımlı ve hasta gibi farklı

dezavantajlılık durumlarına sahip olan kişiler bulunmaktadır. Bir evsiz yalnızca bir evsiz değildir ve pek çok probleme sahiptir. Bu nedenle meslek elemanlarının evsizlik ve evsizlerle ilgili teorik ve pratik bilgilere sahip olması sosyal hizmet disiplinine ilişkin birçok bilgi içeriğine eş zamanlı olarak erişmesi anlamına gelecektir.

2. **Mesleki Yetkinlik:** Evsizlere yönelik uygulamalar sürecinde farklı meslek elemanları çeşitli görevler üstlenmektedir. Bir sermaye türü olarak mesleki ve kültürel yetkinlik her meslek elemanının kendi mesleğine ilişkin sahip olması gereken özelliklerdendir. Bu araştırma bir sosyal hizmet araştırması olduğu ve evsizlerle çalışmada teori ve pratik olarak sosyal hizmetin etkin rolünün olduğu düşünüldüğü için meslek elemanlarına yönelik öneriler genelde tüm meslek elemanlarına özelde ise sosyal çalışmacılara yönelik sunulmaktadır. Sosyal hizmet kendi karakteristikleri ve ilkeleri olan bir meslektir. Bu mesleği icra edecek mesken elemanlarının da öncelikle sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değer unsurlarını iyi şekilde tatbik etmesi gerekir. Bilgi unsuru sosyal hizmet mesleğinin ne olduğu ve ne şekilde icra edileceğine ilişkin teorik süreçleri kapsamaktadır. Evsizlerle çalışan bir meslek elemanı evsizlerin özelliklerini, alışkanlıklarını, yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukların evsizde bıraktığı etkiler gibi teorik içeriklere hâkim olmalıdır ve bu bilgileri pratik alana yansıtmalıdır. Ayrıca hizmet sunumu gerçekleştirdiği tüm evsizlere değer odaklı yaklaşarak bu kişilerin en temelde insan olduğu ve insanın da doğuştan gelen bir değerinin olduğunu unutmamalıdır.
3. **Farklı Kültürlere Saygı:** Kültürel yetkinlik sosyal hizmet mesleğini icra eden tüm meslek elemanlarının sahip olması gereken bir beceridir. Kültürel yetkinliğin içerisinde yaşanan toplumun kültürünü, kültürün insanlar üzerindeki etkisini ve işlevini bilmek ve anlamak vardır. Evsizlerle çalışacak meslek elemanlarının müracaatçıların kültürlerini iyi tanıması, farklı kültürleri kabul etmesi ve bunlara duyarlı olması gerekmektedir. Ayrıca kültürel unsurlar nedeniyle ötekileştirilen ve üzerlerinde oluşturulan baskıyı anlamak ve bu konulardaki yetkinliğini geliştirmek için eğitim alarak kendini geliştirmek kültürel yetkinliğin bir parçasıdır.
4. **Damga Karşıtı Sosyal Hizmet Uygulaması:** Sosyal hizmet toplumda dezavantajlı olan pek çok damgalanmış ve ötekileştirilmiş gruplarla çalışmaktadır. Söz konusu evsizler olduğunda meslek elemanları her şeyden önce evsizlere yönelik olumsuz

algı, tutum ve davranışlardan kaçınmalıdır. Meslek elemanı için evsiz, sosyal hizmet uygulaması yapacağı bir bireyden fazlası olmamalı ve sosyal hizmet müdahalesi sürecinde yargılayıcı olmayan bir tutum beslenmelidir.

5. **Etkili İletişim Becerileri:** Araştırma sürecinde evsizlerin kurumlardan beklediği beklentilerden biri personelin olumsuz tutum ve davranışlarına yöneliktir. Sosyal hizmetin merkezinde insan olması iletişimin sosyal hizmet uygulamalarında bir ön koşul olarak kabul edilmesi demektir. Sözlü, sözsüz ya da yazılı iletişim becerileri bir sosyal hizmet uygulamasının temelidir. Evsizler bir dezavantajlı olmasının ötesinde bir insandır ve insan olmak diğer insanlar tarafından değer görmeyi de gerektirmektedir. Diğer yandan bir meslek elemanının ilgili mesleği yapıyor olmasının ön koşulu o mesleğin hizmetlerine ihtiyaç duyan bireylerin olmasıdır. Yani evsizlerin olmadığı bir durumda meslek elemanları kendi mesleklerini de gerçekleştiremeyecektir. Bu nedenle evsizlere yönelik hizmet veren meslek elemanlarının olumsuz tutum ve davranışlardan kaçınması, uygun dil kalıpları tercih etmesi ve iletişimde yapıcı bir tarz benimsemesi gerekmektedir.

Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. **Araştırmaların Niceliğini Artırmak:** Uluslararası alanyazında evsizlikle ilgili zengin bir literatür bulunmasına rağmen Türkiye’de evsizlere yönelik araştırmaların sayısı oldukça azdır. Genelde İstanbul ili içerisinde yapılan çalışmalar yoğunlukta olmakla birlikte bu araştırma Kocaeli iline odaklanmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda farklı bölgelerde ve illerde evsizlik çalışmalarının yapılması evsizlerin Türkiye’deki durumunun belirlenmesi açısından önemli olacaktır.
2. **Farklı Türde Araştırmalar Yapmak:** Evsizliğe dair lisansüstü araştırmalar ve makale türünde bilimsel çalışmaların yanında evsizlik konulu projelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda son yıllarda bazı projeler üretilse de evsizlik oranlarının artışı projelerin daha fazla olmasını gerektirmektedir. Lisansüstü araştırmalar ve makale çalışmaları durum tespiti yapma konusunda kıymetli ürünlerdir fakat durum tespitleri müdahaleleri de gerekli kılmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet müdahalesi içerecek ve evsizlikten kurtulmaya yönelik modül geliştirici yeni projelerin tasarlanması önerilmektedir.
3. **Araştırmaların İçeriğini Zenginleştirmek:** Türkiye’deki evsizlik araştırmalarında genel itibarıyla evsizliğin nedenleri ve sonuçları üzerinde durulmaktadır. Bundan

sonraki çalışmaların çeşitli evsiz tiplerine (genç, kadın, engelli, göçmen evsiz vb.), evsizliğin farklı alanlarla olan ilişkisine, Türkiye’deki barınma modellerine ve bu modellerin hizmet kalitesine dönük gerçekleştirilmesi çeşitliliğin artırılması için önemli katkılar sunacaktır. Ayrıca sosyal hizmet anabilim dalları içerisindeki lisansüstü araştırmaların mutlaka bir kuramsal temele dayandırılarak çalışılması sosyal hizmet mesleğine dair literatürü zenginleştirecek ve sosyal hizmetin evsizlere yönelik plan ve programları açısından referans oluşturacaktır.

4. **Bilimsel Organizasyonlar:** Evsizlik konusunda güncel gelişmeleri takip etmek ve evsizlikle mücadelede çözüm stratejilerine ilişkin düzenli periyotlarda konferans, çalıştay ya da toplantıların düzenlemelerin yapılması farklı disiplinlerden ve kuruluşlardan bilim insanlarının ve saha personellerinin bir araya gelmesine imkân sağlayacaktır. Bu toplantılardan elde edilen birikimler hem bu alanda çalışan kişilerin birbirini tanımasına hem de farklı fikirlerin üretilmesine kapı aralayacaktır.

KAYNAKÇA

- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (1930). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KA NUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc015/kanuntbmmc015/kanuntbmmc01502 763.pdf
- 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976). https://www.mevzuat.gov.tr /mevzuat?MevzuatNo=2022&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (1983). https://www.mevzuat.gov.tr/ mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.mevzuat.gov.tr/M evzuatMetin/1.5.5216.pdf adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (2004). https://www.mevzuat.gov.tr/ mevzuatmetin/1.5.5237.pdf adresinden 22.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu (2005). https://www.resmigazete.gov.tr /eskiler/2005/03/20050331M1-2.htm adresinden 22.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.mevzuat.gov.tr /mevzuatmetin/1.5.5393.pdf adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- 5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (2005). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.mevzuat.gov.tr/m evzuatmetin/1.5.5395.pdf adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.mevzuat.gov.tr/M evzuatMetin/1.5.6458.pdf adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- ABD Konut ve Kentsel Gelişim Bakanlığı (2016). *The 2015 Annual Homeless Assessment Report (Ahar) to Congress, Part 2: Estimates of Homelessness in the United States*. https://www.huduser.gov/portal/sites/default/files/pdf/2015-AHAR-Part-2.pdf adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Able-Peterson, T. ve Hooks Wayman, R. A. (2006). *Streetworks: Best Practices and Standards in Outreach Methodology to Homeless Youth*. Minneapolis: StreetWorks Collaborative and Freeport West Inc.

- Acar, B., Bozkafa, H., Vural, B., Önal, S., Genç, M. ve Yaman, Ö. M. (2022). Evsizliğin Nedenleri ve Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Araştırma: Beyoğlu Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 33(2), 339-358.
- Acar, H. (2006). *Sokak Çocuklarına Yönelik Hizmetlerin Değerlendirilmesi: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Örneği*. [Doktora Tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Acar, H. ve Erbay, E. (2013). Türkiye’de Sokak Çalışması. H. Acar, N. Negiz ve E. Akman (Ed.), *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet: Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (s. 365-372). Ankara: Maya Akademi Yayınevi.
- Addams, J. (1893). The Subjective Necessity For Social Settlements. H. C. Adams (Ed.), *Philanthropy and Social Progress* içinde (s. 1-16), New York: Thomas Y. Crowell.
- Addams, J. (1911). *Twenty Years At Hull-House with Autobiographical Notes*. The New York: MacMillan Company.
- Adıgüzel, Y. (2019). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, Y. ve Ok-Şehitoğlu, B. (2022). Uyum Sürecinin Neresindeyiz?, Y. Adıgüzel (Ed.), *Türkiye’nin Yeni Göçmenleri Suriyeliler* içinde (s. 10-29), Konya: Palet Yayınları.
- Akgündüz, A. (2017). *İslâm’da İnsan Hakları Beyannamesi*. İstanbul: OSAV Yayınları.
- Akın, A. (2016). Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 179-211.
- Akyıldız, Y. (2017). Dünyada ve Türkiye’de Evsizlik ve Uygulamaları. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 67–91.
- Akyıldız, Y. (2020). *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi: İstanbul Örneği*. [Doktora Tezi]. Yalova Üniversitesi.
- Akyıldız, Y. (2022). Evsiz Bireylerin Sosyal Hayatı Üzerine Nitel Bir Araştırma: "Türkiye Örneği". *Kent Akademisi Dergisi*, 15(4), 1502-1521.
- Alaca, M. (2023, 16 Aralık). *ABD’de Evsizlerin Oranı Yüzde 12 Artarak Kaydedilen En Yüksek Seviyeye Ulaştı*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-evsizlerin-orani-yuzde-12-artarak-kaydedilen-en-yuksek-seviyeye-ulasti/3084260> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Algan. B. (2004). Rethinking “Third Generation” Human Rights, *Ankara Law Review*, 1(1), Summer, 121-155.
- Alpert, J. S. (2021). Homeless in America. *The American Journal of Medicine*, 134(3), 295- 296.

- Altınal, B. E. (2010). Rölativizm Mi, Eleştirel Realizm Mi? Sosyal İnşacılıkya Yöntemsel ve Politik Sonuçları Olan Epistemolojik Bir Tercih. *Eleştirel Psikoloji B ltemi*, 3(4), 75-84.
- Altun, G. (1997). *1995-1997 Yılları Arasında İstanbul'da Evsiz İnsan  l mleri*. [Uzmanlık Tezi]. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Amore, K., Baker, M. ve Howden-Chapman, P. (2011). The ETHOS Definition and Classification of Homelessness: An Analysis. *European Journal of Homelessness*, 5(2), 19–37.
- Anderson, I., Kemp, P.A. ve Quilgars, D. (1993). *Single Homeless People*. H.M. Stationery Office
- Anderson, M. C., Hazel, A., Perkins, J. M. ve Almquist, Z. W. (2021). The Ecology of Unsheltered Homelessness: Environmental and Social-Network Predictors of Well- Being Among An Unsheltered Homeless Population, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(14), 7328.
- Anderson, N. (2017). *Hobo Evsiz Adamın Sosyolojisi*. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Andersson, B. (2013). Finding Ways To The Hard To Reach: Considerations on the Content and Concept of Outreach Work, *European Journal of Social Work*, 16(2), 171–186.
- Androff, D. (2016) *Practicing Rights: Human Rights-Based Approaches To Social Work Practice*, London: Routledge.
- Ankara B y kşehir Belediyesi Barınma Evi Hizmeti (2021). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiiahp/https://www.ankara.bel.tr/files/9116/2799/6978/1_Barnma_evi_Tantm.pdf adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ankara Masası (2020). *Ankara Valiliği'nden Sokakta Kalanlar İ in 'Kimsesizler Oteli'*. https://www.ankaramasasi.com/haber/432161/ankara-valiliginden-sokakta-kalanlar-icin-kimsesizler-oteli#google_vignette adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Arce, A. A., Tadlock, M. ve Vergare, M. J. (1983). A Psychiatric Profile of Street People Admitted to An Emergency Shelter. *Hospital and Community Psychiatry* 34(9), 812-817.
- Ardıç- obaner, A. (2013). *Hak Temelli Sağlık Yaklaşımı Bağlamında Tütün Kontrolü Haberlerinin Basında  er evelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Arnold, K. (2004). *Homelessness, Citizenship And Identity*. New York: State University Press of New York.

- Arsad, F. S., Hod, R. ve Manaf, M. R. A. (2023). Health Problems, Healthcare Service Utilisation and Its Associated Factors Among The Homeless in Malaysia: A Systematic Review. *Journal Of Health Research*, 37(4), 217-223.
- Asgary, R. (2018). Cancer Screening in The Homeless Population. *The Lancet Oncology*, 19(7), 344-350.
- Ashman, K. K. ve Hull, G. H. (1999). *Understanding Generalist Practice*, Chicago: Nelson Hall Publishers.
- Aslan, M. Ş. (2015). *Hak Temelli Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Değerlendirmesi: Çekmeköy Belediyesi Modeli*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Aslan, S. ve Güzey, Ö. (2015). “Karşılabilir Konut” Sunumu: TOKİ Ankara Kusunlar Yoksul Grubu Konutları Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 42-53.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye’de Yoksulluk, Sosyal Yardım ve Sivil Toplum: Hak Temelli Yaklaşım Açısından Bir Değerlendirme*. [Doktora tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Atherton, I. ve McNaughton, N. C. (2008). "Housing first" as a Means of Addressing Multiple Needs Ans Homelessness, *Housing Policy and Homelessness*, 2, 289-303.
- Avramov, D. (1996). *The Invisible Hand of The Housing Market, A Study of Effects of Changes in The Housing Market on Homelessness in The European Union*. FEANTSA, Brussels.
- Ayano, G., Belete, A., Duko, B., Tsegay, L. ve Dachew, B. A. (2021). Systematic Review and Meta-Analysis of The Prevalence of Depressive Symptoms, Dysthymia and Major Depressive Disorders Among Homeless People. *BMJ Open*, 11(2), 1-12.
- Aynacı, C. (2020). *Lise Öğrencilerinde Anne-Baba-Ergen İlişkilerinin Benlik Saygısı ve Davranış Problemlerine Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Baggett, T. P., Chang, Y., Singer, D. E., Porneala, B. C., Gaeta, J. M., O'Connell, J. J. ve Rigotti, N. A. (2015). Tobacco-, Alcohol-, and Drug-Attributable Deaths and Their Contribu- Tion to Mortality Disparities in A Cohort of Homeless Adults in Boston. *American Journal of Public Health*, 105(6), 1189-1197.
- Baggett, T. P., Liauw, S. S. ve Hwang, S. W. (2018). Cardiovascular Disease and Homelessness. *Journals of the American College of Cardiology*, 71(22), 2585-2597.
- Bağcılar, B. (2023). *Türkiye’de Evsizlikle Mücadelede Sosyal Devletin Rolü*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Bahr, H. M. (1973). *Skid Row: An Introduction To Disaffiliation*. New York: Oxford University Press.
- Bajaj, M. (2012). From 'Time Pass' To Transformative Force: School-Based Human Rights Education In Tamil Nadu, India. *International Journal of Educational Development*, 32, 72-80.
- Baker-Collins, S. (2013). From Homeless Teen To Chronically Homeless Adult: A Qualitative Study of The Impact of Childhood Events on Adult Homelessness, *Critical Social Work*, 14(2), 61-78.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Baptista, I. (2010). Women And Homelessness. E. O'Sullivan, V. BuschGeertsema, D. Quilgars ve N. Pleace (Eds.) *Homelessness Research in Europe* içinde (pp. 163-186). Brussels: FEANTSA.
- Barile, J. P., Pruitt, A. S. ve Parker, J. L. (2020). Identifying And Understanding Gaps in Services for Adults Experiencing Homelessness, *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 30(3), 263-277.
- Barker, R. L. (2003). 'Outreach', *The Social Work Dictionary*. Washington, DC: NASW Press.
- Barker, S. L. ve Maguire, N. (2017). Experts By Experience: Peer Support and Its Use With The Homeless. *Community Mental Health Journal*, 53(5), 598-612.
- Barnes, C. (1991). *Disabled People in Britain and Discrimination*. London: Hurst
- Barrow, S. M. (2004). Housing Transitional. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 268-270). London: Sage Publications.
- Bassuk, E. L. ve Rosenburg, L. (1988). Why Does Family Homelessness Occur? A Case-Control Study. *American Journal of Public Health*, 78(7), 783-788.
- Baş, H. (2020). *Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Dışlanması: İstanbul Örneği*. [Doktora Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Batterham, D. (2019). Defining "At-Risk Of Homelessness": Re-Connecting Causes, Mechanisms and Risk. *Housing, Theory and Society*, 36(1), 1-24.
- Baum, S. ve Burnes, W. (1993). *A National In Denial The Truth About Homelessness*. San Francisco: Westview Pres.
- BBC News Türkçe (2018, 21 Aralık). *İngiltere ve Galler'de Bir Yılda Yaklaşık 600 Evsiz Öldü*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46634400> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

- Beall, J. ve Piron, I. H. (2005). *DFID Social Exclusion Review*. London: The London School of Economics and Political Science.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in The Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Bekaroğlu-Doğan, Y. (2018). *Küreselleşen İstanbul'da Evsizliğin Sosyal Hizmet Perspektifinden Analizi (Beyoğlu Örneği)*. [Doktora Tezi]. Yalova: Yalova Üniversitesi.
- Bekaroğlu-Doğan, Y. (2023). Evsizliği Yeniden Düşünmek: Sosyal Dışlanmaya ve Sosyal İçerme Pratiklerine Eleştirel Bir Bakış. S. Ayaş Şarman (Ed.). *Sosyal Dışlanma Ekseninde Görmekten Kaçındıklarımız* içinde (s. 298-331). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Bektaş, A. (2014). *Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Politikalar: Hükümlü Evsizlere İlişkin Bir Araştırma*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Benest, G. (2010). *A Rights-Based Approach To Participatory Video: Toolkit*. London: InsightShare. <https://sswm.info/index.php/node/1552> adresinden 20.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Bengtsson, M. (2016). How To Plan and Perform A Qualitative Study Using Content Analysis. *NursingPlus Open*, 2, 8-14.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. H. Aydın (Ed.). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berman, Y. ve Phillips, D. (2000). Indicators of Social Quality And Social Exclusion at National And Community Level, *Social Indicators Research*, 50(3), 329-350.
- Berthold, S. M. (2014). *Human Rights-Based Approaches To Clinical Social Work*. Springer.
- Best, S. ve Kellner, D. (1991). *Postmodern Theory: Critical Interrogations*. New York: The Guilford Press.
- Bıçkıcı, D. ve Özgökçeler, S. (2010). *Özürlülerin Sosyal Dışlanma Boyutları: Bursa ve Çanakkale Örneklerinden Yansıyanlar*. II. Ulusal Sosyal Haklar Sempozyumu, Pamukkale Üniversitesi, İstanbul: Petrol İş Yayıncılık.
- Biederman D. J ve Forlan, N. (2016). Desired Destinations Of Homeless Women: Realizing Aspirations Within The Context Of Homelessness. *Creat Nurs*, 22(3), 196-203. doi: 10.1891/1078-4535.22.3.196. PMID: 29195530.
- Biedrzycki, B. (2018). Homeless With Cancer: An Unrecognized Problem In The United States. *Clinical Journal of Oncology Nursing*, 22(6), 676-679.

- Binbay, T., Ulaş, H., Elbi, H. ve Alptekin, K. (2010). Türkiye’de Psikoz Epidemiyolojisi: Yaygınlık Tahminleri ve Başvuru Oranları Üzerine Sistemik Bir Gözden Geçirme, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 40-52.
- Birelma, A. (2014). Türkiye’de Evsizlik: Genel Bir Değerlendirme. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Ed.). *Sosyal hizmet ve Öteki* içinde (s. 291-326), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Birleşmiş Milletler. (1994). Human Rights and Social Work. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/traininglen.pdf> adresinden 06.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Blair, C., Jacobs, N. R. ve Quiram, J. (1999). *Homelessness in America*. Wylie, TX: Information Plus.
- BM Avrupa Ekonomik Komisyonu (2009). *Group of experts on population and housing censuses*. <https://www.unece.org/fileadmin/%0ADAM/stats/documents/ece/ces/ge.41/2009/7.e.pdf>. adresinden 23.03.2023 tarihinde erişilmiştir.
- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi. (1989). <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> adresinden 23.03.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Bolger, J. (2008). *Video Feedback and Its Impact on The Development of Communication Skills Within Social Work Education*. Robert Gordon University. Master Thesis.
- Borgen Project (t.y.). *A Restaurant for Homeless People in Istanbul*. <https://borgenproject.org/homeless-people-in-istanbul/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Boyd, J. E., Hayward, H., Bassett, E. D. ve Hoff, R. (2016). Internalized Stigma of Mental Illness and Depressive and Psychotic Symptoms In Homeless Veterans Over 6 Months. *Psychiatry Research*, 240, 253-259.
- Boyd, J. E., Otilingam, P. G. ve Deforge, B. R. (2014). Brief Version of The Internalized Stigma of Mental Illness (Ismı) Scale: Psychometric Properties and Relationship To Depression, Self Esteem, Recovery Orientation, Empowerment, and Perceived Devaluation and Discrimination. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 37(1), 17-23.
- Boyd-Franklin, N. ve Hafer Bry, B. (2000). *Reaching Out In Family Therapy: Home-Based, School and Community Interventions*. New York: The Guilford Press.
- Bölükbaşı, S. (2012). *Evsizlik ve Sosyal Hizmet (Almanya, Slovenya ve Türkiye örneği)*. [Bitirme Çalışması]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Bratt, R. G. (2002). Housing and Family Well-Being. *Housing Studies*. 17(1), 13-26

- Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (4 Mayıs 2020). *Hull House. Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/Hull-House> adresinden 06.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Brugha, T. S., Taub, N., Smith, J., Morgan, Z., Hill, T., Meltzer, H., Wright, C., Burns, T., Priebe, S., Evans, J. ve Fryers, T. (2012). Predicting Outcome of Assertive Outreach Across England, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47, 313–22.
- Burchardt, T., Grand, J. L. ve Piachaud, D. (2002). *Understanding Social Exclusion*. New York: Oxford University Press.
- Burke, C., Johnson, E. E., Bourgault, C., Borgia, M. ve O'Toole, T. P. (2013). Losing Work: Regional Unemployment and Its Effect on Homeless Demographic Characteristics, Needs, and Health Care. *Journal of Health Care for The Poor and Underserved*, 24(3), 1391-1402.
- Burke, T. (2010). Empiricism, Pragmatism and the Settlement Movement. *The Pluralist*, 5(3), 73-88.
- Bursa Büyükşehir Belediye Yönetmelikler (2021). *Konukevi Hizmetleri Yönetmeliği*, <https://www.bursa.bel.tr/yonetmelikler> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Burt, M. R. (2004). Homelessness, Definitions and Estimates of. D. Levinson (Ed.) *Ecyclopedia of Homelessness* içinde (s. 233-239). London: Sage Publications.
- Burt, M. R. (2005). *Strategies for Preventing Homelessness, U.S. Department of Housing and urban Development (HUD)*, <https://files.hudexchange.info/resources/documents/StrategiesForPreventingHomelessness.pdf> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E. ve Pleace, N. (2010). *Homelessness and Homeless Policies In Europa; Lessons From Research*. FEANTSA, European Consensus Conference on Homelessness. Brussels: FEANTSA.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal Hizmette Toplum Merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(1), 187-212.
- Büyük, Y., Uzun, I., Eke, M. ve Cetin, G. (2008). Homeless Deaths in Istanbul, Turkey. *J Forensic Leg Med*, 5, 318-321.
- Campbell, D. J., O'Neill, B. G., Gibson, K. ve Thurston, W. E. (2015). Primary Healthcare Needs And Barriers To Care Among Calgary's Homeless Populations. *BMC Family Practice*, 16, 139.
- Chakraborty, D. ve Garg, C. (2023). Finding A Home In or Through Mobile Phones: Access And Usage Patterns Among Homeless Women In Shelter-Homes Of India. *Mobile Media & Communication*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/20501579231191925>

- Chamie, J. (2017, 13 Temmuz). *As Cities Grow, So Do The Numbers of Homeless*. <https://archive-yaleglobal.yale.edu/content/cities-grow-so-do-numbers-homeless> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Chan, S. M., Wong, H., Chen, Y., Tang, M. V. (2023). Determinants of Depression and Anxiety In Homeless People: A Population Survey Of Homeless People İn Hong Kong. *Int J Soc Psychiatry*, 69(5), 1145-1156.
- Cheng, Y.-W. (2021). Sleepless In Taipei: The Application of Photovoice Method To Explore The Major Challenges Perceived By Homeless People Facing Multifaceted Social Exclusion. *Critical Social Policy*, 41(4), 606-627.
- Christensen, R. C., Hodgkins, C. C., Garces, L., Estlund, K. L., Miller, M. D., Touchton, R. (2005). Homeless, Mentally Ill and Addicted: The Need For Abuse and Trauma Services. *Journal of Health Care for The Poor and Underserved*, 16(4), 615-622.
- CNN Türk (5 Ocak 2023). *Hayata Sarıl Lokantası evsizlere 6 yıldır İş, Aş Ve Yaşam Desteği Veriliyor*. <https://www.cnntrk.com/video/turkiye/hayata-saril-lokantasi-evsizlere-6-yildir-is-as-ve-yasam-destegi-veriliyor> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Coffey, A. ve Atkinson, P. (1996). *Making Sense of Qualitative Data: Complementary Research Strategies*. Sage Publications, Inc.
- Collins, S. E., Taylor, E., Jones, C., Haelsig, L., Grazioli, V. S., Mackelprang, J. L., Holttum, J., Koker, M., Hatsukami, A., Baker, M., & Clifasefi, S. L. (2018). Content Analysis of Advantages and Disadvantages of Drinking Among Individuals With The Lived Experience of Homelessness and Alcohol Use Disorders. *Substance Use & Misuse*, 53(1), 16–25.
- Cousineau, M. R. (2004). Encampments, Urban. D. Levinson (Ed.) *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 127-130). London: Sage Publication.
- Crane, M., Warnes, A. M. ve Fu, R. (2006). Developing Homelessness Prevention Practice: Combining Research Evidence and Professional Knowledge. *Health and Social Care in the Community*, 14(2), s. 156-166.
- Creswell, J. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cronley, C. (2010). Unraveling the Social Construction of Homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 319-333.
- Culhane, D. P. (2002). Public Service Reduction Associated With Placement of Homeless Persons With Severe Mental Illness In Supportive Housing. *Housing Policy Debate*, 107 (13), 295-315.
- Culhane, D. P., Treglia, D., Byrne, T., Metraux, S., Kuhn, R., Doran, K. M., Johns, E. L., ve Schretzman, M. (2019). *The Emerging Crisis of Aged Homelessness: Could Housing Solutions Be Funded from Avoidance of Excess Shelter, Hospital and Nursing Home Costs?*. chrome-

extension://gphandlahdpffmccakmbngmbnjiihp/https:// aisp.upenn.edu/wp-content/uploads/2019/01/Emerging-Crisis-of-Aged-Homelessness-1.pdf adresinden 12.04.2024 tarihinde erişilmiştir.

Cutuli, J. J., Herbers, J. E., Vrabic, S. C. ve Baye, O. (2023). Families With Young Children In Homeless Shelters: Developmental Contexts Of Multisystem Risks And Resources. *Development and psychopathology*, 1-14.

Çabuk, G., Atamtürk, E. ve Öncel, S. (2023). Evsizlerin Genel Özellikleri, Sokaktaki Yaşam Deneyimleri ve İhtiyaçları. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (Mart 2023), 539-568.

Çakmak, H. H. ve Gökgöz, G. (2023). Almanya ve Türkiye’de Yaşayan Evsizlerin Kültürel Deneyimleri, *Topkapı Journal of Social Science*, 2(1), 19-38.

Çavuşoğlu, O. ve Kara, H. Z. (2021). Sosyal Hizmet Uygulaması ve Etik. H. Z. Kara (Ed.), *Sosyal Hizmet Uzmanının Uygulama Kılavuzu: Bütüncül Bir Rehber* içinde (s. 9-27). Konya: Eğitim Yayınevi.

Çelik, H., Başer Baykal, N. ve Kılıç-Memur, H. N. (2020). Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379-406.

Çetinkaya, B. (2023, 20 Nisan). *İngiltere’de 2022’de 1313 Evsiz Sokaklarda Hayatını Kaybetti*. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterede-2022de-1313-evsiz-sokaklarda-hayatini-kaybetti/2877710> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Çetinkaya-Büyükbodur, A. ve Kayma, D. (2021). Gölgede Kalan Bir Sorun Alanı: Kadın Evsizliği, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(11), 1058-1076.

Çocuk ve Gençlik Merkezleri Yönetmeliği (2001). [chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbnjiihp/https://aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-ve-genclik-merkezleri-yonetmeli-resmi-gazete-tarihi-29-03-2015-resmi-gazete-sayisi-29310.pdf](https://aile.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yonetmelikler/cocuk-ve-genclik-merkezleri-yonetmeli-resmi-gazete-tarihi-29-03-2015-resmi-gazete-sayisi-29310.pdf) adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.

Çolakoğlu, E. (2023). *Söylem Analizi Yoluyla Türkiye’deki Evsizlere Dair Temsil ve Algıların İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Çorbada Tuzun Olsun Derneği (t.y.). *Hikâyemiz*. <https://corbadatuzunolsun.org/hikayemiz/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

ÇSGB (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı). (2020). *Bakan Selçuk: “Koronavirüsle Mücadele Kapsamında Evsizlere Konaklama Projesi Başlıyor”* <https://www.csgeb.gov.tr/haberler/bakan-selcuk-koronavirusle-mucadele-kapsaminda-evsizlere-konaklama-projesi-basliyor/> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.

- D'hollander, D., Marx, A. ve Wouters, J. (2013). *Integrating Human Rights In To Development Cooperation A Comparative Assessment of Strategies and Practices of Donors*. <https://ssrn.com/abstract=2286204> adresinden 06.05.2023 tarihinde erişildi.
- Dail, P. ve Koshes, R. (1992). Treatment Issues and Treatment Configurations for Mentally Homeless Women, *Social Work in Health Care*, 17(4), s. 28-44.
- Darıyemez, M. (2012). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya İli Örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Darülaceze Başkanlığı (t.y.). *Nizamname*. <http://www.darulaceze.gov.tr/nizamname> adresinden 02.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Davila, J. A., Cabral, H. J., Maskay, M. H., Marcus, R., Yuan, Y., Chisolm, N. ve Rajabuin, S. (2018). Risk Factors Associated With Multi-Dimensional Stigma Among People Living With HIV/AIDS Who Are Homeless/Unstably Housed. *AIDS Care*, 30(10), 1335-1340.
- Davis-Berman, J. (2011). Older Men In The Homeless Shelter: In-Depth Conversations Lead To Practice Implications. *J Gerontol Soc Work*, 54(5), 456-474.
- de Espíndola, M. I., Bedendo, A., da Silva, E. A. ve Noto, A. R. (2020). Interpersonal Relationships and Drug Use Over Time Among Home- Less People: A Qualitative Study. *BMC Public Health*, 20(1), 1746.
- De Schutter, O. (2010). *Avrupa Sosyal Şartı: Avrupa İçin Yeni Bir Sosyal Anayasa*. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjjiahp/https://anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/avrupa_sosyal_sarti/AvrupaSosyalSarti2.pdf adresinden 23.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Degaan, M. J. (2005). *Jane Addams And The Men Of The Chicago S-School, 1892-1918*, New York: Routledge.
- Demir, G. (2017). Yoksulluk Sorunu Bağlamında Halk Kütüphanelerinin Rolünün Sorgulanması: Kuramsal Bir Yaklaşım. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 47-68.
- Demirci-Akyol, E. (2013). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Sosyal Politika Uygulamaları, *Sosyal Politika Çalışmaları*, 13(31), 33-47.
- Dennis, D., Lassiter, M., Connelly, W. H. ve Lupfer, K. S. (2011). Helping Adults Who Are Homeless Gain Disability Benefits: The SSI/SSDI Outreach, Access, and Recovery (SOAR) Program. *Psychiatr Serv*, 62(11), 1373-1376.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage Handbook of Qualitative Research* içinde (s. 1–32). Sage Publications Ltd.

- DePrince, A. P., Labus, J., Belknap, J., Buckingham, S. ve Gover, A. (2012). The impact of Community-Based Outreach On Psychological Distress And Victim Safety In Women Exposed To Intimate Partner Abuse, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 80(2), 211–21.
- Deren, S., Kang, S.-Y., Mino, M. ve Guarino, H. (2012). Conducting Peer Outreach To Migrants: Outcomes From Drug Treatment Patients, *Journal of Immigration Minority Health*, 14, 251–8.
- Desai, R. A., Liu-Mares, W., Dausey, D. J. ve Rosenheck, R. A. (2003). Suicidal Ideation and Suicide Attempts In A Sample of Homeless People With Mental Illness. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(6), 365–371.
- Dilik, S. (1971). *Türkiye’de Sosyal Sigortalar-İktisadi Açidan Bir Tahlil Denemesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları.
- Doherty, J. (2001). Gendering Homelessness. Edgar, B. ve Doherty, J. (Eds.). *Women and Homelessness in Europe; Pathways, Services and Experiences* içinde (s. 9-20). Bristol: The Polity Press.
- Dolmacı, N. ve Kuşat, N. (2015). Üniversite Gençliğinin Vatandaşlık Hak ve Sorumluluklarına İlişkin Bilinç ve Farkındalıkları Üzerine Bir Araştırma: Isparta Meslek Yüksekokulu Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 65, 161-180.
- Donmoyer, R. (2024). Policymaking Pragmatics: What’s A Qualitative Researcher-Especially A Critical Qualitative Researcher-To Do?, *Qualitative Inquiry*, 30(1), 82-91.
- Dordick, G. A. (2002). Recovering From Homelessness: Determining The “Quality Of Sobriety” In A Transitional Housing Program. *Qualitative Sociology*, 25(1), 7-32.
- Douaihy, A. B., Stowell, K. R., Bui, T., Daley, D. ve Salloum, I. (2005). HIV/AIDS and Homelessness, Part 1: Background And Barriers To Care. *The AIDS Reader*, 15(10), 516–527.
- Drake, M., O'Brien, M. ve Biebuyck, T. (1981). *Single And Homeless*. London: H.M.S.O.
- Duman, T., Karakaya, N. ve Yavuz, N. (2003). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Duncan, E., Furtado, J., Wrathall, M., & Bedi, G. (2021). Men’s Homelessness In Dufferin County: A Needs Assessment. Guelph, ON: Community Engaged Scholarship Institute.
- Dursunoğlu, Ş. (2020). *Homelessness At The Dining Table: Needs-Talk In The Hayata Sarıl Restaurant*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Duyan, V. (2003). Aileye Yönelik Planlı Müdahale Sürecinin Aşamaları, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(1), 41-61.

- Duyan, V. (2016). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Edgar, B. (2009). *European Review of Statistics on Homelessness 2009*. FEANTSA. <https://www.feantsaresearch.org/download/6-20098376003316223505933.pdf> adresinden 24.04.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Edgar, B., Doherty, J. ve Meert, H. (2004). *Immigration and Homelessness in Europe*. Bristol: Policy Press.
- Egeli, B. M. (2022). *Çingene/Roman Toplumunda Hak ve Hizmetlere Erişim: Hak Temelli Yaklaşım Üzerine Niteliksel Bir Sosyal Hizmet Değerlendirmesi*. [Yüksek lisans tezi]. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (1966). <chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/06turkish/TIntCovEcSocCulRights.pdf> adresinden 25.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Emek ve Adalet Platformu, (2011). *Türkiye'de Evsizlere Dair Rapor, Durum Tespiti, AB Ülkelerinden Uygulama Örnekleri ve Taleplerimiz*, <https://www.emekveadalet.org/yayin/turkiyede-evsizlere-dair-rapor-durum-tespiti-avrupa-birligi-ulkelerinden-uygulama-ornekleri-ve-taleplerimiz/> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Erbay, E. (2013). *Evsizler: Sokakların Görünmeyen Yüzleri*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Erdem, A. K. (2021, 20 Ocak). "Türkiye'de Tahmini 70 Bin Evsiz Var": Yüzde 95'inin Erkek Olmasının Sebepleri Neler?. <https://www.indyturk.com/node/302696/t%C3%BCrkiyede-tahmini-70-bin-evsiz-var-y%C3%BCzde-95inin-erkek-olmas%C4%B1n%C4%B1n-sebepleri-neler> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Erdem, T. (2009). Yoksulluk. T. Erdem (Düz.), *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler içinde* (s. 309-345). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Ergin, O. N. (1995). *Mecelle-i Umûr-İ Belediye*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı.
- Ergün, A. ve İlhan, N. (2010). Evsizler ve Toplum Sağlığı. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(20), 9-90.
- Erikson E. H. (1964). *Insight and responsibility*. New York: W.W. Norton.
- Erkoç, B. (2019). *Sosyal Dışlanmanın Sosyal Sağlık Bağlamında İncelenmesi: Yalova İli Örneği*. [Doktora Tezi]. Yalova: Yalova Üniversitesi.
- Ersin, İ. ve Baş, H. (2021). İstanbul'da Yaşayan Evsizlerin Sosyoekonomik Durumları, Sorunları ve Çözüm Önerileri: Fatih İlçesi Üzerine Bir İnceleme. *Maruf İktisat Dergisi*, 1(2), 41-67.

- Estes, R. J. (1997). Social Work, Social Development and Community Welfare Centers In International Perspective. *International Social Work*, 40 (1), 43-55.
- European Commission (2005). Report On Social Inclusion, An Analysis of The National Action Plans on Social Inclusion (2004-2006) submitted by the 10 new Member States. https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/sec256printed_en.pdf adresinden 23.06.2023 tarihinde rişilmiştir.
- Evans, J. (2011). Exploring The (Bio)Political Dimension if Voluntarism and Care In The City: The Case of A 'Low Barrier' Emergency Shelter. *Helathy & Place*, 17(1), 24- 32.
- Eynan, R., Langley, J., Tolomiczenko, G., Rhodes, A. E., Links, P., Wasylenki, D. ve Goering, P. (2002). The Association Between Homelessness and Suicidal Ideation and Behaviors: Results of A Cross-Sectional Survey. *Suicide & Life-Threatening Behavior*, 32(4), 418-427.
- Eysenbach, G. ve K  hler, C. (2002). How Do Consumers Search for and Appraise Health Information on The World Wide Web? Qualitative Study Using Focus Groups, Usability Tests, and In-Depth Interviews. *Bmj*, 324(7337), 573-577.
- Eyüpsultan Belediyesi (2021). *Evsizlere Kapılarını A  an Cami*. <https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/news/evsizlere-kapilarini-acan-cami/16162> adresinden 22.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Farrell, M. Howes, S. Taylor, C. Lewis, G., Jenkins, R., Bebbington, P., Jarvis, M., Brugha, T., Gill, B. ve Meltzer, H. (2003). Substance Misuse and Psychiatric Comorbi- Dity: An Overview Of The OPCS National Psychiatric Morbidity Survey, *International Review of Psychiatry*, 15(1/2), 43-49.
- Farrugia, D. ve Gerrard, J. (2016). Academic Knowledge and Contemporary Poverty: The Politics of Homelessness Research. *Sociology*, 50(2), 267-284.
- FEANTSA (2002). *Immigration and Homelessness In The European Union: Analysis and Overview of The Impact of Immigration on Homelessness Services In The European Union*, Brussels.
- FEANTSA (2021). *December 2021 - Migration and Homelessness Newsletter December 2021*. <https://www.feantsa.org/en/newsletter/2021/12/22/december-2021-migration-and-homelessness-newsletter> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- FEANTSA (2022). *FEANTSA Migration & Homelessness Newsletter December 2022*. <https://www.feantsa.org/en/newsletter/2023/01/09/december-2022-migration-and-homelessness-newsletter> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- FEANTSA (2022). *FEANTSA News*. <https://www.feantsa.org/en/newsletter/2022/05/06/feantsa-flash-april-2022> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.

FEANTSA (2023). *FEANTSA Migration & Homelessness Newsletter June 2023*. <https://www.feantsa.org/en/newsletter/2023/06/26/june-2023-migration-and-homelessness-newsletter> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.

FEANTSA (t.y.). *What is FEANTSA*. <https://www.feantsa.org/en/about-us/what-is-feantsa>

Federation for Detached Youth Work (2007). *Detached Youth Work: Guidelines, Chichester*. Federation for Detached Youth Work.

Felipetto, L. G., Teider-Junior, P. I., da Silva, F. F. V., Couto, A. C. D., Kmetiuk, L. B., Martins, C. M., Ullmann, L. S., Timenetsky, J., Santos, A. P. D., Biondo, A. W. (2021). Serosurvey of Anti-Treponema Pallidum (Syphilis), Anti-Hepatitis C Virus and Anti-HIV Antibodies In Homeless Persons of São Paulo City, Southeastern Brazil. *Braz J Infect Dis*, 25(4), 101602.

Femi, O. (2017). *Causes of Homelessness and Ways to End and Prevent Homelessness* [Master Thesis]. Visamaki: Hame University Of Applied Sciences.

Ferguson, K. M., Bender, K. ve Thompson, S. J. (2015). Gender, Coping Strategies, Homelessness Stressors and Income Generation Among Homeless Young Adults In Three Cities. *Social Science & Medicine*, 135, 47-55.

Fırat, M. Ş. (2018). *Türkiye’de Mülteci Hukuku: Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Hak Temelli Uygulamaların Bilinirliği*. [Yüksek lisans tezi]. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi.

Fida, V. (t.y.). *Hasan Paşa Hanı'nda Bir Yetimler Mektebi Hikâyesi: Islahhane*. https://www.academia.edu/42930855/HASAN_PA%C5%9EA_HANINDA_B%C4%B0R_YET%C4%B0MLER_MEKTEB%C4%B0_H%C4%B0KAYES%C4%B0_ISLAHHANE_Veysi_Fida adresinden 02.09.2023 tarihinde erişilmiştir.

Figueira, S.M., Dedoshka, K., Le, K., Kirasich, K. ve Levine, D. (2014). Youth Streetconnect - Helping Homeless Young Women. *IEEE Global Humanitarian Technology Conference (GHTC 2014)*, 620-627.

Fikriyat. (2020). *Abdülhamid’in Emriyle Osmanlıda Açılan İlk Yetimhane*. <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/abdulhamidin-emriyle-osmanlida-acilan-ilk-yetimhane> adresinden 02.09.2023 tarihinde edinilmiştir.

Fingfeld-Connett, D. L. (2010). Becoming Homeless, Being Homeless and Resolving Homelessness Among Women. *Issues in Mental Health Nursing*, 31, 461 - 469.

Fischer, P. J. ve Breakey, W. R. (1985). Homelessness and Mental Health: An Overview. *International Journal of Mental Health*, 14(4), 6–41.

Fischer, P. J. ve Breakey, W. R. (1991). The Epidemiology of Alcohol, Drug, and Mental Disorders Among Homeless Persons. *The American Psychologist*, 46(11), 1115-1128.

- Fischer, P. J., Shapiro, S., Breakey, W., Anthony, J. ve Kramer, M. (1986). Mental Health and Social Characteristics of The Homeles: A Survey Of Mission Users. *Am J Pub Health*, 5, 519-524.
- Fitzpatrick, S. (2002). *Young Homeless People*. Palgrave Macmillan.
- Fitzpatrick, S. (2005). Explaining Homelessness: A Critical Realist Perspective, *Housing, Theory and Society*, 22(1), 1-17.
- Fitzpatrick, S., Bramley, G. ve Johnsen, S. (2013). Pathways Into Multiple Exclusion Homelessness İn Seven UK Cities, *Urban Studies*, 50(1), 148-168.
- Fitzpatrick, S., Kemp, P. ve Kinker, S. (2000). *Single Homelessness: An Overview of Research in Britain*. UK: The Policy Press.
- Flowers, N., Bernbaum, M., Rudelius-Palmer, K. ve Tolman, J. (2000). *The Human Rights Education Handbook: Effective Practices For Learning, Action And Change*, The Human Rights Resource Center And The Stanley Foundation. Minneapolis, Mn.
- Funk, A. M., Greene, R. N., Dill, K ve Valvassori, P. (2022). The Impact of Homelessness on Mortality of Individuals Living In The United States: A Systematic Review of The Literature, *Journal of Health Care for the Poor and Underserved*, 33(1), 457-477.
- Gabel, S. G. (2016). Understanding A Rights-Based Approach To Social Policy Analysis. *A Rights-Based Approach To Social Policy Analysis* içinde (s. 1-16). London: Springer Cham.
- Gaetz, S., vd. (2013). *The State Of Homelessness in Canada 2013*. Canadian Alliance to End Homelessness (COH), Homeless Hub Paper, https://www.homelesshub.ca/sites/default/files/SOHC2013_execsummaryweb.pdf, adresinden 15.02.204 tarihinde erişilmiştir.
- Galanter, M. (2006). Spirituality and Addiction: A Research and Clinical Perspective. *The American Journal on Addictions/American Academy of Psychiatrists in Alcoholism and Addictions*, 15(4), 286–292.
- Galanter, M. (2008). The Concept of Spirituality In Relation To Addiction Recovery and General Psychiatry. *Recent Developments in Alcoholism*, 18, 125–140.
- Gazete Duvar (2020). *Kimsesizler Otelı Hikâyeleri I: Eskiden Bayağı Etiketım Vardı, Şimdi Sokak Bebesi Olduk*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/hayat/2018/02/11/kimsesizler-oteli-hikayeleri-i-eskiden-bayagi-etiketim-var-di-simdi-sokak-bebesi-olduk> adresinden 17.10. 2023 tarihinde erişilmiştir.
- Gebeyaw, G., Kotecho, M. G. ve Adamek, M. E. (2022). No Matter How Harsh, We Are Alive': Coping Strategies of Rural–Urban Migrant Homeless Older People In

Ethiopia. *Health & Social Care in the Community*, 30(9), 4442-4449.
<https://doi.org/10.1111/hsc.13848>

- Gedik, M. (2020). Sosyal Hizmetlerde “Hak Temelli” Yaklaşım. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 28-57.
- Genç, Y. (2009). Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Kamuda Sosyal Politika Dergisi*, 5(9), 60-67.
- Genç, Y. (2016). Sokakta Yaşayanlar: Evsizler ve Sokak Çocukları. H. H. Taylan ve S. Saruç (Eds.), *Sokak Sosyal Hizmeti ve Adli Sosyal Hizmet* içinde (s. 48-77). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Genç, Y. (2023). Kronik Küresel Problem: Evsizlik, *Perspektif*, 317, 50-54.
- Genç, Y. ve Aynacı, C. (2022). Savaşın Yıkamadıkları: Engelli Göçmenler ve Sosyal Hizmet, D. Ustabası-Gündüz (Ed.), *Göçmen Refahı Disiplinlerarası Bakış* içinde (s. 57-77), Konya: Eğitim yayınevi.
- Genç, Y. ve Aynacı, C. (2023). Aileye Yönelik Sosyal Politikalar. (Ed. Y. Genç). *Birey Aileler ve Sosyal Hizmet* içinde (s. 103-152). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Genç, Y. ve Çat G. (2013). Engellilerin İstihdamı ve Sosyal İçerme İlişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393.
- Genç, Y., Akyüz, İ., Solmaz, U., Kara, H. Z., Aynacı, C., Atalay, Z., Zor, M. ve Hamarat A. (2022). Y. Genç (Ed.). *Sokağın Öteki Yüzü: Evsizlik Türkiye-Avusturya-İtalya-Macaristan Örneği*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Gentil, L., Grenier, G. ve Fleury, M. J. (2021). Determinants of Suicidal Ideation and Suicide Attempt Among Former and Currently Homeless Individuals. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 56(5), 747-757.
- Germishuys, P. S., Smith, S., Hugo, J., Madela-Mntla, E. ve Botha, T. (2022). The Demography and Disease Burden of The Homeless Shelter Population of Tshwane During COVID-19. *Afr J Prim Health Care Fam Med*. 14(1), e1-e8.
- Gibson, K. E. (2011). *Street Kids: Homeless Youth, Outreach and Policing New York's Streets*. New York: New York University Press.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of The Theory of Structuration*. Oxford: Cambridge, Polity Press.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gilman, M. (1992). *Outreach*. London: Institute for the Study of Drug Dependence (ISDD).

- Gioseffi, J. R., Batista, R. ve Brignol, S. M. (2022). Tuberculosis, Vulnerabilities, and HIV In Homeless Persons: A Systematic Review. *Rev Saude Publica*, 56, 43.
- Glasser, I. (1994). *Homelessness in Global Perspective*. New York: G. K. Hall & Co macmillan publishing Company.
- Gneiting, U., Bruno-Van Vijfeijken, T. ve Schmitz, H. P. (2009). Setting Higher Goals: Rights and Development, Trade-Offs and Challenges In Implementing A Rights-Based Approach To Development. *Monday Development*, 27(12), 19-20.
- Gonzalez, A. ve Tyminski, Q. (2020). Sleep Deprivation In An American Homeless Population. *Sleep Health*, 6(4), 489-494.
- Gould, E. ve Williams, R. (2010). Family Homelessness: An Investigation of Structural Effects. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 170-192.
- Government of Canada (2019). *Highlights of the National Shelter Study 2005 to 2016*. <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/homelessness/reports-shelter-2016.html#h4> adresinden 21.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Gowan, T. (2010). *Hobos, Hustlers and Backsliders: Homeless in San Francisco*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Göç İdaresi Genel Başkanlığı (t.y.). *Kurumsal*. <https://www.goc.gov.tr/> adresinden 15.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Göktaş, U. (1994). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Gölge Haber (2023). *Sokak Lambası Derneği Günde İhtiyaç Sahibi 200 Kişiye Ücretsiz Yemek*. <https://golgehaber.net/sokak-lambasi-dernegi-gunde-ihtiyac-sahibi-200-kisiye-uccretsiz-yemek/> adresinden 24.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Gören, Z. (2000). *Temel Hak Genel Teorisi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını.
- Grabbe, L., Nguy, T. S. ve Higgins, M. K. (2012). Spirituality Development For Homeless Youth: A Mindfulness Meditation Feasibility Pilot, *Journal of Child and Family Studies*, 21(6), 925–937.
- Greene, A., Korchmaros J. D. ve Frank, F. (2024) Trauma Experience Among Women Who Have Substance Use Disorders and Are Homeless or Near Homeless. *Community Ment Health J*, 60(2), 233-243. doi: 10.1007/s10597-023-01162-6.
- Grinman, M. N., Chiu, S., Redelmeier, D. A., Levinson, W., Kiss, A., Tolomiczenko, G., Cowan, L., ve Hwang, S. W. (2010). Drug Problems Among Homeless Individuals In Toronto, Canada: Prevalence, Drugs of Choice, and Relation To Health Status. *BMC Public Health*, 10(1), 1–7.

- Guba, E. G. ve Lincoln, Y. S. (1994). Competing Paradigms In Qualitative Research. *Handbook of qualitative research*, 2(105), 163-194.
- Gümüş, G. (2016). *Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Gündüzöz, İ. (2015). Yeni Kuşak İnsan Hakları Çerçevesinde Türkiye’de Mülki İdare Amirliğine Analitik Bir Yaklaşım, *İnsan Hakları Yıllığı*, 33, 19-33
- Gürel, M. (2023). *Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik, Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği*. [Doktora tezi]. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Ha, Y., Narendorf, S. C., Santa Maria, D., Bezette-Flores, N. (2015). Barriers and Facilitators To Shelter Utilization Among Homeless Young Adults. *Eval Program Plann*. 53, 25-33. doi: 10.1016/j.evalprogplan.2015.07.001.
- Hadis-i Şerif. <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/?p=kitap&i=5.0.59> adresinden 20.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Hai, A. H., Franklin, C., Park, S., DiNitto, D. M. ve Aurelio, N. (2019). The Efficacy of Spiritual/Religious Interventions For Substance Use Problems: A Systematic Review and Meta Analysis of Randomized Controlled Trials. *Drug and Alcohol Dependence*, 202, 134–148.
- Hanratty, M. (2017). Do Local Economic Conditions Affect Homelessness? Impact of Area Housing Market Factors, Unemployment, and Poverty on Community Homeless Rates. *Hous Policy Debate*, 27(4), 640–655
- Harrison, M. (1999). Theorising Homelessness and 'Race'. P. Kennett ve A. Marsh (Düz.), *Homelessness: Exploring The New Terrain* içinde (s. 101-123). UK: Policy Press.
- Harvey, B. (1999). Models of Resettlement For The Homeless In The European Union. P. Kennett ve A. Marsh (Ed.). *Exploring the New Terrain* içinde (s. 267-292). Bristol: The Policy Press.
- Has, D. (2022, 22 Ocak). *İstanbul Valiliği Sokakta Kalanlara Sahip Çıkıyor*. <https://www.ihha.com.tr/haber-istanbul-valiligi-sokakta-kalanlara-sahip-cikiyor-1019914/> adresinden 03 08. 2022 tarihinde erişilmiştir.
- Hashemi Shahri, S. M., Ansari-Moghadam, F., ve Ansari Moghadam, A. (2021). A Survey on HIV, HCV, And HBV and Related Factors Among The Homeless Population, Southeast Of Iran. *Health Scope*, 10(1). e108929.
- Hayata Sarıl Lokantası (2024). *Hayata Sarıl Lokantası*. <https://www.instagram.com/lokantahayatasaril/?hl=tr> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Healy ve Link, L. M. ve R. J. (2012). *Handbook of International Social Work*. New York.: Oxford University Press.

- Healy, L. M. (2008). Exploring The History of Social Work As A Human Rights Profession. *International Social Work*, 51(6), 735-748.
- Heerde, J. A. ve Hemphill, S. (2019). Associations Between Individual-level Characteristics and Exposure to Physically Violent Behavior Among Young People Experiencing Homelessness: A Meta-Analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 47, 46-57.
- Herman, D. B., Susser, E. S., Struening, E. L., ve Link, B. L. (1997). Adverse Childhood Experiences: Are They Risk Factors for Adult Homelessness?, *American Journal of Public Health*, 87(2), 249-255.
- Hewett, N., Hiley, A. ve Gray, J. (2011). Morbidity Trends In The Population of A Specialised Homeless Primary Care Service. *The British Journal of General Practice: The Journal of the Royal College of General Practitioners*, 61(584), 200-202.
- Holliday, S. B., Edelen, M. O. ve Tucker, J. S. (2017). Family Functioning and Predictors of Runaway Behavior Among At-Risk Youth. *Child & Adolescent Social Work Journal: C & A*, 34(3), 247-258.
- Hope, M. ve Young, J. (1986). *The Faces of Homelessness*. MA: Lexington Books.
- Hopper, K. (2004). Shelters. D. Levinson (Ed.), *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 498-503). London: Sage Publication.
- Horsell, C. (2006). Homelessness and Social Exclusion: A Foucauldian Perspective for Social Workers, *Australian Social Work*, 59 (2), 213-225.
- Hossain, M. M., Sultana, A., Tasnim, S., Fan, Q., Ma, P., McKyer, E. ve Purohit, N. (2020). Prevalence Of Mental Disorders Among People Who Are Homeless: An Umbrella Review. *The International Journal of Social Psychiatry*, 66(6), 528–541.
- Hungaro, A. A., Gavioli, A., Christóphoro, R., Marangoni, S. R., Altrão, R. F., Rodrigues, A. L., ve Oliveira, M. L. F. D. (2020). Homeless Population: Characterization and Contextualization By Census Research. *Revista Brasileira de Enfermagem*, 73, e20190236.
- Huszar, K., Sianni, A., Barna, M. ve Somogyi, E. (2010). *Refugee Homelessness in Hungary*. Budapest: UNHCR.
- Hürriyet (2018, 18 Şubat). *ABD'de Yarım Milyon Kişi Evsiz*. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/abdde-yarim-milyon-kisi-evsiz-40745470> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Hwang, S. W. (2001). Homelessness and Health. *Canadian Medical Association Journal*, 164(1), 229-233.

- Iaccino, L. (2014, 10 Ekim). *Homeless Day 2014: New York and Manila among Cities with Most People Living on Streets*. <https://www.ibtimes.co.uk/homeless-day-2014-new-york-manila-among-cities-most-people-living-streets-1469288> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Ife, J. (2001). Local And Global Practice: Relocating Social Work As A Human Rights Profession In The New Global Order. *European Journal of Social Work*, 4 (1), 5-15.
- Ife, J. (2015). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet*. Ankara: Nika Yayınevi.
- IFSW. (2014). *Global Definition of Social work*. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- İlkan, F. (1992). Serseri ve Mazanne-i Sû'Eşhâs Hakkında Nizamname. *Tarih ve Toplum*, 18(108), 49-56.
- International Federation of Social Workers (t.y.). *Standards in Social Work Practice Meeting Human Rights*. [chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_92406-7.pdf](https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_92406-7.pdf)
- İşıkkhan, V. (2002). *Kentlerin Gölgesinde Yaşayan Evsizler*. Ankara: Kardelen Ofset.
- İşıkkhan, V. (2004). Yaşlı Evsizler ve Sosyal Hizmet Müdahaleleri, *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 15(2), 39-50.
- İşıkkhan, V. (2006). Ruh Hastası Evsiz Kadınların Sorunları ve Sosyal Hizmet Yaklaşımları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1), 37-52.
- İşıkkhan, V. (2006). *Türkiye'de Evsizler Sorunu ve Sosyal Hizmet*. Küreselleşen Dünya'da Sosyal Hizmetlerin Konumu Hedefleri ve Geleceği Sempozyum Sunum Kitabı, Antalya.
- İşıkkhan, V. (2015). Homeless People in Turkey and Social Work Interventions, 15th *International Academic Conference, Rome* (15), 468-477.
- İBB. (2021). *Faaliyet Raporu 2021*, <https://ibb.istanbul/BBImages/Slider/Image/2021-faaliyet-raporu.pdf> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- İnak, A. (2022). *Sosyal Dışlanma ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisinin İncelenmesi: Bingöl İli Örneği*. [Doktora Tezi]. Yalova: Yalova Üniversitesi. Çalışan yoksulluğu
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. (1948). <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> adresinden 10.07.2023 tarihinde edinilmiştir.
- İpek, N. (1994). *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1896)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- İstanbul Valiliği (2019). *Kimse Dışarıda Kalmasin! Misafir Edelim Çalışmaları Basın Açıklaması*, <http://www.istanbul.gov.tr/kimse-disarida-kalmasin-misafir-edelim-calismalari-basin-aciklamasi> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Jha, S. (2013, 6 Kasım). *1.77 million people live without shelter, albeit the number decline over a decade*. https://www.business-standard.com/article/economy-policy/1-77-million-people-live-without-shelter-albeit-the-number-decline-over-a-decade-113120600835_1.html adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Jiménez-Lérida, C., Herrera-Espiñeira, C., Granados, R., Martín-Salvador, A. (2023). Attending to the Mental Health of People Who Are Homeless by Mobile Telephone Follow-Up: A Systematic Review. *Healthcare (Basel)*, 11(12), 1666.
- Johnsen, S. ve Teixeira, L. (2010). *Staircases, Elevators and Cycles of Change: "Housing First" and Other Housing Models For Homeless People With Complex Support Needs*, Erişim tarihi: 15.06.2023, https://www.crisis.org.uk/media/20498/staircases_elevators_and_cycles_of_change_es2010.pdf
- Johnson, A. K. ve Cnaan, R. A. (1995). Social Work Practice With Homeless Persons: State of the Art. *Research on Social Work Practice*, 5(3), 340–382.
- Johnson, B., Murie, A., Naumann, L. ve Yanetta, A. (1991). *A Typology Of Homelessness*. Edinburg: Scottish Homes.
- Jones, A. ve Pleace, N. (2010). *A Review Of Single Homelessness in the UK*. London: Crisis.
- Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik (2013). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130105-5.htm> adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kallmen, H., Blid, M. (2016). Free from Homelessness: Is "Housing First" the Solution? - A Comparison with the "Staircase Model". A Feasibility Study, *International Archives of Addiction Research and Medicine*, 2(1), 1-6.
- Kane, M. N, Green, D. ve Jabobs, R. (2013). Perceptions About Homeless Elderss and Community Responsibility, *Educational Gerontology*, 39(11): 840-855
- Kara, H. Z. (2023). İnsan Hakları Temelli Sosyal Hizmet. F. Durul ve U. Solmaz (Ed.). *Sosyal Hizmet Uygulamalarında İnsan Hakları* içinde (s. 29-43). Ankara: Nika Yayınevi.
- Karabalık, H. (2016). *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri*. N. Özenbaş Boydağ (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları
- Karaman, M. F. (2019). *Sosyal Dışlanma Bağlamında Evsizlik: İstanbul örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi

- Karamustafalıoğlu, K. O., Bakım, B., Güveli, M., Özçelik, B. ve Uzun, U. E. (2007). İstanbul'daki Evsizlerde Psikiyatrik Bozukluklar, *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 20(2), 88-96.
- Karataş, K. (1999). Toplum Merkezleri Düşüncesinin Doğuşu ve Gelişimi. K. Karataş (Ed.) *Çağdaşlaşma Sürecinde Toplum Merkezlerinin Yeri ve İşlevleri* içinde (s. 15-31). Ankara: Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı Yayını.
- Kardeşlik Seferberliği (t.y.). *Kardeşlik Bildirisi*. <https://www.kardeslikseferberligi.com/kardeslik-seferberligi-bildirisi/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kasatura, İ. (1998). *Gençlik ve Bağımlılık*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kaya, T. (2011). Chicago Okulu: Chicago'ya Özgü Bir Perspektif, *Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 367-383.
- Kaya, T. (2017). *Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Sorumluluğu: Muratpaşa ve Kepez Belediyeleri Örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Kaya, T. (2017). Yerleşim Evleri ve Göçmenden Vatandaşa: Hull House Örneği, *İnsan Hakları Yıllığı*, 35, 79-95.
- Kaya-Kılıç, A. ve Aslantürk, H. (2019). Evsizlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sokak Yaşam Deneyimleri: Antalya Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 417-437.
- Kelly, P. E., Polanin, J. R., Jang, S. J. ve Johnson, B. R. (2015). Religion. *Delinquency, and Drug Use: A Meta-Analysis*, 40(4), 505-523.
- Kelly, V. G., Merrill, G. S., Shumway, M., Alvidrez, J. ve Boccellari, A. (2010) Outreach, Engagement and Practical Assistance: Essential Aspect Of PTSD Care For Urban Victims Of Violent Crime, *Trauma, Violence, & Abuse*, 11(3), 144-56.
- Kendler K. S., Gardner, C. O. ve Prescott, C. A. (1997). Religion, Psychopathology and Substance Use and Abuse: A Multimeasure, Genetic- Epidemiologic Study, *American Journal of Psychiatry*, 154(3), 322-329.
- Kennedy, C. ve Fitzpatrick, S. (2001). Begging, Rough Sleeping and Social Exclusion: Implications for Social Policy, *Urban Studies*, 38(11), 2001-2016.
- Kennett, P. ve Marsh, A. (1999). Introduction, Exploring The New Terrain. P. Kennett ve A. Marsh (Ed.). *Homelessness Exploring The New Terrain* içinde (s. 1-15). Bristol: The Policy Press.
- Kılıç, T. Y., Yeşilaras, M., Atilla, Ö. D., Toker, İ., Temizyürek, Z. (2015). Homeless Patients In The Emergency Department. *Journal of Academic Emergency Medicine*, 14(2), 70-74.

- Kılıçarslan, F. (2018). *İnsan Hakları Sorunu “Evsizlik ve Evsizler”*. <https://www.sosyalhizmetuzmani.org/evsizlik-evsizler.htm> adresinden 03.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Kim, M. M., ve Mayfield-Arnold, E. (2004). Stressful Life Events and Trauma Among Substance-Abusing Homeless Men. *Journal of Social Work Practice in the Addictions*, 4(2), 3-19.
- Kim, M. ve Ford, J. (2006). Trauma and Post-Traumatic Stress Among Homeless Men: A Review Of Current Research. *Journal of Aggression, Maltreatment, and Trauma*, 13(2), 1-22.
- Kim, Y., Bender, K., Ferguson, K. M., Begun, S., ve DiNitto, D. M. (2018). Trauma and Posttraumatic Stress Disorder Among Homeless Young Adults: The Importance of Victimization Experiences in Childhood and Once Homeless. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 26(3), 131-142. <https://doi.org/10.1177/1063426617710239>
- Kitzinger, J. (1995). Qualitative Research: Introducing Focus Groups. *Bmj*, 311(7000), 299-302.
- Klenke, K. (2016). *Qualitative Research In The Study Of Leadership*. Emerald Group Publishing Limited.
- Knight, L.W. (2014). *Jane Addams: Eylemci Bir Ruh*. Ankara: Ayizi Kitap.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2021). *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Barınma, Konaklama ve Sosyal Yardım Merkezi Yönetmeliği*, <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/kbb-barinma-konaklama-ve-sosyal-yardim-merkez/327> adresinden 20.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Koçu, R. E. (1966). *İstanbul Ansiklopedisi*. İstanbul: Koçu Yayınları.
- Koegel, P. (2004). *Causes of Homelessness: Overview*. D. Levinson (Ed.). Encyclopedia of Homelessness içinde (s. 50-57). London: Sage Publications.
- Koegel, P. (2007). *Explaining homelessness*. D. Levinson ve M. Ross (Düz.), Homelessness Handbook içinde (245-278). America: Bershire Publising Group.
- Koegel, P., Melamid, E. ve Burnam, M. A. (1995). Childhood Risk Factors Among Homeless Adults. *American Journal of Public Health*, 85(12), 1642-1649.
- Koerin, B. (2003). The Settlement House Tradition: Current Trends and Future Concerns. *The Journal of Sociology & Social Welfare* 30 (2), 53-68.
- Kookan, W. C., Baylor, J. K. ve Schwend, K. R. (2014). Worlds Apart In The Same Town? A Qualitative Comparison Of Pre and Post-Clinical Themes Assessing Student Nurse Perceptions Of Homeless, Mentally Ill Clients. *Nurse Education Today*, 306-312.

- Korf, D. J., Riper, H., Freeman, M., Lewis, R., Grant, I., Jacob, E., Mougin, C. ve Nilson, M. (1999). *Outreach Work among Drug Users in Europe: Concepts, Practice and Terminology*, Luxembourg, European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA).
- Korkut-Owen, F. ve Demirbaş-Çelik, N. (2018). Yaşam Boyu Sağlıklı Yaşam ve İyi Hali. *Psikiyatri Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 440-453.
- Kroll, J., Carey, K., Hagedorn, D., Dog, P. F., Benavides, E. (1986) A Survey of Homeless Adults in Urban Emergency Shelters. *Hosp Community Psychiatry*, 37(3), 283-286.
- Kunzmann, P. ve Burkard, F. P. (1991). *Dtv-Atlas Zur Philosophie, Tafel und Texte*. Würzburg: Deutsche Taschenbuch Verlag.
- Kur'an-ı Kerim Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kutlu, İ. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Bir Sorun Olarak Dilenciliğe Bakışı: Sakarya Üniversitesi Örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi
- Kutlu, Ö. (2022). Sosyal Yaşamın Bir Parçası Olarak Konut ve Evsizlik. G. Korkut ve D. Say Şahin (Ed.). *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Sorunlar I* içinde (s. 97-115), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Küçük, K. A. (2023). *İstanbul İlindeki Evsizlerin Şiddet Mağduriyeti Yaygınlığı, Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ve Şiddet Eğilimleri İle İlişkisi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi.
- Küçük, M. (2014). *Kent Yoksulluğu ve Evsizlik (İstanbul-Zeytinburnu Spor Kompleksi Barınma Evi Örneği)* [Yüksek lisans tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Küçük, M. (2018). Evsizlik ve Evsizliği Açıklayan Teoriler, *İDEALKENT*, 9(24) , 515-535.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kvale, S. (1994). *Interviews: An Introduction To Qualitative Research Interviewing*. Sage Publications, Inc.
- Lagemann, E. C. (1994). Jane Addams: An Educational Biography. E. C. Lagemann, (Ed.), *On Education* içinde (s 1-43). New Brunswick: Transaction Publishers.
- Lane, L. ve Power, A. (2009). *Soup Runs In Central London: The Right Help In The Right Place At The Right Time?*. London: LSE Housing. https://eprints.lse.ac.uk/35717/1/_Libfile_repository_Content_Lane%2C%20Laura_Soup%20runs%20in%20central%20London%28author%29.pdf adresinden 20.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

- Larkin, H., Aykanian, A. ve Streeter, C. L. (2019). *Homelessness Prevention and Intervention In Social Work: Policies, Programs and Practices*. H. Larkin, A. Aykanian, C. L. Streeter (Eds.). Switzerland: Springer.
- Layder, D. (2010). *Soyal Teoriye Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Leach J. (1979). *Providing for the Destitute- Community Care Of The Mentally Disabled*. Oxford University Press.
- Lee, B. A., Tyler, K. A. ve Wright, J. D. (2010). The New Homelessness Revisited. *Annual Review of Sociology*, 36, 500-521.
- Lesser, J. G. ve Pope, D. S. (2007). *Human Behavior And The Social Environment: Theory And Practice*. Boston: Pearson/Allyn & Bacon.
- Levitt, A. J., Culhane, D. P., DeGenova, J., O'Quinn, P., Bainbridge, J. (2009). Health And Social Characteristics Of Homeless Adults In Manhattan Who Were Chronically or Not Chronically. *Psychiatric Services*, 60(7), 978-983.
- Lewis, B. (2008). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Lima N. N. R., de Souza R. I., Feitosa P. W. G., Moreira J. L. S., da Silva C. G. L. ve Neto, M. L. R. (2020). People Experiencing Homelessness: Their Potential Exposure to COVID-19. *Psychiatry Research*, 288, 112945.
- Lindelius, R ve Salum, I. (1976). Criminality Among Homeless Men. *The British Journal of Addiction to Alcohol and Other Drugs*, 71(2), 149-53.
- Linn , L., Gelberg , L. ve Leake, B. (1990). Substance Abuse and Mental Health Status of Homeless and Domiciled Lowincome Users of a Medical Clinic. *Hospital and 'Community Psychiatry*, 41(3), 306-310.
- Linn, J. W. (2000), *Jane Addams: A Biography*. Urbana: University of Illinois Press.
- Lotfi, S. ve Porsuk, S. (2021). Türkiye'ye Göç Etmiş İranlı Kadınların Sosyo-Ekonomik Durumlarının Değerlendirilmesi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1047-1059.
- Lovett, K. L. ve Weisz, C. (2021). Religion and Recovery Among Individuals Experiencing Homelessness. *J Relig Health*, 60(6), 3949-3966.
- Lucchetti, G., Koenig, H. G. ve Lucchetti, A. L. G. (2021). Spirituality, Religiousness, and Mental Health: A Review of The Current Scientific Evidence. *World Journal of Clinical Cases*, 9(26), 7620–7631.
- MacNeil, A. ve Burnes, D. (2022). Bridging the Gap Between Homelessness in Older Adulthood and Elder Abuse: Considerations for an Age-Friendly Shelter System. *J Aging Soc Policy*. 34(3), 391-400.

- Main, T. (1998). How to Think About Homelessness: Balancing Structural and Individual Causes, *Journal of Social Distress and the Homeless*, 7(1), 41–54.
- Mallet, S., Resenthal, D., Key, D. ve Averill, R. (2010). *Moving Out, Moving On: Young People's Pathways In and Thtough Homelessness*. New York: Routledge Publishing.
- Malterud, K. (2001). Qualitative Research: Standards, Challenges and Guidelines. *The Lancet*, 358(9280), 483-488.
- Maqsood, M. H., Kamal, O. ve Charytan, D. (2020). Cardiovascular Issues Among Homeless People: An Issue that Needs Attention. *Clinical Medicine Insights: Cardiology*. 14, 1-2.
- Marr, M. D. (2015). *Better Must Come: Exiting Homelessness in Two Global Cities*. ILR Press.
- Marsh, A. ve Kenett, P. (1999). *Exploring The New Terrain*. UK: The Policy Press.
- Martins, P., Ornelas, J. ve Silva, A.C. (2016). The Role of Perceived Housing Quality and Perceived Choice To Recovery: An Ecological Perspective On A Housing First Program In Lisbon. *Journal of Environmental Psychology*, 47, 44-52.
- May, J. (2000). Housing Histories And Homeless Careers: A Biographical Approach. *Housing Studies*, 15(4), 613-638.
- McDonald, L., Dergal, J. ve Cleghorn, L. (2007). Living On The Margins: Older Homeless Adults In Toronto. *Journal of Gerontological Social Work*, 49(1-2), 19-46.
- McGuire-Schwartz, M., Small, L. A., Parker, G., Kim, P. ve McKay, M. (2015). Relationships Between Caregiver Violence Exposure, Caregiver Depression, And Youth Behavioral Health Among Homeless Families. *Research on Social Work Practice*, 25(5), 587-594.
- McNaughton, C. (2008). *Transitions Through Homelessness Lives on the Edge*. New York: Palgrave Macmillan.
- McNaughton, C. (2009). Agency, Transgression and The Causation of Homelessness: A Contextualised Rational Action Analysis. *International Journal of Housing Policy*, 9(1), 69-84.
- McPherson, J. (2015). *Human Rights Practice In Social Work: A Right Based Framework And Tivo Nev Measures*. Florida State University College of Social Work. 90-105. <https://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:27351/1/datastream/PDF/download/citation.pdf> adresinden 20.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Mejia-Lancheros, C., Lachaud, J., Nisenbaum, R., Wang, A., Stergiopoulos, V., Hwang, S. W., O'Campo, P. (2020). Dental Problems and Chronic Diseases In Mentally Ill Homeless Adults: A Cross-Sectional Study. *BMC Public Health*. 20(1), 419.

- Meneviş, B. (2006). *Evsizler*. Ankara: DPT ve Türk Ulusal Ajansı.
- Menglu, S., Yan, L. ve Huaiyan, L. (2015, Kasım 16). *China Can't Help Its Homeless Alone*. <https://slate.com/news-and-politics/2015/11/chinas-local-governments-collaborate-with-ngos-to-better-homeless-care.html> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative Research: A Guide To Design and Implementation: Revised and Expanded From Qualitative Research and Case Study Applications In Education*. ABD: Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Merriam, S. B. ve Grenier, R. S. (2019). *Qualitative Research In Practice: Examples For Discussion and Analysis*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Merriam-Webster (2024a). *House*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/house> adresinden 29.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Merriam-Webster (2024b). *Home*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/home> adresinden 17.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Metro Denver Homeless Initiative. (2015). *Point-In-Time Report*. <https://www.mdhi.org/> adresinden 03.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M. ve Aalto, E. (Eds) (2007). *Outreach Work among Marginalized Populations in Europe: Guidelines on Providing Integrated Outreach Services*. Amsterdam: Foundation Regenboog AMOC. https://www.researchgate.net/publication/280932166_Outreach_Work_among_Marginalized_Populations_in_Europe_Guidelines_on_Providing_Integrated_Outreach_Services adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Mikulcová, K., Kowaliková, I., Caletková, L., Mia Racko (Zegzulková), V. ve Mikulec, M. (2023). Exploring The Socialization of Homelesschildren In Czechia: Sibling Relationships, *Journal of Social Work Practice*, 37(2), 169-181.
- Milburn, N. G., Stein, J. A., Lopez, S. A., Hilberg, A. M., Veprinsky, A., Arnold, E. M. ve Comulada, W. S. (2017). Trauma, Family Factors and The Mental Health of Homeless Adolescents. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, 12(1), 37-47.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. New York: Sage Publications, Inc.
- Millar, J. (2008). Social Exclusion and Social Policy Research: Defining Exclusion. D. Abrams, J. Christian ve D. Gordon (Eds.). *Multidisciplinary Handbook Of Social Exclusion Research* içinde (s. 1-16). Chichester: Wiley.
- Miller, L., Davies, M., Greenwald, S. ve Psychiatry, A. (2000). Religiosity and Substance Use and Abuse Among Adolescents In The National Comorbidity Survey. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(9), 1190–1197.

- Milliyet (2018). *Kimsesizler Otel 100 Evsize Sıcak Yuva Oldu*. <https://www.milliyet.com.tr/gundem/kimsesizler-oteli-100-evsize-sicak-yuva-odu-2596865> adresinden 07.12.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Mishra, A. (1999). *Globalization and The Welfare State*. London: Cambridge University Press.
- Monari, E., Booth, R., Harerimana, B. ve Forchuk, C. (2020) The Experiences of Migration among Homeless Male and Female Psychiatric Survivors, *Issues in Mental Health Nursing*, 41(6), 467-475.
- Morgan, D. L. (1997). *Focus Groups As Qualitative Research*. New York: Sage publications.
- Morgan, W. J. (2011). *Escaping From Homelessness* [Doctorate in Clinical Psychology]. Coventry: Universities of Coventry and Warwick.
- Morris, J. M. (1997). Chronic Homelessness Among Working-Age Adults: Personal Problems And Public Assistance. *Journal of Social Distress and the Homeless*, 6(1), 57-69.
- Morse, A. (1992). *Causes of Homelessness*. J. Robertson ve M. Greenblatt (Düz.), *Homelessness: A National Perspective* içinde (s. 3-19). New York: Plenum.
- Morse, J. M. (2016). *Mixed Method Design: Principles and Procedures*. New York: Routledge.
- Moskowitz, A., Stein, J. A. ve Lightfoot, M. (2013). The Mediating Roles of Stress and Maladaptive Behaviors on Self-Harm and Suicide Attempts Among Runaway and Homeless Youth. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(7), 1015-1027.
- Mossman, D. ve Perlin, M. (1992). Psychiatry and the Homeless Mentally Ill: A reply to Dr. Lamb. *Am J Psychiatry*, 149(7), 951-957.
- Moustakas, C. (1994). *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Munté-Pascual, A., Redondo-Sama, G., De Vicente, I. ve Matulic V. (2022). You Are Not Alone: The (In)Visible Homeless and the Role of Social Workers and Related Professionals. *Int J Environ Res Public Health*, 19(16), 10070.
- Mustafa Aschen (2013, Mart 21). *Ekümenopolis: Ucu Olmayan Şehir*. [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=maEcPKBXV0M>
- Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme. (1951). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihahp/https://nvi.gov.tr/kurumlar/nvi.gov.tr/mevzuat/nufusmevzuat/milletlerarasi/DigerSozlesmeler/Multecilerin_hukuki_durumuna_iliskin_cenevre_sozlesmesi.pdf adresinden 20.07.2023 tarihinde erişilmiştir.

- National Center for Homeless Education. (2019). *Federal Data Summary: School Years 2014-15 to 2016-2017*. <http://nche.ed.gov/wp-content/uploads/2019/02/Federal-Data-Summary-SY-14.15-to16.17-Final-Published-2.12.19.pdf> adresinden 07.12.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Neale, J. (1997a). *Theorising homelessness Contemporary Sociological And Feminist Perspectives*. R. Burrows, N. Pleace ve D. Quilgars (Ed.). Homelessness and Social Policy içinde (s. 35-49). London: Routhledge.
- Neale, J. (1997b). Homelessness and Theory Reconsidered. *Housing Studies*. 12(1), 47-61.
- Needle, R. H., Burrows, D., Friedman, S., Dorabjee, J., Touze', G., Badrieva, L., Grund, J.-P. C., Suresh Kumar, M., Nigro, L., Manning, G. and Latkin, C. (2004). *Evidence for Action: Effectiveness of Community-Based Outreach in Preventing HIV/AIDS among Injecting Drug Users*, Geneva, WHO (World Health Organization). [chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiahp/https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42931/9241591528.pdf?sequence=1](https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42931/9241591528.pdf?sequence=1) adresinden 07.12.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Neisler, J., Shree, S., Reitzel, L. R., Chen, T. A., Kendzor, D. E., Obasi, E. M., Wrighting, Q. ve Businelle, M. S. (2019). Characterizing Alcohol Use Behaviors Among Homeless Men and Women. *American Journal of Health Behavior*, 43(1), 37–49.
- Neuman, W. L. (2016). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I*, Ankara: Yayın Odası Yayınları.
- Nies, M. A. ve McEwen, M. (2022). *Community Health Nursing: Promoting The Health Of Populations*. New York: W B. Saunders Company.
- Niner, P. (1989) *Homelessness in Nine Local Authorities: Case Studies Of Policy And Practice*, London: H.M.S.O.
- Nino, M. D., Loya, M. A., ve Cuevas, M. C. (2010). Who are The Chronically Homeless? Social Characteristics And Risk Factors Associated With Chronic Homelessness, *Journal of Social Distress and the Homeless*, 19(1 & 2), 41-65.
- Nooe, R. M. ve Patterson, D. A. (2010). The Ecology of Homelessness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 20(2), 105–152.
- Nordentoft, M. (2007). Prevention of Suicide and Attempted Suicide In Denmark. Epidemiological Studies of Suicide and Intervention Studies In Selected Risk Groups. *Danish Medical Bulletin*, 54(4), 306-369.
- Nordgard, J. I. (2006). *Poverty, Human Rights and Implementation of MDGs in Cambodia*, Oslo: University of Oslo.

- Nousiainen, K. (2021). Frail Paths Home: Former Long-Term Homeless Women and Men Narrate Their Experiences and Meanings of Home, *Nordic Social Work Research*, 11(1), 63-76.
- NTV (2023, 26 Kasım). *İstanbul Valisi Gül'den "Evsizleri 112'ye Bildirin" Çağrısı*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-valisi-gulden-evsizleri-112ye-bildirin-cagrisi,aAFmCJwXt0i1JP6-fbzcfa> adresinden 20.01.2023 tarihinde erişilmiştir.
- NTV (2023, 7 Aralık). *Antalya'da Bekçilerin Hastaneye Gitmeye İkna Edemediği Evsiz Ölü Bulundu*. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/antalyada-bekcilerin-hastaneye-gitmeye-ikna-edemedigi-evsiz-olu-bulundu,3bl36349EU2LaS0-WRl1ow> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- NTV (2024, 4 Mart). *Antalya'da Şüpheli Olay: Evsiz Adam Ölü Bulundu*. https://www.ntv.com.tr/turkiye/antalyada-supheli-olay-evsiz-adam-olu-bulundu,7yN--9_eo0aaV-UBhcJlog adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Nuhoğlu, H. Y. (t.y.). *Dârüleytam*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/daruleytam>
- O'Callaghan, S. ve Tsemberis, S. (2004). Harm Reduction. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 189-193). London: Sage Publication.
- OECD (t.y.). *Homeless Population*. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiahp/<https://www.oecd.org/els/family/H3-1-Homeless-population.pdf> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- OHCHR (2006). *The Rights of Non-Citizens*. [https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/noncitizen sen.pdf](https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/noncitizen%20sen.pdf) adresinden 02.12.2022 tarihinde erişilmiştir.
- OHCHR (t.y.). *Annual Thematic Reports Special Rapporteur On The Right To Adequate Housing*. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-housing/annual-thematic-reports> adresinden 21.01.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Okay, C. (1999). *Meşrutiyet Döneminde Savaş ve Çocuk*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Omerov, P., Craftman, Å. G., Mattsson, E. ve Klarare, A. (2020). Homeless Persons' Experiences of Health and Social Care: A Systematic Integrative Review. *Health & Social Care in The Community*, 28(1), 1-11.
- Oppong Asante, K ve Onyeaka, H. (2022). The Mediating Role of Social Support In The Relationship Between Stigma and Emotional Distress Among Homeless Adolescents In Ghana. *Psychol Health Med*, 27(3), 589-597.
- Orhan-Yılmaz, E. (2017). *Ankara İli İçin Alternatif Bir "Barınma Evi" Önerisi*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ortaylı, İ. (1985). *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*. İstanbul: Hil Yayınları.

- Osmanlıca Türkçe Sözlük (2023). *Hane-harab*.
<https://www.luggat.com/index.php#ceviri> adresinden 12.05.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Ostrow, J. M. (1995). Self-Consciousness and Social Position: On. *Qualitative Sociology*, 18(3), 357-375. .
- Ögel, K. (2009). *99 Sayfada Uyuşturucu ve Gençlik*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ögel, K. ve Yücel, H. (2005). Sokakta Yaşayan Ergenler ve Sağlık Durumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 6(1), 11-18.
- Öktem, M. K. (1991). Gündüleme Kuramı Ve Yetişen Kamu Yöneticilerimiz: X ve Y Kuramları Üzerinde Bir Alan Araştırması, *TODİE Amme İdaresi Dergisi*, 24(3), 46-63.
- Özaydın, M. (2012). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özbek, N. (2006). *Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayını.
- Özbek, N. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, H. (2002). *Bir Toplumsal Problem Odağı Olarak Dilenciler*. [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Özdemir, U. (2010). Evsizlik ve Evsizlere Genel Bir Bakış. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 77-88.
- Özkan, A. (2014). Dersaadet'ten Vilayet'e Geçiş Sürecinde İstanbul Cemiyet-İ Umûmiye-İ Belediye Seçimleri (1922-1923), *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 55, 243-276.
- Özkan, H. (2020). *Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşları İçin Adım Adım ve Destekle Değiştir Modellerini Kullanarak Bağış Yapanların Davranış ve Motivasyonlarının İncelenmesi*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Özkan, S. (2006). Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytâmı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 211-229.
- Özkan-Kıranç, D. Ö. (2020). *Evsizlik Üzerine Bir Kent Araştırması: İzmir Örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Özkazanç-Dinçer, B. (2020). *Modern Bir Barınma Sorunsalı: Dünyada ve Türkiye'de Ev-Olmayanlar* [Doktora tezi]. Haliç Üniversitesi.

- Özsarsılmaz, G. (2022). *Engagement of Rights-Based Civil Society Organizations In Migration Governance: Case of Greece*. [Yüksek lisans tezi]. İzmir: Yaşar Üniversitesi.
- Öztürk, C. (t.y.). *Islahhâne*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/islakhane> adresinden 02.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Öztürk, F. (2023, 31 Ağustos). *Sokakta Yaşayanlar: Evsizlerin Sayısı Artıyor mu?* <https://www.bbc.com/turkce/articles/c6pg81d62z3o> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Padgett, D. K., Henwood, B. F. ve Tsemberis, S. J. (2016). *Housing First: Ending Homelessness, Transforming Systems and Changing Lives*. New York: Oxford University Press.
- Pargament, K. I. (1997). *The Psychology Of Religion And Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press.
- Park, R. J. (2007). 'Boys' Clubs Are Better Than Policemen's Clubs': Endeavours by Philanthropists, Social Reformers, and Others to Prevent Juvenile Crime, the Late 1800s to 1917, *The International Journal of the History of Sport*, 24(6), 749-775.
- Parsell, C. ve Marston, G. (2012). Beyond the 'At Risk' Individual: Housing and the Eradication of Poverty to Prevent Homelessness. *Australian Journal of Public Administration*, 71(1), 33-44.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Petersson, F.J. (2017). Local Representations of Homelessness in Copenhagen, Glasgow and Gothenburg: A Cross-City Policy Analysis. *European Journal of Homelessness*, 11(1), 153-183.
- Phipps, M., Dalton, L., Maxwell, H. ve Cleary M. (2022). More than a house: Women's Recovery from Homelessness in Australia. *Health Soc Care Community*, 30(4), e1427-e1437.
- Pkaremba, L. C., Oleche, M. O. ve Owiti, E. (2023) Analysis of Contraceptive Use Among Homeless Women In Kenya – A Case Of Nairobi County, *Cogent Economics & Finance*, 11(2), 1-19.
- Pleace, N. (1998). Single Homelessness As Social Exclusion: The Unique and The Extreme. *Social Policy & Administration*, 32(1), 46-59.
- Pleace, N. (2000). The New Consensus, The Old Consensus and The Porvision of Services For People Sleeping Rough. *Housing Studies*, 15(4), 581-594.
- Pleace, N. (2003). Rehousing Single Homeless People. R. Burrows, N. Pleace ve D. Quilgars (Ed.) *Homelessness and Social Policy* içinde (s. 159-170). London: Routledge.

- Pleace, N. (2016). *Housing First Guide Europe: Research Report*. Brussels: FEANTSA.
- Plumb, J. D. (1997). Homelessness: Care, Prevention and Public Policy. *Annals of Internal Medicine*, 126(112), 973-975.
- Plumb, J. D. (2000). Homelessness: Reducing Health Disparities. *Canadian Medical Association Journal*, 163(2), 172-173.
- Plutarch. (1811). *The lives of Tiberius and Caius Gracchus (Vol. VI)*. John Langhorne, D. D. ve William Langhorne, A. M. (Trans.) Philadelphia: Brannan & Morford. Erişim adresi: https://books.google.com.tr/books?id=h6cXAAAAYAAJ&printsec=frontcover&sourc%20e=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Poole, D. L. ve Colby, I. C. (2002). Do Public Neighborhood Centers Have The Capacity To Be Instruments Of Change In Human Services?. *Social Work*, 47(2), 142-152.
- Pope N. D., Buchino, S., Ascienzo, S. (2020). “Just like Jail”: Trauma Experiences of Older Homeless Men. *J Gerontol Soc Work*. 63(3), 143-161.
- Prigerson, H. G., Desai, R. A., Liu-Mares, W. ve Rosenheck, R. A. (2003). Suicidal Ideation and Suicide Attempts In Homeless Mentally Ill Persons: Age-Specific Risks of Substance Abuse. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 38(4), 213–219.
- Prior, M. K., Bahret, B. A., Allen, R. I. ve Pasupuleti, S. (2012). The Efficacy Of A Senior Outreach Program In The Reduction of Hospital Readmissions and Emergency De- Partment Visits Among Chronically Ill Seniors, *Social Work in Health Care*, 51, 345–60.
- Quilgar, D. ve Pleace, N. (2010). *Meeting the Needs of Households at Risk of Domestic Violence in England: The Role of Accommodation Housing-Related Support Services*. London: Communities and Local Government.
- Raphael, B. (2004). Outreach in Australian disasters, A. Pandya ve C. Katz (Eds), *Disaster Psychiatry: Intervening when Nightmares Come True* içinde (s. 87-101), Hillsdale, NJ: Analytic Press.
- Ravenhill, M. (2008). *The Culture Of Homelessness*. Ashgate.
- Reddon H., Socias, M. E., Justice, A., Cui, Z., Nosova, E., Barrios, R., Fairbairn, N., Marshall, B. D. L., Milloy, M. J. (2022). Periods of Homelessness Linked to Higher VACS Index Among HIV-Positive People Who Use Drugs. *AIDS Behav*, 26(6), 1739-1749.
- Reinders, R. C. (1982). Toynbee Hall and the American Settlement Movement, *Social Service Review*, 56(1), 39-54
- Rengasamy, S. (2010). *Evolution Of Social Welfare / Work*. Madurai Institute Of Social Sciences. Chrome

extension://gphandlahdpffmccakmbngmbnjiihp/https://www.igntu.ac.in/eContent/IGNTU-eContent-642461769227-MSW-2-DrRameshB-SocialWelfareAdministrationandSocialLegislations-1,2,3,4,5.pdf adresinden 23.07.2023 tarihinde erişilmiştir.

- Repka, B., Bejda, G., Kułak-Bejda, A., Czarnecki, D., Ziółkowski, M., Mosiołek, A., Szulc, A., Waszkiewicz, N., Ślifirczyk, A., Kułak, W. ve Krajewska-Kułak, E. (2023). Health Behaviors and Problems In Polish Homeless Men. *Front Public Health* 11, 1208877.
- Reynaert, D., Nachtergaele, S., De Stercke, N., Gobeyn, H., & Roose, R. (2022). Social Work As A Human Rights Profession: An Action Framework. *The British Journal of Social Work*, 52(2), 928-945.
- Rhoades, H., Wenzel, S. L., Golinelli, D., Tucker, J. S., Kennedy, D. P., Green, H. D. ve Zhou, A. (2011). The Social Context of Homeless Men's Substance Use. *Drug and Alcohol Dependence*, 118(2-3), 320-325.
- Richards, S., Ruch, G., ve Trevithick, P. (2005). Communication Skills Training For Practice: The Ethical Dilemma For Social Work Education, *Social Work Education*, 24(4), 409-422.
- Roberts, E., Copeland, C., Humphreys, K., Shover, C. L. (2023). Drug-Related Deaths Among Housed And Homeless Individuals In The UK And The USA: Comparative Retrospective Cohort Study. *Br J Psychiatry*, 223(6), 562-568.
- Rocine, G. ve Seigny, O. (2001) "Homelesnes". *Social Work with Groups*, 23(4), 12-21.
- Rog, D. J. ve Holupka, C. S. (2004). Interventions Housing. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 317-321). Lonson: Sage Publications.
- Roman, N. ve Berg, S. (2004). Legislation, Programs and Policies, US Federal. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 340-346). London: Sage Publications.
- Roos, L. E., Mota, N., Afifi, T. O., Katz, L. Y., Distasio, J., Sareen, J. (2013). Relationship Between Adverse Childhood Experiences and Homelessness and The Impact of Axis I and II Disorders. *American Journal of Public Health*, 103(2), 275-281.
- Rossi P. H., Wright, J. D., Fisher, G. A., Willis, G. (1987). The Urban Homeless: Estimating Composition and Size. *Science*, 235 (4794), 1336-41. Doi: 10.1126/science.2950592.
- Roth, D. ve Bean, J. (1986a). The Ohio Study: A Comprehensive Look at Homelessness. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 9(4), 31-38.
- Roth, D. ve Bean J. (1986b). New Perspectives On Homelessness: Findings From A Statewide Epidemiological Study. *Psychiatric Services*, 37(7), 712-719.

- Roze, M., Vandentorren, S., Van der Waerden, J. ve Melchior, M. (2018). Factors Associated With Depression Among Homeless Mothers. Results Of The Enfams Survey. *Journal of Affective Disorders*, 229, 314-321.
- Rukmana, D. (2020). The Causes Of Homelessness and The Characteristics Associated With High Risk of Homelessness: A Review of Intercity and Intracity Homelessness Data. *Housing Policy Debate*, 30(2), 291–308.
- Sahlin, I. (1998). *The Staircase Of Transition. European Observatory on Homelessness*. National Report from Sweden. Department of Sociology, Lund.
- Salhi, B. A., White, M. H., Pitts, S. R. ve Wright, D. W. (2017). Homelessness and Emergency Medicine: A Review Of The Literature, *Academic Emergency Medicine*, (25)5, 577-593.
- Salit, S. A., Kuhn, E. M., Hartz, A. J. ve Vu, J. M. (1998). Hospitalization Costs Associated with Homelessness in New York City. *N Engl J*, 338, 1734-1740.
- Samancı, U. (2019). Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesinin Denetim Organları ve Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarının Uygulanmasının Denetimi, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21, 1795-1832.
- Santos, G. C., Baptista, T. ve Constantino, P. (2021). "Whose Baby Is This?": Challenges for Homeless Women's Right To Motherhood, *Cadernos De Saude Publica*, 37(5), 1-16.
- Sarıgül, A. (2016). *Bedensel Engellilerde Sosyal Dışlanma Ağrı İli Örneği*. [Yüksek lisans tezi]. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Sarmış, İ. ve Şahin, O. (2014). *Avrupa Sosyal Şartı*. F. Aydın (Ed.), Ankara: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Schanzer, B., Dominguez, B., ShROUT, P. E. ve Caton, C. L M. (2007). Homelessness, Health Status, and Health Care Use, *American Journal of Public Health*, 97(3), 464-469.
- Schley, C., Radovini, A., Halperin, S. ve Fletcher, K. (2011). Intensive Outreach In Youth Mental Health: Description of A Service Model For Young People Who Are Difficult-To-Engage and “High-Risk”, *Children and Youth Services Review*, 33, 1506–14.
- Schlup, L. C. ve Ryan, J. G. (Ed.) (2003). *Historical Dictionary of the Gilded Age*. New York: M. E. Sharpe.
- Schreiter, S., Speerforck, S., Schomerus, G. ve Gutwinski, S. (2021). Homelessness: Care For The Most Vulnerable - A Narrative Review of Risk Factors, Health Needs, Stigma and Intervention Strategies. *Current Opinion in Psychiatry*, 34(4), 400-404.

- Schutt, R. K. ve Goldfinger, S. M. (1996). Housing Preferences and Perceptions of Health and Functioning Among Homeless Mentally Ill Persons. *Psychiatric Services*, 47, 381-386.
- Seale, J. V., Fallaize, R. ve Lovegrove, J. A. (2016). Nutrition and The Homeless: The Underestimated Challenge. *Nutrition Research Reviews*, 29(2), 143-151.
- Segal, E. A., Gerdes, K. E. ve Steiner, S. (2013). *An Introduction To The Profession of Social Work: Becoming A Change*. CA: Thomson-Brooks/Cole.
- Seo, K., Choi, Y. ve Shin, J. (2021). Homelessness in Destinations: Tourists' Visit Intention. *Annals of Tourism Research*, 89, 103-249.
- Sevil, H. T. (1998). *Uyuşturucu Bağımlılığı, Tanımlar, Sorunlar, Çözümler*. Ankara: SABEV Yayınları.
- Shenton, A. K. (2004). Strategies for Ensuring Trustworthiness In Qualitative Research Projects. *Education for information*, 22(2), 63-75.
- Shinn, M. (2004). Prevention of Homelessness: Overview. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 455-462). London: Sage Publications.
- Simons, R. L. ve Whitbeck, L. B. (1991). Running Away During Adolescence As A Precursor To Adult Homelessness. *Social Service Review*, 65(2), 224-247.
- Sipahi, E. B. ve Aslan, T. (2021). Evsizlik Sorununun Pandemi İle İlişkisi ve Türkiye'deki İzdüşümü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(31), 972-987.
- Sivil Sayfalar (2019). *İyilik Siyaset Üstüdür*. <https://www.sivilsayfalar.org/2019/01/15/erday-der-baskani-alaca-iyilik-siyaset-ustudur/> adresinden 24.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (2020). *Hak Temelli Yaklaşım Nedir?*, <https://www.stgm.org.tr/hak-temelli-yaklasim-nedir-0> adresinden 27.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sivil Toplum İçin Destek Vakfı (2022). *Çorbada Tuzun Olsun Derneği ile Kurumsal Destek Fonu Kapsamında Yürütecekleri Çalışmaları Konuştuk*. <https://siviltoplumdestek.org/kurumsal-destek/corbada-tuzun-olsun-dernegi-ile-kurumsal-destek-fonu-kapsaminda-yurutecekleri-calismalari-konustuk/> adresinden 24.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Siyasi ve Medeni Haklar Sözleşmesi (ICCPR). <https://www.ihd.org.tr/sasve-medenihaklar-uluslararasi-slees/> adresinden 25.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Slesnick, N., Zhang, J. ve Yilmazer, T. (2018). Employment And Other Income Sources Among Homeless Youth. *The Journal of Primary Prevention*, 39(3), 247-262.

- Smith, G. S. (2000), *The Search for Social Salvation: Social Christianity and America, 1880-1925*, Maryland: Lexington Books.
- Snow, D. A. ve Anderson, L. (1993). *Down on Their Luck: A Study of Homeless Street People*. University of California Press.
- Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği (t.y.a). *Hakkımızda*. <https://sokakcorbacilari.org/sokak-corbacilari-hakkinda/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sokak Çorbacıları Yardımlaşma Derneği (t.y.b). *Faaliyetimiz*. <https://sokakcorbacilari.org/faaliyetimiz/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Sokak Lambası Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2024). *Sokak Lambası Derneği*. <https://www.instagram.com/sokaklambasidernegi/> adresinden 24.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Somerville, P. (1992). Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness?, *International Journal of Urban and Regional Research*, 16(4), 529–539.
- Somerville, P. (2013). Understanding Homelessness. *Housing, Theory and Society*, 30 (4), 384-415.
- SonDakika.com (2018, 20 Aralık). *İngiltere'de Evsiz Ölümleri 5 Yılda Yüzde 24 Arttı*. <https://www.sondakika.com/guncel/haber-ingiltere-de-evsiz-olumleri-5-yilda-yuzde-24-artti-11559966/> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Söylemez, S. (2013). Yoksullukla Mücadelenin İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 217-226.
- Specht W. (2010). Mobile Youth Work With A Global Perspective. Specht W. (Ed.), *Mobile Youth Work in the Global Context: Reaching the Unreachable* içinde (s. 56-65), Documentation of the 9th International ISMO Symposium Stuttgart.
- Sputnik Türkiye (2023, 5 Eylül). *ABD'nin San Francisco Kentinde Evsizlerin Oranı Artıyor*. <https://sputniknews.com.tr/20230905/abdnin-san-francisco-kentinde-evsizlerin-orani-artiyor-1075189819.html> adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Statistik Austria. (2017): *Armut und soziale Ausgrenzung in Österreich. Indikatoren 2008 bis 2016*. https://www.sozialministerium.at/cms/site/attachments/0/6/6/CH3434/CMS1515498709051/armut_und_soziale_ausgrenzung_2008_bis_2016_entwicklung_von_indikatoren_u.pdf adresinden 10.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Stauner, N., Exline, J. J., Kusina, J. R. ve Pargament, K. I. (2019). Religious and Spiritual Struggles, Religiousness, and Alcohol Problems Among Undergraduates. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 47(3), 243–258.

- Stein, J. A., BurdenL.M., ve Nyamthai, A. (2002). Relative Contributions of Parent Substance Use and Childhood Maltreatment To Chronic Homelessness, Depression, and Substance Abuse Problems Among Homeless Women: Mediating Roles of Self-Esteem and Abuse In Adulthood. *Child Abuse & Neglect*, 26, 1011-1027.
- Stein, J. A., Milburn, N. G., Zane, J. I. ve Rotheram-Borus, M. J. (2009). Paternal and Maternal Influences on Problem Behaviors Among Homeless and Runaway Youth. *American Journal of Orthopsychiatry*, 79(1), 39-50.
- Stewart, C. ve Cash, W. (2006). *Interviewing: Principles and Practices*. New York: McGraw-Hill Companies.
- Sumerlin, J. R. (1999). Cognitive-Affective Preparation For Homelessness: Quantitative and Qualitative Analysis of Childhood Out-Of-Home Placement and Child Abuse In A Sample of Homeless Men. *Psychological Reports*, 85, 553-573.
- Swinglewood, A. (2000). *A Short History of Sociological Thought*. New York: St. Martin's Press.
- Szeintuch, S. (2015). Street Work and Outreach: A Social Work Method?, *The British Journal of Social Work*, 45(6), 1923–1934.
- ŞEFKAT-DER (t.y.). *Biz Kimiz?*. <https://www.sefkatder.org/biz-kimiz> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Şehrin İyi Hali (t.y.). *Çorbada Tuzun Olsun Derneği*. <https://www.sehriniyihali.com/corbada-tuzun-olsun-derneği/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Şengül, M. ve Can, Ş. (2021). *Hazreti Kaab Camii Kapılarını Kimsesizlere Açıyor*. <https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/hazreti-kaab-camii-kapilarini-kimsesizlere-aciyor/2> adresinden 22.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik (2016). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/03/20160317-8.htm> adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Anayasası. (1982). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/<https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/illeridaresi/Mevzuat/Kanunlar/Anayasa.pdf> adresinden 05.05.2023 tarihinde erişildi.
- T.C. Kocaeli Valiliği (2024). *Kocaeli'nin Nüfusu 2 Milyon 102 Bin 907 Oldu*. <http://www.kocaeli.gov.tr/kocaelinin-nufusu-2-milyon-102-bin-907-oldu> adresinden 05.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Tainio, H. ve Fresrikson, P. (2001). The Finnish Homelessness Strategy: From a "Starcase" Model to a "Housing Firs" Approach to Tackling Long-Term Homelessness. *European Journal of Homelessness*, 3, 181-199.

- Tam, H. (2012). A Discourse and Practice Gap In Working With Youth-At-Disadvantage In The Outreach Social Work Service In Hong Kong. *Children and Youth Services Review*, 34, 1570-1580.
- Taşçılar, F. (2010). Michel Foucault ve Güç/İktidar Çözümlemeleri (Modern İktidarın Yapısı ve İşleyişi). *Postyapısalcılık* içinde (s. 73-123), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Tatar, B. (2022). “Ev Metafiziği” ve “Eve Düşüş” Sarkacında Kadın, *Pandemi ve Kadın* içinde (s. 27-53). İstanbul: Kadem Yayınları.
- TBBM. (2010). *Ankara Şehirlerarası Terminal İşletmesinde (AŞTİ) Barınan Evsizler Hakkında İnceleme Raporu*.
- Temel, A. (2019). *Hak Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Suriyeli Adölesanların Eğitim Hakkına Erişimleri*. [Yüksek lisans tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Tempier, R., Balbuena, L., Garety, P. ve Craig, T. J. (2012). Does Assertive Community Outreach Improve Social Support? Results From The Lambeth Study Of Early-Episode Psychosis, *Psychiatric Services*, 63, 216–22.
- Tese’ülün Men’ine Dair Nizamname (1895). <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/teseulun-menine-dair-nizamname-1> adresinden 12.09.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Teseülün Menine Dair Nizamname (1896). [chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiahp/https://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/0.1.21.pdf](https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/teseulun-menine-dair-nizamname-1) adresinden 08.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Tezel, M. (2019, Temmuz 31). *Evsizler Almanya’da 650 bin, Türkiye’de 70 bin*. https://www.sabah.com.tr/yazarlar/gunaydin/sbmevlut_tezel/2019/07/31/evsizler-almanyada-650-bin-turkiyede-70-bin adresinden 01.10.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Theis, J. (2004). *Promoting Rights-Based Approaches Experiences and Ideas From Asia and The Pacific*, Stockholm: Save The Children Publication.
- Thomas, M. ve Pierson, J. (Eds.) (1995). *‘Outreach’, The Dictionary of Social Work*, London: Collins Educational.
- Tibbits, F. (2008). Human Rights Education, Monisha Bajaj (Ed.) *Encyclopaedia of Peace Education* içinde (s. 99-109), Information Age Publishing, Charlotte, Nc.
- Tiffany, G. A. (2007). *Reconnecting Detached Youth Work: Guidelines and Standards for Excellence*. Chichester: Federation for Detached Youth Work.
- TOKİ. (t.y.). *Kuruluş ve Tarihçe*. <https://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce> adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Tokol, A. ve Alper, Y. (2013). *Sosyal Politika*. Bursa: Dora Yayıncılık.

- Toksarı, A. (1994). *Dilencilik. Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tordoff, D. M., Kerani, R. P., Glick, S. N., Hood, J., Golden, M. R., Lechtenberg, R., Buskin, S. ve Herbeck, J. T. (2022). Molecular Epidemiology of Individuals Experiencing Unstable Housing or Living Homeless at HIV Diagnosis: Analysis of HIV Surveillance Data In King County, Washington. *AIDS Behav*, 26(10), 3459-3468.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve Cemiyet*. E. Güler (Çev.). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Trevithick, P., Richards, S., Ruch, G., ve Moss, B. (2004). *Teaching and Learning Communication Skills In Social Work Education*. Social Care Institute for Excellence.
- Trolande, J.A. (1987). *From Settlement Houses To Neighborhood Centers: A History of The Settlement House Movement In The United States*. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiiahp/https://web11.fcny.org/ifs/resources/history/a-history-of-the-settlement-hous:en-us.pdf adresinden 06.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Truchil, A., Torres-Suarez, S., Green, C., Iko, J., Yost, T., Flatley, C ve Cutuli, J. J. (2021). *Student Homelessness in Camden City School District: Mobility and Frequency 2014-15 through 2018-19*. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiiahp/https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED615245.pdf adresinden 10.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Trujillo, Á., Obando, D. ve Trujillo, C. A. (2016). Family Dynamics and Alcohol and Marijuana Use Among Adolescents: The Mediating Role of Negative Emotional Symptoms and Sensation Seeking. *Addictive Behaviors*, 62, 99–107.
- Trummer, U., Novak-Zezula, S., Renner, A. ve Wilczewska, I. (2016). *Cost Savings Through Timely Treatment For Irregular Migrants And Eu Citizens Without Insurance*. (Vienna and Brussels: International Organization for Migration (IOM), Migration Health Division, RO Brussels within the framework of the EQUI-HEALTH project “Fostering Health Provision for Migrants, the Roma, and Other Vulnerable Groups”).
- Tsai, J., Kaspro, W., ve Rosenheck, R. A. (2011). Exiting Homelessness Without A Voucher: A Comparison of Independently Housed and Other Homeless Veterans. *Psychological Services*, 8(2), 114–122.
- Tsai, J., Szymkowiak, D., Wilkinson, S. T. ve Holtzheimer, P. E. (2021). Twenty-Year Trends In Use of electroconvulsive therapy among homeless and Domiciled Veterans With Mental Illness. *CNS Spectr*. 13, 1-7.
- Tsemberis, S. (2004). “Housing First” Approach. D. Levinson (Ed.). *Encyclopedia of Homelessness* içinde (s. 277-281). London: Sage Publication.

- Tsemberis, S. (2010). Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction Manual, *European Journal of Homelessness*, 5(2), 235-240.
- Tsemberis, S. J. ve Henwood, B. F. (2004). Housing First Approach. D. W. Burnes and D. L. DiLeo (Ed.). *Ending Homelessness: Why We Havent, How We Can* içinde (s. 57-82). USA: Lynne Rienner Publishers.
- Tsemberis, S. ve Eisenberg, R. F. (2000). Supported Housing for Street-dwelling Homeless Individualls with Psychiatric Disabilities. *Psychiatric Services*, 51, 487-493.
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö. ve Koçyıldırım, G. (2009). *Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet*. Antalya: Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiri Kitabı, 76-86.
- Tully, C. T. ve Jacobson, S. (1994). The Homeless Elderly: America's Forgetten Population. *Journal of Gerontological Social Work*, 22(3/4), 61-81.
- Tutty, L. M. vd. (2010). *Risks and Assets for Homelessness Prevention: A Literature Review for The Calgary Homeless Foundation*. Calgary: Homeless Hub.
- Türk Dil Kurumu (2022). *Ev Tanımı*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 11.10.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2023). *Yuva Tanımı*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 05.06.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türk Dil Kurumu (2024). *İlişki Tanımı*. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 15.03.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu (2005). chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiiahp/https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Binyil_Kalkinma_Hedefleri_Raporu_Turkiye_2005.pdf adresinden 23.07.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti 1921 Anayasası. (1921). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/> adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti 1924 Anayasası. (1924). <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/> adresinden 28.08.2023 tarihinde erişilmiştir.
- U.S. Conference of Mayors. (2018). *A Status Report on Hunger and Homelessness in America's Cities: 2018*. Erişim adresi: <https://endhomelessness.atavist.com/mayorsreport2016>.
- U.S. Department of Housing and Urban Development. (2018). *The 2018 Annual Homeless Assessment Report (AHAR) To Congress*. Erişim adresi: <https://www.hudexchange.info/resources/documents/2018-AHAR-Part-1.pdf>.

- Uluslararası Sosyal Sokak Çalışanları Ağı (2008). *International Guide on the Methodology of Street Work throughout the World*. <https://dynamointernational.org/wp-content/uploads/2021/01/International-Guide-on-the-methodology-of-stree.pdf> adresinden 07.12.2023 tarihinde erişilmiştir.
- Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930). <chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf>
- Umut Çocukları Derneği (t.y). *Biz Kimiz?*. <https://www.umutcocuklari.org.tr/biz-kimiz/> adresinden 21.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- UNECE (2018, October 3). *No One Should Sleep On A Newspaper: Right to Housing Homeless No More*. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiihp/https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/prgm/other/2018_World_Habitat_Day/Panel_event_proposal_draft.pdf
- Uzunaslan, İ. (2023). *Hak Temelli Sosyal Hizmet Bağlamında Kimliksiz Bireylerin Yaşadıkları Sorunlar ve Kimliksizliğin Oluşturduğu Riskler*. [Doktora tezi]. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Ünal, H. (2010). Ebeveynlerle Olan İlişkiler, Sapkın Arkadaşlar ve Sapkın Davranışları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 215-248.
- Ünlü, İ. İ. (2022). *Otizmlili Çocuğa Sahip Ailelerin Sorunları Ve Sosyal Dışlanma Durumu: Bir Karma Yöntem Araştırması*. [Doktora Tezi]. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Vallesi, S., Tuson, M., Davies, A. ve Wood, L. (2021). Multimorbidity Among People Experiencing Homelessness-Insights From Primary Care Data. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(12), 6498.
- Van den Bree, M. B. M., Shelton, K., Bonner, A., Moss, S., Thomas, H., ve Taylor, P. J. (2009). A Longitudinal Population-Based Study Of Factors In Adolescence Predicting Homelessness In Young Adulthood. *Journal of Adolescent Health*, 45(6), 571-578.
- Van der Leeden, C., Kaduszkiewicz, H., Boczor, S., Kloppe, T., Lohmann, B., Mallon, T., Rakebrandt, A. ve Scherer M. (2023). Medical Centres For The Homeless In Hamburg - Consultation Reasons and Diagnoses Compared To Primary Care Patients In The Regular Health Care System. *Arch Public Health*. 81(1), 190.
- Van Heerden, S., Proietti, P. ve Iodice, S. (2022). *Homelessness In EU Cities And Towns Before and During The COVID-19 Pandemic*. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- Van Manen, M. (1990). *Researching Lived Experience: Human Science For An Action Sensitive Pedagogy*. Albany: State University of New York Press.

- Van, R. (1993). *Homelessness Families: Causes, Effects and Recommendations*. New York: Garland Publishing.
- Vangeest, J. B. ve Johnson, T. P. (2002). Substance Abuse and Homelessness: Direct or Indirect Effects? *Annals of Epidemiology*, 12(7), 455-461.
- Vázquez J. J, Cabrera A. ve Panadero S. (2022). Access to Employment and the Labor Market Among Women Living Homeless in Madrid, Spain. *Work*. 71(4), 941-949.
- Vega, A., Carl, Y., Molina-Pérez, X. S., Collazo-Malave, G., Ortiz-Camacho, K. C., Gonzalez-Burgos, B., Martir-Gonzalez, S., Villalobos, C., Ferrer-Burgos, R., ve Inostroza-Nieves, Y. (2023). Mental Health Assessment and Risk Characterization In Puerto Rico's Homeless Post-Hurricane Maria. *Journal of Poverty*, 1–21.
- Victorian Equal Opportunity Human Rights Community (2008). *From Principle To Practice*, <https://www.humanrights.vic.gov.au/> adresinden 06.05.2023 tarihinde erişildi.
- Vincent, A. (2010). *The Politics of Human Rights*. London: Oxford University Press.
- Vitorino L. M., Tostes, J. G., Ferreira, J. C. L., de Oliveira L. A. G., Possetti, J. G., Silva, M. T Jr, Guimarães, M. V. C., Alckmin-Carvalho, F., Lucchetti, G. (2023). Association Between Religiosity/Spirituality and Substance Use Among Homeless Individuals. *Int J Soc Psychiatry*. 20, 207640231211495.
- Vitorino, L. M., Tostes, J. G., Ferreira, J. C. L. vd. (2023). Association Between Religiosity/Spirituality and Substance Use Among Homeless Individuals. *International Journal of Social Psychiatry*, 0(0), 1-10.
- Wagner, A. R. (2006, Ekim 8). *The International Federation Of Settlements And Neighborhood Centers: Celebrating 80 Years And Committing To A New Future*. IFS International Conference Berlin Konferansında sunulan bildiri. chrome-extension://gphandlahdpffmccakmbngmbjnjiiahp/https://web11.fcny.org/ifs/about/FY16_IFS_History_80thAnniversary_10-08-2006.pdf adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Wagner, D. (2018). *No Longer Homeless: How the Ex-Homeless Get off and Stay off the Streets*. Rowman-Littlefield Publishers.
- Warburton, W. A., Papic, M. ve Whittaker, E. (2022). Heterogeneity Among Homeless Australian Women and Their Reasons For Homelessness Entry. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 8909.
- Watson S. (1999). A Home Is Where The Heart Is: Engendering Notions of Homelessness, P. Kennett ve A. Marsh (Eds). *Homelessness Exploring the New Terrain* içinde (s. 81-100), Bristol: Policy Press.

- Watson, S. ve Austerberry, H. (1986). *Housing and Homelessness: A Feminist Perspective*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Watsons, S. (1984). Definitions of Homelessness: A Feminist Perspective. *Critical Social Policy*, 11(4), 60-72.
- Watts, S. G. (2014). The Conscience of A Nation: The Social Work of Jane Addams in Chicago's Immigrant Communities. *Saber and Scroll*, 3(2), 5.
- Weedon, C. (1987). *Feminist Practice and Poststructuralist Theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wessel, T., Pörksen, N. ve Zechert, C. (1997). Homeless patients in the psychiatric clinic. results of a 12-month study of the living conditions of psychiatric patients in an urban public health clinic. *Psychiatrische Praxis*, 24(4), 167-171.
- West, L., Mercer, S. O. ve Altheimer, E. (1993). Operation Desert Storm: The Response of a Social Work Outreach Team, *Social Work in Health Care*, 19(2), 81-98.
- Wiecha, J. L., Dwyer, J. T. ve Dunn-Strohecker, M. (1991). Nutrition and Health Services Needs Among The Homeless. *Public Health Reports*, 106(4), 364-374.
- Wilde, M. H., Albanese, E. P., Rennells, R. ve Bullock, Q. (2004). Development of A Student Nurses' Clinic For Homeless Men. *Public Health Nurs*, 21(4), 354-60.
- Winarski, J. T. (2004) 'Outreach'. David Levinson (Ed.), *Encyclopedia of Homelessness* içinde, Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Wolitski, R. J., Kidder, D. P. ve Fenton, K. A. (2007). HIV, Homelessness and Public Health: Critical Issues and A Call For Increased Action. *AIDS and Behavior*, 11(6), 167-171.
- Wong, C. F., Clark, L. F. ve Marlotte, L. (2016). The Impact of Specific and Complex Trauma on The Mental Health of Homeless Youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(5), 831-854.
- Wood, D., Valdez, R. B., Hayashi, T., ve Shen, A. (1990). Homeless and Housed Families In Los Angeles: A Study Comparing Demographic, Economic, and Family Function Characteristics. *American Journal of Public Health*, 80(9), 1049-1052.
- Woods, R. A. ve Kennedy, A. J. (Ed.) (1911). *Handbook of Settlements*. New York: Russell Sage Foundations.
- World Health Organization. (1 October 2022). *Ageing and Health*. [https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageingandhealth#:~:text=The%20UN%20Decade%20of%20Health,y%20Ageing%20\(2021%E2%80%932030\)%20seeks,foster%20the%20abilities%20of%20older](https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageingandhealth#:~:text=The%20UN%20Decade%20of%20Health,y%20Ageing%20(2021%E2%80%932030)%20seeks,foster%20the%20abilities%20of%20older adresinden) adresinden 25 Aralık 2023 tarihinde edinilmiştir.

- Wright, J. D. ve Rubin, B. A. (1991). Is Homelessness A Housing Problem?, *Housing Policy Debate*, 2(3), 205–223.
- Yalvaç, F. (2010). Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası Gerçekçilik Kuramında Post-Pozitivizm Sonrası Aşamalar. *Uluslararası İlişkiler*. 6 (23), 3-32.
- Yamin, A. E. ve Frisanchi, A. (2015). Human-Rights-Based Approaches To Health In Latin America, *The Lancet*, 385(9975), 26-29.
- Yazıcı, N. (2007). Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 1-46
- Yeniocak , S., Kalkan, A., Söğüt, Ö., Karadana, G. ve Toptaş, M. (2017). Demographic and Clinical Characteristics among Turkish Homeless Patients Presenting to the Emergency Department. *Turkish Journal of Emergency Medicine*, 17, 136-140.
- Yeter, A. (2018). Sivil Toplum Kuruluşlarının Evsizlere Yönelik Hizmetlerinin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(17), 34-60.
- Yıldırım, A. (2022). *Sosyal Hizmetin Sosyolojik Bir Analizi: Neoliberal Dünyada Hak Temelli Mesleğe Giden Yol*. [Yüksek lisans tezi]. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Yoder, K. (1998). Suicidal Behavior Among Homeless and Runaway Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 27, 11-25.
- Young, S. (Ed.) (2010). Gender Perspectives on Homelessness. *Homelessness in Europe-The Magazine of FEANTSA*. Spring, Brussels: FEANTSA.
- Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1),179-190.
- Ziefert, M. ve Brown, K. S. (1991). Skill Building For Effective Intervention With Homeless Families. *Families in Society*, 72(4), 212-219.
- Zlotnick, C., Tam, T. ve Robertson, M. J. (2004). Adverse Childhood Events, Substance Abuse and Measures Of Affiliation. *Addictive Behaviours*, 29, 1177-1181.
- Zucker, D. M., Choi, J. ve Gallagher, E. R. (2011). Mobile Outreach Strategies For Screening Hepatitis and HIV in High-Risk Population, *Public Health Nursing*, 29(1), 27-35.

EK

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Değerli Katılımcı,

Bu araştırma, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora Programı öğrencisi Cengizhan AYNACI'nın Prof. Dr. Yusuf GENÇ danışmanlığındaki “Hak Temelli Sosyal Hizmet Ekseninde Evsizlerin Psiko-Sosyal Problemleri Ve Çözüm Stratejileri” isimli doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Araştırmanın amacı hak temelli sosyal hizmet ekseninde evsizlerin psiko-sosyal problemlerinin belirlenmesi ve çözüm stratejilerinin geliştirilmesidir. Araştırmanın saha çalışması doktora öğrencisi Cengizhan AYNACI tarafından gerçekleştirilmektedir. Vereceğiniz tüm yanıtlar gizli tutulacak ve araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllülük esasına uygun şekilde yapılacaktır. İstedığınız zaman araştırmadan ayrılma hakkınız bulunmaktadır. Araştırmaya dair herhangi bir soru ve ihtiyacınızda ilgili araştırmacıya cengizhanaynaci@sakarya.edu.tr mail adresinden ulaşabilirsiniz. Araştırmanın sonuçlarının güvenilir olması verdiğiniz cevapların içtenliğine bağlıdır. Araştırmaya katılım ve katkılarınız için teşekkür ederiz.

Demografik Bilgiler

1. Cinsiyetiniz
2. Yaşınız
3. Medeni Durumunuz
4. Eğitim Durumunuz
5. Mesleğiniz
6. Sosyal güvence durumu
 - 6.1. Yok Var Var ise nedir ?
7. Sabıka kaydı durumu
 - 7.1. Yok Var Var ise hangi suç?
8. Cezaevi geçmişi
 - 8.1. Yok Var Var ise hangi suç ve ne kadar süre ?
9. Hastalık sahibi olma durumu
 - 9.1. Yok Var Var ise hangi hastalık ve ne kadar süredir devam ediyor ?
10. Madde/alkol kullanım durumu ve sıklığı
 - 10.1. Yok Var Var ise kullanım sıklığı
11. Anne-babayla görüşme durumu/sıklığı
12. Eş-çocuklarla görüşme durumu/sıklığı
13. Evsizlik süresi (Ne zamandan beri evsizlik yaşamaktasınız?)
14. Kurumda kalınan süre? Ne zamandan beri kurumdasınız?

Evsizliğe İlişkin Bilgiler

Evsizlik Sürecine İlişkin Sorular

1. Geçmişten bugüne kadar yaşamınızı kısaca değerlendirir misiniz?
2. Evsizlik sizin için ne anlam ifade ediyor? Evsiz kaldığınız süreçte hangi duygu ve düşünceler ağır bastı?
3. Evsiz olma durumunuz nasıl ortaya çıktı? Evsiz kaldığınız süreci anlatır mısınız?
4. Gün içinde neler yaparsınız? Alışkanlıklarınız nelerdir?
5. İlgi alanlarınız nelerdir? Neler yapmaktan hoşlanırsınız?
6. Sizce evsiz kalma nedeniniz nedir? Bu durum kimden/neyden kaynaklandı?
7. Şehrin hangi bölgelerinde yaşadınız/yaşıyorsunuz? Mesken tuttuğunuz alanlar nelerdir?
8. Temel ihtiyaçlarınızı nasıl karşılıyorsunuz/karşıladınız? (yemek, tuvalet, kişisel bakım vb.)
9. Evsiz olmanın zorlukları nelerdir? En çok hangi problemleri yaşadınız/yaşıyorsunuz?
10. Sokakta karşılaştığınız kişiler size nasıl davranıyor?
11. Diğer evsiz arkadaşlarınızla/tanıdıklarınızla ilgili neler düşünüyorsunuz? İlişkileriniz nasıl? Kendi içinde yaşadığınız problemler oluyor mu?
12. Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz? (İş, ayni-nakdi yardım vb.)
13. Evsizlik sürecinde size kimler destek oluyor?
14. Evsizlik sürecinde yanınızda en çok kim olsun isterdiniz?

Evsizlerin Hak Farkındalığı ve Kurumsal Süreçlerine İlişkin Sorular

1. Destek aldığınız herhangi bir kurum var mı? Evetse, kimin aracılığıyla destek aldınız?
2. Sürekli yaşayacağınız bir kurum ister miydiniz?
3. Yasal haklarınız konusunda bilgi sahibi misiniz? Neleri biliyorsunuz?
4. Bu kurumlar ve hizmetler hakkında kime başvurmanız gerektiğini biliyor muydunuz/biliyor musunuz?
5. Kurumda sizlere ne gibi hizmetler veriliyor? (sağlık, eğitim, barınma, yemek, hijyen vb.)
6. Almış olduğunuz hizmetleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu hizmetlerden memnun musunuz?
7. Kurum personellerinin sizlere karşı olan tutum ve davranışları nasıldır?
8. Kurum çalışanlarından beklentileriniz nelerdir?
9. Yaşadığınız kurumun nasıl olmasını isterdiniz? Siz olsanız neleri değiştirirdiniz?
10. Şu anki şartlarınızdan ayrılıp düzenli bir hayata kavuşmak ister misiniz? Almış olduğunuz bu hizmetlerin evsizlikten çıkmak için size nasıl bir katkı sağladığını düşünüyorsunuz?
11. Geleceğe dair beklentiniz nedir?
12. Hayatınıza yönelik söylemek/eklemek istediğiniz duygu ve düşünceleriniz var mı?

Ek 2: Sakarya Üniversitesi Etik Kurul Onayı

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-252591
Konu : 58/08 Arş. Gör. Cengizhan AYNACI

08.06.2023

Sayın Cengizhan AYNACI

İlgi : 30.05.2023 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 07.06.2023 tarihli ve 58 sayılı toplantısında alınan "08" nolu karar ile Arş. Gör. Cengizhan AYNACI'nın başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.
Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Bayram TOPAL
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSCKFSPSUE Pin Kodu :44803

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd3eK=5783&eD=BSCKFSPSUE&eS=252591>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:
sakaryauniversitesi@hs01.kep.tr
Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31
e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: İlanife Babacan
Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu

Ek 3: Sakarya Üniversitesi Etik Kurul Kararı

KARAR

8. Arş. Gör. Cengizhan AYNACI'nın “ Evsizlik Fenomeni ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evsizlere Yönelik Uygulamalar: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Arş. Gör. Cengizhan AYNACI'nın “ Evsizlik Fenomeni ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evsizlere Yönelik Uygulamalar: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Ek 4: T.C. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Araştırma İzin Yazısı

Tarih: 02/08/2023

Sayı: E-99571514-044-00002939125

0002939125

**T.C.
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanlığı**

Sayı : E-99571514-044-00002939125
Konu : Anket Çalışması - Cengizhan AYNACI

2.08.2023

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi : 12.07.2023 tarihli dilekçeniz.

İlgi dilekçe ile "Evsizlik Fenomeni ve Sosyal Belediyecilik Bağlamında Evsizlere Yönelik Uygulamalar; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği" konulu Doktora tezinizde kullanmak üzere Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığı personeline anket çalışması yapmak istediğiniz belirtilmekte olup bahse konu anket çalışmasını Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığında yapmanız Başkanlık Makamı'nın 01.08.2023 tarihli oluru ile uygun görülmüştür.

3071 Sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun'un 7 nci maddesi gereğince bilgilerinize sunulur.

Bayram BAYRAM
Büyükşehir Belediye Başkanı a.
İnsan Kaynakları ve Eğitim Dairesi Başkanı

Dağıtım:
Gereği:
Sayın Cengizhan Aynacı

Bilgi:
Sağlık ve Sosyal Hizmetler Dairesi
Başkanlığına

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu:3C0AAD07-0E15-4373-9C71-3554BBF0E2B5 Belge Doğrulama
Adresi:https://www.turkiye.gov.tr/kocaeli-buyuksehir-belediyesi-cbys
Karabaş Mah. Salim Dervişoğlu Cad. No:80 410028 İzmit/ KOCAELİ
Telefon No: 1263 Faks No:3172534
e-posta:osmancekmis@kocaeli.bel.tr İnternet Adresi:www.kocaeli.bel.tr
Kep Adresi:kocaelibuyuksehirbelediyesi@hs01.kep.tr

Bilgi İçin:Osman ÇEKMİŞ
Büro Personeli

Telefon No:262 318 1263

CamScanner ile tarandı

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Cengizhan AYNACI	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyal Hizmet Bölümü
Yüksek Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Sosyal Hizmet Anabilim Dalı
Programı	Sosyal Hizmet Programı
Makale ve Bildiriler	
1. Aynacı, C. ve Kutlu İ. (2022). Ergenlikte Ebeveyn İlişkileri ve Davranış Problemleri Üzerine Nicel Bir Araştırma. <i>Turkish Studies - Social Sciences</i>, 17(6), 1093-1108. 2. Aynacı, C. (2022). Sosyal Sermayenin Akademik Yolculuğu: “YÖK-Tez” Örneğinde Bibliyometrik Bir Analiz. <i>PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi</i>, 8(1), 42-57. 3. Aynacı, C. (2021). Küregençleşme: Gençliğin Küreselleşmesi Sürecinde Milli(Leşemeyen) Kültür. <i>Sosyal Sağlık Dergisi</i>, 1(1), 1-20. 4. Genç, Y.; Aynacı, C.; Doğan, H. ve Kulaoğlu, S. (2020). Romanların Sosyal Dışlanmaya Karşı Direnişi. <i>Journal of Academic Social Science Studies</i>, 13(81), 425-444. 5. Genç Y., Taylan H. H., Kara, H. Z., Alsancak, F. ve Aynacı, C. (2023). <i>Madde Bağımlısı Bireylerin Profili: Sakarya Örneği</i>. Balkan 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 247-262. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) 6. Genç Y., Taylan H. H., Yıldız, H. ve Aynacı, C. (2023). <i>Madde Kullanımını Etkileyen Faktörler</i>. Avrasya 7. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 663-667. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) 7. Aynacı C., Sürsavur, L. ve Atalay, Z. (2023). <i>The Feminization of Migration</i>. International Conference on SOCIAL WORK & SOCIAL RESEARCH (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum) 8. Aynacı C., Taylan H. H., Gökdoğan Şahin, E. (2023). <i>Investigation of Marital Adjustment and Conflict Resolution Styles in Terms of Sociodemographic Characteristics</i>. International Conference on SOCIAL WORK & SOCIAL RESEARCH, 356-361. (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)	